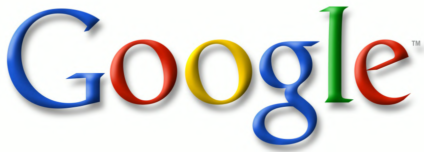

Google

NYPL RESEARCH LIBRARIES
3 3433 06823152 5

ORIGENIS ADAMANTII
OPERA OMNIA.

AD
EDITIONEM PARISIENSEM
CAROLI DE LA RUE RECUSA.

TOMUS XIII.

WIRCEBURGI,
Ex Officina Libraria STAHELIANA.
M. DCC. XCIII.

1793

CONTINENTUR TOMO HOC XIII.

ORIGENIS COMMENTARIORUM IN EVANGELIUM JOANNIS TOM. I. II. IV. V. VI. X.

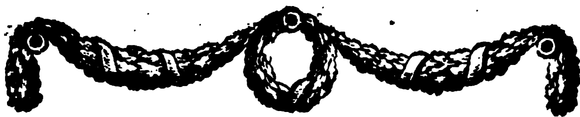
OPERA OMNIA

SANCTORUM PATRUM

GRÆCORUM

GRÆCE ET LATINE.

VOLUMEN XIX.

MONITUM
AD COMMENTARIA ORIGENIS
IN JOANNEM.

I. Origenes non longe postquam Antiochia rediit, quo a Mammæa Alexandri Severi matre fuerat accersitus, nimirum anno Christi 219. ab hisce in Joannem Commentariis sua in Scripturam Exegetica Alexandriæ auspicatus est, ut ipse innuit Prologo in Joannem num. 4. Πασης τοινυν ἡμιν πραξεως ἀνακειμενης Θεῷ, και παντος του βιυ, ἐπει σπευδομεν ἐπι τα κρειττονα, και βυλομενων ἡμων ἐχειν πασαν αὐτην ἀπαρχην των πολλων ἀπαρχων, εἰ γε μη σφαλλομεθα τυτο νομιζοντες, ποιαν ἐχρην εἰναι, μετα το κατα το σωμα κεχωρισθαι ἡμας ἀλληλων, διαφερυσαν, ἡ την περι εὐαγγελιυ ἐξετασιν; και γαρ τολμητεον εἰπειν πασων των γραφων εἰναι ἀπαρχην το εὐαγγελιον. ἀπαρχην οὖν πραξεων, ἐξ ὑ τη Ἀλεξανδρεια ἐπιδεδημηκαμεν, τινα ἀλλην, ἡ την εἰς την ἀπαρχην των γραφων ἐχρην γεγονεναι; *Omni itaque actione & tota vita nostra Deo dicata, quoniam ad præstantiora magno studio contendimus, cupientibusque nobis primitias omnes multarum primitiarum habere, nisi hoc existimantes decipimur, quænam aliæ nobis primitiæ præstantiores esse debuerunt, posteaquam mutua corporis consuetudine sejuncti sumus, quam instituere de Evangelio disputationem? Etenim audendum est dicere omnium Scripturarum primitias Evangelium esse. Ex quo igitur tempore Alexandriam pervenimus, quasnam alias esse oportuit nostrarum actionum primitias, quam in Scripturarum primitiis?* Et infra num. 6. ἐγω δ' οἶμαι

ὅτι καὶ δὶ ὄντων τῶν εὐαγγελίων, οἱονεὶ στοιχείων τῆς πίστεως τῆς ἐκκλησίας, ἐξ ὧν στοιχείων ὁ πᾶς συνεστηκὼς κόσμος, ἐν Χριστῷ καταλλαγεὶς τῷ Θεῷ, καθά φησιν ὁ Παῦλος· Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ, ἧ κόσμȣ τὴν ἁμαρτίαν ἦρεν Ἰησȣ̃ς· περὶ γὰρ τȣ̃ κόσμȣ τῆς ἐκκλησίας ὁ λόγος ἐστὶν ὁ γεγραμμένος· ἴδου ὁ ἀμνὸς τȣ̃ Θεȣ̃ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τȣ̃ κόσμȣ, ἀπαρχὴν τῶν εὐαγγελίων εἶναι τὸ προστεταγμένον ἡμῖν ὑπὸ σοῦ κατὰ δύναμιν ἐρευνῆσαι τὸ κατὰ Ἰωάννην. *Arbitror vero ego, etiamsi quatuor sint Evangelia, veluti elementa fidei Ecclesiæ, ex quibus elementis totus constat hic mundus Deo per Christum reconciliatus, sicut inquit Paulus:* Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians; *cujus mundi peccatum sustulit Jesus; de mundo enim Ecclesiæ sermo ille est scriptus:* Ecce Angus Dei, qui aufert peccatum mundi, *Evangeliorum primitias Evangelium esse Joannis nobis propositum, cujus sensum pro virili nostra jussi sumus abs te investigare.* Ambrosium hic alloquitur cujus hortatu Commentarios hosce suscepit, eique nuncupavit.

II. Achaico itinere intermissum opus, redux & Presbyter jam factus, Alexandriæ resumpsit, ut patet ex Præfatione Tomi sexti in Joannem num. 1. καὶ μέχρι γε τȣ̃ πέμπτȣ τόμȣ, εἰ καὶ ὁ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν χειμὼν ἀντιπράττειν ἐδόκει, τὰ διδόμενα ὑπηγορεύσαμεν, ἐπιτιμῶντος τοῖς ἀνέμοις, καὶ τοῖς κύμασι τῆς θαλάσσης τȣ̃ Ἰησοῦ. *Jam ad quintum usque Tomum, quamvis adversari nobis videretur Alexandriæ procella, quæ concessa fuere locuti sumus, Jesu increpante ventos & undas maris.* Unde liquet priores quinque Tomos Alexandriæ ante annum 231. quo Cesaream migravit, fuisse lucubratos: quod etiam docet Eusebius Hist. lib. 6. cap. 24. Imo sextum Alexandriæ itidem inchoaverat, sed eum denuo exordiri necesse habuit, quod priorem scriptionem Alexandria discedens secum non asportasset, quemadmodum ipse ait

in

in Præfatione ejusdem Tomi paulo infra: Ἴσθαι δὲ ὅτι ἀπὸ πολλῆς προθυμίας δευτέραν ταύτην ἀρχὴν ποιοῦμαι ἕκτου τόμου, διὰ τὸ τὰ προϋπαγορευθέντα ἡμῖν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ οὐκ οἶδ᾽ ὅπως μὴ ἐκκομίσθαι. *Cæterum ſcias ex multa nos promptitudine initium ſexti Tomi denuo facere, eo quod quæ antea interpretati fueramus Alexandriæ, neſcio quo pacto nobiſcum allata non fuerunt.* Hinc vel non audiendus, vel ſic intelligendus eſt Nicephorus cum ait lib. 5. cap. 15. ſex Tomos in Joannem Alexandriæ tum fuiſſe ſcriptos.

III. Anno, ut jam diximus, 231. Demetrium Alexandrinum Epiſcopum multis de cauſis ſibi infenſum expertus Origenes, Alexandria diſceſſit, & Cæſareæ ſedem poſuit, ubi non ſtatim, ſed tamen non multo poſt, & fortaſſis poſt mortem Demetrii, anno ſcilicet 232. aliquam nactus tranquilitatem, interruptum opus proſecutus eſt. Quod quidem eruere etiam licet ex Præfatione ejusdem Tomi ſexti: Καὶ ἐκ τοῦ δὲ ἐπιπεσόντος προεληλυθότες ἐξελκυσθῆμεν ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου, ῥυσαμένου ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τοῦ ἐξαγαγόντος τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπ᾽ αὐτῆς. ἔπειτα τοῦ ἐχθροῦ πικρότατα ἡμῶν καταστρατευσαμένου διὰ τῶν καινῶν αὐτοῦ γραμμάτων, τῶν ἀληθῶς ἐχθραίων τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ πάντας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἀνέμους τῆς πονηρίας καθ᾽ ἡμῶν ἐγείραντος, στῆναι μᾶλλον με πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεκάλει ὁ λόγος, καὶ τηρῆσαι τὸ ἡγεμονικὸν, μήποτε μοχθηροὶ λογισμοὶ ἐξισχύσωσι τὸν χειμῶνα καὶ τῇ ψυχῇ μου ἐπεισαγαγεῖν, ἤπερ ἀκαίρως πρὶν γαλήνην τὴν διάνοιαν λαβεῖν συνάπτειν τὰ ἑξῆς τῆς γραφῆς. καὶ ὁ συνήθεις δὲ ταχυγράφοι μὴ παρόντες τοῦ ἔχεσθαι τῶν ὑπαγορευσέων ἐκώλυον. νῦν δ᾽ ὅτε τὰ καθ᾽ ἡμῶν πεπυρωμένα πολλὰ, σβεννύντος Θεοῦ, βέλη ἠμβλυνται, καὶ ἐνεθισθεῖσα ἡμῶν ἡ ψυχὴ τοῖς συμβεβηκόσι διὰ τὸν οὐράνιον λόγον, φέρειν ῥᾶον βιάζεται τὰς γεγενημένας ἐπιβουλὰς, ὥσπερεὶ ποσῆς εὐδίας λαβόμενοι, οὐκέτι ὑπερτιθέμενοι ὑπαγορεύειν τὰ ἀκόλουθα βουλόμεθα, Θεὸν διδάσκαλον ὑπη-

χουντα ἐν τῳ ἀδυτῳ της ψυχης ἡμων παρειναι ευχομε-
νοι, ἱνα τελος λαβῃ ἡ της κατα Ἰωαννε διηγησεως τε
Εὐαγγελιε οἰκοδομη. γενοιτο δ' ὁ Θεος ἐπηκοος ἡμων τῃ
ευχῃ, εἰς το συναψαι δυνηθηναι το σωμα τε ὁλε λογι
μηκετι μεσολαβεσης περιςασεως, διακοπην του εἱρμι
της γραφης ὁποιανδηποτε ἐνεργησασθαι δυναμενης. Ex
*hoc casu progressi, extracti sumus ex Ægypto, Deo nos li-
berante, qui eduxit populum suum ex ea: deinde inimic*
(Demetrio) *adversus nos acerbissime pugnante per sua
novas literas, revera Evangelio inimicas, omnesque Ægypt
ventos adversus nos concitante, stare ne magis adhortaba-
tur ratio ad certamen, & servare præstantissimam mei par-
tem, quam importune conjungere restantem Scripturam
antequam rationis discursus tranquillitatem reciperet, n
forte cogitationes pravæ invalescerent in animam etiam
meam procellam inducere. Quin absentes quoque, qui mih
de more adsunt, veloces scriptores, me prohibebant quæ ex
cogitassem mandare literis. Nunc vero quando adversus
nos ignitæ sagittæ multæ vanæ fuerunt facta, Deo illa
extinguente, & assueta anima nostra his, quæ cælestis ser-
monis causa contingunt, ferre cogitur facilius factas ins-
dias, veluti aliquantum serenitatis nacti, non amplius di-
ferentes dictare volumus quæ restant, Deum magistrum i
anima nostra adyto penetrali insonantem adesse precante.
ut finem accipiat structura enarrationis Evangelii secundu
Joannem. Atque utinam audiat Deus preces nostras, i
corpus totius operis conjungere possimus, nec ulla posth
necessitas intercipiat, atque interrumpat Scripturæ serien*
Attamen nonnisi longe post Maximini persecutionem
quippe cujus Tomo XXII. meminerat, teste Eusebi
Hist. lib. 6. cap. 28. & forsan in secundo itinere Athe-
niensi, uti conjicit Huetius, posteriores Tomi ex-
pliciti sunt.

IV. Hieronymus Prologo qui præfixus est Latin
interpretationi Homiliarum Origenis in Lucam, no-
vem & triginta Tomos ab eodem Origene in Joan-

nem

nem ſcriptos commemorat. *Siquidem*, inquit, *quod olim Romæ ſancta Blæſilla flagitaverat, ut* 36. (lege 25.) *Tomos illius in Matthæum*, *&* *quinque alios in Lucam*, *&* 39. *in Joannem noſtra lingua traderem.* Amanuenſium errorem hic ſuſpicatur doctiſſimus Huetius, & pro 39. legendum putat 32. Non plures enim Rufinus enumerat Invectiv 2. ubi hunc ipſum Hieronymi Prologum refert: & qui paulo infra eadem repetit his verbis: *Interim*, inquit, *Origenis libros, ut ſupra diximus, in omnem admirationem extollit, & dicit quod ſi eos interpretetur Romana lingua, cognoſcet quantum boni & ante neſcierit, & ſcire nunc cœperit, id eſt, in Matthæum, inquit*, 26. *libros*, (lege 25.) *& in Lucam quinque, & in Joannem* 32. Inde eſt quod in Mſ. codice Commentariorum in Joannem quo uſus eſt Ambroſius Ferrarius, novem interruptæ ſeriei Tomi, qui hodie ſuperſunt, in triginta duos Tomos fuerant diſtributi. Verum Rufini lectioni fides minime videtur eſſe adhibenda: nam cum Tomos XXXII. qui hodieque ſupereſt, deſinat ad caput Joannis 13. ℣. 33. vel integrum opus neutiquam abſolvit Origenes, vel ſi ad finem uſque perduxit, non pauciores quam 39. Tomos elaboraſſe veriſimile eſt. Deinde plures quam 32. Tomos confectos fuiſſe inde eruitur, quod Origenes ipſe Tractatu 35. in Matthæum pag. 922. col. 2. a. & c. in hæc Matthæi verba: *Idipſum autem & latrones, qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei:* ait ſe in Commentariis ſuis in Joannem expoſuiſſe de duobus latronibus, qui crucifixi ſunt cum Chriſto, & ibi agitaſſe, an alii ſint duo hi latrones, quorum unus blasphemabat Chriſtum juxta Lucam, & alii fuerint illi duo latrones, qui ambo blasphemaverunt juxta Matthæum & Marcum. *Et apud Joannem*, inquit, *ſicut potuimus, expoſuimus de duobus latronibus, qui fuerunt crucifixi cum Chriſto, qui ſecundum Matthæum, quidem & Marcum improperaverunt ei ambo in cruce; ſe-*

cundum Lucam autem dicentem, quoniam unus de pendentibus latronibus blasphemabat.... Conveniens ergo est, ut in primis quidem ambo latrones intelligantur Dominum blasphemasse.... Aut ne forte, sicut & illic diximus, (Commentariis scilicet in Joannem) *alii sunt hi duo latrones, ex quibus unus blasphemabat eum, & alii fuerunt illi duo latrones; qui ambo blasphemaverunt:* (Sic enim legendum est juxta MSS.) Hæc autem nullibi reperiuntur in novem Tomis, qui etiamnum exstant in Joannem, atque ex verbis modo citatis & loco, ubi ea citata sunt, videtur Origenes non per transennam, sed ex professo, & suo loco, tractasse de duobus latronibus. Porro cum trigesimus secundus Tomus desinat ad caput 13. ỹ. 33. Evangelii Joannis; ut jam diximus, agatur vero de latronibus in capite 19. ỹ. 18. ejusdem Evangelii, plures quam 32. Tomos in Joannem elaboratos fuisse verisimile est, ac proinde genuina videtur Hieronymi lectio, quæ 39. Tomos in Joannem commemorat.

V. Ex tot Origenis in Joannem lucubrationibus, 22. duntaxat Tomos ad suam ætatem pervenisse scribit Eusebius Hist. lib. 6. cap. 24. Sed cum 39. Hieronymus postea, & Rufinus forsan duntaxat 32. præ manibus habuerint, & supersint hodieque Tomi 28[us], & 32[us]. conjiciendum est non plures quam 22. vidisse Eusebium, plures tamen sua ætate exstitisse. Hos temporum injuria postmodum absumpsit, exceptis Tomis 1. 2. 6. 10. 13. 19. 20. 28. & 32. quorum gemina prodiit interpretatio. Ex codice Veneto S. Marci, qui nullibi hodie comparet, priorem concinnavit Ambrosius Ferrarius Mediolanensis, monachus Cassinas, & edidit anno 1551. posteriorem ex codice Regio Joachimus Perionius, Benedictinus itidem monachus, triennio post, vel circiter. Quem puto non in se recepisset laborem, si non actum modo se agere, sed bene actum pessime se agere intellexisset.

ſet. At nondum pervenerat ad eum Ferrariana interpretatio; propterea que in Explanationis ſuæ Præfatione primum ſe laboris hujus inceptorem profitetur. Perſuaſit id Sixto Senenſi, qui idipſum retulit; Sixtus etiam viro erudito, qui falſo idem iteravit. Hos autem codices, Venetum & Regium, ex uno eodemque veniſſe exemplari intelligitur ex conflictu Ferrarianæ interpretationis cum Perioniana & Græca Huetii editione ad exemplar Regium expreſſis, adeo accurate lacunæ lacunis reſpondent, licet in aliquibus auctiorem & perfectiorem fuiſſe Ferrarii codicem fatendum ſit. Hoc præcipue diſcrepabat uterque liber, quod Regius veram ac genuinam novem Tomorum ſervaret diſtinctionem, cum Venetus in triginta duos unius ac continue ſeriei Tomos ſectus eſſet, *a Graculo quodam incerti nominis*, ait Sixtus Senenſis, *novo impoſturæ genere, ut opus numerorum multitudine auctum, & arithmeticæ ſupputationis ordine continuatum optabilius redderet, ac majori pretio venderet*: unde deluſus Ferrarius eamdem retinuit libri partitionem, & e triginta novem Tomis, quos in Joannem ſcripſiſſe Origenem putabat, ſeptem ſolum poſtremos deſiderari, & exiguis aliquod duntaxat lacunis abruptam eſſe operis ſeriem cenſuit. Quamquam fraudem ſubinde odoratus eſt vir ille eruditus, nam in priore interpretationis ſuæ editione, initio Tomi XIX. ad oram, ſuſpicari ſe ſcribit hosce Tomos, ne numerus interpellaretur, ita fuiſſe diſſectos.

VI. At illuſtriſſimus Huetius, qui primus eos Græce edidit Rothomagi anno 1668. ſuum cuique numerum in Græco reſtituit, ſervata Ferrarii interpretatione, ut erat prius, in 32. Tomos diſtributa, utpote quæ licet & in oratione horrida, neque ſatis pura, Perioniana tamen nitidior & melior, Græcis propius inſiſtat, ſuamque fidem ſatis præſtet. Suis tamen laborat quoque vitiis, & in eo Ferrarii vel

 candor,

candor, vel intelligentia rerum valde videntur requirenda, quod solemni obtestatione in fine operis sui denuntiaverit se *in hoc libro vertendo summa usum fide ac diligentia, ut nihil prorsus sit immutatum ab eo, quod scribit Auctor.* Deinde addit: *Scito præterea me nihil invenisse in hoc libro, quod videatur decretis sanctæ matris Ecclesiæ adversari; nam si invenissem, aut librum non vertissem, aut locum signassem suspectum.* Aliqua tamen perversæ doctrinæ labe respersa consultò detraxisse videtur, nec pauciora superesse passus est, quæ ab Ecclesiæ decretis non exiguo recederent intervallo. Hæc vero omnia suis notata sunt locis.

VII. Ex gemina Ferrarii & Perionii interpretatione & unico codice Regio Editionem suam conflavit Huetius, qui læto sane animo aliis usus esset codicibus jussu Cleri Gallicani descriptis ante annos aliquot ex Italiæ Bibliothecis, si Joannes Tarinus Parisiensis Professor, cujus fidei commissi illi erant, ut eadem Commentaria in Joannem, Commentarios in Matthæum & Philocaliam in lucem emitteret, cum ipso communicare voluisset: verum lumen de suo lumine accendere ille noluit, ne minus ipsi suum luceret cum alienum accendisset. Qua de re graviter admodum nec injuste conqueritur clarissimus Præsul. Nos vero feliciores duobus usi sumus codicibus, Bodleiano nimirum & Barberino, ad quorum fidem Græca restituimus, lacunas explevimus, Ferrariique interpretationem emendavimus, mutata primum ejus, quam Huetius in Latina servaverat, Tomorum divisione.

VIII. Præter novem hosce Tomos, Philocaliæ capita 4. & 5. duo exhibent fragmenta e Tomo 4°. triaque alia ex Præfatione quinti, inter quæ medium tenet particula e lib. 6. Eusebianæ Historiæ cap. 25. traducta. Duo quoque Latina fragmenta suppeditat *Apologia* Pamphili martyris. Primum est e Tomo 5°.

sed alterum quod e secundo depromptum fertur, in eo nullibi reperies. Nec tamen ideo Tomum hunc esse detruncatum concludendum censemus, utpote qui ex omni parte integer, nec lacunis ullis dehiscere videatur. Unde verisimilius suspicamur, fragmenta hæcce duo ex uno eodemque Tomo quinto esse decerpta. Cujus conjecturæ rationem reddidimus, ubi convenit.

IX. Jam ut aliquid de Tomis deperditis dicamus; præterquam quod scribit Eusebius Hist. lib. 6. cap. 28. de Maximini persecutione, quæ anno Christi 235. furere cœpit, mentionem fieri Tomo XXII. Origenes ipse Tomo XVI. in Matthæum pag. 748. col. 1. c. in hæc Matthæi verba: *Hosanna Filio David*, &c. eadem a seipso Commentariis in Joannem expensa fuisse ait, quando videlicet illud exponendum sibi propositum fuit: *In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum*, &c. Quæ quidem Tomo XXIX. tractata fuisse verisimile est. Deinde in Matthæum itidem Tract. 35. pag. 893. col. 1. b. testatur se diligentius in Commentariis in Joannem examinasse, an ab una sola, vel pluribus mulieribus Christi pedes uncti fuissent in Cœna. Quod sane eodem Tomo XXIX. præfixum erat. Denique in Epistolam ad Romanos cap. 6. lib. 5. *Verum de ratione baptismatis*, inquit, *cum exponeremus Evangelium secundum Joannem, ubi ventum est ad eum locum, in quo dicit de Jesu*: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, *& item ubi ipse Salvator dicit*: Nisi quis renatus fuerit denuo ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum Dei, *pro viribus nostris, quæ occurrere potuerunt, imo quæ donavit Deus, diximus, ubi & sermonis vim, quo dicitur*: Nisi quis renatus fuerit denuo, *altius aperire tentavimus*. Porro Tomo VI. in Joannem exponit, quidem hæc verba: *Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto*: posteriora vero: *Nisi quis*, &c. exposuisse debuit initio Tomi XI. Eustathius Antio-

chenus Origenis locum profert, ex iisdem Tomis deperditis in Joannem, ubi de lapidatione Jesu a Judæis facta agebatur. Sic ille libro de Engastrimytho: Οὐκ ἐλαττον δε και το της λιθοβολιας δραμα θεωρων, ἐπειδη και τουτο πειραται τροπολογησαι, του Εὐαγγελικου καταψευδεται γραμματος· οὐ πανυ τι, λεγων, εὑραμεν ζητησαντες ἐν τοις προ τουτου, ὁτι ἐβαςασαν οἱ Ἰουδαιοι λιθους ἱνα λιθωσωσιν αὐτον· εἰτα μετ' ὀλιγα φησιν· εἰ γαρ παλιν ἐβαςασαν, προτηρον ἐβαςασαν· ἀνω δε και κατω βουλεται κατασκευασαι, μη προηγεισθαι, και ἀλλην ὁμοιως ἐκδοχην ἱνα συςασειεν ὁτι λογους, ἀλλ' οὐχι λιθους ἐβαςασαν ἀμελλητι κατ' αὐτου και τι του Εὐαγγελιςου προσθεντος εἰρηκοτος, ἠραν οὐν λιθους ἱνα βαλωσιν ἐπ' αὐτον· ὡς δε ταυτα προυγραψεν ἐν τῳ μεταξυ, πεντε που και τριακοντα προς τοις ἑκατον ςιχους ὑπερβας, ἐπιφερει προσθεις· ἐβαςασαν οὐν οἱ Ἰουδαιοι λιθους ἱνα λιθασωσιν αὐτον· ἀλλα ταυτα μεν διττοις ἀναγεγραπται χωριοις· ἐν διαφοροις δε φαινεται πεπραγμενα καιροις· ἀπο του μη τας αὐτας ἐχειν των ῥηματων ἐπιπλοκας, ἠ συζυγιας· ἀλλα Ὠριγενης ὁ πασας οἰομενος εἰδεναι τας γραφας, οὐκ ἀνεγκω τουτο και ταυτα γραφων ὡς ὁμου, το Εὐαγγελιον ἐπι λεξεως· εἰδε τις ὑπολαμβανει ταυτα πλαττειν ἡμας, αὐταις ταις Εὐαγγελικαις ἐντυχων ἀποφασεσι· και τοις ἐμπονηθεισιν αὐτῳ περι τουτο σπουδασμασιν· ἀρνησει μηδεν ἡμας εἰρηκεναι ψευδες. *Neque minus his., dum lapidationis factum speculatur* (Origenes), *illud etiam ac si per tropos factum in aliam sententiam educere obnitens, in Evangelicis verbis mire mentitur. Licet, inquit, multum perscrutati fuerimus, nondum invenimus in his, quæ scripta sunt, Judæos arripuisse lapides, ut in illum injicerent. Et paucis additis: Nam si iterum assumpserunt, prius assumpserunt. Vult autem tum in superioribus, tum in inferioribus, nil tale præcessisse, ut probet verba, sed non lapides assumpsisse perperam in illum. Et tamen Evangelista prius dixit:* Tulerunt igitur lapides, ut jacerent in

illum.

illum. *Quæ ubi scripsisset, centum triginta quinque versiculis interjectis, subdit:* Sustulerunt itaque Judæi lapides, ut lapidarent ipsum. *Hæc quidem duplici loco descripta sunt, diversisque temporibus gesta apparent, quod non habeant easdem verborum nexus vel conjunctiones: sed Origenes ipse, qui se scripturas omnes tenere existimat, hæc scribens non cognovit totum id Evangelii, totum scriptum ad litteram. Porro si quis hæc nos effingere existimat, sententiis Evangelicis perlectis, illiusque in eas Commentariis, ab omni nos abstinuisse mendacio comperiet.* Ex his verbis non liquet, ubi de lapidatione Jesu a Judæis facta egerit Origenes, an cum priorem Joannis contextum edisseruerit, *Tulerunt igitur lapides, ut jacerent in eum;* an cum posteriorem, *Sustulerunt itaque Judæi lapides, ut lapidarent ipsum.* Fortassis utrobique. Quod si ita est, de lapidatione hac Tomo XXI. & Tomo XXV. vel XXVI. eum egisse veri perquam simile videtur.

X. Tillemontius Hist. Eccl. Tom. III. pag. 572. aliquid Tomo VI. deesse suspicatur, ubi tum de martyribus, tum de peste quadam, quæ nullibi in historiis reperitur, quæque, inquit, circa annum 232. fortassis grassata est; Origenes multa verba fecerat. Verum id non satis assequor, unde conjicere potuerit eruditissimus vir. Utrumque enim exsequitur Origenes & de martyribus, & de iis, qui perierunt ob pestilentiarum constitutiones verba faciens: nec ibi agitur de iis, qui nova quadam peste consumpti periere, sed de iis, qui antiquitus apud Gentiles cum pestilentes morbi grassarentur, seipsos in victimas pro patria tradiderunt, quemadmodum suo loco observavimus.

ORIGENIS

Ὡν τροπον οἰμαι ὁ παλαι λαος ἐπικληθεις Θεου εἰς φυλας διηρετο δυοκαιδεκα, και την ὑπερ τας λοιπας φυλας ταξιν λευιτικην, και αὐτην κατα πλειονα ταγματα, ἱερατικα και λευιτικα τον Θεον θεραπευουσαν· ουτως νομιζω, κατα τον κρυπτον της καρδιας ἀνθρωπον παντα τον Χριστου λαον, χρηματιζοντα ἐν κρυπτῳ ἰουδαιον και ἐν πνευματι περιτετμημενον, ἐχειν τας ἰδιοτητας μυστικωτερον των φυλων, ὡς ἐστι γυμνοτερον ἀπο Ιωαννου ἐκ της ἀποκαλυψεως μαθειν, ουδε των λοιπων προφητων τοις ἀκουειν ἐπισταμενοις, τα τοιαυτα ἀποσιωπησαντων. φησι δε ουτως ὁ Ιωαννης· και εἰδον ἀλλον ἀγγελον ἀναβαινοντα ἀπο ἀνατολης ἡλιου, ἐχοντα σφραγιδα θεου ζωντος, και ἐκραξε φωνῃ μεγαλῃ τοις δ' ἀγγελοις, οἷς ἐδοθη αὐτοις ἀδικησαι την γην, και την θαλασσαν, λεγων· μη ἀδικησητε μητε την γην, μητε την θαλασσαν, μητε τα δενδρα, ἀχρι σφραγιστωμεν τους δουλους του θεου ἡμων ἐπι των μετωπων αὐτων· και ἠκουσα τον ἀριθμον των ἐσφραγισμενων, ρμδ' χιλιαδες ἐσφραγισμενοι ἐκ πασης φυλης υἱων Ισραηλ. ἐκ φυλης Ιουδα ιβ' χιλιαδες ἐσφραγισμενοι. ἐκ φυλης Ρουβημ ιβ' χιλιαδες. και μετα το διηρηθαι τας λοιπας φυλας, παρ' ἐξ του Δαν, ἑξης μετα πλειονα ἐπιφερει· και εἰδον, και ἰδου, το ἀρνιον ἑστως ἐπι το ὀρος Σιων, και μετ' αὐτου ρμδ' χιλιαδες ἐχουσαι το ὀνομα αὐτου. και το ὀνομα του πατρος αὐτου γεγραμμενον ἐπι των μετωπων αὐτων· και ἠκουσα φωνην ἐκ του

ουρανου

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM JOANNIS
TOMUS PRIMUS.
INTERPRETE AMBROSIO FERRARIO.

PRÆFATIO.

1. Quemadmodum qui olim populus Dei cognominabatur, in duodecim tribus ordinemque Leviticum divisus erat, cum cæteras tribus honore præstantem, tum etiam Deum pluribus ordinibus sacerdotalibus, & Leviticis colentem; ita meo judicio quisquis fuerit Christi populus juxta interiorem cordis hominem, scilicet in occulto Judæus, & spiritu circumcisus, tribuum ipsarum proprietates habet, idque sacratius; ut ab Joanne ex Apocalypsi apertius possumus discere, cum nec reliqui Prophetæ iis, qui sciunt audire talia reticuerint. Sic autem inquit Joannes: *Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei vivi, & clamavit voce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terræ, & mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus suis. Et audivi numerum signatorum; centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel. Ex tribu Juda duodecim millia. Signati; ex tribu Ruben duodecim millia.* Cumque cæterarum tribuum divisionem fecisset, tribu Dan omissa, deinceps post plura subjungit: *Et vidi, & ecce Agnus stans super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentia nomen ejus, & nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis. Et audivi vocem de cælo, tanquam vocem aqua-*

rum

ὀρανȣ ὡς φωνην ὑδατων πολλων, και ὡς φωνην βροντης μεγαλης. και ἡ φωνη ἡν ἠκȣσα, ὡς κιθαρῳδων κιθαριζοντων ἐν ταις κιθαραις ἀυτων· και ἀδουσιν ῳδην καινην ἐνωπιον τȣ θρονȣ, και ἐνωπιον των δε ζωων, και των πρεσβυτερων· και οὐδεις ἐδυνατο μαθειν την ῳδην εἰ μη αἱ ρμδ´ χιλιαδες, οἱ ἠγορασμενοι ἀπο της γης· ȣ̓τοι εἰσιν οἱ μετα γυναικων οὐκ ἐμολυνθησαν· παρθενοι γαρ εἰσιν. ȣ̓τοι οἱ ἀκολουθȣντες τῳ ἀρνιῳ ὁπου ἐαν ὑπαγῃ. ȣ̓τοι ἠγορασθησαν ἀπο των ἀνθρωπων ἀπαρχη τῳ θεῳ και τῳ ἀρνιῳ, και ἐν τῳ ςοματι ἀυτων ȣ̓χ εὑρεθη ψευδος. ἀμωμοι γαρ εἰσιν. ὁτι δε ταυθα παρα τῳ Ιωαννῃ περι των εἰς Χριςον πεπιςευκοτων λεγεται, και ἀυτων ὑπαρχοντων ἀπο φυλων, κἀν μη δοκῃ το σωματικον ἀυτον γενος ἀνατρεχειν ἐπι το σπερμα των πατριαρχων, ἐςιν ȣ̓τως ἐπιλογισασθαι· μη ἀδικησητε, φησι, την γην, μητε την θαλασσαν, μητε τα δενδρα, ἀχρι σφραγισωμεν τȣς δουλους τȣ θεȣ ἡμων ἐπι των μετωπων αὐτων· και ἠκȣσα τον ἀριθμον των ἐσφραγισμενων, ρμδ´ χιλιαδες ἐσφραγισμενοι ἐκ πασης φυλης υἱων Ισραηλ.

Οὐκουν οἱ ἐκ πασης φυλης υἱων Ισραηλ σφραγιζονται ἐπι των μετωπων αὐτων, ρμδ´ εἰσι χιλιαδες τον ἀριθμον· αἱ τινες ρμδ´ χιλιαδες ἐν τοις ἑξης παρα τῳ Ιωαννῃ λεγονται ἐχειν το ὀνομα τȣ ἀρνιȣ και τȣ πατρος ἀυτȣ γεγραμμενον ἐπι των μετωπων αὐτων, ȣ̓σαι παρθενοι, και μετα γυναικων ȣ̓ μολυνθεντες. τις ὀυν ἀλλη εἰη ἡ σφραγις ἡν ἐπι των μετωπων, ἡ το ὀνομα του ἀρνιȣ, και το ὀνομα τȣ πατρος ἀυτȣ, ἐν ἀμφοτεροις τοις τοποις των μετωπων λεγομενων ἐχειν πη μην την σφραγιδα, πη δε τα γραμματα περιεχοντα το ὀνομα του ἀρνιȣ, και το ὀνομα του πατρος ἀυτου; ἀλλα και οἱ ἀπο φυλων εἰ οἱ ἀυτοι εἰσι τοις παρθενοις, ὡς προαπεδειξαμεν, σπανιος δε ὁ ἐκ τȣ κατα σαρκα Ισραηλ πιςευων, ὡς ταχα τολμησαι ἀν τινα εἰπειν μη συμπληρουσθαι ἀπο των ἐκ τȣ κατα σαρκα Ισραηλ πιςευοντων, μηδε τον των ρμδ´ χιλιαδων ἀριθμον· δηλον

ὁτι

rum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni. Et vocem audivi citharœdorum citharizantium citharis suis, & cantant quasi canticum novum ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum, quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & Agno, & in ore eorum non est inventus dolus. Sine macula enim sunt. Hæc autem dici apud Joannem de his, qui crediderunt in Christum, qui etiam ipsi sunt ex tribubus, etiam si corporale ipsorum genus ad semen Patriarcharum non videatur referri, hunc in modum colligere possumus: *Nolite*, inquit, *nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque Dei nostri servos signaverimus in frontibus suis. Et audivi numerum signatorum, centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel.*

2. Qui igitur signantur ex omni tribu filiorum Israel in frontibus suis, ii centum quadraginta quatuor millia sunt numero, qui centum quadraginta quatuor millia, cum virgines existant, & cum mulieribus non sint coinquinati, in sequentibus apud Joannem nomen Agni, & Patris ejus, in frontibus suis scriptum habere dicuntur. Quodnam igitur aliud esse poterit sigillum frontibus ipsorum impressum, quam nomen Agni, & nomen Patris ejus, cum utrisque in locis frontes, modo quidem sigillum, modo vero litteras nomen Agni, & nomen Patris ejus continentes habere dicantur? Quin etiam si hi, qui sunt ex tribubus, iidem sunt ac virgines, ut antea ostendimus, pauci autem sunt ex Israel secundum carnem, qui credant, ita ut fortassis ausit quis dicere ne numerum quidem centum quadraginta quatuor millia compleri ex credentibus, qui sint ex Israele secundum carnem, perspicuum est eos, qui ex gentibus

divino

ὅτι οἱ ἀπὸ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῷ θείῳ προσερχομένων λόγῳ· συνίστανται αἱ ρμδ. χιλιάδες μετὰ γυναικῶν ἐ μολυνομένων, ὥστε μὴ ἐᾶν ἀποπίστειν τῆς ἀληθείας τὸν φάσκοντα ἀπαρχὴν ἑκάστης εἶναι φυλῆς τοὺς παρθένους αὐτῆς. καὶ γὰρ ἐπιφέρεται ὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχὴ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ, καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ὐχ εὑρέθη ψεῦδος, ἄμωμοι γάρ εἰσιν. ὐκ ἀγνοητέον δὲ ὅτι ὁ περὶ τῶν ρμδ χιλιάδων παρθένων λόγος ἐπιδέχεται ἀναγωγήν· περιττὸν δὲ νῦν καὶ ὐ κατὰ τὸν προκείμενον λόγον τὸ πατατίσθαι λέξεις προφητικὰς ταὐτὸν περὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν ἡμᾶς διδασκέσας.

Τί δὲ πάντα ταῦτα ἡμῖν βέλεται, ἐρεῖς ἐν τυγχάνων τοῖς γράμμασιν, Ἀμβρόσιε, ἀληθῶς Θεοῦ ἄνθρωπε, καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπε, καὶ σπεύδων εἶναι πνευματικὸς ὐκέτι ἄνθρωπος οἱ μὲν ἀπὸ τῶν φυλῶν δεκάτας καὶ ἀπαρχὰς ἀναφέρουσι τῷ Θεῷ διὰ τῶν λευιτῶν, καὶ ἱερέων ὐ πάντα ἔχοντες ἀπαρχὰς ἢ δεκάτας· οἱ δὲ λευῖται καὶ ἱερεῖς πάντα δεκάταις καὶ ἀπαρχαῖς χρώμενοι, δεκάτας ἀναφέρουσι τῷ Θεῷ διὰ τῦ ἀρχιερέως, οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἀπαρχάς. ἡμῶν δὴ τῶν προσιόντων τοῖς Χριστῦ μαθήμασιν οἱ μὲν πλεῖστοι τὰ πολλὰ τῷ βίῳ σχολάζοντες, καὶ ὀλίγας πράξεις τῷ θεῷ ἀνατιθέντες, τάχα εἶεν ἂν οἱ ἀπὸ τῶν φυλῶν ὀλίγην πρὸς τῦς ἱερεῖς ἔχοντες κοινωνίαν, καὶ ἐν βραχέσι τὸ θεραπευτικὸν τοῦ Θεοῦ τρέφοντες. οἱ δὲ ἀνακείμενοι τῷ θείῳ λόγῳ, καὶ πρὸς μόνῃ τῇ θεραπείᾳ τοῦ Θεοῦ γινόμενοι γνησίως κατὰ τὴν εἰς τῦτο διαφορὰν τῶν εἰς τῦτο κινημάτων λευῖται καὶ ἱερεῖς ὐκ ἀτόπως λεχθήσονται. τάχα δὲ οἱ διαφέροντες καὶ τῶν τῆς καθ' ἑαυτοὺς γενεᾶς ἔχοντες, ἀρχιερεῖς ἔσονται κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών, καὶ ὐ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἐὰν γάρ τις ἀνθυποφέρῃ πρὸς τῦτο νομίζων ἡμᾶς ἀσεβεῖν τὸ τῦ ἀρχιερέως ὄνομα πάσσοντας ἐπ' ἀνθρώπων, ἐπεὶ πολλαχοῦ Ἰησοῦς μέ-

γας

divino adhæserunt verbo, constituere illa centum quadraginta quatuor millia eorum, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: adeo ut a veritate non aberret, qui dicit primitias cujusque tribus esse virgines ipsius. Nam subjungitur: *Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & Agno, & in ore eorum non est inventum mendacium, irreprehensibiles enim sunt.* Non est autem ignorandum, sermonem de centum quadraginta quatuor millibus virginum anagogicam interpretationem recipere; superfluum vero nunc, atque ab instituta disputatione alienum est, Prophetarum testimonia apponere, quæ idem de iis, qui ex gentibus crediderunt, nos docent.

3. Quid autem hæc omnia sibi velint, dices, in hæc scripta incidens, o Ambrosi, vere homo Dei, & homo in Christo, & qui pro virili contendis esse spiritualis, nec amplius homo. Alii quidem sunt ex tribubus, qui decimas & primitias offerunt Deo per Levitas & Sacerdotes, cum tamen ipsi nullis fruantur decimis aut primitiis. Levitæ vero, & Sacerdotes in omnibus decimis fruentes & primitiis, Deo decimas, atque etiam (ut opinor) primitias offerunt per Pontificem: eodem modo complures ex nobis, qui ad Christi disciplinam accesserunt, majori ex parte ad vitæ hujus negotia attenti, paucas actiones Deo offerentes, fortasse sunt iis similes, qui ex tribubus parum communicant cum Sacerdotibus, & paucis cultores Dei nutriunt. Qui vero divino dicati sunt verbo, & in solo Dei cultu sincere legitimeque immorantur, Levitæ Sacerdotesque vocari poterunt, juxta differentiam eorum motuum & actionum, quæ huc, & illarum, quæ illuc spectant. Fortassis autem, qui cæteris suæ ætatis hominibus virtute præstant, summi Sacerdotes erunt, juxta Aaronis ordinem, non juxta ordinem Melchisedech. Quod si quis objiciat, nos minus in hoc pie sentire, quod summi Sacerdotis no-

chenus Origenis locum profert, ex iisdem Tomis deperditis in Joannem, ubi de lapidatione Jesu a Judæis facta agebatur. Sic ille libro de Engastrimytho: Ουκ ἐλαττον δε και το της λιθοβολιας δραμα θεωρων, ἐπειδη και τυτο πειραται τροπολησαι, τυ Ευαγγελικυ καταψευδεται γραμματος· ȣ πανυ τι, λεγων, ειραμεν ζητησαντες ἐν ταις προ τουτυ, ὁτι ἐβαςασαν οἱ Ιυδαιοι λιθυς ἱνα λιθωσωσιν ἀυτον· ειτα μετ᾽ ὀλιγα φησιν· ει γαρ παλιν ἐβαςασαν, προτηρον ἐβαςασαν· ἀνω δε και κατω βυλεται κατασκευασαι, μη προηγεισθαι, και ἀλλην ὁμοιως ἐκδοχην ἱνα συςασειεν ὁτι λογυς, ἀλλ᾽ ȣχι λιθυς ἐβαςασαν ἀμελλητι κατ᾽ ἀυτου και τι τυ Ευαγγελιςου προσθεν ειρηκοτας, ἠραν ȣν λιθυς ἱνα βαλωσιν ἐπ᾽ ἀυτον· ὡς δε ταυτα προυγραψεν ἐν τῳ μεταξυ, πεντε που και τριακοντα προς τοις ἑκατον ςιχυς ὑπερβας, ἐπιφερει προσθεις· ἐβαςασαν ȣν οἱ Ιυδαιοι λιθους ἱνα λιθασωσιν ἀυτον· ἀλλα ταυτα μεν διττοις ἀναγεγραπται χωριοις· ἐν διαφοροις δε φαινεται πεπραγμενα καιροις· ἀπο τυ μη τας ἀυτας ἐχειν των ῥηματων ἐπιπλοκας, ȣ συζυγιας· ἀλλα Ωριγενης ὁ πασας ὀιομενος ειδεναι τας γραφας, ȣκ ἀνεγκω τυτο και ταυτα γραφων ὡς ὁμȣ, το Ευαγγελιον ἐπι λεξεως· ειδε τις ὑπολαμβανει ταυτα πλαττειν ἡμας, ἀυταις ταις Ευαγγελικαις ἐντυχων ἀποφασεσι· και τοις ἐμπονηθεισιν ἀυτῳ περι τυτο σπουδασμασιν· ἀρησει μηδεν ἡμας ειρηκεναι ψευδες. *Neque minus his, dum lapidationis factum speculatur* (Origenes), *illud etiam ac si per tropos factum in aliam sententiam educere obnitens, in Evangelicis verbis mire mentitur. Licet, inquit, multum perscrutati fuerimus, nondum invenimus in his, quæ scripta sunt, Judæos arripuisse lapides, ut in illum injicerent. Et paucis additis: Nam si iterum assumpserunt, prius assumpserunt. Vult autem tum in superioribus, tum in inferioribus, nil tale præcessisse, ut probet verba, sed non lapides assumpsisse perperam in illum. Et tamen Evangelista prius dixit:* Tulerunt igitur lapides, ut jacerent in

illum.

illum. *Quæ ubi scripsisset, centum triginta quinque versiculis interjectis, subdit:* Sustulerunt itaque Judæi lapides, ut lapidarent ipsum. *Hæc quidem duplici loco descripta sunt, diversisqre temporibus gesta apparent, quod non habeant easdem verborum nexus vel conjunctiones: sed Origenes ipse, qui se scripturas omnes tenere existimat, hæc scribens non cognovit totum id Evangelii, totum scriptum ad litteram. Porro si quis hæc nos effingere existimat, sententiis Evangelicis perlectis, illiusque in eas Commentariis, ab omni nos abstinuisse mendacio comperiet.* Ex his verbis non liquet, ubi de lapidatione Jesu a Judæis facta egerit Origenes, an cum priorem Joannis contextum edisseruerit, *Tulerunt igitur lapides, ut jacerent in eum;* an cum posteriorem, *Sustulerunt itaque Judæi lapides, ut lapidarent ipsum.* Fortassis utrobique. Quod si ita est, de lapidatione hac Tomo XXI. & Tomo XXV. vel XXVI. eum egisse veri perquam simile videtur.

X. Tillemontius Hist. Eccl. Tom. III. pag. 572. aliquid Tomo VI. deesse suspicatur, ubi tum de martyribus, tum de peste quadam, quæ nullibi in historiis reperitur, quæque, inquit, circa annum 232. fortassis grassata est; Origenes multa verba fecerat. Verum id non satis assequor, unde conjicere potuerit eruditissimus vir. Utrumque enim exsequitur Origenes & de martyribus, & de iis, qui perierunt ob pestilentiarum constitutiones verba faciens: nec ibi agitur de iis, qui nova quadam peste consumpti periere, sed de iis, qui antiquitus apud Gentiles cum pestilentes morbi grassarentur, seipsos in victimas pro patria tradiderunt, quemadmodum suo loco observavimus.

Ων τροπον οἱμαι ὁ παλαι λαος ἐπικληθεις Θεου εἰς φυλας διηρετο δυοκαιδεκα, και την ὑπερ τας λοιπας φυλας ταξιν λευιτικην, και ἀυτην κατα πλειονα ταγματα ἱερατικα και λευιτικα τον Θεον θεραπευȣσαν· ȣτως νομιζω, κατα τον κρυπτον της καρδιας ἀνθρωπον παντα τον Χριςȣ λαον, χρηματιζοντα ἐν κρυπτῳ Ἰȣδαιον και ἐν πνευματι περιτετμημενον, ἐχειν τας ἰδιοτητας μυςικωτερον των φυλων, ὡς ἐςι γυμνοτερον ἀπο Ιωαννȣ ἐκ της ἀποκαλυψεως μαθειν, ȣδε των λοιπων προφητων τοις ἀκȣειν ἐπιςαμενοις, τα τοιαυτα ἀποσιωπησαντων. φησι δε ȣτως ὁ Ιωαννης· και ειδον ἀλλον ἀγγελον ἀναβαινοντα ἀπο ἀνατολης ἡλιȣ, ἐχοντα σφραγιδα θεȣ ζωντος, και ἐκραξε φωνῃ μεγαλῃ τοις δ' ἀγγελοις, οἱς ἐδοθη ἀυτοις ἀδικησαι την γην, και την θαλασσαν, λεγων· μη ἀδικησητε μητε την γην, μητε την θαλασσαν, μητε τα δενδρα, ἀχρι σφραγισωμεν τους δουλους τȣ θȣ ἡμων ἐπι των μετωπων ἀυτων· και ἠκουσα τον ἀριθμον των ἐσφραγισμενων, ρμδ' χιλιαδες ἐσφραγισμενοι ἐκ πασης φυλης ὑιων Ισραηλ. ἐκ φυλης Ιȣδα ιβ' χιλιαδες ἐσφραγισμενοι. ἐκ φυλης Ρȣβημ ιβ' χιλιαδες. και μετα το διηρηθαι τας λοιπας φυλας, παρ' ἐξ τȣ Δαν, ἑξης μετα πλειονα ἐπιφερει· και ειδον, και ἰδȣ, το ἀρνιον ἑςως ἐπι το ὀρος Σιων, και μετ' ἀυτȣ ρμδ' χιλιαδες ἐχουσαι το ὀνομα ἀυτȣ. και το ὀνομα τȣ πατρος ἀυτȣ γεγραμμενον ἐπι των μετωπων ἀυτων· και ἠκουσα φωνην ἐκ τȣ

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM JOANNIS
TOMUS PRIMUS.
INTERPRETE AMBROSIO FERRARIO.

PRÆFATIO.

1. Quemadmodum qui olim populus Dei cognominabatur, in duodecim tribus ordinemque Leviticum divisus erat, cum cæteras tribus honore præstantem, tum etiam Deum pluribus ordinibus sacerdotalibus, & Leviticis colentem; ita meo judicio quisquis fuerit Christi populus juxta interiorem cordis hominem, scilicet in occulto Judæus, & spiritu circumcisus, tribuum ipsarum proprietates habet, idque sacratius; ut ab Joanne ex Apocalypsi apertius possumus discere, cum nec reliqui Prophetæ iis, qui sciunt audire talia reticuerint. Sic autem inquit Joannes: *Et vidi alterum Angelum ascendentem ab ortu solis, habentem signum Dei vivi, & clamavit voce magna quatuor Angelis, quibus datum est nocere terræ, & mari, dicens: Nolite nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque signemus servos Dei nostri in frontibus suis. Et audivi numerum signatorum; centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel. Ex tribu Juda duodecim millia. Signati; ex tribu Ruben duodecim millia.* Cumque cæterarum tribuum divisionem fecisset, tribu Dan omissa, deinceps post plura subjungit: *Et vidi, & ecce Agnus stans super montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor millia habentia nomen ejus, & nomen Patris ejus scriptum in frontibus suis. Et audivi vocem de cælo, tanquam vocem aqua-*

ὐρανȣ ὡς φωνην ὑδα των πολλων, και ὡς φωνην βροντης μεγαλης. και ἡ φωνη ἡν ἡκȣσα, ὡς κιθαρῳδων κιθαριζοντων ἐν ταις κιθαραις ἀυτων· και ᾀδουσιν ῳδην καινην ἐνωπιον τȣ θρονȣ, και ἐνωπιον των δε ζωων, και των πρεσβυτερων· και οὐδεις ἐδυνατο μαθειν την ῳδην εἰ μη αἱ ρμδ´ χιλιαδες, οἱ ἠγορασμενοι ἀπο της γης· ὗτοι εἰσιν οἱ μετα υναικων οὐκ ἐμολυνθησαν· παρθενοι γαρ εἰσιν. ὗτοι οἱ ἀκολουθȣντες τῳ ἀρνιῳ ὁπου ἐαν ὑπαγη. ὗτοι ἠγορασθησαν ἀπο των αὐθρωπων ἀπαρχη τῳ θεῳ και τῳ ἀρνιῳ, και ἐν τῳ ςοματι ἀυτων ȣ̓χ εὑρεθη ψευδος. ἀμωμοι γαρ εἰσιν. ὀτι δε ταυθα παρα τῳ Ιωαννη περι των εἰς Χριςον πεπιςευκοτων λεγεται, και ἀυτων ὑπαρχοντων ἀπο φυλων, κἀν μη δοκῃ το σωματικον ἀυτον γενος ἀνατρεχειν ἐπι το σπερμα των πατριαρχων, ἐςιν ȣ̔τως ἐπιλογισαθαι· μη ἀδικησητε, φησι, την γην, μητε την θαλασσαν, μητε τα δενδρα, ἀχρι σφραγισωμεν τȣς δουλους τȣ θεȣ ἡμων ἐπι των μετωπων αὐτων· και ἠκȣσα τον ἀριθμον των ἐσφραγισμενων, ρμδ´ χιλιαδες ἐσφραγισμενοι ἐκ πασης φυλης υἱων Ισραηλ.

Οὐκουν οἱ ἐκ πασης φυλης υἱων Ισραηλ σφραγιζονται ἐπι των μετωπων αὐτων, ρμδ´ εἰσι χιλιαδες τον ἀριθμον· αἱ τινες ρμδ´ χιλιαδες ἐν τοις ἑξης παρα τῳ Ιωαννῃ λεγονται ἐχειν το ὀνομα τȣ ἀρνιȣ και τȣ πατρος ἀυτȣ γεγραμμενον ἐπι των μετωπων αὐτων, ὗσαι παρθενοι, και μετα γυναικων ȣ̓ μολυνθεντες. τις ȣ̓ν ἀλλη εἰη ἡ σφραγις ἡν ἐπι των μετωπων, ἡ το ὀνομα του ἀρνιȣ, και το ὀνομα τȣ πατρος ἀυτȣ, ἐν ἀμφοτεροις τοις τοποις των μετωπων λεγομενων ἐχειν πη μην την σφραγιδα, πη δε τα γραμματα περιεχοντα το ὀνομα του ἀρνιȣ, και το ὀνομα του πατρος ἀυτου; ἀλλα και οἱ ἀπο φυλων εἰ οἱ ἀυτοι εἰσι τοις παρθενοις, ὡς προαπεδειξαμεν, σπανιος δε ὁ ἐκ τȣ κατα ςαρκα Ισραηλ πιςευων, ὡς ταχα τολμησαι ἀν τινα εἰπειν μη συμπληρουσθαι ἀπο των ἐκ τȣ κατα σαρκα Ισραηλ πιςευοντων, μηδε τον των ρμδ´ χιλιαδων ἀριθμον· δηλον

ὀτι

rum multarum, & tanquam vocem tonitrui magni. Et vocem audivi citharœdorum citharizantium citharis suis, & cantant quasi canticum novum ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores, & nemo poterat dicere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor millia, qui empti sunt de terra. Hi sunt, qui cum mulieribus non sunt coinquinati; virgines enim sunt. Hi sequuntur Agnum, quocunque ierit. Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & Agno, & in ore eorum non est inventus dolus. Sine macula enim sunt. Hæc autem dici apud Joannem de his, qui crediderunt in Christum, qui etiam ipsi sunt ex tribubus, etiam si corporale ipsorum genus ad semen Patriarcharum non videatur referri, hunc in modum colligere possumus: *Nolite*, inquit, *nocere terræ, & mari, neque arboribus, quoadusque Dei nostri servos signaverimus in frontibus suis. Et audivi numerum signatorum, centum quadraginta quatuor millia signati ex omni tribu filiorum Israel.*

2. Qui igitur signantur ex omni tribu filiorum Israel in frontibus suis, ii centum quadraginta quatuor millja sunt numero, qui centum quadraginta quatuor millia, cum virgines existant, & cum mulieribus non sint coinquinati, in sequentibus apud Joannem nomen Agni, & Patris ejus, in frontibus suis scriptum habere dicuntur. Quodnam igitur aliud esse poterit sigillum frontibus ipsorum impressum, quam nomen Agni, & nomen Patris ejus, cum utrisque in locis frontes, modo quidem sigillum, modo vero litteras nomen Agni, & nomen Patris ejus continentes habere dicantur? Quin etiam si hi, qui sunt ex tribubus, iidem sunt ac virgines, ut antea ostendimus, pauci autem sunt ex Israel secundum carnem, qui credant, ita ut fortassis ausit quis dicere ne numerum quidem centum quadraginta quatuor millia compleri ex credentibus, qui sint ex Israele secundum carnem, perspicuum est eos, qui ex gentibus

divino

ὅτι ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν τῷ θείῳ προσερχομένων λόγῳ συνίστανται αἱ ρμδʹ χιλιάδες μετὰ γυναικῶν οὐ μολυνομένων, ὥστε μὴ ἐᾶν ἀποπίπτειν τῆς ἀληθείας τὸν φάσκοντα ἀπαρχὴν ἑκάστης εἶναι φυλῆς τοὺς παρθένους αὐτῆς. καὶ γὰρ ἐπιφέρεται οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχὴ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ, καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέθη ψεῦδος, ἄμωμοι γάρ εἰσιν. οὐκ ἀγνοητέον δὲ ὅτι ὁ περὶ τῶν ρμδʹ χιλιάδων παρθένων λόγος ἐπιδέχεται ἀναγωγήν· περιττὸν δὲ νῦν καὶ οὐ κατὰ τὸν προκείμενον λόγον τὸ πατατίσθαι λέξεις προφητικὰς ταῦτον περὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν ἡμᾶς διδασκούσας.

Τί δὲ πάντα ταῦτα ἡμῖν βούλεται, ἐρεῖς ἐντυγχάνων τοῖς γράμμασιν, Ἀμβρόσιε, ἀληθῶς Θεοῦ ἄνθρωπε, καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπε, καὶ σπεύδων εἶναι πνευματικὸς οὐκέτι ἄνθρωπος οἱ μὲν ἀπὸ τῶν φυλῶν δεκάτας καὶ ἀπαρχὰς ἀναφέρουσι τῷ Θεῷ διὰ τῶν λευιτῶν, καὶ ἱερέων οὐ πάντα ἔχοντες ἀπαρχὰς ἢ δεκάτας· οἱ δὲ λευῖται καὶ ἱερεῖς πάντα δεκάταις καὶ ἀπαρχαῖς χρώμενοι, δεκάτας ἀναφέρουσι τῷ Θεῷ διὰ τοῦ ἀρχιερέως, οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἀπαρχάς. ἡμῶν δὴ τῶν προσιόντων τοῖς Χριστοῦ μαθήμασιν οἱ μὲν πλεῖστοι τὰ πολλὰ τῷ βίῳ σχολάζοντες, καὶ ὀλίγας πράξεις τῷ θεῷ ἀνατιθέντες, τάχα εἶεν ἂν οἱ ἀπὸ τῶν φυλῶν ὀλίγην πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἔχοντες κοινωνίαν, καὶ ἐν βραχέσι τὸ θεραπευτικὸν τοῦ Θεοῦ τρέφοντες. οἱ δὲ ἀνακείμενοι τῷ θείῳ λόγῳ, καὶ πρὸς μόνῃ τῇ θεραπείᾳ τοῦ Θεοῦ γινόμενοι γνησίως κατὰ τὴν εἰς τοῦτο διαφορὰν τῶν εἰς τοῦτο κινημάτων λευῖται καὶ ἱερεῖς οὐκ ἀτόπως λεχθήσονται. τάχα δὲ οἱ διαφέροντες καὶ τῶν τῆς καθ' ἑαυτοὺς γενεᾶς ἔχοντες, ἀρχιερεῖς ἔσονται κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ, ἐὰν γάρ τις ἀνθυποφέρῃ πρὸς τοῦτο νομίζων ἡμᾶς ἀσεβεῖν τὸ τοῦ ἀρχιερέως ὄνομα παίσσοντας ἐπ' ἀνθρώπων, ἐπεὶ πολλαχοῦ Ἰησοῦς μέ-

γας

divino adhæserunt verbo, constituere illa centum quadraginta quatuor millia eorum, qui cum mulieribus non sunt coinquinati: adeo ut a veritate non aberret, qui dicit primitias cujusque tribus esse virgines ipsius. Nam subjungitur: *Hi empti sunt ex hominibus primitiæ Deo & Agno, & in ore eorum non est inventum mendacium, irreprehensibiles enim sunt.* Non est autem ignorandum, sermonem de centum quadraginta quatuor millibus virginum anagogicam interpretationem recipere; superfluum vero nunc, atque ab instituta disputatione alienum est, Prophetarum testimonia apponere, quæ idem de iis, qui ex gentibus crediderunt, nos docent.

3. Quid autem hæc omnia sibi velint, dices, in hæc scripta incidens, o Ambrosi, vere homo Dei, & homo in Christo, & qui pro virili contendis esse spiritualis, nec amplius homo. Alii quidem sunt ex tribubus, qui decimas & primitias offerunt Deo per Levitas & Sacerdotes, cum tamen ipsi nullis fruantur decimis aut primitiis. Levitæ vero, & Sacerdotes in omnibus decimis fruentes & primitiis, Deo decimas, atque etiam (ut opinor) primitias offerunt per Pontificem: eodem modo complures ex nobis, qui ad Christi disciplinam accesserunt, majori ex parte ad vitæ hujus negotia attenti, paucas actiones Deo offerentes, fortasse sunt iis similes, qui ex tribubus parum communicant cum Sacerdotibus, & paucis cultores Dei nutriunt. Qui vero divino dicati sunt verbo, & in solo Dei cultu sincere legitimeque immorantur, Levitæ Sacerdotesque vocari poterunt, juxta differentiam eorum motuum & actionum, quæ huc, & illarum, quæ illuc spectant. Fortassis autem, qui cæteris suæ ætatis hominibus virtute præstant, summi Sacerdotes erunt, juxta Aaronis ordinem, non juxta ordinem Melchisedech. Quod si quis objiciat, nos minus in hoc pie sentire, quod summi Sacerdotis no-

γας ἱερευς προφητευεται, ἐχομεν γαρ ἀρχιερεα μεγαν διεληλυθοτα τους ὐρανυς Ιησουν τον υἱον του θεου, λεκτεον προς ἀυτον ὁτι ὁ Αποςολος ἐπεσημηνατο λεγων τον προφητην εἰρηκεναι περι του Χριςου· συ ἱερευς εἰς τον αἰωνα κατα την ταξιν Μελχισεδεκ, και ὐ κατα την ταξιν Ααρων· ἀφ' ὑ και ἡμεις λαβοντες φαμεν κατα μεν την ταξιν Ααρων ἀνθροπους δυνασθαι εἰναι ἀρχιερεις· κατα δε την ταξιν Μελχισεδεκ τον Χριςον τυ Θευ.

Πασης τοινυν ἡμιν πραξεως ἀνακειμενης Θεῳ, και παντος τυ βιυ, ἐπει σπευδομεν ἐπι τα κρειττονα, και βυλομενων ἡμων ἐχειν πασαν ἀυτην ἀπαρχην των πολλων ἀπαρχων, εἰ γε μη σφαλλομεθα τυτο νομιζοντες, ποιαν ἐχρην εἰναι, μετα το κατα το σωμα κεχωρισθαι ἡμας ἀλληλων, ειδιαφερυσαν, ἡ την περι ἐυαγγελιυ ἐξετασιν; και γαρ τολμητεον εἰπειν των πασων γραφων εἰναι ἀπαρχην το ἐυαγγελιον. ἀπαρχην οὐν πραξεων, ἐξ ὑ τῃ Αλεξανδρειᾳ ἐπιδεδημηκαμεν, τινα ἀλλην, ἡ την εἰς την ἀπαρχην των γραφων ἐχρην γεγονεναι; χρη δε ἡμας εἰδεναι ὐ ταυτον εἰναι ἀπαρχην και πρωτογεννημα. μετα γαρ τους παντας καρπους ἀναφερεται ἡ ἀπαρχη, προ δε παντων το πρωτογεννημα· των τοινυν φερομενων γραφων και ἐν πασαις ἐκκλησιαις Θεου πεπιςευμενων εἰναι Θειων, ὐκ ἀν ἁμαρτοι τις λεγων πρωτογεννημα μεν τον μωϋσεως νομον, ἀπαρχην δε το ἐυαγγελιον. μετα γαρ τους παντας των προφητων καρπους, των μεχρι τυ κυριυ Ιησου, ὁ τελειος ἐβλαςησε λογος.

Ἐαν δε τις ἀνθυποφερῃ δια την ἐννοιαν της ἀναπτυξεως των ἀπαρχων φασκων μετα τα ἐυαγγελια τας

πρα-

men ad homines redigimus, quoniam sæpe Jesus magnus Sacerdos a Prophetis vocatur: *Habemus enim*, inquit, *Sacerdotem magnum, qui cælos penetravit, Jesum filium Dei*, huic respondendum est Apostolum id notasse, cum diceret Prophetam de Christo locutum fuisse, cum inquit: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*, & non secundum ordinem Aaron; inde arrepta occasione, dicimus fieri posse, ut homines juxta Aaronis ordinem sint summi Sacerdotes, cum juxta ordinem Melchisedech Sacerdotem esse ad Christum Dei filium pertineat.

4. Omni itaque actione, & tota vita nostra Deo dicata, quoniam ad præstantiora magno studio contendimus, cupientibusque nobis primitias omnes multarum primitiarum habere, nisi hoc existimantes decipimur, quænam aliæ nobis primitiæ præstantiores esse debuerunt, posteaquam mutua corporis consuetudine sejuncti sumus, quam instituere de Evangelio disputationem? Etenim audendum est dicere omnium Scripturarum primitias Evangelium esse. Ex quo igitur tempore Alexandriam pervenimus, quasnam alias esse oportuit nostrarum actionum primitias, quam in Scripturarum primitiis? Sed sciamus necesse est non idem esse ἀπαρχὴν (primitias), & πρωτογέννημα (primam genituram). Siquidem post omnes fructus dedicatur ἀπαρχὴ (primitiæ); ante omnes vero fructus πρωτογέννημα (prima genitura). Proinde haud equidem quis aberrabit, si ex omnibus Scripturis, quæ in omnibus Ecclesiis & feruntur & creduntur esse divinæ, Mosis legem dixerit πρωτογέννημα (primam genituram); Evangelium vero ἀπαρχὴν (primitias): quandoquidem post omnes Prophetarum fructus, qui fuerunt usque ad Dominum Jesum, perfectus ille sermo germinavit.

5. Quod si propter interpretationem datam τῇ ἀπαρχῇ (primitiis), reclamet aliquis dicens rursum

πραξεις και πας ἐπιςολας φερεσται των ἀποςολων, και κατα τυτο μη ἀν ἐτι σωζεσται το προαποδεδομενον περι ἀπαρχης, το ἀπαρχην πασης γραφης εἶναι το εὐαγγελιον· λεκτεον ἤτοι νουν εἶναι σοφων ἐν Χριςῳ, ὠφελημενων ἐν ταις φερομεναις ἐπιςολαις, δεομενων ἵνα πιςευωνται μαρτυριων των ἐν τοις νομικοις και προφητικοις λογοις κειμενων, ὁςε σοφα μεν και πιςα λεγειν και σφοδρα ἐπιτεταγμενα τα ἀποςολικα, ἐ μην παραπλησια τῳ· ταδε λεγει κυριος παντοκρατωρ· και κατα τυτο ἐπιςησον εἰ ἐπαν λεγῃ ὁ Παυλος, πασα γραφη θεοπνευςος και ὠφελιμος, ἐμπεριλαμβανει και τα ἑαυτυ γραμματα, ἠ ἐ το· κἀγω λεγω και ἐχ ὁ κυριος, και το· ἐν πασαις ἐκκλησιαις διατασσομαι, και το· οἷα ἐπαθον ἐν Αντιοχεια, ἐν Ικονιῳ, ἐν Λυςροις, και τα τυτοις παραπλησια ἐνιοτε ὑπ' αὐτυ γραφεντα και κατ' ἐξεσιαν, ἐ μην το εἰλικρινες των ἐκ θειας ἐπιπνοιας λογων, ἠ και τυτῳ παραςατεον ὁτι ἡ παλαιά μεν οὐκ εὐαγγελιον, ἐ δεικνυσα τον ἐρχομενον, ἀλλα προαγγελλυσα και προκηρυσσυσα· πασα δε ἡ καινὴ, το εὐαγγελιον ἐςιν, ἐ μονον ὁμοιως τῃ ἀρχῃ τυ εὐαγγελιυ φασκουσα· ἰδε ὁ ἀμνος τυ θεε ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν τυ κοσμυ, ἀλλα και ποικιλας δοξολογιας περιεχουσα και διδασκαλιας τυ δἰ ὁν το εὐαγγελιον εὐαγγελιον ἐςιν. ἐτι δε εἰ ὁ θεος ἐθετο ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ ἀποςολους, και προφητας, και εὐαγγελιςας, ποιμενας τε και διδασκαλυς, ἐπαν ἐξετασωμεν τι το ἐργον τυ εὐαγγελιςυ, ὁτι ἐ παντως διηγησαθαι τινα τροπον ὁ σωτηρ τυφλον ἀπο γενετης ἰασατο, ὀδωδοτα νεκρον ἀνεςησεν, ἠ τι των παραδοξων πεποιηκεν, ἐκ ὀκνησομεν χαρακτηριζομενυ τυ εὐαγγελιςυ, και ἐν προτρεπτικῳ λογῳ τῳ εἰς πιςοποιησιν των περι Ιησου εὐαγγελιον πως εἰπειν τα ὑπο

των

ſt Evangelia circumferri etiam tum Acta, tum Epi-
las Apoſtolorum, & idcirco hoc minus verum eſſe,
od ſuperius de hoc vocabulo tradidimus, nempe
angelium totius Scripturæ ἀπαρχὴν (primitias)
: dicendum ſane eſt eorum, qui ſapientes in Chri-
, quique ex his prædictis Epiſtolis utilitatem per-
ıerunt quidem, ſed tamen, quo fidem mereantur,
igent teſtimoniis, quæ in legalibus & propheticis
iptis continentur, hanc eſſe mentem, ut ſapientiæ
dem plena & credibilia & vehementer ſancita Apo-
lica eſſe dicant, ſed iis neutiquam conſimilia: *Hæc
t Dominus omnipotens.* Et hanc ob cauſam inſpice
nplectatur, nec ne, ſuas Epiſtolas Paulus, cum
:it: *Omnis Scriptura afflatu prodita utilis eſt*; & cum
: *Dico ego, non Dominus*; & illud: *Sic in omnibus
:leſiis ordino*; itemque: *Qualia paſſus ſum Antiochiæ,
nii, Lyſtris*, & his ſimilia, interdum ab ipſo ſcripta,
iuxta poteſtatem, non tamen ſecundum accuratam
ceritatem ſermonum, qui ſunt ex divina inſpira-
ne. Deinde hoc etiam oſtendendum eſt veterem
ripturam non eſſe Evangelium, quæ venientem
n oſtendit, ſed prænunciat; omnem vero novam,
angelium eſſe, quæ non ſolum (ut in Evangelii
tio ſcriptum eſt) ait: *Ecce Agnus Dei, ecce qui au-
t peccata mundi*, verumetiam quæ varias opinones
ctrinasque continet ejus, per quem Evangelium
Evangelium. Præterea ſi Deus poſuit in Eccleſia
oſtolos, & Prophetas, & Evangeliſtas, Paſtores-
e & Doctores, cum accurate examinaverimus quod-
m ſit Evangeliſtæ officium, & invenerimus perti-
re ad eum non ſemper enarrare quonam pacto Ser-
tor cæcum a nativitate ſanaverit, fœtentem mor-
um excitaverit, vel aliquid ſupra hominum opinio-
m fecerit; non dubitabimus affirmare aliquo modo
angelium eſſe, quæ ſcripſerint Apoſtoli, cum ad
vangeliſtæ munus attineat, adhortatoria etiam ora-

των ἀποςολων γεγραμμενα. ἀλλ᾽ ὁσον ἐπι τη δευτερᾳ ἀποδοσει τῳ ἀνθυποφεροντι δια το μη ἐπιγεγραφται τας ἐπιςολας ἐυαγγελιον, ὡς ἐ καλως πασαν την καινην διαθηκην ἐυαγγελιον ἡμων ὀνομασαντων, λεκτεον ὁτι πολλαχȣ των γραφων δυο τινων, ἡ πλειονων τῳ ἀυτῳ ὀνοματι ὀνομαζομενων κυριωτερον ἐπι του ἑτερȣ των λεγομενων κειται το ὀνομα· οἱον λεγοντος του σωτηρος· μη καλεσητε διδασκαλον ἐπι της γης, ὁ Αποςολος φησι τεταχθαι ἐν τῃ ἐκκλησιᾳ και διδασκαλους. ἐκ ἐσονται ἀυν ἐτοι διδασκαλοι ὁσον ἐπι τη ἀκριβειᾳ της τȣ ἐυαγγελιȣ φωνης, ἐτως ἐκ ἐςαι ἐυαγγελιον το κατα τας ἐπιςολας παν γραμμα, ὁταν παραβαλληται τῃ διηγησει των περι Ιησου πραξεων και παθηματων και λογων ἀυτȣ. πλην ἀπαρχη πασης γραφης το ἐυαγγελιον, και πασων των κατ᾽ ἐυχην ἡμων πραξεων ἐσομενων ἀπαρχην ποιȣμεθα εἰς την ἀπαρχην των γραφων.

Ἐγω δ᾽ οἰμαι ὁτι και δ᾽ ὀντων των ἐυαγγελιων, οἱονει ςοιχειων της πιςεως της ἐκκλησιας, ἐξ ὡν ςοιχειων ὁ πᾶς συνεςηκε κοσμος, ἐν Χριςῳ καταλλαγεις τῳ θεῳ, καθα φησιν ὁ Παυλος· θεος ἠν ἐν Χριςῳ κοσμον καταλλασσων ἑαυτῳ, ȣ κοσμȣ την ἁμαρτιαν ἠρεν Ιησȣς. περι γαρ τȣ κοσμȣ της ἐκκλησιας ὁ λογος ἐςιν ὁ γεγραμμενος· ἰδου ὁ ἀμνος του θεου ὁ ἀιρων την ἁμαρτιαν τȣ κοσμȣ, ἀπαρχην των ἐυαγγελιων εἰναι το προςεταγμενον ἡμιν ὑπο σȣ κατα δυναμιν ἐρευνησαι το κατα Ιωαννην· τον γενεαλογȣμενον εἰπων, και ἀπο του ἀγενεαλογητȣ ἀρχομενον· Ματθαιος μεν γαρ τοις προσδοκωσι το ἐξ Αβρααμ και Δαβιδ ἑβραιοις γραφων, βιβλος, φησι, γενεσεως Ιησου Χριςου υἱου Δαβιδ, υἱου Αβρααμ· και Μαρκος εἰδως ὁ γραφει, ἀρχην διηγειται τȣ ἐυαγγελιȣ, ταχα ἐυρισκοντων ἡμων το τελος ἀυτȣ παρα τῳ Ιωαννῃ ἐν ἀρχῃ λογον θεον λογον. ἀλλα και Λȣκας

εἰρηκως

ctione fidem iis, quæ de Jesu tradita sunt, acquirere. Quantum vero attinet ad hoc, quod secundo loco tradidimus, si objecerit aliquis quod minus probe nominaverimus totum Testamentum novum Evangelium, eo quod Evangelii inscriptionem non habeant Epistolæ: huic dicemus sæpe in Scripturis, cum duo vel plura eodem vocabulo nuncupantur, magis proprie uni eorum illud tribui: verbi gratia, dicente Servatore: *Ne vocetis magistrum super terram*, inquit Apostolus magistros in Ecclesia ordinatos fuisse. Non erunt ergo hi magistri secundum exactam intelligentiam vocis hujus Evangelii: sic etiam non erit Evangelium, qualiscunque tandem illa fuerit Scriptura, quæ sub nomine Epistolarum fuerit, si conferatur cum Scriptura, quæ actiones, passiones sermonesque Jesu contineat. Attamen totius Scripturæ primitiæ est Evangelium, actionumque omnium, quæ ex animi sententia nobis cessuræ sunt, primitas facimus in primitiis Evangelii.

6. Arbitror vero ego, etiam si quatuor sint Evangelia, veluti elementa fidei Ecclesiæ, ex quibus elementis totus constat hic mundus Deo per Christum reconciliatus, sicut inquit Paulus, *Deus erat in Christo, mundum sibi reconcilians*; cujus mundi peccatum sustulit Jesus; de mundo enim Ecclesiæ sermo ille est scriptus: *Ecce Agnus Dei, qui aufert peccatum mundi*, Evangeliorum primitias Evangelium esse Joannis nobis propositum, cujus sensum pro virili nostra jussi sumus abs te investigare. Idque arbitror considerans genealogiam texentem, & incipientem ab eo, qui genealogia caret. Nam Matthæus quidem cum scriberet Hebræis, qui venturum ex Abrahamo, & Davide exspectabant: *Liber*, inquit, *generationis Jesu Christi filii David, filii Abraham.* Marcus vero sciens, quod scribit, initium enarrat Evangelii, fortassis quod inveniamus finem ipsius apud Joannem, qui in princi-

εἰρηκως ἐν ἀρχῃ των πραξεων. τον μεν πρωτον λογον ἐποιησαμην περι παντων ὡν ἠρξατο ὁ Ιησυς ποιειν και διδασκειν. ἀλλα γε τηρει τῳ ἐπι το ςηθος ἀναπεσοντι του Ιησου, τους μειζονας και τελειοτερους περι Ιησου λογους οὐδεις γαρ ἐκεινων ἀκρατως ἐφανερωσεν αὐτυ την θεοτητα, ὡς Ιωαννης παραςησας αὐτον λεγοντα· ἐγω εἰμι το φως τυ κοσμυ· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος. και ἡ ἀληθεια, και ἡ ζωη· ἐγο εἰμι ἡ ἀναςασις· ἐγω εἰμι ἡ θυρα· ἐγω εἰμι ὁ ποιμην ὁ καλος. και ἐν τῃ ἀποκαλυψει· ἐγω εἰμι το α και το ω, ἡ ἀρχη και το τελος, ὁ πρωτος και ὁ ἐσχατος. τολμητεον τοινυν εἰπειν ἀπαρχην μεν πασων γραφων εἰναι τα ἐυαγγελια, των δε ἐυαγγελιων ἀπαρχην το κατα Ιωαννην, ὑ τον νουν οὐδεις δυναται λαβειν μη ἀναπεσων ἐπι το ςηθος Ιησυ, μηδε λαβων ἀπο Ιησυ την Μαριαν γινομενην και αὐτυ μητερα· και τηλικυτον δε γενεσθαι δει τον ἐσομενον ἀλλον Ιωαννην, ὡςε οἱονει τον Ιωαννην δειχθηναι ὀντα Ιεσουν ἀπο Ιησου. εἰ γαρ ὐδεις υἱος Μαριας, κατα τυς ὑγιως περι αὐτης δοξαζοντας, ἡ Ιησυς, φησι δε Ιησυς τῃ μητερι· ἰδε ὁ υἱος συ, και ὐχι· ἰδε και ὑτος υἱος συ· ἰσον εἰρηκε τῳ· ἰδε ὑτος ἐςιν Ιεσυς ὁν ἐγεννησας. και γαρ πας ὁ τετελειωμενος ζῃ ὐκετι, ἀλλ' ἐν αὐτῳ ζῃ Χριςος, και ἐπει ζῃ ἐν αὐτῳ Χριςος, λεγεται περι αὐτυ τῃ Μαριᾳ· ἰδε ὁ υἱος συ ὁ Χριςος. ἡλικυ τοινυν νυ ἡμιν δει, ἱνα τον ἐν τοις ὀςρακινοις της ἐυτελους λεξεως θησαυροις ἐναποκειμενον λογον του ὑπο παντων των ἐντυγχανοντων ἀναγινωσκομενυ γραμματος, και ὑπο παντων των παρεχοντων τας σωματικας ἀκοας ἀκυομενυ, αἰσθητυ δια φωνης λογυ, ἐκλαβειν κατ' ἀξιαν δυνηθωμεν, τι δει και λεγειν; τον γαρ μαλλοντα ταυτα ἀκριβως καταλαμβανειν μετα ἀληθειας εἰπειν δει, ἡμεις δε νουν Χριςου ἐχομεν, ἱνα εἰδωμεν τα ὑπο τυ θευ χαρισθεντα ἡμιν· ἐςι δε προσαχθηναι ἀπο των ὑπο Παυλυ λεγομενων περι τυ πασαν την καινην

εἰναι

pio verbum Deum fuisse inquit. Lucas etiam cum dixisset: *Primum quidem sermonem feci de omnibus, quæ cœpit Jesus facere & docere*, majores perfectioresque de Jesu sermones reservat ei, qui supra pectus Jesu recubuit. Nullus enim illorum adeo pure manifestavit illius divinitatem, ut Joannes, quippe qui inducat illum dicentem: *Ego sum lux mundi: Ego sum via, veritas & vita. Ego sum resurrectio: Ego sum ostium: Ego sum pastor bonus;* & in Apocalypsi: *Ego sum α & ω, principium & finis, primus & novissimus.* Audeamus igitur dicere primitias Scripturarum omnium Evangelium esse; Evangeliorum vero primitias, Evangelium a Joanne traditum; cujus sensum percipere nemo potest, nisi qui supra pectus Jesus recubuerit, vel acceperit a Jesu Mariam, quæ etiam ipsius mater fiat: adeo talem tantumque esse necesse est, qui Joannes alius sit futurus, ut quemadmodum Joannes, itidem etiam & iste a Jesu Jesus existere ostendatur. Nam si nullus est Mariæ filius, judicio eorum, qui de ipsa sane senserunt, præterquam Jesus; dicitque Jesus matri: *Ecce filius tuus*, & non, ecce etiam hic est filius tuus: perinde est, ac si dixisset, Ecce hic est Jesus, quem genuisti. Etenim quisquis perfectus est, non amplius vivit ipse, sed in ipso vivit Christus. Cumque in ipso vivat Christus, dicitur de eo Mariæ: Ecce filius tuus Christus. Quid ergo attinet dicere, quanta nobis opus sit mente, ut in testaceis abjectæ litteræ thesauris reconditum verbum digne valeamus interpretari; præsertim cum littera passim a quibusvis legatur, verbumque per vocem sensibile audiatur ab omnibus, qui auditum præbent corporalem? Qui enim accurate apprehensurus sit, vere is dicat oportet: *Nos autem Christi sensum habemus, ut sciamus, quæ a Deo donata sunt nobis.* Quod vero omne Testamentum novum sit Evangelium, adduci possumus ad credendum ex his, quæ Paulus dicit, quando alicui scri-

εἶναι τα ἐυαγγελια, ὁταν πυ γραφῃ· κατα το ἐυαγγελιον μυ· ἐν γραμμασι γαρ Παυλυ, οὐκ ἐχομεν βιβλιον ἐυαγγελιον συνηθως καλουμενον. ἀλλα παν ὁ ἐκηρυσσε και ἐλεγε, το ἐυαγγελιον ἠν. ἁ και ἐκηρυσσε και ἐλεγε, ταυτα και ἐγραφε· και ἁ ἐγραφε ἀρα ἐυαγγελιον ἠν. εἰ δε τα Παυλου ἐυαγγελιον ἠν, ἀκολουθον λεγειν ὁτι και τα Πετρυ ἐυαγγελιον ἠν, και ἁπαξαπλως τα συνιςαντα την Χριςου ἐπιδημιαν, και κατασκευαζοντα την παρυσιαν αὐτυ, ἐμποιουντα τε αὐτην ταις ψυχαις των βυλομενων παραδεξασθαι τον ἑςωτα ἐπι την θυραν, και κρουοντα, και εἰσελθειν βυλομενον εἰς τας ψυχας λογον θευ.

Τι δε βουλεται δηλουν ἡ ἐυαγγελιον προσηγορια; και δια τι ταυτην ἐχει την ἐπιγραφην ταυτα τα βιβλια, ἠδη καιρος ἐξεταςαι. ἐςι τοινυν το ἐυαγγελιον λογος περιεχων ἀπαγγελιαν πραγματων κατα το ἐυλογον δια το ὠφελειν ἐυφραινοντων τον ἀκουοντα ἐπαν παραδεξηται το ἀπαγγελλομενον· οὐδεν δ' ἡττον ὁ τοιουτος λογος ἐυαγγελιον ἐςιν ἀν και προς την σχεσιν τυ ἀκουοντος ἐξεταζηται· ἡ ἐυαγγελιον ἐςι λογος περιεχων ἀγαθου τῳ πιςευοντι παρυσιαν, ἡ λογος ἐπαγγελλομενος παρειναι το ἀγαθον το προσδοκωμενον. παντες δε οἱ προειρημενοι ἡμιν ὁροι ἐφαρμοζυσι τοις ἐπιγραφομενοις ἐυαγγελιοις· ἑκαςον γαρ ἐυαγγελιον συςημα ἀπαγγελλομενων ὠφελιμων τῳ πιςευοντι, και μη παρεκδεξαμενῳ, τυγχανον ὠφελειαν ἐμποιουν, κατα το ἐυλογον ἐυφραινει διδασκον την δι ἀνθρωπους του πρωτοτοκου πασης κτισεως Χριςου Ιησου σωτηριον αὐτοις ἐπιδημιαν. ἀλλα και ὁτι λογος ἐςιν ἑκαςον ἐυαγγελιον διδασκων την τυ ἀγαθυ πατρος ἐν υἱῳ τοις βυλομενοις παραδεξασθαι ἐπιδημιαν, παντι τῳ πιςευοντι σαφες· ὁτι δε και ἀγαθον ἐπαγγελλεται δια των βιβλιων τυτων το

προς-

bit: *Secundum Evangelium meum.* Inter ſcripta enim Pauli, nullus extat liber, qui vocari Evangelium conſueverit. Sed quidquid vel prædicavit, vel dixit, eſt Evangelium; quæ vero prædicavit, & dixit, hæc etiam ſcripſit: ergo ex his colligitur ipſius ſcripta Evangelium eſſe. Quod ſi Pauli ſcripta ſunt Evangelium, profecto idem cenſendum eſt de Petri etiam ſcriptis, & ut in univerſum loquar, omnia, quæ ipſius Chriſti confirmant adventum, & quæ ſtabiliunt præſentiam illius, quæque inducunt ipſam in animos cupientium ſuſcipere Dei ſermonem, ſtantem pro foribus, & pulſantem, & ingredi volentem in animas, ſunt Evangelium.

7. Sed tempus jam eſt accuratius exquirere, quid vox Evangelii ſignificet, & quare hi libri inſcriptionem hanc habeant. Eſt igitur Evangelium, ſermo qui rerum nuntium continet, quæ quod utiles ſint, jure merito lætitiam pariunt auditori, ſimul atque ab ipſo admiſſa fuerint, quæ nuntiantur. Nec vero minus talis oratio eſt Evangelium, quamvis ex habitu audientis perpendatur: vel, Evangelium oratio eſt, continens boni præſentiam cuicumque credenti: vel, oratio affirmans adeſſe bonum, quod exſpectabatur. Omnes autem quas prædiximus definitiones iis conveniunt, quæ inſcribuntur Evangelia: cum enim unumquodque Evangelium ſit coacervatio nuntiorum utilium ei, qui fidem adjungit, neque præter germanam ſcientiam intelligit, & emolumentum afferat, jure merito lætitiam parit, docens ſalutarem adventum ad homines, & propter homines, primogeniti omnis creaturæ, nempe Jeſu Chriſti. Quin etiam quod Evangelium unumquodque ſit oratio, docens boni Patris in Filio adventum ad volentes eum excipere, credenti cuilibet perſpicuum eſt. Quod autem exſpectatum etiam bonum per hos libros promittitur, non eſt obſcurum: totius namque populi fere ore

loquens

προςδοκηθεν ȣκ ἀσαφες. σχεδον γαρ ὁ Βαπτιςης Ιωαννης την παντος τȣ λαου λαβων φωνην φησι πεμψας τῳ Ιησου· συ εἰ ὁ ἐρχομενος, ἠ ἑτερον προσδοκωμεν; προσδοκωμενον γαρ ἀγαθον τῳ λαῳ ὁ Χριςος ἠν, περι ȣ κηρυσσοντων των προφητων, μεχρι και των τυχοντων παντες εἰς αὐτον ἐσχον οἱ ὑπο νομον και προφητας τας ἐλπιδας, ὡς μαρτυρει ἡ Σαμαρειτις λεγουσα· οἰδα ὁτι Μεσσιας ἐρχεται ὁ λεγομενος Χριςος. ὁταν ἐλθῃ ἐκεινος, ἀπαγγελει ἡμιν ἁπαντα. ἀλλα και Σιμων και Κλεοπας ὁμιλουντες προς ἀλληλους περι παντων των συμβεβηκοτων τῳ Ιεσου αὐτῳ τῳ Χριςῳ ἀναςαντι, ȣδεπω γινωσκοντες ἐγηγερθαι αὐτον ἐκ νεκρων φασι· συ μονος παροικεις ἐν Ιερουσαλημ, και ȣκ ἐγνως τα γενομενα ἐν αὐτῃ ἐν ταις ἡμεραις ταυταις; εἰποντος δε, ποια; ἀποκρινονται, τα περι Ιησου του Ναζαρηνου, ὁς ἐγενετο ἀνηρ προφητης, δυνατος ἐν ἐργῳ και λογῳ ἐναντιον τȣ Θεȣ, και παντος τȣ λαȣ, ὁ πως παρεδωκαν αὐτον ὁι ἀρχιερεις, και οἱ ἀρχοντες ἡμων εἰς κριμα θανατȣ, και ἐςαυρωσαν αὐτον· ἡμεις δε ἠλπιζομεν ὁτι αὐτος ἐςιν ὁ μελλων λυτρȣσθαι τον Ισραηλ. προς τȣτοις Ανδρεας ὁ ἀδελφος Σιμωνος Πετρȣ εὑρων τον ἀδελφον τον ἰδιον Σιμωνα λεγει· εὑρηκαμεν τον Μεσσιαν, ὁ ἐςι μεθερμηνευομενον, Χριςος. και μετ' ὀλιγα ὁ Φιλιππος εὑρων τον Ναθαναηλ λεγει αὐτῳ· ὁν ἐγραψε Μωϋσης ἐν τῳ νομῳ και οἱ προφηται, εὑρηκαμεν τον Ιησουν τον υἱον τȣ Ιωσηφ τον ἀπο Ναζαρετ.

Δοξαι δ' ἀν τις ἐνιςασθαι τῳ πρωτῳ ὁρῳ, ἐπει και τα μη ἐπιγεγραμμενα ἐυαγγελια ὑποπιπτει αὐτῳ· ὁ γαρ νομος και οἱ προφηται λογοι πιςευονται εἰναι περιεχοντες ἀπαγγελιαν πραγματων κατα το εὐλογον δια το ὠφελειν ευφραινοντων τους ἀκȣοντας, ἐπαν παραδεξωνται τα ἀπαγγελλομενα. λεχθειη δ' ἀν προς τȣτο ὁτι προ της Χριςου ἐπιδημιας ὁ νομος και οἱ προφηται, ἀτε μηδεπω ἐληλυθοτος τȣ τα ἐν αὐτοις μυςηρια σαφηνιζοντος, ȣκ εἰχων το ἐπαγγελμα τȣ περι του ἐυαγγελιȣ ὁρου· ὁ δε σωτηρ ἐπιδημησας και το ἐυαγγελιον

σωμα-

loquens Baptista Joannes in legatione ad Jesum missa ait: *Num tu es ille venturus, an alium exspectamus?* Exspectatum enim a populo bonum, Jesus erat; de quo Prophetis anuntiantibus, etiam e vulgo quilibet homines, qui sub Lege & Prophetis erant, in eo spem habebant; Samaritide illa hoc testante, atque dicente: *Novi quod Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit ille, nobis nuntiabit omnia.* Quin & Simon, & Cleopas inter se sermones conferentes de omnibus, quæ ipsi Jesu Christo, qui resurrexerat, accidissent, nondum ipsum e mortuis excitum fuisse scientes, inquiunt: *Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neque cognovisti, quæ facta sunt illic his diebus? cumque ille dixisset, Quæ? responderunt, De Jesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens opere & sermone coram Deo & toto populo: & quomodo tradiderunt eum summi Sacerdotes, & Principes nostri in condemnationem mortis & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus eum esse illum, qui redempturus esset Israel.* Ad hæc Andreas frater Simonis Petri, reperto fratre suo Simone dicit: *Invenimus Messiam, quod est, si interpreteris, Christus.* Cumque paulo post Phillippus reperisset Nathanaelem, dicit illi: *De quo scripsit Moses in Lege & Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph Nazarenum.*

8. Quod si quis repugnare velit primæ definitioni, quia cadant & alia sub eam, quæ non inscribantur Evangelii titulo, dicatque Legem & Propheticos sermones continere nuntium rerum, quæ, quod utiles sint, merito lætitiam pariunt auditori, simul ac ab ipso approbatæ fuerint; respondebimus Legem, & Propheticos sermones ante Christi adventum, quia nondum advenisset ille, qui in his contenta resera-ret mysteria, non habuisse ejusmodi nuntium, quod Evangelii definitione continetur: Servatorem vero, ad nos cum accessisset, & ut Evangelium corpore esset

σωματοποιηθηναι ποιησας, τω ευαγγελιω παντα ώσει ευαγγελιον πεποιηκεν· και ουκ άν άπο σκοπου χρησαιμην τω παραδειγματι του μικρα και ότι όλον . . . . . όταν γαρ . . . . . υίους των ανθρωπων τη θειοτητι αύτου περιελων το έν τω νομω και προφηταις καλυμμα παντων το θειον άπεδειξε, φανερως παραστησας τοις βουληθεισι της σοφιας αύτου γενεσθαι μαθηταις τινα τα άληθινα του Μωϋσεως νομου, ών ύποδειγματι και σκια έλατρευον οἱ παλαι, και τις ἡ άληθεια των έν ταις ίστοριαις πραγματων, άτινα τυπικως συνεβαινεν έκεινοις· έγραφη δε δί ήμας είς ούς τα τελη των αίωνων κατηντησε. πας ουν ώ Χριστος έπιδεδημηκεν, ούτε έν Ιεροσολυμοις, ούτε έν τω των Σαμαρειτων όρει προσκυνει τω Θεω· άλλα μαθων ότι πνευμα ὁ Θεος, πνευματικως λατρευων αύτω πνευματι και άληθεια, ούκετι δε τυπικως. προσκυνει τον των όλων πατερα και δημιουργον. ούκουν προ του ευαγγελιου, ὁ γεγονε δια την Χριστου έπιδημιαν, ούδεν των παλαι εύαγγελιον ήν. το δε εύαγγελιον όπερ έστι διαθηκη καινη, άποστησαν ήμας παλαιοτητος του γραμματος, την μηδεποτε παλαιουμενην καινοτητα του πνευματος, οίκειαν της καινης διαθηκης τυγχανουσαν, έν πασαις άνακειμενην γραφαις, τω φωτι της γνωσεως άνελαμψεν. έχρην δε το ποιητικον του και έν τη παλαια διαθηκη νομιζομενου εύαγγελιου εύαγγελιον έξαιρετως καλεισθαι εύαγγελιον.

Πλην ούκ άγνωητεον Χριστου έπιδημιαν και προ της κατα σωμα έπιδημιας την νοητην γεγονεναι τοις τελειοτεροις και ού νηπιοις, ούδε ύπο παιδαγωγους και έπιτροπους έπιτυγχανουσιν, οίς το νοητον του χρονου πληρωμα ένεστη, πατριαρχαις, και Μωϋσει τω θεραποντι, και τοις τεθεαμενοις Χριστου την δοξαν προφηταις. ώσπερ δε προ της έμφανους και κατα σωμα έπιδημιας έπεδημησε τοις τελειοις, ούτω και μετα την κεκηρυγμενην παρουσιαν

τοις

ſet præditum effeciſſet, perfeciſſe cum Evangelio, ut omnia eſſent inſtar Evangelii. (Neque præter propoſitum exemplo uterer, qui pauca. *) Quando enim ** filiis hominum divinitate ſua, ablato, quod in Lege & Prophetis erat, velamine, Deum certis rationibus oſtendit palam oculos ponens his, qui ſapientiæ ejus diſcipuli vellent fieri, quænam vera Lex Moſis contineret, quorum exemplum & umbram colebant antiqui: & quænam ſit veritas rerum in Hiſtoriis contentarum, quæ in figura contingebant illis, propter nos ſcripta, ad quos fines ſæculorum deducti ſunt. Nullus ergo ad quem Chriſtus acceſſerit, vel in Hieroſolymorum urbe, vel in Samaritarum monte Deum adorat: ſed cum didicerit Deum ſpiritum eſſe, ſpiritualiter illum colens ſpiritu & veritate, non amplius ſub figuris Patrem univerſorum mundique opificem adorat. Quam ob rem ante illud Evangelium, quod per Chriſti adventum eſt ortum, nihil rerum antiquarum Evangelium erat. Porro Evangelium, quod eſt novum Teſtamentum, cum nos a vetuſtate litteræ abduxiſſet, ſpiritus novitatem nunquam ſeneſcentem, & ad novum Teſtamentum proprie pertinentem, quæ in omnibus eſt Scripturis, luce cognitionis illuſtravit. Neceſſe autem erat, id quod efficiebat, ut in Teſtamento veteri putaretur Evangelium eſſe, præcipue Evangelium appellari.

9. Attamen non ignorandum nobis eſt Chriſti adventum, antequam corpore ad terras deſcenderet, intelligibilem multo ante factum fuiſſe perfectioribus, minimeque parvulis, quippe qui a pædagogorum curatorumque cura, ac tutela liberi eſſent, ob oculos habentes plenitudinem eam temporis, quæ mente cernebatur; ut erant illi Patriarchæ, & Moſes ille tantus ſervus, ac reliqui Prophetæ, qui Chriſti gloriam contemplati ſunt. Cæterum ut ante corporalem & manifeſtum adventum ad perfectos advenerat, ſic

τοις ἐτι νηπιοις, ἁτε ὑπο ἐπιτροπους τυγχανυσι, και οἰκονομους, και μηδεπω ἐπι το πληρωμα του χρονου ἐφθακασιν, οἱ μεν προδρομοι Χριςυ ἐπιδεδημηκασι παισι ψυχαις ἁρμοζοντες λογοι, εὐλογως ἀν κληθεντες παιδαγωγοι αὐτος δε ὁ υἱος ὁ δεδοξασμενος θεος λογος ὑδεπω, περιμενων την δευσαν γενεσθαι προπαρασκευην τοις μελλυσι χωρειν αὐτυ την θεοτητα ἀνθρωποις θευ. και τυτο δε εἰδεναι ἐχρην, ὁτι ὡσπερ ἐςι νομος σκιαν περιεχων των μελλοντων ἀγαθῶν ὑπω τυ κατα ἀληθειαν καταγγελλομενυ νομυ δηλουμενων, ὑτω και εὐαγγελιον σκιαν μυςηριων Χριςυ διδασκει το νομιζομενον ὑπω παντων των ἐντυγχανοντων νοεισθαι. ὁ δε φησιν Ἰωαννης εὐαγγελιον αἰωνιον, οἰκειως ἀν λεχθησομενον πνευματικον, σαφως παριςησι τοις νουσι τα παντα ἐνωπιον περι αὐτυ τυ υἱου τυ θευ, και τα παριςαμενα μυςηρια ὑπο των λογων αὐτυ, τα τε πραγματα ὡν αἰνιγματα ἠσαν αἱ πραξεις αὐτυ· τουτοις δε ἀκολουθον ἐςιν ἐκλαμβανειν ὁτι ὁν τροπον, ἐν φανερῳ Ἰουδαιος τις ἐςι και περιτετμημενος, οὑτω χριςιανος και βαπτισμα. Παυλος μεν και Πετρος ἐν φανερῳ προτερον ὀντες οἱ Ἰυδαιοι, και περιτετμημενοι, ὑςερον και ἐν τῳ κρυπτῳ τοιυτοι τυγχανειν ἀπο Ἰησου εἰληφασι, το ἐν φανερῳ εἰναι Ἰυδαιοι δια την των πολλων σωτηριαν, κατ᾽ οἰκονομιαν, ὐ μονον λογοις ὁμολογουντες, ἀλλα και δια των ἐργων δεικνυντες. το δ᾽ αὐτο και περι τυ χριςιανισμυ αὐτων λεκτεον. και ὡσπερ ὐκ ἐςιν ὠφελησαι δυνατον Παυλον τους κατα σαρκα Ἰυδαιυς, ἐαν μη, ὁτε ὁ λογος αἱρει, περιτεμῃ τον Τιμοθεον, και ὁτε εὐλογον ἐςι ξυραμενον, και προσφοραν ποιησαντα, και ἁπαξαπλως τοις Ἰουδαιοις Ἰουδαιον γενομενον, ἱνα τους Ἰουδαιους κερδησῃ· ὑτως τον ἐκκειμενον εἰς πολλων

ἀφε-

sic etiam post divulgatam ipsius præsentiam ad eos, qui etiamnum sunt parvuli, quia sint sub curatoribus & administratoribus, ac nondum pervenerint ad temporis plenitudinem, sermones quidam præcursores Christi advenerunt, animis puerilibus accommodati, qui jure pædagogi vocentur. At vero ipse Filius, ipse glorificatus Deus Verbum nondum advenit; nimirum exspectans, ut Dei homines divinitatem illius percepturi decentem apparatum faciant. Jam & hoc quoque sciamus necesse est. ut lex umbram continet futurorum bonorum, quæ declarantur ab ea lege, quæ annuntiatur secundum veritatem; sic etiam Evangelium, quod vel a quibuscunque vulgaribus intelligi existimatur, umbram docet mysteriorum Christi. Atque equidem quod Joannes appellat Evangelium sempiternum, quod proprie dici posset spirituale, aperte viris cordatis & intelligentibus ob oculos ponit omnia de ipso Filio Dei, tum mysteria ab ipsius sermonibus exhibita, tum res quarum enigmata ipsius actiones erant. His consequens est exponere, ut in manifesto Judæus quis est, & circumcisus, sic Christianum esse & baptisma. Quin etiam Paulus quidem, & Petrus, qui in manifesto Judæi antea erant, & circumcisi, postea tantum in occulto; tales ut essent, a Jesu acceperunt: cum non alia de causa etiam se in manifesto Judæos esse, quam propter multorum salutem, & secundum œconomiam, non solum verbis faterentur, verumetiam factis declararent. Id quod etiam de eorum Christianismo censendum est. Et quemadmodum Judæis secundum carnem adjumento esse non potest Paulus, nisi quando postulat ratio, circumcidat Timotheum, & quando consentaneum est tondeatur, oblationem offerat, &, ut in universum dicam, Judæis Judæus efficiatur, ut Judæos lucrifaciat: ita fieri nequit, ut is, qui multorum utilitati expositus est, evehat ad præstantiora, & in

ὠφελειαν ὐκ ἐςι δια τυ ἐν Χριςῳ χριςιανισμυ μονον δυνατον τους ϛοιχειυμενους ἐν τῳ φανερῳ χριςιανισμῳ βελτιωσαι και προαγαγειν ἐπι τα κρειττονα και ἀνωτερω. διοπερ ἀναγκαιον πνευματικως και σωματικως χριςιανιζειν, και ὁπου μεν χρη το σωματικον κηρυσσειν ἐυαγγελιον, φασκοντα μητεν ἐιναι τοις σαρκινοις, ἡ Ιεσουν Χριςον, και τουτον ἐςαυρωμενον, τουτο ποιητεον. ἐπαν δε ἑυρεθωσι κατηρτισμενοι τῳ πνευματι, και καρποφορουντες ἐν αὐτῳ, ἐρωντες τε της ὐρανιυ σοφιας, μεταδοτεον αὐτοις τυ λογυ ἐπανελθοντος ἀπο του σεσαρκωσται, ἐφ' ὁ ἠν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον.

Ταυτα δε ἐξεταζοντες περι του ἐυαγγελιυ ὐ ματην ἐιρηκεναι ἡγουμεθα, οἱονει αἰσθητον ἐυαγγελιον νοητου και πνευματικου τῃ ἐπινοια διακρινοντες· και γαρ νυν προκειται το εἰσθητον ἐυαγγελιον μεταλαβειν εἰς πνευματικον. τις γαρ ἡ διηγησις του αἰσθητου εἰ μη μεταλαμβανοιτο εἰς πνευματικον; ἠτοι ὐδεμια ἡ ὀλιγη και των τυχοντων ἀπο της λεξεως αὐτους πεπεικοτων λαμβανειν τα δηλουμενα. ἀλλα πας ἀγων ἡμιν ἐνεςηκε πειρωμενοις εἰς τα βαθη του ἐυαγγελικου νου φθασαι και ἐρευνησαι την ἐν αὐτῳ γυμνην τυπων ἀληθειαν. των δη ἐυαγγελιζομενων ἐν ἀγαθων ἀπαγγελιᾳ νουμενων· οἱ μεν ἀποςολοι τον Ιησουν ἐυαγγελιζονται· λεγονται μεντοι ὡς ἀγαθον και την ἀναςασιν ἐυαγγελιζεσθαι, και αὐτην πως ὐσαν Ιησουν· Ιησους γαρ φησιν ἐγω εἰμι ἡ ἀναςασις· Ιησους δε τα τοις ἁγιοις ἀποκειμενα ἐυαγγελιζεται τοις πτωχοις, παρακαλων αὐτυς ἐπι τας θειας ἐπαγγελιας· και μαρτυρυσιν αἱ θειαι γραφαι τοις ὑπο των ἀποςολων ἐυαγγελισμοις, και τῳ ὑπο του σωτηρος ἡμων· ὁ μεν Δαβιδ περι των ἀποςολων, ταχα δε και ἐυαγγελιςων λεγων· κυριος δωσει ῥημα τοις ἐυαγγελιζομενοις δυναμει πολλῃ· ὁ βασιλευς των δυναμεων τυ ἀγαπητου· ἁμα και διδασκων ὁτι ὐ συνθεσις λογου, και προφορα φωνων, και ἠσκημενη καλλιλεξια ἀνυει προς το πειθειν, ἀλλα δυναμεως θειας ἐπιχορηγια. διοπερ

και

ſublime melioresque reddat per Chriſtianismi in occulto exiſtentis legem eos, qui exteriorem Chriſtianismum ſequuntur. Hanc ob cauſam, tum ſpiritu, tum corpore Chriſtiani ut ſimus neceſſe eſt, & quando corporale Evangelium prædicandum eſt, dicendo carnalibus nihil nos ſcire, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum, hoc faciendum eſt. Cum autem inventi fuerint elevati ſpiritu, & in ipſo fructificantes amantesque ſapientiæ cœleſtis, hi participes efficiendi ſunt verbi, & filii Dei regreſſi poſt incarnationem ad id quod erat in principio apud Deum.

10. Cæterum hæc haud fruſtra nos diſſeruiſſe exiſtimamus, Evangelii ſenſum accurate inveſtigantes, & Evangelium ſenſibile ab Evangelio intelligibili ſeparantes. Etenim nunc nobis propoſitum eſt, ut Evangelium ſenſibile transmutemus in intelligibile & ſpirituale; alioqui quæ enarratio erit Evangelii ſenſibilis, niſi accommodetur ad intelligibile & ſpirituale? Nulla ſane vel exigua, eaque vulgarium, qui ex verbis ipſis vim eorum, quæ declarantur, percipere ſibi perſuadent. Verum tota contentio noſtra eo nobis dirigenda eſt, ut pertingere conemur profunditatem ſenſus Evangelici, accuratius indagantes veritatem in ipſo figuris nudam. Atque equidem ſi conſiderentur ea, quæ annuntiantur in bonorum promiſſione; Apoſtoli quidem Jeſum prædicant; dicuntur quidem, ceu bonum, reſurrectionem etiam annuntiare, quæ ipſa aliquo modo eſt Jeſus, dicente Jeſu: *Ego ſum reſurrectio.* Jeſus vero, quæ Sanctis repoſita ſunt evangelizat pauperibus, cohortans eos ad divina promiſſa. Quibus ſane bonis annuntiationibus, vel Apoſtolorum vel Servatoris noſtri, divinæ quoque atteſtantur Scripturæ: David enim de Apoſtolis, fortaſſis etiam de Evangeliſtis ait: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa: rex virtutum dilecti;* ſimul etiam docens, non compoſitionem verborum, non pro-

 lationem

και ὁ Παυλος τε φησι· γνωσομαι ἐ τον λογον των πεφυσιωμενων, ἀλλα την δυναμιν· ἐ γαρ ἐν λογῳ ἡ βασιλεια του Θεου, ἀλλ' ἐν δυναμει. και ἐν ἀλλοις· και ὁ λογος με, και το κηρυγμα με οὐκ ἐν πειθοις σοφιας λογοις, ἀλλ' ἐν ἀποδειξει πνευματος και δυναμεως, ταυτῃ τῃ δυναμει μαρτυρουντες ὁ Σιμων και ὁ Κλεοπας φασιν, ἐχι ἡ καρδια ἡμων καιομενη ἠν τῃ ὁδῳ, ὡς διηνοιγεν ἡμιν τας γραφας; οἱ δε ἀποςολοι ἐπει και ποσωτες ἐςι δυναμεως ἐπιχορηγουμενης ὑπο Θεου διαφερεσα τοις λεγουσιν, εἰχον κατα το παρα τῳ Δαβιδ λεγομενον· κυριος δωσει ῥημα τοις ἐυαγγελιζομενοις δυναμει πολλῃ, πολλην δυναμιν. Ησαϊας δε φασκων· ὡς ὡραιοι οἱ ποδες των ἐυαγγελιζομενων ἀγαθα, το ὡραιον και ἐν καιρῳ γινομενων των ἀποςολων ὁδευοντων τον εἰποντα· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, κηρυγμα νοησας, ἐπαινει ποδας τους δια της νοητης ὁδου Χριςου Ιεσου βαδιζοντας, δια τε της θυρας εἰσιοντας προς τον Θεον· ἀγαθα δε ἐυαγγελιζονται ἐτοι ὠν ὡραιοι εἰσιν οἱ ποδες, τον Ιησουν.

Και μη θαυμασῃ τις εἰ πληθυντικῳ ὀνοματι τῳ των ἀγαθων τον Ιησουν ἐξειληφαμεν ἐυαγγελιζεσθαι· ἐκλαβοντες γαρ τα πραγματα καθ' ὡν τα ὀνοματα κειται ἀ ὁ υἱος τε θεου ὀνομαζεται, συνησομεν πως πολλα ἀγαθα ἐςιν Ιησους, ὁν ἐυαγγελιζονται ἐτοι ὡν ὡραιοι εἰσιν οἱ ποδες· ἐν μεν γαρ ἀγαθον ζωη, Ιησους δε ζωη. και ἑτερον ἀγαθον φως τε κοσμου, φως τυγχανον ἀληθινον, και φως των ἀνθρωπων· ἁπερ παντα ὁ υἱος εἰναι λεγεται τε Θεε. και ἀλλο ἀγαθον κατ' ἐπινοιαν παρα την ζωην, και το φως, ἡ ἀληθεια· και τεταρτον παρα ταυτα ἡ ἐπι ταυτην φερουσα ὁδος· ἁπερ παντα ὁ σωτηρ ἡμων διδασκει ἑαυτον εἰναι λεγων· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, και ἡ ἀληθεια, και ἡ ζωη. πως δε ἐκ ἀγαθον το ἀποτιναξαμενον τον χουν και την νεκροτητα ἀναςηναι τετε

τυγ-

lationem vocum, non elaboratam orationis pulchritudinem ad persuadendum conducere, sed virtutis divinæ suppeditationem. Quare Paulus etiam alicubi sic inquit: *Non agnoscam sermonem istorum, qui sunt inflati, sed virtutem. Nec enim est in sermone regnum Dei, sed in virtute.* Et alias: *Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus sapientiæ verbis, sed in demonstratione spiritus & virtutis.* Huic virtuti attestantes Simon, & Cleopas dicunt: *Nonne cor nostrum ardens erat in via, quum reserabat nobis Scripturas?* Verum Apostoli, quia quantitas virtutis a Deo prædicantibus suppeditatæ est præstans, multam habuere virtutem juxta illud, quod apud Davidem dicitur: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.* Porro Esaias, cum diceret: *Quam pulchri sunt pedes evangelizantium bona*, prædicationem intelligens Apostolorum maturam, & in tempore atque opportune factam, dum in eo iter faciunt, qui dixit: *Ego sum via*, laudat pedes incedentes per viam Christi Jesu, ingredientesque per ostium ad Deum. Itaque bona evangelizant illi, quorum pedes sunt pulchri (bona inquam), scilicet Jesum.

11. Nec miretur quispiam si nomine bonorum numero multitudinis, exposuimus annuntiari Jesum ab evangelizantibus: expositis enim rebus nomina habentibus, quibus Dei filius nuncupatur, sciemus quomodo multa bona sit Jesus, quem annuntiant ii, quorum speciosi sunt pedes. Vita bonum est unum, at Jesus est vita. Bonum alterum lux est mundi, lux vera, lux hominum. At hæc omnia dicitur esse filius Dei. Ad hæc, præterquam quod vita & lux est, aliud etiam est bonum, juxta considerationes nostras, veritas scilicet. Rursus est aliud bonum, quod est quartum bonum, nempe via, quæ ad hæc bona nos conducat. Hæc autem omnia Servator seipsum esse docet, dicens: *Ego sum via, veritas & vita.* Quo-

τυγχανοντα ἀπο του κυριȣ, καθο ανασασις ἐςιν, ὅς και φησιν· ἐγω εἰμι ἡ ἀνασασις; ἀλλα και ἡ θυρα δἰ ἧς τις εἰς την ἀκραν εἰσερχεται μακαριοτητα ἀγαθον· ὁ δε Χριςος φησιν· ἐγω εἰμι ἡ θυρα. τι δε δει περι σοφιας λεγειν, ἡν ἐκτισεν ὁ θεος ἀρχην ὁδον αὐτου, εἰς ἐργα αὐτου, ᾗ προσεχαιρεν ὁ πατηρ αὐτης, ἐνευφραινομενος τῳ πολυποικιλῳ νοητῳ καλλει αὐτης, ὑπο νοητων ὀφθαλμων μονων βλεπομενῳ, και εἰς ἐρωτα τον το θειον καλος κατανοȣντα ȣ̓ρανιον προκαλȣμενῳ; ἀγαθον γαρ ἡ σοφια τȣ θεȣ, ὁπερ μετα των προειρημενων ἐυαγγελιζονται ὡν ὡραιοι οἱ ποδες. ἀλλα και ἡ δυναμις τȣ θεȣ ἠδη ὀγδοον ἡμιν ἀγαθον καταλεγεται, ἡτις ἐςιν ὁ Χριςος. ȣ̓ σιωπητεον δε ȣ̓δε τον μετα τον πατερα των ὁλων θεον λογον· ȣ̓δενος γαρ ἐλαττον ἀγαθου και τȣτο το ἀγαθον. μακαριοι μεν ὀυν οἱ χωρησαντες ταυτα τα ἀγαθα, και παραδοξαμενοι ἀπο των ὡραιων τους ποδας και ἐυαγγελιζομενων αὐτα. πλην κἀν Κορινθιος τις ὡν κρινοντος Παυλȣ ȣ̓δεν εἰδεναι παρ' αὐτῳ ἡ Ιησȣν Χριςον και τȣτον ἐςαυρωμενον, τον δἰ ἡμας ἀνθρωπον μανθανων παραδεξηται τα ἐν ἀρχῃ των ἀγαθων γινεται ὑπο τȣ ἀνθρωπȣ Ιησȣ ἀνθρωπος γινομενος θεου, και ἀπο τȣ θανατȣ αὐτȣ ἀποθνησκων τῃ ἁμαρτιᾳ· και γαρ ἐκεινος ὁ ἀπεθανε τῃ ἁμαρτιᾳ, ἀπεθανεν ἐφαπαξ· ἀπο δε της ζωης αὐτȣ, ἐπει ὁ Ιησȣς ὁ ζῃ ζῃ τῳ θεῳ, πας ὁ συμμορφος γενομενος της ἀνασασεως αὐτȣ λαμβανει το ζην τῳ θεῳ. τις δε διςαξει εἰ αὐτοδικαιοσυνη ἀγαθον ἐςι, και αὐτοαγιασμος, και αὐτοαπολυτρωσις; ἁπερ και αὐτα οἱ Ιησȣν ἐυαγγελιζομενοι ἐυαγγελιζονται, λεγοντες αὐτον γεγονεναι ἡμιν δικαιοσυνην ἀπο θεȣ, και ἁγιασμον, και ἀπολυτρωσιν. παρεςαι δε ἀπο τȣτων τα γεγραμμενα περι αὐτȣ δυσεξαριθμητα, παριςαντα

πας

modo autem non bonum est resurgere hominem excusso pulvere & mortalitate, hocque a Domino assequi, secundum quod ipse Jesus est resurrectio, qui etiam inquit: *Ego sum resurrectio?* Quin & ostium etiam, per quod ad summam beatitudinem quis ingreditur, est bonum. At Christus inquit: *Ego sum ostium.* Quid vero opus est verba facere de Sapientia, quam *Condidit Deus in initio viarum suarum, in opera sua*, qua adgaudebat Pater ipsius, oblectatus in multifaria ipsius pulchritudine intelligibili, quæ solis intellectualibus oculis cernitur, quæque considerantem divinam pulchritudinem ad amorem cœlestem invitat? Bonum enim est Sapientia Dei. At hoc quoque, præter ea, quæ supra recensuimus, ii annuntiant, quorum pedes sunt pulchri. Potentia Dei præterea octavum nobis bonum annumeratur, qui est Christus. Verum enimvero haud silentio prætereundum est illud Verbum, quod post Patrem universorum est Deus. Namque & hoc bonum nullo alio bono est inferius. Itaque beati, qui admiserint hæc bona, quique perceperint ea, ab iis, qui pedes habent pulchros, atque qui evangelizant. Verumtamen quamvis Corinthius quispiam extiterit, apud quem affirmet Paulus se nihil scire, nisi Jesum Christum, & hunc quidem crucifixum edoctusque hunc nostri causa hominem factum attigerit initia bonorum, is ab homine Jesu fit homo Dei, & ex morte ejus moriens peccato. *Etenim quod ille mortuus fuit peccato, mortuus est semel*: ex vita vero ipsius, quoniam Jesus est illud quod vivit, vivit Deo unusquisque, & conformis factus resurrectione ejus hoc assequitur, ut vivat Deo. Quis autem ambigat, an ipsa justitia, ipsa sanctificatio, atque ipsa redemptio, sit bonum? quæ etiam ipsa, Jesum evangelizantes, evangelizant: dicentes eum factum fuisse nobis justitiam a Deo, & sanctificationem & redemptionem. Ex his ergo licebit intelligere ea, quæ

προσδοκηθεν ὐκ ἀσαφες. σχεδον γαρ ὁ Βαπτιςης Ιωαννης την παντος τῦ λαου λαβων φωνην φησι πεμψας τῳ Ιησου· συ εἰ ὁ ἐρχομενος, ἠ ἑτερον προσδοκωμεν; προσδοκωμενον γαρ ἀγαθον τῳ λαῳ ὁ Χριςος ἠν, περι ὑ κηρυσσοντων των προφητων, μεχρι και των τυχοντων παντες εἰς αὐτον ἐσχον οἱ ὑπο νομον και προφητας τας ἐλπιδας, ὡς μαρτυρει ἡ Σαμαρειτις λεγουσα· οἰδα ὁτι Μεσσιας ἐρχεται ὁ λεγομενος Χριςος. ὁταν ἐλθῃ ἐκεινος, ἀπαγγελει ἡμιν ἁπαντα. ἀλλα και Σιμων και Κλεοπας ὁμιλουντες προς ἀλληλους περι παντων των συμβεβηκοτων τῳ Ιεσου αὐτῳ τῳ Χριςῳ ἀναςαντι, ὐδεπω γινωσκοντες ἐγηγερθαι αὐτον ἐκ νεκρων φασι· συ μονος παροικεις ἐν Ιερουσαλημ, και ὐκ ἐγνως τα γενομενα ἐν αὐτῃ ἐν ταις ἡμεραις ταυταις; εἰποντος δε, ποια; ἀποκρινονται, τα περι Ιησου του Ναζαρηνου, ὁς ἐγενετο ἀνηρ προφητης, δυνατος ἐν ἐργῳ και λογῳ ἐναντιον τῦ Θεῦ, και παντος τῦ λαῦ, ὁ πως παρεδωκαν αὐτον οἱ ἀρχιερεις, και οἱ ἀρχοντες ἡμων εἰς κριμα θανατῦ, και ἐςαυρωσαν αὐτον· ἡμεις δε ἠλπιζομεν ὁτι αὐτος ἐςιν ὁ μελλων λυτρῦσθαι τον Ισραηλ. προς τῦτοις Ανδρεας ὁ ἀδελφος Σιμωνος Πετρῦ εὑρων τον ἀδελφον τον ἰδιον Σιμωνα λεγει· εὑρηκαμεν τον Μεσσιαν, ὁ ἐςι μεθερμηνευομενον, Χριςος. και μετ᾽ ὀλιγα ὁ Φιλιππος εὑρων τον Ναθαναηλ λεγει αὐτῳ· ὁν ἐγραψε Μωϋσης ἐν τῳ νομῳ και οἱ προφηται, εὑρηκαμεν τον Ιησουν τον υἱον τῦ Ιωσηφ τον ἀπο Ναζαρετ.

Δοξαι δ᾽ ἀν τις ἐνιςασθαι τῳ πρωτῳ ὁρῳ, ἐπει και τα μη ἐπιγεγραμμενα ἐυαγγελια ὑποπιπτει αὐτῳ· ὁ γαρ νομος και οἱ προφηται λογοι πιςευονται εἰναι περιεχοντες ἀπαγγελιαν πραγματων κατα το εὐλογον δια το ὠφελειν εὐφραινοντων τους ἀκῦοντας, ἐπαν παραδεξωνται τα ἀπαγγελλομενα. λεχθειη δ᾽ ἀν προς τῦτο ὁτι προ της Χριςου ἐπιδημιας ὁ νομος και οἱ προφηται, ἀτε μηδεπω ἐληλυθοτος τῦ τα ἐν αὐτοις μυςηρια σαφηνιζοντος, ὐκ εἰχων το ἐπαγγελμα τῦ περι του ἐυαγγελιῦ ὁρου· ὁ δε σωτηρ ἐπιδημησας και το ἐυαγγελιον σωμα-

loquens Baptista Joannes in legatione ad Jesum missa ait: *Num tu es ille venturus, an alium exspectamus?* Exspectatum enim a populo bonum, Jesus erat; de quo Prophetis anuntiantibus, etiam e vulgo quilibet homines, qui sub Lege & Prophetis erant, in eo spem habebant; Samaritide illa hoc testante, atque dicente: *Novi quod Messias venit, qui dicitur Christus. Cum ergo venerit ille, nobis nuntiabit omnia.* Quin & Simon, & Cleopas inter se sermones conferentes de omnibus, quæ ipsi Jesu Christo, qui resurrexerat, accidissent, nondum ipsum e mortuis excitum fuisse scientes, inquiunt: *Tu solus peregrinus es Hierosolymis, neque cognovisti, quæ facta sunt illic his diebus? cumque ille dixisset, Quæ? resonderunt, De Jesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens opere & sermone coram Deo & toto populo: & quomodo tradiderunt eum summi Sacerdotes, & Principes nostri in condemnationem mortis & crucifixerunt eum. Nos autem sperabamus eum esse illum, qui redempturus esset Israel.* Ad hæc Andreas frater Simonis Petri, reperto fratre suo Simone dicit: *Invenimus Messiam, quod est, si interpreteris, Christus.* Cumque paulo post Phillippus reperisset Nathanaelem, dicit illi: *De quo scripsit Moses in Lege & Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph Nazarenum.*

8. Quod si quis repugnare velit primæ definitioni, quia cadant & alia sub eam, quæ non inscribantur Evangelii titulo, dicatque Legem & Propheticos sermones continere nuntium rerum, quæ, quod utiles sint, merito lætitiam pariunt auditori, simul ac ab ipso approbatæ fuerint; respondebimus Legem, & Propheticos sermones ante Christi adventum, quia nondum advenisset ille, qui in his contenta referaret mysteria, non habuisse ejusmodi nuntium, quod Evangelii definitione continetur: Servatorem vero, ad nos cum accessisset, & ut Evangelium corpore esset

σωματοποιηθηναι ποιησας, τῳ ἐυαγγελιῳ παντα ὡσει ἐυαγγελιον πεποιηκεν· και ὐκ ἀν ἀπο σκοπυ χρησαιμην τῳ παραδειγματι τυ μικρα και ὁτι ὁλον . . . . . ὁταν γαρ . . . . . υἱους των ἀνθρωπων τῃ θειοτητι αὐτυ περιελων το ἐν τῳ νομῳ και προφηταις καλυμμα παντων το θειον ἀπεδειξε, φανερως παραςησας τοις βυληθεισι της σοφιας αὐτυ γενεσθαι μαθηταις τινα τα ἀληθινα του Μωϋσεως νομου, ὡν ὑποδειγματι και σκιᾳ ἐλατρευον οἱ παλαι, και τις ἡ ἀληθεια των ἐν ταις ἱςοριαις πραγματων, ἁτινα τυπικως συνεβαινεν ἐκεινοις· ἐγραφη δε δἰ ἡμας εἰς ὑς τα τελη των αἰωνων κατηντησε. πας ουν ᾡ Χριςος ἐπιδεδημηκεν, ὑτε ἐν Ιεροσολυμοις, ὑτε ἐν τῳ των Σαμαρειτων ὀρει προσκυνει τῳ Θεῳ· ἀλλα μαθων ὁτι πνευμα ὁ Θεος, πνευματικως λατρευων αὐτῳ πνευματι και ἀληθεια, ὐκετι δε τυπικως. προσκυνει τον των ὁλων πατερα και δημιυργον. ὐκουν προ τυ ἐυαγγελιυ, ὁ γεγονε δια την Χριςου ἐπιδημιαν, ὐδεν των παλαι εὐαγγελιον ἠν. το δε εὐαγγελιον ὁπερ ἐςι διαθηκη καινη, ἀποςησαν ἡμας παλαιοτητος τυ γραμματος, την μηδεποτε παλαιυμενην καινοτητα τυ πνευματος, οἰκειαν της καινης διαθηκης τυγχανυσαν, ἐν πασαις ἀνακειμενην γραφαις, τῳ φωτι της γνωσεως ἀνελαμψεν. ἐχρην δε το ποιητικον τυ και ἐν τῃ παλαιᾳ διαθηκῃ νομιζομενου εὐαγγελιου εὐαγγελιον ἐξαιρετως καλεισθαι εὐαγγελιον.

Πλην ὐκ ἀγνωητεον Χριςου ἐπιδημιαν και προ της κατα σωμα ἐπιδημιας την νοητην γεγονεναι τοις τελειοτεροις και ὐ νηπιοις, ὐδε ὑπο παιδαγωγυς και ἐπιτροπους ἐπιτυγχανυσιν, οἱς το νοητον τυ χρονυ πληρωμά ἐνεςη, πατριαρχαις, και Μωϋσει τῳ θεραποντι, και τοις τεθεαμενοις Χριςου την δοξαν προφηταις. ὡσπερ δε προ της ἐμφανυς και κατα σωμα ἐπιδημιας ἐπιδημησε τοις τελειοις, ὐτω και μετα την κεκηρυγμενην παρυσιαν

τοις

ſet præditum effeciſſet, perfeciſſe cum Evangelio, ut omnia eſſent inſtar Evangelii. (Neque præter propoſitum exemplo uterer, qui pauca. *) Quando enim ** filiis hominum divinitate ſua, ablato, quod in Lege & Prophetis erat, velamine, Deum certis rationibus oſtendit palam oculos ponens his, qui ſapientiæ ejus diſcipuli vellent fieri, quænam vera Lex Moſis contineret, quorum exemplum & umbram colebant antiqui: & quænam ſit veritas rerum in Hiſtoriis contentarum, quæ in figura contingebant illis, propter nos ſcripta, ad quos fines ſæculorum deducti ſunt. Nullus ergo ad quem Chriſtus acceſſerit, vel in Hieroſolymorum urbe, vel in Samaritarum monte Deum adorat: ſed cum didicerit Deum ſpiritum eſſe, ſpiritualiter illum colens ſpiritu & veritate, non amplius ſub figuris Patrem univerſorum mundique opificem adorat. Quam ob rem ante illud Evangelium, quod per Chriſti adventum eſt ortum, nihil rerum antiquarum Evangelium erat. Porro Evangelium, quod eſt novum Teſtamentum, cum nos a vetuſtate litteræ abduxiſſet, ſpiritus novitatem nunquam ſeneſcentem, & ad novum Teſtamentum proprie pertinentem, quæ in omnibus eſt Scripturis, luce cognitionis illuſtravit. Neceſſe autem erat, id quod efficiebat, ut in Teſtamento veteri putaretur Evangelium eſſe, præcipue Evangelium appellari.

9. Attamen non ignorandum nobis eſt Chriſti adventum, antequam corpore ad terras deſcenderet, intelligibilem multo ante factum fuiſſe perfectioribus, minimeque parvulis, quippe qui a pædagogorum curatorumque cura, ac tutela liberi eſſent, ob oculos habentes plenitudinem eam temporis, quæ mente cernebatur; ut erant illi Patriarchæ, & Moſes ille tantus ſervus, ac reliqui Prophetæ, qui Chriſti gloriam contemplati ſunt. Cæterum ut ante corporalem & manifeſtum adventum ad perfectos advenerat, ſic

τοις ἐτι νηπιοις, ἁτε ὑπο ἐπιτροπους τυγχανουσι, και οἰκονομους, και μηδεπω ἐπι το πληρωμα του χρονου ἐφθακοσιν, οἱ μεν προδρομοι Χριςꙋ ἐπιδεδημηκασι παισι ψυχαις ἁρμοζοντες λογοι, εὐλογως ἀν κληθεντες παιδαγωγοι αὐτος δε ὁ υἱος ὁ δεδοξασμενος θεος λογος ꙋδεπω, περιμενων την δεꙋσαν γενεσθαι προπαρασκευην τοις μελλꙋσι χωρειν αὐτꙋ την θεοτητα ἀνθρωποις θεꙋ. και τꙋτο δε εἰδεναι ἐχρην, ὁτι ὡσπερ ἐςι νομος σκιαν περιεχων των μελλοντων ἀγαθῶν ὑπω τꙋ κατα ἀληθειαν καταγγελλομενꙋ νομꙋ δηλουμενων, ꙋτω και εὐαγγελιον σκιαν μυςηριων Χριςꙋ διδασκει το νομιζομενον ὑπω παντων των ἐντυγχανοντων νοεισθαι. ὁ δε φησιν Ιωαννης εὐαγγελιον αἰωνιον, οἰκειως ἀν λεχθησομενον πνευματικον, σαφως παριςησι τοις νοꙋσι τα παντα ἐνωπιον περι αὐτꙋ τꙋ υἱου τꙋ θεꙋ, και τα παριςαμενα μυςηρια ὑπο των λογων αὐτꙋ, τα τε πραγματα ὡν αἰνιγματα ἠσαν αἱ πραξεις αὐτꙋ· τουτοις δε ἀκολουθον ἐςιν ἐκλαμβανειν ὁτι ὁν τροπον, ἐν φανερῳ Ιουδαιος τις ἐςι και περιτετμημενος, οὑτω χριςιανος και βαπτισμα. Παυλος μεν και Πετρος ἐν φανερῳ προτερον ὀντες οἱ Ιꙋδαιοι, και περιτετμημενοι, ὑςερον και ἐν τῳ κρυπτῳ τοιꙋτοι τυγχανειν ἀπο Ιησου εἰληφασι, το ἐν φανερῳ εἶναι Ιꙋδαιοι δια την των πολλων σωτηριαν, κατ᾽ οἰκονομιαν, ꙋ μονον λογοις ὁμολογουντες, ἀλλα και δια των ἐργων δεικνυντες. το δ᾽ αὐτο και περι τꙋ χριςιανισμꙋ αὐτων λεκτεον. και ὡσπερ ꙋκ ἐςιν ὠφελησαι δυνατον Παυλον τους κατα σαρκα Ιꙋδαιꙋς, ἐαν μη, ὁτε ὁ λογος αἱρει, περιτεμῃ τον Τιμοθεον, και ὁτε εὐλογον ἐςι ξυραμενον, και προσφοραν ποιησαντα, και ἁπαξαπλως τοις Ιουδαιοις Ιουδαιον γενομενον, ἱνα τους Ιουδαιους κερδησῃ· ꙋτως τον ἐκκειμενον εἰς πολλων

ἀφε-

sic etiam post divulgatam ipsius præsentiam ad eos, qui etiamnum sunt parvuli, quia sint sub curatoribus & administratoribus, ac nondum pervenerint ad temporis plenitudinem, sermones quidam præcursores Christi advenerunt, animis puerilibus accommodati, qui jure pædagogi vocentur. At vero ipse Filius, ipse glorificatus Deus Verbum nondum advenit; nimirum exspectans, ut Dei homines divinitatem illius percepturi decentem apparatum faciant. Jam & hoc quoque sciamus necesse est. ut lex umbram continet futurorum bonorum, quæ declarantur ab ea lege, quæ annuntiatur secundum veritatem; sic etiam Evangelium, quod vel a quibuscunque vulgaribus intelligi existimatur, umbram docet mysteriorum Christi. Atque equidem quod Joannes appellat Evangelium sempiternum, quod proprie dici posset spirituale, aperte viris cordatis & intelligentibus ob oculos ponit omnia de ipso Filio Dei, tum mysteria ab ipsius sermonibus exhibita, tum res quarum enigmata ipsius actiones erant. His consequens est exponere, ut in manifesto Judæus quis est, & circumcisus, sic Christianum esse & baptisma. Quin etiam Paulus quidem, & Petrus, qui in manifesto Judæi antea erant, & circumcisi, postea tantum in occulto; tales ut essent, a Jesu acceperunt: cum non alia de causa etiam se in manifesto Judæos esse, quam propter multorum salutem, & secundum œconomiam, non solum verbis faterentur, verumetiam factis declararent. Id quod etiam de eorum Christianismo censendum est. Et quemadmodum Judæis secundum carnem adjumento esse non potest Paulus, nisi quando postulat ratio, circumcidat Timotheum, & quando consentaneum est tondeatur, oblationem offerat, &, ut in universum dicam, Judæis Judæus efficiatur, ut Judæos lucrifaciat: ita fieri nequit, ut is, qui multorum utilitati expositus est, evehat ad præstantiora, & in

ὠφελειαν ὐκ ἐςι δια τῦ ἐν Χριςῳ χριςιανισμῦ μονον δυνατον τους ςοιχειυμενους ἐν τῳ φανερῳ χριςιανισμῳ βελτιωσαι και προαγαγειν ἐπι τα κρειττονα και ἀνωτερω. διοπερ ἀναγκαιον πνευματικως και σωματικως χριςιανιξειν, και ὁπου μεν χρη το σωματικον κηρυσσειν ἐυαγγελιον, φασκοντα μητεν ειναι τοις σαρκινοις, ἡ Ιησουν Χριςον, και τουτον ἐςαυρωμενον, τουτο ποιητεον. επαν δε ἑυρεθωσι κατηρτισμενοι τῳ πνευματι, και καρποφορουντες ἐν αὐτῳ, ἐρωντες τε της ὐρανιυ σοφιας, μεταδοτεον αὐτοις τῦ λογῦ ἐπανελθοντος ἀπο του σεσαρκωσται, ἐφ᾽ ὁ ἡν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον.

Ταυτα δε ἐξεταζοντες περι του ἐυαγγελιῦ ὐ ματην ειρηκεναι ἡγουμεθα, οἱονει αἰσθητον ἐυαγγελιον νοητου και πνευματικου τῃ ἐπινοια διακρινοντες· και γαρ νυν προκειται το ειςθητον ἐυαγγελιον μεταλαβειν εἰς πνευματικον. τις γαρ ἡ διηγησις του αἰσθητου εἰ μη μεταλαμβανοιτο εἰς πνευματικον; ἡτοι ὐδεμια ἡ ὀλιγη και των τυχοντων ἀπο της λεξεως αὐτους πεπεικοτων λαμβανειν τα δηλουμενα. ἀλλα πας ἀγων ἡμιν ἐνεςηκε πειρωμενοις εἰς τα βαθη του ἐυαγγελικου νου φθασαι και ἐρευνησαι την ἐν αὐτῳ γυμνην τυπων ἀληθειαν. των δη ἐυαγγελιζομενων ἐν ἀγαθων ἀπαγγελιᾳ νουμενων, οἱ μεν ἀποςολοι τον Ιησουν ἐυαγγελιζονται· λεγονται μεντοι ὡς ἀγαθον και την ἀναςασιν ἐυαγγελιζεσθαι, και αὐτην πως ὐσαν Ιησουν· Ιησους γαρ φησιν ἐγω ειμι ἡ ἀναςασις· Ιησους δε τα τοις ἁγιοις ἀποκειμενα ἐυαγγελιζεται τοις πτωχοις, παρακαλων αὐτῦς ἐπι τας θειας ἐπαγγελιας· και μαρτυρῦσιν αἱ θειαι γραφαι τοις ὑπο των ἀποςολων ἐυαγγελισμοις, και τῳ ὑπο του σωτηρος ἡμων· ὁ μεν Δαβιδ περι των ἀποςολων, ταχα δε και ἐυαγγελιςων λεγων· κυριος δωσει ῥημα τοις ἐυαγγελιζομενοις δυναμει πολλῃ· ὁ βασιλευς των δυναμεων τῦ ἀγαπητου· ἁμα και διδασκων ὁτι ὐ συνθεσις λογου, και προφορα φωνων, και ἡσκημενη καλλιλεξια ἀνυει προς το πειθειν, ἀλλα δυναμεως θειας ἐπιχορηγια. διοπερ

και

ſublime melioresque reddat per Chriſtianismi in occulto exiſtentis legem eos, qui exteriorem Chriſtianismum ſequuntur. Hanc ob cauſam, tum ſpiritu, tum corpore Chriſtiani ut ſimus neceſſe eſt, & quando corporale Evangelium prædicandum eſt, dicendo carnalibus nihil nos ſcire, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum, hoc faciendum eſt. Cum autem inventi fuerint elevati ſpiritu, & in ipſo fructificantes amantesque ſapientiæ cœleſtis, hi participes efficiendi ſunt verbi, & filii Dei regreſſi poſt incarnationem ad id quod erat in principio apud Deum.

10. Cæterum hæc haud fruſtra nos diſſeruiſſe exiſtimamus, Evangelii ſenſum accurate inveſtigantes, & Evangelium ſenſibile ab Evangelio intelligibili ſeparantes. Etenim nunc nobis propoſitum eſt, ut Evangelium ſenſibile transmutemus in intelligibile & ſpirituale; alioqui quæ enarratio erit Evangelii ſenſibilis, niſi accommodetur ad intelligibile & ſpirituale? Nulla ſane vel exigua, eaque vulgarium, qui ex verbis ipſis vim eorum, quæ declarantur, percipere ſibi perſuadent. Verum tota contentio noſtra eo nobis dirigenda eſt, ut pertingere conemur profunditatem ſenſus Evangelici, accuratius indagantes veritatem in ipſo figuris nudam. Atque equidem ſi conſiderentur ea, quæ annuntiantur in bonorum promiſſione; Apoſtoli quidem Jeſum prædicant; dicuntur quidem, ceu bonum, reſurrectionem etiam annuntiare, quæ ipſa aliquo modo eſt Jeſus, dicente Jeſu: *Ego ſum reſurrectio.* Jeſus vero, quæ Sanctis repoſita ſunt evangelizat pauperibus, cohortans eos ad divina promiſſa. Quibus ſane bonis annuntiationibus, vel Apoſtolorum vel Servatoris noſtri, divinæ quoque atteſtantur Scripturæ: David enim de Apoſtolis, fortaſſis etiam de Evangeliſtis ait: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa: rex virtutum dilecti;* ſimul etiam docens, non compoſitionem verborum, non pro-

και ὁ Παυλος τϗ φησι· γνωσομαι ϗ τον λογον τον πεφυσιωμενον, ἀλλα την δυναμιν· ϗ γαρ ἐν λογῳ ἡ βασιλεια του Θεου, ἀλλ' ἐν δυναμει. και ἐν ἀλλοις· και ὁ λογος μϗ, και το κηρυγμα μϗ οὐκ ἐν πειθοις σοφιας λογοις, ἀλλ' ἐν ἀποδειξει πνευματος και δυναμεως, ταυτῃ τῃ δυναμει μαρτυρουντες ὁ Σιμων και ὁ Κλεοπας φασιν, ἐχι ἡ καρδια ἡμων καιομενη ἠν τῃ ὁδῳ, ὡς διηνοιγεν ἡμιν τας γραφας; οἱ δε ἀποϛολοι ἐπει και ποσωτες ἐϛι δυναμεως ἐπιχορηγουμενης ὑπο Θεου διαφερϗσα τοις λεγουσιν, εἰχον κατα το παρα τῳ Δαβιδ λεγομενον· κυριος δωσει ῥημα τοις ἐυαγγελιζομενοις δυναμει πολλῃ, πολλην δυναμιν. Ησαΐας δε φασκων· ὡς ὡραιοι οἱ ποδες των ἐυαγγελιζομενων ἀγαθα, το ὡραιον και ἐν καιρῳ γινομενων των ἀποϛολων ὁδευοντων τον εἰποντα· ἐγω ἐιμι ἡ ὁδος, κηρυγμα νοησας, ἐπαινει ποδας τους δια της νοητης ὁδου Χριϛου Ιεσου βαδιζοντας, δια τε της θυρας εἰσιοντας προς τον Θεον· ἀγαθα δε ἐυαγγελιζονται ϗτοι ὡν ὡραιοι εἰσιν οἱ ποδες, τον Ιησουν.

Και μη θαυμασῃ τις εἰ πληθυντικῳ ὀνοματι των ἀγαθων τον Ιησουν ἐξειληφαμεν ἐυαγγελιζεσθαι· ἐκλαβοντες γαρ τα πραγματα καθ' ὡν τα ὀνοματα κειται ὁ υἱος τϗ θεου ὀνομαζεται, συνησομεν πως πολλα ἀγαθα ἐϛιν Ιησους, ὁν ἐυαγγελιζονται ϗτοι ὡν ὡραιοι εἰσιν οἱ ποδες· ἐν μεν γαρ ἀγαθον ζωη, Ιησους δε ζωη. και ἑτερον ἀγαθον φως τϗ κοσμου, φως τυγχανον ἀληθινον, και φως των ἀνθρωπων· ἁπερ παντα ὁ υἱος εἰναι λεγεται τϗ Θεϗ. και ἀλλο ἀγαθον κατ' ἐπινοιαν παρα την ζωην, και το φως, ἡ ἀληθεια· και τεταρτον παρα ταυτα ἡ ἐπι ταυτην φερουσα ὁδος· ἁπερ παντα ὁ σωτηρ ἡμων διδασκει ἑαυτον εἰναι λεγων· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, και ἡ ἀληθεια, και ἡ ζωη. πως δε ϗκ ἀγαθον το ἀποτιναξαμενον τον χουν και την νεκροτητα ἀναϛηναι τϗτϗ

τυγ-

lationem vocum, non elaboratam orationis pulchritudinem ad persuadendum conducere, sed virtutis divinæ suppeditationem. Quare Paulus etiam alicubi sic inquit: *Non agnoscam sermonem istorum, qui sunt inflati, sed virtutem. Nec enim est in sermone regnum Dei, sed in virtute.* Et alias: *Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus sapientiæ verbis, sed in demonstratione spiritus & virtutis.* Huic virtuti attestantes Simon, & Cleopas dicunt: *Nonne cor nostrum ardens erat in via, quum reserabat nobis Scripturas?* Verum Apostoli, quia quantitas virtutis a Deo prædicantibus suppeditatæ est præstans, multam habuere virtutem juxta illud, quod apud Davidem dicitur: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.* Porro Esaias, cum diceret: *Quam pulchri sunt pedes evangelizantium bona*, prædicationem intelligens Apostolorum maturam, & in tempore atque opportune factam, dum in eo iter faciunt, qui dixit: *Ego sum via*, laudat pedes incedentes per viam Christi Jesu, ingredientesque per ostium ad Deum. Itaque bona evangelizant illi, quorum pedes sunt pulchri (bona inquam), scilicet Jesum.

11. Nec miretur quispiam si nomine bonorum numero multitudinis, exposuimus annuntiari Jesum ab evangelizantibus: expositis enim rebus nomina habentibus, quibus Dei filius nuncupatur, sciemus quomodo multa bona sit Jesus, quem annuntiant ii, quorum speciosi sunt pedes. Vita bonum est unum, at Jesus est vita. Bonum alterum lux est mundi, lux vera, lux hominum. At hæc omnia dicitur esse filius Dei. Ad hæc, præterquam quod vita & lux est, aliud etiam est bonum, juxta considerationes nostras, veritas scilicet. Rursus est aliud bonum, quod est quartum bonum, nempe via, quæ ad hæc bona nos conducat. Hæc autem omnia Servator seipsum esse docet, dicens: *Ego sum via, veritas & vita.* Quo-

τυγχανοντα ἀπο του κυριου, καθο αναςασις ἐςιν, ὁς και φησιν· ἐγω εἰμι ἡ ἀναςασις; ἀλλα και ἡ θυρα δὶ ἡς τις εἰς την ἀκραν εἰσερχεται μακαριοτητα ἀγαθον· ὁ δε Χριςος φησιν· ἐγω εἰμι ἡ θυρα. τι δε δει περι σοφιας λεγειν, ἡν ἐκτισεν ὁ θεος ἀρχην ὁδον αὐτου, εἰς ἐργα αὐτου, ᾗ προσεχαιρεν ὁ πατηρ αὐτης, ἐνευφραινομενος τῳ πολυποικιλῳ νοητῳ καλλει αὐτης, ὑπο νοητων ὀφθαλμων μονων βλεπομενῳ, και εἰς ἐρωτα τον το θειον καλος κατανουντα οὐρανιον προκαλουμενῳ; ἀγαθον γαρ ἡ σοφια του θεου, ὁπερ μετα των προειρημενων ἐυαγγελιζονται ὡν ὡραιοι οἱ ποδες. ἀλλα και ἡ δυναμις του θεου ἠδη ὀγδοον ἡμιν ἀγαθον καταλεγεται, ἡτις ἐςιν ὁ Χριςος. οὐ σιωπητεον δε οὐδε τον μετα τον πατερα των ὁλων θεον λογον· οὐδενος γαρ ἐλαττον ἀγαθου και τουτο το ἀγαθον. μακαριοι μεν ὀυν οἱ χωρησαντες ταυτα τα ἀγαθα, και παραδοξαμενοι ἀπο των ὡραιων τους ποδας και ἐυαγγελιζομενων αὐτα. πλην κἀν Κορινθιος τις ὠν κρινοντος Παυλου οὐδεν εἰδεναι παρ' αὐτῳ ἡ Ιησουν Χριςον και τουτον ἐςαυρωμενον, τον δὶ ἡμας ἀνθρωπον μανθανων παραδεξηται τα ἐν ἀρχῃ των ἀγαθων γινεται ὑπο του ἀνθρωπου Ιησου ἀνθρωπος γινομενος θεου, και ἀπο του θανατου αὐτου ἀποθνησκων τῃ ἁμαρτιᾳ· και γαρ ἐκεινος ὁ ἀπεθανε τῃ ἁμαρτιᾳ, ἀπεθανεν ἐφαπαξ· ἀπο δε της ζωης αὐτου, ἐπει ὁ Ιησους ὁ ζῃ ζῃ τῳ θεῳ, πας ὁ συμμορφος γενομενος της ἀναςασεως αὐτου λαμβανει το ζην τῳ θεῳ. τις δε διςαξει εἰ αὐτοδικαιοσυνη ἀγαθον ἐςι, και αὐτοαγιασμος, και αὐτοαπολυτρωσις; ἁπερ και αὐτα οἱ Ιησουν ἐυαγγελιζομενοι ἐυαγγελιζονται, λεγοντες αὐτον γεγονεναι ἡμιν δικαιοσυνην ἀπο θεου, και ἁγιασμον, και ἀπολυτρωσιν. παρεςαι δε ἀπο τουτων τα γεγραμμενα περι αὐτου δυσεξαριθμητα, παριςαντα

πως

modo autem non bonum eſt reſurgere hominem excuſſo pulvere & mortalitate, hocque a Domino aſſequi, ſecundum quod ipſe Jeſus eſt reſurrectio, qui etiam inquit: *Ego ſum reſurrectio?* Quin & oſtium etiam, per quod ad ſummam beatitudinem quis ingreditur, eſt bonum. At Chriſtus inquit: *Ego ſum oſtium.* Quid vero opus eſt verba facere de Sapientia, quam *Condidit Deus in initio viarum ſuarum, in opera ſua*, qua adgaudebat Pater ipſius, oblectatus in multifaria ipſius pulchritudine intelligibili, quæ ſolis intellectualibus oculis cernitur, quæque conſiderantem divinam pulchritudinem ad amorem cœleſtem invitat? Bonum enim eſt Sapientia Dei. At hoc quoque, præter ea, quæ ſupra recenſuimus, ii annuntiant, quorum pedes ſunt pulchri. Potentia Dei præterea octavum nobis bonum annumeratur, qui eſt Chriſtus. Verum enimvero haud ſilentio prætereundum eſt illud Verbum, quod poſt Patrem univerſorum eſt Deus. Namque & hoc bonum nullo alio bono eſt inferius. Itaque beati, qui admiſerint hæc bona, quique perceperint ea, ab iis, qui pedes habent pulchros, atque qui evangelizant. Verumtamen quamvis Corinthius quiſpiam extiterit, apud quem affirmet Paulus ſe nihil ſcire, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc quidem crucifixum edoctusque hunc noſtri cauſa hominem factum attigerit initia bonorum, is ab homine Jeſu fit homo Dei, & ex morte ejus moriens peccato: *Etenim quod ille mortuus fuit peccato, mortuus eſt ſemel:* ex vita vero ipſius, quoniam Jeſus eſt illud quod vivit, vivit Deo unusquisque, & conformis factus reſurrectione ejus hoc aſſequitur, ut vivat Deo. Quis autem ambigat, an ipſa juſtitia, ipſa ſanctificatio, atque ipſa redemptio, ſit bonum? quæ etiam ipſa, Jeſum evangelizantes, evangelizant: dicentes eum factum fuiſſe nobis juſtitiam a Deo, & ſanctificationem & redemptionem. Ex his ergo licebit intelligere ea, quæ

πως πληθος ἀγαθων ἐςιν Ιησυς, ἀπο των δυσεξαριθμητων και γεγραμμενων κατασοχαζεσθαι των ὑπαρχοντων μεν ἐν αὐτῳ, εἰς ὁν ἐυδοκησεν ἁπαν το πληρωμα της θεοτητος κατοικησαι σωματικως, ꝋ μεν ὑπο γραμματων κεχωρημενων· και τι λεγω, ὑπο γραμματων; ὁτε και περι ὁλυ τυ κοσμυ φησιν ὁ Ιωαννης· ὁτι ꝋδε αὐτον οἰμαι τον κοσμον χωρησαι τα γραφομενα βιβλια. ταυτον ὀυν ἐςιν εἰπειν ὁτι τον σωτηρα οἱ ἀποςολοι ἐυαγγελιζονται, και τα ἀγαθα ἐυαγγελιζονται. ꝋτος γαρ ἐςιν ὁ ἀπο τυ ἀγαθυ πατρος το ἀγαθα εἰναι λαβων, ἱνα ἑκαςος ὁ χωρει, ἠ ἁ χωρει, δια Ιησυ λαβων, ἐν ἀγαθοις τυγχανῃ. ꝋχ οἱοι τε δε ἠσαν οἱ ἀποςολοι ὡν ὡραιοι οἱ ποδες, και οἱ τυτων ζηλωται ἐυαγγελιζεσθαι τα ἀγαθα, μη προτερον Ιησυ αὐτοις αὐτα ἐυαγγελισαμενυ, ὡς ὁ Ησαϊας φησι· αὐτος ὁ λαλων παρειμι, ὡς ὡρα ἐπι των ὀρεων, ὡς ποδες ἐυαγγελιζομενυ ἀκοην εἰρηνης, ὡς ἐυαγγελιζομενος ἀγαθα, ὁτι ἀκυςην ποιησω την σοτηριαν συ, λεγων, Σιων βασιλευσει συ ὁ θεος. τινα γαρ τα ὀρη ἐφ᾽ ὡν αὐτος ὁ λαλων παρειναι ὁμολογει, ἠ οἱ μηδενος των ἐπι γης ὑψηλοτατων και μεγιςων ἡττονες; ꝋς τινας ζητεισθαι δει ὑπο των ἱκανων διακονων της καινης διαθηκης, ἱνα τηρησωσι την λεγυσαν ἐντολην· ἐπ᾽ ὀρος ὑψηλον ἀναβηθι ὁ ἐυαγγελιζομενος Σιων, ὑψωσον τῃ ἰσχυϊ την φωνην συ ὁ ἐυαγγελιζομενος Ιερυσαλημ. ꝋ θαυμαςον δε εἰ τοις μελλυσιν ἐυαγγελιζεσθαι τα ἀγαθα, Ιησυς ἐυαγγελιζεται τα ἀγαθα, ꝋκ ἀλλα τυγχανοντα ἑαυτυ, ἑαυτον γαρ ἐυαγγελιζεται ὁ υἱος τυ θευ τοις δυναμενοις ꝋ δι᾽ ἀλλων αὐτον μαθειν· πλην ὁ ἐπιβαινων των ὀρων και ἐυαγγελιζομενος αὐτοις τα ἀγαθα, μαθητευθεις τῳ ἀγαθῳ πατρι ἀνατελλοντι τον ἡλιον ἐπι πονηρους και ἀγαθυς, και βρεχοντι ἐπι δικαιυς και ἀδικυς τυς την ψυχην πτωχυς ꝋχ ὑπερηφανει· και τυτοις γαρ ἐυαγγελιζεται, ὡς αὐτος μαρτυρει λαβων

de eo scripta sunt, & vix enumerari possunt, probando Jesum bonorum esse multitudinem: atque ex his, quæ ægre enumerari possunt & scripta sunt, conjecturam capere de iis, quæ in ipso quidem insunt, in quem beneplacitum fuit omnem plenitudinem divinitatis corporaliter habitare: haud tamen a litteris continentur: quid dico a litteris? quando & de toto mundo dicat Joannes: *Nec ipse, opinor, mundus caperet eos, qui scriberentur libros.* Dicere ergo Apostolos evangelizare Servatorem, perinde est ac si diceremus eos evangelizare bona omnia. Quam ob rem hic est ille, qui a bono Patre accepit, ut esset tot bona: ut unusquisque eo quod capit, vel iis, quæ capit, cum per Jesum ea perceperit, fruatur bonis. Haud poterant autem Apostoli, quorum pulchri sunt pedes, & horum studiosi imitatores evangelizare bona, nisi Jesus antea ipsis evangelizasset: quemadmodum loquitur Esaias: *Ego ipse, qui loquebar, adsum, sicut opportunitas in montibus, sicut pedes evangelizantis pacem, sicut evangelizans bona, quoniam auditam salutem tuam faciam, dicens, Sion regnabit Deus tuus.* Quinam enim sunt montes, in quibus ipse qui loquitur inesse se dicit, nisi hi, qui nulla re inferiores sunt iis, qui super terram sunt maximi & altissimi? quos quæsitos oportuit ab his, qui novi Testamenti ministri sunt idonei: scilicet ut servent præceptum dicens: *Super montem altum ascende, qui evangelizas Sion, exalta cum fortitudine vocem tuam, qui annuntias Hierusalem.* Nec mirere si evangelizaturis bona, bona quoque Jesus evangelizet, quæ non alia sunt a se ipso, quandoquidem seipsum illis evangelizat filius Dei, qui ipsum per alios discere nequeunt. Verumtamen qui ascendit montes, illis evangelizans bona, haud contemptui habet pauperes spiritu, a bono illo edoctus Patre, *qui solem suum exoriri facit super bonos & malos, & qui pluit super justos & injustos.* Namque his quoque evangelizat,

βων τον Ησαιαν και αναγνες· το πνευμα κυριε ἐπ᾽ ἐμε, ἑ ἑνεκεν ἔχρισε με, ἐυαγγελισασθαι πτωχοις ἀπεςαλκε με, κηρυξαι αἰχμαλωτοις ἀφεσιν, και τυφλοις ἀναβλεψιν· πτυξας γαρ το βιβλιον, και ἀποδες τῳ ὑπηρετῃ, ἐκαθισε· και παντων ἐνατενιζοντων αὐτῳ φησι. σημερον πεπληρωται ἡ γραφη αὐτη ἐν τοις ὠσιν ὑμων.

Αναγκαιον δε εἰδεναι, ὁτι ἐμπεριλαμβανεται τῳ τοιετῳ ἐυαγγελιῳ και πασα ἡ εἰς Ιησουν γινομενη πραξις ἀγαθη, ὡσπερ και της τα πονηρα ἐργα πεποιηκυιας και μετανενοηκυιας ἐυωδιαν δεδυνημενης δια την ἀπο των κακων γνησιαν μεταςασιν καταχεαι τε Ιησε, και παντι τῳ οἰκῳ την του μυρου πνοην εἰς αἰσθησιν παντων των ἐν αὐτῳ ἐμπεποιηκυιας, διο και γεγραπται· ὁπε ἀν κηρυχθῃ το ἐυαγγελιον τετο, ἐν πασι τοις ἐθνεσι, λαληθησεται και ὁ ἐποιησεν αὐτη εἰς μνημοσυνον αὐτης. σαφες δε ὁτι εἰς Ιησεν γινεται τα εἰς τους μαθητευθεντας αὐτῳ ἐπιτελεμενα. δεικνυς γουν τους ἐυπεπονθοτας φησι τοις πεποιηκοσι· τετοις ὁ ἐποιησατε, ἐμοι ἐποιησατε· ὡςε πασα πραξις ἀγαθη ἡ εἰς τον πλησιον ὑφ᾽ ἡμων ἐπιτελεμενη εἰς το ἐυαγγελιον ἀναφερεται, το ἐν ταις πλαξι τε ἐρανε γραφομενον, και ὑπο παντων των ἠξιωμενων της τῶν ὁλων γνωσεως ἀναγινωσκομενον· ἀλλα και ἐκ τε ἐναντιε μερος ἐςι τε ἐυαγγελιε εἰς κατηγοριαν των πραξαντων τα εἰς Ιησεν ἁμαρτανομενα· ἡ γουν Ιεδα προδοσια, και ἡ τε ἀσεβες λαε καταβοησις φασκοντος· αἰρε ἀπο της γης τον τοιετον, και ςαυρε, ςαυρε αὐτον, και οἱ ἐμπαιγμοι των αὐτον πῃ ἀκανθῃ ςεφανωσαντων, και τα τετοις παραπλησια ἐγκατατετακται τοις ἐυαγγελιοις· ἀκολεθον δε τετοις ἐςι νοησαι ὁτι πας ὁ των μαθητων τε Ιησε προδοτης, εἰναι λελογιςαι τε Ιησε προδοτης. προς γουν τον ἐτι διωκοντα Σαυλον· Σαελ, Σαελ, τι με διωκεις; και ἐγω

εἰμι

ficut ipſemet teſtatur, ex eo quod ſumpto Eſaiæ libro legit: *Spiritus Domini ſuper me, propterea quod unxit me, ad evangelizandum pauperibus miſit me, ut prædicem captivis remiſſionem, & cæcis viſum. Complicatum enim librum cum reddidiſſet miniſtro, reſedit. Cumque omnium in eum defixi eſſent oculi, dixit: Hodie Scriptura hæc impleta eſt in auribus veſtris.*

12. Neceſſario etiam illud ſciendum eſt, omnem bonam actionem erga Jeſum factam hoc Evangelium continere, quomodo etiam continet mulieris illius præclaram illam actionem, quæ mala opera cum admiſiſſet, reſipuiſſetque, boni odoris unguentum potuit, ob inſignem & ex animo factam a malis mutationem, ſuper Jeſum fundere, quo facto tota domus, atque adeo quotquot illic aderant, illius unguenti fragrantiam ſenſu perceperunt: quocirca etiam ſcriptum eſt: *Ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in omnibus gentibus, dicetur etiam iſtius factum ad memoriam ſuam.* Porro perſpicuum eſt Chriſtum ſibi accepta referre, quæcunque in diſcipulos ſuos collata fuerint. Unde beneficium accipientes oſtendere volens, dantibus beneficium dixit: *Quod his feciſtis, mihi feciſtis.* Quam ob rem quævis actio bona a nobis in proximum collata, ad Evangelium refertur, quod in cœli tabulis inſcribitur, agnoſciturque, ac legitur ab omnibus, qui univerſorum cognitione digni habiti fuerint: cum ex adverſo etiam pars Evangelii accuſationem contineat eorum, qui deliquerunt in Jeſum. Itaque Judæ proditio populique impii vociferatio dicentis: *Tolle hunc a terra, & crucifige, crucifige eum,* & irriſiones eorum, a quibus eſt ſpinis coronatus, & his ſimilia per ordinem in Evangeliis poſita ſunt. Quibus conſequens eſt ut conſideremus, quod quiſquis Jeſu diſcipulos prodiderit, is reputetur Jeſum prodidiſſe. Hinc ad Paulum adhuc ſe perſequentem (dicit Jeſus): *Saul, Saul, cur me perſequeris?* Et illud:

Ego

εἰμι Ιησȣς ὃν συ διωκεις. τινες δε τας ἀκανθας ἐχȣσιν αἷς τον Ιησȣν ἀτιμαζοντες ςεφανȣσιν, οἱ ὑπο μεριμνων και πλȣτȣ και ἡδονων τȣ βιȣ συμπνιγομενοι λαβοντες τον λογον τȣ Θεȣ ȣ᾽ τελεσφορȣσι; διοπερ φυλακτεον μηποτε και ἡμεις ὡς ταις ἰδιαις ἀκανθαις ςεφανȣντες τον Ιησȣν ἀναγραφομενοι τοιȣτοι ἀναγινωσκωμεθα παρα τοις τον ἐν πασι, και παρα πασι λογικοις ἡ ἁγιοις Ιησȣν μανθανȣσι, τινι τε τροπῳ μυρῳ ἀλειφεται, και δειπνιζεται· και δοξαζεται, ἡ ἐκ των ἐναντιων ἀτιμαζεται, και ἐμπαιζεται, και τυπτεται· ἀναγκαιως δε τυαθ᾽ ἡμιν εἰρηται δεικνυȣσιν ὡς ἀγαθαι ἡμων πραξεις, και αἱ ἁμαρτιαι των πταιοντων τῳ ἐυαγγελιῳ ἐγκατατασσονται, ἠτοι εἰς ζωην αἰωνιον, ἠεἰς ὀνειδισμον, και εἰς αἰσχυνην αἰωνιον.

Εἰ δε ἐν ἀνθρωποις εἰσιν οἱ τετιμημενοι διακονιᾳ τῃ των ἐυαγγελιςων, και αὐτος ὁ Ιησȣς ἐυαγγελιζεται ἀγαθα, και πτωχοις ἐυαγγελιζεται, ȣκ ἐδει τȣς πεποιημενȣς ὑπο τȣ Θεȣ πνευματα ἀγγελȣς, και τους ὀντας πυρος φλογα, λειτȣργȣς, τȣ τον ὁλων πατρος, ἐςερησθαι τȣ και αὐτȣς εἰναι ἐυαγγελιςας. δια τȣτο και ἀγγελος ἐπιςας τοις ποιμεσι φησι, δοξαν ποιησας περιλαμπειν αὐτȣς· μη φοβεισθε, ἰδȣ γαρ ἐυαγγελιζομαι ὑμιν χαραν μεγαλην, ἡτις ἐςαι παντι τῳ λαῳ, ὁτι ἐτεχθη ὑμιν σημερον σωτηρ, ὁς ἐςι Χριςος κυριος ἐν πολει Δαβιδ, ὁτε και μηδεπω ἀνθρωπων συνιεντων το τȣ ἐυαγγελιȣ μυςηριον οἱ κρειττονες αὐτων ȣ᾽ρανος τυγχανοντες ςρατεια Θεȣ, αἰνȣντες τον Θεον λεγȣσι· δοξα ἐν ὑψιςοις Θεῳ, και ἐπι γης εἰρηνη, ἐν ἀνθρωποις ἐυδοκια. και ταυτα εἰποντες ἀπερχονται ἀπο των ποιμενων εἰς τον ȣ᾽ρανον οἱ ἀγγελοι, καταλιποντες ἡμιν νοειν πως ἡ ἐυαγγελισθεισα ἡμιν δια της γενεσεως Χριςȣ Ιησȣ χαρα, δοξα ἐςιν ἐν ὑψιςοις θεῳ· των ταπεινωθεντων εἰς χουν,

ἐπι-

Ego sum Jesus (Nazarenus), quem tu persequeris. Qui vero spinas habent, quibus spretum Jesum coronent, nisi hi, qui divitiarum sollicitudinibus ac præsentis vitæ voluptatibus suffocati, ex accepto Dei verbo nullum referunt fructum? Proinde cavendum est nobis, ne quando in eorum numerum redacti ac descripti, qui Jesum suis coronant spinis, hujus generis homines esse legamur ab iis, qui discunt, quo pacto Jesus, qui in omnibus, & penes omnes rationis compotes, & sanctos commoratur, tum unguento ungatur, tum convivio excipiatur, ac deinde glorificetur; tum contra spernatur, irrideaturque ac vapulet. Necessario autem hæc a nobis dicta sunt demonstrantibus omnes actiones nostras bonas, & peccata delinquentium per ordinem in Evangelio esse posita, aut ad vitam æternam, aut ad opprobrium & confusionem sempiternam.

13. Nec si inter homines aliqui sint Evangelistarum ministerio honorati, ipseque Jesus bona evangelizet, atque etiam pauperibus evangelizet, idcirco oportuit Angelos factos a Deo spiritus, existentes ignis flammam & ministros Patris universorum, hac laude privari, ut & ipsi non sint Evangelistæ. Hanc ob causam, coram pastoribus Angelus cum stetisset, eosque gloria undequaque illustrasset: *Ne terreamini,* inquit, *ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quoniam natus est vobis hodie Servator, qui est Christus dominus, in civitate David:* quando nondum intelligentibus (hominibus Evangelii mysterium ipsis) præstantiores cœlestis exercitus Dei, laudibus Deum vehentes dicant: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax; in hominibus bona voluntas,* hisque dictis pastoribus in cœlum sese recipiunt Angeli, nobis considerandum relinquentes, quomodo annuntiatum nobis ex ortu Christi Jesu gaudium, gloria etiam est in altissimis Deo; revertentibus in requiem suam, & in

altissimis

και ὁ Παυλος τυ φησι· γνωσομαι ȣ τον λογον τον πεφυσιωμενον, ἀλλα την δυναμιν· ȣ γαρ ἐν λογῳ ἡ βασιλεια του Θεου, ἀλλ᾽ ἐν δυναμει. και ἐν ἀλλοις· και ὁ λογος μȣ, και το κηρυγμα μȣ οὐκ ἐν πειθοις σοφιας λογοις, ἀλλ᾽ ἐν ἀποδειξει πνευματος και δυναμεως, ταυτῃ τῃ δυναμει μαρτυρουντες ὁ Σιμων και ὁ Κλεοπας φασιν, ȣ̓χι ἡ καρδια ἡμων καιομενη ἠν τῃ ὁδῳ, ὡς διηνοιγεν ἡμιν τας γραφας; οἱ δε ἀποϛολοι ἐπει και ποσωτες ἐϛι δυναμεως ἐπιχορηγουμενης ὑπο Θεου διαφερȣσα τοις λεγουσιν, εἰχον κατα το παρα τῳ Δαβιδ λεγομενον· κυριος δωσει ῥημα τοις ευαγγελιζομενοις δυναμει πολλῃ, πολλην δυναμιν. Ησαϊας δε φασκων· ὡς ὡραιοι οἱ ποδες των ευαγγελιζομενων ἀγαθα, το ὡραιον και ἐν καιρῳ γινομενων των ἀποϛολων ὁδευοντων τον εἰποντα· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, κηρυγμα νοησας, ἐπαινει ποδας τους δια της νοητης ὁδου Χριϛου Ιεσου βαδιζοντας, δια τε της θυρας εἰσιοντας προς τον Θεον· ἀγαθα δε ευαγγελιζονται ȣ̓τοι ὡν ὡραιοι εἰσιν οἱ ποδες, τον Ιησουν.

Και μη θαυμαση τις εἰ πληθυντικῳ ὀνοματι τῳ των ἀγαθων τον Ιησουν ἐξειληφαμεν ευαγγελιζεσθαι· ἐκλαβοντες γαρ τα πραγματα καθ᾽ ὡν τα ὀνοματα κειται ὁ υἱος τȣ θεου ὀνομαζεται, συνησομεν πως πολλα ἀγαθα ἐϛιν Ιησους, ὁν ευαγγελιζονται ȣ̓τοι ὡν ὡραιοι εἰσιν οἱ ποδες· ἐν μεν γαρ ἀγαθον ζωη, Ιησους δε ζωη. και ἑτερον ἀγαθον φως τȣ κοσμου, φως τυγχανον ἀληθινον, και φως των ἀνθρωπων· ἁπερ παντα ὁ υἱος εἰναι λεγεται τȣ Θεȣ. και ἀλλο ἀγαθον κατ᾽ ἐπινοιαν παρα την ζωην, και το φως, ἡ ἀληθεια· και τεταρτον παρα ταυτα ἡ ἐπι ταυτην φερουσα ὁδος· ἁπερ παντα ὁ σωτηρ ἡμων διδασκει ἑαυτον εἰναι λεγων· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, και ἡ ἀληθεια, και ἡ ζωη. πως δε ȣ̓κ ἀγαθον το ἀποτιναξαμενον τον χουν και την νεκροτητα ἀναϛηναι τȣτȣ

τυγ-

lationem vocum, non elaboratam orationis pulchritudinem ad persuadendum conducere, sed virtutis divinæ suppeditationem. Quare Paulus etiam alicubi sic inquit: *Non agnoscam sermonem istorum, qui sunt inflati, sed virtutem. Nec enim est in sermone regnum Dei, sed in virtute.* Et alias: *Sermo meus, & prædicatio mea non in persuasibilibus sapientiæ verbis, sed in demonstratione spiritus & virtutis.* Huic virtuti attestantes Simon, & Cleopas dicunt: *Nonne cor nostrum ardens erat in via, quum reserabat nobis Scripturas?* Verum Apostoli, quia quantitas virtutis a Deo prædicantibus suppeditatæ est præstans, multam habuere virtutem juxta illud, quod apud Davidem dicitur: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.* Porro Esaias, cum diceret: *Quam pulchri sunt pedes evangelizantium bona*, prædicationem intelligens Apostolorum maturam, & in tempore atque opportune factam, dum in eo iter faciunt, qui dixit: *Ego sum via*, laudat pedes incedentes per viam Christi Jesu, ingredientesque per ostium ad Deum. Itaque bona evangelizant illi, quorum pedes sunt pulchri (bona inquam), scilicet Jesum.

11. Nec miretur quispiam si nomine bonorum numero multitudinis, exposuimus annuntiari Jesum ab evangelizantibus: expositis enim rebus nomina habentibus, quibus Dei filius nuncupatur, sciemus quomodo multa bona sit Jesus, quem annuntiant ii, quorum speciosi sunt pedes. Vita bonum est unum, at Jesus est vita. Bonum alterum lux est mundi, lux vera, lux hominum. At hæc omnia dicitur esse filius Dei. Ad hæc, præterquam quod vita & lux est, aliud etiam est bonum, juxta considerationes nostras, veritas scilicet. Rursus est aliud bonum, quod est quartum bonum, nempe via, quæ ad hæc bona nos conducat. Hæc autem omnia Servator seipsum esse docet, dicens: *Ego sum via, veritas & vita.* Quo-

τυγχανοντα ἀπο του κυριε, καθο ανασασις ἐςιν, ὅς και φησιν· ἐγω ειμι ἡ ἀνασασις; ἀλλα και ἡ θυρα δἰ ἡς τις εἰς την ἀκραν εισερχεται μακαριοτητα ἀγαθον· ὁ δε Χρισος φησιν· ἐγω ειμι ἡ θυρα. τι δε δει περι σοφιας λεγειν, ἡν ἐκτισεν ὁ Θεος ἀρχην ὁδον αὐτου, εἰς ἐργα αὐτου, ᾗ προσεχαιρεν ὁ πατηρ αὐτης, ἐνευφραινομενος τῳ πολυποικιλῳ νοητῳ καλλει αὐτης, ὑπο νοητων ὀφθαλμων μονων βλεπομενῳ, και εἰς ἐρωτα τον το θειον καλος κατανοεντα ἐρανιον προκαλεμενῳ; ἀγαθον γαρ ἡ σοφια τε Θεε, ὅπερ μετα των προειρημενων ἐυαγγελιζονται ὡν ὡραιοι οἱ ποδες. ἀλλα και ἡ δυναμις τε Θεε ἠδη ὀγδοον ἡμιν ἀγαθον καταλεγεται, ἡτις ἐςιν ὁ Χρισος. ἐ σιωπητεον δε ἐδε τον μετα τον πατερα των ὁλων Θεον λογον· ἐδενος γαρ ἐλαττον ἀγαθου και τετο το ἀγαθον. μακαριοι μεν ὀυν οἱ χωρησαντες ταυτα τα ἀγαθα, και παραδοξαμενοι ἀπο των ὡραιων τους ποδας και ἐυαγγελιζομενων αὐτα. πλην κἀν Κορινθιος τις ὡν κρινοντος Παυλε ἐδεν εἰδεναι παρ' αὐτῳ ἡ Ιησεν Χριςον και τετον ἐςαυρωμενον, τον δἰ ἡμας ἀνθρωπον μανθανων παραδεξηται τα ἐν ἀρχῃ των ἀγαθων γινεται ὑπο τε ἀνθρωπε Ιησε ἀνθρωπος γινομενος Θεου, και ἀπο τε θανατε αὐτε ἀποθνησκων τῃ ἁμαρτιᾳ· και γαρ ἐκεινος ὁ ἀπεθανε τῃ ἁμαρτιᾳ, ἀπεθανεν ἐφαπαξ· ἀπο δε της ζωης αὐτε, ἐπει ὁ Ιησες ὁ ζῃ ζῃ τῳ Θεῳ, πας ὁ συμμορφος γενομενος της ἀνασασεως αὐτε λαμβανει το ζῃν τῳ Θεῳ. τις δε διςαξει εἰ αὐτοδικαιοσυνη ἀγαθον ἐςι, και αὐτοαγιασμος, και αὐτοαπολυτρωσις; ἁπερ και αὐτα οἱ Ιησεν ἐυαγγελιζομενοι ἐυαγγελιζονται, λεγοντες αὐτον γεγονεναι ἡμιν δικαιοσυνην ἀπο Θεε, και ἁγιασμον, και ἀπολυτρωσιν. παρεςαι δε ἀπο τετων τα γεγραμμενα περι αὐτε δυσεξαριθμητα, παριςαντα

πως

modo autem non bonum est resurgere hominem excusso pulvere & mortalitate, hocque a Domino assequi, secundum quod ipse Jesus est resurrectio, qui etiam inquit: *Ego sum resurrectio?* Quin & ostium etiam, per quod ad summam beatitudinem quis ingreditur, est bonum. At Christus inquit: *Ego sum ostium.* Quid vero opus est verba facere de Sapientia, quam *Condidit Deus in initio viarum suarum, in opera sua*, qua adgaudebat Pater ipsius, oblectatus in multifaria ipsius pulchritudine intelligibili, quæ solis intellectualibus oculis cernitur, quæque considerantem divinam pulchritudinem ad amorem cœlestem invitat? Bonum enim est Sapientia Dei. At hoc quoque, præter ea, quæ supra recensuimus, ii annuntiant, quorum pedes sunt pulchri. Potentia Dei præterea octavum nobis bonum annumeratur, qui est Christus. Verum enimvero haud silentio prætereundum est illud Verbum, quod post Patrem universorum est Deus. Namque & hoc bonum nullo alio bono est inferius. Itaque beati, qui admiserint hæc bona, quique perceperint ea, ab iis, qui pedes habent pulchros, atque qui evangelizant. Verumtamen quamvis Corinthius quispiam extiterit, apud quem affirmet Paulus se nihil scire, nisi Jesum Christum, & hunc quidem crucifixum edoctusque hunc nostri causa hominem factum attigerit initia bonorum, is ab homine Jesu fit homo Dei, & ex morte ejus moriens peccato: *Etenim quod ille mortuus fuit peccato, mortuus est semel:* ex vita vero ipsius, quoniam Jesus est illud quod vivit, vivit Deo unusquisque, & conformis factus resurrectione ejus hoc assequitur, ut vivat Deo. Quis autem ambigat, an ipsa justitia, ipsa sanctificatio, atque ipsa redemptio, sit bonum? quæ etiam ipsa, Jesum evangelizantes, evangelizant: dicentes eum factum fuisse nobis justitiam a Deo, & sanctificationem & redemptionem. Ex his ergo licebit intelligere ea, quæ

πως πληθος ἀγαθων ἐςιν Ιησȣς, ἀπο των δυσεξαριθμητων και γεγραμμενων κατασοχαζεσθαι των ὑπαρχοντων μεν ἐν αὐτῳ, εἰς ὁν ἐυδοκησεν ἁπαν το πληρωμα της θεοτητος κατοικησαι σωματικως, ȣ̓ μεν ὑπο γραμματων κεχωρημενων· και τι λεγω, ὑπο γραμματων; ὁτε και περι ὁλȣ τȣ κοσμȣ φησιν ὁ Ιωαννης· ὁτι ȣ̓δε αὐτον οἰμαι τον κοσμον χωρησαι τα γραφομενα βιβλια. ταυτον ȣ̓ν ἐςιν εἰπειν ὁτι τον σωτηρα οἱ ἀποςολοι ἐυαγγελιζονται, και τα ἀγαθα ἐυαγγελιζονται. ȣ̓τος γαρ ἐςιν ὁ ἀπο τȣ ἀγαθȣ πατρος το ἀγαθα εἰναι λαβων, ἱνα ἑκαςος ὁ χωρει, ἡ ἁ χωρει, δια Ιησȣ λαβων, ἐν ἀγαθοις τυγχανῃ. ȣ̓χ οἱοι τε δε ἠσαν οἱ ἀποςολοι ὡν ὡραιοι οἱ ποδες, και οἱ τȣτων ζηλωται ἐυαγγελιζεσθαι τα ἀγαθα, μη προτερον Ιησȣ αὐτοις αὐτα ἐυαγγελισαμενȣ, ὡς ὁ Ησαϊας φησι· αὐτος ὁ λαλων παρειμι, ὡς ὡρα ἐπι των ὀρεων, ὡς ποδες ἐυαγγελιζομενȣ ἀκοην εἰρηνης, ὡς ἐυαγγελιζομενος ἀγαθα, ὁτι ἀκȣςην ποιησω την σοτηριαν σȣ, λεγων, Σιων βασιλευσει σȣ ὁ θεος. τινα γαρ τα ὀρη ἐφ᾽ ὡν αὐτος ὁ λαλων παρειναι ὁμολογει, ἡ οἱ μηδενος των ἐπι γης ὑψηλοτατων και μεγιςων ἡττονες; ȣ̓ς τινας ζητειςθαι δει ὑπο των ἱκανων διακονων της καινης διαθηκης, ἱνα τερησωσι την λεγȣσαν ἐντολην· ἐπ᾽ ὀρος ὑψηλον ἀναβηθι ὁ ἐυαγγελιζομενος Σιων, ὑψωσον τῃ ἰσχυϊ την φωνην σȣ ὁ ἐυαγγελιζομενος Ιερȣσαλημ. ȣ̓ θαυμαςον δε εἰ τοις μελλȣσιν ἐυαγγελιζεσθαι τα ἀγαθα, Ιησȣς ἐυαγγελιζεται τα ἀγαθα, ȣ̓κ ἀλλα τυγχανοντα ἑαυτȣ, ἑαυτον γαρ ἐυαγγελιζεται ὁ υἱος τȣ θεȣ τοις δυναμενοις ȣ̓ δι᾽ ἀλλων αὐτον μαθειν· πλην ὁ ἐπιβαινων των ὀρων και ἐυαγγελιζομενος αὐτοις τα ἀγαθα, μαθητευθεις τῳ ἀγαθῳ πατρι ἀνατελλοντι τον ἡλιον ἐπι πονηρους και ἀγαθȣς, και βρεχοντι ἐπι δικαιȣς και ἀδικȣς τȣς την ψυχην πτωχȣς ȣ̓χ ὑπερηφανει· και τȣτοις γαρ ἐυαγγελιζεται, ὡς αὐτος μαρτυρει λα-

βων

de eo ſcripta ſunt, & vix enumerari poſſunt, probando Jeſum bonorum eſſe multitudinem: atque ex his, quæ ægre enumerari poſſunt & ſcripta ſunt, conjecturam capere de iis, quæ in ipſo quidem inſunt, in quem beneplacitum fuit omnem plenitudinem divinitatis corporaliter habitare: haud tamen a litteris continentur: quid dico a litteris? quando & de toto mundo dicat Joannes: *Nec ipſe, opinor, mundus caperet eos, qui ſcriberentur libros.* Dicere ergo Apoſtolos evangelizare Servatorem, perinde eſt ac ſi diceremus eos evangelizare bona omnia. Quam ob rem hic eſt ille, qui a bono Patre accepit, ut eſſet tot bona: ut unusquisque eo quod capit, vel iis, quæ capit, cum per Jeſum ea perceperit, fruatur bonis. Haud poterant autem Apoſtoli, quorum pulchri ſunt pedes, & horum ſtudioſi imitatores evangelizare bona, niſi Jeſus antea ipſis evangelizaſſet: quemadmodum loquitur Eſaias: *Ego ipſe, qui loquebar, adſum, ſicut opportunitas in montibus, ſicut pedes evangelizantis pacem, ſicut evangelizans bona, quoniam auditam ſalutem tuam faciam, dicens, Sion regnabit Deus tuus.* Quinam enim ſunt montes, in quibus ipſe qui loquitur ineſſe ſe dicit, niſi hi, qui nulla re inferiores ſunt iis, qui ſuper terram ſunt maximi & altiſſimi? quos quæſitos oportuit ab his, qui novi Teſtamenti miniſtri ſunt idonei: ſcilicet ut ſervent præceptum dicens: *Super montem altum aſcende, qui evangelizas Sion, exalta cum fortitudine vocem tuam, qui annuntias Hieruſalem.* Nec mirere ſi evangelizaturis bona, bona quoque Jeſus evangelizet, quæ non alia ſunt a ſe ipſo, quandoquidem ſeipſum illis evangelizat filius Dei, qui ipſum per alios diſcere nequeunt. Verumtamen qui aſcendit montes, illis evangelizans bona, haud contemptui habet pauperes ſpiritu, a bono illo edoctus Patre, *qui ſolem ſuum exoriri facit ſuper bonos & malos, & qui pluit ſuper juſtos & injuſtos.* Namque his quoque evangelizat,

βων τον Ησαιαν και αναγνȣς· το πνευμα κυριȣ ἐπ' ἐμε, ȣ̔ ἑνεκεν ἐχρισε με, ἐυαγγελισασθαι πτωχοις ἀπεςαλκε με, κηρυξαι αἰχμαλωτοις ἀφεσιν, και τυφλοις ἀναβλεψιν· πτυξας γαρ το βιβλιον, και ἀποδȣς τῳ ὑπηρετῃ, ἐκαθισε· και παντων ἐνατενιζοντων αὐτῳ φησι. σημερον πεπληρωται ἡ γραφη αὐτη ἐν τοις ὠσιν ὑμων.

Αναγκαιον δε εἰδεναι, ὁτι ἐμπεριλαμβανεται τῳ τοιȣτῳ ἐυαγγελιῳ και πασα ἡ εἰς Ιησουν γινομενη πραξις ἀγαθη, ὡσπερ και της τα πονηρα ἐργα πεποιηκυιας και μετανενοηκυιας ἐυωδιαν δεδυνημενης δια την ἀπο των κακων γνησιαν μεταςασιν καταχεαι τȣ Ιησȣ, και παντι τῳ οἰκῳ την του μυρου πνοην εἰς αἰσθησιν παντων των ἐν αὐτῳ ἐμπεποιηκυιας, διο και γεγραπται· ὁπȣ ἀν κηρυχθῃ το ἐυαγγελιον τȣτο, ἐν πασι τοις ἐθνεσι, λαληθησεται και ὁ ἐποιησεν αὐτη εἰς μνημοσυνον αὐτης. σαφες δε ὁτι εἰς Ιησȣν γινεται τα εἰς τους μαθητευθεντας αὐτῳ ἐπιτελȣμενα. δεικνυς γουν τους ἐυπεπονθοτας φησι τοις πεποιηκοσι· τȣτοις ὁ ἐποιησατε, ἐμοι ἐποιησατε· ὡςε πασα πραξις ἀγαθη ἡ εἰς τον πλησιον ὑφ' ἡμων ἐπιτελȣμενη εἰς το ἐυαγγελιον ἀναφερεται, το ἐν ταις πλαξι τȣ ȣ̓ρανȣ γραφομενον, και ὑπο παντων των ἠξιωμενων της των ὁλων γνωσεως ἀναγινωσκομενον· ἀλλα και ἐκ τȣ ἐναντιȣ μερος ἐςι τȣ ἐυαγγελιȣ εἰς κατηγοριαν των πραξαντων τα εἰς Ιησȣν ἁμαρτανομενα· ἡ γουν Ιȣδα προδοσια, και ἡ τȣ ἀσεβȣς λαȣ καταβοησις φασκοντος· αἰρε ἀπο της γης τον τοιȣτον, και ςαυρȣ, ςαυρȣ αὐτον, και οἱ ἐμπαιγμοι των αὐτον πῃ ἀκανθῃ ςεφανωσαντων, και τα τȣτοις παραπλησια ἐγκατατετακται τοις ἐυαγγελιοις· ἀκολȣθον δε τȣτοις ἐςι νοησαι ὁτι πας ὁ των μαθητων τȣ Ιησȣ προδοτης, εἰναι λελογισαι τȣ Ιησȣ προδοτης. προς γουν τον ἐτι διωκοντα Σαυλον· Σαȣλ, Σαȣλ, τι με διωκεις; και ἐγω

εἰμι

ſicut ipſemet teſtatur, ex eo quod ſumpto Eſaiæ libro legit: *Spiritus Domini ſuper me, propterea quod unxit me, ad evangelizandum pauperibus miſit me, ut prædicem captivis remiſſionem, & cæcis viſum. Complicatum enim librum cum reddidiſſet miniſtro, reſedit. Cumque omnium in eum defixi eſſent oculi, dixit: Hodie Scriptura hæc impleta eſt in auribus veſtris.*

12. Neceſſario etiam illud ſciendum eſt, omnem bonam actionem erga Jeſum factam hoc Evangelium continere, quomodo etiam continet mulieris illius præclaram illam actionem, quæ mala opera cum admiſiſſet, reſipuiſſetque, boni odoris unguentum potuit, ob inſignem & ex animo factam a malis mutationem, ſuper Jeſum fundere, quo facto tota domus, atque adeo quotquot illic aderant, illius unguenti fragrantiam ſenſu perceperunt: quocirca etiam ſcriptum eſt: *Ubicunque prædicatum fuerit hoc Evangelium in omnibus gentibus, dicetur etiam iſtius factum ad memoriam ſuam.* Porro perſpicuum eſt Chriſtum ſibi accepta referre, quæcunque in diſcipulos ſuos collata fuerint. Unde beneficium accipientes oſtendere volens, dantibus beneficium dixit: *Quod his feciſtis, mihi feciſtis.* Quam ob rem quævis actio bona a nobis in proximum collata, ad Evangelium refertur, quod in cœli tabulis inſcribitur, agnoſciturque, ac legitur ab omnibus, qui univerſorum cognitione digni habiti fuerint: cum ex adverſo etiam pars Evangelii accuſationem contineat eorum, qui deliquerunt in Jeſum. Itaque Judæ proditio populique impii vociferatio dicentis: *Tolle hunc a terra, & crucifige, crucifige eum,* & irriſiones eorum, a quibus eſt ſpinis coronatus, & his ſimilia per ordinem in Evangeliis poſita ſunt. Quibus conſequens eſt ut conſideremus, quod quiſquis Jeſu diſcipulos prodiderit, is reputetur Jeſum prodidiſſe. Hinc ad Paulum adhuc ſe perſequentem (dicit Jeſus): *Saul, Saul, cur me perſequeris?* Et illud:

Ego

ειμι Ιησυς ὀν συ διωκεις. τινες δε τας ακανθας εχυσιν αἱς τον Ιησυν ατιμαζοντες ϛεφανυσιν, οἱ ὑπο μεριμνων και πλυτυ και ἡδονων τυ βιυ συμπνιγομενοι λαβοντες τον λογον τυ Θεϋ ὐ τελεσφορυσι; διοπερ φυλακτεον μηποτε και ἡμεις ὡς ταις ιδιαις ακανθαις ϛεφανυντες τον Ιησυν αναγραφομενοι τοιυτοι αναγινωσκωμεθα παρα τοις τον ἐν πασι, και παρα πασι λογικοις ἡ ἁγιοις Ιησυν μανθανυσι, τινι τε τροπῳ μυρῳ αλειφεται, και δειπνιζεται και δοξαζεται, ἡ εκ των εναντιων ατιμαζεται, και εμπαιζεται, και τυπτεται· αναγκαιως δε τυαθ᾽ ἡμιν ειρηται δεικνυυσιν ὡς αγαθαι ἡμων πραξεις, και αἱ ἁμαρτιαι των πταιοντων τῳ ευαγγελιῳ εγκαταταςσονται, ἡτοι εἰς ζωην αἰωνιον, ἡ εἰς ονειδισμον, και εἰς αἰσχυνην αἰωνιον.

Εἰ δε ἐν ανθρωποις εἰσιν οἱ τετιμημενοι διακονιᾳ τῃ των ευαγγελιϛων, και αὐτος ὁ Ιησυς ευαγγελιζεται αγαθα, και πτωχοις ευαγγελιζεται, ὐκ εδει τυς πεποιημενυς ὑπο τυ Θευ πνευματα αγγελυς, και τους ὀντας πυρος φλογα, λειτυργυς, τυ τον ὁλων πατρος, εϛερησθαι τυ και αὐτυς εἰναι ευαγγελιϛας. δια τυτο και αγγελος επιϛας τοις ποιμεσι φησι, δοξαν ποιησας περιλαμπειν αὐτυς· μη φοβεισθε, ιδυ γαρ ευαγγελιζομαι ὑμιν χαραν μεγαλην, ἡτις εϛαι παντι τῳ λαῳ, ὁτι ετεχθη ὑμιν σημερον σωτηρ, ὁς εϛι Χριϛος κυριος ἐν πολει Δαβιδ, ὁτε και μηδεπω ανθρωπων συνιεντων το τυ ευαγγελιυ μυϛηριον οἱ κρειττονες αὐτων ὐρανος τυγχανοντες ϛρατεια Θευ, αἰνυντες τον Θεον λεγυσι· δοξα ἐν ὑψιϛοις Θεῳ, και επι γης ειρηνη, ἐν ανθρωποις ευδοκια. και ταυτα εἰποντες απερχονται απο των ποιμενων εἰς τον ὐρανον οἱ αγγελοι, καταλιποντες ἡμιν νοειν πως ἡ ευαγγελισθεισα ἡμιν δια της γενεσεως Χριϛυ Ιησυ χαρα, δοξα εϛιν ἐν ὑψιϛοις θεῳ· των ταπεινωθεντων εἰς χουν,

επι-

Ego sum Jesus (Nazarenus), quem tu persequeris. Qui vero spinas habent, quibus spretum Jesum coronent, nisi hi, qui divitiarum sollicitudinibus ac præsentis vitæ voluptatibus suffocati, ex accepto Dei verbo nullum referunt fructum? Proinde cavendum est nobis, ne quando in eorum numerum redacti ac descripti, qui Jesum suis coronant spinis, hujus generis homines esse legamur ab iis, qui discunt, quo pacto Jesus, qui in omnibus, & penes omnes rationis compotes, & sanctos commoratur, tum unguento ungatur, tum convivio excipiatur, ac deinde glorificetur; tum contra spernatur, irrideaturque ac vapulet. Necessario autem hæc a nobis dicta sunt demonstrantibus omnes actiones nostras bonas, & peccata delinquentium per ordinem in Evangelio esse posita, aut ad vitam æternam, aut ad opprobrium & confusionem sempiternam.

13. Nec si inter homines aliqui sint Evangelistarum ministerio honorati, ipseque Jesus bona evangelizet, atque etiam pauperibus evangelizet, idcirco oportuit Angelos factos a Deo spiritus, existentes ignis flammam & ministros Patris universorum, hac laude privari, ut & ipsi non sint Evangelistæ. Hanc ob causam, coram pastoribus Angelus cum stetisset, eosque gloria undequaque illustrasset: *Ne terreamini,* inquit, *ecce enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo: quoniam natus est vobis hodie Servator, qui est Christus dominus, in civitate David:* quando nondum intelligentibus (hominibus Evangelii mysterium ipsis) præstantiores cœlestis exercitus Dei, laudibus Deum vehentes dicant: *Gloria in altissimis Deo, & in terra pax; in hominibus bona voluntas,* hisque dictis pastoribus in cœlum sese recipiunt Angeli, nobis considerandum relinquentes, quomodo annuntiatum nobis ex ortu Christi Jesu gaudium, gloria etiam est in altissimis Deo; revertentibus in requiem suam, & in

altissimis

ἐπιςρεφοντων εἰς την ἀναπαυσιν αὐτων, και ἐν ὑψιςοις δια Χριςυ μελλοντων δοξαζειν τον θεον. ἀλλα και θαυμαζυσιν οἱ ἀγγελοι την ἐπι γης ἐσομενην δια Ιησυν εἰρηνην, τυ πολεμικυ χωριυ, εἰς ὁ ἐκπεσων ἐκ τυ ὐρανυ ὁ ἑωσφορος ὁ πρωϊ ἀνατελλων, ὑπο Ιησυ συντριβεται.

Προς τοις εἰρημενοις και τυτο περι ἐυαγγελιυ ἰςεον, ὁτι πρωτον της κεφαλης τυ ὁλυ των σωζομενων σωματος Χριςυ Ιησυ ἐςι το ἐυαγγελιον, ὡς φησιν ὁ Μαρκος· ἀρχη τυ ἐυαγγελιυ Χριςυ Ιησυ· ἠδη δε και των ἀποςολων τυγχανει, δια λεγει ὁ Παυλος κατὰ το ἐυαγγελιον μυ. πλην ἡ ἀρχη τυ ἐυαγγελιυ, ἐςι γαρ αὐτυ μετεθος ἀρχην, και τα ἑξης, και μεσα, και τελη ἐχοντος, ἠτοι πασα ἐςιν ἡ παλαια διαθηκη, τυπυ αὐτης ὀντος Ιωαννυ, ἡ δια την συναφην της καινης προς την παλαιαν τα τελη της παλαιας δια Ιωαννυ παριςαμενα, φησι γαρ ὁ αὐτος Μαρκος· ἀρχη τυ ἐυαγγελιυ Ιησυ Χριςυ, καθως γεγραπται ἐν Ησαΐᾳ τῳ προφητῃ, ἰδυ ἐγω αποςελλω τον ἀγγελον μυ προ προσωπυ, ὁς κατασκευασει την ὁδον συ. φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, ἑτοιμασατε την ὁδον κυριυ, ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς αὐτυ. ὁθεν θαυμαζειν μοι ἐπεισι πως δυσι θεοις προσαπτυσιν ἀμφοτερας τας διαθηκας οἱ ἑτεροδοξοι, ὐκ ἐλαττον και ἐκ τυτο τυ ῥητυ ἐλεγχομενοι. πως γαρ δυναται ἀρχη εἰναι του ἐυαγγελιυ, ὡς αὐτοι οἰονται, ἑτερυ τυγχανων θευ ὁ Ιωαννης ὁ τυ δημιυργου ἀνθρωπος, και ἀγνοων, ὡς νομιζυσι, την καινην θεοτητα; ὐ μιαν δε και βραχειαν ἐκπιςευονται διακονιαν ἐυαγγελικην ἀγγελοι, ὐδε μονην την προς τυς ποιμενας γεγενημενην· ἀλλα γαρ ἐπι τελει μετεωρος και ἱπταμενος ἀγγελος ἐυαγγελιον ἐχων ἐυαγγελιειται παν ἐθνος, τυ ἀγαθυ πατρος ὐ παντη καταλιποντος τυς ἀποπεπτωκοτας αὐτυ. φησιν ὀυν ἐν τῃ ἀποκαλυψει ὁ τυ Ζεβεδαιυ Ιωαννης· και εἰδον ἀγγελον πετομενον ἐν μεσυρανηματι, ἐχοντα ἐυαγγελιον αἰωνιον, ἐυαγγελισασθαι ἐπι τους καθημενους ἐπι της γης, και ἐπι παν ἐθνος, και φυλακην, και γλωσσαν, και

altissimis Deum glorificaturis per Christum iis, qui humiliati fuerant in pulverem. Mirantur etiam Angeli pacem per Jesum futuram in terra, quæ locus est bellis infestus, in quem delapsus e cœlo Lucifer ille, qui mane oriebatur, a Jesu est conterendus.

14. *Ad hæc & illud de Evangelio sciamus necesse est, Evangelium in primis esse Jesu Christi, qui est caput totius corporis eorum qui servantur, dicente Marco: *Initium Evangelii Jesu Christi:* deinde etiam Apostolorum: quocirca etiam Paulus inquit: *Juxta Evangelium meum.* Verumtamen vel totum vetus Instrumentum, cujus figura est Joannes, initium est Evangelii: nam Evangelium eo quod magnitudinem habeat, initium quoque, & quæ sequuntur, media scilicet & fines habet: vel propter conjunctionem novi Instrumenti ad vetus, fines veteres Instrumenti, quos Joannes exhibuit, initium sunt Evangelii, dicente Marco: *Initium Evangelii Jesu Christi, sicut scriptum est in Esaia propheta: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam. Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Unde subit mihi admirari, quomodo qui ab Ecclesiæ decretis dissentiunt, duorum Testamentorum duos asserant Deos, alioqui non parum his verbis convicti. Qui fieri enim potest, ut Joannes Evangelii sit initium, ut ipsi putant, ad alterum pertinens Deum, Opificis mundi homo & ignorans, ut asserunt, novam deitatem? Cæterum non uno eoque brevi, atque inter solos pastores obeundo munere funguntur Angeli evangelico; sed in fine sublimis; & volans Angelus Evangelium habens evangelizabit omni populo, bono Patre non omnino deserente eos, qui a se desciverint. Itaque inquit in Apocalypsi Joannes ille Zebedæi filius: *Et vidi Angelum volantem per medium cœli, habentem Evangelium æternum, ut evangelizaret habitantibus super terram, & omni genti,*

&

λαον, λεγοντα ἐν φωνῃ μεγαλῃ· φοβηθητε τον Θεον, και δοτε αὐτῳ δοξαν, ὁτι ηλθεν ἡ ὡρα της κρισεως αὐτȣ, και προσκυνησατε τον ποιησαντα τον ȣ̓ρανον, και την γην, και την θαλασσαν, και πηγας των ὑδατων.

Επει τοινυν ἀρχη τȣ εὐαγγελιȣ κατα μιαν ἐκδοχην την πασαν παρεϛησαμεν εἰναι παλαιαν διαθηκην δια τȣ ὀνοματος Ιωαννȣ σημαινομενην ὑπερ τȣ μη ἀμαρτυρον εἰναι την ἐκδοχην ταυτην, παραθησομεθα το ἐκ πραξεων περι τȣ της Αἰθιοπων βασιλιδος εὐνȣχου εἰρημενον, και Φιλιππȣ, ἀρξαμενος γαρ, φησιν, ὁ Φιλιππος ἀπο της Ησαϊȣ γραφης της· ὡς προβατον ἐπι σφαγην ἠχθη, και ὡς ἀμνος ἐνωπιον του κειροντως ἀφωνος, εὐηγγελισατο αὐτῳ τον κυριον Ιησȣν. πως γαρ ἀρχομενος ἀπο τȣ προφητȣ εὐαγγελιζεται Ιησȣν, εἰ μη της ἀρχης τȣ εὐαγγελιȣ μερος τι ὁ Ησαϊας ἠν; ἁμα δε και τα ἐν πρωτοις ἡμιν εἰρημενα περι τȣ δυνασθαι εὐαγγελιον εἰναι πασαν θειαν γραφην, ἐντευθεν δυναται δηλȣσθαι, και γαρ εἰ ὁ εὐαγγελιζομενος ἀγαθα εὐαγγελιζεται, παντες δε οἱ προ της σωματικης Χριϛου ἐπιδεμιας, Χριϛον εὐαγγελιζονται ὀντα τα ἀγαθα, ὡς ἀπεδειξαμεν, παντων πως εἰσιν οἱ λογοι τȣ εὐαγγελιȣ μερος· ὁπερ εὐαγγελιον λεγομενον λαλεισθαι ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ, ἡμεις ἐκλαμβανομεν ἀπαγγελλεσθαι ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ, ȣ̓ μονον τῳ περιγειῳ τοπῳ, ἀλλα και παντι τῳ συϛηματι τῳ ἐξ ȣ̓ρανȣ και γης, ἡ ἐξ ȣ̓ρανων και γης. και τι δει ἐπι πλειον μηκυνειν τον περι τȣ, τι το εὐαγγελιον ἐϛι, λογον; αὐταρκως δε τȣτων εἰρημενων, και ἐκ τȣτων των μη ἀνεντρεχων δυναμενων τα παραπλησια συναγαγειν ἀπο των γραφων, και βλεπειν, τις ἡ δοξα των ἐν Ιησȣ Χριϛῳ ἀγαθων ὑπο τȣ εὐαγγελιȣ διακονȣμενȣ ὑπο ἀνθρωπων και ἀγγελων, ἐγω δ' οἰμαι ὁτι και ἀρχων, και ἐξȣσιων, και θρονων, και κυριοτητων, και παντος ὀνοματος ὀνομαζομενȣ, ȣ̓ μονον ἐν τουτῳ τῳ αἰωνι, ἀλλα και ἐν τῳ μελλοντι, ἐιγε και ὑπ' αὐτȣ τȣ Χριϛȣ; αὐτȣ πȣ καταπαυσομεν τα προ της συνανα-

γνωσεως

& tribui, & linguæ, & populo, dicentem voce magna: Timete Deum, & date illi honorem, quia venit hora judicii ejus, & adorate eum, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum.

15. Quia igitur juxta unam expositionem ostendimus totum vetus Instrumentum, significatum per nomen Joannis, Evangelii initium esse, ne sine aliquo testimonio hæc dicantur, apponemus quæ referunt Acta Apostolica de Eunucho reginæ Æthiopum, & Philippo: *Incipiens enim*, inquit, *Philippus ab Esaiæ Scriptura, quæ scilicet inquit: Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & tanquam agnus coram tondente mutus, evangelizavit illi Dominum Jesum.* Quomodo enim incipiens a Propheta, evangelizat Jesum, nisi pars aliqua est Esaias principii Evangelii? Insuper quod principio diximus, totam scilicet divinam Scripturam posse dici Evangelium, hinc confirmari potest. Namque si evangelizans evangelizat bona, omnesque qui ante adventum Christi corporalem fuere, Christum evangelizant, qui est omnium bona, ut antea ostendimus; quodammodo sermones pars sunt Evangelii. Quod Evangelium cum divulgandum esse dicatur in toto mundo, nos per totum mundum non tantum intelligimus terrestrem hunc locum, sed etiam omnem globum ex cœlo & terra, vel ex cœlis & terra. Sed quid opus est diutius protrahere sermonem de eo, quid sit Evangelium? Cum hæc autem jam satis dicta sint, atque inde similia ex Scripturis colligere possint, qui minime stolidi sunt & rudes, & intueri, quam gloriam bonorum in Christo Jesu exhibeat Evangelium, tum ab hominibus, tum ab Angelis administratum, & ut ego arbitror, etiam a Principatibus & Potestatibus, a Thronis & Dominationibus, ac deinde ab omni nomine, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, verumetiam in futuro, tum etiam ab ipso Christo? Hoc in loco finiemus, quæ narranda

γνωσεως των γεγραμμενων. ἠδη δε θεῷ αἰτωμεθα συνεργησαι δια Χριςȣ ἡμιν ἐν ἁγιῳ πνευματι προς ἀναπτυξιν του ἐν ταις λεξεσιν ἐναποτεθησαυρισμένȣ μυςικου νου.

Ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος. ȣ μονον ἑλληνες πολλα φασι σημαινομενα εἰναι ἀπο της ἀρχης προσηγοριας. ἀλλα γαρ εἰ τις τηρησαι συναγων παντοθεν τȣτο το ὀνομα, και ἀκριβως ἐξεταζων βȣλοιτο κατανοειν ἐν ἑκαςῳ τοπῳ των γραφων ἐπι τινος τετακται, ἑυρησει και κατα τον θειον λογον το πολυσημον της φωνης· ἡ μεν γαρ τις ὡς μεταβασεως. αὑτη δε ἐςιν ἡ ὡς ὁδȣ και μηκȣς, ὁπερ δηλȣται ἐκ τȣ· ἀρχη ὁδȣ ἀγαθης το ποιειν τα δικαια. της γαρ ἀγαθης ὁδȣ μεγιςης τυγχανȣσης, κατα μεν τα πρατα νοητεον εἰναι το πρακτικον, ὁπερ παριςαται δια τȣ, ποιειν τα δικαια· κατα δε τα ἑξης το θεωρητικον, εἰς ὁ καταληγειν οἰμαι και το τελος αὐτης ἐν τῃ λεγομενῃ ἀποκαταςασει, δια το μηδενα καταλειπεσθαι τοτε ἐχθρον, εἰγε ἀληθες το· δει γαρ αὐτον βασιλευειν ἑως ἀν θῃ τȣς ἐχθρȣς αὐτȣ ὑπο τȣς ποδας αὐτȣ, ἐσχατος δε ἐχθρος καταργειται ὁ θανατος. τοτε γαρ μια πραξις ἐςαι των προς θεον δια τον προς αὐτον λογον φθασαντων, ἡ τȣ κατανοειν τον θεον ἱνα γενωνται ȣτω, ἐν τῃ γνωσει τȣ πατρος μορφωθεντες παντες ἀκριβως υἱος, ὡς νυν μονος ὁ υἱος ἐγνωκε τον πατερα. εἰ γαρ ἐπιμελως τις ἐξεταζοι ποτε γνωσονται οἱς ἀποκαλυπτει ὁ ἐγνωκως τον πατερα, και βλεπει το νυν δἰ ἐσοπτρȣ και ἐν αἰνιγματι τον βλεποντα, βλεπειν ȣδεπω ἐγνωκοτα καθως δει γνωναι, ȣκ ἀν ἁμαρτοι λεγων μηδενα ἐγνωκεναι, κἀν ἀποςολος, κἀν προφητης τις ἠ, τον πατερα, ἀλλ' ὁταν γενωνται

esse diximus ante interpretationem eorum, quæ præleguntur his scriptis. Jam vero Deum oremus, ut nobis sit adjumento per Christum in sancto Spiritu ad explicandum mysticum sensum in verbis, perinde ac thesaurum reconditum.

16. *In principio erat Verbum.* Hanc vocem, principii, multa significare, non tantum Gentiles fatentur. Sed etiam si quis observare, atque intelligere voluerit, undique colligens hoc nomen, & accurate exquirens, qua de re in singulis Scripturarum locis positum sit, inveniet multiplicem vocis hujus significationem in divinis sermonibus esse. Est namque principium aliud transitus, quod ad viam pertinet, & longitudinem, ut hæc verba declarant: *Viæ bonæ principium est facere justa.* Cum enim bona via sit longissima, ad eam in primis (pertinere eam Philosophiæ partem censendum est, quæ in rerum) actione versatur: quod ostenditur ex illis verbis, *facere justa*, cum quod reliquum est viæ, id totum ad eam vim spectet, quæ sita est in rerum contemplatione, in quam etiam ipsius finem desiturum opinor, simulatque advenerit restitutio quam vocant: eo quod tum temporis ne unus quidem relinquendus sit inimicus, si quidem verum est illud: *Oportet enim eum regnare, donec posuerit omnes inimicos sub pedes suos; & novissimus hostis aboleatur mors.* Tum enim cognoscendi Deum una erit actio eorum, qui ad Deum pervenerint, duce eo Verbo, quod est apud Deum: ut sic sint in cognitione Patris formati omnes accurate filius, ut nunc solus Filius novit Patrem. Nam si diligenter quis examinet, quando Patrem agnoscent hi, quibus revelat qui Patrem novit, & consideret videntem nunc per speculum & in ænigmate, videre nondum cognoscentem, quemadmodum opus est nosse, haud aberrabit, si dixerit neminem novisse Patrem, etiamsi Apostolus, etiamsi Propheta quis fuerit, sed tum

 (Patrem

νωνται ἑν, ὡς υἱος και πατηρ ἑν εἰσιν. εἰ και δοξει τις ἡμας παρεκβεβηκεναι ἐν σημαινομενον της ἀρχης σαφηνιζοντας και ταυτα εἰρηκοτας δεικτεον ὁτι ἡ παρεκβασις προς το προκειμενον ἀναγκαια και χρησιμος ἡν· εἰ γαρ ἀρχη ὡς μεταβασεως ἐςι και ὁδȣ και μηκȣς, ἀρχη δε ὁδȣ ἀγαθης το ποιειν τα δικαια, ἐςιν εἰδεναι ἡ πασα ὁδος ἀγαθη πως ἀρχην μεν ἐχει το ποιειν τα δικαια, μετα δε την ἀρχην την θεωριαν, και τινα τροπον την θεωριαν.

Εςι δε αρχη και ἡ ὡς γενεσεως, ἡ δοξαι ἀν ἐπι τȣ ἐν αρχῃ ἐποιησεν ὁ θεος τον ȣρανον και την γην. οἰμαι δε σαφεςερον ἐν τῳ Ιωβ τȣτο καταγγελλεσθαι το σημαινομενον κατα το· τȣτεςιν ἀρχη πλασματος πεποιημενον ἐγκαταπαιζεσθαι ὑπο των ἀγγελων αὐτȣ. ὑπολαβοι γαρ ἀν τις των ἐν γενεσει τῃ τȣ κοσμȣ τυγχανοντων ἐν ἀρχῃ πεποιησθαι τον ȣρανον και την γην. βελτιον δε, ὡς προς το δευτερον ῥητον, πολλων ὀντων των ἐν σωματι γεγενημενον, πρωτον τον ἐν σωματι τον καλȣμενον εἰναι δρακοντα, ὀνομαζομενον δε πȣ και μεγα κητος, ὁπερ ἐχειρωσατο ὁ κυριος. και ἀναγκαιον ἐπιςησαι εἰ ἀϋλον παντη και ἀσωματον ζωην ζωντων ἐν μακαριοτητι των ἁγιων, ὁ καλȣμενος δρακων ἀξιος γεγενηται, ἀποπεσων της καθαρας ζωης, προ παντων ἐνδεθηναι ὑλῃ και σωματι, ἱνα δια τȣτο χρηματιζων ὁ κυριος δια λαιλαπος και νεφων λεγῃ· τȣτεςιν ἀρχη πλασματος κυριȣ πεποιημενον ἐγκαταπαιζεσθαι ὑπο των ἀγγελων αὐτȣ. δυνατον μεντοιγε τον δρακοντα μη ἀπαξαπλως εἰναι ἀρχην πλασματος κυριȣ; ἀλλα πολλων ἐν σωματι ἐγκαταπαιζεσθαι πεποιημενων ὑπο των ἀγγελων, τȣτον ἀρχην των τοιȣτων εἰναι, δυναμενων τινων ὑπαρχειν εν σωματι, ȣκ ȣτως· και γαρ ἡ ψυχη τȣ ἡλιȣ ἐν σωματι, και πασα ἡ κτισις, περι

ἡς

(Patrem ab his cognoscendum esse,) cum unum erunt, sicut Filius, & Pater unum sunt. Quod si quis putet nos a re digressos fuisse, quia hæc disseruimus, unam principii significationem explanantes, sciat hic hanc digressionem ad rem, de qua agitur, & utilem, & necessariam fuisse. Nam si principium, ut transitus est, & viæ & longitudinis; principiumque viæ bonæ est facere justa, sciendum est quomodo omnis via bona principium habeat facere justa, post principium vero contemplationem, & quomodo contemplationem.

17. Rursum est etiam principium aliud generationis: quod videri potest in hoc dicto: *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Sed apertius in Job significatum hoc enuntiari arbitror, his verbis: *Hoc est principium figmenti Domini factum, ut illudatur ab Angelis suis.* Posset enim quispiam existimare cœlum, & terram principio facta fuisse ante omnia, quæ sunt in mundi generatione. Sed melius est, ut sententiæ Job habita ratione, cum multa sint, quæ in corporibus facta fuere, primus eorum, quæ sunt in corpore, factus sit ille, qui appellatur Draco, nominatus etiam alicubi magnum cete, quod vicit Dominus. Sciendumque est necessario cum Sancti vitam omnis materiæ corporisque expertem in beatitudine traducerent, num is, qui Draco appellatur, posteaquam a vita pura excidit, dignus fuit, qui ante omnia in materia & corpore ligaretur: ut propter hoc respondens Dominus per turbinem, & nubes dicat: *Hoc est principium figmenti Domini, factum ut illudatur ab Angelis suis;* fieri enim potest, ut Draco non sit omnino principium figmenti Domini, sed ut multorum, quæ facta sint in corpore, ut illuderentur ab Angelis, sit hic Draco principium, cum possint aliqui existere in corpore; haud ita tamen. Etenim anima solis in corpore est, atque etiam universa crea-

 tura,

ἧς ὁ Αποϛολος φησι, πασα ἡ κτισις ϛεναζει και συνωδινει ἄχρι τȣ νυν· και ταχα περι ἐκεινης ἐϛι το· τῃ ματαιοτητι ἡ κτισις ὑπεταγη ȣ̓χ ἑκȣσα, ἀλλα δια τον ὑποταξαντα τῃ ἐλπιδι, ἱνα ἐν ματαιοτητι τα σωματα ᾖ, και το ποιειν τα σωματικα· ὁπερ ἀναγκαιον . . . . . τῳ ἐν σωματι * * * ὑπαρχει ὁ ἐν σωματι ȣ̓χ ἑκων ποιει τα τȣ σωματος. δια τȣτο τῃ ματαιοτητι ἡ κτισις ὑπεταγη ȣ̓χ ἑκȣσα, και ὁ ȣ̓χ ἑκων ποιων τα σωματος, ὁ ποιει, ποιει δια την ἐλπιδα, ὡς εἰ λεγοιμεν Παυλον θελειν ἐπιμενειν τῃ σαρκι ȣ̓χ ἑκοντα, ἀλλα δια την ἐλπιδα. προτιμωντα γαρ κατ᾽ αὐτο το ἀναλυσαι και συν Χριϛῳ εἰναι, ȣ̓κ ἀλογον ἠν βȣλεσθαι ἐπιμενειν τῃ σαρκι δια την ἑτερων ὠφελειαν, και προκοπην την ἐν τοις ἐλπιζομενοις, ȣ̓ μονον αὐτȣ, ἀλλα και των ὠφελȣμενων ὑπ᾽ αὐτȣ. κατα τȣτο δε το ὡς γενεσεως σημαινομενον την ἀρχην και το ὑπο της σοφιας ἐν παροιμιαις λεγομενον ἐκδεξασθαι δυνησομεθα· ὁ θεος γαρ, φησιν, ἐκτισε με ἀρχην ὁδων αὐτȣ εἰς ἐργα αὐτȣ· δυναται μεντοιγε και ἐπι το πρωτον ἀναγεσθαι, τȣτεϛι το ὡς ὁδȣ δια το λεγεσθαι, ὁ θεος ἐκτισε με ἀρχην ὁδων αὐτȣ. ȣ̓κ ἀτοπως δε και τον των ὁλων θεον ἐρει τις ἀρχην, σαφως προπιπτων ὁτι ἀρχη υἱȣ ὁ πατηρ, και ἀρχη δημιȣργηματων ὁ δημιȣργος, και ἀπαξαπλως ἀρχη των ὀντων ὁ θεος. παραμυθησεται δε δια τȣ· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, λογον νοων τον υἱον παρα το εἰναι ἐν τῳ πατρι λεγομενον εἰναι ἐν ἀρχῃ.

Τριτον δε το ἐξ ȣ̓ οἰονται ἐξ ὑποκειμενης ὑλης ἀρχη παρα τοις ἀγεννητον αὐτην ἐπιϛαμενοις, ἀλλ᾽ ȣ̓ παρ᾽ ἡμιν τοις πειθομενοις ὁτι ἐξ ȣ̓κ ὀντων τα ὀντα ἐποιησεν ὁ θεος, ὡς ἡ μητηρ των ἑπτα μαρτυρων ἐν Μακαβαϊκοις, και ὁ της μετανοιας ἀγγελος ἐν τῳ ποιμενι ἐδιδαξε.

Προς

tura, de qua Apoſtolus dicit: *Tota creatura ſuſpirat, & condolet usque in præſens*, & fortaſſis de illa eſt hoc: *Vanitati creatura ſubjecta eſt non volens, ſed propter eum, qui ſubjecit eam in ſpe*, ut in vanitate ſint corpora, & ipſum facere corporalia, id quod neceſſarium eſt exiſtenti in corpore. * . . . . . . * . . . . qui eſt in corpore, non lubens facit, quæ ſunt corporis. Hanc ob cauſam vanitati creatura ſubjecta eſt non volens, & qui non vult, quæ ſunt corporis, quod facit, ſpei gratia facit, tanquam ſi diceremus Paulum velle permanere in carne, non ſponte, ſed propter ſpem. Præferentem enim per ſe *reſolvi, & cum Chriſto eſſe*, nihil eſt abſurdi velle permanere in carne propter aliorum utilitatem, & profectum in rebus, non tantum quas ipſe ſperat, ſed etiam quas ſperent hi, quibus eſt adjumento. Jam juxta hoc ſignificatum, quo dicimus principium generationis, intelligere poterimus etiam illud Proverbiorum: *Deus creavit me principium viarum ſuarum, ad opera ſua*, quod tamen poteſt ad primum ſignificatum viæ referri, eo quod dicatur: *Creavit me Deus principium viarum ſuarum.* Nec abſurde univerſorum Deum dixerit quispiam principium, palam eo procidens, ut Filii principium ſit Pater, & principium creaturarum Creator, atque generatim entium principium ſit Deus: confirmabit hoc: *In principio erat Verbum*, Verbum intelligens Filium, qui in principio eſſe dicitur, quia ſit in Patre.

18. Tertio illud ex quo, unde tanquam ex præexiſtenti materia oriantur alia, principium exiſtimant illi, qui materiam ingenitam aſtruunt. Secus vero apud nos eſt, qui credimus ex non entibus Deum entia feciſſe, ut mater illa ſeptem martyrum in Macabæorum geſtis, & pœnitentiæ Angelus in Paſtore docuit.

Προς τυτοις ἀρχη και το καθ' οἱον κατα το εἰδος ὑτως, εἰπερ εἰκων τυ Θευ τυ ἀορατυ ὁ πρωτοτοκος πασης κτισεως, ἀρχη αὐτυ ὁ πατηρ ἐςιν. ὁμοιως δε και Χριςος ἀρχη των κατ' εἰκονα γενομενων Θευ. εἰ γαρ οἱ ἀνθρωποι κατ' εἰκονα, ἡ εἰκων δε κατα τον πατερα, το μεν καθ' ὁ τυ Χριςυ ὁ πατηρ ἀρχη· το δε καθο των ἀνθρωπων ὁ Χριςος, γενομενων ὐ κατα το ὐ ἐςιν εἰκων, ἀλλα κατα την εἰκονα. ἁρμοσει δε το· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, εἰς το αὐτο παραδειγμα.

Ἐςιν ἀρχη και ὡς μαθησεως, καθο τα ςοιχεια φαμεν ἀρχην εἰναι γραμματικης. κατα τυτο φησιν ὁ Αποςολος, ὁτι ὀφειλοντες εἰναι διδασκαλοι δια τον χρονον, παλιν χρειαν ἐχετε τυ διδασκειν ὑμας τινα τα ςοιχεια της ἀρχης των λογιων τυ Θευ. διττη δε ἡ ὡς μαθησεως ἀρχη, ἡ μεν τῃ φυσει, ἡ δε ὡς προς ἡμας. ὡς εἰ λεγοιμεν ἐπι Χριςυ, φυσει μεν αὐτυ ἀρχη ἡ Θεοτης· προς ἡμας δε, μη ἀπο τυ μεγεθυς αὐτυ δυναμενυς ἀρξαθαι της περι αὐτυ ἀληθειας, ἡ ἀνθρωποτης αὐτυ, καθο τοις νηπιοις καταγγελλεται Ιησους Χριςος, και οὑτος ἐςαυρωμενος, ὡς κατα τυτο εἰπειν ἀρχην εἰναι μαθησεως τῃ μεν φυσει Χριςον καθο σοφια και δυναμις Θευ, προς ἡμας δε ὁ λογος σαρξ ἐγενετο, ἱνα σκηνωσῃ ἐν ἡμιν, ὑτω μονως πρωτον αὐτον χωρησαι δυναμενοις. και ταχα δια τυτο ὐ μονον πρωτοτοκος ἐςι πασης κτισεως, ἀλλα και Αδαμ ἑρμηνευεται ἀνθρωπος. ὁτι δε Αδαμ ἐςι, φησιν ὁ Παυλος, ὁ ἐσχατος Αδαμ εἰς πνευμα ζωοποιυν.

Ἐςι δε ἀρχη και ὡς ἡ πραξεως, ἐν ᾗ πραξει ἐςι τι τελος μετα την ἀρχην. και ἐπιςησον εἰ ἡ σοφια ἀρχη των πραξεων ὑσα τυ Θευ ὑτω δυναται νοειθαι ἀρχη.

Τοσυτων

19. Ad hæc principium etiam est veluti secundum formam, hoc pacto: si primogenitus omnis creaturæ, est imago Dei invisibilis, principium ipsius est Pater; similiter etiam Christus est principium eorum, qui facti sunt secundum imaginem Dei. Nam si homines sunt secundum imaginem, imago vero secundum Patrem, juxta hoc quidem Pater principium est Filii; juxta illud vero, hominum principium est Christus, qui facti sunt non secundum id cujus est imago, sed secundum imaginem ipsius. Congruet autem ad idem exemplum, contextus hic: *In principio erat Verbum.*

20. Est etiam principium disciplinæ, juxta quam intelligentiam dicimus elementa principium esse grammatices. Ob hoc dicit Apostolus: *Cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum opus habetis ut doceamini, quæ sint elementa principii sermonum Dei.* Sed duplex est principium disciplinæ; alterum natura, alterum respectu nostri: ut si dicamus de Christo, quod natura principium ipsius sit divinitas: quoad nos vero, qui non valemus ex magnitudine ejus veritatem de ipso assequi, humanitas, in quantum parvulis prædicatur Jesus Christus, & hic crucifixus. Quare hac ratione Christum dicimus natura principium esse disciplinæ, secundum quod Dei sapientia, & Dei potentia est: quoad nos vero Verbum caro factus est, ut habitaret in nobis, qui hoc modo tantum initio eum capere valebamus. Ac fortassis ob hanc caussam non modo primogenitus est omnis creaturæ, sed etiam interpretatur homo Adam; eum dicente Paulo Adam his verbis: *Ultimus Adam in spiritum vivificantem.*

21. Præterea dicitur etiam principium de actione, in qua actione inest finis quidam post principium. Et observa an sapientia principium actionum Dei existens hoc modo intelligi possit esse principium.

λαον, λεγοντα ἐν φωνῃ μεγαλῃ· φοβηθητε τον Θεον, και δοτε αὐτῳ δοξαν, ὁτι ηλθεν ἡ ὡρα της κρισεως αὐτȣ, και προσκυνησατε τον ποιησαντα τον ȣ̓ρανον, και την γην, και την θαλασσαν, και πηγας των ὑδατων.

Επει τοινυν ἀρχη τȣ ἐυαγγελιȣ κατα μιαν ἐκδοχην την πασαν παρεϛησαμεν εἰναι παλαιαν διαθηκην δια τȣ ὀνοματος Ιωαννȣ σημαινομενην ὑπερ τȣ μη ἀμαρτυρον εἰναι την ἐκδοχην ταυτην, παραθησομεθα το ἐκ πραξεων περι τȣ της Αἰθιοπων βασιλιδος ἐυνȣχου εἰρημενον, και Φιλιππȣ, ἀρξαμενος γαρ, φησιν, ὁ Φιλιππος ἀπο της Ησαϊȣ γραφης της· ὡς προβατον ἐπι σφαγην ἠχθη, και ὡς ἀμνος ἐνωπιον του κειροντως ἀφωνος, ἐυηγγελισατο αὐτῳ τον κυριον Ιησȣν. πως γαρ ἀρχομενος ἀπο τȣ προφητȣ ἐυαγγελιζεται Ιησȣν, εἰ μη της ἀρχης τȣ ἐυαγγελιȣ μερος τι ὁ Ησαϊας ἠν; ἁμα δε και τα ἐν πρωτοις ἡμιν εἰρημενα περι τȣ δυνασθαι ἐυαγγελιον εἰναι πασαν θειαν γραφην, ἐντευθεν δυναται δηλȣσθαι, και γαρ εἰ ὁ ἐυαγγελιζομενος ἀγαθα ἐυαγγελιζεται, παντες δε οἱ προ της σωματικης Χριϛου ἐπιδεμιας, Χριϛον ἐυαγγελιζονται ὀντα τα ἀγαθα, ὡς ἀπεδειξαμεν, παντων πως εἰσιν οἱ λογοι τȣ ἐυαγγελιȣ μερος· ὁπερ ἐυαγγελιον λεγομενον λαλεισθαι ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ, ἡμεις ἐκλαμβανομεν ἀπαγγελλεσθαι ἐν ὁλῳ τῳ κοσμῳ, ȣ̓ μονον τῳ περιγειῳ τοπῳ, ἀλλα και παντι τῳ συϛηματι τῳ ἐξ ȣ̓ρανȣ και γης, ἡ ἐξ ȣ̓ρανων και γης. και τι δει ἐπι πλειον μηκυνειν τον περι τȣ, τι το ἐυαγγελιον ἐϛι, λογον; αὐταρκως δε τȣτων εἰρημενων, και ἐκ τȣτων των μη ἀνεντρεχων δυναμενων τα παραπλησια συναγαγειν ἀπο των γραφων, και βλεπειν, τις ἡ δοξα των ἐν Ιησȣ Χριϛῳ ἀγαθων ὑπο τȣ ἐυαγγελιȣ διακονȣμενȣ ὑπο ἀνθρωπων και ἀγγελων, ἐγω δ' οἱμαι ὁτι και ἀρχων, και ἐξȣσιων, και θρονων, και κυριοτητων, και παντος ὀνοματος ὀνομαζομενȣ, ȣ̓ μονον ἐν τουτῳ τῳ αἰωνι, ἀλλα και ἐν τῳ μελλοντι, ἐιγε και ὑπ' αὐτȣ τȣ Χριϛȣ; αὐτȣ πȣ καταπαυσομεν τα προ της συναναγνωσεως

& tribui, & linguæ, & populo, dicentem voce magna: Timete Deum, & date illi honorem, quia venit hora judicii ejus, & adorate eum, qui fecit cælum & terram, mare & fontes aquarum.

15. Quia igitur juxta unam expositionem ostendimus totum vetus Instrumentum, significatum per nomen Joannis, Evangelii initium esse, ne sine aliquo testimonio hæc dicantur, apponemus quæ referunt Acta Apostolica de Eunucho reginæ Æthiopum, & Philippo: *Incipiens enim*, inquit, *Philippus ab Esaiæ Scriptura, quæ scilicet inquit: Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & tanquam agnus coram tondente mutus, evangelizavit illi Dominum Jesum.* Quomodo enim incipiens a Propheta, evangelizat Jesum, nisi pars aliqua est Esaias principii Evangelii? Insuper quod principio diximus, totam scilicet divinam Scripturam posse dici Evangelium, hinc confirmari potest. Namque si evangelizans evangelizat bona, omnesque qui ante adventum Christi corporalem fuere, Christum evangelizant, qui est omnium bona, ut antea ostendimus; quodammodo sermones pars sunt Evangelii. Quod Evangelium cum divulgandum esse dicatur in toto mundo, nos per totum mundum non tantum intelligimus terrestrem hunc locum, sed etiam omnem globum ex cœlo & terra, vel ex cœlis & terra. Sed quid opus est diutius protrahere sermonem de eo, quid sit Evangelium? Cum hæc autem jam satis dicta sint, atque inde similia ex Scripturis colligere possint, qui minime stolidi sunt & rudes, & intueri, quam gloriam bonorum in Christo Jesu exhibeat Evangelium, tum ab hominibus, tum ab Angelis administratum, & ut ego arbitror, etiam a Principatibus & Potestatibus, a Thronis & Dominationibus, ac deinde ab omni nomine, quod nominatur, non solum in hoc sæculo, verumetiam in futuro, tum etiam ab ipso Christo? Hoc in loco finiemus, quæ narranda

γνωσεως των γεγραμμενων. ἠδη δε θεῷ αἰτωμεθα συνεργησαι δια Χριϛȣ ἡμιν ἐν ἁγιῳ πνευματι προς ἀναπτυξιν του ἐν ταις λεξεσιν ἐναποτεθησαυρισμένȣ μυϛικου νου.

Εν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος. ȣ᾽ μονον ἑλληνες πολλα φασι σημαινομενα εἰναι ἀπο της ἀρχης προσηγοριας. ἀλλα γαρ εἰ τις τηρησαι συναγων παντοθεν τȣτο το ὀνομα, και ἀκριβως ἐξεταζων βȣλοιτο κατανοειν ἐν ἑκαϛῳ τοπῳ των γραφων ἐπι τινος τετακται, ἑυρησει και κατα τον θειον λογον το πολυσημον της φωνης· ἡ μεν γαρ τις ὡς μεταβασεως. αὑτη δε ἐϛιν ἡ ὡς ὁδȣ και μηκȣς, ὁπερ δηλȣται ἐκ τȣ· ἀρχη ὁδȣ ἀγαθης το ποιειν τα δικαια. της γαρ ἀγαθης ὁδȣ μεγιϛης τυγχανȣσης, κατα μεν τα πρωτα νοητεον εἰναι το πρακτικον, ὁπερ παριϛαται δια τȣ, ποιειν τα δικαια· κατα δε τα ἑξης το θεωρητικον, εἰς ὁ καταληγειν οἰμαι και το τελος αὐτης ἐν τῃ λεγομενῃ ἀποκαταϛασει, δια το μηδενα καταλειπεσθαι τοτε ἐχθρον, ἐιγε ἀληδες το· δει γαρ αὐτον βασιλευειν ἑως ἀν θῃ τȣς ἐχθρȣς αὐτȣ ὑπο τȣς ποδας αὐτȣ, ἐσχατος δε ἐχθρος καταργειται ὁ θανατος. τοτε γαρ μια πραξις ἐϛαι των προς θεον δια τον προς αὐτον λογον φθασαντων, ἡ τȣ κατανοειν τον θεον ἱνα γενωνται ȣ῾τω, ἐν τῃ γνωσει τȣ πατρος μορφωθεντες παντες ἀκριβως υἱος, ὡς νυν μονος ὁ υἱος ἐγνωκε τον πατερα. εἰ γαρ ἐπιμελως τις ἐξεταζοι ποτε γνωσονται οἱς ἀποκαλυπτει ὁ ἐγνωκως τον πατερα, και βλεπει το νυν δἰ ἐσοπτρȣ και ἐν αἰνιγματι τον βλεποντα, βλεπειν ȣ᾽δεπω ἐγνωκοτα καθως δει γνωναι, ȣ᾽κ ἀν ἁμαρτοι λεγων μηδενα ἐγνωκεναι, κἀν ἀποϛολος, κἀν προφητης τις ᾐ, τον πατερα, ἀλλ᾽ ὁταν γενωνται

esse diximus ante interpretationem eorum, quæ prælegunter his scriptis. Jam vero Deum oremus, ut nobis sit adjumento per Christum in sancto Spiritu ad explicandum mysticum sensum in verbis, perinde ac thesaurum reconditum.

16. *In principio erat Verbum.* Hanc vocem, principii, multa significare, non tantum Gentiles fatentur. Sed etiam si quis observare, atque intelligere voluerit, undique colligens hoc nomen, & accurate exquirens, qua de re in singulis Scripturarum locis positum sit, inveniet multiplicem vocis hujus significationem in divinis sermonibus esse. Est namque principium aliud transitus, quod ad viam pertinet, & longitudinem, ut hæc verba declarant: *Viæ bonæ principium est facere justa.* Cum enim bona via sit longissima, ad eam in primis (pertinere eam Philosophiæ partem censendum est, quæ in rerum) actione versatur: quod ostenditur ex illis verbis, *facere justa*, cum quod reliquum est viæ, id totum ad eam vim spectet, quæ sita est in rerum contemplatione, in quam etiam ipsius finem desiturum opinor, simulatque advenerit restitutio quam vocant: eo quod tum temporis ne unus quidem relinquendus sit inimicus, si quidem verum est illud: *Oportet enim eum regnare, donec posuerit omnes inimicos sub pedes suos; & novissimus hostis aboleatur mors.* Tum enim cognoscendi Deum una erit actio eorum, qui ad Deum pervenerint, duce eo Verbo, quod est apud Deum: ut sic sint in cognitione Patris formati omnes accurate filius, ut nunc solus Filius novit Patrem. Nam si diligenter quis examinet, quando Patrem agnoscent hi, quibus revelat qui Patrem novit, & consideret videntem nunc per speculum & in ænigmate, videre nondum cognoscentem, quemadmodum opus est nosse, haud aberrabit, si dixerit neminem novisse Patrem, etiamsi Apostolus, etiamsi Propheta quis fuerit, sed tum

νωνται ἐν, ὡς υἱος και πατηρ ἐν εἰσιν. εἰ και δοξει τις ἡμας παρεκβεβηκεναι ἐν σημαινομενον της ἀρχης σαφηνιζοντας και ταυτα εἰρηκοτας δεικτεον ὁτι ἡ παρεκβασις προς το προκειμενον ἀναγκαια και χρησιμος ἠν· εἰ γαρ ἀρχη ὡς μεταβασεως ἐςι και ὁδȣ και μηκȣς, ἀρχη δε ὁδȣ ἀγαθης το ποιειν τα δικαια, ἐςιν εἰδεναι ἡ πασα ὁδος ἀγαθη πως ἀρχην μεν ἐχει το ποιειν τα δικαια, μετα δε την ἀρχην την θεωριαν, και τινα τροπον την θεωριαν.

Εςι δε ἀρχη και ἡ ὡς γενεσεως, ἡ δοξαι ἀν ἐπι τȣ ἐν ἀρχη ἐποιησεν ὁ θεος τον ȣρανον και την γην. οἰμαι δε σαφεςερον ἐν τῳ Ιωβ τȣτο καταγγελλεσθαι το σημαινομενον κατα το· τȣτεςιν ἀρχη πλασματος πεποιημενον ἐγκαταπαιζεσθαι ὑπο των ἀγγελων αὐτȣ. ὑπολαβοι γαρ ἀν τις των ἐν γενεσει τη τȣ κοσμȣ τυγχανοντων ἐν ἀρχη πεποιησθαι τον ȣρανον και την γην. βελτιον δε, ὡς προς το δευτερον ῥητον, πολλων ὀντων των ἐν σωματι γεγενημενον, πρωτον τον ἐν σωματι τον καλȣμενον εἰναι δρακοντα, ὀνομαζομενον δε πȣ και μεγα κητος, ὁπερ ἐχειρωσατο ὁ κυριος. και ἀναγκαιον ἐπιςησαι εἰ ἀϋλον παντη και ἀσωματον ζωην ζώντων ἐν μακαριοτητι των ἀγιων, ὁ καλȣμενος δρακων ἀξιος γεγενηται, ἀποπεσων της καθαρας ζωης, προ παντων ἐνδεθηναι ὑλη και σωματι, ἱνα δια τȣτο χρηματιζων ὁ κυριος δια λαιλαπος και νεφων λεγη· τȣτεςιν ἀρχη πλασματος κυριȣ πεποιημενον ἐγκαταπαιζεσθαι ὑπο των ἀγγελων αὐτȣ. δυνατον μεντοιγε τον δρακοντα μη ἀπαξαπλως εἰναι ἀρχην πλασματος κυριȣ, ἀλλα πολλων ἐν σωματι ἐγκαταπαιζεσθαι πεποιημενων ὑπο των ἀγγελων, τȣτον ἀρχην των τοιȣτων εἰναι, δυναμενων τινων ὑπαρχειν ἐν σωματι, ȣκ ȣτως· και γαρ ἡ ψυχη τȣ ἡλιȣ ἐν σωματι, και πασα ἡ κτισις, περι

ἡς

(Patrem ab his cognoſcendum eſſe,) cum unum erunt, ſicut Filius, & Pater unum ſunt. Quod ſi quis putet nos a re digreſſos fuiſſe, quia hæc diſſeruimus, unam principii ſignificationem explanantes, ſciat hic hanc digreſſionem ad rem, de qua agitur, & utilem, & neceſſariam fuiſſe. Nam ſi principium, ut tranſitus eſt, & viæ & longitudinis; principiumque viæ bonæ eſt facere juſta, ſciendum eſt quomodo omnis via bona principium habeat facere juſta, poſt principium vero contemplationem, & quomodo contemplationem.

17. Rurſum eſt etiam principium aliud generationis: quod videri poteſt in hoc dicto: *In principio fecit Deus cœlum & terram.* Sed apertius in Job ſignificatum hoc enuntiari arbitror, his verbis: *Hoc eſt principium figmenti Domini factum, ut illudatur ab Angelis ſuis.* Poſſet enim quiſpiam exiſtimare cœlum, & terram principio facta fuiſſe ante omnia, quæ ſunt in mundi generatione. Sed melius eſt, ut ſententiæ Job habita ratione, cum multa ſint, quæ in corporibus facta fuere, primus eorum, quæ ſunt in corpore, factus ſit ille, qui appellatur Draco, nominatus etiam alicubi magnum cete, quod vicit Dominus. Sciendumque eſt neceſſario cum Sancti vitam omnis materiæ corporisque expertem in beatitudine traducerent, num is, qui Draco appellatur, poſteaquam a vita pura excidit, dignus fuit, qui ante omnia in materia & corpore ligaretur: ut propter hoc reſpondens Dominus per turbinem, & nubes dicat: *Hoc eſt principium figmenti Domini, factum ut illudatur ab Angelis ſuis;* fieri enim poteſt, ut Draco non ſit omnino principium figmenti Domini, ſed ut multorum, quæ facta ſint in corpore, ut illuderentur ab Angelis, ſit hic Draco principium, cum poſſint aliqui exiſtere in corpore; haud ita tamen. Etenim anima ſolis in corpore eſt, atque etiam univerſa crea-

 tura,

ἧς ὁ Ἀποστολος φησι, πασα ἡ κτισις ϛεναζει και συνωδινει ἄχρι τȣ νυν· και ταχα περι ἐκεινης ἐϛι το· τῃ ματαιοτητι ἡ κτισις ὑπεταγη ȣ᾽χ ἑκȣσα, ἀλλα δια τον ὑποταξαντα τῃ ἐλπιδι, ἱνα ἐν ματαιοτητι τα σωματα ᾖ, και το ποιειν τα σωματικα· ὁπερ ἀναγκαιον . . . . . τῳ ἐν σωματι * * * ὑπαρχει ὁ ἐν σωματι ȣ᾽χ ἑκων ποιει τα τȣ σωματος. δια τȣτο τῃ ματαιοτητι ἡ κτισις ὑπεταγη ȣ᾽χ ἑκȣσα, και ὁ ȣ᾽χ ἑκων ποιων τα σωματος, ὁ ποιει, ποιει δια την ἐλπιδα, ὡς εἰ λεγοιμεν Παυλον θελειν ἐπιμενειν τῃ σαρκι ȣ᾽χ ἑκοντα, ἀλλα δια την ἐλπιδα. προτιμωντα γαρ κατ᾽ αὐτο το ἀναλυσαι και συν Χριϛῳ εἰναι, ȣ᾽κ ἀλογον ἠν βȣλεσθαι ἐπιμενειν τῃ σαρκι δια την ἑτερων ὠφελειαν, και προκοπην την ἐν τοις ἐλπιζομενοις, ȣ᾽ μονον αὐτȣ, ἀλλα και των ὠφελȣμενων ὑπ᾽ αὐτȣ. κατα τȣτο δε το ὡς γενεσεως σημαινομενον την ἀρχην και το ὑπο της σοφιας ἐν παροιμιαις λεγομενον ἐκδεξασθαι δυνησομεθα· ὁ θεος γαρ, φησιν, ἐκτισε με ἀρχην ὁδων αὐτȣ εἰς ἐργα αὐτȣ· δυναται μεντοιγε και ἐπι το πρωτον ἀναγεσθαι, τȣτεϛι το ὡς ὁδȣ δια το λεγεσθαι, ὁ θεος ἐκτισε με ἀρχην ὁδων αὐτȣ. ȣ᾽κ ἀτοπως δε και τον των ὁλων θεον ἐρει τις ἀρχην, σαφως προπιπτων ὁτι ἀρχη υἱȣ ὁ πατηρ, και ἀρχη δημιȣργηματων ὁ δημιȣργος, και ἁπαξαπλως ἀρχη των ὀντων ὁ θεος. παραμυθησεται δε δια τȣ· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, λογον νοων τον υἱον παρα το εἰναι ἐν τῳ πατρι λεγομενον εἰναι ἐν ἀρχῃ.

Τριτον δε το ἐξ ȣ᾽ οἰονται ἐξ ὑποκειμενης ὑλης ἀρχη παρα τοις ἀγεννητον αὐτην ἐπιϛαμενοις, ἀλλ᾽ ȣ᾽ παρ᾽ ἡμιν τοις πειθομενοις ὁτι ἐξ ȣ᾽κ ὀντων τα ὀντα ἐποιησεν ὁ θεος, ὡς ἡ μητηρ των ἑπτα μαρτυρων ἐν Μακαβαϊκοις, και ὁ της μετανοιας ἀγγελος ἐν τῳ ποιμενι ἐδιδαξε.

Προς

tura, de qua Apostolus dicit: *Tota creatura suspirat, & condolet usque in præsens*, & fortassis de illa est hoc: *Vanitati creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe*, ut in vanitate sint corpora, & ipsum facere corporalia, id quod necessarium est existenti in corpore. * . . . . . . * . . . . qui est in corpore, non lubens facit, quæ sunt corporis. Hanc ob causam vanitati creatura subjecta est non volens, & qui non vult, quæ sunt corporis, quod facit, spei gratia facit, tanquam si diceremus Paulum velle permanere in carne, non sponte, sed propter spem. Præferentem enim per se *resolvi, & cum Christo esse*, nihil est absurdi velle permanere in carne propter aliorum utilitatem, & profectum in rebus, non tantum quas ipse sperat, sed etiam quas sperent hi, quibus est adjumento. Jam juxta hoc significatum, quo dicimus principium generationis, intelligere poterimus etiam illud Proverbiorum: *Deus creavit me principium viarum suarum, ad opera sua*, quod tamen potest ad primum significatum viæ referri, eo quod dicatur: *Creavit me Deus principium viarum suarum.* Nec absurde universorum Deum dixerit quispiam principium, palam eo procidens, ut Filii principium sit Pater, & principium creaturarum Creator, atque generatim entium principium sit Deus: confirmabit hoc: *In principio erat Verbum*, Verbum intelligens Filium, qui in principio esse dicitur, quia sit in Patre.

18. Tertio illud ex quo, unde tanquam ex præexistenti materia oriantur alia, principium existimant illi, qui materiam ingenitam astruunt. Secus vero apud nos est, qui credimus ex non entibus Deum entia fecisse, ut mater illa septem martyrum in Macabæorum gestis, & pœnitentiæ Angelus in Pastore docuit.

Προς τυτοις ἀρχη και το καθ' οἱον κατα το εἶδος ὑτως, εἴπερ εἰκων τυ Θευ τυ ἀορατυ ὁ πρωτοτοκος πασης κτισεως, ἀρχη αὐτυ ὁ πατηρ ἐςιν. ὁμοιως δε και Χριςος ἀρχη των κατ' εἰκονα γενομενων Θευ. εἰ γαρ οἱ ἀνθρωποι κατ' εἰκονα, ἡ εἰκων δε κατα τον πατερα, το μεν καθ' ὁ τυ Χριςυ ὁ πατηρ ἀρχη· το δε καθο των ἀνθρωπων ὁ Χριςος, γενομενων ὐ κατα το ὀ ἐςιν εἰκων, ἀλλα κατα την εἰκονα. ἁρμοσει δε το· ἐν ἀρχῃ ἦν ὁ λογος, εἰς το αὐτο παραδειγμα.

Ἐςιν ἀρχη και ὡς μαθησεως, καθο τα ςοιχεια φαμεν ἀρχην εἶναι γραμματικης. κατα τυτο φησιν ὁ Αποςολος, ὁτι ὀφειλοντες εἶναι διδασκαλοι δια τον χρονον, παλιν χρειαν ἐχετε τυ διδασκειν ὑμας τινα τα ςοιχεια της ἀρχης των λογιων τυ Θευ. διττη δε ἡ ὡς μαθησεως ἀρχη, ἡ μεν τῃ φυσει, ἡ δε ὡς προς ἡμας. ὡς εἰ λεγοιμεν ἐπι Χριςυ, φυσει μεν αὐτυ ἀρχη ἡ Θεοτης· προς ἡμας δε, μη ἀπο τυ μεγεθυς αὐτυ δυναμενυς ἀρξασθαι της περι αὐτυ ἀληθειας, ἡ ἀνθρωποτης αὐτυ, καθο τοις νηπιοις καταγγελλεται Ιησους Χριςος, και οὑτος ἐςαυρωμενος, ὡς κατα τυτο εἰπειν ἀρχην εἶναι μαθησεως τῃ μεν φυσει Χριςον καθο σοφια και δυναμις Θευ, προς ἡμας δε ὁ λογος σαρξ ἐγενετο, ἱνα σκηνωσῃ ἐν ἡμιν, ὑτω μονως πρωτον αὐτον χωρησαι δυναμενοις. και ταχα δια τυτο ὐ μονον πρωτοτοκος ἐςι πασης κτισεως, ἀλλα και Αδαμ ἑρμηνευεται ἀνθρωπος. ὁτι δε Αδαμ ἐςι, φησιν ὁ Παυλος, ὁ ἐσχατος Αδαμ εἰς πνευμα ζωοποιυν.

Ἐςι δε ἀρχη και ὡς ἡ πραξεως, ἐν ᾗ πραξει ἐςι τι τελος μετα την ἀρχην. και ἐπιςησον εἰ ἡ σοφια ἀρχη των πραξεων ὑσα τυ Θευ ὑτω δυναται νοεισθαι ἀρχη.

Τοσυτων

19. Ad hæc principium etiam est veluti secundum formam, hoc pacto: si primogenitus omnis creaturæ, est imago Dei invisibilis, principium ipsius est Pater; similiter etiam Christus est principium eorum, qui facti sunt secundum imaginem Dei. Nam si homines sunt secundum imaginem, imago vero secundum Patrem, juxta hoc quidem Pater principium est Filii; juxta illud vero, hominum principium est Christus, qui facti sunt non secundum id cujus est imago, sed secundum imaginem ipsius. Congruet autem ad idem exemplum, contextus hic: *In principio erat Verbum.*

20. Est etiam principium disciplinæ, juxta quam intelligentiam dicimus elementa principium esse grammatices. Ob hoc dicit Apostolus: *Cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum opus habetis ut doceamini, quæ sint elementa principii sermonum Dei.* Sed duplex est principium disciplinæ; alterum natura, alterum respectu nostri: ut si dicamus de Christo, quod natura principium ipsius sit divinitas: quoad nos vero, qui non valemus ex magnitudine ejus veritatem de ipso assequi, humanitas, in quantum parvulis prædicatur Jesus Christus, & hic crucifixus. Quare hac ratione Christum dicimus natura principium esse disciplinæ, secundum quod Dei sapientia, & Dei potentia est: quoad nos vero Verbum caro factus est, ut habitaret in nobis, qui hoc modo tantum initio eum capere valebamus. Ac fortassis ob hanc caussam non modo primogenitus est omnis creaturæ, sed etiam interpretatur homo Adam; eum dicente Paulo Adam his verbis: *Ultimus Adam in spiritum vivificantem.*

21. Præterea dicitur etiam principium de actione, in qua actione inest finis quidam post principium. Et observa an sapientia principium actionum Dei existens hoc modo intelligi possit esse principium.

Τοσȣτων σημαινομενων ἐπι τȣ παροντος ἡμιν ὑποπεσοντων περι ἀρχῆς, ζητουμεν ἐπι τινος δει λαμβανειν το· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος· και σαφες ὁτι ȣ̓κ ἐπι τȣ ὡς μεταβασεως, ἠ ὡς ὁδȣ και μηκȣς. ȣ̓κ ἀδηλον δε ὁτι ȣ̓δε ἐπι τȣ ὡς γενεσεως. πλην δυνατον ὡς το ὑφ' ȣ̔, ὁπερ ἐςι ποιȣν, εἰ γε ἐνετειλατο ὁ θεος και ἐκτιϛθησαν· δημιȣργος γαρ πως ὁ Χριςος ἐςιν, ᾧ λεγει ὁ πατηρ· γενηθητω φως, και γενηθητω ςερεωμα· δημιȣργος δε ὁ Χριςος ὡς ἀρχη, καθο σοφια ἐςι, τῳ σοφια εἰναι καλȣμενος ἀρχη· ἡ γαρ σοφια παρα τῳ Σολομωντι φησιν· ὁ θεος ἐκτισε με ἀρχην ὁδων αὐτȣ εἰς ἐργα, αὐτȣ ἱνα ἐν ἀρχῃ ᾐ ὁ λογος, ἐν τῃ σοφιᾳ· κατα μεν την συςασιν της περι των ὁλων θεωριας και νοηματων, της σοφιας νοȣμενης, κατα δε την προς τα λογικα κοινωνιαν των τεθεωρημενων του λογου λαμβανομενȣ. και ȣ̓ θαυμαςον εἰ, ὡς προειρηκαμεν, πολλα ὡν ἀγαθα ὁ σωτηρ, ἐνεπινοȣμενα ἐχει ἐν αὐτῳ πρωτα και δευτερα και τριτα. ὁ γουν Ιωαννης ἐπηνεγκε φασκων περι τȣ λογȣ· ὁ γεγονεν ἐν αὐτῳ ζωη ἠν. γεγονεν ὀυν ἡ ζωη ἐν τῳ λογῳ, και ȣ̓τε ὁ λογος ἑτερος ἐςι τȣ Χριςȣ, ὁ θεος λογος, ὁ προς τον πατερα, δἰ ȣ̔ τα παντα ἐγενετο. ȣ̓τε ἡ ζωη ἑτερα τȣ υἱȣ τȣ θεȣ, ὁς φησιν· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος και ἡ ἀληθεια και ἡ ζωη. ὡσπερ ὀυν ἡ ζωη γεγονεν ἐν τῳ λογῳ, ȣ̔τως ὁ λογος ἠν ἐν ἀρχῃ. ἐπιςησον δε εἰ ὀινοτε ἐςι και κατα το σημαινομενον τȣτο ἐκδεχεσθαι ἡμας το· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, ἱνα κατα την σοφιαν. και τȣς τυπȣς τȣ συςηματος των ἐν αὐτῳ νοημματων τα παντα γινηται. οἰμαι γαρ ὡσπερ κατα τȣς ἀρχιτεκτονικȣς τυπȣς οἰκοδομειται ἡ τεκταινεται οἰκια και ναυς, ἀρχην της οἰκιας και της νεως ἐχοντων τȣς ἐν τῳ τεχνιτῃ τυπȣς και λογȣς· ȣ̔τω τα συμπαντα γεγο-

γεναι

22. Jam cum tot nobis in præsentia succurrant principii significata, quærimus de quo intelligi oporteat illud: *In principio erat Verbum.* Perspicuumque est hoc principium sumi non posse de principio transitus, aut viæ & longitudinis. Liquet autem, quod neque de principio generationis. Verumtamen fieri potest, ut illud accipias tanquam principium, a quo, quod est faciens, quandoquidem *mandavit Deus, & creata sunt.* Creator enim aliquo modo est Christus, cui dixit Pater: *Fiat lux*, & *Fiat firmamentum.* Creatorque est Christus, tanquam principium, in quantum sapientia est: idcirco dictus principium, quia sapientia sit: dicente per Salomonem sapientia: *Deus creavit me principium viarum suarum, ad opera ejus*, ut sit in principio Verbum: hoc est in sapientia: secundum quidem collectionem contemplationis, & intelligentiarum de rebus universis, considerata sapientia: secundum vero rerum contemplatarum communionem, ad ea, quæ sunt rationis capacia, considerato Verbo. Nec mirum si, ut prædiximus, multa bona existens Servator in se contineat, quæ uno, & altero, item & tertio considerentur modo. Cum enim protulerit Joannes de Verbo loquens: *Quod factum est, in ipso vita erat*, ostendit factam fuisse vitam in Verbo. Neque vero Verbum hoc aliud est a Christo, Deus existens, & Verbum apud Patrem, per quod facta sunt omnia: neque vita alia est a Dei filio, qui inquit: *Ego sum via, veritas & vita.* Unde non secus atque vita facta fuit in Verbo, sic Verbum erat in principio. Proinde inspice an juxta hoc significatum possimus intelligere hoc dictum: *In principio erat Verbum*, (hoc est λογος, quæ ratio etiam dicitur:) ut secundum sapientiam, & secundum figuras collectionis intelligentiarum, quæ sunt in ipsa, fiant omnia. Opinor enim sicut domus, & navis fabricatur, vel ædificatur juxta figuras, & formas mentibus eorum, qui

νεναι κατα τους ἐν τῃ σοφια προτρανωθεντας ὑπο θεꙋ των ἐσομενων λογꙋς· παντα γαρ ἐν σοφιᾳ ἐποιησε· και λεκτεον ὀτι κτισας, ἱν' ὑτως εἰπω, ἐμψυχον σοφιαν ὁ θεος, αὐτῃ ἐπετρεψεν ἀπο των ἐν αὐτῃ τυπων τοῖς ὑσι και τῃ ὑλῃ, οἰμαι, παρασχειν την ὑπαρξιν και την πλασιν και τα εἰδη. ἐγω δε ἐφιςημι εἰ και ἐςιν εἰπειν ἀρχην των ὀντων εἰναι τον υἱον τꙋ θεꙋ λεγοντα· ἐγω εἰμι ἡ ἀρχη και το τελος, το α και το ω, ὁ πρωτος και ὁ ἐσχατος. ἀναγκαιον δε εἰδεναι ὀτι ὑ κατα παν ὁ ὀνομαζεται, ἀρχη ἐςιν αὐτος. πως γαρ καθο ζωη ἐςι, δυναται εἰναι ἀρχη, ἡ τις ζωη γεγονεν ἐν τῳ λογῳ, δελονοτι ἀρχη τυγχανοντι αὐτης; ἐτι δε σαφεςερον ὀτι, καθο πρωτοτοκος ἐςιν ἐκ των νεκρων, ὑ δυναται εἰναι ἀρχη. και ἐαν ἐπιμελως ἐξεταζωμεν αὐτꙋ πασας τας ἐπωνυμιας, μονον κατα το εἰναι σοφια ἀρχη ἐςιν, ὑδε κατα το εἰναι λογος ἀρχη τυγχανων, εἰγε ὁ λογος ἐν ἀρχῃ ἠν· ὡς εἰπειν ἀν τινα τεθαῤῥηκοτως πρεσβυτερον παντων των ἐπινοꙋμενων ταις ὀνομασιαις τꙋ πρωτοτοκꙋ πασης κτισεως ἐςιν ἡ σοφια. ὁ θεος μεν ὀυν παντῃ ἐν ἐςι και ἀπλουν· ὁ δε σωτηρ ἡμων δια τα πολλα, ἐπει, προεθετο αὐτον ὁ θεος ἱλαςηριον και ἀπαρχην πασης της κτισεως, πολλα γινεται· ἡ και ταχα παντα ταυτα καθαριζει αὐτꙋ ἡ ἐλευθερꙋσθαι δυναμενη πασα κτισις. και δια τꙋτο γινεται φως των ἀνθρωπων, ὀτε ἀνθρωποι ὑπο της κακιας σκοτισθεντες δεονται φωτος του ἐν τῃ σκοτιᾳ φαινοντος, και ὑπο σκοτιας μη καταλαμβανομενꙋ, ὑκ ἀν, εἰ μη γεγονεισαν ἐν τῳ σκοτῳ οἱ ἀνθρωποι, γενομενος ἀνθρωπων φως. το δ' ὁμοιον ἐςι νοησαι και ἐπι τꙋ εἰναι αὐτον πρωτοτοκον των νεκρων. εἰ γαρ καθ' ὑποθεσιν ἡ γυνη μη ἠπατητο, και ὁ Αδαμ μη παρα-

qui structuræ præsident, conceptas, domo navique principium sumentibus ab his figuris, & rationibus, quæ sunt in artifice: sic universa facta fuisse juxta rerum futurarum rationes jam antea a Deo manifestatas in sapientia: *Omnia enim in sapientia fecit.* Dicendumque est Deum, cum animatam sapientiam, ut ita loquar, creasset, illius curæ permisisse, ut ex figuris, & speciebus, quas ipsa habebat, (opinor) subsistentiam, & plasmationem, & formas præberet entibus, & materiæ. Ego etiam inspicio, an dicere possimus principium entium esse filium Dei; dicentem: *Ego sum principium & finis, α & ω, primus & novissimus*; cum necessario etiam sciendum sit nobis ipsum non esse principium, juxta omnia quibus nominatur. Qui enim fieri potest, ut sit principium in quantum est vita, cum vita facta fuerit in Verbo, quod est ipsius vitæ principium? Manifestus præterea est ipsum non esse principium, quatenus primogenitus est ex mortuis. Quod si diligenter examinemus omnia ipsius cognomina, solum quia sit sapientia principium est, ne principium quidem existens in quantum est λογος, id est Verbum, vel ratio? quandoquidem Verbum, vel ratio in principio erat. Adeo ut audacter ausit quis dicere antiquiorem omnibus, quæ excogitantur nominibus primogeniti omnis creaturæ, sapientiam esse. Atque Deus quidem unum est, & simplex: Servator vero noster propter multa, quandoquidem proposuit illum Deus propitiationem, & primitias omnis creaturæ, efficitur etiam multa, vel etiam fortasse omnia hæc purgat ipsius creatura, quæ universa liberare valet. Hinc fit lux hominum, quando homines a vitio obscurati luce egent lucente in tenebris, & a tenebris non apprehensa: lux non futurus, nisi homines obscurati fuissent. Simile considerare possumus de eo, quod dicitur primogenitus ex mortuis. Nam si ponamus mulierem deceptam non fuisse, nec

Adam

παραπεπτωκε, κτιϑεις δε ὁ ἀνϑρωπος ἐπι ἀφϑαρσια κεκρατηκει της ἀφϑαρσιας, ὐτ᾽ ἀν εἰς χουν θανατον καταβεβηκει, ὐτ᾽ ἀν ἀπεϑανεν ὐκ ὐσης ἁμαρτιας, ἡ δια την φιλανθρωπιαν αὐτον ἐχρην ἀποθανειν. ταυτα δε μη ποιησας ὐκ ἐγινετο πρωτοτοκος ἐκ των νεκρων. ἐξεταςεον δε μηποτε και ποιμην ὐκ ἀν ἐγινετο, τυ ἀνθρωπυ μη παρασυμβληθεντος τοις κτηνεσι τοις ἀνοητοις, μηδ᾽ ὁμοιωθεντος αὐτοις. εἰ γαρ ἀνϑρωπυς και κτηνη σωζει ὁ ϑεος, σωζει ἁ σωζει κτηνη, ποιμενα αὐτοις χαρισαμενος τοις μη χωρυσι τον βασιλεα. βασανιςεον ὀυν συναγαγοντα τας ὀνομασιας τυ Ιησυ, ὁποιαι αὐτων ἐπιγεγονασιν, ὐκ ἀν ἐν μακαριοτητι ἀρξαμενων και μειναντων των ἁγιων γενομεναι τα τοσαδε· ταχα γαρ σοφια ἐμενε μονον, ἡ και λογος, ἡ και ζωη, παντως δε και ἀληϑεια· ὐ μην δε και τα ἀλλα ὁσα δἰ ἡμας προσειληφε. και μακαριοι γε, ὁσοι δεομενοι τυ υἱου τυ ϑευ τοιυτοι γεγονασιν, ὡς μηκετι αὐτυ χρηζειν ἰατρυ τυς κακως ἐχοντας θεραπευοντος, μηδε ποιμενος, μηδε ἀπολυτρωσεως, ἀλλα σοφιας, και λογυ, και δικαιοσυνης, ἡ εἰ τι ἀλλο τοις δια τελειοτητα χωρειν αὐτυ τα καλλιςα δυναμενοις. τοσαυτα περι τυ, ἐν ἀρχῃ.

Ιδωμεν δε ἐπιμελεςερον τις ὁ ἐν αὐτῃ λογος. ϑαυμαζειν μοι πολλακις ἐπερχεται σκοπουντι τα ὑπο τινων πιςευειν εἰς τον Χριςον βυλομενων λεγομενα περι αὐτυ, τιδηποτε δυσεξαριθμητων ὀνοματων τασσομενων ἐπι τυ σωτηρος ἡμων, τα μεν πλειςα παρασιωπωσιν, ἀλλα και εἰ ποτε μνημη αὐτων γενοιτο, μεταλαμβανυσιν ὐ κυριως, ἀλλα τροπικως ταυτα αὐτον ὀνομαζεσϑαι· ἐπι δε μονης της λογος προσηγοριας ἱςαμενοι, οἱονει λογον μονον φασιν εἰναι τον Χριςον τυ ϑευ, και ὐχι ἀκολυθως

τοις

Adam deliquisse, sed creatum hominem ad immortalitatem, immortalitatem obtinuisse; neque in pulverem mortis descendisset Christus, neque mortuus fuisset non existente peccato, aut erga humanum genus amore moriendum illi fuisset. Ac si hæc non fecisset, minime fuisset primogenitus ex mortuis. Disquirendum & illud, num forte etiam hominis pastor futurus non erat, si comparatus homo jumentis insipientibus non fuisset, neque similis illis factus. Nam si homines, & jumenta servat Deus; servat quæ servat jumenta, illis donando pastorem, quæ regem capere nequeunt. Exploret ergo oportet, qui collegerit Filii nomenclaturas, quænam ipsarum ipsi accesserint, quæ tales ac tantæ non fuissent, si in beatitate sancti incepissent & perseverassent. Nam fortasse sola sapientia, vel etiam Verbum, vel vita, atque omnino veritas permaneret, haud tamen omnia alia nomina, quæ nostri causa assumpsit. Verum enimvero beati illi, qui egentes filio Dei ejusmodi fuere, ut in posterum non eguerint medico, qui male affectos curaret, neque pastore, neque redemptione; sed sapientia, & verbo, ac justitia, vel si quid aliud est iis, qui ob perfectionem pulcherrima quæque ipsius percipere valent. Sed hæc sufficiant de eo, quod scriptum est: *In principio.*

23. Videamus nunc diligentius quisnam sit hic λογος, (id est verbum, seu ratio, quæ in ipso principio esse dicitur. Atque equidem) reputanti mihi quænam frequenter dicuntur de Christo ab iis, qui in ipsum credere volunt, mirari subit curnam tandem imposita nomina Servatori nostro, quæ vix numerari possunt, plerumque hi silentio pertranseant, atque etiam si eorum mentio facta fuerit, illa immutant non proprie, sed tropice, Jesum his nominibus appellari dicentes: in sola autem appellatione Verbi insistentes, veluti solum Verbum astruant esse Christum Dei, non

τοις λοιποις των ὀνομαζομενων ἐρευνωσι τȣ σημαινομενȣ την δυναμιν ἐκ της λογος φωνης· ὁ δε φημι θαυμαζειν την ἀβελτηριαν των πολλων, σαφεϛερον γαρ ἐρω, τοιȣτον ἐϛι. φησι πȣ ὁ υἱος τȣ θεȣ, ἐγω εἰμι το φως τȣ κοσμȣ· και ἐν ἀλλοις, ἐγω εἰμι ἡ ἀναϛασις· και παλιν, ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, και ἡ ἀληθεια, και ἡ ζωη· γεγραπται δε και το· ἐγω εἰμι ἡ θυρα· εἰρηται και το· ἐγω εἰμι ὁ ποιμην ὁ καλος· και προς την Σαμαρειτιν φασκȣσαν, οἰδαμεν ὁτι Μεσσιας ἐρχεται ὁ λεγομενος Χριϛος· ὁταν ἐλθη ἐκεινος ἀναγγελει ἡμιν παντα, ἀποκρινεται, ἐγω εἰμι ὁ λαλων σοι. προς τȣτοις ὁτε ἐνιψε τους ποδας των μαθητων κυριος και διδασκαλος αὐτων εἰναι δια τȣτων ὁμολογει, ὑμεις φωνειτε με ὁ διδασκαλος και ὁ κυριος, και καλως λεγετε, εἰμι γαρ. ἀλλα και υἱον εἰναι θεȣ σαφως ἑαυτον καταγγελλει λεγων, ὁν ὁ πατηρ ἡγιασε, και ἀπεϛειλεν εἰς τον κοσμον, ὑμεις λεγετε ὁτι βλασφημεις, ὁτι εἰπον, υἱος τȣ θεȣ εἰμι; και· πατηρ, ἐληλυθεν ἡ ὡρα, δοξασον σȣ τον υἱον, ἱνα ὁ υἱος δοξαση σε. εὑρισκομεν δε καταγγελλοντα ἑαυτον και βασιλεα, ὡς ἐπαν ἀποκρινομενος τῳ Πιλατῳ προς το· συ εἰ ὁ βασιλευς των Ιȣδαιων; λεγῃ· ἡ βασιλεια ἡ ἐμη ȣκ ἐϛιν ἐκ τȣ κοσμȣ τȣτȣ εἰ ἐκ τȣ κοσμȣ τȣτȣ ἠν ἡ βασιλεια ἡ ἐμη, οἱ ὑπηρεται οἱ ἐμοι ἠγωνιζοντο ἀν, ἱνα μη παραδοθω τοις Ιȣδαιοις· νυν δε ἡ βασιλεια ἡ ἐμη ȣκ ἐϛιν ἐντευθεν. ἀνεγνωμεν και το· ἐγω εἰμι ἡ ἀμπελος ἡ ἀληθινη, και ὁ πατηρ μȣ ὁ γεωργος ἐϛι· και παλιν· ἐγω εἰμι ἀμπελος, ὑμεις τα κληματα. συναριθμεισθω τȣτοις και το· ἐγω εἰμι ὁ ἀρτος της ζωης· και παλιν· ἐγω εἰμι ὁ ἀρτος ὁ ζων, ὁ ἐκ τȣ ȣρανȣ καταβας, και ζωην διδȣς τῳ κοσμῳ. και ταυτα μεν ἐπι τȣ παροντος ὑποπεσοντα ἀπο των ἐν τοις ἐυαγγελιοις κειμενων, παρεδεμεθα τοσαυτα αὐτον λεγοντος εἰναι τȣ υἱȣ τȣ θεȣ. ἀλλα και ἐν τῃ Ιωαννȣ ἀποκαλυψει λεγει· ἐγω εἰμι ὁ πρωτος και ὁ ἐσχατος, και ὁ ζων, και ἐγενομην νεκρος· ἰδȣ, ζων εἰμι εἰς τους αἰωνας των αἰωνων· και παλιν· γεγονα το α και το ω, και ὁ πρωτος και ὁ ἐσχατος, ἡ ἀρχη και το τελος. ἐϛι δε

ȣκ

non perinde atque in cæteris vocabulis, quibus ipse nuncupatur, indagantes vim significati ex hac voce λογος. Jam in quo me mirari dicam multorum ruditatem (apertius enim loquar,) tale est. Inquit alicubi filius Dei: *Ego sum lux mundi*; & alibi: *Ego sum resurrectio*; & rursum: *Ego sum via, veritas & vita*; scriptum est & illud: *Ego sum ostium*; dictum est etiam: *Ego sum pastor bonus*; & ad Samaritidem dicentem: *Scimus quod Messias venit, qui dicitur Christus: cum autem venerit ille, nuntiabit nobis omnia*; respondet: *Ego sum, qui loquor tecum.* Ad hæc cum lavisset pedes discipulorum, dominum se, & magistrum his verbis fatetur: *Vos dicitis dominum me, & magistrum; & bene dicitis, sum etenim.* Quin aperte, & clare se ipsum filium Dei esse pronuntiat, dicens: *Quem Pater significavit, & misit in mundum, vos dicitis me blasphemare: quoniam dixi, Filius Dei sum ego*, & illud: *Pater, venit hora; glorifica Filium tuum, ut & Filius tuus glorificet te.* Invenimus etiam seipsum pronuntiantem regem: veluti Pilato dicenti: *Rex es tu Judæorum?* respondens dixit: *Regnum meum non est ex hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei certaturi fuerant, ne traderer Judæis; nunc autem regnum meum non est hinc.* Legimus & illud: *Ego sum vitis vera, & Pater meus agricola*; & rursum: *Ego sum vitis, vos palmites.* Connumerentur his hæc quoque: *Ego sum panis vitæ*; & iterum: *Ego sum panis vivens, qui de cælo descendi, & vitam mundo præbeo.* Et hæc quidem, quæ filius Dei se esse asserit, quæque nobis ad id, de quo agimus, succurrerunt, ex Evangeliorum textu in medium protulimus. Sed addendum etiam illud est ex Joannis Apocalypsi: *Ego sum primus, & ultimus, & vivens, & factus sum mortuus. Et ecce vivens sum in sæcula sæculorum*; & rursus: *Factus sum ego, α & ω, & primus & ultimus, principium & finis.* Sunt autem non pauca, atque his, quæ diximus, similia, quæ sumi

οὐκ ὀλιγα τον μετα παρατηρησεως ἐντυγχανοντα ταις ἁγιαις βιβλοις, και ἀπο των προφητων παραπλησια λαβειν οἷον ὁτι βελος ἐκλεκτον ἑαυτον καλει και δουλον του θεου και φως ἐθνων. λεγει δε ουτω Ἰσαΐας· ἐκ κοιλιας μητρος μου ἐκαλεσε με το ὀνομα μου, και ἐθηκε το στομα μου ὡς μαχαιραν ὀξειαν, και ὑπο την σκεπην της χειρος αὐτου ἐκρυψε με. ἐθηκε με ὡς βελος ἐκλεκτον, και ἐν τῃ φαρετρᾳ αὐτου ἐκρυψε με, και εἰπε μοι, δουλος μου εἶ συ Ἰσραηλ, και ἐν σοι δοξασθησομαι. και μετ᾽ ὀλιγα· και ὁ θεος μου ἐσται μοι ἰσχυς· και εἰπε μοι, μεγα σοι ἐστι τουτο κληθηναι σε παιδα μου, του στησαι τας φυλας Ἰακωβ, και την διασποραν του Ἰσραηλ ἐπιστρεψαι. ἰδου τεθεικα σε εἰς φως ἐθνων, του εἶναι σε εἰς σωτηριαν ἑως ἐσχατου της γης. ἀλλα και ἐν τω Ἱερεμιᾳ ουτως αὐτον ἀρνιῳ ὁμοιοι· ἐγω ὡς ἀρνιον ἀκακον ἀγομενον του θυεσθαι. ταυτα μεν ὀυν και τα τουτοις παραπλησια αὐτος ἑαυτον φησιν. ἐστι δε και παρα τοις ἐυαγγελιοις, και παρα τοις ἀποστολοις, και δια των προφητων μυριας ὁσας προσηγοριας συναγαγειν, ἁς καλειται ὁ υἱος του θεου, ἠτοι των τα ἐυαγγελια γραψαντων την ἰδιαν διανοιαν των περι του ὁτι ποτε ἐστιν ἐκτιθεμενων, ἡ των ἀποστολων ἐξ ὧν μεμαθηκασι δοξολογουντων αὐτον, και των προφητων προκηρυσσοντων αὐτου την ἐσομενην ἐπιδημιαν, και τα περι αὐτου ἀπαγγελλοντων διαφοροις ὀνομασιν· οἷον ὁ Ἰωαννης αὐτον ἀμνον θεου ἀναγορευει λεγων, ἰδε ὁ ἀμνος του θεου, ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν του κοσμου· και ανδρα δια τουτων ουτος ἐστιν ὑπερ ου ἐγω εἰπον, ὁτι ὀπισω μου ἐρχεται ἀνηρ, ὁς ἐμπροσθεν μου γεγονεν, ὁτι πρωτος μου ἠν, κἀγω οὐκ ᾔδειν αὐτον. ἐν δε τῃ καθολικῃ ἐπιστολῃ ὁ Ἰωαννης παρακλητον περι των ψυχων ἡμων προς τον πατερα φησι αὐτον εἶναι λεγων, και ἐαν τις ἁμαρτῃ, παρακλητον ἐχομεν προς τον πατερα Ἰησουν Χριστον δικαιον. ἐπιφερει δε ὁτι και ἱλασμος ἐστι περι των ἁμαρτιων ἡμων· ᾧ παραπλησιως ὁ Παυλος λεγει αὐτον εἶναι ἱλαστηριον, φασκων, ὁν προεθετο ὁ θεος ἱλαστηριον δια πιστεως ἐν τῳ αἱματι αὐτου, δια την παρεσιν των προγεγο-

ex Prophetis poterunt ab eo, qui diligenter versatus fuerit in sanctis libris: veluti quod sagittam electam, & servum Dei, & lucem gentium seipsum appellat, Esaia dicente: *Ex utero matris meæ vocavit me nomine meo, & posuit os meum quasi gladium acutum, & sub protectione manus suæ abscondit me. Posuit me quasi sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: Servus meus es tu Israel, & in te glorificabor.* Et post pauca: *Deus meus erit fortitudo mea. Et dixit mihi: Magnum tibi est, ut voceris servus meus, & suscites tribus Jacob, & dispersionem Israelis convertas. Ecce posui te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Sed & in Jeremia ita seipsum agno assimilat: *Ego sicut agnus innocens, qui ducitur ad sacrificandum.* Hæc itaque & his similia seipsum appellat. Porro innumera vocabula, tum apud Evangelia, tum apud Apostolos, tum apud Prophetas colligas licebit, quibus filius Dei appellari gaudet: videlicet vel iis, qui Evangelia scripserunt, quid de ipso sentirent exponentibus, vel Apostolis ex his, quæ didicerant ipsum glorificantibus, vel Prophetis ipsius futurum adventum præcinentibus, & res illius variis nominibus efferentibus. Veluti Joannes agnum Dei ipsum prædicat, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi:* virum vero his, quæ sequuntur: *Hic est, de quo dicebam: Post me vir venit, qui ante me factus est: [illegible] niam prior me erat: & ego nesciebam eum,* San[illegible] tholica Epistola Joannes illum appellat [illegible] animarum ad Patrem, dicens: *Si quis [illegible] vocatum apud Patrem habemus Jesum Ch[illegible]* Subjungit etiam, quod sit reconciliatio [illegible] nostris; ad cujus similitudinem Paulus [illegible] reconciliatorem, dicens: *Quem [illegible] ciliatorem per fidem in sanguine [illegible] nem præteritorum pec[illegible]* hæc prædicatus [illegible]

νοτων ἁμαρτηματων ἐν τῃ ἀνοχῃ τȣ θεȣ. κεκηρυκται δε κατα τον Παυλον σοφια εἶναι και δυναμις θεȣ, ὡς ἐν τῃ προς Κορινθιȣς ὁτι Χριςος δυναμις ἐςι και θεȣ σοφια. προς τȣτοις ὁτι και ἁγιασμος ἐςι και ἀπολυτρωσις· ὁς ἐγενηθη γαρ, φησι, σοφια ἡμιν ἀπο θεȣ, δικαιοσυνη τε, και ἁγιασμὸς, και ἀπολυτρωσις. ἀλλα και ἀρχιερεα μεγαν διδασκει ἡμας αὐτον τυγχανειν προς Εβραιοὺς γραφων, ἐχοντες ὀυν ἀρχιερεα μεγαν, διεληλυθοτα τȣς ȣ̓ρανȣς, Ιησȣν τον υἱον τȣ Θεȣ, κρατωμεν της ὁμολογιας. οἱ δε προφηται παρα ταυτα και ἑτεροις ὀνομασιν αὐτον καλȣσιν· ὁ μεν Ιακωβ ἐν τῃ προς τȣς υἱȣς ἐυλογιᾳ, Ιȣδαν· το γαρ· Ιȣδα σε αἰνεσαισαν οἱ ἀδελφοι σȣ, αἱ χειρες σȣ ἐπι νωτȣ των ἐχθρων σȣ· σκυμνος λεοντος Ιȣδα· ἐκ βλαςȣ, υἱε μȣ, ἀνεβης. ἀναπεσων ἐκοιμηθη ὡς λεων, και ὡς σκυμνος. τις ἐγερει αὐτον; ȣ̓ κατα τον ἐνεςηκοτα δε καιρον ἐςι προς λεξιν παραςησαι πως τα τῳ Ιȣδᾳ λεγωμενα περι Χριςȣ ἐςιν. ἀλλα και ἀνθυποφορα ἐυλογως ἐπενεχθηναι δυναμενη, ȣ̓κ ἐκλειψει ἀρχων ἐξ Ιȣδα, και ἡγȣμενος ἐκ των μηρων αὐτȣ, ἑως ἀν ἐλθῃ ᾡ ἀποκειται, ἐν ἀλλοις ἐυκαιροτερον λυθησεται. οἰδε δε τον Χριςον Ιακωβ και Ισραηλ ὀνομαζομενον Ησαΐας λεγων· Ιακωβ ὁ παις μȣ, ἀντιληψομαι αὐτȣ, Ισραηλ ὁ ἐκλεκτος μȣ, προσεδεξατο αὐτον ἡ ψυχη μȣ. κρισιν τοις ἐθνεσιν ἀπαγγελει. ȣ̓κ ἐρισει, ȣ̓δε κραξει, ȣ̓δε ἀκȣσει τις ἐν ταις πλατειαις την φωνην αὐτȣ· καλαμον συντετριμμενον ȣ̓ κατεαξει, και λινον τυφομενον ȣ̓ σβεσει, ἑως ἀν ἐκβαλῃ ἐκ νικους την κρισιν, και τῳ ὀνοματι αὐτȣ ἐθνη ἐλπιȣσιν. ὁτι γαρ ὁ Χριςος ἐςι περι ȣ̓ ταυτα προφητευεται, σαφως ὁ Ματθαιος δηλοι ἐν τῳ ἐυαγγελιῳ μνησθεις ἀπο μερους της περικοπης, ἐιπον· ἱνα πληρωθῃ το εἰρημενον· ȣ̓κ ἐρισει, ȣ̓δε κραξει, και τα ἑξης. καλειται δε και Δαβιδ ὁ Χριςος, ὡς ἐπαν Ιεζεκιηλ προφητευσας προς τȣς ποιμενας ἐπιφερῃ ἐκ προσωπȣ Θεȣ· ἀναςησω Δαβιδ τον παιδα μȣ, ὁς ποίμανει αὐτȣς. ȣ̓ γαρ Δαβιδ ὁ πατριαρχης ἀναςησεται ποιμαινειν μελλων τους ἁγιους, ἀλλα Χριςος. ἐτι δε ὁ Ησαΐας ῥαβδον

και

tentia Dei esse, ut in Corinthiorum Epistola, quando dicit: *Christus est Dei potentia & sapientia.* Quod etiam sanctificatio sit, & redemptio: *Factus est*, inquit, *sapientia nobis a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.* Quinetiam Sacerdotem magnum eundem esse docet nos ad Hebræos scribens: *Habentes ergo sacerdotem magnum, qui pertransivit cælos, Jesum filium Dei, teneamus confessionem.* Prophetæ etiam præter hæc diversis eum nominibus appellant: Jacob quidem in ea benedictione, qua in liberos usus est, Judam nominat: *Juda*, inquit, *laudabunt te fratres tui: manus tuæ super dorsum inimicorum tuorum. Catulus leonis Juda: ex germine, fili mi, ascendisti: recumbens dormisti ut leo, & ut leonis catulus. Quis excitabit illum?* Cæterum præsentis non est temporis singulis immorari, ostendendo quomodo, quæ de Juda dici videntur, Christo conveniant. Atque etiam objectio, quæ jure inferri posset, scilicet: *Non deficiet princeps de Juda, & dux de femoribus ejus, donec venerit cui repositum est.* Alias commodius solvetur. Esaias etiam novit ipsum Christum, appellari Jacob, & Israel, dicens: *Jacob dilectus meus auxiliabor ei: Israel electus meus, suscepit illum anima mea. Judicium gentibus nuntiabit: non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. Calamum contritum non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec projecerit ex contentione judicium, & in nomine ejus gentes sperabunt..* Quod enim hæc de Christo Prophetæ nuntient, palam Matthæus ostendit in Evangelio, ex parte mutila citans, & dicens: *Ut impleretur quod dictum est per Prophetam: Non contendet, & non clamabit:* & quæ sequuntur. Vocatur etiam David Christus: veluti quando Ezechiel prophetans ad pastores subjungit ex persona Dei: *Excitabo David servum meum, qui reget eos.* Non enim David patriarcha exsurget recturus sanctos; sed Christus. Ad hæc virgam, &

 florem

και ἀνθιος ὀνομαζειν τον Χριςον ἐν τῳ· ἐξελευσεται ῥαβδος ἐκ της ῥιζης Ιεσσαι, και ἀνθος ἐκ της ῥιζης ἀναβησεται, και ἐπαναπαυσεται ἐπ᾽ αὐτον πνευμα του θεου, πνευμα σοφιας και συνεσεως, πνευμα βȣλης και ἰσχυος, πνευμα γνωσεως και ἐυσεβειας, και ἐμπλησει αὐτον πνευμα φοβȣ θεȣ. και λιθος δε ἐν τοις ψαλμοις ὁ κυριος ἡμων εἶναι λεγεται ȣτως· λιθον ὃν ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομουντες, ȣτος ἐγενηθη εἰς κεφαλην γωνιας. παρα κυριȣ εγενετο αὐτη, και ἐςι θαυμαςη ἐν ὀφθαλμοις ἡμων. δηλοι δε το ἐυαγγελιον, και ἐν ταις πραξεσιν ὁ Λȣκας, ȣκ ἀλλον ἢ τον Χριςον εἶναι τον λιθον· το μεν ἐυαγγελιον ȣτως· ȣδεποτε ἀνεγνωτε, λιθος ὃν ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομουντες, ȣτος ἐγενηθη εἰς κεφαλην γωνιας; πας ὁ πεσων ἐπι τον λιθον τȣτον σὺνθλασθησεται· ἐφ᾽ ὃν δ᾽ ἂν πεσῃ λικμησει αὐτον. ἐν δε ταις πραξεσιν ὁ Λȣκας γραφει· ȣτος ἐςιν ὁ λιθος ὁ ἐξȣδενωθεις ὑφ᾽ ὑμων των οἰκοδομων ὁ γενομενος εἰς κεφαλην γωνιας. ἐν δε των ἐπι τȣ σωτηρος τεταγμενων ὀνοματων, ἀλλα ȣκ ὑπ᾽ αὐτȣ λεγομενον, ὑπο δε τȣ Ιωαννȣ ἀναγεγραμμενον ἐςι και ὁ ἐν ἀρχῃ λογος προς τον θεον θεος λογος. καὶ ἐςιν ἀξιον ἐπιςησαι τοις τα τοσαυτα των ὀνομαζομενων παραπεμπομενοις, και τȣτῳ ὡς ἐξαιρετῳ χρωμενοις, και παλιν ἐπικειμενον μεν διηγησιν ζητȣσιν, εἰ τις αὐτοις προσαγοι αὐτα, ἐπι δε τȣτῳ, ὡς σαφες προσιεμενοις το, τι ποτε ἐςιν ὁ υἱος τȣ θεȣ λογος ὀνομαζομενος, και μαλιςα ἐπει συνεχως χρωνται τῳ ἐξηρευξατο ἡ καρδια μου λογον ἀγαθον, οἰομενοι προφοραν πατρικην οἱονει ἐν συλλαβαις κειμενην εἶναι τον υἱον τȣ θεȣ, και κατα τȣτο ὑποςασιν αὐτῳ, εἰ ἀκριβως αὐτων πυνθανοιμεθα, ȣ διδοασιν, ȣδε ȣσιαν αὐτȣ σαφηνιζȣσιν, ȣδεπω φαμεν τοιονδε, ἢ τοιανδε, ἀλλ᾽ ὁπως ποτε ȣσιαν. λογον γαρ ἀπαγγελλομενον υἱον εἶναι νοησαι, και τῳ τυχοντι ἐςιν ἀμηχανον. και λογον τοιȣτον ζωντα και ἤτοι ȣ κεχωρισμενον τȣ πατρος, και κατα τȣτο τῳ μη ὑφεςαναι οὐδε

υἱον

florem appellat Christum Esaias his verbis: *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus cognitionis & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Dei.* Jam lapis etiam dicitur Dominus noster, ita in Psalmis: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: a Domino factus est hic, & est mirabilis in oculis nostris.* Declarat autem Evangelium, & Lucas in Actis non alium esse lapidem, quam Christum: Evangelium quidem sic: *Nunquam legistis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Omnis, qui ceciderit super lapidem hunc, conteretur; super quem vero ceciderit, conteret eum.* In Actis vero Lucas scribit: *Hic est lapis ille, qui rejectus est a vobis ædificantibus, qui factus est caput anguli.* Cum igitur Verbum illud, quod erat in principio, Verbum, inquam, Deus apud Deum, unum sit ex nominibus Servatori attributis, nec tamen ab ipso dictum, sed a Joanne scriptum, operæ pretium fuerit instare iis, qui tot a nobis enumerata nomina prætermittentes, hoc solo Verbi vocabulo ceu præcipuo utuntur: rursus eorum interpretationem, si qua quis protulerit, requirentes, & hoc unum Verbi vocabulum admittentes: tanquam liqueat, quid sit filius Dei, Verbum nuncupatus, idque tum maxime quod continue utantur hoc dicto: *Eructavit cor meum verbum bonum:* existimantes filium Dei paternam prolationem esse tanquam in syllabis positam: & idcirco hypostasin, & subsistentiam illi, si accurate ipsos interrogemus, non tribuentes, neque essentiam ejus explanantes, nondum dicimus talem, vel talem, sed quomodocunque essentiam. Verbum enim pronuntiatum intelligere vel vulgaris quivis potest: at renuntient nobis & proferant Verbum tale per se vivere, quod vel non sit separatum a Patre, & hac

υἱὸν τυγχανοντα, ἢ και κεχωρισμενον και ὀυσιωμενον, ἀπαγγελλετωσαν ἡμιν θεον λογον. λεκτεον ὀυν ὁτι ὡσπερ καθ᾽ ἑκαϛον των προειρημενων ὀνοματων ἀπο της ὀνομασιας ἀναπτυκτεον την ἐννοιαν τȣ ὀνομαζομενȣ, και ἐφαρμοϛεον μετα ἀποδειξεως πως ὁ υἱος τȣ Θεȣ τȣτο το ὀνομα εἰναι λεγεται, ὑτως και ἐπι τȣ λογον αὐτον ὀνομαζεσθαι ποιητεον. τις γαρ ἡ ἀποκληρωσις ἐφ᾽ ἑνος μεν ἑκαϛȣ μη ἱϛασθαι ἐπι της λεξεως, ἀλλα φερε εἰπειν ζητειν πως αὐτον ἐκδεκτεον θυραν, και τινα τροπον, ἀμπελον, τινα τε αἰτιαν, ὁδον, ἐπι δε μονȣ τȣ λογου αὐτον ἀναγεγραφθαι, το παραπλησιον ὑ ποιητεον; ἱνα τοινυν μαλλον δυσωπητικωτερον παραδεξωμεθα τα λεχθησομενα εἰς τα περι τȣ πως λογος ἐϛιν ὁ υἱος τȣ Θεȣ, ἀρκτεον ἀπο των ἐξ ἀρχης ἡμιν προτεθεντων ὀνοματων αὐτȣ, και ὁτι μεν δοξει τισι σφοδρα παρεκβατικον εἰναι το τοιȣτον ὑκ ἀγνοȣμεν· πλην ἐπιϛησαντι και προς το προκειμενον χρησιμον ἐϛαι το βασανισαι τας ἐννοιας, καθ᾽ ὡν τα ὀνοματα κειται, και προοδου των ἐπιφερομενων ὑπαρξει ἡ κατανοησις των πραγματων. ἀπαξ δε εἰς την περι τȣ σωτηρος θεολογιαν ἐμπεσοντες, ἀναγκαιως ὁση δυναμις τα περι αὐτȣ μετα ἐρευνης ἑυρισκοντες, πληρεϛερον αὐτον ὑ μονον ἡ λογος ἐϛι νοησομεν, ἀλλα και τα λοιπα.

Ελεγεν ὀυν ἑαυτον εἰναι φως τȣ κοσμȣ, και τα παρακειμενα ταυτῃ τῃ ὀνομασια συνεξεταϛεον, δοξαντα ἀν τισιν ὑχι παρακειμενα μονον, ἀλλα και τα αὐτα τυγχανειν. ἐϛι δε το φως το ἀληθινον, και φως ἐθνων,

φως

etiam ratione neque subsistat, neque sit Filius; vel quod sit separatum, & substantiam habeat Deus Verbum. Itaque dicendum est non secus a nobis fieri debere, cum vocabulo Verbi ille nuncupatur, atque facimus singillatim in nominibus prædictis, cum ex proprietate nominis explicamus intelligentiam rei nominatæ, cumque certas rationes adaptamus ad explicandum quomodo filius Dei hoc, vel illo nomine nuncupetur. Quæ enim est hæc privata istorum electio, non insistere in singulis quibusque spectando vim vocabuli: sed, ut ita dicam, cum quæsierint quomodo ostium, quomodo vitem, quanam etiam de causa intelligere debeamus eum esse viam, idem solum non facere, cum audis eum dici in Scripturis Verbum? Ut ergo diligentius ac reverentius assequamur ea, quæ dicturi sumus in ea, qua de agitur, disputatione, scilicet quomodo filius Dei dicatur esse Verbum, a nominibus ipsius, nobis a principio propositis, incipiamus necesse est. Nec ignoramus fore aliquos, quibus ejusmodi digressio major, quam pro rei necessitate esse videatur: attamen animum adhibenti rei, qua de agitur, non parum utile fuerit explorare sensa, de quibus nomina ponuntur, quorum etiam consideratio utilis erit ad res, quæ subsequuntur. Proinde cum semel in theologiam de Servatore inciderimus, invenientes, diligentia adhibita, quæ de illo feruntur, necessario non tantum eum ea parte considerabimus, qua λογος (id est Verbum, & ratio) dicitur: sed etiam plenius, & uberius, pro virili nostra, reliqua vocabula quibus appellatur, tractabimus.

24. Cum ergo dixerit seipsum lucem mundi; etiam proxima, & similia huic voci, quæ quibusdam fortasse, non tantum proxima & similia, sed etiam eadem videbuntur esse, examinabimus. Itaque lux est hominum, lux est vera, lux est denique gentium.

ὀκ ὀλιγα τον μετα παρατηρησεως ἐντυγχανοντα ταις ἁγιαις βιβλοις, και ἀπο των προφητων παραπλησια λαβειν οἱον ὁτι βελος ἐκλεκτον ἑαυτον καλει και δȣλον τȣ θεȣ και φως ἐθνων. λεγει δε ὀυτω Ισαϊας· ἐκ κοιλιας μητρος μȣ ἐκαλεσε με το ὀνομα μȣ, και ἐθηκε το ςομα μȣ ὡς μαχαιραν ὀξειαν, και ὑπο την σκεπην της χειρος αὐτȣ ἐκρυψε με. ἐθηκε με ὡς βελος ἐκλεκτον, και ἐν τῃ φαρετρᾳ αὐτȣ ἐκρυψε με, και εἰπε μοι, δȣλος μȣ εἰ συ Ισραηλ, και ἐν σοι δοξαϑησομαι. και μετ' ὀλιγα· και ὁ θεος μȣ ἐςαι μοι ἰσχυς· και εἰπε μοι, μεγα σοι ἐςι τȣτο κληϑηναι σε παιδα μȣ, τȣ ςησαι τας φυλας Ιακωβ, και την διασποραν τȣ Ισραηλ ἐπιςρεψαι. ἰδȣ τεθεικα σε εἰς φως ἐθνων, τȣ εἰναι σε εἰς σωτηριαν ἑως ἐσχατȣ της γης. ἀλλα και ἐν τω Ιερεμιᾳ ὀυτως αὐτον ἀρνιῳ ὁμοιοι· ἐγω ὡς ἀρνιον ἀκακον ἀγομενον τȣ ϑυεσϑαι. ταυτα μεν ὀυν και τα τȣτοις παραπλησια αὐτος ἑαυτον φησιν. ἐςι δε και παρα τοις ἐυαγγελιοις, και παρα τοις ἀποςολοις, και δια των προφητων μυριας ὁσας προσηγοριας συναγαγειν, ἁς καλειται ὁ υἱος του ϑεου, ἠτοι των τα ἐυαγγελια γραψαντων την ἰδιαν διανοιαν των περι τȣ ὁτι ποτε ἐςιν ἐκτιϑεμενων, ἠ των ἀποςολων ἐξ ὡν μεμαϑηκασι δοξολογουντων αὐτον, και των προφητων προκηρυσσοντων αὐτȣ την ἐσομενην ἐπιδημιαν, και τα περι αὐτȣ ἀπαγγελλοντων διαφοροις ὀνομασιν· οἱον ὁ Ιωαννης αὐτον ἀμνον ϑεȣ ἀναγορευει λεγων, ἰδε ὁ ἀμνος τȣ ϑεȣ, ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν τȣ κοσμȣ· και ἀνδρα δια τȣτων ὀυτος ἐςιν ὑπερ ȣ ἐγω εἰπον, ὁτι ὀπισω μȣ ἐρχεται ἀνηρ, ὁς ἐμπροσϑεν μȣ γεγονεν, ὁτι πρωτος μȣ ἠν, κἀγω ὀυκ ᾐδειν αὐτον. ἐν δε τῃ καϑολικῃ ἐπιςολῃ ὁ Ιωαννης παρακλητον περι των ψυχων ἡμων προς τον πατερα φησι αὐτον εἰναι λεγων, και ἐαν τις ἁμαρτῃ, παρακλητον ἐχομεν προς τον πατερα Ιησȣν Χριςον δικαιον. ἐπιφερει δε ὁτι και ἱλασμος ἐςι περι των ἁμαρτιων ἡμων· ᾡ παραπλησιως ὁ Παυλος λεγει αὐτον εἰναι ἱλαςηριον, φασκων, ὁν προεϑετο ὁ θεος ἱλαςηριον δια πιςεως ἐν τῳ αἱματι αὐτȣ, δια την παρεσιν των προγεγο-

νοτων

ex Prophetis poterunt ab eo, qui diligenter versatus fuerit in sanctis libris: veluti quod sagittam electam, & servum Dei, & lucem gentium seipsum appellat, Esaia dicente: *Ex utero matris meæ vocavit me nomine meo, & posuit os meum quasi gladium acutum, & sub protectione manus suæ abscondit me. Posuit me quasi sagittam electam, & in pharetra sua abscondit me, & dixit mihi: Servus meus es tu Israel, & in te glorificabor.* Et post pauca: *Deus meus erit fortitudo mea. Et dixit mihi: Magnum tibi est, ut voceris servus meus, & suscites tribus Jacob, & dispersionem Israelis convertas. Ecce posui te in lucem gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Sed & in Jeremia ita seipsum agno assimilat: *Ego sicut agnus innocens, qui ducitur ad sacrificandum.* Hæc itaque & his similia seipsum appellat. Porro innumera vocabula, tum apud Evangelia, tum apud Apostolos, tum apud Prophetas colligas licebit, quibus filius Dei appellari gaudet: videlicet vel iis, qui Evangelia scripserunt, quid de ipso sentirent exponentibus, vel Apostolis ex his, quæ didicerant ipsum glorificantibus, vel Prophetis ipsius futurum adventum præcinentibus, & res illius variis nominibus efferentibus. Veluti Joannes agnum Dei ipsum prædicat, dicens: *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi:* virum vero his, quæ sequuntur: *Hic est, de quo dicebam: Post me vir venit, qui ante me factus est; quoniam prior me erat: & ego nesciebam eum,* Sane in Catholica Epistola Joannes illum appellat advocatum animarum ad Patrem, dicens: *Si quis peccaverit, advocatum apud Patrem habemus Jesum Christum justum.* Subjungit etiam, quod sit reconciliatio pro peccatis nostris; ad cujus similitudinem Paulus appellat eum reconciliatorem, dicens: *Quem proposuit Deus reconciliatorem per fidem in sanguine ipsius, propter remissionem præteritorum peccatorum, quæ Deus toleravit.* Ad hæc prædicatus est etiam a Paulo, sapientia & po-

νοτων ἁμαρτηματων ἐν τῃ ἀνοχῃ τϐ θεϐ. κεκηρυκται δε κατα τον Παυλον σοφια εἶναι και δυναμις θεϐ, ὡς ἐν τῃ προς Κορινθιϐς ὁτι Χριστος δυναμις ἐστι και θεϐ σοφια. προς τϐτοις ὁτι και ἁγιασμος ἐστι και ἀπολυτρωσις· ὁς ἐγενηθη γαρ, φησι, σοφια ἡμιν ἀπο θεϐ, δικαιοσυνη τε, και ἁγιασμὸς, και ἀπολυτρωσις. ἀλλα και ἀρχιερεα μεγαν διδασκει ἡμας αὐτον τυγχανειν προς Εβραιοὺς γραφων, ἐχοντες ὀυν ἀρχιερεα μεγαν, διεληλυθοτα τϐς ὀρανϐς, Ιησϐυν τον υἱον τϐ Θεϐ, κρατωμεν της ὁμολογιας. οἱ δε προφηται παρα ταυτα και ἑτεροις ὀνομασιν αὐτον καλϐσιν· ὁ μεν Ιακωβ ἐν τῃ προς τϐς υἱϐς ἐυλογιᾳ, Ιϐδαν· το γαρ· Ιϐδα σε αἰνεσαισαν οἱ ἀδελφοι σϐ, αἱ χειρες σϐ ἐπι νωτϐ των ἐχθρων σϐ· σκυμνος λεοντος Ιϐδα· ἐκ βλαστϐ, υἱε μϐ, ἀνεβης. ἀναπεσων ἐκοιμηθη ὡς λεων, και ὡς σκυμνος. τις ἐγερει αὐτον; ϐ κατα τον ἐνεστηκοτα δε καιρον ἐστι προς λεξιν παραστησαι πως τα τῳ Ιϐδᾳ λεγωμενα περι Χριστϐ ἐστιν. ἀλλα και ἀνθυποφορα ἐυλογως ἐπενεχθηναι δυναμενη, ϐκ ἐκλειψει ἀρχων ἐξ Ιϐδα, και ἡγϐμενος ἐκ των μηρων αὐτϐ, ἑως ἀν ἐλθῃ ᾧ ἀποκειται, ἐν ἀλλοις ἐυκαιροτερον λυθησεται. οἰδε δε τον Χριστον Ιακωβ και Ισραηλ ὀνομαζομενον Ησαϊας λεγων· Ιακωβ ὁ παις μϐ, ἀντιληψομαι αὐτϐ, Ισραηλ ὁ ἐκλεκτος μϐ, προσεδεξατο αὐτον ἡ ψυχη μϐ. κρισιν τοις ἐθνεσιν ἀπαγγελει. ϐκ ἐρισει, ϐδε κραξει, ϐδε ἀκϐσει τις ἐν ταις πλατειαις την φωνην αὐτϐ· καλαμον συντετριμμενον ϐ κατεαξει, και λινον τυφομενον ϐ σβεσει, ἑως ἀν ἐκβαλῃ ἐκ νικους την κρισιν, και τῳ ὀνοματι αὐτϐ ἐθνη ἐλπιϐσιν. ὁτι γαρ ὁ Χριστος ἐστι περι ϐ ταυτα προφητευεται, σαφως ὁ Ματθαιος δηλοι ἐν τῳ ἐυαγγελιῳ μνησθεις ἀπο μερους της περικοπης, ἐιπον· ἱνα πληρωθῃ το ἐιρημενον· ϐκ ἐρισει, ϐδε κραξει, και τα ἑξης. καλειται δε και Δαβιδ ὁ Χριστος, ὡς ἐπαν Ιεζεκιηλ προφητευσας προς τϐς ποιμενας ἐπιφερῃ ἐκ προσωπϐ Θεϐ· ἀναστησω Δαβιδ τον παιδα μϐ, ὁς ποίμανει αὐτϐς. ϐ γαρ Δαβιδ ὁ πατριαρχης ἀναστησεται ποιμαινειν μελλων τους ἁγιους, ἀλλα Χριστος. ἐτι δε ὁ Ησαϊας ραβδον

και

tentia Dei esse, ut in Corinthiorum Epistola, quando dicit: *Christus est Dei potentia & sapientia.* Quod etiam sanctificatio sit, & redemptio: *Factus est*, inquit, *sapientia nobis a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.* Quinetiam Sacerdotem magnum eundem esse docet nos ad Hebræos scribens: *Habentes ergo sacerdotem magnum, qui pertransivit cœlos, Jesum filium Dei, teneamus confessionem.* Prophetæ etiam præter hæc diversis eum nominibus appellant: Jacob quidem in ea benedictione, qua in liberos usus est, Judam nominat: *Juda*, inquit, *laudabunt te fratres tui: manus tua super dorsum inimicorum tuorum. Catulus leonis Juda: ex germine, fili mi, ascendisti: recumbens dormisti ut leo, & ut leonis catulus. Quis excitabit illum?* Cæterum præsentis non est temporis singulis immorari, ostendendo quomodo, quæ de Juda dici videntur, Christo conveniant. Atque etiam objectio, quæ jure inferri posset, scilicet: *Non deficiet princeps de Juda, & dux de femoribus ejus, donec venerit cui repositum est.* Alias commodius solvetur. Esaias etiam novit ipsum Christum, appellari Jacob, & Israel, dicens: *Jacob dilectus meus auxiliabor ei: Israel electus meus, suscepit illum anima mea. Judicium gentibus nuntiabit: non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. Calamum contritum non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec projecerit ex contentione judicium, & in nomine ejus gentes sperabunt.* Quod enim hæc de Christo Prophetæ nuntient, palam Matthæus ostendit in Evangelio, ex parte mutila citans, & dicens: *Ut impleretur quod dictum est per Prophetam: Non contendet, & non clamabit:* & quæ sequuntur. Vocatur etiam David Christus: veluti quando Ezechiel prophetans ad pastores subjungit ex persona Dei: *Excitabo David servum meum, qui reget eos.* Non enim David patriarcha exsurget recturus sanctos; sed Christus. Ad hæc virgam, &

 florem

και ἀνθιος ὀνομαζειν τον Χριςον ἐν τῳ· ἐξελευσεται ῥαβδος ἐκ της ῥιζης Ιεσσαι, και ἀνθος ἐκ της ῥιζης ἀναβησεται, και ἐπαναπαυσεται ἐπ᾽ αὐτον πνευμα του θεου, πνευμα σοφιας και συνεσεως, πνευμα βȣλης και ἰσχυος, πνευμα γνωσεως και ἐυσεβειας, και ἐμπλησει αὐτον πνευμα φοβȣ θεȣ. και λιθος δε ἐν τοις ψαλμοις ὁ κυριος ἡμων εἰναι λεγεται ȣ̔τως· λιθον ὁν ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομουντες, ȣ̔τος ἐγενηθη εἰς κεφαλην γωνιας. παρα κυριȣ εγενετο αὐτη, και ἐςι θαυμαςη ἐν ὀφθαλμοις ἡμων. δηλοι δε το ἐυαγγελιον, και ἐν ταις πραξεσιν ὁ Λȣκας, ȣ̓κ ἀλλον ἡ τον Χριςον εἰναι τον λιθον· το μεν ἐυαγγελιον ȣ̔τως· ȣ̓δεποτε ἀνεγνωτε, λιθος ὁν ἀπεδοκιμασαν οἱ οἰκοδομουντες, ȣ̔τος ἐγενηθη εἰς κεφαλην γωνιας; πας ὁ πεσων ἐπι τον λιθον τȣτον σὺνθλασθησεται· ἐφ᾽ ὁν δ᾽ ἀν πεσῃ λικμησει αὐτον. ἐν δε ταις πραξεσιν ὁ Λȣκας γραφει· ȣ̔τος ἐςιν ὁ λιθος ὁ ἐξȣδενωθεις ὑφ᾽ ὑμων των οἰκοδομων ὁ γενομενος εἰς κεφαλην γωνιας. ἐν δε των ἐπι τȣ σωτηρος τεταγμενων ὀνοματων, ἀλλα ȣ̓κ ὑπ᾽ αὐτȣ λεγομενον, ὑπο δε τȣ̃ Ιωαννȣ̃ ἀναγεγραμμενον ἐςι και ὁ ἐν ἀρχῃ λογος προς τον θεον Θεος λογος. καὶ ἐςιν ἀξιον ἐπιςησαι τοις τα τοσαυτα των ὀνομαζομενων παραπεμπομενοις, και τȣτῳ ὡς ἐξαιρετῳ χρωμενοις, και παλιν ἐπικειμενον μεν διηγησιν ζητȣσιν, εἰ τις αὐτοις προσαγοι αὐτα, ἐπι δε τȣτῳ, ὡς σαφες προσιεμενοις το, τι ποτε ἐςιν ὁ υἱος τȣ θεȣ λογος ὀνομαζομενος, και μαλιςα ἐπει συνεχως χρωνται τῳ ἐξηρευξατο ἡ καρδια μου λογον ἀγαθον, οἰομενοι προφοραν πατρικην οἱονει ἐν συλλαβαις κειμενην εἰναι τον υἱον τȣ θεȣ, και κατα τȣτο ὑποςασιν αὐτῳ, εἰ ἀκριβως αὐτων πυνθανοιμεθα, ȣ̓ διδοασιν, ȣ̓δε ȣ̓σιαν αὐτȣ σαφηνιζȣσιν, ȣ̓δεπω φαμεν τοιονδε, ἡ τοιανδε, ἀλλ᾽ ὁπως ποτε ȣ̓σιαν. λογον γαρ ἀπαγγελλομενον υἱον εἰναι νοηται, και τῳ τυχοντι ἐςιν ἀμηχανον. και λογον τοιȣτον ζωντα και ἡτοι ȣ̓ κεχωρισμενον τȣ πατρος, και κατα τȣτο τῳ μη ὑφεςαναι ȣ̓δε

υἱον

florem appellat Christum Esaias his verbis: *Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilii & fortitudinis, spiritus cognitionis & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Dei.* Jam lapis etiam dicitur Dominus noster, ita in Psalmis: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli: a Domino factus est hic, & est mirabilis in oculis nostris.* Declarat autem Evangelium, & Lucas in Actis non alium esse lapidem, quam Christum: Evangelium quidem sic: *Nunquam legistis: Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? Omnis, qui ceciderit super lapidem hunc, conteretur; super quem vero ceciderit, conteret eum.* In Actis vero Lucas scribit: *Hic est lapis ille, qui rejectus est a vobis ædificantibus, qui factus est caput anguli.* Cum igitur Verbum illud, quod erat in principio, Verbum, inquam, Deus apud Deum, unum sit ex nominibus Servatori attributis, nec tamen ab ipso dictum, sed a Joanne scriptum, operæ pretium fuerit instare iis, qui tot a nobis enumerata nomina prætermittentes, hoc solo Verbi vocabulo ceu præcipuo utuntur: rursus eorum interpretationem, si qua quis protulerit, requirentes, & hoc unum Verbi vocabulum admittentes: tanquam liqueat, quid sit filius Dei, Verbum nuncupatus, idque tum maxime quod continue utantur hoc dicto: *Eructavit cor meum verbum bonum:* existimantes filium Dei paternam prolationem esse tanquam in syllabis positam: & idcirco hypostasin, & subsistentiam illi, si accurate ipsos interrogemus, non tribuentes, neque essentiam ejus explanantes, nondum dicimus talem, vel talem, sed quomodocunque essentiam. Verbum enim pronuntiatum intelligere vel vulgaris quivis potest: at renuntient nobis & proferant Verbum tale per se vivere, quod vel non sit separatum a Patre, & hac

υἱὸν τυγχανοντα, ἡ και κεχωρισμενον και ὀυσιωμενον, ἀπαγγελλετωσαν ἡμιν θεον λογον. λεκτεον ὀυν ὁτι ὡσπερ καθ' ἑκαςον των προειρημενων ὀνοματων ἀπο της ὀνομασιας ἀναπτυκτεον την ἐννοιαν τυ ὀνομαζομενυ, και ἐφαρμοςεον μετα ἀποδειξεως πως ὁ υἱος τυ Θευ τυτο το ὀνομα εἰναι λεγεται, ὑτως και ἐπι τυ λογον αὐτον ὀνομαζεσθαι ποιητεον. τις γαρ ἡ ἀποκληρωσις ἐφ' ἑνος μεν ἑκαςυ μη ἱςασθαι ἐπι της λεξεως, ἀλλα φερε εἰπειν ζητειν πως φωτον ἐκδεκτεον θυραν, και τινα τροπον, ἀμπελον, τινα τε αἰτιαν, ὁδον, ἐπι δε μονυ τυ λογου αὐτον ἀναγεγραφθαι, το παραπλησιον ὐ ποιητεον; ἱνα τοινυν μαλλον δυσωπητικωτερον παραδεξωμεθα τα λεχθησομενα εἰς τα περι τυ πως λογος ἐςιν ὁ υἱος τυ Θευ, ἀρκτεον ἀπο των ἐξ ἀρχης ἡμιν προτεθεντων ὀνοματων αὐτυ. και ὁτι μεν δοξει τισι σφοδρα παρεκβατικον εἰναι το τοιυτον ὐκ ἀγνουμεν· πλην ἐπιςησαντι και προς το προκειμενον χρησιμον ἐςαι το βασανιςαι τας ἐννοιας, καθ' ὡν τα ὀνοματα κειται, και προοδου των ἐπιφερομενων ὑπαρξει ἡ κατανοησις των πραγματων. ἁπαξ δε εἰς την περι τυ σωτηρος θεολογιαν ἐμπεσοντες, ἀναγκαιως ὁση δυναμις τα περι αὐτυ μετα ἐρευνης ἐυρισκοντες, πληρεςερον αὐτον ὐ μονον ἡ λογος ἐςι νοησομεν, ἀλλα και τα λοιπα.

Ελεγεν ὀυν ἑαυτον εἰναι φως τυ κοσμυ, και τα παρακειμενα ταυτῃ τῃ ὀνομασια συνεξεταςεον, δοξαντα ἀν τισιν ὐχι παρακειμενα μονον, ἀλλα και τα αὐτα τυγχανειν. ἐςι δε το φως το ἀληθινον, και φως ἐθνων.

etiam ratione neque ſubſiſtat, neque ſit Filius; vel quod ſit ſeparatum, & ſubſtantiam habeat Deus Verbum. Itaque dicendum eſt non ſecus a nobis fieri debere, cum vocabulo Verbi ille nuncupatur, atque facimus ſingillatim in nominibus prædictis, cum ex proprietate nominis explicamus intelligentiam rei nominatæ, cumque certas rationes adaptamus ad explicandum quomodo filius Dei hoc, vel illo nomine nuncupetur. Quæ enim eſt hæc privata iſtorum electio, non inſiſtere in ſingulis quibusque ſpectando vim vocabuli: ſed, ut ita dicam, cum quæſierint quomodo oſtium, quomodo vitem, quanam etiam de cauſa intelligere debeamus eum eſſe viam, idem ſolum non facere, cum audis eum dici in Scripturis Verbum? Ut ergo diligentius ac reverentius aſſequamur ea, quæ dicturi ſumus in ea, qua de agitur, diſputatione, ſcilicet quomodo filius Dei dicatur eſſe Verbum, a nominibus ipſius, nobis a principio propoſitis, incipiamus neceſſe eſt. Nec ignoramus fore aliquos, quibus ejusmodi digreſſio major, quam pro rei neceſſitate eſſe videatur: attamen animum adhibenti rei, qua de agitur, non parum utile fuerit explorare ſenſa, de quibus nomina ponuntur, quorum etiam conſideratio utilis erit ad res, quæ ſubſequuntur. Proinde cum ſemel in theologiam de Servatore inciderimus, invenientes, diligentia adhibita, quæ de illo feruntur, neceſſario non tantum eum ea parte conſiderabimus, qua λογος (id eſt Verbum, & ratio) dicitur: ſed etiam plenius, & uberius, pro virili noſtra, reliqua vocabula quibus appellatur, tractabimus.

24. Cum ergo dixerit ſeipſum lucem mundi; etiam proxima, & ſimilia huic voci, quæ quibusdam fortaſſe, non tantum proxima & ſimilia, ſed etiam eadem videbuntur eſſe, examinabimus. Itaque lux eſt hominum, lux eſt vera, lux eſt denique gentium.

 Quod

φως μεν ανθρωπων εν τη τε προκειμενε ευαγγελιε αρχη, ὁ γεγονε γαρ, φησιν, εν αυτω ζωη ην, και ἡ ζωη ην το Φως των ανθρωπων, και το φως εν τη σκοτια φαινει, και ἡ σκοτια αυτο ε κατελαβε· φως δε αληθινον εν τοις εξης της αυτης γραφης επιγεγραπται· ην το φως αληθινον, ὁ φωτιζει παντα ανθρωπον ερχομενον εις τον κοσμον. φως δε εθνων εν τω Ησαϊα ὡς προειπομεν παρατιθεμενοι το· ιδε τεθεικα σε εις φως εθνων, του ειναι σε εις σωτηριαν ἑως εσχατε της γης. φως δε κοσμε αιθητον ὁ ἡλιος εςι, και μετα τετον εκ απαδοντως ἡ σεληνη, και οἱ αςερες τω αυτω ονοματι προσαγορευθησονται· αλλα φως μεν αιθητον τυγχανοντες οἱ γεγονεναι παρα Μωσει λεγομενοι τη τεταρτη ἡμερα, καθο φωτιζεσι τα επι γης, εκ εισι φως αληθινον· ὁ δε σωτηρ ελλαμπων τοις λογικοις, και ἡγεμονικοις, ἱνα αυτων ὁ νες τα ιδια ὁρατα βλεπη, του νοντου κοσμου εςι φως· λεγω δε των λογικων ψυχων των εν τω αιθητικω κοσμω, και ει τι παρα ταυτα συμπληροι τον κοσμον, αφ' ε ὁ σωτηρ ειναι ἡμας διδασκει· ταχα μερος αυτε το κυριωτα τον και διαφερον τυγχανων, και ὡς εςιν ειπειν ἡλιος ἡμερας μεγαλης κυριε ποιητης. δι' ἡν ἡμεραν φησι τοις τε φωτος αυτε μεταλαμβανεσιν· εργαζεσθε ἑως ἡμερα εςιν· ερχεται νυξ, ὁτε εκετι εδεις δυναται εργαζεσθαι· ὁταν εν τω κοσμω ὡ, φως ειμι τε κοσμε. επει δε και τοις μαθηταις φησιν, ὑμεις εςε το φως τε κοσμε, και· λαμψατω το φως ὑμων εμπροσθεν των ανθρωπων· το δ' αναλογον σεληνη και αςροις ὑπολαμβανομεν ειναι περι την νυμφην εκκλεσιαν, και τες μαθητας εχοντας οικειον φως, ἡ απο τε αληθινε ἡλιε επικτητον, ἱνα φωτισωσι μη δεδυνημενες πηγην εν αυτοις κατασκευασαι φωτως. οἱον Παυλον μεν και Πετρον Φως ερουμεν τε κοσμε· τες δε τυχοντας των παρ' αυτοις μαθητευομενων, φωτιζομενες μεν, ε μην φωτιζειν ἑτερους δυνα-

Quod sit lux hominum, Evangelii, cujus instituitur nunc a nobis interpretatio, initium testatur, dicens: *Quod factum est, in ipso vita erat: & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non apprehenderunt.* Quod etiam sit lux vera, ejusdem Evangelii verba declarant, quæ mox subnectuntur: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in mundum.* Lux vero gentium ab Esaia appellatur, sicut prædiximus, illud illius testimonium proferentes: *Ecce posui te in lucem gentium, ut sis salus mea ab extremis terræ.* Cæterum lux mundi sub sensum cadens sol est. Post hunc non inconcinne etiam luna, ac denique reliquæ stellæ eodem nomine nuncupabuntur. Lux sub sensum cadens cum hæc sint, eo quod terrestria illuminant, dicta apud Mosem quarto die facta fuisse, haud tamen lux sunt vera. At vero Servator noster illucescens his, qui rationis sunt capaces, præstantissimis animarum eorum partibus, ut ipsorum mens propria aspectabilia cernat, intelligibilis mundi lux est: nimirum animarum rationis capacium in hoc mundo sensibili existentium; & si quid præter hæc mundum complet: ex quo Servator noster esse nos docet. Fortasse ipse illius præcellens, præstantissimaque pars existens, ut ita dicam, sol, qui faciat diem Domini magnum, cujus diei causa ad eos dicit, qui lucis suæ participes erant: Operamini *dum dies est; veniet nox, quando nullus postea potest operari: quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.* Quoniam vero discipulis etiam dicit: *Vos estis lux mundi:* &: *Luceat lux vestra coram hominibus:* non secus atque lunam, & astra, lucere existimamus sponsam Ecclesiam, & discipulos qui propriam lucem habent, & ab illo vero sole mutuatam, ut luceant illis, qui lucis fontem in se præparare non possunt. Verbi gratia, Paulum quidem, & Petrum dicimus lucem mundi; vulgares vero, vel ipsorum discipulos, qui illuminentur quidem, haud tamen illu-

δυναμεως, τον κοσμον, ȣ κοσμȣ φως οἱ ἀποςολοι ἦσαν. ὁ δὲ σωτηρ φως ὢν τȣ κοσμȣ φοτιζει, ȣ σωματα, ἀλλα ἀσωματῳ δυναμει τον ἀσωματον νουν, ἱνα ὡς ὑπο ἡλιȣ ἑκαςος ἡμων φωτιζομενος, και τα αλλα δυνηθῃ βλεπειν νοητα. ὡσπερ δε ἡλιȣ φωτιζοντος ἀμαυρουται το δυνασθαι φωτιζειν σεληνην και ἀςερας, ȣτως οἱ ἐλλαμπομενοι ὑπο Χριςȣ και τας αὐγας αὐτȣ κεχωρηκοτες, ȣδεν τινων διακονȣμενων ἀποςολων και προφητων δεονται, τολμητεον γαρ λεγειν την ἀληθειαν, ȣδε ἀγγελων, προσθησω δε ὁτι ὐδε των κρειττονων δυναμεων αὐτῳ τῳ πρωτογεννητῳ μαθητευομενοι φωτι. τοις δε μη χορȣσι τας ἡλιακας Χριςȣ ἀκτινας οἱ ἁγιοι διακονȣντες παρεχȣσι φωτισμον πολλῳ τȣ προειρημενȣ ἐλαττονα μογις και τȣτον χωρειν δυναμενοις, και ὑπ᾽ αὐτȣ πληρȣμενοις. ἐςι δε ὁ Χριςος φως τυγχανων κοσμȣ, φως ἀληθινον προς ἀντιδιαςολην αἰσθητȣ, ȣδενος αἰσθητȣ ὀντος ἀληθινȣ. ἀλλ᾽ ȣχι ἐπει ȣκ ἀληθινον το αἰσθητον, ψευδος το αἰσθητον· δυναται γαρ ἀναλογιαν ἐχειν το αἰσθητον προς το νοητον, ȣ μην το ψευδος ὑγιως παντος κατηγορεισθαι τȣ ȣκ ἀληθινȣ. ζητω δε εἰ ταυτον ἐςι το φως τȣ κοσμȣ τȣ φωτι των ἀνθρωπων, και ἡγȣμαι πλειονα δυναμιν παριςασθαι τȣ φωτος, ὁτε Φως τȣ κοσμȣ προσαγορευεται, ἡπερ φως των ἀνθρωπων· ὁ γαρ κοσμος κατα μιαν ἐκδοχην, ȣ μονον ἀνθρωποι. και παραςησει το πλειον ἡ ἑτερον εἰναι τον κοσμον παρατȣς ἀνθρωπȣς ὁ Παυλος προς Κορινθιȣς προτερα λεγων, θεατρον ἐγενηθημεν τῳ κοσμῳ και ἀγγελοις και ἀνθρωποις. ἐπιςησον δε εἰ κατα μιαν ἐκδοχην κοσμος ἐςιν ἡ ἐλευθερομενη κτισις ἀπο της δȣλειας της Φθορας εἰς την ἐλευθεριαν της δοξης των τεκνων τȣ θεȣ, ἧς ἡ ἀποκαρ-

illuminare alios possint, mundum: cujus mundi lux fuere Apostoli. At vero Servator lux existens mundi, non corpora, sed incorpoream mentem incorporea potentia illuminat, ut tanquam a sole illuminatus unusquisque nostrum videre alia etiam intelligibilia possit. Ut autem sole illucescente vis illa lunæ & stellarum illuminandi obscuratur; sic hi, qui a Christo illustrantur, quique splendores illius perceperunt, nullam operam desiderant aliquorum administrantium Apostolorum, vel Prophetarum, ac ne Angelorum quidem: audendum enim est veritatem dicere: proinde addam, neque præstantissimarum virtutum eos indigere, quos ipsa primigenia lux edocuerit. Porro iis, qui minime solares Christi radios capere valent, Sancti ipsi ministrantes lucem præbent, sed ea, quam prædiximus longe inferiorem; cum vix alioqui hanc parvam ipsi capere valeant mox ab ipsa pleni. Est autem Christus lux mundi: est & lux vera ad ejus lucis differentiam, quæ sensu percipitur; cum nihil quod sensu percipiatur sit verum, nec tamen quia quod sensu percipitur non est verum, idcirco falsum est; nam potest comparationem proportionemque habere, quod sensu percipitur ad illud, quod animo cernitur, rationeque comprehenditur, cum interim sane recteque de omni non vero non prædicetur falsum. Quæro autem an idem sit lux mundi, & lux hominum. Ac meum quidem judicium est majorem tunc lucis vim exhiberi, cum appellatur lux mundi, quam quando lux hominum. Nam mundus juxta unum sensum, non tantum homines. Et Paulus in priore ad Corinthios Epistola majus quiddam esse, vel etiam diversum ab hominibus mundum hunc astruit dicens: *Theatrum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus.* Proinde observa an juxta unum sensum mundus sit creatura illa, quæ liberanda dicitur ab interitus servitute in libertatem gloriæ filiorum Dei,

cujus

ἀποκαραδοκια την ἀποκαλυψιν των υἱων τȣ θεȣ ἀπεκδεχεται. ἐπισησον δε προσεθηκαμεν, δια το παρακεισθαι το δυναμενον το· ἐγω φως εἰμι τȣ κοσμȣ, συνεξεταζεσθαι ἐπι των μαθητων ὑπο Ιησȣ λεγομενον, ὑμεις ἐςε το φως τȣ κοσμȣ. εἰσι γαρ ὑπολαμβανοντες μειζονας εἰναι τȣς ἀνθρωπȣς τȣς τῳ Ιησȣ γνησιως μεμαθητευμενȣς των ἀλλων κτισματων, οἱ μεν φυσει τοιȣτȣς γεγενημενȣς, οἱ δε και ἐν λογῳ τῳ κατα τον χαλεπωτερον ἀγωνα. πλειȣς γαρ οἱ πονοι, και ἐπισφαλης ἡ ζωη των ἐν σαρκι και αἱματι παρα τȣς ἐν αἰθεριῳ σωματι· ȣ̓κ ἀν των ἐν ȣ̓ρανῳ φωςηρων ἐν τῳ ἀναλαβειν τα γηϊνα σωματα ἀκινδυνως και παντως ἀναμαρτητως διανυσαντων την ἐνταυθα ζωην. οἱ δε τῳ λογῳ τȣτῳ παριςαμενοι τα μεγιςα περι ἀνθρωπων, ἀποφαινομεναις χρησονται λεξεσι των γραφων το ἀνυπερθετον της ἐπαγγελιας ὁτι τον ἀνθρωπον φθανει φασκȣσαις· ȣ̓ μην ταυτον τȣτο και περι της κτισεως, ἡ ὡς ἐδεξαμεθα κοσμȣ ἀπαγγελλȣσαις· το γαρ δε· ὡς ἐγω και συ ἐν ἐσμεν, ἱνα και αὐτοι ἐν ἡμιν ἐν ὠσι, και· ὁπȣ εἰμι ἐγω, ἐκει και ὁ διακονος ὁ ἐμος ἐςαι, σαφως περι ἀνθρωπων ἀναγεγραπται· περι δε της κτισεως ὁτι ἐλευθερουται ἀπο της δȣλειας της φθορας εἰς την ἐλευθεριαν της δοξης των τεκνων τȣ θεȣ, και προσθησȣσιν ὁτι ȣ̓χι εἰ ἐλευθερουται, ἠδη και κοινωνει της δοξης των τεκνων τȣ θεȣ. ȣ̓κ ἀποσιωπησȣσι δε ȣ̓τοι και το τον πρωτοτοκον πασης κτισεως δια την προς τον ἀνθρωπον ὑπερ παντα τιμην ἀνθρωπον μεν γεγονεναι, ȣ̓ μην ζωον τι των ἐν ȣ̓ρανῳ. ἀλλα και δευτερον και διακονον και δȣλον της γνωσεως Ιησȣ, τον ἐν τῃ ἀνατολῃ φανεντα ἀςερα δεδημιȣργησθαι, ἠτοι ὁμοιον ὀντα τοις λοιποις ἀςροις, ἡ ταχα και κρειττονα, ἀτε τȣ παντων διαφεροντος γενομενον σημειον. και εἰ τα καυχηματα των ἁγιων ἐςιν ἐν θλιψεσιν, εἰδοτων ὁτι ἡ θλιψις ὑπομονην κατεργαζεται, ἡ δε ὑπομονη δοκιμην, ἡ δε δοκιμη ἐλπιδα, ἡ δε ἐλπις ȣ̓ καται-

σχυνει·

cujus vehemens desiderium revelationem filiorum Dei exspectat. Observa autem addidimus, quod in medium producta fuerint ea verba: *Ego sum lux mundi*, quæ possunt etiam de discipulis intelligi, cum eis quoque Jesus dixerit: *Vos estis lux mundi.* Siquidem sunt qui suspicantur præstantiores aliis creaturis eos esse homines, qui ab ipso Jesu sincere edocti fuerint. Quorum alii quidem hos homines natura, alii vero ratione, quæ in actione difficiliori versatur, tales existere affirmant; majores enim labores majoraque vitæ pericula, qui carne ac sanguine constant habere, quam qui æthereo corpore. Nam neque lumina cœlestia dicunt corpora terrena si suscepissent, a periculis omnino, & a peccando immunia præsentem vitam trasactura. Cui etiam rationi, qui favent Scripturarum quarumdam testimoniis enuntiantibus maxima de hominibus, supervenientiamque promissionis ad hominem pertinere dicentibus, usuri sunt: cum tamen hoc ipsum de creatura, vel, ut intelleximus, de mundo testimonia hæc non promittant. Illud enim: *Ut ego, & tu unum sumus, ut & ipsi in nobis unum sint*: &: *Ubi ego sum, illic erit & minister meus*, aperte de hominibus scriptum est; de creatura vero, quod liberatur ab interitus corruptione in libertatem gloriæ filiorum Dei. Etiam addent, non si liberatur jam etiam participem esse filiorum Dei gloriæ. Non silebunt autem etiam isti, primogenitum omnis creaturæ, pro eo honore, quo hominem præter cætera prosequebatur, hominem factum, non animal aliquod cœleste. Quin etiam rursus addunt ministram & servam cognitionis Jesu stellam, quæ in Oriente apparuit, creatam fuisse, vel similem reliquis astris, vel fortasse etiam præstantiorem, quippe quæ omnium præstantissimum designaret. Quod si gloriationes sanctorum sunt in afflictionibus, qui *sciunt afflictionem parere patientiam, patientiam vero probationem*, probationem

vero

σχυνει· ετε υπομονην, ετε δοκιμην, ετε ελπιδα εξει ἡ μη τεθλιμμενη κτισις την ισην, αλλα ετεραν, επει τη ματαιοτητι ἡ κτισις υπεταγη εχ εκεσα, αλλα δια τον υποταξαντα επ᾽ ελπιδι. ὁ δε μη τολμων τα τηλικαυτα τω ανθρωπω κατακεχαρισθαι αλλοσε, χωρησας τω δεληματι φησει τη ματαιοτητι την κτισιν υποτασσομενην θλιβεσθαι μαλλον ςεναζεσαν ἡ οἱ οντες εν τω σκηνει ςεναζεσιν, ατε και πλειςον οσον χρονον και πολλαπλασιονα τε ανθρωπινε αγωνος τη ματαιοτητι δουλευεσαν. δια τι γαρ εχ εκεσα τετο ποιει, ἡ οτι παρα φυσιν εςιν αυτη τη ματαιοτητι υποτεταχθαι και μη την προηγεμενην ελειν της ζωης καταςασιν; ἡν απολη ψεται ελευθερεμενη εν τη τε κοσμε φθορα και της των σωματων ματαιοτητος απολεμενη. αλλ᾽ επει πλειονα και ε κατα το προκειμενον προβλημα δοκεμεν ειρηκεναι, επανελευσομεθα επι το εξ αρχης, υπομιμνησκοντες δια τι φως τε κοσμε ὁ σωτηρ λεγεται, και φως αληθινον, και φως των ανθρωπων. αποδεδοται μεν γαρ οτι δια το φως τε κοσμε το αισθητον λεγεται φως αληθινον, και οτι ητοι ταυτον εςι το φως τε κοσμε τω φωτι των ανθρωπων, ἡ επιδεχεται εξετασιν ὡς ταυτον. αναγκαιως δε δια τες μηδεν εξειληφοτας εκ τε λογον ειναι τον σωτηρα ταυτα ηρευνηται, ἱνα πειθωμεθα μη κατα αποκληρωσιν ιςασθαι μεν επι της λογος εννοιας, και προσηκοι τω χορις μεταληψεως της δυναμενης μεταλαμβανεσθαι, αναγειν δε και αλληγορειν την, φως τε κοσμε, φωνην, και τα λοιπα των πολλων ἁ παρεθεμεθα.

Ωσπερ δε παρα το φωτιζειν και καταλαμπειν τα ἡγεμονικα των ανθρωπων, ἡ απαξαπλως των λογικων, φως εςιν ανθρωπων, και φως αληθινον, και φως του κοσμε· ετως εκ του δια του ενεργειθαι την αποθεσιν

πασης

vero spem, spem autem non confundere; neque patientiam, neque probationem habebit non afflicta creatura æqualem, sed diversam: *Quoniam vanitati creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit illam sub spe.* Cæterum qui non in animum inducit suum talia homini beneficia collata fuisse, alio voluntate tendens dicet creaturam, quæ vanitati suspirans subjacet, affligi magis, quam hos qui suspirant in hoc tabernaculo: quippe quæ tempore quamplurimo, idque cum multiplicatione, serviat humani certaminis vanitati. Quare enim nolens hoc facit, nisi quod vanitati subjectam esse, & non habere præcipuum vitæ statum sit contra ejus naturam? quem quidem statum, quia in mundi interitu, & in interitu vanitatis corporum liberatur, & solvitur, recepturа est. Verum enimvero quoniam plura, quam quæ conveniant propositæ disputationi, videmur disseruisse, redeamus unde digressa erat oratio, memoria repetentes, qua de causa tum lux mundi, tum lux vera, tum denique lux hominum Servator dicatur. Explicatum est ergo eum lucem veram appellari, propter lucem mundi sensibilem: vel quod idem sit esse lucem mundi, & lucem hominum; vel in disputationem cadat, sit nec ne idem. Quæ necessario nobis investigata sunt propter eos, qui nihil commentati sunt, quare Servator diceretur Verbum: quo persuasum haberemus nos non ex præfinitione stare debere in solius vocabuli hujus, Verbum, intelligentia, cum minus sit decens, ut hoc vocabulum per translationem non exponatur, cum anagogice atque allegorice exponamus illud lumen mundi, atque multa alia, quæ in medium protulimus.

25. Ut autem eo, quod illuminet illustretque hominum mentes, vel generatim omnium, qui rationis sunt capaces, lux est hominum, & lux vera, & lux mundi: sic eo, quod auctor sit omnis mortalitatis

πασης νεκροτητος, και ἐμφυεσθαι την κυριως καλεμενην ζωην ἐκ νεκρων ἀνισαμενων των αὐτον γνησιως κεχωρηκοτων καλειται ἡ ἀνασασις. τετο δε ἐ μονον ἐπι τε παραντος ἐνεργει τοις δυναμενοις λεγειν, συνεταφημεν τῳ Χριςῳ δια τε βαπτισματος, και συνανεςημεν αὐτῳ· ἀλλα πολλῳ μαλλον ὁτε ἀκρως πασαν τις ἀποθεμενος νεκροτητα, ἐν τῃ αὐτε τε υἱε καινοτητι ζωης περιπατει· την νεκρωσιν τε Ιησε ἐν τῳ σωματι παντοτε ἐνταυθα περιφερομεν, ὁτε ἀξιολογως ὠφελημεθα, ἱνα ἡ ζωη τε Ιησε ἐν τοις σωμασιν ἡμων φανερωθῃ.

Ἀλλα και ἡ ἐν σοφιᾳ πορεια, και πρακτικη τῶν σωζομενων ἐν αὐτῳ γινομενη κατα τας περι ἀληθειας ἐν λογῳ θειῳ διεξοδες, και πραξεις τας κατα την ἀληθη δικαιοσυνην, παριςησιν ἡμιν νοειν πως αὐτος ἐςιν ἡ ὁδος, ἐφ' ἡν ὁδον ἐδεν αἱρειν δει, ἐτε πηραν, ἐτε ἱματιον, ἀλλ' ἐδε ῥαβδον ἐχοντα ὁδευειν χρη, ἐδε ἐποδηματα ὑποδεδεσθαι κατα τες ποδας. αὐταρκης γαρ ἐςι παντος ἐφοδιε αὐτη ἡ ὁδος, και ἀνενδεης τυγχανει πας ὁ ταυτης ἐπιβαινων, κεκοσμημενος ἐνδυματι ᾧ πρεπει κεκοσμησθαι τον ἐπι την κλησιν τε γαμε ἀπιοντα, ἐδενος τε χαλεπε δυναμενε ἀπαντησαι κατα ταυτην την ὁδον. ἀμηχανον γαρ ὁδες ὀφεως ἐπι πετρας εὑρειν, κατα τον Σαλομωντα, φημι δ' ἐγω ὁτι και ἐδεποτε θηριε· διο ἐδε χρεια ῥαβδε ἐν ὁδῳ, ἐδε ἰχνη των ἐναντιων ἐχεσῃ, και ἀνεπιδεκτῳ δια το ςερρον, διοπερ και πετρα λεγεται, των χειρονων τυγχανεσῃ.

Αληθεια δε ὁ μονογενης ἐςι παντα ἐμπεριειληφως τον περι των ὁλων κατα το βουλημα τε πατρος μετα πασης τρανοτητος λογον, και ἑκαςῳ κατα την ἀξιαν αὐτε ἡ ἀληθεια ἐςι μεταδιδες. ἐαν δε τις ζητῃ εἰ παν ὁτιποτε ἐγνωσμενον ὑπο τε πατρος κατα το βαθος τε

deponendæ, ingenerandique eam, quam proprie vocamus vitam, resurgentibus ex mortuis iis, qui eum sincere receperint, appellatur resurrectio. Hoc autem non modo in præsentia in his operatur, qui valent dicere: *Consepulti sumus cum Christo per baptismum*, cumque eo simul resurreximus: sed etiam multo magis cum prorsus omni deposita mortalitate, aliquis in novitate vitæ ipsius Filii ambulat: *Mortalitatem* vero *Jesu semper in corpore*, dum hic degimus, *circumferimus*, quando magnum fructum cepimus, *Ut vita Jesu in corporibus nostris manifestetur.*

26. Quin etiam via, quæ est in sapientia, & quæ vim habet efficiendi eos, qui per eam salutem adipiscuntur secundum explicationes de veritate in divino verbo, & actiones existentes in vera justitia, nobis intelligendum præbet, quomodo Christus via dicatur, in quam viam nihil gestare debet, neque peram, neque pallium, ac ne baculum quidem, vel calceos, quibus induat pedes iter facturus. Sufficiens enim per se est hæc via ad omnia suppeditanda itineri necessaria, nullaque re omnino indiget quisquis hanc ingreditur, ornatus eo vestimento, quo ornatum esse eum decet, qui invitatus vadit ad nuptias, cum nulla res molesta possit in hac via occurrere. Facile enim factu non est, teste Salomone, ut serpentis, &, ut ego arbitror, cujusvis etiam feræ vias inveniat quis supra petram. Quare nihil opus est baculo in via hac, quæ tantum abest, ut contrariorum vestigia habeat, ut ne illorum quidem, quæ mala sunt, ob soliditatem, unde etiam petra dicitur, sit capax.

27. Porro Unigenitus veritas est, omnem omnium rerum juxta Patris voluntatem cum omni claritate rationem in se complectens, atque unicuique in quantum est veritas pro illius dignitate & merito distribuens. Quod si quis inquirat, num omne, quod tandem cognitum est Patri juxta profunditatem, &

πλȣτȣ και της σοφιας και της γνωσεως αὐτȣ, ἐπιςαται ὁ σωτηρ ἡμων, και φαντασια τȣ δοξαζειν τον πατερα ἀποφαινηται τινα γινωσκομενα ὑπο τȣ πατρος ἀγνοεισθαι ὑπο τȣ υἱου, διαρκȣντος ἐξισωθηναι ταις καταληψεσι τȣ ἀγεννητȣ θεȣ· ἐπιςατεον αὐτον ἐκ τȣ ἀληθειαν εἰναι τον σωτηρα, και προσακτεον ὁτι εἰ ὁλοκληρος ἐςιν ἡ ἀληθεια, ȣ̓δεν ἀληθες ἀγνοει, ἱνα μη σκαζῃ λειπȣσα ἡ ἀληθεια οἷς ȣ̓ γινωσκει, κατ᾽ ἐκεινȣς, τυγχανȣσιν ἐν μονῳ τῳ πατρι, ἡ δεικνυτω τις ὁτι ἐςιν ἁ γινωσκομενα της ἀληθειας προσηγοριας ȣ̓ τυγχανοντα, ἀλλα ὑπερ αὐτην ὀντα.

Σαφες δε ὁτι κυριως της εἰλικρινȣς και ἀμιγȣς προς τι ἑτερον ζωης ἡ ἀρχη ἐν τῳ πρωτοτοκῳ πασης κτισεως τυγχανει· ἀφ᾽ ἡς οἱ μετοχοι του Χριςȣ λαμβανοντες την ἀληθως ζωσι ζωην, των παρ᾽ αὐτην νομιζομενων ζην ὡσπερ ȣ̓κ ἐχοντων το ἀληθινον φως, ȣ̔τως ȣ̓δε το ἀληθινον ζην.

Και ἐπει ἐν τῳ πατρι ȣ̓κ ἐςι γενεσθαι ἡ παρα τῳ πατρι, μη φθασαντα, πρωτον κατωθεν ἀναβαινοντα, ἐπι την τȣ υἱου θεοτητα, δι᾽ ἡς τις χειραγωγηθηναι δυναται και ἐπι την πατρικην μακαριοτητα, θυρα ὁ σωτηρ ἀναγεγραπται· φιλανθρωπος δε ὠν, και την ὁπωσποτε ἐπι το βελτιον ἀποδεχομενος των ψυχων ῥοπην, των ἐπι τον λογον μη σπευδοντων, ἀλλα δικην προβατων ȣ̓κ ἐξητασμενον, ἀλλα ἀλογον το ἡμερον και πραον ἐχοντων, ποιμην γινεται· ἀνθρωπȣς γαρ και κτηνη σωζει ὁ κυριος· και ὁ Ισραηλ δε και ὁ Ιȣδας σπειρεται σπερμα ȣ̓ μονον ἀνθρωπων, ἀλλα και κτηνων.

Προς τȣτοις ἐπισκοπητεον ἐξ ἀρχης την Χριςος προσηγοριαν, και προσληπτεον την βασιλευς ἱνα τη παραθεσει ἡ διαφορα νοηθῃ. λεγεται δε ἐν τῳ μδ᾽ ψαλμῳ· ὁ ἠγαπηκως την δικαιοσυνην, και ἀνομιαν μεμισηκως παρα

τȣς

divitiarum, & ſapientiæ, & cognitionis ejus, Servator noſter ſciat, & cauſa glorificandi Patrem, quædam a Patre cognita eſſe dicat, quæ Filius ignoret, cum alioqui poſſit ex æquo perinde atque ingenitus Deus apprehenſiones prehendere; ſciendum eſt Servatorem ipſum, quia ſit veritas, nihil veri ignorare, idque tum maxime adjungendum eſt, ſolida ſi eſt veritas, ne claudicet veritas diminuta cognitione eorum, quæ ſunt in ſolo Patre, ut iſti tradunt: vel oſtendat aliquis, quædam eſſe, quæ cognoſcuntur, quæ veritatis appellatione nuncupari non poſſunt, ſed ſupra ipſam veritatem ſita ſunt.

28. Cæterum perſpicuum eſt principium fontemque vitæ ſincerioris ac purioris, atque a mixtione cujuſcumque rei alienæ, proprie in primogenito omnis creaturæ exiſtere, a qua qui Chriſti ſunt participes ſumentes, veram vivunt vitam; cum hi, qui præter ipſum vivere exiſtimantur, ut veram lucem non habent, ita ne veram quidem vivant vitam.

29. Quoniam vero in Patre vel apud Patrem non licet eſſe ei: qui primum ab imo aſcendendo non pervenerit ad Filii divinitatem, per quam quis manu duci poteſt etiam ad paternam, oſtium Salvator inſcriptus eſt: generis autem humani amans cum ſit, & qualemcumque animorum ad meliorem frugem inclinationem admittat, eorum, qui ad λογον (id eſt ad rationem) non feſtinant, oviumque inſtar non exquiſitam, ſed irrationalem manſuetudinem, & lenitatem habent, paſtor efficitur: *Homines enim, & jumenta ſervat Dominus.* Quin & Iſrael, & Judas nedum hominum, ſed etiam jumentorum ſemen ſeminat.

30. Ad hæc a principio conſiderandum eſt Chriſti vocabulum, adjuncto etiam vocabulo regis, ut comparatione quid differant intelligatur. Cum itaque in quarto hic & quadrageſimo pſalmo dicatur, amans juſtitiæ, & oſor iniquitatis, præ participibus, ob talem

τυς μετοχυς, αἰτιαν τυ κεχρισθαι το ὑτω δικαιοσυνην προσεληλυθεναι, ἐσχηκεναι, και την ἀνομιαν μεμισηκεναι, ὡς ὐχ ἁμα τῳ εἰναι, την χρισιν συνυπαρχουσαν και συγκτηθεισαν λαβων, ἡτις χρισις βασιλειας ἐπι γεννητοις ἐςι συμβαλον, ἐσθ᾽ ὁτε δε και ἱερωσυνης, ἀρ᾽ ὀυν ἐπιγεννητη ἐςιν ἡ τυ υἱου τυ θευ βασιλεια, και ὐ συμφυης αὐτῳ; και πως οἰονται τον πρωτοτοκον πασης κτισεως, ὐκ ὀντα βασιλεα ὑςερον βασιλεα γεγονεναι, δια το ἠγαπηκεναι δικαιοσυνην, και ταυτα τυγχανοντα δικαιοσυνην; μηποτε δε λανθανει ἡμας ὁ μεν ἀνθρωπος αὐτυ Χριςος ὠν, κατα την ψυχην δια το ἀνθρωπινον και τεταραγμενην, και περιλυπον γεγενημενην μαλιςα νουμενος, ὁ δε βασιλευς κατα το θειον. παραμυθυμαι δε τυτο ἐξ ἑβδομηκοςυ πρωτυ ψαλμυ λεγοντος· ὁ θεος το κριμα συ τῳ βασιλει δος, και την δικαιοσυνην συ τῳ υἱῳ τυ βασιλεως, κρινειν τον λαον συ ἐν δικαιοσυνῃ, και τυς πτωχυς συ ἐν κρισει· σαφως γαρ εἰς Σαλομωντα ἐπιγεγραμμενος ὁ ψαλμος περι Χριςου προφητευεται, και ἀξιον ἰδειν τινι βασιλει το κριμα ἐυχεται δοθηναι ὑπο θευ ἡ προφητεια, και τινι υἱῳ βασιλεως, και ποιυ βασιλεως την δικαιοσυνην· ἡγυμαι ὀυν βασιλεα μεν λεγεσθαι την προηγυμενην τυ πρωτοτοκυ πασης κτισεως φυσιν, ᾗ διδοται δια το ὑπερεχειν το κρινειν· τον δε ἀνθρωπον ὁν ἀνειληφεν, ὑπ᾽ ἐκεινης μορφυμενον κατα δικαιοσυνην και ἐκτυπυμενον, υἱον τυ βασιλεως, και προσαγομαι εἰς το τουθ᾽ ὑτως ἐχειν παραδεξασθαι, ἀπο τυ εἰς ἑνα λογον συνηχθαι ἀμφοτερα, και τα ἐπιφερομενα, ὐκετι ὡς περι δυο τινων ἀπαγγελλεσθαι, ἀλλ᾽ ὡς περι ἑνος. πεποιηκε γαρ ὁ σωτηρ τα ἀμφοτερα ἐν, κατα την ἀπαρχην των γινομενων ἀμφοτερων ἐν ἑαυτῳ προ παντων ποιησας· ἀμφοτερων δε λεγω και ἐπι των ἀνθρωπων, ἐφ᾽ ὠν ἀνακεκραται τῳ ἁγιῳ πνευματι ἡ ἑκαςυ ψυχη, και γεγονεν ἑκαςος των σω-

ζομενων

erga justitiam amorem, ergaque iniquitatem odium, promeruisse ut ungeretur, tanquam non simul cum esse, unctionem existentem concreatamque acceperit; quæ unctio regni interdumque etiam sacerdotii mortalibus est signum: censebis tu mortale filii Dei regnum esse, nec simul cum eo natum? Atqui qui fieri potest, ut primogenitus omnis creaturæ rex efficeretur, cum id antea non haberet? & idcirco quia justitiam dilexerit, cum sit ipsa justitia? Verum hauduquaquam nos latere debet, vocabulum Christi ad eam naturam, qua est homo, præcipue pertinere; juxta quam etiam anima ipsius dicitur turbata, & pertristis fuisse; vocabulum vero regis referri ad divinitatem; id quod ex primo & septuagesimo psalmo confirmare licet, dicente: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis, ut judicet populum tuum in justitia, & pauperes tuos in judicio;* aperte enim Salomoni inscriptus hic psalmus de Christo prophetat: operæque pretium est videre, cui regi optet a Deo Propheta judicium dari, & cui filio regis, & cujus regis justitiam. Meum itaque est judicium, præcipuam primogeniti totius creaturæ naturam, cui ob præstantiam datum sit judicium, regem dici; filium vero regis, eum quem assumpsit hominem, ab illa formatum & effigiatum secundum justitiam. Quam rem sic se habere ut credam, adducor ex eo, quod sub unam & eamdem rationem contractum sint utrumque: & quod, quæ dicuntur, non tanquam de duobus quibusdam, sed tanquam de uno enuntientur. Nam *fecit* Servator *utraque unum*, cum eorum, quæ fiunt utraque unum, primitias in seipso ante omnia fecisset. Vocem autem, *utraque*, refero ad homines etiam illos, qui permixtam Spiritu sancto habentes animam, spirituales effecti servantur. Ut igitur aliquos cernere est, quibus Christus est pastor, sicuti prædiximus, propter suam ipsorum mansuetudinem & firmitatem,

ζομένων πνευματικος. ὥσπερ ὀυν ἐισι τινες ποιμαινομενοι ὑπο Χριςȣ, δια το σφων αὐτων, ὡς προειρηκαμεν, πραον μεν και ἐυςαθες, ἀλογωτερον δε· ὑτω και βασιλευομενοι οἱ κατα λογικωτερον προσιεναι τῃ θεοσεβειᾳ· και βασιλευομενων διαφοραι, ἤτοι μυςικωτερον και ἀποῤῥητοτερον και θεοπρεπεςερον βασιλευομενων, ἢ ὑποδεεςερον. και ἐιποιμ᾽ ἀν τȣς μεν τεθεωρηκοτας τα ἐξω σωματων, καλουμενα παρα τῳ Παυλῳ ἀορατα και μη βλεπομενα, ἐξω παντος αἰσθητου λογῳ γεγενημενους, βασιλευομενȣς ὑπο της προηγȣμενης φυσεως τȣ μονογενȣς: τȣς δε μεχρι τȣ περι των αἰσθητων λογȣ ἐφθακοτας, και δια τȣτων δοξαζοντας τον πεποιηκοτα και αὐτȣς ὑπο λογȣ βασιλευομενȣς, ὑπο τȣ Χριςȣ βασιλευεσθαι· μηδεις δε προσκοπτετω διακρινοντων ἡμων τας ἐν τῳ σωτηρι ἐπινοιας, ὀιομενος και τῃ ὑσιᾳ ταυτον ἡμας ποιειν.

Πανυ δε και τοις τυχȣσιν σαφες, πως ἐςι διδασκαλος και σαφηνιςης των εἰς ἐυσεβειαν συντεινοντων ὁ κυριος ἡμων, και κυριος δȣλων των ἐχοντων πνευμα δȣλειας εἰς φοβον, προκοπτοντων, και ἐπι την σοφιαν σπευδοντων, και ταυτης ἀξιȣμενων· ἐπει ὁ δȣλος οὐκ οἰδε τι θελει ὁ κυριος αὐτȣ, οὐ μενει κυριος, γινομενος αὐτων φιλος, και αὐτος τȣτο διδασκει, ὁπου μεν ἐτι δȣλοι ὑπηρχον οἱ ἀκροωμενοι, φασκων· ὑμεις φωνειτε με ὁ διδασκαλος, και ὁ κυριος. και καλως λεγετε, εἰμι γαρ, ὁπου δε ὐκετι ὑμας λεγω δȣλους, ὁτι ὁ δȣλος ὐκ οἰδε τι το θελημα τȣ κυριȣ αὐτȣ, ἀλλ᾽ ἐγω ὑμας φιλȣς λεγω, ὁτι διαμεμενηκατε μετ᾽ ἐμȣ ἐν πασι τοις πειρασμοις μου: οἱ ὀυν κατα φοβον βιȣντες, ὁν ἀπαιτει ἀπο των ὐ καλων δȣλων ὁ θεος, ὡς ἀνεγνωμεν ἐν τῳ Μαλαχιᾳ· εἰ κυριος εἰμι ἐγω, πȣ ἐςιν ὁ φοβος μȣ; δουλοι τυγχανουσι κυριου του σωτηρος αὐτων καλουμενου.

Αλλα

quæ ineſt in irrationali parte animæ: ſic etiam aliquos videas, quibus rex ſit ipſe Chriſtus, ob eam animæ partem, quæ rationis magis eſt capax, per quam accedunt ad Dei cultum. Quorum quidem regem habentium ſunt differentiæ, regnante in illis rege, vel magis ſecundum myſticam, & arcanam rationem, arcanius ac divinius vel imperfectius. Ex quo dixerim ego in illis, qui eousque ratione pervenerunt, ut contemplati fuerint ea, quæ corporea non ſunt, & a Paulo vocantur *inviſibilia*, & quæ oculis non cernuntur, præcipuam Unigeniti regnare naturam; in iis vero, qui rationem etiam attigerunt rerum earum, quæ ſenſu percipi poſſunt, & ex hisce rebus glorificant eum, qui fecit, ut etiam ipſi ſub regno rationis ſint, ipſum Chriſtum regnare. Neque vero offendatur ullus, ſeparantibus nobis, quæ ſunt in Servatore, ſignificationes, idem exiſtimans etiam in ſubſtantia ipſius nos facere.

31. Vel vulgaribus vero quibusque admodum etiam patebit quomodo Dominus noſter, magiſter ſit, & explanator his, qui contendunt ad pietatem, ac Dominus ſervorum illorum, qui *ſpiritum ſervitutis habent ad timorem:* qui ſi proficiant, & ad ſapientiam ſummo ſtudio contendant, etiam hac digni habentur: *Quoniam ſervus neſcit, quid velit dominus ipſius*, nec amplius autem permanet Dominus, factus illorum amicus, id quod ipſe docet, cum adhuc ſervi erant ipſius auditores; dicens: *Vos vocatis me magiſtrum ac dominum, & bene dicitis, ſum etenim*; alibi vero: *Poſthac, non dico vos ſervos, quia ſervus neſcit, quæ ſit voluntas domini ſui: ſed dico vos amicos*, quoniam *permanſiſtis mecum in omnibus tribulationibus meis.* Qui ergo in timore vivunt, quem exigit Deus a ſervis non bonis, ut legimus in Malachia: *Si Dominus ego ſum, ubi eſt timor meus?* ſervi ſunt Domini, qui illorum vocatur Servator.

Αλλα δια τετων παντων οὐ σαφως ἡ ἐυγενεια παριςαται τε υἱε· ὁτε δε το· υἱος με εἰ συ, ἐγω σημερον γεγεννηκα σε, λεγεται προς αὐτον ὑπο τε θεε· ᾧ ἀει ἐςι το σημερον, ἐκ ἐνι γαρ ἑσπερα θεε, ἐγω δε ἡγουμαι ὁτι ἐδε πρωια, ἀλλ᾽ ὁ συμπαρεκτεινον τῃ ἀγεννητῳ και ἀϊδιῳ αὐτε ζωῃ, ἱν᾽ ἐτως ἐιπω, χρονος, ἡμερα ἐςιν αὐτῳ σημερον, ἐν ᾑ γεγεννηται ὁ υἱος· ἀρχης γενεσεως αὐτε ἐτως ἐχ ἐυρισκομενης, ὡς ἐδε της ἡμερας.

Προσθετεον τοις εἰρημενοις πως ἐςιν ὁ υἱος ἀληθινη ἀμπελος. τετο δε δηλον ἐςαι τοις συνιεισιν ἀξιως χαριτος προφητικης το· οἰνος ἐυφραινει καρδιαν ἀνθρωπε. εἰ γαρ ἡ καρδια το διανοητικον ἐςι, το δε ἐυφραινον αὐτο ὁ ποτιμωτατος ἐςι λογος, ἐξιςων ἀπο των ἀνθρωπικων, και ἐνθεσιαν ποιων, και μεθυειν μεθην ἐκ ἀλογιςον, ἀλλα θειαν, ἡν οἰμαι και Ιωσηφ τους ἀδελφους μεθυειν ποιει, ἐυλογως ὁ τον ἐυφραινοντα καρδιαν ἀνθρωπε οἰνον φερων ἀμπελος ἐςιν ἀληθινη· δια τετο ἀληθινη, ἐπει βοτρυς ἐχει την ἀληθειαν, και κληματα τες μαθητας, μιμητας αὐτε, και αὐτες καρποφορεντας την ἀληθειαν. ἐργον δε διαφοραν παραςησαι ἀρτε και ἀμπελε, ἐπει ἐ μονον ἀμπελος, ἀλλα και ἀρτος ζωης εἰναι φησιν. ὁρα δε μηποτε ὡσπερ ὁ ἀρτος τρεφει, και ἰσχυροποιει, και ςηριζειν λεγεται καρδιαν ἀνθρωπου, ὁ δε οἰνος ἡδει και ἐυφραινει και διαχει· ἐτως τα μεν ἠθικα μαθηματα, ζωην περιποιεντα τῳ μανθανοντι, και πραττοντι, ἀρτος ἐςι της ζωης, ἐκ ἀν ταυτα γεννηματα λεγοιτο της ἀμπελε· και ἐυφραινοντα, και ἐνθετιαν ποιεντα, ἀποῤῥητα και μυςικα θεωρηματα κατατρυφωσι τε κυριε ἐγγινομενα, και ἐ μονον τρεφεσθαι, ἀλλα και τρυφαν ποθεσιν, ἐςιν ἀπο της ἀληθινης ἀμπελε ἐρχομενα οἰνος καλεμενα.

Γρος

32. Attamen nec his omnibus manifeste Filii nobilitas declatur, sed tum, cum: *Filius meus es tu, ego hodie genui te*, dicitur ad illum a Deo, cui semper est hodie, neque enim est vespera Dei, neque mane, meo quidem judicio, sed tempus, ut ita dicam, simul se extendens cum illa ipsius ingenita, & sempiterna vita ipsi dies est hodie, in qua genitus est Filius; sic non invento originis ipsius principio, sicut neque diei.

33. Insuper addendum est his, quæ diximus, quomodo Filius sit vitis vera. Ac profecto hoc perspicuum erit iis, qui, ut dignum est prophetica gratia, intelligunt illud: *Vinum lætificat cor hominis*. Nam si cor est intelligendi facultas, ipsamque lætificat sermo, maxime potabilis, abducens a rebus humanis, & furere faciens, & ebrium esse ebrietate, non ea quidem, quæ est aliena a ratione, sed divina, qua etiam Joseph fratres, ut puto, ebrios facit; merito is, qui vinum cor hominis lætificans affert, est vitis vera: ob hanc causam vera, quod racemos habeat veritatem, & palmites discipulos, sui imitatores, & ipsos fructificantes veritatem. Difficile autem est differentiam proponere panis & vitis, quandoquidem non vitem tantum, sed etiam panem vitæ seipsum appellat. Proinde vide ne forte quemadmodum panis nutrit, & cor roborat, confirmare cor hominis dictus, & vinum lætificat diffundens animum atque exhilarans, sic disciplinæ morales, quæ vitam acquirunt eas addiscenti atque operanti, panis quidem sint vitæ, non tamen fructus vitis dicantur; theoremata vero arcana & mystica, lætificantia atque numine animum afflantia, quæ ingenerantur in iis, qui oblectantur in Domino, non solum nutriri, verum etiam oblectari desiderantes, vinum vocentur a vera vite pervenientia.

Ρρος τουτοις τῳ πως πρωτος και ἐσχατος ἐν τῃ ἀποκαλυψει ἀναγεγραπται, ἑτερος κατα το πρωτος εἰναι τυγχανων τϐ ἀλφα, και της ἀρχης, και κατα το ἐσχατος, ἐχ ὁ αὐτος τῳ ω και τῳ τελει· ἡγϐμαι τοινυν των λογικων ζωων ἐν πολλοις εἰδεσι χαρακτηριζομενον, εἰναι τι πρωτον αὐτων, και δευτερον, και τριτον, και τα καθεξης, ἑως ἐσχατϐ· και το μεν ἀκριβης εἰπειν τι πρωτον, και ποιον το δευτερον, και ἐπι τινος ἀληθές το τριτον, και ἐτως μεχρι τϐ τελευταιϐ φθασαι, ἐ πανυ τι ἀνθρωπινον, ἀλλα ὑπερ την ἡμετεραν ἐςι φυσιν· ςηναι δε και περιλαλησαι τα εἰς τον τοπον ὡς οἱοι τε ἐσμεν πειρασομεθα· εἰσι τινες θεοι ὡν ὁ θεος θεος ἐςιν, ὡς αἱ προφητειαι φασιν· ἐξομολογεισθε τῳ θεῳ των θεων, και θεος θεων ἐλαλησε κυριος, και ἐκαλεσε την γην· θεος δε κατα το ἐυαγγελιον ἐκ ἐςι νεκρων, ἀλλα ζωντων. ζωντες ἀρα και οἱ θεοι εἰσιν ὡν ὁ θεος θεος ἐςι, και ὁ Αποςολος δε γραφων ἐν τῃ προς Κορινθιϐς, ὡσπερ εἰσι θεοι πολλοι, και κυριοι πολλοι, κατα τα προφητικα, το των θεων ἐξειληφαμεν ὀνομα ὡς τυγχανοντων· εἰσι δε παρα τϐς θεϐς ὡν ὁ θεος θεος ἐςιν, ἑτεροι τινες οἱ καλϐνται θρονοι, και ἀλλοι λεγομενοι ἀρχαι, κυριοτητες τε, και ἐξϐσιαι παρα τϐτους ἀλλοι. δια τε το, ὑπερ παν ὀνομα ὀνομαζομενον, ἐ μονον ἐν τϐτῳ τῳ αἰωνι, ἀλλα και ἐν τῳ μελλοντι, και ἀλλα παρα ταυτα ἐ πανυ συνηθως ἡμιν ὀνομαζομενα δει πιςευειν εἰναι λογικα· ὡν ἐν τι γενος ἐκαλει Σαβαι ὁ Εβραιος, παρο ἐσχηματισθαι τον Ζαβαωθ ἀρχοντα ἐκεινων τυγχανοντα, ἐχ ἑτερον τϐ θεϐ. και ἐπι πασι θνητον λογικον ὁ ἀνθρωπος· ὁ τοινυν των ὀλων θεος πρωτον τι τῃ τιμῃ γενος λογικον πεποιηκεν, ὁπερ οἰμαι τϐς καλϐ-

34. Ad hæc (elaborandum nobis est) quonam pacto primus, & ultimus in Apocalypsi inscriptus est: in quantum primus est, diversus ab α, id est principio; & in quantum est ultimus, non idem cum ω, id est fine. Opinor itaque, cum animalia, quæ rationem participant, diversarum sint specierum, aliud inter ipsa esse primum, aliud secundum, aliud tertium, & sic deinceps usque ad ultimum; quorum sane quodnam sit primum, & secundum & tertium, & sic usque ad ultimum accurate dicere humani non admodum ingenii est, sed ejus quod naturam superet nostram. Conabimur tamen, quæ ad hujus considerationis declarationem pertinere videbuntur, pro virili nostra afferre in medium atque eloqui. Sunt quidam Dii, quorum Deus Deus est, ut Prophetiæ loquuntur: *Confitemini Deo Deorum*; &, *Deus Deorum Dominus locutus est, & vocavit terram*: Deus autem, ut Evangelium tradit, *non mortuorum Deus est, sed viventium.* Unde viventes etiam Dii sunt, quorum Deus, Deus est. Quin etiam scribente ad Corinthios Apostolo juxta propheticas voces: *Quemadmodum sunt Dii multi, & domini multi*, nomen Deorum interpretati sumus, tanquam existant. Sunt vero etiam præter Deos, quorum Deus est Deus, alii qui vocantur Throni; & alii qui dicuntur Principatus; rursus præter hos alii, qui dicuntur Dominationes & Potestates. Dicente autem Paulo: *Super omne nomen, quod nominatur non solum in sæculo hoc, verum etiam in futuro*, credere debemus alia esse etiam, præter hæc, rationalia, quorum vocabula haud ita familiariter nobis sint in usu, quorum unum quoddam genus Saba vocabat Hebræus, ob eam causam dicens nomen formatum fuisse Sabaoth, qui princeps hujus ordinis esset, nec diversus a Deo. Præter hæc omnia est mortale rationale ipse homo. Universorum ergo Deus, genus primum quoddam rationale, quod cæteris ho-

nore

καλυμενυς θευς, και δευτερον ἐπι τυ παροντος καλειθωσαν θρονοι, και τριτον χωρις διαςασεως ἀρχαι. ὑτω δε τῳ λογικῳ καταβατεον ἐπι ἐσχατον λογικον, ταχα ὐκ ἀλλο τι τυ ἀνθρωπυ, τυγχανον. ὁ τοινυν σωτηρ θειοτερον πολλῳ ἡ ὁ Παυλος γεγονε τοις πασι παντα, ἱνα παντα ἡ κερδηση, ἡ τελειωσῃ, και σαφως γεγονεν ἀνθρωποις ἀνθρωπος, και ἀγγελοις ἀγγελος. και περι μεν τυ ἀνθρωπον αὐτον γεγονεναι ὑδεις των πεπιςευκοτων διςαζει· περι δε τυ ἀγγελον, πειθωμεθα τηρουντες τας των ἀγγελων ἐπιφανειας και λογυς, ὁτε της των ἀγγελων ἐξυσιας φαινεται, ἐν τισι τοποις της γραφης ἀγγελων λεγοντων, ὡσπερ ἐπι τυ, ὠφθη ἀγγελος κυριυ ἐν πυρι φλογος βατυ, και εἰπεν, ἐγω θεος Αβρααμ, και Ισαακ, και Ιακωβ. ἀλλα και ὁ Ησαϊας φησι· καλειται το ὀνομα αὐτυ μεγαλης βυλης ἀγγελος. πρωτος ὐν και ἐσχατος ὁ σωτηρ ὐχ ὁτι ὐ τα μεταξυ, ἀλλα των ἀκρων, ἱνα δηλωθῃ ὁτι τα παντα γεγονεν αὐτος. ἐπιςησον δε ποτερον ἀνθρωπος ἐςι το ἐσχατον ἡ τα καλυμενα καταχθονια, ὡν εἰσι και οἱ δαιμονες. ἠτοι παντες, ἡ τινες ζητητεον τα εἰς ἁ και αὐτα γενομενος ὁ σωτηρ δια τυ προφητυ Δαβιδ φησι, και ἐγενηθην ὡσει ἀνθρωπος ἀβοηθητος ἐν νεκροις ἐλευθερος. ὡσπερ πλεον ἐχων παρα ἀνθρωπυς κατα την ἐκ παρθενυ γενεσιν, και κατα τον λοιπον ἐν παραδοξοις βιον, ὑτως ἐν νεκροις κατα το μονος ἐκει εἰναι ἐλευθερος, ὐκ ἐγκαταλελειπται ἡ ψυχη αὐτυ εἰς τον ᾁδην. ὑτως μεν ὐν πρωτος και ἐσχατος. εἰ δε ἐςι γραμματα θευ, ὡσπερ ἐςιν, ἁπερ ἀναγινωσκοντες οἱ ἁγιοι φασιν ἀνεγνωκεναι τα ἐν ταις πλαξι τυ ὐρανυ, τα ςοιχεια ἐκεινα, ἱνα δι' αὐτων τα ὐρανια ἀναγνωσθῃ, αἱ ἐννοιαι τυγχανυσιν, κατακεοματιζομεναι εἰς ἀλφα, και τα ἑξης, μεχρι τυ ω, τυ υἱυ τυ θευ. παλιν δε

ἀρχη

nore excelleret, fecit; quod mea sententia eos complectatur, qui vocantur Dii; alterum in præsentia vocentur Throni; tertium vero Principatus sine dissidio. Sic autem rationali ad ultimum rationale descendendum est, quod non aliud fortasse fuerit, quam homo. Servator igitur divinius multo quam Paulus, factus est omnibus omnia, ut omnes vel lucrifaceret vel perficeret: & manifeste homo hominibus, Angelis Angelus factus est. Cumque fidelium nemo ambigat hominem eum fuisse, Angelum etiam eum fuisse inducamur ad credendum, servantes Angelorum apparitiones, & verba, quando potestatem eum apparet Angelorum habere: in quibusdam Scripturæ locis Angelis loquentibus; veluti illo in loco: *Visus est Angelus Domini in flamma ignis de medio rubi, & dixit: Ego sum Deus Abraham, & Isaac, & Jacob.* Quin etiam Esaias dicit: *Vocabitur nomen ejus magni consilii Angelus.* Primus ergo, & ultimus est Servator, non quod non sit etiam media, sed idcirco duorum extremorum vocabulo gaudet, ut declaret se omnia fuisse. Inspice vero utrum homo sit ultimum rationale; an ea, quæ vocantur subterranea, quorum de numero sunt Dæmones, vel omnes vel aliqui. Inquirenda sunt & illa, quæ Servator se factum per Prophetam David inquit: *Et factus sum sicut homo sine adjutorio inter mortuos liber;* sicut plus habens præ hominibus, quia natus sit ex virgine, & ob reliquam vitam admirabiliter transactam, ita inter mortuos non derelicta est anima ejus in infernum, eo quod illic solus fuerit liber. Atque hunc quidem in modum primus est, & ultimus. Quod si sunt literæ Dei, ut certe sunt, quas Sancti legentes ea se dicunt legere, quæ sint in tabulis cœli, elementa illa, per quæ legenda sunt cœlestia, notiones sunt, in minutas partes divisæ, nempe in *α*, & quæ sequuntur, usque ad *ω*, quod est filius Dei. Rursus idem principium est, & finis;

ἀρχη και τελος ὁ αὐτος, ἀλλ' ὐ κατα τας ἐπινοιας ὁ αὐτος. ἀρχη γαρ, ὡς ἐν ταις παροιμιαις μεμαθηκαμεν, καθο σοφια τυγχανει, ἐςι· γεγραπται γουν, ὁ Θεος ἐκτισε με ἀρχην ὁδων αὐτυ εἰς ἐργα αὐτυ. καθο δε λογος ἐςιν, ὐκ ἐςιν ἀρχη, ἐν ἀρχῃ γαρ ἠν ὁ λογος. ὐκουν αἱ ἐπινοιαι αὐτυ ἐχουσιν ἀρχην, και δευτερον τι παρα την ἀρχην, και τριτον, και ὑτως μεχρι τελους· ὡσει ἐλεγεν, ἀρχη εἰμι καθο σοφια εἰμι· δευτερον δε, εἰ ὑτω τυχοι, καθο ἀορατος εἰμι, και τριτον καθο ζωη, ἐπει ὁ γεγονεν, ἐν αὐτῳ ζωη ἠν. και εἰ τις ἱκανος βασανιζων τον νουν των γραφων ὁραν, ταχα ἐυρησει πολλα της ταξεως και το τελος, ὐκ οἰμαι γαρ εἰ παντα. σαφεςερον δ' ἡ ἀρχη και τελος δοκει κατα την συνηθειαν ὡς ἐπι ἡνωμενυ λεγεσθαι, οἱον ἀρχη οἰκιας ὁ θεμελιος, και τελος ἡ ςεφανη. και ἐφαρμοςεον γε δια το ἀκρογωνιαιον εἰναι λιθον τον Χριςον τῳ ἡνωμενῳ παντι σωματι των σωζομενων το παραδειγμα το· παντα γαρ και ἐν πασι Χριςος ὁ μονογενης, ὡς μεν ἀρχη ἐν ᾡ ἀνειληφεν ἀνθρωπῳ· ὡς δε τελος ἐν τῳ τελευταιῳ των ἁγιων δηλονοτι τυγχανων, και ἐν τοις μεταξυ, ἡ ὡς μεν ἀρχη ἐν Αδαμ· ὡς δε τελος ἐν τῃ ἐπιδημιᾳ, κατα το εἰρημενον, ὁ ἐσχατος Αδαμ εἰς πνευμα ζωοποιουν. πλην τυτο το ῥητον ἐφαρμοσει και τῃ ἀποδοσει τυ πρωτος και ἐσχατος.

Τηρησαντες μεντοι τα εἰρημενα περι πρωτου και ἐσχατυ, και περι ἀρχης και τελους, ὁπου μεν εἰς εἰδη λογικων ἀνηνεγκαμεν, ὁπυ δε εἰς διαφορυς ἐπινοιας του υἱου τυ Θευ, τον λογον, και ἐχομεν την διαφοραν πρωτου και ἀρχης, και ἐσχατυ και τελυς, ἐτι δε και τυ α και τυ ω. ὐκ ἀδηλον ὐδε το ζων και νεκρος και μετα

το

ſed ſecundum ſignificationes non eſt idem. Nam principium eſt, quatenus ſapientia eſt, ut in Proverbiis didicimus. Scriptum eſt ergo: *Deus creavit me principium viarum ſuarum ad opera ejus.* Quatenus autem Verbum eſt, non eſt principium, quia in principio erat Verbum. Igitur ſignificationes ejus continent principium, & ſecundum quiddam, & tertium, præter principium, & ſic usque ad finem: tanquam ſi diceret, Principium ſum, quatenus ſapientia ſum; ſecundum autem, ſi forte ſic contingeret dici, in quantum ſum inviſibilis: tertium, in quantum vita: quoniam *quod factum eſt, in ipſo vita erat.* Quod ſiquis Scripturarum ſenſum inveſtigans, idoneus eſt eum aſſequi, is quidem fortaſſe inveniet pleraque, quæ ad ordinem pertineant, atque finem ipſum, neſcio autem an omnia. Apertius autem principium, ac finis ſecundum communem loquendi conſuetudinem, de re continua, & unita dici videntur: ut domus principium eſt fundamentum, & finis faſtigium. Et ſane *ſummo angulari lapide* exiſtente *Chriſto*, toti corpori unito eorum, qui ſervantur, adaptandum eſt exemplum hoc: omnia enim & in omnibus eſt Chriſtus unigenitus, qui ut principium in eo eſt homine, quem aſſumpſit; ut finis autem in ultimo, ſanctorum ſcilicet, etiam in his, qui ſunt in medio. Eſt etiam, ut principium quidem, in Adam; ut finis autem, in adventu ſuo, juxta illud: *Ultimus Adam in ſpiritum vivificantem.* Verumtamen hoc dictum congruet etiam explicationi harum vocum, primus & ultimus.

35. Cæterum ſi obſervaverimus, quæ ſuperius a nobis dicta fuere de vocabulis primi & ultimi, ubi tum ad ſpecies rationalium, tum ad filii Dei diverſas appellationes & ſignificationes, orationem retulimus, habemus etiam differentiam primi, & principii, & ultimi, & finis, quin etiam ejus, quod eſſe dicitur α & ω: ſed neque obſcurum eſt, quomodo Chriſtus

πο νεκρος ζων εἰς τους αἰωνας των αἰωνων. ἐπει γαρ ἐκ ὠφεληϻεθα ἀπο της πρωηγυμενης ζωης αὐτυ, γενομενοι ἐν ἁμαρτιᾳ, κατεβη ἐπι την νεκροτητα ἡμων, ἱνα ἀποθανοντος αὐτυ τῃ ἁμαρτιᾳ την νεκρωσιν τυ Ιησυ ἐν τῳ σωματι περιφεροντες, την μετα την νεκροτητα ζωην αὐτυ εἰς τυς αἰωνας των αἰωνων ταξει χωρησαι δυνηθωμεν· οἱ γαρ την νεκρωσιν τυ Ιησυ ἐν τῳ σωματι παντοτε περιφεροντες, και την ζωην τυ Ιησυ ἑξυσιν ἐν τοις σωμασιν αὐτων φανερυμενην.

Και ταυτα μεν ἀπο των της καινης διαθηκες βιβλιων ἐλεγετο ὑπ᾿ αὐτυ περι ἑαυτυ· ἐν δε τῳ Ησαΐᾳ ἐφασκεν ὑπο τυ πατρος τεθειϲθαι αὐτυ το ςομα ὡς μαχαιραν ὀξειαν, και κεκρυφθαι ὑπο την σκεπην της χειρος αὐτυ, βελει ἐκλεκτῳ ὡμοιωμενος, και ἐν τῃ φαρετρᾳ τυ πατρος κεκρυμμενος, δυλος τυ θευ των ὁλων ὑπ᾿ αὐτυ καλυμενος, και Ισραηλ, και φως ἐθνων. μαχαιρα μεν ὀυν ὀξεια ἐςι το ςομα τυ υἱου τυ θευ, ἐπει ζων τυγχανει ὁ λογος τυ θευ, και ἐνεργης, και τομωτερος ὑπερ πασαν μαχαιραν διςομον, και διϊκνυμενος ἀχρι μερισμου ψυχης και πνευματος, ἁρμων τε και μυελων, και κριτικος ἐνθυμησεων και ἐννοιων καρδιας, ἀλλως τε και ἐλθων ὐκ εἰρηνην ἐπι την γην, τυτεςιν ἐπι τα σωματικα και αἰσθητα βαλειν, ἀλλα μαχαιραν, και διακοπτων την, ἱν᾿ ὑτως εἰπω, ἐπιβλαβη φιλιαν ψυχης και σωματος, ἱν᾿ ἡ ψυχη ἐπιδιδυσα αὐτην τῳ ςρατευομενῳ κατα της σαρκος πνευματι, φιλιωθῃ τῳ θεῳ· μαχαιραν, ἡ ὡς μαχαιραν ὀξειαν κατα τον προφητικον λογον ἐσχε το ςομα. ἀλλα και βλεπων τοσυτυς τετρωμενυς τῃ θειᾳ ἀγαπῃ, ὁμοιως τῃ ὁμολογυσῃ τυτο πεπονθεναι ἐν τῳ ᾀσματι των ᾀσματων δια τυτο, ὁτι τετρωμενη ἀγαπης ἐγω, το τρωσαν βελος τας των τοσυτων εἰς ἀγαπην θεου ψυχας ὐκ ἀλλο τι ἑυρησει, ἡ τον εἰποντα· ἐθηκε με ὡς βελος ἐκλεκτον.

dicatur *vivens* & *mortuus*, imo poſt hanc vocem *mortuus*, *vivens in ſæcula ſæculorum.* Quoniam enim non juvabamur a præcedenti ipſius vita, peccato obnoxii, deſcendit ipſe ad mortalitatem noſtram; ut nos ipſius Jeſu peccato mortui mortificationem circumferentes, ordine capere poſſimus eam, quæ poſt mortificationem ipſius exſtitit, vitam in ſæcula ſæculorum. Nam qui ſemper Jeſu mortificationem in ſuo corpore circumferunt, etiam ipſam Jeſu vitam habituri ſunt in corporibus ipſorum clare apparentem.

36. Et hæc quidem ipſe de ſeipſo in libris Teſtamenti novi enuntiavit. Apud Eſaiam autem ſuum ipſius os a Patre poſitum eſſe dixit, veluti gladium acutum, & ſe abſconditum fuiſſe ſub umbra manus ipſius, aſſimilatum interim ſagittæ electæ, & in Patris pharetra abſconditum: ſervum Dei univerſorum ab ipſo vocatum, & Iſraelem, & lucem gentium. Gladius itaque acutus eſt os filii Dei, quoniam *Vivus eſt ſermo Dei, & efficax, & penetrantior quovis gladio utrinque incidente, & pertingens usque ad diviſionem animæ ſimul, ac ſpiritus, compagumque & medullarum, & diſcretor cogitationum & notionum cordis*; præſertim cum venerit, non ut mittat pacem ſuper terram, hoc eſt in res corporeas & ſenſibiles; ſed gladium, & ut diſcindat pernicioſam, ut ita loquar, corporis amicitiam, & animæ, quo anima permittens ſeipſam ſpiritui, qui militat adverſus carnem, amicitiam cum Deo ineat; gladium, vel tanquam gladium acutum habuit os juxta propheticum ſermonem. Quin etiam inſpiciens aliquis tot divino amore ſauciatos, non ſecus atque erat illa, quæ in Cantico Canticorum ſe hoc paſſam fatebatur, inquiens: *Amore vulnerata ego ſum*; is profecto non aliam inventurus eſt ſagittam, tam multorum animas amore Dei vulnerantem, quam eum, qui dicit: *poſuit me ſicut ſagittam electam.*

Ετι δε πας ὁ συνιεις πως τοις μαθητευομενοις ὁ Ιησυς γεγεννηται ὐχ ὡς ὁ ἀνακειμενος, ἀλλ' ὡς ὁ διακονων, μορφην δουλυ ὁ υἱος τυ Θευ ὑπερ ἐλευθεριας των δυλευσαντων τῃ ἁμαρτιᾳ λαβων, ὐκ ἀγνοησει τινα τροπον ὁ πατηρ φησι προς αὐτον το· δυλος μυ εἰ συ· και μετ' ὀλιγα· μεγα σοι ἐςι τυτο κληθηναι σε παιδα μυ. τολμητεον γαρ εἰπειν πλειονα, και θειοτεραν, και ἀληθως κατ' εἰκονα τυ πατρος την ἀγαθοτητα φαινεσθαι τυ Χριςυ, ὁτε ἑαυτον ἐταπεινωσε, γενομενος ὑπηκοος μεχρι θανατυ, θανατυ δε ςαυρυ, ἠ εἰ ἁρπαγνον ἡγησατο το εἰναι ἰσα Θεῳ, και μη βυληθεις ἐπι τῃ του κοσμυ σωτηρια γενεσθαι δυλος. δια τυτο διδαξαι ἡμας βυλομενος μεγα δωρον εἰληφεναι ἀπο τυ πατρος τῳ οὑτως δεδυλευκεναι φησι· και ὁ Θεος μυ ἐςαι μοι ἰσχυς· και εἰπε μοι, μεγα σοι ἐςι τυτο κληθηναι σε παιδα μυ. μη γενομενος γαρ δουλος, ὐκ ἀν ἐςησε τας φυλας τυ Ιακωβ, ὐδε την διασποραν τυ Ισραηλ ἐπεςρεψην, ἀλλ' ὐδε ἐγεγονει ἀν εἰς φως ἐθνων τυ εἰναι εἰς σωτηριαν ἑως ἐσχατυ της γης. και μετριον γε το δυλον αὐτον γενεσθαι, εἰ και μεγα ὑπο τυ πατρος εἰναι τυτο λεγεται, συγκρισει ἀρνιυ ἀκακυ και ἀμνυ· ὡς γαρ ἀρνιον ἀκακον γεγεννηται ἀγομενον τυ θυεσθαι ὁ ἀμνος τυ θευ, ἱνα ἀρῃ την ἁμαρτιαν τυ κοσμυ, ὁ πασι του λογου χορηγος, ὡμοιωθεις ἀμνῳ ἐνωπιον τυ κειροντος ἀφωνῳ, ὁπως τῳ θανατῳ αὐτυ ἡμεις παντες καθαρθωμεν, ἀναδιδομενῳ τροπον φαρμακυ ἐπι τας ἀντικειμενας ἐνεργειας, και την των βυλομενων ἀναδεξασθαι την ἀληθειαν ἁμαρτιαν· ἀτονησαι γαρ ὁ θανατος τυ Χριςυ τας πολεμυσας τῳ των ἀνθρωπων γενει πεποιηκε δυναμεις, και ἐξελευσεσθαι την ἐν ἑκαςῳ των πιςευοντων ζωην τῃ ἁμαρτιᾳ ἀφατῳ δυναμει. ἐπει δε ἑως πας ἐχθρος αὐτυ καταργηθῃ, και τελευταιος γε ὁ θανατος, αἰρει την ἁμαρτιαν, ἱν' ὁ πας γενηται χωρις ἁμαρτιας κοσμος· δια

τυτο

37. Ad hæc quisquis intellexerit, quonam pacto Jesus factus sit discipulis non tanquam recumbens, sed tanquam ministrans, quippe qui cum filius Dei esset, pro liberandis iis, qui peccato serviebant, formam servi sumpserit; non ignorabit quomodo ad ipsum Pater dicat: *Servus meus es tu*, ac mox: *Magnum tibi est, ut voceris servus meus.* Nam nobis audendum est dicere, majorem diviniorемque, atque vere secundum imaginem Patris, Christi bonitatem apparere, quando *Humilem præbuit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis*, quam si rapinam arbitratus esse se æqualem Deo, noluisset pro mundi salute fieri servus. Ob eam causam volens nos docere magnum donum se a Patre accepisse, quod sic serviverit, inquit: *Et Deus meus erit mihi fortitudo mea: Et dixit mihi, Magnum tibi est, ut voceris servus meus*: nam servus non factus, non excitasset Jacob, neque dispersionem Israel convertisset: sed neque futurus erat in lucem gentium, ut usque ad extremum terræ salus esset. Et res quidem non usque adeo magna est, quod servus ipse fuerit factus, quamvis a Patre hoc magnum esse dicatur, si conferatur cum agnello, & agno innocente: ut enim agnellus innocens, qui ducitur ut sacrificetur, factus est ille agnus Dei, ut auferat peccatum mundi, & qui omnibus sermonem suppeditat, etiam assimilatus est agnello sine voce coram tondente, ut morte ipsius omnes nos purificemur, quæ datur instar pharmaci adversus actiones adversarias, & adversus peccatum eorum, qui recipere cupiunt veritatem. Siquidem imbelles fecit mors Christi eas potentias, quæ humano generi bellum inferunt, & vindicabit a peccato vitam in unoquoque credentium, potentia indicibili. Quoniam autem aufert peccatum, ut totus sine peccato sit mundus, idque facit donec universos hostes suos, atque adeo mortem ipsam, nempe ulti-

τϗτο ὁ Ιωαννης δεικνυς αὐτον φησιν, ἰδε ὁ ἀμνος τϗ θεϗ, ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν τϗ κοσμϗ· ὐχι ὁ μελλων μεν αἰρειν, ὐχι δε και αἰρων ἠδη, και ὐχι ὁ ἀρας μεν, ὐχι δε και αἰρων, ἐτι γαρ το αἰρειν ἐνεργει ἀπο ἑνος ἑκαςϗ των ἐν τῳ κοσμῳ, ἑως ἀπο παντος τϗ κοσμϗ ἀφαιρεθῃ ἡ ἁμαρτια, και παραδῳ ἑτοιμον βασιλειαν τῳ πατρι ὁ σωτηρ, τῳ μη εἰναι μηδε την τυχϗσαν ἁμαρτιαν χωρϗσαν το ὑπο πατρος βασιλευεσθαι, και παλιν ἐπιδεχομενην τα παντα τϗ Θεϗ ἐν ὁλῃ ἑαυτῃ και πασῃ, ὁτε πληρϗται το, ἱνα γενηται ὁ Θεος τα παντα ἐν πασιν. ἀλλα και ἀνηρ προς τϗτοις λεγεται ὀπισω Ιωαννϗ ἐρχομενος, ἐμπροσθεν αὐτϗ γεγενημενος, και προ αὐτου ὠν, ἱνα διδαχθωμεν και τον ἀνθρωπον τϗ υἱου τϗ Θεϗ, τον τῃ θεοτητι αὐτϗ ἀνακεκραμμενον, πρεσβυτερον εἰναι της ἐκ Μαριας γενεσεως ὁν τινα ἀνθρωπον Φησιν ὁ Βαπτιςης ὁτι ὐκ ᾐδει. πως δε ὐκ ᾐδει ὁ σκιρτησας ἐν ἀγαλλιασει ἐτι βρεφος τυγχανων ἐν τῃ κοιλιᾳ της Ελισαβετ, ὁτε ἐγενετο ἡ φωνη τϗ ἀσπασμϗ της Μαριας εἰς τα ὠτα της Ζαχαριϗ γυναικος; ἐπιςησον ὀυν εἰ δυναται το, ὐκ ᾐδειν, κατα τα προ σωματος λεγειν· εἰ δε και ὐκ ᾐδει μεν αὐτον προ τϗ τοτε ἡκειν εἰς σωμα, ἐγνω δε ἐτι ὀντα ἐν τῃ κοιλιᾳ της μητρος, ταχα μανθανει τι περι αὐτϗ ἑτερον παρο ἐγινωσκεν, ὁτι ἐφ᾽ ὁν ἀν το πνευμα καταβαν μεινῃ ἐπ᾽ αὐτον, ὐτος ἐςιν ὁ βαπτιζων ἐν πνευματι ἁγιῳ και πυρι. και γαρ εἰ ᾐδει αὐτον ἐτι ἐκ κοιλιας μητρος, ὐτι γε ἐγινωσκε παντα τα περι αὐτϗ. ταχα δε και ἠγνοει ὁτι ὐτος ἐςιν ὁ βαπτιζων ἐν πνευματι ἁγιῳ και πυρι, ὁτε τεθεαται το πνευμα καταβαινον και μενον ἐπ᾽ αὐτον. πλην ἀνδρα αὐτον τυγχανοντα και πρωτον ὐκ ᾐδει ὁ Ιωαννης.

Οὐδεν δε των προειρημενων ὀνοματων την περι ἡμων προς τον πατερα προςασιαν αὐτϗ δηλοι παρακαλϗντος

ὑπερ

mum hoſtem, devicerit, idcirco Joannes ait, oſtendens ipſum: *Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi:* non inquit, qui tollet aliquando, neque item, qui abſtulit quidem ante, nunc autem non tollit: non ceſſat enim ab unquoque in mundo exiſtente peccatum tollere, quoad e toto mundo ſublatum fuerit peccatum, ac Servator tradiderit paratum Patri regnum, quod quidem eo quod ne leve quidem peccatum ſuperfuturum ſit, poterit a Patre recipi, & rurſum ſuſcipiet omnia Dei in toto ſeipſo perfecte, quando impletur illud, *ut ſit Deus omnia in omnibus*. Dicitur etiam præter hæc vir veniens poſt Joannem, ante ipſum factus, & ante ipſum exiſtens, ut edoceamur etiam hominem filii Dei, divinitati ipſius commixtum ante fuiſſe, quam naſceretur ex Maria, quem hominem Baptiſta dicit ſe neſcire. Quomodo non norat, cum jam ſubſiliiſſet præ gaudio infans, & adhuc exiſtens in utero Elizabethæ, quando facta eſt vox ſalutationis Mariæ ad aures conjugis Zachariæ? Proinde obſerva, num quod Joannes dicit ſe non noſſe, referri poſſit ad id tempus, quo nondum ipſe Chriſtus in corpore apparuerat. Sin vero non norat ipſum Chriſtum, antequam id temporis apparuiſſet in corpore, cum tamen ipſum jam agnoviſſet exiſtentem in utero matris, fortaſſe diſcit quiddam aliud de eo, diverſum ab illo, quod agnoſcebat, ſcilicet quod ſuper quem delapſus Spiritus ſanctus maneret ſuper eum, hic eſſet, qui baptizaret Spiritu ſancto & igni. Etenim ſi noverat ipſum adhuc ex utero matris, at non noverat omnia, quæ ad illum pertinebant. Forte etiam ignorabat ipſum eſſe, qui baptizat in Spiritu ſancto & igni, quando vidit Spiritum deſcendentem, & ſuper eum manentem. Attamen virum ipſum etiam antea exiſtere norat Joannes.

38. Verum enimvero nullum vocabulum ex his, quæ ſupra diximus, æque Chriſti pro nobis patroci-

ὑπερ της ἀνθρωπων φυσεως και ἱλασκωμενυ, ὡς ὁ παρακλητος, και ἱλασμος, και το ἱλαςηριον· ὁ μεν παρακλητος ἐν τη Ιωαννυ λεγομενος ἐπιςολῃ, ἐαν γαρ τις ἁμαρτῃ παρακλητον ἐχομεν προς τον πατερα Ιησυν Χριςον δικαιον. και ὑτος ἱλασμος ἐςι περι των ἁμαρτιων ἡμων. και ὁ ἱλασμος ἐν τῃ αὐτῃ ἐπιςολῃ λεγομενος ἱλασμος εἰναι περι των ἁμαρτιων ἡμων. ὁμοιως δε και ἐν τῃ προς Ρωμαιυς, ἱλαςηριον· ὁν προεθετο ὁ Θεος ἱλαςηριον δια πιςεως. ὑ ἱλαςηριυ εἰς τα ἐσωτατα και ἁγια των ἁγιων σκια τις ἐτυγχανε το χρυσυν ἱλαςηριον, ἐπικειμενον τοις δυσι χερυβιμ· πως δ᾽ ἀν παρακλητος και ἱλασμος και ἱλαςηριον, χωρις δυναμεως Θευ ἐξαφανιζυσης ἡμων την ἀσθενειαν γενεσθαι οἱος τε ἠν, ἐπιῤῥεουσης ταις των πιςευοντων ψυχαις, ὑπο Ιησυ διακονυμενης, ἡς πρωτος ἐςιν αὐτοδυναμις Θευ, δἰ ὁν εἰποι τις ἀν' παντα ἰσχυω ἐν τῳ ἐνδυναμυντι με Χριςῳ Ιησυ; διοπερ Σιμωνα τον μαγον αὐτον ἀναγορευοντα δυναμιν θευ, την καλυμενην μεγαλην, ἰσμεν ἁμα τῳ ἀργυριῳ αὐτυ εἰς ὀλεθρον και ἀπωλειαν κεχωρηκεναι· Χριςον δε ὁμολογυντες ἀληθως εἰναι δυναμιν θευ, παντα τα ὁπυποτε δυναμυμενα μετεχειν αὐτυ, καθο δυναμις ἐςι, πεπιςευκαμεν.

Μη παρασιωπηθητω δ᾽ ἡμιν, μηδε θευ σοφια εὐλογως τυγχανων, και δια τυτο τυτ᾽ εἰναι λεγομενος· ὐ γαρ ἐν ψιλαις φαντασιαις τυ θευ και πατρος των ὁλων την ὑποςασιν ἐχει ἡ σοφια αὐτυ, κατα τα ἀναλογον τοις ἀνθρωπινοις ἐννοημασι φαντασματα. εἰ δε τις οἱος τε ἐςιν ἀσωματον ὑποςασιν ποικιλων θεωρηματων, περιεχοντων τυς των ὁλων λογυς, ζωσαν, και οἱονει ἐμψυχον ἐπινοειν, εἰσεται την ὑπερ πασαν κτισιν σοφιαν τυ Θευ καλως περι αὐτης λεγυσαν, ὁ Θεος ἐκτισε με ἀρχην ὁδον αὐτυ εἰς ἐργα αὐτυ, δἰ ἡν κτισιν δεδυνηται

και

nium apud Patrem declarat, obsecrantis pro hominum natura, & eam expiantis atque advocatus, & propitiatio & propitiator: & advocatum quidem nuncupat eum Joannes in Epistola sua dicens: *Si peccaverit quis, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum.* Dicitur etiam propitiatio ab eodem in eadem Epistola: *Et hic propitiatio est pro peccatis nostris.* Similiter in Epistola ad Romanos, propitiator: *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem*, cujus propitiatorii erat umbra quædam aureum illud propitiatorium duobus impositum Cherubin in intima, & Sancta sanctorum. Quomodonam vero advocatus, & propitiatio, tum etiam propitiatorium esse posset Jesus absque Dei potentia, quæ nostram abolet infirmitatem, & quæ in credentium animos influit, & a Jesu subministratur, qui ea prior est, cum sit ipsa Dei potentia, per quem etiam dicat aliquis: *Omnia possum per Christum, qui me corroborat?* Quapropter Simonem quidem illum magnum seipsum prædicantem esse potentiam Dei, quæ vocatur magna, scimus una cum suo argento in interitum, & perditionem abiisse: nos vero Christum vere Dei potentiam esse fatentes, quæcunque res vi pollent, ipsius esse participes persuasum habemus.

39. Illud autem silentio non prætereundum, Jesum Dei sapientiam merito existere, & hanc ob caussam hoc nomine appellari: quippe cum non in nudis visionibus Dei, & Patris universorum substantiam habeat sapientia ipsius, perinde atque phantasmata cogitationum humanarum. Quod si quis potest incorpoream substantiam variarum speculationum, quæ omnium rationes continent, viventem, & veluti animatam considerare, is plane sciet Dei sapientiam omni creatura longe præstantem, ac bene de seipsa dicere: *Deus creavit me initium viarum suarum, ad opera ejus*, per quam creationem potuit quævis creatura

 sub-

και πασα κτισις ὑφεςαναι, ἐκ ἀνενδοχος ἐσα θειας σοφιας καθ' ἡν γεγενηται· παντα γαρ κατα τον προφητην Δαβιδ, ἐν σοφια ἐποιησεν ὁ θεος. ἀλλα πολλα μεν μετοχῃ σοφιας γεγενηται, ἐκ ἀντιλαμβανομενα αὐτης ἡ ἐκτισαι· σφοδρα δε ὀλιγα ἐ μονον την περι αὐτων καταλαμβανει σοφιαν, ἀλλα και περι πολλων ἑτερων Χρις ε της πασης τυγχανοντος σοφιας. ἑκαςος δε των σοφων καθ' ὁσον χωρει σοφιας, τοσετον μετεχει Χριςε, καθο σοφια ἐςιν· ὡσπερ ἑκαςος των δυναμιν ἐχοντων κρειττονα ὁσον εἰληχε της δυναμεως, τοσετον Χριςε, καθο δυναμις ἐςι, κεκοινωνηκεν. το παραπλησιον δε και περι ἁγιασμε και ἀπολυτρωσεως νοητεον. αὐτος μεν γαρ ἁγιασμος, ὁθεν οἱ ἁγιοι ἁγιαζονται, ἡμιν ὁ Ιησες γεγενηται, και ἀπολυτρωσις· ἑκαςος δε ἡμων ἐκεινῳ τῳ ἁγιασμῳ ἁγιαζεται, και κατ' ἐκεινην ἀπολυτρωσιν ἀπολυτρεται. ἐπιςησον δε εἰ μη ματην το, ἡμιν, παρα τῳ Αποςολῳ προσκαλειται λεγοντι, ὁς ἐγενηθη σοφια ἡμιν ἀπο θεε, δικαιοσυνη τε, και ἁγιασμος, και ἀπολυτρωσις· και εἰ μη ἐν ἀλλοις περι τε Χριςε καθο σοφια ἐςιν ἀπολελυμενως ἐλεγετο, και καθο δυναμις, ὁτι Χριςος Θεε δυναμις ἐςι, και θεε σοφια, κἀν ὑπενοησαμεν μη καθαπαξ αὐτον εἰναι σοφιαν, μηδε δυναμιν θεε, ἀλλα ἡμιν. νυν δε ἐπι με της σοφιας και δυναμεως προς τῳ, ἡμιν, και το ἀπολυτον ἀναγεγραπται, ἐπι δε τε ἁγιασμε και της ἀπολυτρωσεως ἡ αὐτη ἀποφασις ἐκ εἰρηται. διοπερ ὁρα ἐπει ὁ ἁγιαζων και οἱ ἁγιαζομενοι ἐξ ἑνος παντες, εἰ αὐτε τε ἡμετερε ἁγιασμε ἁγιαςμος ἐςιν ὁ πατηρ· ὡςπερ Χριςε ὀντος ἡμετερας κεφαλης, ὁ πατηρ αὐτε ἐςι κεφαλη. ἀπολυτρωσις δε ἡμων ὁ Χριςος των δια το ᾐχμαλωτευθαι, ἀπολυτρωσεως δεδεημενων. αὐτε δε την ἀπολυτρωσιν ἐ

ζητω

subsistere, haud expers existens divinæ sapientiæ, per quam facta est: quandoquidem, teste Davide, *In sapientia fecit omnia Deus*. Sed multa quidem participatione sapientiæ orta sunt, quæ vicissim non assequuntur eam, qua creata sunt: perpauca autem sunt, quæ non modo eam, quæ ad se, verum etiam, quæ ad multa alia spectat, sapientiam assequuntur, cum Christus sit universa sapientia. Quilibet autem sapiens, quatenus sapientiam capit, fit Christi, inquantum est sapientia, particeps: quemadmodum unusquisque viribus longe præcellens, quantum particeps est potentiæ, tantumdem etiam Christi, quatenus est potentia, est particeps. Quod idem etiam de sanctificatione, & de redemptione sentiendum est. Ipsa siquidem sanctificatio, unde sancti sumunt sanctificationem, & redemptio Christus nobis factus est: unusquisque autem nostrum illa sanctificatione sanctificatur, & illa redemptione redimitur. Observa autem, an particulam, *nobis*, minime frustra addiderit Apostolus dicens: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio*. Itidemque observa Apostolum non ab re alibi dixisse absolute Christum, Dei sapientiam, & Dei potentiam, quatenus potentia & sapientia est, etiam si nos existimassemus eum non esse potentiam Dei, neque sapientiam in universum, sed nobis. Nunc autem Jesum scribens Apostolus sapientiam esse ac potentiam, aliquoties vocabulum, *nobis*, addit, aliquoties non addit, absolute eum sapientiam & potentiam scribens, cum idem interim non faciat, scribens eum esse sanctificationem & redemptionem. Quocirca vide, *quoniam qui sanctificat, & qui sanctificantur ex uno omnes*, an ipsius, qui est nostra sanctificatio, sanctificatio sit Pater: quemadmodum ipsius Christi, qui est nostrum caput, caput est Pater. Est autem redemptio nostra Christus, eo quod in captivitatem abducti opus habuimus

ζητω τȣ πεπειραμενȣ κατα παντα καθ' ὁμοιοτητα χωρις ἁμαρτιας και μηδεποτε ὑπο των ἐχθρων εἰς αἰχμαλωσιαν κεκρατημενȣ.

Απαξ δε διασαλευτων τȣ ἡμιν, και τȣ, ἁπλως· ἡμιν μεν, και ȣ̓χ ἁπλως τȣ ἁγιασμȣ και της ἀπολυτρωσεως· και ἡμιν δε και ἁπλως της σοφιας και της δυναμεως, ȣ̓κ ἀνεξεταστον ἐατεον τον περι της δικαιοσυνης λογον. και ὁτι μεν ἡμιν δικαιοσυνη Χριστος, δηλον, ἐκ τȣ· ὁς ἐγενηθη σοφια ἡμιν ἀπο Θεȣ, δικαιοσυνη τε, και ἁγιασμος, και ἀπολυτρωσις· ἐαν δε μη εὑρισκωμεν ἁπλως αὐτον δικαιοσυνην, ὡσπερ ἁπλως σοφιαν και δυναμιν Θεȣ, βασανιστεον εἰ και αὐτῳ τῳ Χριστῳ, ὡσπερ ἁγιασμος ὁ πατηρ. ȣ̔τω και δικαιοσυνη ὁ πατηρ. και γαρ ȣ̓κ ἀδικια παρα τῳ Θεῳ, και δικαιος και ὁσιος κυριος, και ἐν δικαιοσυνῃ τα κριματα αὐτȣ· δικαιος δε ὠν, δικαιως τα παντα διεπει. το δε ὁ ἡν ἀν τις ἀπο των αἱρεσεων εἰς το ἑτερον εἰπειν τον δικαιον τȣ ἀγαθȣ, μη τρανωθεν δε παρ' αὐτοις, οἰηθεισι δικαιον μεν εἰναι τον δημιȣργον, ἀγαθον δε τον τȣ Χριστȣ πατερα, οἰμαι μετ' ἐξετασεως ἀκριβως βασανισθεν δυνασθαι λεγεσθαι, ἐπι τȣ πατρος και τȣ υἱȣ· τȣ μεν υἱȣ τυγχανοντος δικαιοσυνης, ὁς ἐλαβεν ἐξουσιαν κρισιν ποιειν, ὁτι υἱος ἀνθρωπȣ ἐστι, και κρινει την οἰκȣμενην ἐν δικαιοσυνῃ· τȣ δε πατρος τȣς ἐν τῃ δικαιοσυνῃ τȣ υἱȣ παιδευθεντας μετα την Χριστȣ βασιλειαν ἐυεργετȣντος, την, ἀγαθος, προσηγοριαν ἐργοις δειξοντος, ὁταν γενηται ὁ Θεος τα παντα ἐν πασιν. και ταχα τῃ αὐτȣ δικαιοσυνῃ ὁ σωτηρ ἐυτρεπιζει τα παντα, καιροις ἐπιτηδειοις, και λογῳ, και ταξει, και κολασεσι, και τοις ἱν' ȣ̔τως εἰπω πνευματικοις αὐτȣ ἰατρικοις βοηθημασι, προς το χωρησαι ἐπι τελει την ἀγαθοτητα τȣ πατρος, ἡν τινα νοησας προς

τον

buimus redemptione. Nec ipsius redemptionem quæro, *Qui tentatus est per omnia juxta similitudinem absque peccato*, sed nunquam ab hostibus factus captivus.

40. Cum semel autem distinxerimus inter voculam, *nobis*, & voculam, *simpliciter*, dicentes non simpliciter sanctificationem, & redemptionem scribi a Paulo esse Christum, sed cum additamento, *nobis*, (cum potentia & sapientia dicatur, & cum additamento, *nobis*, & similiter sine vocula, *nobis*,) non sinere debemus inexploratum sermonem de justitia. Et quod quidem justitia nobis sit Christus, perspicuum est ex eo: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.* Quod si non invenimus ipsum justitiam simpliciter dici, quemadmodum simpliciter sapientia & potentia Dei dicitur, inquirendum est an ipsi Christo, quemadmodum sanctificatio est Pater, ita etiam justitia sit Pater. Neque enim injustitia est apud Deum, & justus & sanctus est Dominus, & in justitia judicia ejus. Justus autem cum sit, juste omnia dispensat. Quod autem attinet ad id, quod Hæretici dicunt, diversum scilicet esse justum a bono, sed quod ipsi non explanant, existimantes justum quidem esse mundi Opificem, Christi autem Patrem bonum, mea sententia accurate examinatum posset dici de Patre, & Filio, Filio quidem existente justitia, qui accepit potestatem faciendi judicium, *quoniam Filius hominis est*, & *judicabit orbem terrarum in justitia:* Patre vero (eos, qui in Filii justitia eruditi fuerint post Christi regnum beneficio afficiente) boni vocabulum operibus ostensuro, quando fuerit Deus omnia in omnibus. Cujus fortassis justitia Servator instruit omnia, temporibus idoneis, & ratione, & ordine, & punitionibus, & spiritualibus, ut ita loquar, auxiliis suis medicinalibus ad capiendum in fine Patris bonitatem. Cujus vim probe tenens Servator illi, qui sibi unigenito dicebat, Præ-

ceptor

τον μονογενη λεγοντα, διδασκαλε ἀγαθε. φησι, τι με λεγεις ἀγαθον; ὐδεις ἀγαθος εἰ μη εἰς, ὁ Θεος πατηρ. το δ' ὁμοιον ἐν ἑτεροις ἐδειξαμεν, και ἐπι τυ μειζονα τινα εἰναι τυ δημιυργυ, δημιυργον μεν ἐκλαβοντες τον Χριστον, μειζονα δε τυτυ τον πατερα. ἐπει δη ὁ τα τοσαυτα τυγχανων, ὁ παρακλητος, ὁ ἱλασμος, το ἱλαστηριον, συμπαθησας ταις ἀσθενειαις ἡμων, τῳ πεπειρασθαι κατα παντα τα ἀνθρωπινα καθ' ὁμοιοτητα χωρις ἁμαρτιας, μεγας ἐστιν ἀρχιερευς, ὐχ ὑπερ ἀνθρωπων μονων, ἀλλα και παντος λογικυ, την ἁπαξ θυσιαν προσενεχθεισαν ἑαυτον ἀνενεγκων, χωρις γαρ θευ ὑπερ παντος ἐγευσατο θανατυ, ὁπερ ἐν τισι κειται της προς Εβραιυς ἀντιγραφοις, χαριτι θευ· εἰτε δε χωρις θευ ὑπερ παντος ἐγευσατο θανατυ, ὐ μονον ὑπερ ἀνθρωπων ἀπεθανεν, ἀλλα και ὑπερ των λοιπων λογικων· εἰτε χαριτι θευ ἐγευσατο τυ ὑπερ παντος θανατυ, ὑπερ παντων. χωρις θευ ἀπεθανε· χαριτι γαρ θευ ὑπερ παντος ἐγευσατο θανατυ· και γαρ ἀτοπον ὑπερ ἀνθρωπινων μεν αὐτον φασκειν ἁμαρτηματων γεγευσθαι θανατυ, ὐκ ἐτι δε και ὑπερ ἀλλυ τινος παρα τον ἀνθρωπον ἐν ἁμαρτημασι γεγενημενυ· οἱον ὑπερ ἀστρων· ὐδε των ἀστρων παντος καθαρων ὀντων ἐνωπιον τυ θευ, ὡς ἐν τῳ Ιωβ ἀνεγνωμεν, ἀστρα δε ὐ καθαρα ἐνωπιον αὐτυ, εἰ μη ἀρα ὑπερβολικως τυτο εἰρηται. δια τυτο μεγας ἐστιν ἀρχιερευς, ἐπειδηπερ παντα ἀποκαθιστησι τῃ τυ πατρος βασιλειᾳ, οἰκονομων τα ἐν ἑκαστῳ των γενητων ἐλλιπη ἀναπληρωθηναι, προς το χωρησαι δοξαν πατρικην. ὑτος ὁ ἀρχιερευς κατα τινα ἑτεραν παρα τα εἰρημενα ἐπινοιαν Ιυδας ὀνομαζεται, ἱνα οἱ ἐν κρυπτῳ Ιυδαιοι μη ἀπο τυ υἱου Ιακωβ Ιυδα Ιυδαιοι χρηματιζωσιν, ἀλλα ἀπο τυτυ, ὀντες αὐτυ ἀδελφοι, και αἰνυντες αὐτον, ἀντιλαμβανομενοι της ἐλευθεριας, ἡν ἐλευθερυνται ὑπ' αὐτυ, ῥυσθεντες ἀπο των ἐχθρων αὐτυ, τας χειρας αὐτυ τῳ

νωτῳ

ceptor bone: *Cur me*, inquit, *appellas bonum? Nemo bonus nisi unus*, nempe ille *Deus*, ille *Pater*. Simile vero etiam in aliis ostendimus, tum vero maxime in hoc, quod dicunt majorem esse aliquem mundi Opifice, per mundi Opificem interpretantes Christum, per hoc vero majorem Patrem. Hic igitur qui tot nominibus nuncupatur, advocatus, propitiatio, propitiatorium, compassus infirmitatibus nostris, tentatus in omnibus humanis juxta similitudinem sine peccato, magnus est Pontifex, non modo pro hominibus, sed etiam pro omni, quod rationis est capax, hostiam semel oblatam seipsum offerens; *Sine Deo* enim, vel *per gratiam Dei* (ut in quibusdam exemplaribus epistolæ ad Hebræos ponitur) *pro omni gustavit mortem*: sed sive sine Deo pro omni gustavit mortem, non solum pro hominibus mortuus est, verum etiam pro cæteris rationis capacibus: sive per gratiam Dei pro omni gustavit mortem, pro omnibus sine Deo mortuus est: per gratiam namque Dei pro omni gustavit mortem: etenim absurdum est pro peccatis quidem humanis dicere eum mortem gustasse, non ita vero pro quibuscunque etiam aliis, qui præter hominem in peccatis essent, verbi gratia pro astris, nimirum neque astris omnino coram Deo puris existentibus, veluti legimus apud Job: *Astra autem non sunt munda in conspectu ejus*, nisi forte hoc hyperbolice dictum est. Ob eam causam magnus est Pontifex, quoniam regno Patris omnia restituit, faciens ea repleri, quæ in unoquoque mortalium desunt, ut capiant paternam gloriam. Sane hic magnus Pontifex juxta aliam considerationem Judas vocatur, ut qui in occulto sunt Judæi, non a Juda Jacob filio nominentur, sed ab hoc, existentes ipsius fratres, & laudantes eum, adipiscentes libertatem, qua liberantur ab ipso, & liberati ab hostibus suis, ipso scilicet manus suas in illorum dorsum imponente & subjiciente

ὑπερ της ἀνθρωπων φυσεως και ἱλασκωμενυ, ὡς ὁ παρακλητος, και ἱλασμος, και το ἱλαςηριον· ὁ μεν παρακλητος ἐν τη Ιωαννυ λεγομενος ἐπιςολη, ἐαν γαρ τις ἁμαρτη παρακλητον ἐχομεν προς τον πατερα Ιησυν Χριςον δικαιον. και ὑτος ἱλασμος ἐςι περι των ἁμαρτιων ἡμων. και ὁ ἱλασμος ἐν τη αὐτη ἐπιςολη λεγομενος ἱλασμος εἰναι περι των ἁμαρτιων ἡμων. ὁμοιως δε και ἐν τη προς Ρωμαιυς, ἱλαςηριον· ὁν προεθετο ὁ Θεος ἱλαςηριον δια πιςεως. ὑ ἱλαςηριυ εἰς τα ἐσωτατα και ἁγια των ἁγιων σκια τις ἐτυγχανε το χρυσυν ἱλαςεριον, ἐπικειμενον τοις δυσι χερυβιμ· πως δ' ἀν παρακλητος και ἱλασμος και ἱλαςηριον, χωρις δυναμεως Θευ ἐξαφανιζυσης ἡμων την ἀσθενειαν γενεσθαι οἱος τε ἠν, ἐπιῤῥευσης ταις των πιςευοντων ψυχαις, ὑπο Ιησυ διακονυμενης, ἡς πρωτος ἐςιν αὐτοδυναμις Θευ, δἰ ὀν εἰποι τις ἀν παντα ἰσχυω ἐν τω ἐνδυναμυντι με Χριςω Ιησυ; διοπερ Σιμωνα τον μαγον αὐτον ἀναγορευοντα δυναμιν θευ, την καλυμενην μεγαλην, ἰσμεν ἁμα τω ἀργυριω αὐτυ εἰς ὀλεθρον και ἀπωλειαν κεχωρηκεναι· Χριςον δε ὁμολογυντες ἀληθως εἰναι δυναμιν θευ, παντα τα ὁπυ ποτε δυναμυμενα μετεχειν αὐτυ, καθο δυναμις ἐςι, πεπιςευκαμεν.

Μη παρασιωπηθητω δ' ἡμιν, μηδε θευ σοφια ἐυλογως τυγχανων, και δια τυτο τυτ' εἰναι λεγομενος· ὑ γαρ ἐν ψιλαις φαντασιαις τυ θευ και πατρος των ὁλων την ὑποςασιν ἐχει ἡ σοφια αὐτυ, κατα τα ἀναλογον τοις ἀνθρωπινοις ἐννοημασι φαντασματα. εἰ δε τις οἱος τε ἐςιν ἀσωματον ὑποςασιν ποικιλων θεωρηματων, περιεχοντων τυς των ὁλων λογυς, ζωσαν, και οἱονει ἐμψυχον ἐπινοειν, εἰσεται την ὑπερ πασαν κτισιν σοφιαν τυ Θευ καλως περι αὐτης λεγυσαν, ὁ Θεος ἐκτισε με ἀρχην ὁδον αὐτυ εἰς ἐργα αὐτυ, δἰ ἡν κτισιν δεδυνηται

και

nium apud Patrem declarat, obsecrantis pro hominum natura, & eam expiantis atque advocatus, & propitiatio & propitiator: & advocatum quidem nuncupat eum Joannes in Epistola sua dicens: *Si peccaverit quis, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum.* Dicitur etiam propitiatio ab eodem in eadem Epistola: *Et hic propitiatio est pro peccatis nostris.* Similiter in Epistola ad Romanos, propitiator: *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem,* cujus propitiatorii erat umbra quædam aureum illud propitiatorium duobus impositum Cherubin in intima, & Sancta sanctorum. Quomodonam vero advocatus, & propitiatio, tum etiam propitiatorium esse posset Jesus absque Dei potentia, quæ nostram abolet infirmitatem, & quæ in credentium animos influit, & a Jesu subministratur, qui ea prior est, cum sit ipsa Dei potentia, per quem etiam dicat aliquis: *Omnia possum per Christum, qui me corroborat?* Quapropter Simonem quidem illum magnum seipsum prædicantem esse potentiam Dei, quæ vocatur magna, scimus una cum suo argento in interitum, & perditionem abiisse: nos vero Christum vere Dei potentiam esse fatentes, quæcunque res vi pollent, ipsius esse participes persuasum habemus.

39. Illud autem silentio non prætereundum, Jesum Dei sapientiam merito existere, & hanc ob caussam hoc nomine appellari: quippe cum non in nudis visionibus Dei, & Patris universorum substantiam habeat sapientia ipsius, perinde atque phantasmata cogitationum humanarum. Quod si quis potest incorpoream substantiam variarum speculationum, quæ omnium rationes continent, viventem, & veluti animatam considerare, is plane sciet Dei sapientiam omni creatura longe præstantem, ac bene de seipsa dicere: *Deus creavit me initium viarum suarum, ad opera ejus,* per quam creationem potuit quævis creatura

 sub-

και πασα κτισις ὑφεςαναι, ἐκ ἀνενδοχος ἐσα θειας σοφιας καθ' ἡν γεγενηται· παντα γαρ κατα τον προφητην Δαβιδ, ἐν σοφιᾳ ἐποιησεν ὁ θεος. ἀλλα πολλα μεν μετοχῃ σοφιας γεγενηται, ἐκ ἀντιλαμβανομενα αὐτης ᾗ ἐκτιςαι· σφοδρα δε ὀλιγα ἐ μονον την περι αὐτων καταλαμβανει σοφιαν, ἀλλα και περι πολλων ἑτερων Χριςε της πασης τυγχανοντος σοφιας. ἑκαςος δε των σοφων καθ' ὁσον χωρει σοφιας, τοσετον μετεχει Χριςε, καθο σοφια ἐςιν· ὡσπερ ἑκαςος των δυναμιν ἐχοντων κρειττονα ὁσον εἰληχε της δυναμεως, τοσετον Χριςε, καθο δυναμις ἐςι, κεκοινωνηκεν. το παραπλησιον δε και περι ἁγιασμε και ἀπολυτρωσεως νοητεον. αὐτος μεν γαρ ἁγιασμος, ὁθεν οἱ ἁγιοι ἁγιαζονται, ἡμιν ὁ Ιησες γεγενηται, και ἀπολυτρωσις· ἑκαςος δε ἡμων ἐκεινῳ τῳ ἁγιασμῳ ἁγιαζεται, και κατ' ἐκεινην ἀπολυτρωσιν ἀπολυτρεται. ἐπιςησον δε εἰ μη ματην το, ἡμιν, παρα τῳ Αποςολῳ προσκαλειται λεγοντι, ὁς ἐγενηθη σοφια ἡμιν ἀπο θεε, δικαιοσυνη τε, και ἁγιασμος, και ἀπολυτρωσις· και εἰ μη ἐν ἀλλοις περι τε Χριςε καθο σοφια ἐςιν ἀπολελυμενως ἐλεγετο, και καθο δυναμις, ὁτι Χριςος Θεε δυναμις ἐςι, και θεε σοφια, κἀν ὑπενοησαμεν μη καθαπαξ αὐτον εἰναι σοφιαν, μηδε δυναμιν θεε, ἀλλα ἡμιν. νυν δε ἐπι με της σοφιας και δυναμεως προς τῳ, ἡμιν, και το ἀπολυτον ἀναγεγραπται, ἐπι δε τε ἁγιασμε και της ἀπολυτρωσεως ἡ αὐτη ἀποφασις ἐκ εἰρηται. διοπερ ὁρα ἐπει ὁ ἁγιαζων και οἱ ἁιγαζομενοι ἐξ ἑνος παντες, εἰ αὐτε τε ἡμετερε ἁγιασμε ἁγιαςμος ἐςιν ὁ πατηρ· ὡςπερ Χριςε ὀντος ἡμετερας κεφαλης, ὁ πατηρ αὐτε ἐςι κεφαλη. ἀπολυτρωσις δε ἡμων ὁ Χριςος των δια το ᾐχμαλωτευσθαι, ἀπολυτρωσεως δεδεημενων. αὐτε δε την ἀπολυτρωσιν ἐ

ζητω

subsistere, haud expers existens divinæ sapientiæ, per quam facta est: quandoquidem, teste Davide, *In sapientia fecit omnia Deus*. Sed multa quidem participatione sapientiæ orta sunt, quæ vicissim non assequuntur eam, qua creata sunt: perpauca autem sunt, quæ non modo eam, quæ ad se, verum etiam, quæ ad multa alia spectat, sapientiam assequuntur, cum Christus sit universa sapientia. Quilibet autem sapiens, quatenus sapientiam capit, fit Christi, inquantum est sapientia, particeps: quemadmodum unusquisque viribus longe præcellens, quantum particeps est potentiæ, tantumdem etiam Christi, quatenus est potentia, est particeps. Quod idem etiam de sanctificatione, & de redemptione sentiendum est. Ipsa siquidem sanctificatio, unde sancti sumunt sanctificationem, & redemptio Christus nobis factus est: unusquisque autem nostrum illa sanctificatione sanctificatur, & illa redemptione redimitur. Observa autem, an particulam, *nobis*, minime frustra addiderit Apostolus dicens: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.* Itidemque observa Apostolum non ab re alibi dixisse absolute Christum, Dei sapientiam, & Dei potentiam, quatenus potentia & sapientia est, etiam si nos existimassemus eum non esse potentiam Dei, neque sapientiam in universum, sed nobis. Nunc autem Jesum scribens Apostolus sapientiam esse ac potentiam, aliquoties vocabulum, *nobis*, addit, aliquoties non addit, absolute eum sapientiam & potentiam scribens, cum idem interim non faciat, scribens eum esse sanctificationem & redemptionem. Quocirca vide, *quoniam qui sanctificat, & qui sanctificantur ex uno omnes*, an ipsius, qui est nostra sanctificatio, sanctificatio sit Pater: quemadmodum ipsius Christi, qui est nostrum caput, caput est Pater. Est autem redemptio nostra Christus, eo quod in captivitatem abducti opus habuimus

ζητω τȣ πεπειραμενȣ κατα παντα καθ' ὁμοιοτητα χωρις ἁμαρτιας και μηδεποτε ὑπο των ἐχθρων εἰς αἰχμαλωσιαν κεκρατημενȣ.

Απαξ δε διασαλευτων τȣ ἡμιν, και τȣ, ἁπλως· ἡμιν μεν, και ȣ̓χ ἁπλως τȣ ἁγιασμȣ και της ἀπολυτρωσεως· και ἡμιν δε και ἁπλως της σοφιας και της δυναμεως, ȣ̓κ ἀνεξεταςον ἐατεον τον περι της δικαιοσυνης λογον. και ὁτι μεν ἡμιν δικαιοσυνη Χριςος, δηλον, ἐκ τȣ· ὁς ἐγενηθη σοφια ἡμιν ἀπο Θεȣ, δικαιοσυνη τε, και ἁγιασμος, και ἀπολυτρωσις· ἐαν δε μη ἑυρισκωμεν ἁπλως αὐτον δικαιοσυνην, ὡσπερ ἁπλως σοφιαν και δυναμιν Θεȣ, βασανιςεον εἰ και αὐτῳ τῳ Χριςῳ, ὡσπερ ἁγιασμος ὁ πατηρ. ȣ̔τω και δικαιοσυνη ὁ πατηρ. και γαρ ȣ̓κ ἀδικια παρα τῳ Θεῳ, και δικαιος και ὁσιος κυριος, και ἐν δικαιοσυνῃ τα κριματα αὐτȣ· δικαιος δε ὠν, δικαιως τα παντα διεπει. το δε ὁ ἡν ἀν τις ἀπο των αἱρεσεων εἰς το ἑτερον εἰπειν τον δικαιον τȣ ἀγαθȣ, μη τρανωθεν δε παρ' αὐτοις, οἰηθεισι δικαιον μεν εἰναι τον δημιȣργον, ἀγαθον δε τον τȣ Χριςȣ πατερα, οἰμαι μετ' ἐξετασεως ἀκριβως βασανιωθεν δυνασθαι λεγεσθαι, ἐπι τȣ πατρος και τȣ υἱȣ· τȣ μεν υἱȣ τυγχανοντος δικαιοσυνης, ὁς ἐλαβεν ἐξουσιαν κρισιν ποιειν, ὁτι υἱος ἀνθρωπȣ ἐςι, και κρινει την οἰκȣμενην ἐν δικαιοσυνῃ· τȣ δε πατρος τȣς ἐν τῃ δικαιοσυνῃ τȣ υἱȣ παιδευθεντας μετα την Χριςȣ βασιλειαν ἐυεργετȣντος, την, ἀγαθος, προσηγοριαν ἐργοις δειξοντος, ὁταν γενηται ὁ Θεος τα παντα ἐν πασιν. και ταχα τῃ αὐτȣ δικαιοσυνῃ ὁ σωτηρ ἐυτρεπιζει τα παντα, καιροις ἐπιτηδειοις, και λογῳ, και ταξει, και κολασεσι, και τοις ἰν' ȣ̔τως εἰπω πνευματικοις αὐτȣ ἰατρικοις βοηθημασι, προς το χωρησαι ἐπι τελει την ἀγαθοτητα τȣ πατρος, ἡν τινα νοησας προς

τον

buimus redemptione. Nec ipsius redemptionem quæro, *Qui tentatus est per omnia juxta similitudinem absque peccato*, sed nunquam ab hostibus factus captivus.

40. Cum semel autem distinxerimus inter voculam, *nobis*, & voculam, *simpliciter*, dicentes non simpliciter sanctificationem, & redemptionem scribi a Paulo esse Christum, sed cum additamento, *nobis*, (cum potentia & sapientia dicatur, & cum additamento, *nobis*, & similiter sine vocula, *nobis*,) non sinere debemus inexploratum sermonem de justitia. Et quod quidem justitia nobis sit Christus, perspicuum est ex eo: *Qui factus est nobis sapientia a Deo, & justitia, & sanctificatio, & redemptio.* Quod si non invenimus ipsum justitiam simpliciter dici, quemadmodum simpliciter sapientia & potentia Dei dicitur, inquirendum est an ipsi Christo, quemadmodum sanctificatio est Pater, ita etiam justitia sit Pater. Neque enim injustitia est apud Deum, & justus & sanctus est Dominus, & in justitia judicia ejus. Justus autem cum sit, juste omnia dispensat. Quod autem attinet ad id, quod Hæretici dicunt, diversum scilicet esse justum a bono, sed quod ipsi non explanant, existimantes justum quidem esse mundi Opificem, Christi autem Patrem bonum, mea sententia accurate examinatum posset dici de Patre, & Filio, Filio quidem existente justitia, qui accepit potestatem faciendi judicium, *quoniam Filius hominis est*, & *judicabit orbem terrarum in justitia:* Patre vero (eos, qui in Filii justitia eruditi fuerint post Christi regnum beneficio afficiente) boni vocabulum operibus ostensuro, quando fuerit Deus omnia in omnibus. Cujus fortassis justitia Servator instruit omnia, temporibus idoneis, & ratione, & ordine, & punitionibus, & spiritualibus, ut ita loquar, auxiliis suis medicinalibus ad capiendum in fine Patris bonitatem. Cujus vim probe tenens Servator illi, qui sibi unigenito dicebat, Præceptor

ceptor

τον μονογενη λεγοντα, διδασκαλε ἀγαθε. φησι, τι με λεγεις ἀγαθον; ἐδεις ἀγαθος εἰ μη εἰς, ὁ Θεος πατηρ. το δ᾽ ὁμοιον ἐν ἑτεροις ἐδειξαμεν, και ἐπι τε μειζονα τινα εἰναι τε δημιεργε, δημιεργον μεν ἐκλαβοντες τον Χριςον, μειζονα δε τετε τον πατερα. ἐπει δη ὁ τα τοσαυτα τυγχανων, ὁ παρακλητος, ὁ ἱλασμος, το ἱλαςηριον, συμπαθησας ταις ἀσθενειαις ἡμων, τῳ πεπειρασθαι κατα παντα τα ἀνθρωπινα καθ᾽ ὁμοιοτητα χωρις ἁμαρτιας, μεγας ἐςιν ἀρχιερευς, ἐχ ὑπερ ἀνθρωπων μονων, ἀλλα και παντος λογικε, την ἁπαξ θυσιαν προσενεχθεισαν ἑαυτον ἀνενεγκων, χωρις γαρ θεε ὑπερ παντος ἐγευσατο θανατε, ὁπερ ἐν τισι κειται της προς Εβραιες ἀντιγραφοις, χαριτι θεε· εἰτε δε χωρις θεε ὑπερ παντος ἐγευσατο θανατε, ἐ μονον ὑπερ ἀνθρωπων ἀπεθανεν, ἀλλα και ὑπερ των λοιπων λογικων· εἰτε χαριτι θεε ἐγευσατο τε ὑπερ παντος θανατε, ὑπερ παντων. χωρις θεε ἀπεθανε· χαριτι γαρ θεε ὑπερ παντος ἐγευσατο θανατε· και γαρ ἀτιπον ὑπερ ἀνθρωπινων μεν αὐτον φασκειν ἁμαρτηματων γεγευσθαι θανατε, ἐκ ἐτι δε και ὑπερ ἀλλε τινος παρα τον ἀνθρωπον ἐν ἁμαρτημασι γεγενημενε· οἷον ὑπερ ἀςρων· ἐδε των ἀςρων παντος καθαρων ὀντων ἐνωπιον τε θεε, ὡς ἐν τῳ Ιωβ ἀνεγνωμεν, ἀςρα δε ἐ καθαρα ἐνωπιον αὐτε, εἰ μη ἀρα ὑπερβολικως τετο εἰρηται. δια τετο μεγας ἐςιν ἀρχιερευς, ἐπειδηπερ παντα ἀποκαθιςησι τῃ τε πατρος βασιλειᾳ, οἰκονομων τα ἐν ἑκαςῳ των γενητων ἐλλιπη ἀναπληρωθηναι, προς το χωρησαι δοξαν πατρικην. ἐτος ὁ ἀρχιερευς κατα τινα ἑτεραν παρα τα εἰρημενα ἐπινοιαν Ιεδας ὀνομαζεται, ἱνα οἱ ἐν κρυπτῳ Ιεδαιοι μη ἀπο τε υἱου Ιακωβ Ιεδα Ιεδαιοι χρηματιζωσιν, ἀλλα ἀπο τετε, ὀντες αὐτε ἀδελφοι, και αἰνεντες αὐτον, ἀντιλαμβανομενοι της ἐλευθεριας, ἡν ἐλευθερενται ὑπ᾽ αὐτε, ῥυσθεντες ἀπο των ἐχθρων αὐτε, τας χειρας αὐτε τῳ

νωτῳ

ceptor bone: *Cur me*, inquit, *appellas bonum? Nemo bonus nisi unus*, nempe ille *Deus*, ille *Pater*. Simile vero etiam in aliis ostendimus, tum vero maxime in hoc, quod dicunt majorem esse aliquem mundi Opifice, per mundi Opificem interpretantes Christum, per hoc vero majorem Patrem. Hic igitur qui tot nominibus nuncupatur, advocatus, propitiatio, propitiatorium, compassus infirmitatibus nostris, tentatus in omnibus humanis juxta similitudinem sine peccato, magnus est Pontifex, non modo pro hominibus, sed etiam pro omni, quod rationis est capax, hostiam semel oblatam seipsum offerens; *Sine Deo* enim, vel *per gratiam Dei* (ut in quibusdam exemplaribus epistolæ ad Hebræos ponitur) *pro omni gustavit mortem*: sed sive sine Deo pro omni gustavit mortem, non solum pro hominibus mortuus est, verum etiam pro cæteris rationis capacibus: sive per gratiam Dei pro omni gustavit mortem, pro omnibus sine Deo mortuus est: per gratiam namque Dei pro omni gustavit mortem: etenim absurdum est pro peccatis quidem humanis dicere eum mortem gustasse, non ita vero pro quibuscunque etiam aliis, qui præter hominem in peccatis essent, verbi gratia pro astris, nimirum neque astris omnino coram Deo puris existentibus, veluti legimus apud Job: *Astra autem non sunt munda in conspectu ejus*, nisi forte hoc hyperbolice dictum est. Ob eam causam magnus est Pontifex, quoniam regno Patris omnia restituit, faciens ea repleri, quæ in unoquoque mortalium desunt, ut capiant paternam gloriam. Sane hic magnus Pontifex juxta aliam considerationem Judas vocatur, ut qui in occulto sunt Judæi, non a Juda Jacob filio nominentur, sed ab hoc, existentes ipsius fratres, & laudantes eum, adipiscentes libertatem, qua liberantur ab ipso, & liberati ab hostibus suis, ipso scilicet manus suas in illorum dorsum imponente & subjiciente

νωτῳ αὐτων ἐπιτιθεντος, και ὑποταξαντος αὐτȣς. ἀλλα και πτερνισας την ἀντικειμενην ἐνεργειαν, μονος τε ὁρων τον πατερα, και ὁτε ἀνθρωπος γεγεννηται, Ιακωβ ἐϛι και Ισραηλ, ἀφ' ȣ ὡσπερ γινομεθα φως, φωτος ὀντος τȣ κοσμȣ, ȣτως Ιακωβ, καλȣμενȣ Ιακωβ, και Ισραηλ, ὀνομαζομενȣ Ισραηλ.

Επει δε παραλαμβανει την βασιλειαν ἀπο βασιλεως, ὀν ἑαυτοις ἐβασιλευσαν οἱ υἱοι Ισραηλ, και ȣ δια τȣ θεȣ ἀρξαντες αὐτον, και μη γνωρισαντες τῳ θεῳ, πολεμȣς τε τȣ κυριȣ πολεμων ἑτοιμαζει εἰρηνην τῳ υἱῳ αὐτȣ λαῳ, ταχα δε δια τȣτο Δαβιδ προσαγορευεται· και μετα ταυτα ῥαβδος, τοις δεομενοις ἐπιπονȣ και σκληροτερας ἀγωγης, και μη ἐμπαρεσχηκοσιν ἑαυτους τῃ ἀγαπῃ και τῃ πραοτητι τȣ πατρος. δια τȣτο ἐαν ῥαβδος καλειται, ἐξελευσεται, ȣ γαρ μενει ἐν αὐτῳ, ἀλλ' ἐξω της προηγȣμενης καταϛασεως εἰναι δοκει. ἐξελθων δε και γενομενος ῥαβδος, ȣ μενει ῥαβδος, ἀλλα μετα την ῥαβδον ἀνθος γινεται ἀναβαινον, και περας τȣ εἰναι ῥαβδος το ἀνθος ἀποδεικνυται τοις δια τȣ αὐτον γεγονεναι ῥαβδον ἐπισκοπης τετυχηκοσιν. ἐπισκεψεται γαρ ὁ θεος ἐν ῥαβδῳ τῳ Χριϛῳ τας ἀνομιας αὐτων ὡν ἐπισκεψεται· το δε ἐλεος ȣ μη διασκεδασει ἀπ' αὐτȣ· αὐτον γαρ ἐλεει, ὁτε ȣς βȣλεται ὁ υἱος ἐλεεισθαι, ὁ πατηρ ἐλεει. ἐϛι δε και μη ἐπι των αὐτων λαμβανειν, ῥαβδον αὐτον γινεσθαι και ἀνθος, ἀλλα ῥαβδος μεν τοις δεομενοις κολασεως, ἀνθος δε τοις σωζομενοις. βελτιον δ' οἰμαι το προτερον. πλην τȣτο προσθετεον κατα τον τοπον, ὁτι ταχα δια το τελος, εἰ τινι μεν γινεται ῥαβδος, ἐϛι παντος, και ἀνθος, ȣ μην, εἰ τινι ἀνθος, ἐκεινῳ παντως και ῥαβδος, εἰ μη ἀρα ἐπει ἐϛιν ἀνθος τελειοτερον τȣ ἀνθους, και τȣ ἀνθειν ἐπι των μηδεπω τελειως καρποφορȣντων ὀνομαζομενȣ, οἱ τελειοι το ὑπερ το ἀνθος χωρȣσι τȣ Χριϛȣ· οἱ δε ῥαβδȣ αὐτȣ πεπειραμενοι

ciente ipsos. Præterea cum supplantaverit actionem oppositam, & solus videat Patrem (etiam quando homo factus est) Jacob est, & Israel, a quo vocato Jacob, & Israel, ita vocamur etiam nos, Jacob & Israel, ut ab ipso, qui est lux mundi, lux etiam nuncupamur.

41. Quoniam autem accipit regnum a Rege, quem sibi præfecerant filii Israel, cuique imperium, Deo neutiquam annuente, tradiderant, neque Deo conciliaverant; & quoniam bella Domini gerens filio suo (nempe populo) pacem comparat, fortassis hanc ob causam David vocatur: deinde virga, nimirum his, qui etiamnum laboriosa, ac duriore vitæ institutione, indigent, cum necdum seipsos amori mansuetudinique Patris permiserint. Hanc ob causam si virga vocatur, egredietur, neque enim manet intra se, sed extra primigenium statum esse videtur. Cumque egressus fuerit factus virga, non manet virga, sed post virgam exoritur flos ascendens. Unde ipsam virgæ extremitatem florem esse conspiciunt illi, qui ab eo facto virga visitati fuerint. Visitabit enim Deus in virga (nempe Christo) iniquitates eorum quos visitabit, misericordiam vero non disperget ab eo. Ipsum namque miseratur: quandoquidem quos miseratur Filius, miseratur & Pater. Possumus autem non de iisdem accipere, factum fuisse ipsum virgam & florem; sed virgam quidem egentibus punitione, florem vero his qui servantur; sed melius arbitror quod prius dixi. Attamen hoc etiam in hoc loco addendum est, fortasse futurum ut cui fuerit Christus virga, sit illi etiam propter virgæ extremitatem omnino flos, sed non contra; neque enim si alicui flos, huic etiam est virga: nisi forte quod flos sit perfectior flore, ipsaque florum emissione, quæ de iis dicitur, qui fructus perfectos nondum tulerunt, perfecti id quod supra florem Christi est, capiant. Qui

μενοι ἁμα τη ῥαβδῳ ꙋ της τελειοτητος αὐτꙋ ἀλλα τꙋ ἀνθους τꙋ προ των καρπων αὐτꙋ μεταληψονται. τελευταιον προ τꙋ λογου ἠν λιθος ὁ Χριςος ἀποδοκιμαζομενος ὑπο των οἰκοδομων, και εἰς κεφαλην γωνιας κατατασσομενος· ἐπει γαρ λιθοι ζωντες οἰκοδομꙋνται ἐπι δεμελιῳ ἑτεροις λιθοις των ἀποςολων και προφητων, ὀντος ἀκρογωνιαιꙋ αὐτꙋ Χριςꙋ Ιησꙋ τꙋ κυριꙋ ἡμων, δια το εἰναι αὐτον μερος της ἐκ λιθων ζωντων ἐν χωρᾳ ζωντων οἰκοδομης, λιθος προσαγορευεται. ταυτα δε ἡμιν παντα εἰρηται το των πολλων ἀποκληρωτικον, και ἀβασανιςον, ἐλεγξαι βꙋλομενοις, ὁτι τοσꙋτων ὀνοματων εἰς αὐτον ἀναφερομενων ἱςανται ἐπι μονης της λογος ὀνομασιας, ꙋκ ἐξεταζοντες τι δηποτε λογος εἰναι θεος ἐν ἀρχῃ προς τον πατερα, δἰ ꙋ τα παντα ἐγενετο, ἀναγεγραπται ὁ υἱος του θεου.

Ὡσπερ τοινυν παρα την ἐνεργειαν, ἐκ τꙋ φωτιζειν τον κοσμον ꙋ φως ἐςι, φως κοσμꙋ προσαγορευεται, και παρα το ποιειν ἀποτιθεσθαι την νεκροτητα τꙋς γνησιως αὐτω προσιοντος, και ἀναλαμβανειν καινοτητα ζωης ἀνιςαμενꙋς, ἀναςασις καλειται, παρ᾽ ἑτεραν πραξιν ποιμην και διδασκαλος, και βασιλευς, βελος τꙋ ἐκλεκτον, και δꙋλος, προς τꙋτοις παρακλητος και ἱλασμος, και ἱλαςηριον, ꙋτως και λογος, και παν ἀλογον ἡμων περιαιρων, και κατα ἀληθειαν λογικꙋς κατασκευαζων, παντα εἰς δοξαν θεꙋ πραττοντας, μεχρι τꙋ ἐσθιειν, και τꙋ πινειν, εἰς δοξαν θεꙋ ἐπιτελꙋντας δια τον λογον και τα κοινωνικωτερα και τελειοτερα τꙋ βιꙋ ἐργα. εἰ γαρ μετεχοντες αὐτꙋ ἀνιςαμεθα και φωτιζομεθα, ταχα δε και ποιμαινομεθα ἡ βασιλευομεθα, δηλον ὁτι και ἐνθεως

λογικοι

vero ipsius virga tentati fuerint, simul cum ipsa virga futuri non sunt participes perfectionum Christi, sed tantum floris præcedentis fructus ipsius. Denique antequam ad vocis, λογος, examen accedamus, lapis est Christus reprobatus ab ædificantibus, & in caput anguli ordinatus. Quoniam enim lapides vivi ædificantur in fundamento, aliis lapidibus Apostolorum & Prophetarum, ipso Jesu Christo Domino nostro existente summo angulari lapide, eo quod ipse sit pars structuræ, quæ est ex lapidibus viventibus in regione viventium, lapis appellatur. Hæc autem a nobis dicta sunt redarguere multos volentibus, qui privata quadam electione & utuntur, & segnes sunt in indagando, nam tot nomina cum sint, quæ ad Cristum referantur, in solo τȣ λογȣ, (id est rationis & sermonis) vocabulo acquiescentes non expendunt curnam tandem filius Dei, Deus in principio apud Patrem, inscriptus sit λογος, per quem omnia facta sunt.

42. Ut igitur propter actionem, eo quod illuminet mundum, cujus est lux, lux mundi appellatur, & ex eo, quod auctor sit deponendæ mortificationis, illi sincere adhærentibus & resurgentibus recipiendi vitæ novitatem, resurrectio vocatur, itemque propter aliam actionem, & pastor, & præceptor, & rex, ac denique sagitta electa, & servus, ad hæc advocatus, propitiatio & propitiator, sic etiam λογος, (hoc est ratio) dicitur, quicquid in nobis est a ratione alienum prorsus auferens, & nos præparans convenienter veritati, rationis participes esse, omnia vitæ opera tum vulgaria, tum perfectiora, propter hunc λογον (rationemque), ad Dei gloriam agentes, adeo ut vel manducando vel bibendo gloriæ Dei studeamus. Nam si ipsum participantes resuscitamur, illuminamurque, fortassis autem pascimur etiam vel regimur, quis non videat rationis capaces nos divi-

λογικοι γινομεθα τα ἐν ἡμιν ἀλογα και την νεκροτητα ἀφανιζοντος αὐτȣ καθο λογος ἐςι και ἀναςασις. ἐπιςησον δε εἰ μετεχȣσι πως αὐτȣ παντες ἀνθρωποι, καθο λογος ἐςι, διοπερ ζητειϑαι ȣ̓κ ἐξω των ζητȣντων ὑπο των εὑρειν αὐτον προαιρȣμενων διδασκει ἡμας ὁ Αποςολος λεγων· μη εἰπης ἐν τῃ καρδιᾳ σȣ, τις ἀναβησεται εἰς τον ȣ̓ρανον; τȣτεςι Χριςον καταγαγειν· ἡ τις καταβησεται εἰς την ἀβυσσον; τȣτεςι Χριςον ἐκ νεκρων ἀναγαγειν· ἀλλα τι λεγει ἡ γραφη; ἐγγυς σȣ το ῥημα ἐςι σφοδρα ἐν τῳ ςοματι σȣ, και ἐν τῃ καρδια σȣ, ὡς τȣ αὐτȣ ὀντος Χριςȣ, και ῥηματος τȣ ζητȣμενȣ. ἀλλα και ὁτε αὐτος φησιν ὁ κυριος· εἰ μη ἠλθον, και ἐλαλησα αὐτοις, ἁμαρτιαν ȣ̓κ εἰχον· νυν δε προφασιν ȣ̓κ ἐχȣσι περι της ἁμαρτιας αὐτων, ȣ̓κ ἀλλο νοητεον ἡ ὁτι ὁ λογος φησιν οἱς ȣ̓δεπω συμπεπληρωται, μη εἰναι ἁμαρτιαν, τȣτȣς δε ἐνοχȣς αὐτης τυγχανειν, οἱ ἀν μετεσχηκοτες ἠδη αὐτȣ πραττωσι παρα τας ἐννοιας τας ἐξ ὡν ȣ̔τος ἐν ἡμιν συμπληρȣται, και μονως ȣ̔τως ἀληθες το· εἰ μη ἠλθον, και ἐλαλησα αὐτοις, ἁμαρτιαν ȣ̓κ εἰχον. φερε γαρ ἐπι Ιησȣ τȣ ὁρατȣ, ὡς οἱ πολλοι οἰησονται, τουτ' ἐξεταζεσθω, πως δε ἀληθες το μη ἐχειν ἁμαρτιαν τȣτȣς οἱς ȣ̓κ ἐληλυθε. παντες γαρ οἱ προ της ἐπιδημιας τȣ σωτηρος ἐσονται ἁμαρτιας πασης ἀπολελυμενοι, ἐπει ȣ̓κ ἐληλυθει ὁ βλεπομενος κατα σαρκα Ιησȣς. ἀλλα και παντες οἱς ȣ̓δαμως ἀνηγγελη περι αὐτȣ, ȣ̓χ ἑξȣσιν ἁμαρτιαν, και δηλον ὁτι οἱ μη ἐχοντες ἁμαρτιαν κρισει ȣ̓χ ὑποκεινται. λογος δε ὁ ἐν ἀνθρωποις ȣ̔ μετεχειν εἰρηκαμεν το γενος ἡμων διχως λεγεται, ἠτοι κατα την συμπληρωσιν των ἐννοιων, ἡτις ἐν παντι τῳ ὑπερβεβηκοτι τον παιδα τυγχανει, ὑπεξαιρȣμενων

nitus effici ipso λογω, hoc est filio Dei, atque ipsa ratione, cuncta in nobis a ratione aliena, atque mortificationem ipsam, quatenus ratio est & resurrectio, abolente? Quocirca inspice, an quodammodo ipsius quatenus λογος (hoc est ratio) est, participes sint omnes homines. Itaque eum quæri non extra eos, qui quærunt, ab iis, qui eum invenire constituant, nos docet Apostolus, dicens: *Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cœlum? hoc est Christum ex alto deducere: aut, Quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis reducere. Sed quid dicit Scriptura? Prope te verbum est valde in ore tuo, & in corde tuo*, perinde ac si ipse Christus etiam esset verbum, quod quæritur. Quin etiam quando ipse Dominus loquitur: *Nisi venissem & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem non habent, quod prætexant peccato suo*; nihil aliud intelligendum est λογον, (hoc est rationem) dicere, quam eos, quibus nondum λογος (id est ratio) completa est, peccatum non habere, sed illos tantum peccato obnoxios esse, qui participes effecti jam ipsius rationis, agunt præter rationes, ex quibus hæc ratio in nobis completur, in quem sensum tantum verum est illud: *Nisi venissem & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Age enim de Jesu aspectabili, (ut vulgares existimabunt) hoc expendatur, quomodo jam verum sit eos, ad quos non venerit, non habere peccatum. Namque omnes, qui fuerint ante Servatoris adventum, ab omni peccato immunes futuri sunt, quoniam non venerit aspectabilis juxta carnem Jesus. Quin etiam omnes, quibus de eo nunciatum non fuerit, peccatum non habebunt. Unde aperte sequitur etiam peccatum non habentes, condemnationi non subjici. At λογος (id est ratio), quæ est in hominibus, cujus participare genus nostrum diximus, bifariam dicitur; vel juxta complementum, quod omni inest, qui puerilem trans-

των τερατων, ἡ κατα την ἀκροτητα, ἥτις ἐν μονοις τοις τελειοις ἑυρισκεται. κατα μεν ἐν το προτερον το· εἰ μη ἦλθον, και ἐλαλησα αὐτοις, ἁμαρτιαν ἐκ εἶχον· νυν δε προφασιν ἐκ ἐχεσι περι της ἁμαρτιας αὐτων, τα ῥητα ἐκλεκτεον· κατα δε το δευτερον, παντες ὁσοι προ ἐμε ἦλθον, κλεπται εἰσι, και λησαι, και ἐκ ἠκεσαν αὐτων τα προβατα· προ γαρ της τελειωσεως τε λογε παντα ψεκτα τα ἐν ἀνθρωποις, ἁτε ἐνδεη και ἐλλιπη, οἱς τελειως ἐχ᾽ ὑπακεει τα ἐν ἡμιν ἀλογα, προβατα τροπικωτερον εἰρημενα. και ταχα κατα μεν το προτερον, ὁ λογος σαρξ ἐγενετο· κατα δε το δευτερον, Θεος ἦν ὁ λογος. τετῳ δ᾽ ἀκολεθον ἐςι ζητειν ἐςι μεταξυ τε, ὁ λογος σαρξ ἐγενετο, και, Θεος ἦν ὁ λογος, ἐν τοις ἀνθρωπινοις ἰδειν, οἱον ἀνασοιχειεμενε τε λογε ἀπο τε γεγονεναι αὐτον σαρκα, και κατα βραχυ λεπτυνομενε, ἑως γενηται ὁπερ ἦν ἐν ἀρχῃ Θεος λογος ὁ προς τον πατερα, ἑ λογε την δοξαν εἰδεν ὁ Ιωαννης, ἀληθως μονογενες, ὡς ἀπο πατρος. δυναται δε και ὁ λογος υἱος εἰναι παρα τῳ ἀπαγγελλειν τα κρυφια τε πατρος ἐκεινε, ἀναλογον τῳ καλεμενῳ υἱῳ λογῳ νε τυγχανοντος. ὡς γαρ ὁ παρ᾽ ἡμιν λογος ἀγγελος ἐςι των ὑπο τε νε ὁρωμενων, ἑτως ὁ τε Θεε λογος ἐγνωκως τον πατερα, ἐδενος των γενητων προσβαλειν αὐτῳ χωρις ὁδηγου δυναμενου, ἀποκαλυπτει ὁν ἐγνω πατερα. ἐδεις γαρ ἐγνω τον πατερα εἰ μη ὁ υἱος, και ᾧ ἀν υἱος ἀποκαλυψῃ, και καθο λογος ἐςι μεγαλης τυγχανει βελης ἀγγελος ὠν, ἑ ἐγενηθη ἡ ἀρχη ἐπι τε ὠμε αὐτε, ἐβασιλευσε γαρ δια τε πεπονθεναι τον ςαυρον. ἐν δε τῃ ἀποκαλυψει ἐπι λευκε ἱππε καθεζεσθαι λεγεται λογος πιςος και ἀληθινος, ὡς οἰμαι παρρισᾶν το σαφες της φωνης ὁ

ἠχειται

cendit ætatem, detractis prodigiis; vel juxta summam perfectionem, quæ in solis perfectis invenitur. Itaque juxta priorem sensum intelligenda sunt hæc verba: *Nisi venissem & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent:* juxta secundum vero: *Omnes, quotquot ante me venerunt, fures sunt & latrones, & non audierunt eos oves.* Nam antequam perficiatur ratio, omnia, quæ insunt hominibus, vituperabilia sunt, quia sint indiga & imperfecta, quibus etiam perfecte non obtemperant ea, quæ sunt in nobis ratione carentia, tropice oves dicta. Ac fortasse juxta primum sensum, λογος (ist est ratio) facta est caro; juxta secundum vero, Deus erat ille λογος (hoc est illa ratio). Huic autem consequens est quærere, num cernere possimus medium aliquod in hominibus inter hanc particulam, *ratio facta est caro*, & inter hanc, *Deus erat illa ratio*, videlicet reelementata, atque in idem redeunte ratione illa, postquam fuerat facta caro tantisper inferior facta, donec fieret, quod erat in principio (apud Deum Deus λογος, id est) ratio illa apud Patrem: cujus λογȣ, (& Filii Dei) gloriam vidit Joannes vere unigeniti, veluti a Patre. Potest autem Filius etiam sermo esse, eo quod renunciet occulta Patris sui, qui mens existit perinde atque Filius, qui vocatur sermo. Ut enim apud nos sermo nuncius est earum rerum, quæ a mente cernuntur, sic ille Dei Sermo, qui Patrem agnovit (nemine alioqui mortalium absque duce in eum intendere valente) Patrem agnitum revelat. Nullus enim agnovit Patrem, nisi Filius, aut ille cui Filius revelabit, & in quantum Sermo est, *magni* existit *consilii nuncius:* cujus *principatus factus est super humerum ejus;* regnavit enim eo, quod in crucem suffixus est. Cæterum in Apocalypsi sermo fidelis, & verus sedere dicitur in equo albo, mea sententia denotans vocis claritatem, quam insonat ad nos accedens veritatis sermo. Non

ἤχειται ὁ ἡμιν ἐπιδημων ἀληθειας λογος. ȣ͂ τȣ παροντος δε καιρȣ δειξαι, ὁτι ἐπι της φωνης πολλαχȣ της γραφης ἐν ἡ ἐςι τα προκειμενα δἰ ὡν ὠφελȣμεθα θειον μαθηματων ἀκροωμενοι, κειται ἡ ἱππος προσηγορια. μονον δε ἑνος και δευτερȣ ὑπομνηςεον, τȣ· ψευδης ἱππος εἰς σωτηριαν, και· ȣ͂τοι ἐν ἁρμασι, και ȣ͂τοι ἐν ἱπποις, ἡμεις δε ἐν ὀνοματι κυριȣ θεȣ ἡμων μεγαλυνθησομεθα. το δε· ἐξηρευξατο ἡ καρδια μȣ λογον ἀγαθον, λεγω ἐγω τα ἐργα μȣ τῳ βασιλει, ἐν τῳ μδ΄ ψαλμῳ ἀναγεγραμμενον συνεχεςατα ὑπο των πολλων φερομενον ὡς νενοημενον, ἡμιν ȣ͂κ ἀβασανιςον ἐατεον· ἐςω γαρ τον πατερα ταυτα λεγειν, τις ȣ͂ν ἡ καρδια αὐτȣ, ἱνα ἀκολȣθως τη καρδιᾳ ὁ ἀγαθος λογος φανη; εἰ γαρ ὁ λογος ȣ͂ δειται διηγησεως, ὡς ἐκεινοι ὑπολαμβανȣσι, δηλονοτι ȣ͂δ᾽ ἡ καρδια, ὁπερ ἐςιν ἀτοπωτατον, νομιζειν την καρδιαν ὁμοιως τῳ ἐν ἡμετερῳ σωματι εἰναι μερος τȣ θεȣ. ἀλλ᾽ ὑπομνηςεον αὐτȣς, ὁτι ὡσπερ χειρ και βραχιων και δακτυλος ὀνομαζεται θεȣ, ȣ͂κ ἐρειδοντων ἡμων την διανοιαν εἰς ψιλην την λεξιν, ἀλλ᾽ ἐξεταζοντων πως ταυτα ὑγιως ἐκλαμβανειν και ἀξιως θεȣ δει, ȣ͂τως και την καρδιαν τȣ θεȣ, την νοητικην αὐτȣ και προθετικην περι των ὁλων δυναμιν ἐκληπτεον, τον δε λογον των ἐν ἐκεινῃ το ἀπαγγελτικον. τις δε ἀπαγγελλει την βȣλην τȣ πατρος τοις των γεννητων ἀξιοις και παρ᾽ αὐτȣς γεγεννημενοις, ἡ ὁ σωτηρ; ταχα δε και ȣ͂ ματην το, ἐξηρευξατο, μυρια γαρ ἑτερα ἐδυνατο λεγεσθαι ἀντι του ἐξηρευξατο, προεβαλεν ἡ καρδια μȣ λογον ἀγαθον· ἐλαλησεν ἡ καρδια μȣ λογον ἀγαθον. ἀλλα μηποτε ὡσπερ πνευματος τινος ἀποκρυφου εἰς φανερον προοδος ἐςιν ἡ ἐρυγη τȣ ἐρευγομενȣ, οἱονει δια τȣτȣ ἀναπνεοντος, ȣ͂τω τα της ἀληθειας θεωρηματα ȣ͂ συνεχων ὁ πατηρ ἐρευγεται,

est autem præsentis temporis ostendere vocabulum equi frequenter poni in voce Scripturæ (in qua proponuntur), quæ nobis sint adjumento divinas disciplinas audientibus. Tantum unius aut alterius loci submoneamus: hujus, *Fallax equus est ad salutem*, & illius: *Hi in curribus, & hi in equis, nos autem in nomine Dei nostri magnificabimur.* Porro quod in quarto & quadragesimo Psalmo est scriptum: *Eructavit cor meum sermonem bonum, dico ego opera mea regi*, frequentissime repetitum a multis perinde ac si intelligerent, haud intactum nobis prætereundum est. Esto enim Patrem hæc dicere, quodnam dicent esse ipsius cor, ut sermo videatur bonus consequenter cordi? Si enim hæc vox λογος, (id est ratio vel sermo,) interpretatione non eget, ut illi existimant, abunde constat neque cordis vocabulum interpretatione egere, id quod est absurdissimum; existimare scilicet non secus cor partem Dei esse, atque est in nostro corpore. Sed admonendi sunt illi, quod quemadmodum manus, & brachium, atque etiam digitus Dei dicitur, nudum vocabulum acie mentis nobis non dispicientibus, sed examinantibus quonam pacto hæc sane, & ut Deo est dignum, sint accipienda, ita etiam nos intelligere debere, cor Dei esse ejus eam vim, quæ intelligentiam efficiat, & universa disponat; sermonem vero illud esse, quod, quæ in illo sunt corde, renunciet. Quis vero Patris consilium his, qui inter mortales digni exstiterint, quique horum naturam superaverint, renunciat, nisi Servator? Forte autem non frustra positum est, *Eructavit:* cum hujus verbi vice alia innumera dici potuissent, nimirum proposuit vel protulit cor meum sermonem bonum; loquutum est cor meum sermonem bonum. Sed vide ne forte quemadmodum alicujus flatus occulti progressus in apertum est ructus eructantis, tanquam per hunc respirantis, ita veritatis speculationes non con-

γεται, και ποιει τον τυπον αὐτων ἐν τῳ λογῳ και δια τυτο εἰκονι καλυμενῳ τυ ἀορατυ Θευ· και ταυτα μεν ἱνα συμπεριφερομενοι τῃ των πολλων ἐκδοχῃ παραδεξωμεθα ἀπο τυ πατρος λεγεσθαι το· ἐξηρευξατο ἡ καρδια μυ λογον ἀγαθον. ὐ παντη δε αὐτοις παραχωρητεον, ὡς ὁμολογυμενως ταυτα ἀπαγγελλοντος του θεου. δια τι γαρ ὐχι ὁ προφητης ἐςαι λεγων πληρωθεις του πνευματος, και προφερομενος λογον ἀγαθον περι προφητειας της περι Χριςου, συνεχειν αὐτον ὐ δυναμενος το, ἐξηρευξατο ἡ καρδια μυ λογον ἀγαθον, λεγω ἐγω τα ἐργα μυ τῳ βασιλει· ἡ γλωσσα μυ καλαμος γραμματεως ὀξυγραφυ· ὡραιος καλλει παρα τυς υἱυς των ἀνθρωπων· εἰτα προς αὐτον τον Χριςον· ἐξεχυθη ἡ χαρις ἐν χειλεσι συ; πως γαρ, εἰ ὁ πατηρ ταυτ᾽ ἐλεγεν, ἐπεφερετο τῳ· ἐξεχυθη ἡ χαρις ἐν χειλεσι συ, το· δια τυτο ἐυλογησε σε ὁ θεος εἰς τον αἰωνα, και μετ᾽ ὀλιγα· δια τυτο ἐχρισε σε ὁ Θεος ὁ Θεος συ ἐλαιον ἀγαλλιασεως παρα τους μετοχους συ; ἀνθυπενεγκοι δε τις βυλομενος ἐκ του πατρος τα ἐν τῳ ψαλμῳ ἀπαγγελλεσθαι το· ἀκυσον θυγατερ, και ἰδε, και κλινον το ὐς συ, και ἐπιλαθυ τυ λαυ συ, και τυ πατρος συ· ὐ γαρ ὁ προφητης προς την ἐκκλησιαν ἐρει το· ἀκυσον θυγατερ. ὐ χαλεπον δε δειξαι και ἀπο ἑτερων ψαλμων ὁτι προσωπων γινονται ἐπι πλειον ἐναλλαγαι, ὡςε και ἐνθαδε δυνασθαι ἀπο τυ, ἀκυσον θυγατερ, τον πατερα λεγειν· παραθετεον δε εἰς την περι του λογου ἐξετασιν και το· τῳ λογῳ τυ κυριυ οἱ ὐρανοι ἐςερεωθησαν, και τῳ πνευματι του ςοματος αὐτυ πασα ἡ δυναμις αὐτων· ἁπερ τινες ἡγυνται ἐπι τυ σωτηρος και τυ ἁγιυ τασσεσθαι πνευματος, δυναμενα δηλουν τῳ λογῳ Θευ τους ὐρανους ἐςερεωσθαι, ὡς εἰ λεγοιμεν λογῳ ἀρχιτεκτονικῳ την οἰκιαν, και λογῳ ναυπηγικῳ την ναυν γεγονεναι, ὐτως ὀυν λογῳ Θευ τους ὐρανους, θειοτερυ τυγχανοντος σωματος, και δια τυτο καλυμενυ ςερευ, ὐκ ἐχοντος το ἐπιπολυ ῥευςον και ἐυδιαλυτον των λοιπων, και κατωτερω ἐςερεωσθαι, και δια το διαφορον ἐσχηκεναι

tinens Pater eructet, faciatque harum figuras in sermone, qui etiam hanc ob causam vocetur invisibilis Dei imago. Et hæc quidem, ut illud: *Eructavit cor meum sermonem bonum*, dici a Patre intelligamus, multorum intelligentiæ adhærentes. Quibus tamen non statim cedendum, perinde ac constet Deum hæc enunciare. Quare enim non Propheta ille loquatur plenus Spiritu sancto, & proferat sermonem bonum pertinentem ad prophetiam de Christo, continere ipsum non valens; scilicet: *Eructavit cor meum sermonem bonum, dico ego opera mea regi: lingua mea calamus scribæ velociter scribentis: Speciosus forma præ filiis hominum:* postea ad ipsum Christum: *Diffusa est gratia in labiis tuis?* Si enim hæc Pater loquebatur, quomodo his verbis: *Diffusa est gratia in labiis tuis*, additum est illud: *Propterea benedixit te Deus in æternum;* & post pauca: *Propter hoc unxit te Deus tuus oleo exsultationis præ particibus tuis?* Verum illud objiciat aliquis (volens hæc Psalmi verba a Patre enunciari) *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris*, & dicat Prophetam non fuisse dicturum ad Ecclesiam, *Audi filia.* At ex aliis Psalmis difficile non fuerit ostendere personarum plerumque fieri immutationes, ut ab eo loco, *Audi filia*, possit Pater loqui. Jam indagantibus nobis vim sermonis, adjungendum est etiam hoc: *Sermone Dei cœli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis virtus eorum,* quæ quidam existimant de Servatore, & Spiritu sancto posita esse, cum etiam hunc sensum habere possint, cœlos Dei ratione firmatos fuisse, non secus ac dicimus domum ædificatam fuisse ratione illa, quæ est ars fabricandarum ædium, navim compactam fuisse ratione illa, quæ est ars fabricandarum navium, sic etiam dicentes, cœlos Dei ratione firmatos fuisse, qui divinius corpus assequuntur, quod etiam propter hoc Firmamentum vocatur, non habens quamplurimum

κεναι ἐξαιρετως τῳ θειῳ λογῳ· ἐπει ὀυν προκειται το, ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, σαφως ἰδειν, ἀρχη δε μετα μαρτυριων των ἐκ των παροιμιων ἀποδεδοται εἰρησθαι ἡ σοφια, και ἐςι προεπνουμενη ἡ σοφια τυ αὐτην ἀπαγγελλοντος λογυ, νοητεον τον λογον ἐν τῃ ἀρχῃ, τυτεςι τῃ σοφιᾳ, ἀει εἰναι. ὀντα δε ἐν τῃ σοφιᾳ καλυμενῃ ἀρχῃ μη κωλυεσθαι εἰναι προς τον Θεον, και αὐτον Θεον, τυγχανοντα, και ὐ γυμνως εἰναι αὐτον προς τον Θεον, ἀλλα ὀντα ἐν τῃ ἀρχῃ τῃ σοφιᾳ εἰναι προς τον Θεον· ἐπιφερει γυν και φησιν· ὑτος ἐν ἀρχῃ προς τον Θεον· ἐδυνατο γαρ εἰρηκεναι, ὑτως ἠν προς τον Θεον· ἀλλ' ὡσπερ ἠν ἐν ἀρχῃ, ὑτως και προς τον θεον ἐν ἀρχῃ ἠν, και παντα δι' αὐτυ ἐγενετο ὀντος ἐν τῃ ἀρχῃ, παντα γαρ ἐν σοφιᾳ ὁ Θεος κατα τον Δαβιδ ἐποιησε. και ἐτι εἰς το παραδεξασθαι τον λογον ἰδιαν περιγραφην ἐχοντα, οἱον τυγχανοντα ζην καθ' ἑαυτον, λεκτεον και περι δυναμεων, ὐ μονον δυναμεως· ταδε λεγει κυριος των δυναμεων, πολλαχου κειται, λογικων τινων θειων ζωων δυναμενων ὀνομαζομενων, ὡν ἡ ἀνωτερω και κρειττων Χριςος ἠν, ὐ μονον σοφια Θευ, ἀλλα και δυναμις προσαγορευομενος· ὡσπερ ὀυν δυναμεις Θευ πλειονες εἰσιν, ὡν ἑκαςη κατα περιγραφην, ὡν διαφερει ὁ σωτηρ, ὑτως και λογος, εἰ και ὁ παρ' ἡμιν ὐκ ἐςι κατα περιγραφην ἐκτος ἡμων, νοηθησεται ὁ Χριςος δια τα προεξητασμενα, ἐν ἀρχῃ τῃ σοφιᾳ την ὑποςασιν ἐχων. ταυτα ἡμιν ἐπι τυ παροντος ἀρκεσει εἰς το· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

mum fluxus, eamque facilitatem fluendi, quam cætera inferiora: propter quam differentiam, ac præstantiam dicimus etiam cœlum eximie divina ratione firmata fuisse. Quoniam igitur proponitur, ut aperte intelligamus hoc dictum, *In principio erat λογος* (hoc est sermo sive ratio), principium vero sapientiam dici explicatum est, testimoniis ex Proverbiis sumptis, consideraturque sapientia ante sermonem ipsam annuntiantem, intelligamus necesse est, sermonem in principio, hoc est sapientia, semper esse, cumque sit in sapientia, quæ vocatur principium, non prohiberi esse apud Deum, cum sit etiam ipse Deus: nec apud Deum simpliciter est ipse, sed existens in principio (similiter sapientia) est apud Deum; subjungit enim, & inquit: *Hic erat in principio apud Deum.* Poterat enim dicere, Hic erat apud Deum. Sed quemadmodum erat in principio, sic & apud Deum in principio erat: & *Omnia per ipsum facta sunt*, existentem in principio; omnia enim Deus (teste David) in sapientia fecit. Ad hæc intelligamus Sermonem propriam habere inscriptionem, velut qui vitam per se assequatur, dicendum etiam est de potentiis, non de potentia. *Hæc dicit Dominus potentiarum*, multis in locis ponitur, nomine potentiarum intellectis quibusdam divinis animantibus, quæ rationis sunt capacia, quibus superior & præstantior Christus est, non tantum sapientia Dei, sed etiam potentia dictus. Ut igitur virtutes complures sunt, quarum singulæ descriptionem habent, quibus differt Servator, sic etiam ὁ λογος, [id est ille filius Dei, illa ratio] (etiam si illa ratio, quæ in nobis est, non habeat descriptionem extra nos) intelligetur Christus, juxta ea, quæ antea indagavimus, hypostasim habens in principio, hoc est in sapientia. Sed hactenus de eo, quod est, *In principio erat Sermo.*

ORIGENIS

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ
ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ
ΤΟΜΟΣ β'.

Και ὁ λογος ἠν προς τον Θεον, και Θεος ἠν ὁ λογος. Αυταρκως κατα την παρȣσαν δυναμιν, ἱερε ἀδελφε Αμβροσιε, και κατα το ἐυαγγελιον μεμοφωμενε, ἐν τοις προ τȣτων διαλαβοντες τι ἐςιν ἐυαγγελιον, και τις ἡ ἀρχη, ἐν ἡ ἠν ὁ λογος, τις τε ὁ λογος ὁ ἐν ἀρχῃ, ἀκολȣθως νυν ἐπισκοπȣμεν πως ὁ λογος ἠν προς τον Θεον. Χρησιμον τοινυν συναγαγειν εἰς τȣτο λογον ἀναγεγραμμενον γεγονεναι προς τινας, οἱον λογος κυριȣ ὁς ἐγενηθη προς Ωσηε τον τȣ Βεηρει, και ὁ λογος ὁ γενομενος προς Ησαϊαν υἱον Αμως, περι της Ιȣδαιας, και περι Ιερȣσαλημ, και ὁ λογος ὁ γενομενος προς Ιερεμιαν περι της ἀβροχιας. πως ὀυν λογος κυριȣ ἐγενηθη προς Ωσηε, και ὁ λογος ἐςιν ὁ γενομενος προς Ησαϊαν υἱον Αμως, και παλιν ὁ λογος προς Ιερεμιαν περι της ἀβροχιας, ἐπισκοπητεον, ἱν' ὡς παρακειμενον ἑυρεθηναι δυνηθῃ πως ὁ λογος ἠν προς τον Θεον. ὁ μεν ὀυν πολυς ἁπλȣςερον ἐκληψεται τα περι των προφητων ειρημενα, ὡς λογου κυριου, ἠ τȣ λογȣ γενομενȣ προς αὐτους. μηποτε δε ὡς φαμεν τον δε τινα προς τονδε γινεσθαι, ȣτως ὁ νυν θεολογȣμενος υἱος λογος ἐγενηθε προς Ωσηε ἀποςαλεις ὑπο τȣ πατρος προς αὐτον· κατα μεν την ἱςοριαν προς τον υἱον τȣ Βεηρει προφητην Ωσηε, κατα δε μυςικον λογον προς τον σωζομενον· Ωσηε γαρ ἑρμηνευεται, σωζομενος, υἱον Βεηρει, ὁς ἑρμηνευεται φρεατα· πηγης γαρ ἐκ βαθȣς ἀναβλυ-

ORIGENIS
EXPLANATIONUM
IN EVANGELIUM
SECUNDUM JOANNEM
TOMUS SECUNDUS.

1. *Et Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum.* Satis pro viribus nostris, facer Ambrosi, idemque frater Evangelio conformis, cum antehac disseruerimus quid sit Evangelium, & quod, qualeve principium, in quo erat Sermo, & quisnam sit ille Sermo, qui erat in principio. Consequenter nunc consideremus, quonam pacto Sermo ille erat apud Deum. Ergo utile erit ad hoc explicandum colligere sermonem, qui scriptus est, factum fuisse ad quosdam. Verbi gratia, *Sermo Domini factus est ad Osee filium Beeri*; &, *Sermo factus est ad Esaiam filium Amos, de Judaea, & de Jerusalem*; &, *Sermo factus est ad Jeremiam de siccitate.* Quomodo ergo sermo Domini factus est ad Oseam, & sermo ad Esaiam filium Amos, & rursus ad Jeremiam de siccitate, considerandum est, ut sic collatione facta inveniri possit, quonam pacto Sermo ille erat apud Deum. Atque equidem vulgus simplicius exponet Prophetarum dicta, veluti sermone Domini, vel sermone facto ad ipsos. Tu vero vide, ne forte ut dicimus hunc ad hunc fieri, sic etiam nunc a nobis theologice consideratus Filius, sermo factus sit ad Oseam, missus ad ipsum a Patre: quod ad historiam quidem attinet, ad Prophetam Oseam fiilium Beeri, quantum vero ad mysticam rationem, ad Servatum (sonat enim Oseas, si interpreteris, Servatus) filium Beeri, quae vox, Puteos sonat: efficitur enim quilibet eorum, qui servantur, putei

ἀναβλυςανυσης σοφιας Θεϋ ἑκαςος των σωζομενων υἱος γινεται. και ὐδεν θαυμαςον ὑτως υἱον φρεατων εἰναι τον ἁγιον ἀπο των ἀνδραγαθηματων πολλαχου υἱον ὀνομαζομενον, παρα μεν το λαμπειν αὐτϋ τα ἐργα ἐμπροσθεν των ἀνθρωπων, φωτος· παρα δε το ἐχειν την εἰρηνην τϋ Θεϋ την ὑπερεχϋσαν παντα νουν, εἰρηνης· ἐτι δε δια την ἀπο της σοφιας ὠφελειαν, τεκνον σοφιας· ἐδικαιωθη γαρ, φησιν, ἡ σοφια ἀπο των τεκνων αὐτης. ὑτως οὐν ὁ παντα ἐρευνων Θεϋ πνευματι και τα βαθη τϋ Θεϋ, ὡςε ἀποφθεγξασθαι αὐτον· ὠ βαθος πλυτϋ και σοφιας και γνωσεως θεϋ, δυναται εἰναι φρεατων υἱος προς ὀν ὁ λογος κυριϋ γινεται. ὁμοιως λογος και προς Ησαΐαν ἐρχεται διδασκων τα ἐν ἐσχαταις ἡμεραις ἀπαντησομενα τῃ Ιουδαιᾳ και Ιερουσαλημ. ὡσαυτως δε και προς Ιερεμιαν θεῳ μετεωρισμῳ ἐπαρθεντα. ἑρμηνευεται γαρ, μετεωρισμος Ιαω. ἀλλα προς μεν τϋς ἀνθρωπϋς προτερον ὐ χωρϋντας την τϋ υἱϋ τϋ Θεϋ λογϋ τυγχανοντος ἐπιδημιαν, ὁ λογος γινεται· προς δε τον Θεον ὐ γινεται, ὡς προτερον ὐκ ὠν προς αὐτον, παρα δε το ἀει συνειναι τῳ πατρι, λεγεται· και ὁ λογος ἠν προς τον θεον· ὐ γαρ εγενετο προς τον θεον, και ταυτον ῥημα το, ἠν, τϋ λογϋ κατηγορειται, ὁτι ἐν ἀρχῃ ἠν, και ὁτε προς τον Θεον ἠν, ὐτε της ἀρχης χωριζομενος, ὐτε τϋ πατρος ἀπολειπομενος· και παλιν ὐτε ἀπο τϋ μη εἰναι ἐν ἀρχῃ γινομενος ἐν ἀρχῃ, ὐτε ἀπο τϋ μη τυγχανειν προς τον Θεον. ἐπι τῳ προς τον Θεον εἰναι γινομενος· προ γαρ παντος χρονϋ και αἰωνος, ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, και ὁ λογος ἠν προς τον Θεον. ἐπει τοινυν εἱς εὑρεσιν τϋ, και ὁ λογος ἠν προς τον θεον, παρεθεμεθα λεξεις προφητικας, πως ἐγενετο προς Ωσηε, και Ησαΐαν, και Ιερεμιαν, παρετηρησαμεν τε ϗ την τυχϋσαν διαφοραν τϋ, ἐγεννηθη, και, ἐγενετο, προς το, ἠν, προσθησομεν ὁτι ἐν μεν τῳ προς τϋς προφητας γινεσθαι, φωτιζει τϋς προφητας τῳ φωτι της γνωσεως, ποιων αὐτϋς

ἀτε

putei filius, quia ſapientia Dei ex profundo ſcaturit. Nec mirum ſane eſt puteorum filium ſic eſſe ſanctum, qui ex ſtrenue factis frequenter filius nominatur: idcirco quidem quia luceant opera ejus coram hominibus, filius lucis nuncupatus; quia vero habeat pacem Dei, exſuperantem omnem intelligentiam, filius pacis: atque etiam propter ſapientiæ utilitatem, filius ſapientiæ: *Juſtificata eſt* enim, inquit, *ſapientia a filiis ſuis.* Hunc igitur in modum ille etiam, qui divino Spiritu omnia profunda Dei perſcrutatur, ut eloqui poſſit: *O profunditatem divitiarum, & ſapientiæ, cognitionis Dei*, poteſt eſſe puteorum filius, ad quem ſermo fiat Domini. Sic ſermo etiam ad Eſaiam venit docens, quæ in ultimis diebus eventura erant tum Judææ, tum Jeruſalem: eodem modo & ad Jeremiam divina elatione elatum (nam interpretatur, elatio Jao.) Sed ad homines quidem, qui prius capaces non erant adventus filii Dei, qui eſt Sermo, fit ſermo; ad Deum vero non fit, quaſi qui antea non exiſteret apud ipſum, ſed eo quod ſit ſemper cum Patre, dicitur: *Et Sermo erat apud Deum*, non enim factus eſt apud Deum, & idem verbum, *Erat*, de Sermone prædicatur, quoniam in principio erat etiam tum, cum apud Deum erat, neque a principio ſeparatus, neque Patrem deſerens: & rurſus neque eo, quod non ſit in principio factus, in principio, neque eo, quod non ſit apud Deum, factus ut eſſet apud Deum: ante omne enim tempus, & ſæculum, *in principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum.* Quoniam igitur ut inveniremus ſenſum verborum illorum: *Et Sermo ille erat apud Deum*, appoſuimus verba prophetica, quomodo factus ſit Sermo ad Oſeam, & Eſaiam, & Jeremiam, obſervavimuſque non parum differre, *Fuit*, & *Factus eſt* a verbo, *Erat*, addemus, dum ad Prophetas ſermo fit, Sermonem Prophetas illuſtrare luce cognitionis, facientem eos, tanquam coram videntes,

ἀτε ἐμπροσθεν βλεποντας ὁραν ἁ προ αὐτȣ ȣ κατενοȣν· προς δε τον Θεον το Θεος ἐςι τυγχανων ἀπο τȣ εἶναι προς αὐτον. και ταχα τοιαυτην τινα ταξιν ὁ Ἰωαννης ἐν τῳ λογῳ ἰδων ȣ προεταξε το· Θεος ἠν ὁ λογος, τȣ, ὁ λογος ἠν προς τον Θεον, ὁσον ἐπι ταις ἀποφασεσιν ȣδεν ἀν κωλυθεντος τȣ εἱρμȣ προς το καθ᾽ αὐτο ἰδειν ἑκαςȣ των ἀξιωματων την δυναμιν· ἐν γαρ ἀξιωμα το· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, και δευτερον το· ὁ λογος ἠν προς τον Θεον, και ἑξης, και Θεος ἠν ὁ λογος· ἀλλ᾽ ἐπει ταχα ταξιν τινα δηλοι το πρωτον τεταχθαι το· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, κατα το ȣτως ἑξης το· και ὁ λογος ἠν προς τον θεον, και τριτον το· και Θεος ἠν ὁ λογος, δια τȣτο ἱνα δυνηθῃ ἀπο τȣ προς τον Θεον εἶναι ὁ λογος νοηθηναι γινομενος Θεος, λεγεται· και ὁ λογος ἠν προς τον Θεον, ἐπειτα· και Θεος ἠν ὁ λογος.

Πανυ δε παρατετηρημενως, και ȣκ ὡς ἑλληνικην ἀκριβολογιαν ȣκ ἐπιςαμενος ὁ Ἰωαννης ὁπου μεν τοις ἀρθροις ἐχρησατο, ὁπȣ δε ταυτα ἀπεσιωπησεν, ἐπι μεν του λογου προστιθεις το, ὁ. ἐπι δε της, Θεος, προσηγοριας ὁπȣ μεν τιθεις, ὁπȣ δε διαιρων. τιθησι μεν γαρ το ἀρθρον, ὁτε ἡ Θεος ὀνομασια ἐπι τȣ ἀγεννητȣ τασσεται των ὁλων αἰτιȣ, σιωπα δε αὐτο ὁτε ὁ λογος Θεος ὀνομαζεται· ὡς δε διαφερει κατα τȣτȣς τȣς τοπȣς ὁ θεος, και Θεος, ȣτως μηποτε διαφερῃ ὁ λογος και λογος. ὁν τροπον γαρ ὁ ἐπι πασι Θεος, ὁ Θεος, και ȣχ ἁπλως Θεος, ȣτως ἡ πηγη τȣ ἐν ἑκαςῳ των λογικων λογȣ, ὁ λογος, τȣ ἐν ἑκαςῳ λογȣ ȣκ ἀν κυριως ὁμοιως τῳ πρωτῳ ὀνομασθεντος και λεχθεντος, ὁ λογος. και το πολλȣς φιλοθεȣς εἶναι εὐχομενȣς ταρασσον,

εὐλαβα-

ea videre, quæ non intellexerant, antequam fieret ad eos Sermo ipse; apud Deum vero Deum esse, ex eo, quod sit apud ipsum. Itaque fortasse talem quemdam ordinem intuitus Joannes in sermone non præposuit, *Deus erat Sermo*, illis verbis: *Sermo erat apud Deum*, nihil alioqui, quod ad enuntiationes attinet, obfutura serie ad intelligendam vim seorsum cujuscumque pronuntiati: unum namque pronuntiatum est: *In principio erat ille Sermo*; alterum: *Ille Sermo erat apud Deum*, & deinceps: *Et Deus erat ille Sermo.* Sed quoniam fortasse ordinem quemdam declarat, quia positum sit primo loco hoc pronuntiatum: *In principio erat ille Sermo*, juxta talem seriem: *Et Sermo erat apud Deum*, & tertio loco: *Et Deus erat Sermo*, idcirco dicitur: *Et ille Sermo erat apud Deum*, deinde: *Et Deus erat ille Sermo*, ut ille Sermo intelligi possit esse Deus, quia sit apud Deum.

2. Cæterum magna observatione (non tanquam non callens elaboratum Græcorum dicendi genus) alibi quidem articulis usus est Joannes, alibi vero reticuit: in voce namque, Sermonis, articulum cum addiderit, in Dei vocabulo aliquando id ponit, aliquando differentiæ gratia id non ponit. Nam cum Dei vocabulum ponitur de ingenito universorum auctore, articulum ponit, reticens illud, cum ille Sermo Deus nominatur. Proinde vide, ne forte ut in his locis differt Deus cum articulo, & Deus sine articulo, sic differat etiam ὁ λογος, (id est ille Sermo, vel illa ratio,) cum articulo, & λογος, id est Sermo, sive ratio, sine articulo. Ut enim Deus ille, qui est in omnibus, ille Deus est cum articulo, & non simpliciter Deus, sine articulo, sic fons rationis (quæ unicuique rationis capaci inest) ratio illa est, cum articulo; cum alioqui ratio, quæ in unoquoque inest, non perinde proprie, atque illa ratio prima, (quam fontem hujus dico,) nominetur, di-

ἐυλαβȣμενȣς δυο ἀναγορευσαι θεȣς, και παρα τȣτο περιπιπτοντας ψευδεσι και ἀσεβεσι δογμασιν, ἠτοι ἀρνȣμενȣς ἰδιοτητα υἱȣ ἑτεραν παρα την τȣ πατρος, ὁμολογȣντας θεον εἰναι τον μεχρι ὀνοματος παρ᾽ αὐτοις υἱον προσαγορευομενον· ἠ ἀρνȣμενȣς την θεοτητα τȣ υἱȣ, τιθεντας δε αὐτȣ την ἰδιοτητα, και την ȣσιαν κατα περιγραφην τυγχανȣσαν ἑτεραν τȣ πατρος, ἐντευθεν λυεσθαι δυναται. λεκτεον γαρ αὐτοις ὁτι τοτε μεν αὐτοθεος ὁ θεος ἐςι, διοπερ και ὁ σωτηρ φησιν ἐν τῃ προς τον πατερα ἐυχῃ· ἱνα γινωσκωσι σε τον μονον ἀληθινον θεον· παν δε το παρα το αὐτοθεος μετοχῃ της ἐκεινȣ θεοτητος θεοποιȣμενον, ȣχ ὁ θεος, ἀλλα θεος κυριωτερον ἀν λεγοιτο ᾡ παντως ὁ πρωτοτοκος πασης κτισεως, ἁτε πρωτος τῳ προς τον θεον εἰναι, σπασας της θεοτητος εἰς ἑαυτον, ἐςι τιμιωτερος τοις λοιποις παρ᾽ αὐτον θεοις, ὠν ὁ θεος θεος ἐςι, κατα το λεγομενον· θεος θεων κυριος ἐλαλησε, και ἐκαλεσε την γην, διακονησας το γενεσθαι θεοις, ἀπο τȣ θεȣ ἀρυσας εἰς το θεοποιηθηναι αὐτȣς, ἀφθονως, κἀκεινοις κατα την αὐτȣ χρηςοτητα μεταδιδȣς· ἀληθινος ȣν θεος ὁ θεος, οἱ δε κατ᾽ ἐκεινον μορφȣμενοι θεοι, ὡς εἰκονες πρωτοτυπȣ· ἀλλα παλιν των πλειονων εἰκονων ἡ ἀρχετυπος εἰκων ὁ προς τον θεον ἐςι λογος, ὁς ἐν ἀρχῃ ἠν τῳ εἰναι προς τον θεον ἀει μενων θεος, ȣκ ἀν δ᾽ αὐτο ἐσχηκως, εἰ μη προς τον θεον ἠν, και ȣκ ἀν μεινας θεος εἰ μη παρεμενε τῃ ἀδιαλειπτῳ θεᾳ τȣ πατρικȣ βαθȣς.

Αλλ᾽ ἐπει εἰκος προσκοψειν τινας τοις εἰρημενοις, ἑνος μεν ἀληθινȣ θεȣ τȣ πατρος ἀπαγγελλομενȣ, παρα δε

τον

caturque illa ratio, cum articulo. Et hinc ſolvi poteſt illud, quod perturbat multos profitentes ſe Dei amantes eſſe, ac verentes duos prædicare Deos; & propter hoc in falſa, & impia dogmata incidentes; vel negantes proprietatem Filii eſſe aliam a Patris proprietate; confitentes Deum eſſe cum nomine tantum, qui apud ipſos Filius appellatur; vel negantes Filii divinitatem, & ponentes ipſius proprietatem, & eſſentiam per circumſcriptionem exiſtere aliam a Patre. Dicendum enim eſt illis, quod αὐτοθεος quidem (hoc eſt, per ſe Deus) Deus ille eſt cum articulo, propter quod & Servator in precatione ad Patrem inquit: *Ut agnoſcant te illum ſolum verum Deum;* quicquid vero eſt præter hunc, qui αὐτοθεος dicitur (hoc eſt per ſe Deus), participatione & communione divinitatis illius deificatum, non ille Deus cum articulo, ſed Deus ſine articulo magis proprie dicendum eſſe, quo nomine omnino primogenitus omnis creaturæ, quippe qui cum primus ſit apud ipſum, attrahens divinitatem ad ſeipſum, honorabilior eſt reliquis Diis, qui ſunt præter ipſum, quorum ille Deus, Deus eſt, juxta id, quod dicitur: *Ille Deus Deorum dominus loquutus eſt, & vocavit terram*, dans eſſe Diis, a Deo hauriens abundanter, unde ipſos efficiat Deos, & unde illis juxta ſuam ipſius bonitatem ſuppeditet. Verus igitur Deus eſt ille Deus cum articulo: qui autem Dii efformantur ad ejus forman, velut imagines quædam ſunt primi exemplaris. Sed rurſus multarum imaginum archetypa imago eſt ille λογος, qui eſt apud Deum in principio exiſtens, quia ſit apud Deum ſemper manens Deus, haudquaquam id habiturus, niſi apud Deum eſſet; & haudquaquam Deus manſurus, niſi perpetuo permanſiſſet in contemplatione paternæ profunditatis.

3. Sed quoniam fortaſſe veriſimile eſt futurum, ut multi offendantur, quia dixerimus unum eſſe ve-

τον ἀληθινον Θεον Θεων πλειονων τῃ μετωχῃ τυ Θευ γινομένων, ἐυλαβυμενυς την τυ πασαν κτισιν ὑπερεχοντος δοξαν ἐξισωσαι τοις λοιποις της θεος προσηγοριας τυγχανυσι, προς τῃ ἀποδεδομενῃ διαφορᾳ, καθ' ἡν ἐφασκομεν πασι τοις λοιποις Θεοις διακονον ἐιναι της Θεοτητος τον Θεον λογον, και ταυτην παραςατεον· ὁ γαρ ἐν ἑκαςῳ λογος των λογικων τυτον τον λογον ἐχει προς τον ἐν ἀρχῃ λογον προς τον Θεον, ὀντα λογον θεον, ὁν ὁ Θεος λογος προς τον Θεον· ὡς γαρ αὐτοΘεος, και ἀληΘινος θεος ὁ πατηρ προς εἰκονα, και εἰκονας της εἰκονος, διο και κατ' εἰκονα λεγονται εἶναι οἱ ἀνΘρωποι, ὀυκ εἰκονες, ὀυτως ὁ αὐτος λογος προς τον ἐν ἑκαςῳ λογον. ἀμφοτερα γαρ πηγης ἐχει χωραν, ὁ μεν πατηρ, θεοτητος, ὁ δε υἱος, λογυ. ὡσπερ ὀυν θεοι πολλοι ἀλλ', ἡμιν εἱς Θεος ὁ πατηρ, και πολλοι κυριοι, ἀλλ' ἡμιν εἱς κυριος Ιησυς Χριςος· ὀυτως πολλοι λογοι, ἀλλ' ἡμιν ἐυχομεθα ὁπως ὑπαρχῃ ὁ ἐν ἀρχῃ λογος, ὁ προς τον Θεον ὠν ὁ θεος λογος· ὁς γαρ ὀυ χωρει τυτον τον λογον τον ἐν ἀρχῃ προς τον Θεον, ἡτοι αὐτῳ γενομενῳ σαρκι προσεξει, ἡ μεθεξειν των μετεσχηκοτων τινος τυτυ τυ λογυ, ἡ ἀποπεσων τυ μετεχειν τυ μετεσχηκοτος, ἐν παντῃ ἀλλοτριῳ τυ λογυ ἐςαι καλυμενῳ. σαφες δε ἐςαι το εἰρημενον ἐκ παραδειγματων των περι τυ Θευ, και τυ θευ λογυ, και θεων ἡτοι μετεχοντων Θευ, ἡ λεγομενων μεν, ὀυδαμως δε ὀντων θεων, και παλιν λογυ Θευ, και λογυ γενομενυ Θευ σαρκος, και λογων ἡτοι μετε-

rum Deum, nempe Patrem, & præter Deum verum multos factos Deos participatione Dei: verentes gloriam ejus, qui omnem creaturam præcellit, æquari reliquis obtinentibus appellationem Dei sine articulo, præter datam differentiam, per quam Deum λογον diximus reliquis omnibus Diis ministrum esse deitatis, etiam hæc differentia est apponenda. Ea enim ratio, quæ in singulis rationis capacibus inest, eamdem comparationem habet ad illam rationem, quæ in principio apud Deum est, & Deus est λογος, quam habet Deus λογος (id est ratio), sine articulo ad Deum illum cum articulo. Ut enim Pater ἀυτοθεος (hoc est per se Deus, & verus Deus) se habet ad imaginem, & ad imagines imaginis, quam ob causam etiam dicuntur homines non esse imagines, sed ad imaginem, sic hunc in modum se habet ipse λογος, hoc est ipsa ratio, ad eam, quæ est in singulis, rationem. Utraque enim locum obtinent fontis & originis; Pater quidem divinitatis, Filius vero λογȣ (id est rationis). Quemadmodum ergo Dii multi, sed nobis unus Deus est, nempe ille Pater; & multi Domini sunt, sed nobis unus Dominus est Jesus Christus: sic multi etiam sunt λογοι (hoc est rationes), sed nobis illum λογον (id est rationem illam) precamur inesse, quæ est in principio, quæ est apud Deum, Deus λογος. Qui enim non capit λογον hunc (id est rationem), quæ in principio apud Deum est, aut ipsum assequetur, quatenus caro factus est, aut particeps efficietur alicujus eorum, qui λογον hunc (id est rationem ipsam), assequuntur: si vero nec alicujus quidem horum, qui hujus rationis participes existunt, particeps effici poterit, in numero omnino eorum erit, qui a ratione alieni dicuntur. Id autem, quod diximus, palam efficietur ex exemplis de Deo illo, qui profertur cum articulo, & de illo λογῳ cum articulo, qui est Deus sine articulo, tum etiam de Diis,

μετεχοντων πως τε λογε, λογων δευτερων, ἢ τριτων, παρα τον προ παντων νομιζομενων μεν λογων, ἐκ ὀντων δε ἀληθως λογων, ἀλλ', ἰν' ἐτως εἰπω, ὁλον τετο ἀλογων λογων, ὡσπερ και ἐπι των λεγομενων μεν, ἐκ ὀντων δε Θεων ταξαι τις ἀν ἀντι τε ἀλογων λογων το ἐ Θεων Θεον. ὁ μεν ἐν Θεος των ὁλων, της ἐκλογης ἐςι Θεος, και πολυ μαλλον τε της ἐκλογης σωτηρος· ἐπειτα των ἀληθως Θεων ἐςι Θεος, και ἀπαξαπλως ζωντων, και ἐ νεκρων ἐςι Θεος· ὁ δε Θεος λογος ταχα των ἐν αὐτω ἱςαντων το παν και των πατερα αὐτον νομιζοντων ἐςι Θεος. ἡλιοις δε και σεληνη και ἀςερες, ὡς τινες των προ ἡμων διηγησαντο, ἀπενεμηθησαν τοις μη ἀξιοις ἐπιγραφεσθαι τον Θεον των Θεων Θεον αὐτων εἰναι. ἐτο δε ἐξεδεξαντο κινηθεντες ἐκ των ἐν τῳ δευτερονομιῳ τον τροπον τετον ἐχοντων, μη ἀναβλεψας εἰς τον ἐρανον, και ἰδων τον ἡλιον, και την σεληνην, και παντα τον κοσμον τε ἐρανε, πλανηθεις προσκυνησης αὐτοις, και λατρευσης αὐτοις, ἁ ἀπενειμεν αὐτα κυριος ὁ Θεος σε πασι τοις ἐθνεσιν· ὑμιν δε ἐχ ἐτως ἐδωκε κυριος ὁ Θεος σε. πως γαρ ἀπενειμε πασι τοις ἐθνεσιν ἡλιον και σεληνην και παντα τον κοσμον τε ἐρανε ὁ Θεος, ἐχ ἐτως δεδωκως αὐτα τῳ Ισραηλ; τῳ τες μη δυναμενες ἐπι την νοητ..ν ἀναδραμειν φυσιν, δι αἰσθητων Θεων κινεμενες περι θεοτητος, ἀγαπητως κἀν ἐν τετοις ἱςασθαι, και μη πιπτειν ἐπι εἰδωλα και δαιμονια. ἐκεν οἱ μεν Θεον ἐχεσι τον των ὁλων Θεον· οἱ δε παρα τετε δευτεροι ἱςαμενοι ἐπι τον υἱον τε Θεε τον Χριςον αὐτε· και τριτοι οἱ τον ἡλιον και την σεληνην και παντα τον κοσμον τε ἐρανε,

ἀπο

qui vel participant Deum, vel Dii quidem dicuntur, nullo pacto autem sunt; & rursus de λογῳ Deo, & de λογῳ, qui factus est caro nec non de λογοις, qui hunc quodam modo participant, & λογοι secundi, ac tertii ab ipso dicuntur, & λογοι esse existimantur, cum tamen vere non sint, sed potius, ut ita loquar, prorsus dici merentur ἀλογοι λογοι (hoc est rationes irrationales), quemadmodum etiam de iis, qui Dii quidem dicuntur, cum non sint, diceret aliquis Dii non Dii: non secus enim & hi vocantur ἀλογοι λογοι, hoc est rationes ratione carentes. Atque ille quidem Deus universorum, electionis est Deus, & multo magis illius, qui hanc servavit: deinceps eorum, qui vere sunt Dii, & ut semel dicam, Deus est viventium, & non mortuorum; at vero Deus λογος, fortasse Deus est eorum, qui in ipso sistunt omnia, quique existimant ipsum esse Patrem. Sol autem, & luna & astra, ut ante nos quidam disseruerunt, illis attributa fuerunt, qui minus digni habentur, ut illo titulo, ac laude cohonestentur, ut Deus Deorum, Deus ipsorum sit. Sic autem intellexerunt adducti verbis Deuteronomii, quæ ita sese habent: *Ne cum suspexeris in cælum, & intuitus fueris solem & lunam, & omne cæli ornamentum, deceptus adores ea, & servias eis, quæ ipsa distribuit Deus tuus cunctis gentibus.* Vobis autem non sic dedit Dominus Deus tuus. Sed qui distribuit cunctis gentibus solem & lunam, & omne cœli ornamentum Deus, cum sic non dederit Israeli? Scilicet ut qui non possunt ad intelligibilem recurrere naturam, rebus corporeis, ac sub sensum cadentibus divinitatem esse suspicati, vel lubenter in his sisterent, non prolapsi ad idola & dæmonia. Deum igitur alii quidem Deum universorum habent; qui vero hos proxime sequuntur, in Christum Dei ipsius filium defixi sunt. Tertii vero sunt, qui solem, lunam, omneque cœli ornamentum (habentes)

ἀπο Θεῦ μεν πλανηθεντες, πλην πλανην πολλῷ διαφερουσαν και κρειττονα των καλουντων Θεους ἐργα χειρων ἀνθρωπων, χρυσον και ἀργυρον, τεχνης ἐμμελετηματα. τελευταιοι δε εἰσιν οἱ λεγομενοις μεν θεοις ἀνακειμενοι, οὐδαμως δε οὖσιν θεοις. οὕτω τοινυν οἱ μεν τινες μετεχουσιν αὐτου του ἐν ἀρχῃ λογου, και προς τον Θεον λογου, και Θεου λογου, ὥσπερ Ωσηε, και Ησαϊας, και Ιερεμιας, και εἰ τις ἑτερος τοιουτον ἑαυτον παρεστησεν, ὡς τον λογον κυριου ἢ τον λογον γενεσθαι προς αὐτον. ἑτεροι δε οἱ μηδεν εἰδοτες εἰ μη Ιησουν Χριστον, και τουτον ἐσαυρωμενον, τον γενομενον σαρκα λογον, το παν νομισαντες εἰναι του λογου Χριστον κατα σαρκα μονον γινωσκουσι. τοιουτον δε ἐστι το πληθος των πεπιστευκεναι νομιζομενων. και τριτοι λογοις μετεχουσι τι του λογου ὡς παντα ὑπερεχουσι λογον προσεσχηκασι, και μηποτε οὗτοι εἰσιν οἱ μετερχομενοι τας ἐυδοκιμουσας και διαφερουσας ἐν φιλοσοφιᾳ παρ᾽ ἑλλησιν αἱρεσεις. τεταρτοι δε παρα τουτους οἱ πεπιστευκοτες λογοις παντη διεφθοροσι και ἀθεοις, την ἐναργη και σχεδον αἰσθητην προνοιαν ἀναιρουσι, και ἀλλο τι τελος παρα το καλον ἀποδεχομενοις. εἰ και ἐδοξαμεν δε παρεκβεβηκεναι, οἶμαι δ᾽ ὅτι παρκειμενως ὑπερ του σαφως ἰδεῖν τεσσαρα πραγματα κατα το Θεος ὀνομα, και τεσσαρα κατα το λογος, τουτο πεποιηκαμεν· ἦν γαρ ὁ Θεος, και Θεος, εἰτα Θεοι διχῶς, ὧν του κρειττονος ταγματος ὑπερεχειν ὁ Θεος λογος ὑπερεχομενος ὑπο του των ὁλων Θεου. και παλιν ἦν ὁ λογος, ταχα δε και λογος, ὁμοιως τῳ ὁ Θεος και Θεος· και οἱ λογοι διχως, οἰκειοι τε ἀνθρωπινοι οἱ μεν τῳ πατρι, μεριδες ὀντες αὐτου και τουτοις παρακειμενοι, οὓς νυν σαφεστερον ὁ λογος ἡμιν παριστησιν, οἱ ἐπι τον σωτηρα

φθασαντες,

a Deo aberrant, verumtamen errore longe præcellenti præstantioreque, quam eorum, qui vocant Deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis excogitationes. At omnium ultimi sunt, qui dicati sunt his, qui Dii quidem dicuntur, haudquaquam vero sunt. Similiter igitur aliqui participant quidem ipsius λογȣ (id est rationis sive sermonis), qui est in principio, qui est apud Deum, qui est Deus, velut Oseas, & Jeremias, & Esaias, & siquis alius talem seipsum exhibuit, ut sermo Domini, vel sermo ad se fieret; alii vero, qui nihil sciunt, nisi Jesum Christum & hunc crucifixum, tantum secundum carnem agnoscunt Christum, existimantes se habere amplius nihil de sermone, nisi quod caro factus est: cujusmodi est multitudo eorum, qui credere putantur. Jam tertii se sermonibus aliquantulum illum sermonem participantibus applicuerunt, perinde quasi sermones illi omnem sermonem præcellant. Et forte hi sunt, qui præclaras in Philosophia, & præstantes sectas apud Gentiles exercent. Quarto vero loco ab his numerandi sunt illi, qui sermonibus prorsus corruptis & impiis crediderunt, evidentem, ac fere sub sensum cadentem de medio tollentes providentiam, aliumque finem quemdam, præter bonum honestumve approbantes. Quod si digredi visi sumus, commode tamen id fecisse remur, & apposite, nimirum quod ad Dei nomen attinet, res quatuor in eo inspecturi, & totidem in nomine λογος (qui est ratio sive sermo). Erat enim Deus cum articulo, & Deus sine articulo, deinde Dii dupliciter. (Quorum meliorem ordinem Deus Verbum superat, a Deo rerum omnium ipse superatus. Et rursum erat ὁ λογος, fortassis autem & λογος, eodem modo quo ὁ Θεος & Θεος. Verborum etiam duo sunt genera, quorum humana propria sunt alia quidem Patris, quod ejus partes sint, & his finitima, quæ nunc verbum apertius & planius nobis

explanat,

ἐυλαβȣμενȣς δυο ἀναγορευσαι θεȣς, και παρα τȣτο περιπιπτοντας ψευδεσι και ἀσεβεσι δογμασιν, ἠτοι ἀρνȣμενȣς ἰδιοτητα υἱȣ ἑτεραν παρα την τȣ πατρος, ὁμολογȣντας θεον εἰναι τον μεχρι ὀνοματος παρ' ἀυτοις υἱον προσαγορευομενον· ἠ ἀρνȣμενȣς την θεοτητα τȣ υἱȣ, τιθεντας δε αὐτȣ την ἰδιοτητα, και την ȣσιαν κατα περιγραφην τυγχανȣσαν ἑτεραν τȣ πατρος, ἐντευθεν λυεσθαι δυναται. λεκτεον γαρ αὐτοις ὁτι τοτε μεν αὐτοθεος ὁ θεος ἐςι, διοπερ και ὁ σωτηρ φησιν ἐν τῃ προς τον πατερα ἐυχῃ· ἱνα γινωσκωσι σε τον μονον ἀληθινον θεον· παν δε το παρα το αὐτοθεος μετοχῃ της ἐκεινȣ θεοτητος θεοποιȣμενον, ȣχ ὁ θεος, ἀλλα θεος κυριωτερον ἀν λεγοιτο ᾡ παντως ὁ πρωτοτοκος πασης κτισεως, ἀτε πρωτος τῳ προς τον θεον εἰναι, σπασας της θεοτητος εἰς ἑαυτον, ἐςι τιμιωτερος τοις λοιποις παρ' αὐτον θεοις, ὡν ὁ θεος θεος ἐςι, κατα το λεγομενον· θεος θεων κυριος ἐλαλησε, και ἐκαλεσε την γην, διακονησας το γενεσθαι θεοις, ἀπο τȣ θεȣ ἀρυσας εἰς το θεοποιηθηναι αὐτȣς, ἀφθονως, κἀκεινοις κατα την αὐτȣ χρηςοτητα μεταδιδȣς· ἀληθινος ὀυν θεος ὁ θεος, οἱ δε κατ' ἐκεινον μορφȣμενοι θεοι, ὡς εἰκονες πρωτοτυπȣ· ἀλλα παλιν των πλειονων εἰκονων ἡ ἀρχετυπος εἰκων ὁ προς τον θεον ἐςι λογος, ὁς ἐν ἀρχῃ ἠν τῳ εἰναι προς τον θεον ἀει μενων θεος, ȣκ ἀν δ' αὐτο ἐσχηκως, εἰ μη προς τον θεον ἠν, και ȣκ ἀν μεινας θεος εἰ μη παρεμενε τῃ ἀδιαλειπτῳ θεᾳ τȣ πατρικȣ βαθȣς.

Αλλ' ἐπει εἰκος προσκοψειν τινας τοις εἰρημενοις, ἑνος μεν ἀληθινȣ θεȣ τȣ πατρος ἀπαγγελλομενȣ, παρα δε τον

caturque illa ratio, cum articulo. Et hinc ſolvi poteſt illud, quod perturbat multos profitentes ſe Dei amantes eſſe, ac verentes duos prædicare Deos; & propter hoc in falſa, & impia dogmata incidentes; vel negantes proprietatem Filii eſſe aliam a Patris proprietate; confitentes Deum eſſe cum nomine tantum, qui apud ipſos Filius appellatur; vel negantes Filii divinitatem, & ponentes ipſius proprietatem, & eſſentiam per circumſcriptionem exiſtere aliam a Patre. Dicendum enim eſt illis, quod αὐτοθεος quidem (hoc eſt, per ſe Deus) Deus ille eſt cum articulo, propter quod & Servator in precatione ad Patrem inquit: *Ut agnoſcant te illum ſolum verum Deum;* quicquid vero eſt præter hunc, qui αὐτοθεος dicitur (hoc eſt per ſe Deus), participatione & communione divinitatis illius deificatum, non ille Deus cum articulo, ſed Deus ſine articulo magis proprie dicendum eſſe, quo nomine omnino primogenitus omnis creaturæ, quippe qui cum primus ſit apud ipſum, attrahens divinitatem ad ſeipſum, honorabilior eſt reliquis Diis, qui ſunt præter ipſum, quorum ille Deus, Deus eſt, juxta id, quod dicitur: *Ille Deus Deorum dominus loquutus eſt, & vocavit terram*, dans eſſe Diis, a Deo hauriens abundanter, unde ipſos efficiat Deos, & unde illis juxta ſuam ipſius bonitatem ſuppeditet. Verus igitur Deus eſt ille Deus cum articulo: qui autem Dii efformantur ad ejus forman, velut imagines quædam ſunt primi exemplaris. Sed rurſus multarum imaginum archetypa imago eſt ille λογος, qui eſt apud Deum in principio exiſtens, quia ſit apud Deum ſemper manens Deus, haudquaquam id habiturus, niſi apud Deum eſſet; & haudquaquam Deus manſurus, niſi perpetuo permanſiſſet in contemplatione paternæ profunditatis.

3. Sed quoniam fortaſſe veriſimile eſt futurum, ut multi offendantur, quia dixerimus unum eſſe ve-

τον ἀληθινον Θεον Θεῶν πλειονων τῃ μετωχῃ τȣ Θεȣ γινομενων, ἐυλαβȣμενȣς την τȣ πασαν κτισιν ὑπερεχοντος δοξαν ἐξισωσαι τοις λοιποις της θεος προσηγοριας τυγχανȣσι, προς τῃ ἀποδεδομενῃ διαφορᾳ, καθ' ἡν ἐφασκομεν πασι τοις λοιποις Θεοις διακονον εἶναι της Θεοτητος τον Θεον λογον, και ταυτην παραςατεον· ὁ γαρ ἐν ἑκαςῳ λογος των λογικων τȣτον τον λογον ἐχει προς τον ἐν ἀρχῃ λογον προς τον Θεον, ὀντα λογον θεον, ὁν ὁ Θεος λογος προς τον Θεον· ὡς γαρ αὐτοΘεος, και ἀληΘινος θεος ὁ πατηρ προς εἰκενα, και εἰκονας της εἰκονος, διο και κατ' εἰκονα λεγονται εἶναι οἱ ἀνΘρωποι, ȣ̓κ εἰκονες, ȣ̔τως ὁ αὐτος λογος προς τον ἐν ἑκαςῳ λογον. ἀμφοτερα γαρ πηγης ἐχει χωραν, ὁ μεν πατηρ, θεοτητος, ὁ δε υἱος, λογȣ. ὡσπερ ȣ̓ν θεοι πολλοι ἀλλ', ἡμιν εἱς Θεος ὁ πατηρ, και πολλοι κυριοι, ἀλλ' ἡμιν εἱς κυριος Ιησȣς Χριςος· ȣ̔τως πολλοι λογοι, ἀλλ' ἡμιν ἐυχομεθα ὁπως ὑπαρχῃ ὁ ἐν ἀρχῃ λογος, ὁ προς τον Θεον ὠν ὁ θεος λογος· ὁς γαρ ȣ̓ χωρει τȣτον τον λογον τον ἐν ἀρχῃ προς τον Θεον, ἡτοι αὐτῳ γενομενῳ σαρκι προσεξει, ἡ μεθεξειν των μετεσχηκοτων τινος τȣτȣ τȣ λογȣ, ἡ ἀποπεσων τȣ μετεχειν τȣ μετεσχηκοτος, ἐν παντῃ ἀλλοτριῳ τȣ λογȣ ἐςαι καλȣμενῳ. σαφες δε ἐςαι το εἰρημενον ἐκ παραδειγματων των περι τȣ Θεȣ, και τȣ θεȣ λογȣ, και θεων ἡτοι μετεχοντων Θεȣ, ἡ λεγομενων μεν, ȣ̓δαμως δε ὀντων θεων, και παλιν λογȣ Θεȣ, και λογȣ γενομενȣ Θεȣ σαρκος, και λογων ἡτοι

μετε-

rum Deum, nempe Patrem, & præter Deum verum multos factos Deos participatione Dei: verentes gloriam ejus, qui omnem creaturam præcellit, æquari reliquis obtinentibus appellationem Dei fine articulo, præter datam differentiam, per quam Deum λογον diximus reliquis omnibus Diis ministrum esse deitatis, etiam hæc differentia est apponenda. Ea enim ratio, quæ in singulis rationis capacibus inest, eamdem comparationem habet ad illam rationem, quæ in principio apud Deum est, & Deus est λογος, quam habet Deus λογος (id est ratio), sine articulo ad Deum illum cum articulo. Ut enim Pater αὐτοθεος (hoc est per se Deus, & verus Deus) se habet ad imaginem, & ad imagines imaginis, quam ob causam etiam dicuntur homines non esse imagines, sed ad imaginem, sic hunc in modum se habet ipse λογος, hoc est ipsa ratio, ad eam, quæ est in singulis, rationem. Utraque enim locum obtinent fontis & originis; Pater quidem divinitatis, Filius vero λογου (id est rationis). Quemadmodum ergo Dii multi, sed nobis unus Deus est, nempe ille Pater; & multi Domini sunt, sed nobis unus Dominus est Jesus Christus: sic multi etiam sunt λογοι (hoc est rationes), sed nobis illum λογον (id est rationem illam) precamur inesse, quæ est in principio, quæ est apud Deum, Deus λογος. Qui enim non capit λογον hunc (id est rationem), quæ in principio apud Deum est, aut ipsum assequetur, quatenus caro factus est, aut particeps efficietur alicujus eorum, qui λογον hunc (id est rationem ipsam), assequuntur: si vero nec alicujus quidem horum, qui hujus rationis participes existunt, particeps effici poterit, in numero omnino eorum erit, qui a ratione alieni dicuntur. Id autem, quod diximus, palam efficietur ex exemplis de Deo illo, qui profertur cum articulo, & de illo λογῳ cum articulo, qui est Deus sine articulo, tum etiam de Diis,

μετεχοντων πως τȣ λογȣ, λογων δευτερων, ἢ τριτων, παρα τον προ παντων νομιζομενων μεν λογων, ȣ̓κ ὀντων δε ἀληθως λογων, ἀλλ', ἱν' ȣ̔τως εἰπω, ὁλον τȣτο ἀλογων λογων, ὡσπερ και ἐπι των λεγομενων μεν, ȣ̓κ ὀντων δε Θεων ταξαι τις ἀν ἀντι τȣ ἀλογων λογων το ȣ̓ Θεων Θεον. ὁ μεν ȣ̓ν Θεος των ὁλων, της ἐκλογης ἐςι Θεος, και πολυ μαλλον τȣ της ἐκλογης σωτηρος· ἐπειτα των ἀληθως Θεων ἐςι Θεος, και ἀπαξαπλως ζωντων, και ȣ̓ νεκρων ἐςι Θεος· ὁ δε Θεος λογος ταχα των ἐν αὐτω ἱςαντων το παν και των πατερα αὐτον νομιζοντων ἐςι Θεος. ἡλοις δε και σεληνη και ἀςερες, ὡς τινες των προ ἡμων διηγησαντο, ἀπενεμηθησαν τοις μη ἀξιοις ἐπιγραφεσθαι τον Θεον των Θεων Θεον αὐτων εἰναι. ȣ̔το δε ἐξεδεξαντο κινηθεντες ἐκ των ἐν τῳ δευτερονομιῳ τον τροπον τȣτον ἐχοντων, μη ἀναβλεψας εἰς τον ȣ̓ρανον, και ἰδων τον ἡλιον, και την σεληνην, και παντα τον κοσμον τȣ ȣ̓ρανȣ, πλανηθεις προσκυνησῃς αὐτοις, και λατρευσῃς αὐτοις, ἁ ἀπενειμεν αὐτα κυριος ὁ Θεος σȣ πασι τοις ἐθνεσιν· ὑμιν δε ȣ̓χ ȣ̔τως ἐδωκε κυριος ὁ Θεος σȣ. πως γαρ ἀπενειμε πασι τοις ἐθνεσιν ἡλιον και σεληνην και παντα τον κοσμον τȣ ȣ̓ρανȣ ὁ Θεος, ȣ̓χ ȣ̔τως δεδωκως αὐτα τῳ Ισραηλ; τῳ τȣς μη δυναμενȣς ἐπι την νοητὴν ἀναδραμειν φυσιν, δἰ αἰσθητων Θεων κινȣμενȣς περι θεοτητος, ἀγαπητως κἀν ἐν τȣτοις ἱςασθαι, και μη πιπτειν ἐπι εἰδωλα και δαιμονια. ȣ̓κȣν οἱ μεν Θεον ἐχȣσι τον των ὁλων Θεον· οἱ δε παρα τȣτȣ δευτεροι ἱςαμενοι ἐπι τον υἱον τȣ Θεȣ τον Χριςον αὐτȣ· και τριτοι οἱ τον ἡλιον και την σεληνην και παντα τον κοσμον τȣ ȣ̓ρανȣ,

qui vel participant Deum, vel Dii quidem dicuntur, nullo pacto autem sunt; & rursus de λογῳ Deo, & de λογῳ, qui factus est caro nec non de λογοις, qui hunc quodam modo participant, & λογοι secundi, ac tertii ab ipso dicuntur, & λογοι esse existimantur, cum tamen vere non sint, sed potius, ut ita loquar, prorsus dici merentur ἀλογοι λογοι (hoc est rationes irrationales), quemadmodum etiam de iis, qui Dii quidem dicuntur, cum non sint, diceret aliquis Dii non Dii: non secus enim & hi vocantur ἀλογοι λογοι, hoc est rationes ratione carentes. Atque ille quidem Deus universorum, electionis est Deus, & multo magis illius, qui hanc servavit: deinceps eorum, qui vere sunt Dii, & ut semel dicam, Deus est viventium, & non mortuorum; at vero Deus λογος, fortasse Deus est eorum, qui in ipso sistunt omnia, quique existimant ipsum esse Patrem. Sol autem, & luna & astra, ut ante nos quidam differuerunt, illis attributa fuerunt, qui minus digni habentur, ut illo titulo, ac laude cohonestentur, ut Deus Deorum, Deus ipsorum sit. Sic autem intellexerunt adducti verbis Deuteronomii, quæ ita sese habent: *Ne cum suspexeris in cælum, & intuitus fueris solem & lunam, & omne cæli ornamentum, deceptus adores ea, & servias eis, quæ ipsa distribuit Deus tuus cunctis gentibus.* Vobis autem non sic dedit Dominus Deus tuus. Sed qui distribuit cunctis gentibus solem & lunam, & omne cæli ornamentum Deus, cum sic non dederit Israeli? Scilicet ut qui non possunt ad intelligibilem recurrere naturam, rebus corporeis, ac sub sensum cadentibus divinitatem esse suspicati, vel lubenter in his sisterent, non prolapsi ad idola & dæmonia. Deum igitur alii quidem Deum universorum habent; qui vero hos proxime sequuntur, in Christum Dei ipsius filium defixi sunt. Tertii vero sunt, qui solem, lunam, omneque cæli ornamentum (habentes)

ἀπο Θεȣ μεν πλανηθεντες, πλην πλανην πολλῷ διαφερȣσαν και κρειττονα των καλȣντων Θεȣς ἐργα χειρων ἀνθρωπων, χρυσον και ἀργυρον, τεχνης ἐμμελετηματα. τελευταιοι δε εἰσιν οἱ λεγομενοις μεν θεοις ἀνακειμενοι, ȣ̓δαμως δε ȣ̓σιν θεοις. ȣ̔τω τοινυν οἱ μεν τινες μετεχȣσιν αὐτȣ τȣ ἐν ἀρχῃ λογȣ, και προς τον Θεον λογȣ, και Θεȣ λογȣ, ὡσπερ Ωσηε, και Ησαϊας, και Ιερεμιας, και εἰ τις ἑτερος τοιȣτον ἑαυτον παρεϛησεν, ὡς τον λογον κυριȣ ἠ τον λογον γενεσθαι προς αὐτον. ἑτεροι δε οἱ μηδεν εἰδοτες εἰ μη Ιησȣν Χριϛον, και τȣτον ἐϛαυρωμενον, τον γενομενον σαρκα λογον, το παν νομισαντες εἰναι τȣ λογȣ Χριϛον κατα σαρκα μονον γινωσκȣσι. τοιȣτον δε ἐϛι το πληθος των πεπιϛευκεναι νομιζομενων. και τριτοι λογοις μετεχȣσι τι τȣ λογȣ ὡς παντα ὑπερεχȣσι λογον προσεσχηκασι, και μηποτε ȣ̔τοι εἰσιν οἱ μετερχομενοι τας ἐυδοκιμȣσας και διαφερȣσας ἐν φιλοσοφιᾳ παρ᾽ ἑλλησιν αἱρεσεις. τεταρτοι δε παρα τȣτȣς οἱ πεπιϛευκοτες λογοις παντη διεφθοροσι και ἀθεοις, την ἐναργη και σχεδον αἰσθητην προνοιαν ἀναιρȣσι, και ἀλλο τι τελος παρα το καλον ἀποδεχομενοις. εἰ και ἐδοξαμεν δε παρεκβεβηκεναι, οἰμαι δ᾽ ὁτι παρκειμενως ὑπερ τȣ σαφως ἰδεῖν τεσσαρα πραγματα κατα το Θεος ὀνομα, και τεσσαρα κατα το λογος, τȣτο πεποιηκαμεν· ἠν γαρ ὁ Θεος, και Θεος, εἰτα Θεοι διχῶς, ὡν τȣ κρειττονος ταγματος ὑπερεχειν ὁ Θεος λογος ὑπερεχομενος ὑπο τȣ των ὁλων Θεȣ. και παλιν ἠν ὁ λογος, ταχα δε και λογος, ὁμοιως τῳ ὁ Θεος και Θεος· και οἱ λογοι διχως, οἰκειοι τε ἀνθρωπινοι οἱ μεν τῳ πατρι, μεριδες ὀντες αὐτȣ και τȣτοις παρακειμενοι, ȣ̔ς νυν σαφεϛερον ὁ λογος ἡμιν παριϛησιν, οἱ ἐπι τον σωτηρα

φθασαντες,

a Deo aberrant, verumtamen errore longe præcellenti præstantioreque, quam eorum, qui vocant Deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis excogitationes. At omnium ultimi sunt, qui dicati sunt his, qui Dii quidem dicuntur, haudquaquam vero sunt. Similiter igitur aliqui participant quidem ipsius λογȣ (id est rationis sive sermonis), qui est in principio, qui est apud Deum, qui est Deus, velut Oseas, & Jeremias, & Esaias, & siquis alius talem seipsum exhibuit, ut sermo Domini, vel sermo ad se fieret; alii vero, qui nihil sciunt, nisi Jesum Christum & hunc crucifixum, tantum secundum carnem agnoscunt Christum, existimantes se habere amplius nihil de sermone, nisi quod caro factus est: cujusmodi est multitudo eorum, qui credere putantur. Jam tertii se sermonibus aliquantulum illum sermonem participantibus applicuerunt, perinde quasi sermones illi omnem sermonem præcellant. Et forte hi sunt, qui præclaras in Philosophia, & præstantes sectas apud Gentiles exercent. Quarto vero loco ab his numerandi sunt illi, qui sermonibus prorsus corruptis & impiis crediderunt, evidentem, ac fere sub sensum cadentem de medio tollentes providentiam, aliumque finem quemdam, præter bonum honestumve approbantes. Quod si digredi visi sumus, commode tamen id fecisse remur, & apposite, nimirum quod ad Dei nomen attinet, res quatuor in eo inspecturi, & totidem in nomine λογος (qui est ratio sive sermo). Erat enim Deus cum articulo, & Deus sine articulo, deinde Dii dupliciter. (Quorum meliorem ordinem Deus Verbum superat, a Deo rerum omnium ipse superatus. Et rursum erat ὁ λογος, fortassis autem & λογος, eodem modo quo ὁ Θεος & Θεος. Verborum etiam duo sunt genera, quorum humana propria sunt alia quidem Patris, quod ejus partes sint, & his finitima, quæ nunc verbum apertius & planius nobis explanat,

φθασαντες, και το παν ἐν αὐτῳ ἱςαντες· και τριτοι οἱ προειρημενοι, ἡλιον και σεληνην, και ἀςερας νομιζοντες Θεȣς, και ἐν αὐτοις ἱςαμενοι. ἐπι πασι δε, και ἐν τῃ κατω χωρᾳ οἱ τοις ἀψυχοις και νεκροις εἰδωλοις ἐκκειμενοι. το δε ἀναλογον και ἐπι των κατα τον λογον ἑυρισκομεν, οἱ μεν γαρ αὐτῳ τῳ λογῳ κεκοσμηνται· οἱ δε παρακειμενῳ τινι αὐτῳ, και δοκȣντι εἰναι, αὐτῳ τῳ πρωτῳ λογῳ, οἱ μηδεν εἰδοτες, εἰ μη Ιησȣν Χριςον, και τȣτον ἐςαυρωμενον, οἱ τον λογον σαρκα ὁρωντες· και τριτοι, ȣς προ βραχεως εἰρηκαμεν. τι δε δει λεγειν περι των νομιζομενων μεν ἐν λογῳ τυγχανειν, ἀποπεπτωκοτων δε ȣ μονον αὐτȣ τȣ καλȣ, ἀλλα και των ἰχνεων, και μετεχοντων αὐτȣ;

Οὑτως ἠν ἐν ἀρχῃ προς τον Θεον. Δια των προειρημενων τριων προτασεων ταγματα τρια διδαξας ἡμας ὁ ἐυαγγελιςης συγκεφαλαιȣται τα τρια εἰς ἑν λεγων το· ȣτος ἠν ἐν ἀρχῃ προς τον Θεον. πρωτον δε των τριων μεμαθηκαμεν ἐν τινι ἠν ὁ λογος, ὁτι ἐν ἀρχῃ και προς τινα ȣτος ἠν, ὁτι προς τον Θεον και τις ὁ λογος ἠν, ὁτι Θεος· οἱονει ȣν δεικνυς τον προειρημενον Θεον λογον δια τȣ, ȣτος, και συναγων εἰς τεταρτην προτασιν το τε· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος, και το· ὁ λογος ἠν προς τον Θεον, και Θεος ἠν ὁ λογος, Φησιν· ȣτος ἠν ἐν ἀρχῃ προς τον Θεον. δυναται μεντοιγε το της ἀρχης ὀνομα λαμβανεσθαι και ἐπι της τȣ κοσμȣ ἀρχης, μανθανοντων ἡμων δια των λεγομενων ὁτι πρεσβυτερος ὁ λογος των ἀπαρχης γενομενων ἠν. εἰ γαρ ἐν ἀρχῃ ἐποιησεν ὁ Θεος τον ȣρανον και την γην, το δε, ἐν ἀρχῃ ἠν, σαφως πρεσβυτερον ἐςι τȣ ἐν ἀρχῃ πεποιημενȣ, ȣ μονον ςερεωματος και ξηρας, ἀλλα ȣρανȣ και γης πρεσβυτερος ἐςιν ὁ λογος. ταχα δε ȣκ ἀτοπως τις ζητησαι ἀν δια τι ȣκ εἰρηται· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος τȣ Θεȣ, και ὁ λογος τȣ Θεȣ ἠν προς τον Θεον, και Θεος ἠν ὁ λογος τȣ Θεȣ.

ἀκολȣθον

explanat, quæ ad Servatorem pervenerunt, & omni ex parte in eo adstiterunt. Ac tertia sunt, quæ ante commemoravimus, solem ac lunam & stellas Deos esse existimantia, & in eis hærentia. Sed præter hæc omnia, sunt etiam in loco inferiore, quæ inanima & mortua idola venerantur. Similia quoque de iis, quæ ad Verbum pertinent reperimus: alia enim ipso Verbo ornata sunt, alia aliquo ei vicino ac finitimo, quod primum Verbum esse videtur, quæ nihil sciunt, nisi Jesum Christum & hunc crucifixum, eademque Verbum carnem vident. Tertia etiam, quæ paulo ante diximus. Quid vero attinet de iis dicere, qui in Verbo esse existimantur, sed non solum ab honesto, verum etiam ab ejus vestigiis, atque iis, qui ejus sunt participes, aberrarunt?

4. *Hic erat in principio apud Deum.* Tribus prædictis propositionibus, tres ordines nos docens Evangelista, tria in unum connectit, dicens: *Hic erat in principio apud Deum.* In prima propositione didicimus, in quo erat λογος: videlicet, quod in principio: & apud quem hic erat, videlicet, quod apud Deum: & quisnam λογος erat, videlicet, quod Deus. Tanquam ergo demonstrans Sermonem, quem ante dixerat Deum per particulam, *Hic*, & in quartam propositionem congregans illud: *In principio erat Sermo, & Sermo erat apud Deum, & Deus erat ille Sermo;* inquit: *Hic erat in principio apud Deum.* Potest tamen principii nomen sumi etiam de principio mundi, addiscentibus nobis per hæc dicta, Sermonem illum antiquiorem esse rebus a principio factis. Nam si *in principio fecit Deus cœlum & terram*, clarum est id, quod in principio erat, antiquius esse eo, quod in principio factum est: nec solum firmamento & arida, sed cœlo & terra Sermo ille est antiquior. Forte autem non absurde quis inquirat, quare non sit dictum, In principio erat Sermo Dei; & Sermo Dei erat apud

Deum;

ἀκολουθον δε ἐστι τον ζητουντα τι δηποτε ου γεγραπται, ἐν ἀρχῃ ὁ λογος του Θεου, και τα ἑξης, πλειονας ἀποφαινεσθαι λογους, ἐφι ταχα ἑτερογενεις, ἡ ὁ μεν τις του Θεου λογος, ἑτερος δε φερε εἰπειν ἀγγελων λογος, και ἀλλος ἀνθρωπων, και οὑτως ἐπι των λοιπων λογων· εἰ δε λογος, ταχα και σοφια και δικαιοσυνη· ἀτοπον δε πλειονας φασκειν της, λογος, προσηγοριας κυριως τυγχανειν, και τη σοφια και τη δικαιοσυνη, και πληχθησομεθα προς το μη δειν ζητειν πλειονας λογους και σοφιας και δικαιοσυνας κυριως οὑτως ὀνομαζομενα ἀπο της ἀληθειας. πας γαρ ὁστισουν ὁμολογησαι ἀν μιαν εἰναι την ἀληθειαν. ου γαρ και ἐπ᾽ αυτης τολμησαι τις λεγειν ἑτεραν εἰναι την του Θεου ἀληθειαν, και ἑτεραν την των ἀγγελων, και ἀλλην την των ἀνθρωπων· ἐν γαρ τη φυσει των ὀντων μια ἡ περι ἑκαστου ἀληθεια, εἰ δε ἀληθεια μια, δηλονοτι και ἡ κατασκευη αὐτης, και ἡ ἀποδειξις σοφια τυγχανουσα μια ἐυλογως ἀν νοοιτο πασης της νομιζομενης σοφιας, ου κρατουσης της ἀληθειας, ουδε σοφιας ἀν ὑγιως χρηματιζουσης. εἰ δε ἀληθεια μια, και σοφια μια, και λογος ὁ ἀπαγγελλων την ἀληθειαν και την σοφιαν ἁπλων και φανερων εἰς τους χωρητικους, εἰς ἀν τυγχανοι. και ουχι ταυτα φαμεν ἀρνουμενοι την ἀληθειαν και την σοφιαν και τον λογον εἰναι του Θεου, ἀλλα δεικνυντες το χρησιμον του σεσιωπησθαι, του Θεου, και μη ἀναγεγραφθαι· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος του Θεου. ὁ αὐτος δε Ιωαννης ἐν τη ἀποκαλυψει και μετα της προσθηκης αὐτον ὀνομαζει της Θεου λεγων· και εἰδον ουρανον ἀνεωγμενον, ἰδου ἱππος λευκος, και ὁ καθημενος ἐπ᾽ αὐτον καλουμενος πιστος και ἀληθινος, και ἐν δικαιοσυνη κρινει και πολεμει. οἱ δε ὀφθαλμοι αὐτου ὡς φλοξ πυρος, και ἐπι την κεφαλην αὐτου διαδηματα πολλα, ἐχων ὀνομα γεγραμμενον ὁ ουδεις οἰδεν ἐν μη αὐτος, και περιβεβλημενος ἱματιον ἐρραντισμενον αἱματι, και ἐκεκλητο το ὀνομα

αὐτου,

Deum; & Deus erat ille Sermo Dei. Sed consequitur, ut qui quærit, cur tandem non scriptum sit, In principio erat Sermo Dei, & quæ sequuntur, plures enunciet esse Sermones, & fortasse diversi generis. Vel unus quidem erit Dei Sermo, alter (ut ita dicam) Angelorum Sermo, alius item hominum, & ita in cæteris Sermonibus. Quod si vocabulum, Sermo, hoc modo se habebit, idem fortassis censendum erit de sapientia, & de justitia. Absurdum est autem dicere plures vocis hujus, Sermo, compotes fieri; & hujus, Sapientia; & illius, Justitia. Convincemur etiam a veritate, minime a nobis quæri oportere plures sermones, & sapientias, justitias, quæ proprie sic nominentur. Nam unusquisque confiteretur unam esse veritatem, nec auderet aliquis dicere, aliam esse Dei veritatem, aliam Angelorum, aliam hominum; cum in natura entium una sit de unaquaque re veritas. Quod si veritas est una, perspicuum est, etiam sapientiam, quæ confirmatio & demonstratio ipsius est veritatis, merito intelligi unam esse: quippe cum ne ea quidem, quæ appellatur sapientia, nomen suum recte tueri queat, si non adsit veritas. Quod si veritas una, & sapientia una est, unus etiam Sermo sit oportet, annuncians veritatem & sapientiam rerum earum, quæ simplices sunt & aperte, ad eos, qui sunt capaces. Nec hoc dicimus negantes esse veritatem, & sapientiam, & Sermonem Dei, sed ostendentes utilitatem, ob quam Evangelista reticuit Dei vocabulum, non scribens, In principio erat Sermo Dei. Idem autem Joannes etiam cum additione Dei nominat eum in Apocalypsi dicens: *Et vidi cælum apertum, & ecce equus albus, & qui sedebat super eum vocabatur Fidelis, & Verax, & in justitia judicat & pugnat. Oculi autem ejus, sicut flamma ignis: & in capite ejus diademata multa, habens nomen scriptum, quod nemo novit nisi ipse, & indutus erat veste tincta sanguine.*

Et

αὐτȣ, λογος τȣ Θεȣ· και τα ϛρατευματα αὐτȣ ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ ἠκολȣθει αὐτῳ ἐπι ἱπποις λευκοις, ἐνδεδυμενοις, βυσσινον καθαρον, και ἐκ τȣ ϛοματος αὐτȣ ἐκπορευεται ῥομφαια ὀξεια, ἱνα ἐν αὐτῃ παταξῃ τα ἐθνη, και αὐτος ποιμανει αὐτȣς ἐν ῥαβδῳ σιδηρᾳ, και αὐτος πατει την ληνον τȣ οἰνȣ της ὀργης τȣ θυμȣ τȣ Θεȣ τȣ παντοκρατορος, και ἐχει ἐπι το ἱματιον και ἐπι τον μηρον αὐτȣ ὀνομα γεγραμμενον, ὁ βασιλευς βασιλεων, και κυριος κυριων. ἀναγκαιως δε και ἀπολυτως εἰρηται και λογος, και μετα προσθηκης, λογος τȣ Θεȣ. ὡν εἰ το ἑτερον σισιωπητο, ἀφορμας ἀν εἰχομεν τȣ παραδεξασθαι, και ἀποπεσειν της περι της λογȣ ἀληθειας. εἰ γαρ λογος μεν ἀναγεγραπτο, λογος δε Θεȣ μη εἰρητο, ȣ̓ σαφως ἐμανθανομεν ὁτι ȣ̓τος ὁ λογος. λογος τȣ Θεȣ ἐϛι. παλιν τ' ἀν εἰ λογος μεν τȣ Θεȣ προσηγορευετο, λογος δε ἀπολυτως ȣ̓κ εἰρητο, κἀν πολλȣς λογȣς ἀναπλασσοντες κατα την προς ἑκαϛον των λογικων σχεσιν, ματην ἀν πολλȣς κυριως ὀνομαζομενȣς παρεδεξαμεθα. καλως μεντοιτε διαγραφων τα περι τȣ λογȣ τȣ Θεȣ ἐν τῃ ἀποκαλυψει ὁ Αποϛολος, και ὁ εὐαγγελιϛης, ἠδη δε και δια της ἀποκαλυψεως και προφητης, φησι τον τȣ Θεȣ λογον ἑωρακεναι ἐν ἀνεωγοτι τῳ ȣ̓ρανῳ, ἐφ' ἱππῳ λευκῳ ὀχȣμενον. τι δε αἰνιττεται το ἀνιωχθαι τον ȣ̓ρανον, και ὁ λευκος ἱππος, και το ἐπ' αὐτȣ καθεζεσθαι τον καλȣμενον τȣ Θεȣ λογον, προς το εἰναι Θεȣ λογον και πιϛον και ἀληθινον, και ἐν δικαιοσυνῃ κρινȣντα, και πολεμȣντα λεγομενον, κατανοητεον, ἱνα ἐτι μαλλον προβιβασθωμεν τῳ ἐκλαβειν τα περι τȣ λογȣ τȣ Θεȣ. κεκλεισθαι δε ἡγȣμαι τον ȣ̓ρανον τοις ἀσεβεσι, και την εἰκονα τȣ χοϊκȣ φερȣσιν, ἀνεωχθαι δε τοις δικαιοις και κεκοσμημενοις τῃ τȣ ἐπȣρανιȣ εἰκονι· τοις μεν γαρ ἀτε κατω τυγχανȣσι, και ἐν σαρκι ἐτι ὑπαρχȣσιν ἀποκεκλεισθαι τα κρειττονα, ȣ̓ συνιεισιν αὐτα, ȣ̓δε το καλλος αὐτων δυναμενοις, ἐπει μη βȣλονται, κατανοειν συγκυπτοντες, και μη ἐπιδιδοντες αὐτȣς εἰς το ἀνακυπτειν·

τοις

Et vocatur nomen ejus, Sermo Dei. Et exercitus, qui sunt in cælo, sequebantur eum in equis albis, vestiti byssino albo & puro, & ex ore ejus procedit gladius acutus, ut eo percutiat Gentes, & ipse reget eos virga ferrea, & ipse calcat torcular vini iræ furoris Dei omnipotentis, & habet in vestimento, & in femore suo nomen scriptum: Rex regum & Dominus dominantium. Sed necessario & absolute posuit Joannes vocabulum, Sermo, & cum adjectione etiam, Sermo Dei. Nam si alterum tacuisset, occasionem habituri eramus præter germanam sententiam intelligendi, & aberrandi a veritate hujus vocabuli, Sermo: ac si absolute scripsisset Joannes, Sermonem, nec dixisset etiam cum adjectione, Sermonem Dei, non didicissemus aperte hunc Sermonem esse Sermonem Dei. Rursus si Sermonem Dei dixisset, nec absolute Sermonem, etiam multos Sermones fingentes juxta relationem ad unumquemque eorum, qui sermone ac ratione utuntur, frustra multos proprie sic nominatos admisissemus. Itaque recte Apostolus & Evangelista, jam vero etiam propter Apocalypsin Propheta describens in Apocalypsi Sermonem Dei, se Dei Sermonem vidisse inquit, aperto cœlo, equo albo vectum. Quid vero innuat cœli apertio, & equus albus, & super ipsum sessio illius, qui Sermo Dei vocatur, qui etiam præterquam est Sermo Dei, fidelis dicitur, & verax, & in justitia judicans & bellans, considerandum est, ut eo magis proficiamus, cum intellexerimus, quæ ad Dei Sermonem pertinent. Proinde arbitror ego impiis & terrestrem imaginem gerentibus, cœlum esse clausum; apertum vero justis, & his, qui insigniti fuerint supercœlestis imagine. Nimirum impiis quidem humi etiamnum repentibus, & in carne existentibus præstantiora sunt clausa, quia non intelligant ea, nec possint eorum pulchritudinem (quia nolunt) dispicere proni, nec erigere se conantes, cum justi & excel-

τοις δε διαφερυσιν, ἀτε το πολιτευμα ἐχυσιν ἐν ὑρανοις, τα ὑρανια τη κλειδι τυ Δαβιδ ἀνεωγε θεωρυμενα, τυ θευ λογυ ἀνοιγοντος αὐτα, και σαφηνιζοντος, δια τυ ὀχειϑαι ἱππῳ, φωναις τα σημαινομενα ἀπαγγελυσαις, λευκῳ, δια το φανερον και το λευκον, και φωτεινον της γνωσεως. καθεζεται δε ἐπι τον λευκον ἱππον ὁ καλυμενος πιςος, ἱδρυμενος βεβαιωτερον, και ἱν' ὑτως εἰπω, βασιλικωτερον ἐν φωναις ἀνατραπηναι μη δυναμεναις παντος ἱππυ ὀξυτερον και ταχιον τρεχυσαις, και παρευδοκιμυσαις ἐν τη φορα παντα τον ἀνταγωνιςην ὑποκριτην λογυ νομιζομενον λογον, και ἀληθειας δοκυσαν ἀληθειαν. καλειται δε πιςος ὁ ἐπι τυ λευκυ ἱππυ, ὑ δια το πιςευειν, ὁσον δια το πιςευτος εἰναι, τυτεςι, τυ πιςευεϑαι ἀξιος. κυριος γαρ κατα τον Μωσεα πιςος και ἀληθινος. και ἀληθινος γαρ προς ἀντιδιαςολην σκιας; και τυπυ και εἰκονος, ἐπει τοιυτος ὁ ἐν τῳ ἀνεωγοτι ὑρανῳ λογος. ὑ γαρ ἐπι γης ὁ τοιυτος, ὁποιος ὁ ἐν ὑρανῳ, ἀτε γενομενος σαρξ, και δια σκιας και τυπων και εἰκονων λαλυμενος. τα δε πληθη των πεπιςευκεναι νομιζομενων τη σκια τυ λογυ, και ὑχι τῳ ἀληθινῳ λογῳ θευ, ἐν τῳ ἀνεωγοτι ὑρανῳ τυγχανοντι, μαθητευεται. διοπερ ὁ Ιερεμιας φησι, πνευμα προσωπυ ἡμων Χριςος κυριος, ὑ εἰπομεν, ἐν τη σκια αὐτυ ζησομεθα ἐν τοις ἐθνεσιν. ὑτος δε ὁ λογος τυ θευ ὁ πιςος καλυμενος, και ἀληθινος καλειται, και ἐν δικαιοσυνη κρινει, και πολεμει, τη αὐτοδικαιοσυνη και αὐτοκρισει το καταξιαν ἑκαςυ των ὀντων ἀπονεμειν ἀπο θευ δυναϑαι λαβων και κρινειν· ὑδεις γαρ των μετεχοντων δικαιοσυνης, και της τυ κρινειν λαων δυναμεως, ὑτω παντη ἐναπομαξαϑαι ἑαυτυ τη ψυχη δυνησεται τυς της δικαιοσυνης τυπυς, και τυ κρινειν, ὡςε ἐν μηδενι ἀποδειν της αὐτοδικαιοσυνης, και της αὐτοκρισεως, ὡς ὑδε ὁ γραφων εἰκονα, οἱος τε ἐςαι μεταδυναι παντων των τυ γραφομενυ ἰδιωματων τη γραφη. δια τυτο δε ἡγυμαι τον Δαβιδ

λεγειν

lentes, quia jus civitatis in cœlis habeant, cœlestia contemplentur, Davidis clavi aperta; nempe divino Sermone aperiente ea, & manifestante, eo quod vehatur equo, hoc est vocibus significata renunciantibus; albo, propter perspicuam, & candidam, & lucidam cognitionem. Sedet autem super equum album ille, qui vocatur fidelis, firmius & (ut ita dicam) regalius insidens in vocibus, quæ subverti non possunt, ac quovis equo velocius ac celerius currunt, & gloria in ipso impetu superant adversarium omnem simulantem se esse Sermonem, itidemque simulantem se esse veritatem & apparentem veritatem. Vocatur autem fidelis, qui sedet in equo albo, non quia fidem alicui habeat, sed quia fide dignus sit. Nam Mose teste, fidelis & verax est Dominus. Verax est etiam ad differentiam umbræ & figuræ & imaginis: quoniam talis est ille Sermo, qui est in cœlo aperto; non enim talis est Sermo terrestris, qualis cœlestis, quia factus caro per umbras & figuras & imagines loquitur. Multitudines ergo eorum, qui putantur credere, umbra Sermonis, non vero illo Sermone Dei, qui est in cœlo aperto, erudiuntur. Propterea Hieremias inquit: *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus, cui diximus, in umbra ipsius vivemus in Gentibus.* Sic igitur Sermo ille Dei, qui fidelis vocatur, etiam verax vocatur, & in justitia judicat, & bellum gerit, quod justitia ipsa, ac judicio ipso facultatem a Deo acceperit judicandi & distribuendi, ex dignitate uniuscujusque entium. Nemo enim eorum, qui justitiam ac facultatem judicandi populum habent, ita in sua ipsius anima omnino imprimere poterit, & justitiæ, & judicandi figuras ipsas & ideas, ut nulla in re sit inferior ea, quæ ex se est justitia, & eo, quod ex se est judicio: quemadmodum neque qui pingit imaginem, potens erit pictura exprimere omnes rei depictæ proprietates. Propterea Davidem dixisse reor: *Non*

λεγειν το· ἐ δικαιωθησεται ἐνωπιον σε πας ζων· ἐ γαρ ἁπαξαπλως εἰπε πας ἀνθρωπος, ἡ πας ἀγγελος, ἀλλα πας ζων· ὁτι κἀν της ζωης τις μετεχῃ, και παντη την νεκροτητα ἀποσεισηται, ἐδ' ἐτως ὡς προς σε δικαιωθηναι δυνησεται παραπλησιως τῃ ζωῃ, ἐδε δυνατον τον μετεχοντα της ζωης, και δια τετο ζωντα χρηματιζοντα, αὐτον γενεσθαι ζωην, και τον μετεχοντα δικαιοσυνης, και δια τετο δικαιον καλεμενον ἐξισωθηναι παντη τῃ δικαιοσυνῃ. ἐργον δε τε λογε τε θεε ὡσπερ κρινειν ἐν δικαιοσυνῃ, ἐτω και πολεμειν ἐν δικαιοσυνῃ, ἱν' ἐκ τε τες ἐχθρες λογῳ και δικαιοσυνῃ ἐτω πολεμειν, ἀναιρεμενων των ἀλογων και της ἀδικιας, λεγεσθαι, ἐνοικησῃ και δικαιωσῃ, ἐκβαλλων τα ἐναντια της ψυχης, τε, ἱν' ἐτως εἰπω, ἐπι σωτηρια αἰχμαλωτισθεντος ὑπο Χριςε. ἐτι δε μαλλον ἐςι τον τε λογε πολεμον ιδειν, ὁν πολεμει, ἐπαν αὐτος μεν πρεσβευῃ περι ἀληθειας, ὁ δ' ὑποκρινομενος εἰναι λογος ἐ λογος ὡν, και ἡ ἑαυτην ἀναγορευσασα ἀληθειαν, ἐκ ἀληθεια τυγχανεσα, ἀλλα ψευδος, φασκῃ εἰναι ἑαυτην την ἀληθειαν. τοτε γαρ καθοπλισαμενος ὁ λογος κατα τε ψευδες ἀναλοι αὐτο τῳ πνευματι τε ςοματος αὐτε, και καταργει τῃ ἐπιφανεια της παρεσιας αὐτε. και ὁρα εἰ δυναται κατα το νοητον ταυτα ὑπο τε Αποςολε ἐν τῃ προς Θεσσαλονικεις παριςασθαι ἐπιςολῃ. τι γαρ ἐςι το ἀναλεμενον τῳ πνευματι τε ςοματος Χριςε, Χριςε τυγχανοντος λογε και ἀληθειας και σοφιας, ἡ το ψευδος; και τι το καταργεμενον τῃ ἐπιφανεια της παρεσιας Χριςε, σοφιας και λογε νοεμενε, ἡ παν το ἐπαγγελλομενον εἰναι σοφια, τυγχανον δε ἐν τετων, ὡν ὁ θεος δρασσεται τες μη ὀντας τῃ ἀληθινῃ σοφια σοφες ἐν τῃ πανεργια αὐτων; ὁτι ὁ Ιωαννης θαυμασιωτατα ἐν τοις περι τε ὀχεμενε τῳ λευκῳ ἱππῳ λογε φησι και το· οἱ ὀφθαλμοι δε αὐτε ὡς φλοξ πυρος. ὡς γαρ ἡ φλοξ κυριος το λαμπρον

justificabitur in conspectu tuo omnis vivens, non enim generatim dixit, omnis homo, sive omnis Angelus, sed *omnis vivens*, quoniam etiam sive vitæ quis sit particeps, & mortalitatem prorsus excusserit, sic neque tui comparatione justificari poterit, perinde atque vita. Neque fieri potest, ut qui particeps est vitæ, & ob hoc vivens nominatur, ipse sit vita, nec qui compos est justitiæ, & idcirco justus dicitur, omnino ipsi justitiæ æquiparari poterit. Jam vero quemadmodum ad Dei Sermonem pertinet judicare in justitia, ita etiam ad ipsum pertinet bellum gerere in justitia: ut ex eo, quod dicitur oppugnare hunc in modum, ipsi Sermoni & justitiæ inimicos, sublatis his, qui a ratione sunt alieni, & injustitia sublata, inhabitet & justificet: expellens contraria ab anima illius, qui salutis causa (ut ita dicam) captivus factus est a Christo. Sed apertius cernere possumus hoc Sermonis bellum, quod gerit, quando ipse quidem fungitur legatione pro veritate, alter vero, qui non est Sermo, sed fingit se esse Sermonem: itemque simulata veritas, quæ non est veritas, sed mendacium, prædicat se esse ipsam veritatem. Tunc enim armatus Sermo contra mendacium, illud interficit spiritu oris sui, & destruit apparitione præsentiæ suæ. Et vide an hæc secundum spiritalem sensum subinnuere voluerit Apostolus in Epistola ad Thessalonicenses. Quid enim est, quod spiritu oris Christi interficitur, cum Christus sit Sermo, veritas & sapientia, nisi mendacium? Et quid est illud, quod destruitur apparitione præsentiæ Christi, qui sapientia, & Sermo consideratur, nisi id omne, quod profitetur se esse sapientiam, unum vero est ex illis, quibus comprehendit eos, qui non sunt sapientes vera sapientia, in vafricie ipsorum? Quare mire ac supra modum de Sermone differens Joannes, qui equo albo vehebatur; inquit *etiam illud: Oculi autem ejus velut flamma*

 ignis,

προν ἁμα και φωτιςικον, ἐτι δε και πυρωδες ἐχει, και ἀναλωτικον των ὑλικωτερον· ὑτως οἱ, ἱν᾽ ὑτως εἰπω, ὀφθαλμοι τυ λογυ οἱς βλεπει, και πας ὁ μετεχων αὐτυ, προς τῳ δια των ἐνυπαρχυσων αὐτῳ ἀντιλαμβανεσθαι των νοητων, ἀναλυσι και ἀφανιζυσι τα ὑλικωτερα και παχυτερα των νοηματων· παντων δε την ἰσχνοτητα και λεπτοτητα ἐκπεφευγυ της ἀληθειας τα ὁπωσποτυν ψευδομενα. πανυ δε τεταγμενως μετα τον ἐν δικαιοσυνῃ κρινοντα, και κατα το ἐν δικαιοσυνῃ κρινειν πολεμυντα, ἑξης δε το πολεμειν φωτιζοντα, ἐπιφερεται το ἐπι την κεφαλην εἰναι αὐτυ πολλα διαδηματα. εἰ μεν γαρ ἐν ἠν και μονοειδες το ψευδος καθ᾽ ὑ τον ςεφανον ἡττωμενυ ἐλαμβανεν ὁ νικησας πιςος και ἀληθινος λογος, και ἐν διαδημα περικεισθαι ἐυλογως ἀναγεγραπτο ὁ ἐπικρατησας των ἐναντιων θευ λογος. νυνι δε πολλων ὀντων των ἐπαγγελλομενων την ἀληθειαν ψευδων, καθ᾽ ὡν ςρατευσαμενος ὁ λογος ςεφανυται πολλα γινομενα τα διαδηματα τῃ κεφαλῃ τυ παντα κινησαντος περικειμενα, και ἑκαςης δε ἀποςατησασης ἐνεργειας κρατων, πολλα διαδηματα τῳ νικαν περιτιθεται. ἑξης μετα τα διαδηματα ἀναγεγραπται ἐχειν ὀνομα γεγραμμενον ὁ ὑδεις οἰδεν, εἰ μη αὐτος· ὑτος γαρ ὁ ἐμψυχος λογος ἐπιςαται τινα μονος, δια το ὑποδεεςερον ἐν τοις ἑξης γεννητοις της φυσεως αὐτυ ὑδενος χωρυντος, παντα ἁ ἐκεινος καταλαμβανει, θεωρειν. ταχα δε και οἱ μετεχοντες ἐκεινυ τυ λογυ μονοι παρα τυς μη μετεχοντας ἰσασι τα μη εἰς ἐκεινυς φθανοντα. ὑ γυμνος δε τῳ Ιωαννῃ ὁραται τῳ ἱππῳ ὀχυμενος ὁ τυ θευ λογος, περιβεβληται γαρ ἱματιον ἐῤῥαμμενον αἱματι, ἐπειπερ ἰχνη περικειται ὁ γενομενος λογος σαρξ, και δια το γεγονεναι σαρξ ἀποθανων, ὡς προχυθηναι αὐτυ και αἱμα ἐπι την γην, νυξαντος τυ ςρατιωτυ την πλευραν αὐτυ· ἐκεινυ τυ παθυς, ταχα γαρ κἀν ὁπωσποτε ἐν τῃ τυ

ignis. Ut enim flamma clara, pariter & lucida, jam vero etiam ignea est, & consumptrix materialium, sic oculi (ut ita dicam) Sermonis, quibus & ipse videt, & quisquis illius fuerit particeps, præterquam quod percipiunt intelligibilia per ea, quæ in ipso insunt, conficiunt, & demoliuntur conceptus crassiores & magis materiales, omnibus, quomodocumque falsis gracilitatem & tenuitatem veritatis fugientibus. Valde autem ordinate postquam induxit Sermonem judicantem in justitia, & ut judicet in justitia, bellum gerentem, atque deinde post bellum, illuminantem, illud subjungitur; in ipsius capite multa esse diademata. Nam si unum, & uniforme esset mendacium, de quo prostrato coronam acciperet victor, fidelis & verax Sermo, jure etiam Sermo, qui superasset Deo repugnantes, scriptus fuisset uno diademate insignitus. Nunc autem multa cum sint mendacia, quæ profitentur veritatem, adversus quæ bellum gerens ille Sermo coronatur, multa sunt etiam diademata capiti cuncta victoris imposita. Quin etiam unamquamque actionem rebellem superans, multis coronis ob victoriam multiplicem insignitur. Dictus etiam post diademata capiti imposita nomen habere scriptum, quod nemo novit nisi ipse; novit enim solus quædam animatus hic Sermo, cum nullus intueri possit ea, quæ ille comprehendit, eo quod res, quæ continue generantur, longe inferiores sint natura ipsius. Atque etiam fortassis soli participes illius Sermonis quædam norunt, quæ sunt abscondita non participantibus illum. Porro Sermo ille Dei non nudus a Joanne cernitur, dum equo albo vehitur, sed circumdatus veste sanguine tincta, quandoquidem vestigiis & notis circumdatus est Sermo factus caro, & idcirco etiam mortuus, quia caro factus, ita ut sanguinem super terram suum profuderit, milite latus ejus pungente. Passionis namque illius, & veritatis

λογȣ ὑψηλοτατῃ και ἀνωτατῃ θεωρια γενωμεθα, και της ἀληθειας ȣ̓ παντη ἐπιλησομεθα, της ἐν σωματι ἡμων γενομενης δἰ αὐτȣ εἰσαγωγης. τȣτω τῳ τȣ θεȣ λογῳ, τα ἐν τῳ ȣ̓ρανῳ ςρατευματα ἀκολȣθει παντα, λογῳ ἑπομενα ἡγȣμενῳ, και μιμȣμενα αὐτον ἐν πασι, και μαλιςα τῳ ἐπιβεβηκεναι ὁμοιως αὐτῳ ἱπποις λευκοις, παντα γαρ ἐνωπιον τοις νȣσι. και ὡσπερ ἀπεδρα ὀδυνη και λυπη και ςεναγμος ἐπι τῳ τελει των πραγματων, ȣ̓τως οἰμαι ὁτι ἀπεδρα ἀσαφεια και ἀπορια, παντων ἐπιμελως και τρανως προπιπτοντων των της τȣ θεȣ σοφιας μυςεριων. ἐπισκεψαι δε τȣς λευκȣς ἱππȣς των ἀκολȣθȣντων τῳ λογῳ, ἐνδεδυμενȣς βυσσινον λευκον και καθαρον, εἰ μη ἐπει βυσσος ἀπο γης γινεται, των ἐπι γης διαλεκτων, ἁς ἠμφιεσμεναι εἰσιν αἱ σημαινȣσαι φωναι καθαρως τα πραγματα, τοποι τυγχανȣσι τα βυσσινα ἐνδυματα. ταυτα δη ἐπι πλειον ἐκ της ἀποκαλυψεως διδασκȣσης περι λογȣ θεȣ εἰρηται, ἱνα ἀκριβεςερον τα περι αὐτȣ νοησωμεν.

Οὑτος ἠν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον. Τοις μη ἀκριβȣσιν τας διαφορȣς ἐν τοις ἀπαγγελλομενοις προτασεις δοξει ταυτολογειν ὁ ἐυαγγελιςης, ȣ̓δεν πλεον λεγων ἐν τῳ· ȣ̔τος ἠν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον, παρα το· και ὁ λογος ἠν προς τον θεον. τηρητεον δε ὁτι ἐν μεν τῳ· ὁ λογος ἠν προς τον θεον, ȣ̓ μανθανομεν το ποτε, ἢ ἐν τινι ἠν προς τον θεον, κατα το τεταρτον ἀξιωμα προσκειμενον: τεσσαρα γαρ ἀξιωματα ἁπερ παρα τισι προτασεις καλȣνται, ἐςιν ἐνθαδε, ὡν το τεταρτον· ȣ̔τος ἠν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον· ȣ̓ ταυτον δε το· ὁ λογος ἠν προς τον θεον, και το· ȣ̔τος ἠν, ȣ̓χι ἁπλως προς τον θεον, ἀλλα, ποτε,

ἠ

& instituti vitæ, quam tenuit in corpore nostro, nulla nos unquam tenebit oblivio, etiam si fortasse quomodocumque pervenerimus ad altissimam supernamque ipsius Sermonis, & filii Dei contemplationem. Hunc Dei sermonem cœlestes exercitus omnes sequuntur, sermones sequentes ducem & imitantes eum in omnibus: idque tum maxime, cum non secus ac ipse inscendunt equos albos, omnia enim aperta sunt intelligentibus. Et quemadmodum fugit dolor & mœror & suspirium in fine rerum; sic arbitror fugere etiam obscuritatem & dubitationem; omnibus sapientiæ Dei mysteriis diligenter, & manifeste in apertum productis. Considera vero albos equos eorum, qui sequuntur sermonem, indutos albo & puro bysso; & considera num quia byssus e terra oritur, byssina indumenta significent proprietates linguarum, quæ sunt in terra, quibus indutæ sunt voces, res aperte & pure significantes. Hæc autem sumpta ex Apocalypsi, quæ docet nos, qualis sit Dei sermo, prolixius tractavimus, ut accuratius & subtilius, quæ ad ipsum sermonem spectant, consideraremus.

5. *Hic erat in principio apud Deum.* Iis, qui accurate non attendunt diversas in his, quæ enunciantur, propositiones, videbitur Evangelista eadem repetere, ac si nihil plus diceret his verbis: *Hic erat in principio apud Deum*, quam illis: *Et ille Sermo erat apud Deum.* Sed observemus necesse est, nos, quando dicimus, *ille Sermo erat apud Deum*, non addiscere quando erat, vel in quo erat apud Deum, juxta quartum pronunciatum additum. Nam quatuor cum sint hoc in loco (ἀξιώματα, hoc est) pronunciata, quæ aliqui (προτάσεις, hoc est) propositiones appellant, pronunciatum quartum est: *Hic erat in principio apud Deum.* Insuper hæc proposito: *Ille Sermo erat apud Deum*, non idem est cum illa, quæ inquit, *Hic erat*, non simpliciter apud Deum; sed quando

 vel

ἢ ἐν τινι προς τον θεον; ὗτος γαρ, φησιν, ἦν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον· ἀλλα και το, ὗτος, κατα δειξιν ἐκφερομενον νομισθησεται ἐπι τῦ λογῦ τεταχθαι, ἢ ἐπι τῦ θεῦ, ὑπο τῦ μη συχνοτερον ἐρευνωντος, ἵνα και εὑρῃ συλληψιν των προτερων γινομενην ἐν τῃ, ὗτος, προσηγορια, της τε λογος ἐπινοιας, και της θεος, ἵνα ἡ δειξις συναγαγῃ εἰς ἓν τα τῃ ἐπινοια διαφορα, ὐ γαρ ἐν τῃ ἐπινοια τῃ, λογος, ἐςιν ἡ, θεος, ὐδε ἐν τῃ, θεος, ἡ, λογος. ταχα δε συνκεφαλαιωσις ἐςι των τριων προτασεων εἰς μιαν την· ὗτος ἦν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον. καθο γαρ ἐν ἀρχῃ ἦν ὁ λογος ὐ μεμαθηκαμεν ὁτι προς τον θεον· καθο δε προς τον θεον ὁ λογος ἦν, ὐκ ἐγινωσκομεν σαφως ὁτι ἐν ἀρχῃ προς τον θεον ἦν· καθο δε θεος ὁ λογος ἦν, ὐτε το ἐν ἀρχῃ αὐτον εἶναι ἐδηλῦτο, ὐτε ὁτι προς τον θεον ἐτυγχανεν. ἐν δε τῃ, ὗτος ἦν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον, ἀπαγγελια τῦ, ὗτος, ἐπι τῦ λογῦ και θεῦ νοῦμενῦ, και τῦ, ἐν ἀρχῃ, ὗτω συναπτομενῦ, τῦ τε, προς τον θεον, προςιθεμενῦ, ὐδεν παραλειπεται των ἐν ταις τρισι προτασεσιν, ὁ ὐ συγκεφαλαιῦται, συναγομενων εἰς ἕν. ὁρα δε εἰ κατα το δισσον ὀνομαζεσθαι το, ἐν ἀρχῃ, δυνατον ἡμας μανθανειν πραγματα δυο· ἓν μεν ὅτι ἐν ἀρχῃ ἦν ὁ λογος, ὡς εἰ και καθ' αὑτον ἦν, και μη παντως προς τινα· ἑτερον δε ὁτι ἐν ἀρχῃ προς τον θεον ἦν, και οἶμαι ὁτι ὐ ψευδος εἰπειν περι αὐτῦ, ὁτι ἐν ἀρχῃ ἦν, και ἐν ἀρχῃ προς τον θεον, ὐτε προς τον θεον μονον τυγχανων, ἐπει και ἐν ἀρχῃ ἦν, ὐτε ἐν ἀρχῃ μονον ὠν, και ὐχι προς τον θεον ὠν, ἐπει ὗτος ἦν ἐν ἀρχῃ προς τον θεον.

Παντα

vel in quo apud Deum? *Hic* enim, inquit, *erat in principio apud Deum*: quin etiam illud, *Hic*, per demonſtrationem exiſtimabitur poſitum fuiſſe, vel de ſermone vel de Deo, ab eo, qui minus diligenter inveſtigaverit, ut etiam inveniat comprehenſionem priorum, & comprehenſionem conſiderationis hujus vocis, ſermo, & hujus vocis, Deus, factam in pronomine, *Hic*: ut hæc demonſtratio in unum ea congreget, quæ conſideratione ſunt diverſa; neque enim dum conſideramus Deum, conſideramus ſermonem; neque dum conſideramus ſermonem, conſideramus Deum. Fortaſſis autem ſumma eſt, & collectio trium propoſitionum in unam hanc: *Hic erat in principio apud Deum*; quatenus enim in principio erat ſermo, non didiceramus, quod apud Deum: quatenus vero apud Deum ſermo ille erat, non agnoveramus aperte, quod in principio apud Deum erat: quatenus autem Deus ille ſermo erat, neque declarabatur ipſum in principio eſſe, neque quod apud Deum erat. Quod ſi dicente Evangeliſta: *Hic erat in principio apud Deum*, ſub pronomine demonſtrativo, *Hic*, intelligatur, & ſermo, & Deus, & particula, *in principio*, ſic conjungatur, addaturque etiam, *apud Deum*, nihil omittitur eorum, quæ ſunt in tribus propoſitionibus, quod ſummatim non comprehendatur redactis tribus propoſitionibus in unum. Vide vero an fieri poſſit, ut etiam duas res dicamus, quia bis dicatur, *in principio*, alteram quidem, quod in principio erat ille ſermo, quaſi etiam ex ſe eſſet, & non omnino apud aliquem; alteram vero, quod in principio apud Deum erat. Meumque eſt judicium abſque mendacio dici poſſe de eo, quod & in principio erat, & in principio apud Deum, neque apud Deum ſolum exiſtens, quoniam in principio erat, neque in principio ſolum exiſtens, & non apud Deum exiſtens, quoniam *Hic erat in principio apud Deum.*

Παντα δἰ αὐτȣ ἐγενετο. Ουδεποτε την πρωτην χωραν ἐχει το, δἰ ȣ̉, δευτεραν δε ἀει· οἷον ἐν τῃ προς Ρωμαιȣς, Παυλος δȣλος, φησι, Χριςȣ Ιησȣ, κλητος ἀποςολος, ἀφωρισμενος εἰς ἐυαγγελιον Θεȣ, ὁ προεπηγγειλατο δια των προφητων αὐτȣ ἐν γραφαις ἁγιαις περι τȣ υἱȣ αὐτȣ, τȣ γενομενȣ ἐκ σπερματος Δαβιδ κατα σαρκα, τȣ ὁρισθεντος υἱȣ θεȣ ἐν δυναμει, κατα πνευμα ἁγιωσυνης, ἐξ ἀναςασεως νεκρων Ιησȣ Χριςȣ τȣ κυριȣ ἡμων, δἰ ȣ̔ ἐλαβομεν την χαριν και ἀποςολην, εἰς ὑπακοην πιςεως ἐν πασι τοις ἐθνεσιν, ὑπερ τȣ ὀνοματος αὐτȣ. ὁ γαρ θεος το ἐυαγγελιον ἑαυτȣ προεπηγγειλατο δια των προφητων, ὑπηρετȣντων των προφητων, και ἐχοντων τον λογον τȣ, δἰ ȣ̔, και παλιν ὁ θεος ἐδωκε χαριν και ἀποςολην εἰς ὑπακοην πιςεως ἐν πασι τοις ἐθνεσι, Παυλῳ και τοις λοιποις, και ἐδωκε δια Χριςȣ Ιησȣ τȣ σωτηρος ἐχοντος το δἰ ȣ̔. και ἐν τῃ προς Εβραιȣς, ὁ αὐτος Παυλος φησιν, ἐπ' ἐσχατȣ των ἡμερων ἐλαλησεν ἡμιν ἐν υἱῳ, ὁν ἐθηκε κληρονομον παντων, δἰ ȣ̔ και τȣς αἰωνας ἐποιησε· διδασκων ἡμας ὁτι ὁ θεος τȣς αἰωνας πεποιηκε δια τȣ υἱȣ, ἐν τῳ τȣς αἰωνας γινεσθαι τȣ μονογενȣς ἐχοντος το δἰ ȣ̔. ȣ̔τω τοινυν και ἐνθαδε εἰ παντα δια τȣ λογȣ ἐγενετο, ȣ̓χ ὑπο τȣ λογȣ ἐγενετο, ἀλλ' ὑπο κρειττονος και μειζονος παρα τον λογον. τις δ' ἀν ἀλλος ȣ̔τος τυγχανῃ ἡ ὁ πατηρ; ἐξεταςεον δε ἀληθȣς ὀντος τȣ, παντα δἰ αὐτȣ ἐγενετο, εἰ και το πνευμα το ἁγιον δἰ αὐτȣ ἐγενετο. οἶμαι γαρ ὁτι τῳ μεν φασκοντι γεννητον αὐτο εἶναι, και προϊεμενῳ το, παντα δἰ αὐτȣ ἐγενετο, ἀναγκαιον παραδεξασθαι ὁτι το ἁγιον πνευμα δια τȣ λογȣ ἐγενετο, πρεσβυτερȣ παρ' αὐτο τυγχανοντος. τῳ δε μη βȣλομενῳ το ἁγιον πνευμα δια τȣ Χριςȣ γενονεναι, ἑπεται το ἀγεννητον αὐτο λεγειν, ἀληθῆ

6. *Omnia per ipsum facta sunt.* Nunquam principem locum habet particula, *per quem*, sed semper secundum: veluti in Epistola ad Romanos: *Paulus servus*, inquit, *Jesu Christi, vocatus ad munus Apostolicum, segregatus in Evangelium Dei, quod ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis de Filio suo, qui genitus fuit ex semine David secundum carnem: qui declaratus fuit Filius Dei cum potentia, secundum speritum sanctificationis, ex eo, quod resurrexit e mortuis Jesus Christus Dominus noster, per quem accepimus gratiam, & Apostolici muneris functionem, ut obediatur fidei inter omnes gentes super ipsius nomine.* Deus enim Evangelium suum prænunciaverat per Prophetas, subministrantibus Prophetis, & habentibus sermonem illius, cui competit, *per quem*, & rursum, Deus dedit gratiam, & Apostolici numeris functionem Paulo, & reliquis, ut obediant fidei omnes gentes; & dedit per Christum Servatorem, habentem particulam, *per quem.* Et in Epistola ad Hebræos ipse Paulus inquit: *In novissimis diebus loquutus est nobis in Filio, quem posuit hæredem omnium, per quem fecit & sæcula*, docens nos Deum sæcula fecisse per Filium: Unigenito habente particulam δι' ȣ́ (id est *per quem*), dum secula fierent. Sic igitur hoc etiam in loco, si omnia per sermonem facta fuerunt, non a sermone facta fuerunt, sed ab eo, qui ipso sermone major est, quem quis alium dixerit, quam Patrem ipsum? Quærendum est & illud, an ipse etiam Spiritus sanctus per ipsum sit factus, verum cum sit, omnia per sermonem facta fuisse. Ac meo quidem judicio, si quis dicat factum esse Spiritum sanctum, & admittat omnia per sermonem facta fuisse, is etiam fateatur necesse est, Spiritum ipsum a sermone factum; nimirum sermone ipso antiquiore existente ipso Spiritu. Qui vero noluerit Spiritum sanctum per Christum fuisse factum, sequitur, ut is vera credens, quæ in hoc Evangelio sunt scripta,

Spiritum

τα ἐν τῳ ἐυαγγελιῳ τϑτῳ εἶναι κρινοντι. ἐςαι δε τις και τριτος παρα τϑς δυο, τον τε δια τϑ λογϑ παραδεχομενον το πνευμα το ἁγιον γενονεναι, και τον ἀγεννητον αὐτον εἶναι ὑπολαμβανοντα, δογματιζων μηδε ϑσιαν τινα ἰδιαν ὑφεςαναι τϑ ἁγιϑ πνευματος ἑτεραν παρα τον πατερα και τον υἱον. ἀλλα ταχα προςιθεμενος μαλλον ἐαν ἑτερον νομιζῃ εἶναι τον υἱον παρα τον πατερα, τῳ το αὐτο αὐτῳ τυγχανειν τῳ πατρι, ὁμολογϑμενως διαιρεσεως δηλϑμενης τϑ ἁγιϑ πνευματος παρα τον υἱον ἐν τῳ· ὃς ἐαν εἴπῃ λογον κατα τϑ υἱϑ τϑ ἀνθρωπϑ ἀφεθησεται αὐτῳ· ὃς δ' ἀν βλασφημησει εἰς το ἁγιον πνευμα, ϑχ ἑξει ἀφεσιν ϑτε ἐν τῳ αἰωνι τϑτῳ, ϑτε ἐν τῳ μελλοντι. ἡμεις μεντοιγε τρεις ὑποςασεις πειθομενοι τυγχανειν, τον πατερα, και τον υἱον, και το ἁγιον πνευμα, και ἀγεννητον μηδεν ἑτερον τϑ πατρος εἶναι πιςευοντες, ὡς ἐυσεβεςερον και ἀληθες, προσιεμεθα το, παντων δια τϑ λογϑ γενομενων, το ἁγιον πνευμα παντων εἶναι τιμιωτερον, και ταξει παντων των ὑπο τϑ πατρος δια Χριςϑ γεγεννημενων. και ταχα αὐτη ἐςιν ἡ αἰτια τϑ μη και αὐτϑιον χρηματιζειν τϑ Θεϑ, μονϑ τϑ μονογενϑς φυσει υἱϑ ἀρχηθεν τυγχανοντος, ϑ χρηζειν ἐοικε το ἁγιον πνευμα, διακονϑντος αὐτϑ τῃ ὑποςασει, ϑ μονον εἰς το εἶναι, ἀλλα και σοφον εἶναι, και λογικον και δικαιον, και παν ὁτιποτϑν χρη αὐτο νοειν τυγχανειν, κατα μετοχην των προειρημενων ἡμιν Χριςϑ ἐπινοιων. οἶμαι δε το ἁγιον πνευμα την, ἰν' ϑτως εἴπω, ὑλην των ἀπο Θεϑ χαρισματων παρεχειν τοις δι' αὐτο και την μετοχην αὐτϑ χρηματιζϑσιν ἁγιοις, της εἰρημενης ὑλης των χαρισματων, ἐνεργϑμενης μεν ἀπο τϑ Θεϑ, διακονϑμενης δε ὑπο τϑ Χριςϑ, ὑφεςωσης δε κατα το ἁγιον πνευμα. και κινει με εἰς το ταυθ' ϑτως ἐχειν ὑπολαβειν Παυλος περι χαρισματων ϑτω πϑ γραφων. διαιρεσεις δε χαρισματων εἰσι, το δ' αὐτο πνευμα· και διαιρεσεις διακονιων εἰσι, και ὁ αὐτος κυριος· και διαι-

ρεσεις

Spiritum ipsum ingenitum asserat. [Erit autem etiam aliquis tertius, prætor hos duos, eum scilicet, qui per Verbum factum fuisse Spiritum sanctum concedit; & eum, qui non factum eum existimat; statuens nullam essentiam constare Spiritus sancti propriam, quæ a Patre & Filio diversa sit: sed si animum advertat, fortassis diversum esse potius a Filio Patrem existimabit, quod is idem, quod Pater sit, quod sine controversia distinctio declaretur Spiritus sancti a Filio hoc loco: *Qui verbum dixerit in Filium hominis, dimittetur ei: qui autem blasphemiam dixerit in Spiritum sanctum, non dimittetur ei nec in hoc sæculo, nec in futuro.* Nos autem, qui tres Personas, Patrem & Filium atque Spiritum sanctum esse credimus, & ingenitum nihil præter Patrem esse nobis persuasimus; Spiritum sanctum & iis omnibus, quæ per Verbum facta sunt, & ordine iis omnibus, quæ a Patre per Christum condita sunt, præstantiorem esse, ut pium & verum concedimus & approbamus. Atque hæc forsitan causa est, cur ipse Dei non dicatur esse Filius; quod solus Unigenitus a principio natura Filius sit, quo indigere videtur Spiritus sanctus, ministrante ipsius hypostasi, non solum ut sit, sed ut sapiens sit, & rationis particeps & justus, & omne id, quod eum esse intelligendum est, ex Christi notionum, quæ a nobis paulo ante commemoratæ sunt, participatione. Ego autem existimo Spiritum sanctum, ut ita dicam, materiam gratiarum, quæ a Deo proficiscuntur, suppeditare iis, qui per ipsum, ejusque communionem sancti sunt, dum materia, quam dixi, charismatum, a Deo quidem operatur, a Christo autem ministratur, per Spiritum vero sanctum existit. Quod quidem, ut ita esse putem, facit Paulus, qui quodam loco de gratiis scribit his verbis: *Divisiones autem gratiarum sunt, idem autem Spiritus: & divisiones ministrationum sunt, idem autem Dominus; & divisiones operationum sunt,*

idem

ρεσεις ἐνεργηματων εἰσι, και ὁ αὐτος ἐςι Θεος, ὁ ἐνεργων τα παντα ἐν πασιν. ἐχει δε ἐπαπορησιν δια δε το· παντα δἰ αὐτȣ ἐγενετο, και ἀκολȣθειν το πνευμα γενετον ὀν, δια τȣ λογȣ γεγονεναι, πως οἱονει προτιμαται τȣ Χριςȣ ἐν τισι γραφαις, ἐν μεν τῳ Ησαΐᾳ ὁμολογȣντος Χριςȣ, ȣ̓χ ὑπο τȣ πατρος ἀπεςαλθαι μονȣ, ἀλλα και ὑπο τȣ ἁγιȣ πνευματος, φησι γαρ· και νυν κυριος ἀπεςειλε με, και το πνευμα αὐτȣ· ἐν δε τῳ ἐυαγγελιῳ ἀφεσιν μεν ἐπαγγελλομενȣ ἐπι της εἰς αὐτον ἁμαρτιας, ἀποφαινομενȣ δε περι της εἰς το ἁγιον πνευμα βλασφημιας, ὡς ȣ̓ μονον ἐν τȣτῳ τῳ αἰωνι μη ἐσομενης της ἀφεσεως τῳ εἰς αὐτο δυσφημησαντι, ἀλλ' ȣ̓δε ἐν τῳ μελλοντι. και μηποτε ȣ̓ παντως δια το τιμιωτερον εἰναι το πνευμα το ἁγιον τȣ Χριςȣ, ȣ̓ γινεται ἀφεσις τῳ εἰς αὐτο ἡμαρτηκοτι, ἀλλα δια το Χριςȣ μεν παντα μετεχειν τα λογικα, οἱς διδοται συγγνωμη μεταβαλλομενοις ἀπο των ἁμαρτηματων, τȣ δε ἁγιȣ πνευματος της κατηξιωμενης, μηδεμιας ἐυλογον εἰναι συγγνωμης τυχειν μετα τελικαυτης και τοιαυτης συμπνοιας τοις εἰς το κακον ἐτι ἀποπιπτȣσι και ἐκτρεπομενοις τας τȣ ἐνυπαρχοντος πνευματος συμβȣλιας. εἰ δε κατα τον Ησαΐαν φησιν ὁ κυριος ἡμων ὑπο τȣ πατρος ἀπεςαλθαι και τȣ πνευματος αὐτȣ, ἐςι και ἐνταυτα περι τȣ ἀποςειλαντος τον Χριςον πνευματος, ἀπολογησασθαι, ȣ̓χ ὡς φυσει διαφεροντος, ἀλλα δια την γενομενην οἰκονομιαν της ἐνανθρωπησεως τȣ υἱȣ τȣ Θεȣ, ἐλαττωθεντος παρ' αὐτο τȣ σωτηρος. εἰ δε ἐν τȣτῳ προσκοπτει τῳ λεγειν ἠλαττωσθαι παρα το ἁγιον πνευμα τον σωτηρα ἐνανθρωπησαντα, προσακτεον αὐτον ἀπο των ἐν τῃ προς Εβραιȣς λεγομενων ἐπιςολῃ και ἀγγελων ἐλαττονα δια το παθημα τȣ θανατȣ ἀποφηναμενȣ τȣ Παυλȣ γεγονεναι τον Ιησȣν, φησι γαρ· τον δε βραχυ τι παρ' ἀγγελȣς ἠλαττωμενον βλεπομεν Ιησȣν, δια το παθημα τȣ θανατȣ, δοξῃ και τιμῃ ἐςεφανωμενον.

idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Habet autem dubitationem, quod omnia per ipsum facta sint, & ex eo sequatur, ut Spiritus sanctus, qui factus est, ab ipso factus sit: quomodo Christo in quibusdam Scripturis anteponatur, cum Christus ipse in Esaia quidem se non solum a Patre, sed etiam a Spiritu sancto missum est fateatur (ait enim: *Et nunc Dominus misit me, ejusque Spiritus*); in Evangelio autem, remissionem promittat in peccato, quod in ipsum committitur; pronunciet vero de blasphemia in sanctum Spiritum, non fore ut pateat non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro ad ejus veniam & remissionem aditus ei, qui in illum blasphemaverit. Et fortasse non propterea ei, qui in Spiritum sanctum peccaverit, non ignoscitur, quod ipse Christo sit honoratior, eique anteponatur, sed quod omnia in quibus est ratio, Christo participant, quibus, cum a peccatis discedunt, venia datur: eos autem, qui sancto Spiritu digni judicati sunt, non consentaneum sit veniam consequi, cum tanto & tali instinctu, &, ut ita dicam, inspiratione in malum iterum relabentes, & consilia Spiritus sancti, qui in eis inest, respuentes. Quod si id, quod est apud Esaiam scriptum, ait Servator noster se a Patre missum esse, & ab ipsius Spiritu, respondendum est etiam hoc loco missum esse Christum a Spiritu, non quod natura differat, sed propter filii Dei conservatoris nostri, qui se infra eum minuit, in humanitate sumenda, dispensationem. Quod si quis ex eo offenditur, quod in sumenda natura humana infra Spiritus dignitatem Servatorem imminutum dixerim: hoc ei probandum est ex iis, quæ scripta sunt in Pauli ad Hebræos Epistola, in qua etiam Angelis minorem Jesum fuisse propter mortis perpessionem pronuntiat: ait enim: *Eum autem, qui modico, quam Angeli minoratus est, videmus Jesum, propter passionem mortis, gloria & honore coronatum.*

φανωμενον. ἡ ταχα ἐςι και τυτο εἰπειν, ὁτι ἐδειτο ἡ κτισις ὑπερ τυ ἐλευθερωθηναι ἀπο της δυλειας της φθορας, ἀλλα και ἀνθρωπων γενος μακαριας και θειας δυναμεως ἐνανθρωπησης, ἡτις διοφθωσεται και τα ἐπι της γης, και ὡσπερει ἐπεβαλλε πως τῳ ἁγιῳ πνευματι ἡ πραξις αὐτη, ἡν τινα ὑπομενειν ὐ δυναμενον προβαλλέται τον σωτηρα, ὡς το τηλικυτον ἀθλον μονον ἐνεγκειν δυναμενον, και τυ πατρος ὡς ἡγυμενυ ἀποςελλοντος τον υἱον συναποςελλει και συμπροπεμπει το ἁγιον πνευμα αὐτον, ἐν καιρῳ ὑπισχνυμενον καταβηναι προς τον υἱον τυ θευ, και συνεργησαι τῃ των ἀνθρωπων σωτηριᾳ. τυτο δε πεποιηκεν ὁτε τῳ σωματικῳ εἰδειν ὡσει περιςερα ἐφιπταται μετα το λυτρον αὐτῳ, και ἐπιςαν ὐ παρερχεται· ταχα ἐν ἀνθρωποις τυτο πεποιηκοτος τοις με δυνηθεισιν ἀδιαλειπτως φερειν αὐτυ· την δοξαν. διοπερ σημαινων ὁ Ιωαννης περι τυ γνωναι ὁςις ποτε ἐςιν ὁ Χριςος ὐχι μονην την ἐπι τον Ιησυν καταβασιν τυ πνευματος, ἀλλα προς τῃ καταβασειν την ἐν αὐτῳ μονην. γεγραπται γαρ εἰρηκεναι τον Ιωαννην, ὁτι ὁ πεμψας με βαπτιζειν, εἰπεν· ἐφ᾽ ὁν ἀν ἰδῃς το πνευμα καταβαινον και μενον ἐπ᾽ αὐτον, ὑτος ἐςιν ὁ βαπτιζων ἐν πνευματι ἁγιῳ και πυρι. ὐ γαρ λεγεται, ἐφ᾽ ὁν ἀν ἰδῃς το πνευμα καταβαινον μονον, ταχα και ἐπ᾽ ἀλλυς καταβεβηκοτος αὐτυ, ἀλλα καταβαινον, και μενον ἐπ᾽ αὐτον. ταυτα δε ἐπιπολυ ἐξηταςαι σαφεςερον ἰδειν βυλομενοις πως, εἰ παντα δἰ αὐτυ ἐγενετο, και το πνευμα δια τυ λογυ ἐγενετο, ἑν των παντων τυγχανον ὑποδεεςερων τυ δἰ ὑ ἐγενετο νουμενον· εἰ και λεξεις τινες περισπαν ἡμας εἰς το ἐναντιον δοκυσιν. ἐαν δε προςιεται τις το καθ᾽ Εβραιυς ἐυαγγελιον, ἐνθα αὐτος ὁ σωτηρ φησιν· ἀρτι ἐλαβε με ἡ μητηρ μυ το ἁγιον πνευμα ἐν μιᾳ των τριχων μυ, και ἀπενεγκε με εἰς το ὀρος το μεγα Θαβωρ, ἐπαπορησει πως μητηρ Χριςυ το δια τυ λογυ γεγενημενον πνευμα ἁγιον εἰναι

δυναται·

Aut hoc etiam dici poteſt creatæ naturæ, ut a ſervitute interitus corruptionisque liberaretur, atque etiam hominum generi beata ac divina virtute, ut ita dicam, incarnata opus fuiſſe, quæ ea etiam, quæ in terra ſunt corrigeret: & quodammodo hanc actionem ad ſanctum Spiritum pertinere, quam cum ferre non poſſet, Servatorem offert & proponit, ut qui ſolus hoc certamen poſſet ſuſtinere: Pater etiam ut princeps Filium mittens, una Spiritum quoque mittit, quem certo tempore deſcenſurum ad Dei filium, & una hominum ſalutem operaturum effecturumque promiſerat. Id quod perfecit, tum, cum corporea ſpecie columbæ ad eum poſt lavacrum volavit, & inſiſtens non præteriit; quod fecit fortaſſe apud homines, qui ejus majeſtatem aſſidue ferre non poterant. Itaque ſignificans Joannes, & loquens de cognitione quisnam Chriſtus eſſet, non ſolum Spiritus ad Jeſum deſcenſum narrat, ſed præter deſcenſum illius in ipſo manſionem. Scriptum eſt enim hoc dixiſſe Joannem. *Qui miſit me baptizare, dixit: Super quem videris Spiritum deſcendentem & manentem ſuper eum, hic eſt qui baptizat in Spiritu & igne.* Non enim dicitur: *Super quem videris Spiritum deſcendentem* ſolum, quod fortaſſe etiam ad alios ipſe deſcenderet, ſed *deſcendentem & manentem ſuper ipſum.* Hæc autem multum ac diu examinata ſunt nobis planius & apertius videre volentibus, quomodo, ſi omnia per ipſum facta ſunt, Spiritus etiam per Verbum factus eſt, qui una ex rebus inferioribus eo per quod factæ ſunt, intelligatur, etiamſi verba quædam nos in contrariam partem trahere videantur. Quod ſi quis Hebræorum Evangelium proferat, in quo Servator ipſe hæc dicit: *Modo accepit me mater mea ſanctus Spiritus, uno capillorum meorum, & me in montem magnum Thabor portavit;* is dubitabit, qui Spiritus ſanctus, qui per Verbum factus eſt, mater Chriſti eſſe poſſit. Sed hæc atque hoc non eſt

δυναται· ταυτα δε και τυτο ϰ χαλεπον ἑρμηνευσαι. ει γαρ ὁ ποιων το θελημα τυ πατρος τυ ἐν τοις ϰρανοις, ἀδελφος και ἀδελφη και μητηρ ἐςιν αὐτυ, και φθανει το ἀδελφος Χριςυ ὀνομα ἐπι το των ἀνθρωπων γενος ἀλλα και ἐπι τα τυτυ θειοτερα, ϰδεν ἀτοπον ἐςαι μαλλον πασης χρηματιζϰσης μητρος Χριςυ δια το ποιειν το θελημα τυ ἐν τοις ϰρανοις πατρος το πνευμα το ἁγιον εἰναι μητερα· ἐτι εἰς το· παντα δι' αὐτυ ἐγενετο, και ταυτα ζητητεον, τη ἐπινοια ὁ λογος ἑτερος ἐςι παρα την ζωην και ὁ γεγονεν ἐν τῳ λογῳ ζωη ἡν, και ζωη ἡν το πως των ἀνθρωπων. ἀρ' ϰν ὡς παντα δι' αὐτυ ἐγενετο, και ἡ ζωη δι' αὐτυ ἐγενετο; ἡτις ἐςι το φως των ἀνθρωπων, και αἱ ἀλλαι τυ σωτηρος ἐπινοιαι, ἡ καθ' ὑπεξαιρεσιν των ἐν αὐτῳ νοητεον το· παντα δι' αὐτυ ἐγενετο; ὁπερ δοκει μοι εἰναι κρειττον. ἱνα γαρ συγχωρηθη δια τυ γεγονεναι την ζωην το φως των ἀνθρωπων, τι λεκτεον περι της προεπινοϰμενης τυ λογυ σοφιας; ϰ γαρ δηπυ δια τυ λογυ το περι τον λογον γενενηται· ὡςε χωρις των ἐπινοϰμενων τῳ Χριςῳ, παντα δια τυ λογυ γεγενηται τυ θευ, ποιησαντος ἐν σοφιᾳ αὐτα τυ πατρος. 'παντα γαρ, φησιν, ἐν σοφιᾳ ἐποιησας, ϰ δια της σοφιας ἐποιησας.

Ιδωμεν δε δια τι προσκειται το· και χωρις αὐτυ ἐγενετο ϰδε ἑν· τισι κἀν δοξαι περιττον τυγχανειν το· χωρις αὐτυ ἐγενετο ϰδε ἑν, ἐπιφερομενον τῳ· παντα δι' αὐτυ ἐγενετο. εἰ γαρ παν ὁτιποτϰν δια τυ λογυ γεγενηται, ϰδεν χωρις τυ λογυ γεγενηται. ϰκετι μεντοιγε ἀκολυθει τῳ χωρις τυ λογυ γεγενηθαι τι, το παντα τυ λογυ γεγενηθαι. ἐξεςι γαρ ϰδενος χωρις τυ λογυ γεγενημενυ μη μονον δια τυ λογυ γεγονεναι παντα, ἀλλα και ὑπο τυ λογυ τινα, χρη τοινυν εἰδεναι πως δει ἀκϰειν τυ, παντα, και πως τυ, ϰδεν. δυνατον γαρ ἐκ

difficile interpretari. Si enim is, qui facit voluntatem Patris qui in cœlis est, ejus est & frater, & soror, & mater; & fratris Christi nomen non solum ad genus hominum venit, sed etiam ad ea, quæ eo diviniora sunt; nihil jam absurdum alienumque erit, plus etiam quam eos, qui quod Patris, qui in cælis est, voluntatem faciant, Christi mater appellantur, matrem esse sanctum Spiritum.] Ad hæc quæramus oportet & illa in hoc dictum: *Omnia per ipsum facta sunt*. Sermo intellectione animi alius est a vita, & *quod factum est in* Sermone, *vita erat*, *& vita erat lux hominum*. An igitur ut omnia per ipsum facta sunt, sic etiam vita per ipsum facta est, quæ est lux hominum, & aliæ Servatoris intellectiones: vel omnia per ipsum facta fuisse intelligere opus est, detractis his, quæ in ipso sunt? quod mihi melius esse videtur. Ut enim concedatur ipsum fecisse omnia, eo quod vita (quæ est lux hominum) facta fuerit, quid dicendum de sapientia, quæ ante ipsum sermonem consideratur? Nam profecto per sermonem factum non est, quod excellit sermonem. Quare omnia per sermonem Deum facta sunt, præter ea, quæ considerantur in Christo, quia Pater fecerit ea in sapientia: *Omnia enim*, inquit, *in sapientia fecisti*, non per sapientiam fecisti.

7. Videamus etiam quam ob rem dictum sit; *Et sine ipso factum est nihil*, etiam si quibusdam videatur superfluum esse illud: *Sine ipso factum est nihil*, quod subjungitur his verbis: *Omnia per ipsum facta sunt*. Si omne & quicquid dixeris per sermonem factum fuit, nihil sine sermone factum fuit, tamen non sequitur, si sine sermone non factum est aliquid, omnia per sermonem facta fuisse. Nam fieri potest, ut, cum nihil sine sermone factum fuerit, non tantum omnia per sermonem facta sint, sed aliqua solum ab ipso facta fuerint. Proinde intelligamus necesse est, quonam pacto accipere debeamus vocabulum, omnia, &

 quomodo

τȣ μη τετρανωκεναι ἀμφοτερας τας λεξεις ἐκδεξασθαι, ὁτι εἰ παντα δια τȣ λογȣ ἐγενετο, των δε παντων ἐςι και ἡ κακια, και πασα ἡ χυσις της ἁμαρτιας, και τα πονηρα, ὁτι και ταυτα δια τȣ λογȣ ἐγενετο. τȣτο δε ψευδος. κτισματα μεν γαρ δια τȣ λογȣ γεγονεναι ȣκ ἀτοπον, ἀλλα και δια τȣ λογȣ τα ἀνδραγαθηματα, και παντα τα κατορθωματα κατωρθωσθαι τοις μακαριοις νοειν ἀναγκαιον· ȣκετι δε και τα ἁμαρτηματα και τα ἀποπτωματα. ἐξειληφασιν ȣν τινες τω ἀνυποςατον εἶναι την κακιαν, ȣτε γαρ ἠν ἀπ᾽ ἀρχης, ȣτε εἰς τον αἰωνα ἐςαι, ταυτ᾽ εἶναι τα μηδεν· και ὡσπερ ἑλληνων τινες φασιν εἶναι των ȣ τινων τα γενη και τα εἰδη, οἷον το ζωον και τον ἀνθρωπον, ȣτως ὑπελαβον ȣδεν τυγχανειν παν το ȣχ ὑπο θεȣ, ȣδε δια τȣ λογȣ την δοκȣσαν συςασιν εἰληφος. και ἐφιςαμεν εἰ δυνατον ἀπο των γραφων πληκτικωτατα ταυτα παραςησαι. ὁσον τοινυν ἐπι τοις σημαινομενοις τȣ, ȣδεν, και τȣ, ȣκ ὀν, δοξει εἶναι συνωνυμα, τȣ ȣκ ὀντος, ȣδενος ἀν λεγομενȣ, και τȣ ȣδενος, ȣκ ὀντος. Φαινεται δε ὁ Αποςολος τα ȣκ ὀντα ȣχι ἐπι των μηδαμη μηδαμως ὀντων ὀνομαζων, ἀλλ᾽ ἐπι των μοχθηρων μη ὀντα νομιζων τα πονηρα· τα μη ὀντα γαρ, φησιν, ὁ θεος ὡς ὀντα ἐκαλεσεν. ἀλλα και ὁ Μαρδοχαιος, ἐν τη κατα τȣς ἑβδομηκοντα Εσθηρ, μη ὀντας τȣς ἐχθρȣς τȣ Ισραηλ καλει λεγων· μη παραδως το σκηπτρον σȣ, κυριε, τοις μη ȣσιν. και ἐςι προσαγαγειν πως δια την κακιαν μη ὀντες οἱ πονηροι προσαγορευονται ἐκ τȣ ἐν τη Εξοδῳ ὀνοματος ἀναγραφομενȣ τȣ θεȣ, εἰπε γαρ κυριος προς Μωϋσην· ὁ ὠν τȣτο μοι ἐςι το ὀνομα. καθ᾽ ἡμας δε τȣς ευχομενȣς εἶναι ἀπο της ἐκκλησιας, ὁ ἀγαθος θεος ταυτα φησιν· ὁν δοξαζων ὁ σωτηρ λεγει· ȣδεις ἀγαθος εἰ μη εἷς ὁ θεος ὁ πατηρ· ἐκεν ὁ ἀγαθος τῳ ὀντι ὁ αὐτος ἐςιν. ἐναντιον δε τῳ

ἀγαθῳ

quomodo vocabulum, *nihil.* Fieri enim potest, ni explanaverimus utrasque dictiones, si omnia per sermonem facta sunt, & appellatione omnium comprehendatur & vitium, & omnis fusio peccati, & omnia prava, ut intelligamus etiam hæc per sermonem facta fuisse, quod est falsum: creaturas enim per sermonem factas fuisse nihil est absurdi: atque etiam beatos viros omnia præclare facta, & egregia facinora per sermonem peregisse, nobis necessarium est intelligere: non item vero lapsus & peccata. Exposuerunt igitur quidam, propterea quod non subsistat vitium (neque enim fuit ab initio, ac ne in sæculum quidem futurum est), ea nihil esse. Et quemadmodum Gentiles quidam genera, & species, veluti animal, & hominem, nihil esse dicunt, ita hi arbitrati sunt esse omne illud, quod nec a Deo, nec per sermonem sumpserit apparentem subsistentiam. Et adnotamus num e Scripturis possint hæc accuratissime ostendi Quantum igitur attinet ad significata hujus voculæ, *nihil*, & voculæ *non ens*, synonyma videbuntur esse, cum non ens dicatur nihil, & nihil non ens. Itaque videtur Apostolus non entia dicere, non quæ omnino nequaquam sunt, sed ea, quæ sint prava, existimans prava non existere, quæ enim non erant, inquit, Deus velut entia vocavit. Quin Mardochæus etiam in libro Esther juxta Septuaginta, non existentes vocat inimicos Israel dicens: *Ne tradideris sceptrum tuum, Domine, non existentibus.* Possumus etiam adjungere, quomodo propter vitium mali appellentur non existentes, ex Dei nomine, quod scriptum est in Exodo: *Dixit enim Dominus ad Mosen: Existens hoc mihi est nomen.* Bonus Deus hæc loquitur judicio nostro, qui gloriamur esse de Ecclesia, quem glorificans Servator dicit: *Nemo bonus, nisi solus Deus*, nempe ille Pater. Igitur bonus idem est cum existente. Cum vero malum aut pravum con-

ἀγαθῷ τα κακον, ἢ το πονηρον, και ἐναντιον τῳ ὀντι το ȣκ ὀν· οἱς ἀκολȣθει ὀτι το πονηρον, και κακον ȣκ ὀν. και ταχα τȣτο ἐσηνε τȣς εἰποντας τον διαβολον μη εἰναι Θεȣ δημιȣργημα, καθο γαρ διαβολος ἐςιν ȣκ ἐςι Θεȣ δημιȣργημα, ᾧδε συμβεβηκε διαβολῳ εἰναι, γενητος ὠν, ȣδενος κτισȣ ὀντος, παρεξ τȣ Θεȣ ἡμων, Θεȣ ἐςι κτισμα, ὡς εἰ ἐφασκομεν και τον φονεα μη εἰναι θεȣ δημιȣργημα· ȣκ ἀναιρȣντες το, ᾗ ἀνθρωπος ἐςι πεποιησθαι αὐτον ὑπο Θεȣ. τιθεντες γαρ το, ᾗ ἀνθρωπος τυγχανει, ἀπο Θεȣ αὐτον το εἰναι εἰληφεναι, και ἡμεις ȣ τιθεμεν το, ᾗ φονευς ἐςιν, ἀπο Θεȣ τȣτ' αὐτον εἰληφεναι· παντες μεν ȣν οἱ μετεχοντες τȣ ὀντος, μετεχȣσι δε οἱ ἁγιοι, εὐλογως ἀν ὀντες χρηματιζοιεν· οἱ δε ἀποςραφεντες την τȣ ὀντος μετοχην, τῳ ἐςερησθαι τȣ ὀντος, γεγονασιν ȣκ ὀντες. προειπομεν δε ὁτι συνωνυμια ἐςι τȣ ȣκ ὀντος, και τȣ ȣδενος, και δια τȣτο οἱ ȣκ ὀντες ȣδεν εἰσι, και πασα ἡ κακια ȣδεν ἐςιν, ἐπει και ȣκ ὀν τυγχανει, και ȣδεν καλȣμενη χωρις γεγενηται τȣ λογȣ, τοις πασιν ȣ συγκαταριθμȣμενη· ἡμεις μεν ȣν κατα το δυνατον παρεςησαμεν τινα τα δια τȣ λογȣ γεγενημενα παντα, και τι το χωρις αὐτȣ γενομενον μεν, ὀν δε ȣδεποτε, και δια τȣτο ȣδεν καλȣμενον.

Βιαιως δε οἰμαι και χωρις μαρτυριȣ τον Οὐαλεντινȣ λεγομενον εἰναι γνωριμον Ηρακλεωνα διηγȣμενον το· παντα δἰ αὐτȣ ἐγενετο, ἐξειληφεναι παντα τον κοσμον και τα ἐν αὐτῳ, ἐκκλειοντα των παντων το ὁσον ἐπι τῃ ὑποθεσει αὐτȣ τα τȣ κοσμȣ, και των ἐν αὐτῳ διαφεροντα. φησι γαρ ȣ τον αἰωνα ἢ τα ἐν τῳ αἰωνι γεγονεναι δια τȣ λογȣ, ἁτινα οἰεται προ τȣ λογȣ γενονεναι. ἀναιδεςερον δε ἱςαμενος προς το· και χωρις αὐτȣ ἐγενετο ȣδε ἑν, μηδε εὐλαβȣμενος το· μη προσθῃς τοις λογοις αὐτȣ, ἱνα μη ἐλεγξῃ σε, και ψευδης γενῃ, προςιθησι

τῳ,

trarium sit bono, & contrarium existenti sit non existens, sequitur malum & pravum esse non existens. Et fortassis hac ratione adducti fuerunt, qui dicunt Diabolum non esse Dei opificium, in quantum enim Diabolus est, non est Dei opificium, in quantum vero illi contigit, Diabolo esse, factus cum sit (cum nihil creatum sit extra Deum nostrum) Dei est opificium (ut si parricidam Dei opus esse negaremus), non auferentes ipsum a Deo factum fuisse, in quantum homo est. Namque ponentes etiam nos, eum esse sumpsisse a Deo, in quantum homo est, non ponimus hoc eum sumpsisse, in quantum est interfector. Itaque omnes participantes ens (participant autem Sancti) merito erunt existentes; qui vero diffugiunt entis participationem, eo quod privati sint ente, facti fuerunt non existentes. Diximus autem superius, ens & nihil, synonyma & univoca esse: & hanc ob causam, qui non sunt, nihil esse, & omne vitium etiam nihil esse, quoniam est non ens: & nihil vocatum, sine sermone factum fuisse, non connumeratum cum vocula hac, *omnibus*. Atque nos quidem pro virili ostendimus, quæ sint omnia facta per sermonem, & quid sit sine ipso quidem factum, nunquam autem existens, & hanc ob causam nihil vocatum.

8. Existimo autem Heracleonem, qui Valentini discipulus esse fertur, cum hæc edissereret: *Omnia per ipsum facta sunt*, coacte & sine testimonio mundum universum, quæque in eo sunt, excepisse: excludentem, quantum ipsius fert hypothesis, ex omnibus præstantissima quæque mundi, & eorum, quæ ipso continentur. Ait enim per sermonem, non sæculum, non quæ in sæculo sunt, facta fuisse; existimans illa ante sermonem fuisse. Impudentius insuper instans ad illud: *Et sine eo factum est nihil*, neque veritus illud: *Ne addideris sermonibus ejus*, ne te redarguat,

τῳ, ȣδε ἑν των ἐν τῳ κοσμῳ και τῃ κτισει. και ἐπει προφανη ἐςι τα ὑπ᾽ αὐτȣ λεγομενα σφοδρα βεβιασμενα, και παρα την ἐναργειαν ἐπαγγελλομενα, εἰ τα νομιζομενα αὐτῳ θεια ἐκκλειεται των παντων· τα δε ὡς ἐκεινος οἰεται παντελως φθειρομενα κυριως παντα καλειται, ȣ̓κ ἐπιδιατριπτεον τῃ ἀνατροπῃ των αὐτοθεν την ἀτοπιαν ἐμφαινοντων· οἱον δε και το της γραφης, χωρις αὐτȣ ἐγενετο ȣδε ἑν, προςιθεντα αὐτον ἀνευ παραμυθιας της ἀπο της γραφης το· των ἐν τῳ κοσμῳ και τῃ κτισει, μηδε μετα πιθανοτητος ἀποφαινεσθαι, πιςευεσθαι ἀξιȣντα ὁμοιως προφηταις ἠ ἀποςολοις τοις μετ᾽ ἐξȣσιας και ἀνυπευθυνως καταλειπȣσι τοις καθ᾽ αὐτȣς και μεθ᾽ αὐτȣς σωτηρια γραμματα. ἐτι δε ἰδιως και τȣ· παντα δἰ αὐτȣ ἐγενετο, ἐξηκȣσε φασκων τον την αἰτιαν παρασχοντα της γενεσεως τȣ κοσμȣ τῳ δημιȣργῳ τον λογον ὀντα εἶναι, ȣ̓ τον ἀφ᾽ ȣ̓, ἠ ὑφ᾽ ȣ̓, ἀλλα τον δἰ ȣ̓, περι των ἐν τῃ συνηθειᾳ φρασιν ἐκδεχομενος το γεγραμμενον. εἰ γαρ, ὡς νοει, ἡ ἀληθεια των πραγματων ἠν, ἐδει δια τȣ δημιȣργȣ γεγραφθαι παντα γεγονεναι ὑπο τȣ λογȣ, ȣ̓χι δε ἀναπαλιν, δια τȣ λογȣ ὑπο τȣ δημιȣργȣ. και ἡμεις μεν τῃ, δἰ ȣ̓, χρησαμενοι ἀκολȣθως τῃ συνηθειᾳ, ȣ̓κ ἀμαρτυρον την ἐκδοχην ἀφηκαμεν· ἐκεινος δε προς το μη παραμεμυθησθαι ἀπο των θειων γραμματων τον καθ᾽ ἑαυτον νȣν, φαινεται και ὑποπτευσας το ἀληθες, και ἀναιδως αὐτῳ ἀντιβλεψας. φησι γαρ ὁτι ȣ̓χ ὡς ὑπ᾽ ἀλλȣ ἐνεργȣντος αὐτος ἐποιει ὁ λογος, ἱν᾽ ȣ̔τω νοητη το, δἰ αὐτȣ, ἀλλ᾽ αὐτȣ ἐνεργȣντος ἑτερος ἐποιει. ȣ̓ τȣ παροντος δε καιρȣ ἐλεγξαι το μη τον δημιȣργον ὑπερετην τȣ λογȣ γεγενημενον τον κοσμον πεποιηκεναι, και ἀποδεικνυαι ὁτι ὑπηρετης τȣ δημιȣργȣ γενομενος ὁ λογος τον κοσμον κατεσκευασε. κατα γαρ τον προφητην Δαβιδ· ὁ Θεος εἰπε, και ἐγενηθησαν· ἐνετειλατο,

guat, *& mendax fis*, illi voci *nihil*, addit, *eorum*, *quæ in mundo sunt*, *& in hac conditione*. Et quoniam apertum est dicta ipsius valde coacta esse, præterque evidentiam pronunciata, si quæ ipse divina opinatur, excluduntur a voce, *omnium*, quæ vero sunt opinione sua omnino corruptibilia proprie dicuntur *omnia*. non immorandum nobis est in his confutandis, quæ ex se absurditatem præ se ferunt. Quale est illud etiam, quod Scriptura dicente: *Et sine ipso factum est nihil*, ipse addit sine auctoritate Scripturæ: *eorum*, *quæ sunt in mundo & creatione*; quod neque cum cum probabilitate pronuntiat, sed dignum se putat, cui non secus atque Prophetis vel Apostolis credatur, qui cum auctoritate & inculpate reliquerunt sui similibus, ac posteris suis salutaria scripta. Jam vero & hoc dictum: *Omnia per ipsum facta sunt*, privatim, atque secus quam alii, exposuit dicens, sermonem eum esse, qui causam præbuerit generationis mundi opifici, nec tamen sermoni competere particulam, a quo vel ex quo, sed *per quem*, exponens id, quod scriptum est, phrasim esse consuetam; sed si rerum veritas erat, ut ipse putat, scriptum fuisse oportuit, omnia per opificem facta fuisse a sermone, non vice versa per sermonem ab opifice. Et nos quidem cum usi sumus vocula, *per quem*, perinde atque facit consuetudo, non sine teste expositionem dimisimus. At vero ille, præterquam quod suam opinionem e divinis Scripturis non confirmat, videtur & suspicatus fuisse veritatem, & impudenter illi adversatus dicens: Non enim faciebat ipse sermo, tanquam ab alio operante (ut sic intelligeretur vocula, *per quem*); sed ipso operante alius faciebat. Cæterum non præsentis est temporis probare, quod mundi opifex, & fabricator fecerit mundum, non factus minister sermonis, & ostendere quod sermo, ut minister opificis mundum condiderit. Juxta David enim Prophetam: Deus dixit,

τειλατο, και ἐκτισθησαν. ἐνετειλατο γαρ ὁ ἀγεννητος θεος τῳ πρωτοτοκῳ πασης κτισεως, και ἐκτισθησαν, ἐ μονον ὁ κοσμος και τα ἐν αὐτῳ, ἀλλα και τα λοιπα παντα, εἰτε θρονοι, εἰτε κυριοτητες, εἰτε ἀρχαι, εἰτε ἐξεσιαι, παντα γαρ δἰ αὐτε και εἰς αὐτον ἐκτισαι, και αὐτος ἐςι προ παντων.

Ετι εἰς το· χωρις αὐτε ἐγενετο ἐδε ἐν, ἐκ ἀγυμναςον ἐατεον και τον περι της κακιας λογον· κἀν γαρ σφοδρα ἀπεμφαινειν δοκῃ, ἐ πανυ τι δοκει μοι ἐυκαταφρονητον εἰναι. ζητητεον γαρ εἰ και ἡ κακια δια τε λογε γεγενηται, νυν λογε προσεχως λαμβανομενε τε ἐν ἑκαςῳ, ὡς και αὐτος ἀπο τε ἐν ἀρχῃ λογε ἑκαςῳ γεγενηται. φησι τοινυν ὁ ἀποςολος· χωρις νομε ἁμαρτια νεκρα, και ἐπιφερει· ἐλθεσης δε ἐντολης ἡ μεν ἁμαρτια ἀνεζησε· καθολικως διδασκων περι της ἁμαρτιας ὡς μηδεμιαν ἐνεργειαν αὐτης ἐχεσης πριν νομε και ἐντολης· πως δε ἐχων ὁ λογος νομος εἰναι και ἐντολη, και ἐκ ἀν εἰη ἁμαρτια μη ὀντος νομε (ἁμαρτια γαρ μη ἐλλογειται μη ὀντος νομε), και παλιν ἐκ ἀν εἰη ἁμαρτια μη ὀντος λογε, εἰ γαρ μη ἠλθον, φησι ἐλαλησα αὐτοις, ἁμαρτιαν ἐκ εἰχων. πασα γαρ προφασις ἀφαιρειται τε βελομενε ἐπι τῃ ἁμαρτιᾳ ἀπολογισασθαι, ἐπαν ἐνυπαρχοντος λογε και παραδεικνυοντος ὁ πρακτεον μη πειθηται τις αὐτῳ. ταχα ἐν παντα μεχρι και των χειρονων δια τε λογε γεγενηται, και χωρις αὐτε, ἀπλεςερον ἡμων ἐκλαμβανοντων το ἐδεν, ἐγενετο ἐδεν. και ἐ παντως τῳ λογῳ ἐγκλητεον εἰ παντα δἰ αὐτε ἐγενετο, και χωρις αὐτε ἐγενετο ἐδε ἐν, ὡς ἐδε ἐγκλητεον τῳ διδασκαλῳ παραδειξαντι τα δεοντα τῳ μανθανοντι, ἐπαν δια τα τετε μαθηματα μηκετι τοπος καταλειπηται τῳ ἁμαρτα-

& facta sunt; mandavit, & creata sunt; mandavit enim ingenitus Deus primogenito omnis creaturæ, & creata sunt, non solum mundus, & quæ sunt in illo, verum etiam reliqua omnia, *sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive Potestates: omnia enim per illum, & in illum creata sunt: & ipse est ante omnia.*

8. Ad hæc in hoc dictum: *Et sine ipso factum est nihil*, non intacta sinenda est oratio de vitio: quamvis enim admodum dissentanea atque absimilis esse videatur, ego nihil ferme facile contemnendum esse censeo. Quærendum enim est, an etiam vitium per λογὸν (id est rationem), factum sit, sumendo nunc λογον (id est rationem), attente, & diligenter pro eo λογῳ, qui est in unoquoque, quoniam & ipse ingenitus est singulis ab eo λογῳ, qui erat in principio. Inquit igitur Apostolus: *Sine lege peccatum est mortuum*, & addit: *Veniente autem mandato, peccatum revixit*, universe docens de peccato, quod peccatum ipsum nullam habeat operationem, antequam veniat lex & mandatum. Proinde cum λογος (id est ratio), sit aliquo modo lex, & mandatum, & non sit peccatum non existente lege (*peccatum enim non imputatur, cum non sit lex*) etiam rursus non erit peccatum, si non sit ratio, nam *Si non venissem*, inquit, & *loquutus eis fuissem, peccatum non haberent.* Aufertur enim prætextus omnis ab eo, qui voluerit se de peccato defendere, quoniam sermoni & rationi in se existenti, ostendentique quid agendum non paruerit. Unde omnia vel fortasse etiam ipsa deteriora facta sunt per rationem, & sine ipsa (exponentibus nobis simplicius voculam, *nihil*) factum est nihil. Nec rationi omnino vitio vertendum est, si omnia per ipsam facta sint, & sine ipsa factum sit nihil: quemadmodum neque magistro vitio vertendum est, qui discenti necessaria ostenderit, cum propter hujus disciplinas nullus defensionis peccanti relinquitur locus, perinde quasi

igno-

νοντι ἀπολογιας, ὡς περι ἀγνοιας, και μαλιϛα ἐαν νοησωμεν διδασκαλον τȣ μανθανοντος ἀχωριϛον. οἱονει γαρ διδασκαλος τȣ μανθανοντος ἀχωριϛος ἐϛιν ὁ ἐνυπαρχων τῃ φυσει των λογικων λογος, ἀει ὑποβαλλων τα πρακτεα, κἀν παρακȣωμεν αὐτȣ των ἐντολων, ἐπιδιδοντες αὐτȣς ταις ἡδοναις, και παραπεμπομενοι τας ἀριϛας αὐτȣ συμβȣλας. ὥσπερ δε ὑπηρετῃ τῳ ὀφθαλμῳ ἐπι τοις κρειττοσιν ἡμιν γεγενημενῳ, και ἐφ᾽ ὧν ȣ̓ καλῶς ὁρωμεν χρωμεθα, ὁμοιως και τῃ ἀκοῃ, ὁταν παρεχωμεν ἑαυτȣς ἀκροασεσι κρισεως ᾀσματων, και των ἀπηγορευμενων ἀκȣσματων, ȣ̓τως ἐνυβριζοντες τον ἐν ἡμιν λογον, και ȣ̓κ εἰς δεον αὐτῳ χρωμενοι, δἰ αὐτȣ παρανομȣμεν εἰς κριμα τοις ἁμαρτανȣσιν ἐνυπαρχοντος, και δια τȣτο κρινοντος τον μη παντων αὐτον προτιμησαντα· ὁθεν και φησιν, ὁ λογος ὃν ἐλαλησα αὐτος κρινει ὑμας, ἰσον διδασκων τῳ· ἐγω ὁ λογος ὁ ἐν ὑμιν ἀει ἐνηχων αὐτος ὑμας καταδικασω τοπον ἀπολογιας καταλειπομενον ἐχοντας ȣ̓δαμως. δοξει μεντοιγε βιαιοτερα εἰναι αὐτη ἡ ἐκδοχη, ἀλλον μεν λογον τον ἐν ἀρχῃ ἡμων ἐξειληφοτων τον προς τον Θεον, τον Θεον λογον· ἀλλως δε αὐτον νοȣντων, ἀτε ȣ̓ μονον ἐπι των προηγȣμενων δημιȣργηματων το· παντα δἰ αὐτȣ ἐγενετο, λεγεσθαι ἐφασκομεν, ἀλλα και ἐπι παντων ὑπο των λογικων πραττομενων, ȣ̓ λογȣ χωρις, ȣ̓δεν ἁμαρτανομεν. και ζητητεον εἰ και τον ἐν ἡμιν λογον τον αὐτον λεκτεον τῳ ἐν ἀρχῃ και τῳ προς τον Θεον, και τῳ Θεῳ λογῳ, μαλιϛα ἐπει ȣ̓κ ὡς ἑτερȣ τȣτȣ τυγχανοντος παρα τον ἐν ἀρχῃ προς τον Θεον λογον ἐοικεν ὁ ἀποϛολος διδασκειν το· μη εἰπῃς ἐν τῃ καρδιᾳ σȣ, τις ἀναβησεται εἰς τον ȣ̓ρανον; τȣτεϛι Χριϛον καταγαγειν, ἡ τις καταβησεται εἰς την ἀβυσσον; τȣτεϛι Χριϛον ἐκ νεκρων ἀναγαγειν. ἀλλα τι λεγει ἡ γραφη; ἐγγυς σȣ το ῥημα ἐϛιν σφοδρα ἐν τῳ ϛοματι σȣ, και ἐν τῃ καρδιᾳ σȣ.

ignoraverit, idque præsertim, si consideraverimus magistrum a discente inseparabilem: veluti enim magister inseparabilis est a discente, sic ratio in unoquoque, qui rationis est compos, naturaliter existens, semper agenda suggerens, etiam si non obediamus illius præceptis, permittentes nos ipsos voluptatibus, & prætermittentes optima illius consilia. Ut autem oculo nobis ad bona ministro dato etiam abutimur in his, quæ honeste non videmus, perinde atque in auditu facimus, cum attentos nos præbemus dijudicandis canticis auditionibusque nobis vetitis, sic contumeliam inferentes rationi, quæ in nobis inest, nec ubi oportet illa utentes, per ipsam transgredimur legem, quæ peccantibus ineſt ad judicium, & idcirco eum judicans, qui ipsam omnibus non prætulerit. Unde etiam inquit: *Sermo, quem loquutus sum, ipse condemnabit vos*, perinde quasi diceret, Ego ille λογος, ille in vobis insonans; ipse vos condemnabo, qui nullum omnino defensionis relictum habetis locum. Verum coactior videbitur esse hæc intelligentia, exponentibus nobis alium λογον in principio existentem λογον apud Deum; Deum λογον; alium autem ipsum considerantibus, quia non solum de præcipuis opificiis, omnia per ipsum facta fuisse dici diximus, verum etiam de omnibus, quæ fiunt ab his, qui λογȣ (& rationis); sunt compotes, sine quo λογῳ (id est ratione), nihil peccamus. Insuper quærendum etiam est, an is λογος, qui in nobis est, idem sit cum eo, qui est in principio, & qui est apud Deum, & Deus λογος, præsertim quoniam tanquam hoc λογῳ altero non existente, ab eo λογῳ, qui est in principio apud Deum, videatur Apostolus illud docere: *Ne dixeris in corde tuo: quis ascendet in cælum? hoc est Christum deducere: vel quis descendet in abyssum? hoc est Christum ex mortuis reducere. Sed quid dicit Scriptura? Prope te verbum est valde in ore tuo, & in corde tuo.*

Ο γεγονεν ἐν αὐτῳ ζωη ἠν, και ἡ ζωη ἠν το Φως των ἀνθρωπων. Εςι τινα δογματα παρ᾽ Ελλησι καλȣμενα παραδοξα τῳ κατ᾽ αὐτȣς σοφῳ πλεισα ὁσα προσαπτοντα μετα τινος ἀποδειξεως ἡ φαινομενης ἀποδειξεως, καθα φησι μονον και παντα τον σοφον εἰναι ἱερεα, τῳ μονον και παντα τον σοφον ἐπισημην ἐχειν της τȣ θεȣ θεραπειας, και μονον και παντα τον σοφον εἰναι ἐλευθερον ἐξȣσιαν αὐτοπραγιας ἀπο τȣ θειȣ νομȣ εἰληφοτα. και την ἐξȣσιαν δε ὁριζονται νομιμον ἐπιτροπην. και τι δει νυν ἡμας λεγειν περι των καλȣμενων παραδοξων, πολλης ȣσης της εἰς αὐτα πραγματειας, και δεομενων συγκρισεων της προς το βȣλημα της γραΦης των ὑπ᾽ αὐτων κατα τα παραδοξα ἀπαγγελλομενων, ἱνα ἐπι τινων ὁ της θεοσεβειας λογος συνηΦῃ και ἐπι τινων το ἐναντιον τοις ὑπ᾽ ἐκεινων λεγομενοις βȣλεται παραςησαι δυνηθωμεν; τȣτων δε ἡμιν μνημη γεγενηται ζητȣσι το· ὁ γεγονεν ἐν αὐτῳ ζωη ἠν, δια το οἱονει τῳ χαρακτηρι των παραδοξων, και εἰ δει εἰπειν παραδοξοτερον παρα τα ὑπ᾽ ἐκεινων λεγομενα δυνασθαι ἀν τινα ἑπομενον τῃ γραφῃ δειξαι τοιαυτα πλειονα· ἐαν γαρ νοησωμεν τον ἐν ἀρχῃ λογον, τον προς τον θεον, τον θεον λογον, ταχα δυνησομεθα μονον τον τȣτȣ, καθο τοιȣτος, μετεχοντα λογικον εἰπειν, ὡςε και ἀποφηνασθαι ἀν ὁτι μονος ὁ ἁγιος λογικος. παλιν ἐαν συνωμεν την γενομενην ἐν τῳ λογῳ ζωην, τον εἰποντα· ἐγω εἰμι ἡ ζωη, ἐρȣμεν μηδενα των ἐξω της πιςεως Χριςȣ ζῃν, παντα σεἰναι νεκρȣς, τȣς μη ζωντας θεῳ, τοτε ζῃν αὐτων ζῃν εἰναι της ἁμαρτιας, και δια τȣτο, ἱν᾽ ȣτως εἰπω, ζῃν θανατȣ τυγχανειν. ἐπισησον δε εἰ μη τȣτο πολλαχȣ παριςασιν αἱ θειαι γραφαι το ὁπȣ μεν τȣ

10. *Quod factum est in ipso vita erat, & vita illa erat lux hominum.* Quædam sunt apud Gentiles dogmata (Paradoxa, quæ vocant) sapienti suo tribuentia quamplurima, cum quadam demonstratione vel apparenti demonstratione. Juxta quæ inquiunt, solum, & omnem sapientem esse sacerdotem: eo quod solus sapiens cultus divini sapientiam teneat; solum etiam, & omnem sapientem inquiunt esse liberum, tanquam qui acceperit libertatem ex animi sui sententia operandi a lege divina, libertatem etiam definientes legitimam permissionem. Et quid opus est nos nunc dicere de his, quæ paradoxa appellantur, cum multum operæ insumatur in eis, & ea, quæ ab ipsis enunciantur juxta paradoxa, collatione egeant cum voluntate Scripturæ, ut in quibus cultus divini ratio concordet, & in quibus contrarium velit, his, quæ ab illis dicuntur, ostendere possimus? Horum autem mentio facta est inquirentibus illud, *Quod factum est in ipso vita erat*, propterea quod possit aliquis Scripturam sequens, complura hujusmodi ostendere, quæ formam veluti habeant paradoxorum: quæque etiam (si quid, quod magis sit paradoxon, opus est dicere) magis sint paradoxa, quam quæ ab illis dicuntur. Nam si consideraverimus λογον (id est rationem), & filium Dei in principio existentem rationem apud Deum, & rationem Deum, fortassis eum solum, qui hujus particeps sit, in quantum est talis, rationis capacem dicere poterimus: adeo ut enunciemus solum sanctum rationis capacem esse. Rursum si intellexerimus factam in sermone vitam, juxta eum qui dicit: *Ego sum vita*, dicturi sumus neminem extra Christi fidem vivere, sed omnes mortuos esse, qui Deo non vivant, & quod vivere ipsorum, sit vivere peccato, & idcirco, ut ita dicam, vivere ipsorum ad mortem pertineat. Inspice vero, an non hoc frequenter proponant divinæ Scripturæ, alicubi Servatore dicente:

σωτηρος φασκοντος· ἠ ὐκ ἀνεγνωτε το ῥηθεν ἐπι της βατυ· ἐγω Θεος Αβρααμ, και Θεος Ισαακ, και Θεος Ιακωβ; ὐκ ἐςι Θεος νεκρων ἀλλα ζωντων, και· ὐ δικαιωθησεται κατενωπιον συ πας ζων. τι δε περι αὐτυ λεγειν δει τυ Θευ, ἠ τυ σωτηρος; ἀμφιβαλλεται γαρ ὁποτερυ εἰναι ἡ λεγυσα ἐν τοις προφηταις Φωνη· ζω ἐγω, λεγει κυριος.

Και πρωτον γε ἰδωμεν το· ὐκ ἐςι Θεος νεκρων, ἀλλα ζωντων, ἰσον δυναμενον τῳ· ὐκ ἐςιν ἁμαρτωλων, ἀλλα ἁγιων Θεος. μεγαλη γαρ δωρεα τοις πατριαρχαις το τον Θεον ἀντι ὀνοματος προσαψαι την εἰκεινων ὀνομασιαν τῃ θεος ἰδιᾳ αὐτυ προσηγοριᾳ, καθα και ὁ Παυλος φησι· διο ὐκ ἐπαισχυνεται ὁ Θεος, Θεος καλεισθαι αὐτων. ὐκουν Θεος ἐςι των πατερων και παντων των ἁγιων· και ὐκ ἀν πυ ἀναγεγραμμενον ἑυρισκοιτο τον Θεον εἰναι τον Θεον τινος των ἀσεβων. εἰ τοινυν ὁ Θεος ἁγιων ἐςι και θεος ζωντων εἰναι λεγεται, οἱ ἁγιοι ζωντες εἰσι, και οἱ ζωντες ἁγιοι, ὐτε ἁγιυ ὀντος ἐξω των ζωντων, ὐτε ζωντος χρηματιζοντος μονον, και ὐχι μετ' αὐτυ τυ ζην ἐχοντος και το ἁγιον αὐτον τυγχανειν. το παραπλησιον δε ἐςι και ἐπι τυ ἐυαρεςησω τῳ κυριῳ ἐν χωρᾳ ζωντων, ἰδειν· ὡς εἰ ἐλεγεν ἐν ταξει ἁγιων, ἠ ἐν τῳ τοπῳ των ἁγιων της κυριως ἐυαρεςησεως, ἠτοι ἐν τῃ ταξει των ἁγιων, ἠ ἐν τῳ τοπῳ των ἁγιων τυγχανυσης· ὐδεπω ἀκρως ἐυαρεςυντος τυ μη εἰς την ταξιν των ἁγιων κεχωρηκοτος, ἠ τυ μη εἰς τον τοπον των ἁγιων γεγενημενυ, εἰς ὁν χωρησαι δεησει παντα τον οἱονει σκιαν και εἰκονα της ἐυαρεςησεως της ἀληθινης ἐν τῳ βιῳ τυτῳ προσανειληφοτα. και το· ὐ δικαιωθησεσθαι δε κατ' ἐνωπιον τυ Θευ παντα ζωντα, δηλοι ὁτι ὡς προς Θεον και την ἐν αὐτῳ δικαιοσυνην ὐδεις δικαιωθησεται των πανυ μακαριων, ὡς εἰ και ἐλεγομεν ἐπι ἑτερυ παραδειγματος τοιυτον, ὐ φωτιει πας λυχνος ἐνωπιον ἡλιυ· φωτιει μεν

γαρ

An non legistis, quod dictum est in rubo: Ego Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob? Non est Deus mortuorum, sed viventium, &: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens.* Cæterum quid dicere opus est de ipso Deo vel Servatore? Ambigitur enim utrius sit vox illa, quæ apud Prophetas dicit: *Vivo ego, dicit Dominus.*

11. Ac principio quidem videamus illud: *Non est Deus mortuorum, sed viventium*; quod perinde valet atque illud: Non est peccatorum Deus, sed sanctorum Deus. Magnum enim Patriarcharum munus, Deum vice sui nominis illorum nomenclaturam applicuisse suæ propriæ appellationi Dei: quemadmodum etiam Paulus inquit: *Propter quod non erubescit Deus vocari Deus ipsorum.* Itaque Deus est patrum, & omnium sanctorum: nec alibi scriptum reperias, Deum esse alicujus impiorum Deum. Si ergo Deus sanctorum est, & Deus viventium esse dicitur, sancti sunt viventes, & viventes sancti, quippe cum sanctus non sit extra viventes, nec aliquis jam sit vivens, qui cum ipsa vita non etiam hoc habeat, ut sit sanctus. Idem fere de eo sentiendum est, quod ait: *Hilariter affectus ero erga Dominum in regione viventium:* perinde ac si dixisset in ordine sanctorum, vel in loco sanctorum, nempe animi hilaritate proprie, vel in ordine, vel in loco sanctorum existente, & perinde quasi nullus eam plene sit possessurus, qui vel ad ordinem sanctorum, vel ad locum sanctorum non pervenerit: ad quem accedat oportet quisquis hac in vita perceperit umbram veluti, & imaginem veræ hilaritatis. Quin illud: *Non justificabitur coram Deo omnis vivens*, declarat neminem, quantumlibet beatum, si cum Deo, ac justitia ipsius conferatur, justificari, veluti si tale quiddam altero exemplo diceremus, Non splendebit lucerna ulla coram sole; splendebit quidem omnis lucerna, sed tum, cum radiorum solis

γαρ πας λυχνος, αλλ' όταν μη καταυγαζηται ύπο ήλιυ. δικαιωθησεται δε και πας ζων, αλλ' ἐκ ἐνωπιον τε θεε· ότε τοις κατω συγκρινεται, και ύπο τε σκοτες κεκρατημενοις, παρ' οίς λαμψει αὐτων το φως. και όρα εἰ κατα τετο και το ἐν τῳ ἐυαγγελιῳ νοητεον, λαμψατω το φως ύμων ἐμπροσθεν των ἀνθρωπων. ἐ γαρ· λαμψατω το Φως ύμων ἐμπροσθεν τε θεε· τετο γαρ εἰ ἐνετελλετο, ἀδυνατον ἀν ἐδιδε ἐντολην, ώσει και τοις λυχνοις ἐμψυχοις ἐσιν ἐντολην ἐδιδε, το λαμψαι το φως αὐτων ἐμροσθεν τε ἡλιε. ἐχ οἱ τυχοντες ἐν μονοι των ζωντων ἐ δικαιωθησονται κατ' ἐνωπιον τε θεε, ἀλλα και οἱ ὡς ἐν ζωσι των ἐλαπτονων διαφεροντες, ἡ όπερ μαλλον, άμα ἡ παντων των ζωντων δικαιοσυνη ἐ δικαιωθησεται, ὡς προς την τε θεε δικαιοσυνην, ὡς εἰ και άμα παντα τα ἐπι γης νυκτερινα συναγαγων φωτα ἐφασκον μη δυνασθαι ταυτα φωτιζειν, ὡς προς τας τετε τε ἡλιε αὐγας. κατ' ἐπαναβασιν δε ἐκ των εἰρημενων νοητεον και το· ζω ἐγω, λεγει κυριος, ταχα τε κυριως ζῆν, μαλιςα ἐκ των εἰρημενων περι τε ζῆν, παρα μονῳ τυγχανοντος τῳ θεῳ. και όρα εἰ δια τετο δυναται ὁ ἀποςολος την εἰς ύπερβολην ύπεροχην νοησας της ζωης τε θεε, και ἀξιως θεε συνιεις το· ζω ἐγω, λεγει κυριος, εἰρηκεναι περι θεε, ὁ μονος ἐχων ἀθανασιαν, ἐδενος των παρα τον θεον ζωντων ἐχοντος την ἀτρεπτον παντη και ἀναλλοιωτον ζωην. και τι διςαζομεν περι των λοιπων, ότε ἐδε ὁ Χριςος ἐσχε την τε πατρος ἀθανασιαν; ἐγευσατο γαρ ύπερ παντος θανατε.

Αμα δε ἐξεταζοντες τα περι τε ζῆν τε θεε, και ζωης ἡ τις ἐςιν ὁ Χριςος, και ζωντων ἐν χωρᾳ ἰδιᾳ τυγχανοντων, και ζωντων ἐ δικαιεμενων ἐνωπιον τε θεε, ἀκολεθως τετοις παρατιθεμενοι το, ὁ μονος ἐχων ἀθανασιαν, τα ύπονοεμενα συμπαραληψομεθα περι

τε

ſplendore non illuſtratur. Juſtificabitur etiam omnis vivens, at vero non coram Deo juſtificabitur, quando cum illis comparatur, qui inferne habitant, quique tenebris detinentur, apud quos lucebit illorum lux. Et vide num hac ratione intelligendum ſit etiam illud, quod eſt in Evangelio: *Luceat lux veſtra coram hominibus:* non enim dixit, Luceat lux veſtra coram Deo, alioqui præceptum daturus impoſſibile, ſi hoc præcepiſſet, perinde ac ſi lucernis animatis præcepiſſet, uti lux ipſorum coram ſole luceret. Quam ob rem non modo vulgus viventium non juſtificabitur coram Deo, ſed nec etiam hi, qui ceu inter viventes inferioribus præſtant; quodque magis etiam eſt, omnium viventium in unum collecta juſtitia, comparatione Dei, non juſtificabitur, perinde ac ſi luminibus, quæ ſuper terram ſunt, nocturnis in unum collectis dicerem ego, fieri non poſſe, uti ſplendorem afferant, ſplendorum hujus ſolis comparatione. Per repetitionem vero eorum, quæ diximus, conſiderandum etiam illud eſt: *Vivo ego, dicit Dominus*, cum proprium vivere præcipue ex his, quæ de vivendo diſſeruimus penes ſolum ſit Deum. Et vide num ob hoc poſſit Apoſtolus in hyperbolen usque conſiderata Dei vitæ excellentia, &, ut dignum eſt Deo, intelligens illud: *Vivo ego, dicit Dominus*, de Deo dixiſſe, *Qui ſolus habet immortalitatem*, nullo præter Deum viventium, immutabilem, inalterabilemque divinitatem habente. Et quid ambigimus de cæteris, quando ne Chriſtus quidem Patris habuerit immortalitatem? nam pro quocumque mortem guſtavit.

12. Cum vero inquiramus de his, quæ ad Deum viventem pertinent, & de vita, quæ eſt Chriſtus, deque viventibus, qui ſunt in ſua regione, atque de viventibus etiam his, qui coram Deo non juſtificantur, conſequenter his apponentes, *Qui ſolus habet immortalitatem*, pariter etiam aſſumemus, quæ ſubintel-

τȢ παν ὁτιποτȢν λογικον μη ȣ̓σιωδως ἐχειν, ὡς ἀχωριςον συμβεβηκος, την μακαριοτητα. ἐαν γαρ ἀχωριςον ἐχῃ την μακαριοτητα και την προηγȣμενην ζωην, πως ἐτι ἐςαι ἀληθες το περι τȣ Θεȣ λεγομενον, ὁ μονος ἐχων ἀθανασιαν. χρη μεντοιγε εἰδεναι ὁτι τινα ὁ σωτηρ ȣ̓χ αὑτῳ εἰναι ἀλλ᾽ ἑτεροις, τινα δε αὑτῳ και ἑτεροις· ζητητεον δε εἰ τινα ἑαυτῳ και ȣ̓δενι. σαφως μεν γαρ ἑτεροις ἐςι ποιμην, ȣ̓χ ὡς οἱ παρα ἀνθρωποις ποιμενες ὀνησιν ἐκ τȣ ποιμαινειν εἰς ἑαυτον λαμβανων, εἰ μη ἀρα την των ποιμαινομενων ὠφελειαν, δια φιλανθρωπιαν, ἰδιαν εἰναι λογισαιτο. ἀλλα και ὁδος ἐςιν ἑτεροις ὁμοιως, και θυρα, ὁμολογȣμενως δε και ῥαβδος· ἑαυτῳ δε και ἑτεροις σοφια, ταχα δε και λογος. ζητητεον δε εἰ συςηματος θεωρηματων ὀντος ἐν αὐτῳ, καθο σοφια ἐςιν, ἐςι τινα θεωρηματα ἀχωρητα τῃ λοιπῃ παρ᾽ αὐτον γενητῃ φυσει, ἁτινα οἰδεν ἑαυτῳ, και ȣ̓κ ἀνεξεταςον λογον ἐατεον δια την περι τȣ ἁγιȣ πνευματος εὐλαβειαν. ὁτι μεν γαρ και αὐτο αὐτῳ μαθητευεται σαφως ἐκ τȣ λεγομενȣ περι παρακλητȣ και ἁγιȣ πνευματος, ὁτι ἐκ τȣ ἐμȣ ληψεται, και ἀναγγελει ὑμιν. εἰ δε μαθητευομενον παντα χωρει, ἁ ἐνατενιζων τῳ πατρι ἀρχομενος ὁ υἱος γινωσκει, ἐπιμελεςερον ζητητεον. εἰ τοινυν ὁ σωτηρ ἁ μεν τινα ἑτεροις, τινα δε ταχα πȣ αὑτῳ, και ἢ ȣ̓δενι, ἢ ἑνι, ἢ ὀλιγοις, καθο ζωη ἐςιν ἡ γενομενη ἐν τῳ λογῳ βασανιςεον ποτερον αὑτῳ και ἑτεροις ζωη ἐςιν, ἢ ἑτεροις και ἑτεροις τισι τȣτοις. εἰ δη ταυτον ἐςι ζωη και φως των ἀνθρωπων, φησι γαρ· και ὁ λεγονεν ἐν αὐτῳ ζωη ἠν, και ζωη ἠν το φως των ἀνθρωπων· το δε φως των ἀνθρωπων, τινων ἐςι φως, και τȣτο ȣ̓ παντων των λογικων, ὁσον ἐπι το κεισθαι το, ἀνθρωπων, ἀλλα των ἀνθρω-

liguntur, nempe quod omne quidquid dixeris rationis capax, non habeat substantialiter (ceu inseparabile accidens) beatitudinem. Nam si inseparabilem habeat beatitudinem, & præcipuam vitam, quomodo verum erit illud, quod de Deo dicitur, *Qui solus habet immortalitatem?* Sciendum est attamen Servatorem non esse sibi ipsi aliqua, sed aliis; aliqua vero & ipsi, & aliis Insuper quærendum est, an aliqua ipse habeat, quæ nullus alius. Namque palam aliis est pastor: non sicut ii, qui apud homines pastores sunt, utilitatem ad se trahens, eo quod pascat; nisi forte eorum, qui pascantur, utilitatem, benignitatis causa, propriam esse reputet. Quin etiam via est, aliis similiter etiam ostium, jam etiam in confesso est, quod sit etiam virga; sibi vero ipsi, & aliis sapientia; fortassis etiam λογος (id est ratio). Quærendum est insuper, num ex ea multitudine speculationum, quæ sunt in ipso, in quantum sapientia est, sint aliquæ speculationes apud ipsum, quas reliqua natura generata percipere nequeat, quarumque sibi ipsi scientiam reservet. Nec inexaminata relinquenda est oratio propter Spiritus sancti reverentiam: nam quod etiam ipse ab illo edoceatur, liquet ex eo, quod de Paracleto, & Spiritu sancto dicitur: *De meo accipiet, & annunciabit vobis;* sed diligentius inquirendum est, an cum docetur, omnia capiat, quæ defixis in Patrem oculis a principio existens Filius agnoscit. Si ergo Servator aliqua quidem est aliis, aliqua vero forsitan sibi ipsi, eaque vel nulli, vel uni, vel paucis, examinandum est, utrum Servator, quatenus est vita illa, quæ facta est in sermone, sibi ipsi, & aliis sit vita, an aliis: & si aliis, quibus aliis. Quam ob rem si vita, & lux hominum idem sunt, inquit enim: *Quod factum est in ipso vita erat, & vita illa erat lux hominum:* & lux hominum, aliquorum est lux, & hæc non omnium, qui rationis sint capaces, propterea quod ad-

ἀνθρωπων ἐςι φως, εἰη ἀν και ζωη ἀνθρωπων ὠν και φως ἐςιν· και καθο ζωη λεγοιτο ἀν ὁ σωτηρ ἐχ αὐτῳ, ἀλλα ἑτεροις εἰναι ζωη ὠν ἐςι και φως. αὐτη δε ἡ ζωη τῳ λογῳ ἐπιγινεται ἀχωριςος αὐτε μετα το ἐπιγενεσθαι τυγχανεσα. λογον γαρ προυπαρξαι τον καθαιροντα την ψυχην ἐν τῃ ψυχῃ δει, ἱνα μετα τετον και την ἀπ' αὐτε καθαρσιν πασης περιαιρεθεισης νεκροτητος και ἀσθενειας, ἡ ἀκραιφνης ζωη ἐγγονηται παρα παντι τῳ τε λογε καθο θεος ἐςιν αὐτον ποιησαντι χαριτικον.

Τηρητεον δε τα δυο ἐν, και την διαφοραν αὐτων ἐξεταςεον· πρωτον μεν γαρ ἐν τῳ· λογος ἐν ἀρχῃ· δευτερον δε ἐν τῳ· ζωη ἐν λογῳ. ἀλλα λογος μεν ἐν ἀρχῃ ἐκ ἐγενετο, ἐκ ἠν γαρ ὁτε ἡ ἀρχη ἀλογος ἠν, διο λεγεται· ἐν ἀρχῃ ἠν ὁ λογος· ζωη δε ἐν τῳ λογῳ ἐκ ἠν, ἀλλα ζωη ἐγενετο: εἰ γε ζωη ἐςι το φως των ἀθρωπων. ὁτε γαρ ἐδεπω ἀνθρωπος ἠν, ἐδε φως των ἀνθρωπων ἠν, τε φωτος των ἀνθρωπων κατα την προς ἀνθρωπες σχεσιν νοεμενε. μηδεις δ' ἡμας θιλιβετω, χρονικως οἰομενος ταυτα ἀπαγγελλειν, της ταξεως το πρωτον και το δευτερον και τα ἐφεξης ἀπαιτεσης, κἀν χρονος μη εὑρισκηται, ὁτ: τα ὑπο τε λογε ὑποβαλλομενα τριτα, και τεταρτα ἐδαμως ἠν. ὁν τροπον τοινυν παντα δι' αὐτε ἐγενετο, και ἐχι παντα δι' αὐτε ἠν, και χωρις αὐτε ἐγενετο ἐδε ἑν, ἐχι δε χωρις αὐτε ἠν ἐδε ἑν· ἐτως ὁ γεγονεν ἐν αὐτῳ, ἐχι ὁ ἠν ἐν αὐτῳ, ζωη ἠν. και παλιν ἐχι ὁ ἐγενετο ἐν ἀρχῃ, ὁ λογος ἠν, ἀλλα ὁ ἠν ἐν ἀρχῃ, λογος ἠν. τινα μεντοιγε των ἀντιγραφων ἐχει, και ταχα ἐκ ἀπιθανως, ὁ γεγονεν, ἐν αὐτῳ ζωη ἐςιν. εἰ δε ζωη ταυτον ἐςι τῳ των ἀνθρωπων φωτι, ἐδεις ἐν σκοτῳ

τυγχανων

dita ſit vocula, *hominum*, ſed hominum eſt lux, vita erit etiam vita hominum, quorum etiam lux eſt: & in quantum eſt vita, dici poteſt Servator non ſibi ipſi, ſed aliis vita, quorum eſt etiam lux. Hæc ſane vita in λογῳ (hoc eſt in Dei filio), fit inſeparabilis ab ipſo exiſtens, ſimul atque facta fuerit; præexiſtat enim λογος (id eſt ſermo ſive ratio), in anima oportet, qui ipſam expurget, ut poſt hunc, & ab ipſo provenientem purgationem, omni prorſus ablata mortificatione & infirmitate, pura ſinceraque vita ingeneretur apud omnem, qui fecerit ſeipſum capacem ſermonis, in quantum Deus eſt.

13. Cæterum duo ſingulatim obſervanda ſunt, differentiaque eorum accurate examinanda: primum quidem λογος (id eſt ſermo), eſt in principio: deinde quod vita in ſermone. Sed ſermo quidem in principio non eſt factus: nec enim fuit, quando principium fuerit abſque ſermone & ratione, quam ob cauſam dicitur: *In principio ſermo erat.* At vero ita in λογῳ (id eſt ſermone), non erat, ſed facta eſt, quandoquidem vita eſt lux hominum: cum enim homo nondum eſſet, neque lux hominum erat: conſiderata luce hominum, juxta relationem ad homines. Cæterum nemo nos urgeat ratus nos hæc temporaliter enunciare, ordine exigente, primum & ſecundum, & quæ deinceps, etiam ſi tempus non inveniatur, quando ternarius numerus aut quartus, haudquaquam a ſermone ſubſtrati erant. Ut igitur *omnia per ipſum facta ſunt*, non omnia per ipſum erant, *& ſine ipſo factum eſt nihil*, non ſine ipſo erat nihil; ſic *quod factum eſt in ipſo*, non quod erat in ipſo, *vita erat.* Et rurſus non quod factum eſt in principio, ſermo erat, ſed quod erat in principio, ſermo erat. Quædam tamen exemplaria, & fortaſſis non improbabiliter, habent: *Quod factum eſt, in ipſo vita eſt.* Quod ſi vita idem eſt cum luce hominum, nullus qui ſit in tene-

τυγχανων ζῃ, και ὐδεις των ζωντων ἐν σκοτῳ ἐςιν. ἀλλα πας ὁ ζων και ἐν φωτι ὑπαρχει, και πας ὁ ἐν φωτι ὑπαρχων ζῃ· ὡςε μονον τον ζωντα και παντα εἰναι φωτος υἱον, φωτος δε υἱος, ὐ λαμπει τα ἐργα ἐμπροσθεν των ἀνθρωπων.

Παλιν ἐπει ἐςι τα παραλελειμμενα των ἐναντιων νοεισθαι ἐκ των εἰρημενων περι των ἐναντιων, λεγεται δε περι ζωης και φωτος ἀνθρωπων, ἐναντιον δε τη ζωῃ θανατος, και ἐναντιον φωτι ἀνθρωπων σκοτος ἀνθρωπων, ἐςιν ἰδειν ὁτι ὁ ἐν σκοτῳ των ἀνθρωπων τυγχανων ἐν θανατῳ ἐςιν, και ὁ τα τῳ θανατῳ πραττων ὐκ ἀλλαχοσε τῳ σκοτῳς ἐςιν. ὁ δε μνημονευων τῳ θεῳ, ἐαν γε νοωμεν τι το μνημονευειν αὐτῳ, ὐκ ἐςιν ἐν τῳ θανατῳ, κατα το εἰρημενον· ὐκ ἐςιν ἐν τῳ θανατῳ ὁ μνημονευων σῳ. εἰτε δε σκοτος ἀνθρωπων, εἰτε θανατος, ὐ φυσι τοιαυτα ἐςιν, ἀλλῳ λογῳ· ἡμεις ἡμεθα ποτε σκοτος, νυν δε φως ἐν κυριῳ, κἀν μαλιςα ἁγιοι και πνευματικοι ἠδη χρηματιζωμεν. ὑτως ὁςις ποτ' ἀν ᾐ σκοτος, ὡσπερ δε δεκτικος ὁ Παυλος σκοτος ὠν γεγονε τῳ γενεσθαι φως ἐν κυριῳ. κατα δε τῳς οἰομενῳς εἰναι φυσεις πνευματικας, ὡσπερ τον Παυλον και τῳς ἁγιῳς ἀποςολῳς, ὐκ οἰδα εἰ σωζεται το τον πνευματικον εἰναι ποτε σκοτος, και ὑςερον αὐτον γεγονεναι φως. εἰ γαρ ὁ πνευματικος ποτε σκοτος ἠν, ὁ χοϊκος τις ἐςιν; εἰ δ' ἀληθες ὁτι το σκοτος γεγονεναι φως, τις ἡ ἀποκληρωσις τῳ μη παν σκοτος δυνασθαι γενεσθαι φως; εἰ μη γαρ ἐπι Παυλῳ ἐλεγετο, ὁτι ἡμεθα ποτε ἐν σκοτῳ, νυν δε φωτινοι ἐν κυριῳ· ἐπι δε ὡν οἰονται φυσεων ἀπολλυμενων, ὁτι σκοτος ἠσαν, ἡ σκοτος εἰσι, κἀν χωραν εἰχεν ἡ περι φυσεων ὑποθεσις. νυνι δε Παυλος φησι γεγονεναι ποτε σκοτος, νυν δε φως ἐν κυριῳ, ὡς δυνατῳ ὀντος τῳ σκοτῳς

εἰς

bris vivit, nec ullus viventium eſt in tenebris, cum omnis, qui vivit, is etiam ſit in luce, & omnis, qui ſit in luce, is etiam vivat, adeo ut ſolus, & omnis vivens ſit lucis filius; filius autem lucis, cujus luceant opera coram hominibus.

14. Rurſus, quoniam ex his, quæ diſſeruimus de contrariis, intelligi poſſunt contraria prætermiſſa, diſſeritur autem de vita, & luce hominum, contrarium autem vitæ mors eſt, & contrarium luci hominum, tenebræ hominum, videre eſt quod, qui in tenebris exiſtat hominum, is etiam ſit in morte, & quæ mortis ſunt agens, non alibi ſit, quam iu tenebris. At qui memor eſt Dei (ſi conſideraverimus, quid ſit memorem eſſe Dei) non eſt in morte juxta illud, quod dicitur: *Nihil rei cum morte habet, qui memor eſt tui.* An vero tenebræ hominum & mors, natura talia ſint, nec ne, alterius eſt conſiderationis: *Nos eramus aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino*, etiamſi ſancti ſpiritualesque jam aliquo maxime pacto ſimus. Quisquis fuit aliquando tenebræ, factus eſt perinde atque Paulus, tenebræ cum eſſet, capax & aptus, ut fieret lux in Domino. Haud vero ſcio, an juxta opinionem eorum, qui naturas rentur ſpirituales, veluti Paulum, ac ſanctos Apoſtolos, conſiſtat, ſpiritualem eſſe aliquando tenebras, ipſumque poſtea lucem fieri; nam ſi ſpiritualis tenebræ quandoque fuit, terreſtris qualis? Quod ſi verum eſt, tenebras factas fuiſſe lucem, quænam privata electio eſt, cur non omnes tenebræ lux fieri queant? Niſi enim de Paulo dictum fuiſſet: *Eramus aliquando in tenebris, nunc autem lucidi cum Domino*; de illis vero quos arbitrantur naturæ deperditæ, quoniam tenebræ erant, & tenebræ ſunt, locum utique habuiſſet eorum de naturis hypotheſis. Nunc autem Paulus inquit ſe aliquando tenebras fuiſſe, nuncque eſſe lucem in Domino, quaſi in lucem tenebræ tranſire poſſint.

εἰς φως μεταβαλειν. ἐ χαλεπον δε τα περι παντος σκοτος ἀνθρωπων, και περι τε θανατε τετε τυγχανοντος τῳ σκοτῳ των ἀνθρωπων ἐπιμελως ἰδειν ἐκ των εἰρημενων, το ἐνδεχομενον ὁρωντα της ἐπι το χειρον και κρειττον ἑκαςε μεταβολης.

Πανυ δε βιαιως κατα τον τοπον γενομενος ὁ Ηρακλεων, το ὁ γεγονεν ἐν αὐτῳ ζωη ἠν, ἐξειληφεν ἀντι τε, ἐν αὐτῳ, εἰς τες ἀνθρωπες τες πνευματικες, οἱονει ταυτον νομισας εἰναι τον λογον και τες πνευματικες. εἰ και μη σαφως ταυτ' εἰρηκε, και ὡσπερει αἰτιολογων φησιν· αὐτος γαρ την πρωτην μορφωσιν την κατα την γενεσιν αὐτοις παρεσχε· τα ὑπ' ἀλλε παρεντα εἰς μορφην και εἰς φωτισμον και παραγραφην ἰδιαν ἀγαγων και ἀναδειξας. ἐ παρετηρησε δε και το περι των πνευματικων παρα τῳ Παυλῳ λεγομενων, ὁτι ἀνθρωπες αὐτες εἰναι ἀπεσιωπησε, ψυχικος ἀνθρωπος ἐ δεχεται τα τε πνευματος τε θεε· μωρια γαρ ἐςιν αὐτῳ· ὁ δε πνευματικος ἀνακρινει παντα. ἡμεις γαρ ἐ ματην αὐτον φαμεν ἐπι τε πνευματικε μη προςεθεικεναι το, ἀνθρωπος. κρειττον γαρ ἡ ἀνθρωπος ὁ πνευματικος, τε ἀνθρωπε ἡτοι ἐν ψυχῃ ἡν σωματι ἡ ἐν συναμφοτεροις χαρακτηριζομενε, ἐχι δε και ἐν τῳ τετων θειοτερῳ πνευματι, ἑ κατα μετοχην ἐπικρατεσαν χρηματιζει ὁ πνευματικος. ἁμα δε και τα της τοιαυτης ὑποθεσεως, χωρις κἀν φαινομενης ἀποδειξεως, ἀποφαινεται, ἐδε μεχρι της τυχεσης πιθανοτητος φθασαι εἰς τον περι τετων δυνηθεις λογον. και ταυτα μεν περι ἐκεινε.

Φερε δε και ἡμεις και τετο ζητησωμεν, εἰ ἡ ζωη ἠν μονων ἀνθρωπων φως, και μη παντος ἐτινοσεν ἐν μακαριοτητι τυγχανοντος. ἐαν γαρ ταυτον ἠν ζωη και φως ἀνθρωπων, και μονων ἀνθρωπων εἰη το τε Χριςε φως, μονων ἀνθρωπων και ἡ ζωη. τετο δ' ὑπολαμβανειν ἐςιν ἠλιθιον ἁμα και ἀσεβες, ἀντιμαρτυρεσων των ἀλλων γραφων ταυτῃ τῃ ἐκδοχῃ, εἰ γε ὁταν προκοψωμεν, ἰσαγγελοι ἐσομεθα. ἐτω δε λυτεον το ἀπορηθεν, ἐχι

εἰ

sint. Haud autem difficile est cernentem uniuscujusque contingentem mutationem in melius vel in pejus, diligenter perspicere ex his, quæ diximus, quæ ad omnes tenebras hominum, & quæ ad hanc mortem in tenebris hominum existentem pertinent.

15. Cæterum valde coacte ad hunc contextum veniens Heracleon: *Quod factum est in ipso vita erat*: *in ipso* interpretatus est, in hominibus spiritualibus: quasi sermonem, & spirituales idem esse arbitratus fuerit. Et si non aperte id dixerit, at veluti causam reddens inquit: *Ipsam enim primam formationem, quoad ortum attinet, ipsis præbuit, ab alio prætermissa in formam, & illuminationem, & delineationem propriam ducens & ostendens.* Non observavit autem Paulum de spiritualibus loquentem, eos homines esse, reticuisse: *Animalis* enim, inquit, *homo non recipit, quæ sunt spiritus Dei: stultitia enim est illi: at spiritualis omnia dijudicat.* Nos enim dicimus non ab re nomen hominis a Paulo prætermissum, cum spiritualem diceret, eo quod præstantius quiddam spiritualis sit, quam homo: nempe homine, vel in anima, vel in corpore, vel in utrisque formam accipiente: non ita vero in spiritu, his longe diviniore; secundum cujus participationem prævalentem est spiritualis. Præterea vero, quæ ad talem opinionem spectant, vel sine apparenti demonstratione enunciat, ne mediocrem quidem persuasionem attingere valens, differendo de hisce rebus. Sed de illo hactenus.

16. Age vero inquiramus etiam nos hoc, scilicet num vita erat hominum tantum lux, & non potius cujusvis in beatitudine existentis. Nam si *vita* & *lux hominum* idem sunt, & hominum tantum sit Christi lux, hominum tantum etiam vita erit: hoc autem suspicari æque stultum est, atque impium, refragantibus aliis Scripturis huic intelligentiæ: siquidem quando proficiemus, erimus tanquam pares Angelis.

Sed

εἰ τι λεγεται τινων, ἐκεινων μονων ἐςι το λεγομενον. ὑτως ὑν ὑχι ἡ λεγεται φως ἀνθρωπων, μονων ἀνθρωπων ἐςι Φως· ἐδυνατο γαρ προσκεισθαι, ἡ ζωη ἠν, το των ἀνθρωπων μονων φως. ἐξεςι γαρ το φως των ἀνθρωπων, και ἑτερων παρα τυς ἀνθρωπυς εἰναι φως· ὡς ἐξεςι ταδε τα ζωα, και ταδε τα φυτα ἀνθρωπων ὀντα τροφην, και ἑτερων παρα τυς ἀνθρωπυς τα αὐτα εἰναι τροφην. και τυτο μεν ἀπο της συνηθειας το παραδειγμα· ἀξιον δε ἀπο των θεοπνευςων λεγων ὁμοιον ἀντιπαραβαλειν· ἐνθαδε τοινυν ζητυμεν εἰ μηδεν λωλυει το φως των ἀνθρωπων, και ἑτερων εἰναι Φως· λεγοντες ὁτι ὑχι, ἐπει λεγεται Φως ἀνθρωπων, ἠδη ἀποκεκλεισαι και ἑτερων παρα τυς ἀνθρωπυς κρειττονων, ἡ ἀνθρωποι ὁμοιων εἰναι ὡς φως. ἀναγεγραπται δε ὁ Θεος, Θεος εἰναι Αβρααμ, και Θεος Ισαακ, και Θεος Ιακωβ, ὁ δη βυλομενος, ἐπειδη εἰρηται, ἡ ζωη ἠν το φως των ἀνθρωπων, το φως μηδενος ἑτερυ εἰναι ἡ των ἀνθρωπων, κατα το ὁμοιον οἰησεται τον Θεον Αβρααμ, και Θεον Ισαακ, και Θεον Ιακωβ, μηδενος εἰναι Θεον, ἡ των τριων μονων τυτων πατερων. ἐςι δε γε και Ηλιυ Θεος, και ὡς φησιν Ιυδιθ, τυ πατρος αὐτης Συμεων, και Θεος των Εβραιων. διοπερ κατα το ὁμοιον εἰ μηδεν κωλυει εἰναι αὐτον και ἑτερων Θεον, ὐδεν κωλυει εἰναι το φως των ἀνθρωπων και ἑτερων παρα τυς ἀνθρωπυς φως.

Αλλος δε τις προσχρησαμενος τῳ· ποιησωμεν ἀνθρωπον κατ' εἰκονα, και ὁμοιωσιν ἡμετεραν, παν το κατ' εἰκονα, και ὁμοιωσιν γενομενον Θευ, ἀνθρπον εἰναι φησι, μυριοις χρωμενος εἰς τυτο παραδειγμασιν, ὁτι ὐδεν διαφερει τῃ γραφῃ ἀνθρωπον ἡ ἀγγελον Φαναι· ἐπι γαρ τυ αὐτυ ὑποκειμενυ ὐ κειται ἡ ἀγγελος και ἀνθρωπος

προ-

Sed sic solvendum est dubium; si quid aliquorum esse dicatur, non continuo illud ad eos solos, de quibus id dicitur, pertinere. Sic igitur non si vita lux hominum dicitur, hominum tantum est lux. Poterat enim addi, vita erat hominum tantum lux: fieri enim potest, ut lux hominum, aliorum quoque, præterquam hominum sit lux, perinde atque cum animalia quædam, & plantæ hominibus suppeditant unde alantur, tamen alia quoque præter homines alere possunt. Hoc autem exemplum ex consuetudine sumptum est. Verum enimvero dignum est, ut e Scripturis Dei spiritu proditis, simile conferamus. Proinde hoc in loco inquirimus, num quidquam prohibeat, lucem hominum esse etiam lucem aliorum: dicentes, propterea quod dicatur *lux hominum*, non jam ideo excludi aliorum quoque hominibus præstantiorum, vel hominibus similium, veluti lucem esse. Nam cum sit scriptum, Deum esse Deum Abraham, & Deum Isaac, & Deum Jacob, qui voluerit, quia dictum sit, *vita erat lux hominum*, lucem ad nullum alium præterquam ad homines pertinere, existimet oportet is pari modo, Deum nullius alterius Deum esse, nisi tantum horum trium patrum. Verum Eliæ profecto etiam est Deus; &, ut inquit Judith, patris sui Symeon, atque etiam Hebræorum est Deus. Quam ob rem si nihil prohibet Deum aliorum quoque esse Deum, eodem modo nihil prohibeat oportet, lucem hominum esse etiam aliorum, præterquam hominum, lucem

17. Porro alius quispiam etiam testimonio illo utens: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*, hominem esse dicit, quidquid ad imaginem & similitudinem Dei sit factum, innumeris hac in re utens exemplis, nihil referre Scripturæ, hominem dicat, an Angelum: de eodem enim subjecto alicubi poni Angeli & hominis vocabulum, quemadmodum

in

προσηγορια· ὡσπερ ἐπι των ξενισθεντων παρα τῳ Αβρααμ τριων, και γενομενων ἐν Σοδομοις δυο, και ἐν ὁλῳ τῳ εἱρμῳ της γραφης ὁτε μεν ἀνδρες, ὁτε δε ἀγγελοι εἰναι λεγονται. πλην ὁ τουτο νομιζων ἐρει ὁτι ὡσπερ παρα τοις ὁμολογουμενοις ἀνθρωποις εἰσιν ἀγγελοι, ὡς ὁ Ζαχαριας λεγων· ἀγγελος Θεου ἐγω μεθ' ὑμων εἰμι, λεγει κυριος παντοκρατωρ· και ὁ Ιωαννης περι ου γεγραπται· ἰδου ἐγω ἀποστελλω τον ἀγγελον μου προ προσωπου σου, οὑτως και οἱ του Θεου ἀγγελοι παρα το ἐργον τουτο χρηματιζουσι, και ου παρα την φυσιν ἀνδρες κληθεντες. και ἐτι μαλλον παραμυθησεται ὁτι ἐπι τῶν κρειττονων δυναμεων τα ὀνοματα ουχι φυσεων ζωων ἐστιν ὀνοματα, ἀλλα ταξεων ὡν ἡδε τις και ἡδε λογικη φυσις τετευχεν ἀπο Θεου. θρονος γαρ ουκ εἰδος ζωου, ουδε ἀρχη, ουδε κυριοτης, ουδε ἐξουσια, ἀλλα ὀνοματα πραγματων ἐφ' ὡν ἐταχθησαν οἱ οὑτω προσαγορευομενοι, ὡν το ὑποκειμενον ουκ ἀλλο τι ἐστιν ἡ ἀνθρωπος, και τῳ ὑποκειμενῳ συμβεβηκε το θρονῳ εἰναι, ἡ κυριοτητι, ἡ ἀρχῃ, ἡ ἐξουσιᾳ. και ἐν τῳ Ιησου δε τῳ του Ναυη κειται το· ὠφθη τῳ Ιησου ἀνθρωπος ἐν Ιεριχω, ὡς φησιν· ἐγω ἀρχιστρατηγος κυριου δυναμεως, νυνι παραγεγονα. κατα τουτο ουν ὡς ἰσον δυναμενον ἐκληψεται το φως των ἀνθρωπων και φως παντος λογικου, παντος λογικου τῳ κατ' εἰκονα και ὁμοιωσιν εἰναι Θεου ἀνθρωπου τυγχανοντος. το αὐτο μεντοιγε ἐστι τριχως ὀνομαζομενον, φως των ἀνθρωπων, και ἁπαξαπλως φως, και φως ἀληθινον· φως μεν ουν ἀνθρωπων, ἠτοι, ὡς προαποδεδεικται, ουδενος κωλυοντος το ἐκλαμβανειν και ἑτερων παρα τον ἀνθρωπον εἰναι το φως, ἡ παντων των λογικων δια το κατ' εἰκονα Θεου γεγονεναι ἀνθρωπων καλουμενων.

Επει

in tribus illis, qui apud Abraham hoſpitio fuere excepti, & in duobus, qui Sodomis fuerunt, & in tota Scripturæ ſerie, aliquando quidem Angeli, aliquando vero homines eſſe dicuntur. Quin etiam, qui hoc exiſtimat, dicet, quod ut homines vocati ſunt Angeli, apud eos, quos palam cernere eſt eſſe homines, quemadmodum Zacharias dicens: *Angelus Dei ego vobiscum ſum, dicit Dominus omnipotens*: & Joannes, de quo ſcriptum eſt: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam*, ſic etiam Dei Angeli, hoc vocabulo nuncupantur, propter officium, & non propter naturam vocati viri. Præterea magis etiam hoc corroborabit, quoniam nomina in virtutibus præſtantioribus non naturam animalium ſunt nomina, ſed ordinum, quos hæc, & hæc, rationis compos natura ſortita ſit a Deo: Thronus enim non ſpecies animalis eſt, neque Principatus, neque Dominatio, neque Poteſtas ſpecies ſunt animalis, ſed rerum nomina, in quibus ordinati ſunt, qui ſic appellantur, quorum ſubjectum nihil aliud ſit, quam homo, cui ſubjecto contingat eſſe vel Throno, vel Dominationi, vel Principatui, vel Poteſtatui. Et in Jeſu Nave ponitur illud, Viſus eſt Jeſu ipſi homo in Jericho, inquit: *Ego ſum princeps exercitus potentiæ Domini, nunc acceſſi*. Secundum hoc ergo, ut æque valens, interpretabitur lucem hominum, lucem etiam eſſe cujuslibet, qui rationis ſit compos, quippe quia ſit homo, ad imaginem & ſimilitudinem Dei. Sane lux ipſa trifariam nominatur, *Lux hominum*, & ſimpliciter *Lux*, & *Lux vera*. Atque lux quidem eſt hominum, vel quod, ut ante oſtenſum eſt, nihil prohibeat eam intelligere lucem etiam aliorum præter hominem eſſe, vel quod omnes, qui rationis ſunt compotes, homines vocentur, quia facti ſint ad imaginem & ſimilitudinem Dei.

Επει δε φως ἁπαξαπλως ἐνταυθα μεν ὁ σωτηρ, ἐν δε τη καθολικη τε αὐτε Ιωαννε ἐπιςολη λεγεται ὁ θεος εἰναι φως, ὁ μεν τις οἰεται και ἐντευθεν κατασκευαζεσθαι τη ἐσιᾳ μη διεςηκεναι τε υἱε τον πατερα· ὁ δε τις ἀκριβεςερον τηρησας, ὁ και ὑγιεςερον λεγων, φησει ἐ ταυτον εἰναι το φαινον ἐν τη σκοτιᾳ φως, και μη καταλαμβανομενον ὑπ' αὐτης, και το φως, ἐν ᾡ ἐδαμως ἐςι σκοτια. το μεν γαρ φαινον ἐν τη σκοτιᾳ φως οἱονει ἐπερχεται τη σκοτιᾳ· και διωκομενον ὑπ' αὐτης, και, ἱν' ἐτως εἰπω, ἐπιβελευομενον ἐ καταλαμβανεται. το φως, ἐν ᾡ ἐδεμια ἐςι σκοτια, ἐτε φαινει ἐν τη σκοτιᾳ, ἐτε την ἀρχην διωκεται ὑπ' αὐτης, ἱνα και ὡς νικων ἀναγραφηται τῳ μη καταλαμβανεσθαι ὑπ' αὐτης διωκεσης. τριτον ἠν το λεγομενον τετο το φως ἀληθινον. ᾡ δε λογῳ ὁ πατηρ της ἀληθειας θεος πλειων ἐςι και μειζων ἡ ἀληθεια, και ὁ πατηρ ὠν σοφιας κρειττων ἐςι και διαφερων ἡ σοφια, τετῳ ὑπερεχει τε εἰναι φως ἀληθινον. παραςατικωτερον δε δυο φωτα τον πατερα και τον υἱον ἀπο τε Δαβιδ τυγχανειν δια τετων εἰσομεθα, ὁτε φησιν ἐν τριακοςῳ πεμπτῳ ψαλμῳ· ἐν φωτι σε ὀψομεθα φως. ταυτο δε αὐτο το φως των ἀνθρωπων το ἐν τη σκοτιᾳ φαινον το ἀληθινον φως, ἐν τοις ἑξης τε εὐαγγελιε φως τε κοσμε ἀναγορευεται, φασκοντος Ιησε, ἐγω εἰμι το φως τε κοσμε. ἐδε τετο δε ἀπαρασημαντον ἐασωμεν, ὁτι ἐνδεχομενε γεγραφθαι, ὁ γεγονεν ἐν αὐτῳ φως ἠν των ἀνθρωπων, και το φως των ἀνθρωπων ζωη ἠν, το ἀναπαλιν πεποιηκε, προτασσει γαρ την ζωην τε των ἀνθρωπων φωτος, εἰ και ταυτον ἐςι ζωη και ἀνθρωπων φως, τῳ προαπανταν ἡμας ἐςι των μετεχοντον της ζωης τυγχανεσης και φωτος ἀνθρωπων το ζην αὐτες την προειρημενην θειαν ζωην παρα το πεφωτισθαι, ὑποκεισθαι γαρ δει το ζην ἱν' ὁ ζων πεφωτισμενος γενηται· ἐκ ἠν δε ἀκολεθον πεφωτισθαι τον μηδεπω ζην νενοημενον, και ἐπιγινεσθαι τῳ πεφωτισθαι το ζην. ἐι γαρ και ταυτον ἐςιν ἡ ζωη και το φως των ἀνθρωπων,

18. Quia vero lux simpliciter hoc in loco Servator, in ipsius vero Joannis Catholica Epistola, Deus lux esse dicitur, alius quidem existimat etiam hinc colligi, Patrem a Filio substantia non differre. Qui vero & diligentius observarit, & rectius loquutus fuerit, dicet; non idem esse lux, quæ in tenebris luceat ab illis non apprehensa, & lux, in qua haudquaquam sint tenebræ. Siquidem ea lux, quæ in tenebris lucet, tanquam supervenit tenebris; cumque ab ipsis persecutionem patitur, &, ut ita dicam, insidiis petitur, non comprehenditur. At lux, in qua nullæ sunt tenebræ, neque lucet in tenebris, neque ullo modo ab ipsis persecutionem patitur, ut ceu vincens publice declaretur, quod ab ipsis persequentibus non sit apprehensa. Tertio dicitur hæc lux, *lux vera*. Qua portione autem Pater veritatis, Deus amplior & major est, quam veritas; & Pater cum sit sapientiæ, melior & præstantior est sapientia, hac etiam portione superat lucem esse veram. Apertius autem Patrem & Filium duas existere luces per hæc, a Davide sciemus Psalmo quinto & trigesimo, dicente: *In lumine tuo videbimus lumen.* Eadem sane lux hominum in tenebris lucens, *lux vera*, in sequentibus Evangelii lux esse mundi dicitur, dicente Jesu: *Ego sum lux mundi.* Quare neque hoc sinamus non animadversum, cur, cum potuisset scribere, Quod factum est in ipso lux erat hominum, & lux hominum vita erat, contrarium fecerit, præponens vitam luci hominum, quamvis idem sit *vita*, & *lux hominum*: & dicendum, quod in his, qui participes sunt vitæ, quæ est lux hominum, primum nobis occurrat ipsos vivere vita beata, & antea dicta; deinde eos illustrari: supponatur enim vivere oportet, ut vivens illuminatus fiat; nec consequens fuisse illuminari eum, qui nondum intellectus fuisset vivere, & superinduci illuminationi ipsum vivere. Quamvis enim idem sit *vita*,

ἀλλα αἱ γε ἐπινοιαι καθ' ἑτερον και ἑτερον λαμβανονται. τετο δε το φως των ἀνθρωπων και φως ἐθνων παρα τῳ προφητῃ Ησαΐᾳ λεγεται κατα το, ἰδε τεθεικα σε εἰς διαθηκην γενες, εἰς φως ἐθνων· και τετῳ τῳ φωτι πεποιθως ὁ Δαβιδ φησιν ἐν εἰκοςῳ ἑκτῳ ψαλμῳ, κυριος φωτισμος με, και σωτηρ με, τινα φοβηθησομαι;

Προς δε τες την περι αἰωνων ἀναπλασαντας ἐν συζυγιαις μυθολογιαν, και οἰομενες ὑπο νε και ἀληθειας προβεβλησθαι λογον και ζωην, ἐκ ἀπιθανον και ταυτα ἀπορησαι. πως γαρ ἡ κατ' αὐτες συζυγος τε λογε ζωη το γεγονεναι ἐν τῳ συζυγῳ λαμβανει; ὁ γεγονε γαρ, φησιν, ἐν αὐτῳ δηλονοτι τῳ προειρημενῳ λογῳ ζωη ἠν. λεγετωσαν ἐν ἡμιν πως ἡ συζυγος τε λογε ζωη γεγονεν ἐν τῳ λογῳ, και πως μαλλον τε λογε ἡ ζωη φως ἐςι των ἀνθρωπων. εἰκος δε τες ἐυγνωμεςερες ἐν ταις ζητησεσιν ἀνατρεπομενης, πληγεντας ὑπο τε ἐπαπορηματος ἀντερωτησειν ἡμας, και αὐτες θλιβομενες, ἐαν μη εὑρωμεν αἰτιαν δι ἡν ἐχι λογος εἰρηται το φως των ἀνθρωπων, ἀλλ' ἡ γενομενη ἐν τῳ λογῳ ζωη· προς ἐς τοιαυτα ἀποκρινεμεθα, ὁτι ζωη ἐνταυθα ἐχ ἡ κοινη λογικων και ἀλογων λεγεται, ἀλλ' ἡ ἐπιγινομενη τῳ ἐν ἡμιν συμπληρεμενῳ λογῳ της μετοχης ἀπο τε πρωτε λαμβανομενης λογε· και κατα μεν το ἀποςραφηναι την δοκεσαν ζωην, ἐκ ἐσαν δε ἀληθως, και ποθειν χωρησαι την ἀληθως ζωην πρωτον κοινωνεμεν αὐτῃ, ἡ τις γενομενη ἐν ἡμιν και φωτος γνωσεως ὑποςασις γινεται. και ταχα αὐτη ἡ ζωη παρ' οἱς μεν δυναμει και ἐκ ἐνεργειᾳ φως ἐςι, τοις τα της γνωσεως ἐξεταξειν μη φιλοτιμεμενοις, παρ' ἑτεροις δε και ἐνεργειᾳ γενομενοις φως, δηλον δε ὁτι παρ' οἱς κατορθεται το ὑπο τε Παυλε

προ-

& lux hominum, considerationes tamen secundum aliud, & aliud sumuntur. Hæc itaque lux hominum dicitur etiam lux gentium apud prophetam Esaiam, juxta illud: *Ecce posui te in testamentum generis, in lucem gentium*: & huic luci confisus David in sexto & vigesimo Psalmo inquit: *Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo?*

19. Sane ad eos, qui fingunt fabulosum de sæculis in conjugationibus commentum, & existimant a mente, & veritate sermonem vitamque jam ante emissos, & productos fuisse, haud absurdum est talia movere dubia. Quomodo enim vita sermonis, ut ipsi tradunt, conjunx esse sumit in marito? *Quod factum est* enim, inquit, *in ipso* (scilicet prædicto sermone) *vita erat*. Dicant ergo nobis, quomodo conjunx sermonis vita facta sit in sermone, & quomodo ipsa vita potius quam sermo lux sit hominum. Verum enimvero probabile est, ut viri meliore mente præditi, qui quæstionibus permoventur, dubitatione hac perculsi, ex adverso nos intorrogent, urgeantque, ni invenerimus causam, per quam sermo non sit dictus lux hominum, sed vita, quæ facta est in sermone ipso: quibus talia respondebimus: Vitam hoc in loco non eam intelligi, quam communiter participant, & rationis capaces, & bruta, sed eam, quæ completæ in nobis rationi supervenit, sumpta participatione ἀπο τȣ πρωτȣ λογȣ (hoc est a ratione prima), cujus in primis vitæ participes efficimur, ut ab apparente; nec vere existente vita abducamur, vitam illam vere existentem capere desiderantes, qua percepta mox in nobis oriri etiam dicimus fundamentum lucis cognitionis. Et fortassis ipsa hæc vita penes quosdam quidem potentia, non actu, lux est: nempe penes eos, qui minime, quæ ad cognitionem pertinent, inquirere contendunt: apud quosdam vero actu etiam factos jam lucem; quos eos esse perspicuum

 est,

προςεταγμενον, ζηλετε τα χαρισματα κρειττονα, μειζονα δε των χαρισματων το και παντων προτεταγμενον, όσπερ ἐςι λογος σοφιας· και τετῳ ἑπεται λογος γνωσεως. περι δε της διαφορας αὐτων, παρακειμενων ἀλληλοις τῶν σημαινομενων σοφιας και γνωσεως, ἐ τε παροντος ἐςιν εἰπειν καιρε.

Και το Φως ἐν τῃ σκοτιᾳ φαινειν, και ἡ σκοτια αὐτο ἐ κατελαβεν. Ετι περι τε των ἀνθρωπων, ἐπει προτετακται, ζητεμεν φωτος, οἶμαι δ᾽ ὁτι και τε ἐναντιε καλεμενε σκοτιας· ἀν δε ἐτω δοκιμαϑεισης τῶν ἀνθρωπων φημι ὁτι ταχα γενικον ἐςι το φως των ἀνθρωπων δυο ἰδικῶν πραγματων ὁμοιως δε και ἡ σκοτια αὐτων. ἐςι γαρ τον το φως των ἀνθρωπων κεκτημενον, και κοινωνεντα των αὐγων αὐτε, ἐργα Φωτος ἐπιτελειν, και γινωσκειν φωτιζομενον φως γνωσεως· το δε ἀναλογον και ἐκ των ἀναντιων νοητεον, των τε μοχϑηρῶν πραξεων, και της νομιζομενης γνωσεως, ἐκ ἐσης κατα ἀληϑειαν, τον λογον της σκοτιας ἐχοντων. και ὁτι μεν τα πρακτικα φως ὁ ἱερος οἶδε λογος, Φησιν ὁ Ησαϊας, διοτι φως τα προςαγματα σε ἐπι της γης· και ὁ Δαβιδ ἐν τῳ ψαλμῳ, ἡ ἐντολη κυριε τελαυγης, Φωτιζεσα ὀφθαλμες. ὁτι δε φως παρα τα προςαγματα, και τας ἐντολας ἐςι τι γνωσεως παρα τινι των ιβ΄ ἑυρομεν, σπειρατε ἑαυτοις εἰς δικαιοσυνην, τρυγησατε εἰς καρπον ζωης, Φωτισατε ἑαυτοις Φως γνωσεως. ὡς γαρ ὀντος και ἑτερε Φωτος παρα τας ἐντολας της γνωσεως λεγεται το, φωτισατε ἑαυτοις φως; ἐχ ἁπλως φως, ἀλλα ποιον φως; ὁτι το της γνωσεως. εἰ γαρ παν φως ὁ φωτιζει ἀνθρωπως ἑαυτῳ, φως γνωσεως ἠν, ματην προσεκειτο το, φωτισατε ἑαυτοις φως γνωσεως. παλιν ὁτι ἡ σκοτια ἐπι των μοχϑηρων ἐργων παραλαμβανεται, διδασκει ὁ αὐτος ἐν τῃ ἐπιςολῃ Ιωαννης φασκων, ὁτι ἐαν εἰπωμεν ὁτι

κοινωνιαν

est, qui Pauli præceptum cum laude impleverint, nimirum: *Æmulamini charismata utiliora*, quibus charismatibus utilius illud est, quod omnibus etiam præponitur, nempe sapientiæ sermo, quem mox cognitionis sermo sequitur. Jam vero quid differant inter se sapientiæ, & cognitionis significata ipsa mutuo inter se collata, non est præsentis temporis differere.

20. *Et lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non apprehenderunt.* Adhuc de hominum luce, quoniam in ordine prima est, inquirimus, atque etiam, opinor, de ejus contrario, nempe tenebris, de quibus nondum inquisivimus. De hominum autem luce, inquam, quoniam fortasse lux hominum genus est duarum specialium rerum; atque etiam similiter tenebræ. Contingit enim, ut qui lucem hominum possederit, & splendorum ejus particeps fuerit, opera lucis perficiat, & illustratus scientiæ lucem cognoscat: idem pari ratione ex contrariis existimandum est, pravis videlicet actionibus, & scientia, quæ opinione quidem fit, revera non fit, rationem habentibus tenebrarum. Et quod quidem res ad agendum aptas, lucem soleat Scriptura sacra dicere, inquit Esaias: *Eo quod lux sint mandata tua per terram*, & David in decimo octavo Psalmo: *Mandatum Domini lucidum illuminans oculos.* Quod vero præter mandata & præcepta lux sit quædam scientiæ, invenimus apud quemdam ex Duodecim: *Seminate vobis ipsis ad justitiam, vindemiate ad fructum vitæ, illuminate vobis ipsis lucem scientiæ.* Veluti enim existente alia luce scientiæ præter mandata, dicitur: *Illuminate vobis ipsis lucem*, non simpliciter lucem, sed qualem; nempe lucem scientiæ. Nam si quævis lux, quam sibi homo illuminat, lux scientiæ esset, frustra additum fuisset: *Illuminate vobis ipsis lucem scientiæ.* Rursus quod tenebræ de pravis operibus sumantur, ipse Joannes in sua docet Epistola dicens: *Si dixerimus, quod communicationem*

κοινωνιαν ἐχομεν μετ᾽ αὐτȣ, και ἐν τῳ σκοτει περιπατωμεν ψευδομεθα, και ȣ̓ ποιȣμεν την ἀληθειαν· και παλιν, ὁ λεγων ἐν τῳ φωτι εἶναι, και τον ἀδελφον αὐτȣ μισων, ἐν τῃ σκοτιᾳ ἐϛιν ἑως ἀρτι· και ἐτι, ὁ δε μισων τον ἀδελφον αὐτȣ, ἐν τῃ σκοτιᾳ ἐϛι, και ἐν τῃ σκοτιᾳ περιπατει, και ȣ̓κ οἰδε πȣ ὑπαγει, ὁτι ἡ σκοτια ἐτυφλωσε τȣς ὀφθαλμȣς αὐτȣ. το γαρ ἐν τῳ σκοτῳ περιπατειν ἐμφαινει την ψεκτην πραξιν· και το μισειν δε τον ἀδελφον αὐτȣ, ȣ̓ της κυριως καλȣμενης γνωσεως ἐϛιν ἀποπτωμα; ὁτι δε και ὁ ἀγνοων τα θεια κατ᾽ αὐτο το ἀγνοειν ἐν διαπορευεται, φησιν ὁ Δαβιδ· ȣ̓κ ἐγνωσαν, ȣ̓δε συνηκαν, ἐν σκοτει διαπορευονται. ἐπιϛησον δε τῳ· ὁ θεος φως ἐϛι, και σκοτια ἐν αὐτῳ ȣ̓κ ἐϛιν ȣ̓δεμια, εἰ μη δια τȣτο λεγεται τῳ εἶναι μη μιαν σκοτιαν, ἀλλ᾽ ἡτοι δια το γενικον δυο, ἡ και δια το καθεκαϛον των ἰδικων πολλας εἶναι πραξεις μοχθηρας, και πολλα δογματα ψευδη, πολλαι εἰσι σκοτιαι, ὡν ȣ̓δεμια ἐν τῳ θεῳ ἐϛιν, ȣ̓κ ἀν λεχθεντος ἐπι τȣ ἀγιȣ ὁ φησιν ὁ σωτηρ, το· ὑμεις ἐϛε το φως τȣ κοσμȣ, ὁτι φως ἐϛι τȣ κοσμȣ ὁ ἁγιος, και σκοτια ȣ̓κ ἐϛιν ἐν αὐτῳ ȣ̓δεμια.

Ζητησει δε τις εἰ ἐπι τȣ πατρος τετακται το· σκοτια ȣ̓κ ἐϛιν ἐν αὐτῳ ȣ̓δεμια, πως το ἐξαιρετον ἐρȣμεν εἶναι ἐν αὐτῳ, παντῃ ἀναμαρτητον και τον σωτηρα νοȣντες, ὡϛε και περι αὐτȣ ἀν εἰπειν, ὁτι φως ἐϛι, και σκοτια ȣ̓κ ἐϛιν ἐν αὐτῳ ȣ̓δεμια. ἀπο μερȣς μεν οὐν ἐν τοις ἀνωτερω την διαφοραν παρεϛησαμεν· τολμηροτερον τε ἐτι ἐκεινοις και νυν προσθησομεν ὁτι εἰ τον μη γνοντα ἁμαρτιαν ὑπερ ἡμων ἁμαρτιαν ἐποιησε τον Χριϛον, εἰ ἐποιησεν αὐτον ὑπερ ἡμων ἁμαρτιαν ὁ θεος, ȣ̓κ ἀν δυναιτο λεγεσθαι περι αὐτȣ, σκοτια ἐν αὐτῳ ȣ̓κ ἐϛιν ȣ̓δεμια. κἀν γαρ ἐν ὁμοιωματι σαρκος ἁμαρτιας περι ἁμαρτιας κατακρινας τυγχανῃ ὁ Ιησȣς την ἁμαρτιαν τῳ το ὁμοιωμα της σαρκος ἁμαρτιας ἀνειληφεναι, ȣ̓κετι ἑξει παντη ὑγιως λεγομενα περι αὐτȣ, ὁτι σκοτια ἐν αὐτῳ ȣ̓κ ἐϛιν ȣ̓δεμια, προσθησομεν δ᾽ ὁτι αὐτος τας ἀσθενειας

ἡμων

n ipso habemus, & ambulamus in tenebris, mentimur, & n facimus veritatem: & rursus: *Qui dicit se in luce e, & fratrem suum odit, in tenebris est usque modo*: & huc: *Qui odit fratrem suum, in tenebris est, & in nebris ambulat, nec novit quo vadat, quia tenebræ excæcaverunt ipsius oculos*, siquidem per ambulationem in nebris indicat actionem vituperabilem. Quin etiam lio persequi fratrem suum, nonne lapsus est ab ea, ıæ proprie vocatur scientia? Quod autem qui ignot divina, propter ipsum ignorare in tenebris amılet, inquit David: *Non cognoverunt, neque intellerunt, in tenebris ambulant.* Illud vero observa, an circo dicatur: *Deus lux est, & tenebræ in eo ne unæ ıidem sunt*, non quia unæ sint tenebræ, sed vel propr genus duplex tenebrarum, vel etiam quia unaıæque species tenebrarum multas habeat pravas acones, & multa falsa dogmata, plures sunt tenebræ, ıorum nulla in Deo est. Neque enim dictum fuisıt de sancto, quod ait Salvator: *Vos estis lux mundi*, uoniam lux mundi est sanctus, *& tenebræ in eo non ınt ullæ.*

21. Proinde quæret aliquis: si te Patre positum st, quod tenebræ nullæ sint in eo, quomodo ceu em eximiam, & præcipuam hoc in ipso dicemus esse, um de Servatore quoque dicatur, quod omnino sit mpeccabilis, ita ut eum dicamus esse lucem, in qua ıullæ sint tenebræ. Ex parte itaque differentiam in uperioribus ostendimus. Atque etiamnum illis audacius addemus, si Christum non agnoscentem peccatum fecit Pater pro nobis peccatum, si fecit, inquam, Deus ille Christum pro nobis peccatum, dici ıon posse de eo, *Tenebræ in eo non sunt ullæ.* Quamvis enim *in similitudinem carnis peccati*, [*de peccato damnavit* Jesus *peccatum*, quod similitudinem carnis peccati assumpsit,] haud tamen omnino hæc de eo recte dicentur, scilicet quod nullæ tenebræ insint in eo.

ἡμων ἐλαβε, και τας νοσους ἐβαςασε, και ἀσθενειας τας της ψυχης, και νοσυς τας του κρυπτου της καρδιας ἡμων ἀνθρωπου, δ' ἁς ἀσθενειας και νοσους βαςασας αὐτας ἀφ' ἡμων, περιλυπον ἐχειν την ψυχην ὁμολογει και τεταραγμενην, και ῥυπαρα ἱματια ἐνδεδυσθαι παρα τῳ Ζαχαριᾳ ἀναγεγραπται· ἁπερ ὁτι ἐκδυεσθαι ἐμελλε, λεγεται εἰναι ἁμαρτηματα. ἐπιφερει γουν ἐκει· ἰδου ἀφηρηκα τας ἁμαρτιας σε. δια γαρ το ἀναλαβειν αὐτον τα του λαου των πιςευοντων εἰς αὐτον ἁμαρτηματα, πολλαχου φησι, μακραν ἀπο της σωτηριας με οἱ λογοι των παραπτωματων με· και συ ἐγνως την ἀφροσυνην με, και αἱ πλημμελειαι με ἀπο σε ἐκ ἐκρυβησαν. μηδεις δ' ἡμας ὑπολαμβανετω ταυτα λεγειν ἀσεβεντας εἰς τον Χριςον του Θεου. ῳ γαρ λογῳ ὁ πατηρ μονος ἐχει ἀθανασιαν, του κυριου ἡμων δια φιλανθρωπιαν θανατον τον ὑπερ ἡμων ἀνειληφοτος. τετῳ ὁ πατηρ ἐχει μονος το· σκοτια ἐν αὐτῳ ἐκ ἐςιν ἐδεμια, του Χριςου δια την προς ἀνθρωπους ἐυεργεσιαν ἐφ' αὐτον τας ἡμων σκοτιας ἀναδεδεγμενου, ἱνα τη δυναμει αὐτε καταργηση ἡμων τον θανατον, και ἐξαφανιση το ἐν τῃ ψυχῃ ἡμων σκοτος, ἱνα πληρωθῃ το παρα τῳ Ησαΐα, ὁ λογος καθημενος ἐν σκοτιᾳ, φως εἰδε μεγαν. τουτο δε το φως, ὁ γεγονεν ἐν τῳ λογῳ, τυγχανον και ζωη, φαινει ἐν τῃ σκοτιᾳ των ψυχων ἡμων, και ἐπιδεδημηκεν ὁπε οἱ κοσμοκρατορες τε σκοτες τετε, οἱτινες δια τε παλαιειν τῳ των ἀνθρωπων γενει, τῳ σκοτῳ ὑπαγειν ἀγωνιζονται τους μη παντι τροπῳ ἱςαμενους, ὑπερ τε αὐτους πεφωτισμενους φωτος χρηματισαι υἱες. και φαινον ἐν τῃ σκοτιᾳ τετο το φως διωκεται μεν ὑπ' αὐτης, οὐ καταλαμβανεται δε.

Εαν δε τις νομισῃ το μη γεγραμμενον ἡμας προστιθεναι το διωκεσθαι το φως ὑπο της σκοτιας, ἀκεετω ὁτι το· ἡ σκοτια αὐτο ἐ κατελαβε, μηδαμου της σκοτιας διωξασης το φως, ματην λεγεται. ὡς δε ἐχουσι γουν ἐκδεξασθαι δυναμενον ἀκολουθως τοις γεγραμμενοις

τα

ddemus autem eum infirmitates nostras, & morbos sumpsisse, & animæ infirmitates, & morbos occulti ordis nostri hominis, quas infirmitates, morbosque uia a nobis sustulerit, dicitur apud Zachariam, aniam pertristem, perturbatamque habere, atque veibus sordidis indutus; quibus quoniam exuendus rat, dicuntur esse peccata. Subjungit ergo eodem loco: *Ecce ego abstuli peccata tua;* eo enim, quod se receperit in seipsum populi credentium peccata, requenter inquit: *Longe a salute mea verba delictorum eorum:* Et, *Tu cognovisti insipientiam meam, & delicta ea a te non sunt abscondita.* Nec vero suspicetur nos uisquam hæc dicere, minus pie Christum Dei conentes. Nam qua ratione solus Pater habet immoralitatem, quia Dominus noster (omnium nostrum nonine) mortem ob amorem erga genus humanum perulerit, hac Pater solus habet, ut in ipso nullæ sint enebræ: cum Christus, ut homines beneficio afficeet, tenebras nostras in seipsum receperit, ut potenia sua mortem nostram deleret, expelleretque animarum nostrarum tenebras, nimirum ut impleretur llud Esaiæ: *Populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam.* Hæc itaque lux, quæ facta est in sermone, existens etiam vita, lucet in tenebris animarum nostrarum: & eo accessit, ubi erant mundi rectores tenebrarum (sæculi) hujus, qui quia cum genere humano luctentur, in tenebras adducere eos contendunt, qui pro virili non instant, ut illuminati in filiorum lucis numero censeantur. Jam vero etiam hæc lux lucens in tenebris persequutionem patitur quidem a tenebris, sed non apprehenditur.

22. Quod si quis putet nos addere, quod non sit scriptum, nempe quod tenebræ lucem insequantur, audiat frustra illud dici, quod *tenebræ eam non apprehenderunt*, si nequaquam tenebræ lucem sunt persequutæ. Veluti autem mente præditis, per quam in-

telligere

τα νομιζομενα παραλελειφθαι, εγραψεν, ὁ Ιωαννης το· ἡ σκοτια αὐτο οὐ κατελαβεν. εἰ γαρ οὐ κατελαβε, διωξασα οὐ κατελαβε, και ὁτι εδιωξεν ἡ σκοτια το φως δηλον εκ τε ὡν πεπονθεν ὁ σωτηρ, και οἱ παραδεξαμενοι αὐτου τα μαθηματα, τα ἰδια τεκνα, της σκοτιας ενεργουσης κατα των υἱων του φωτος, και βυληθεισης ἀποδιωξαι ἀπο των ἀνθρωπων του φωτος. ἀλλ' επει εαν θεος ὑπερ ἡμων, ὐδεις, κἀν βουληται, δυνησεται καθ' ἡμων, ὁσῳ εαυτυς εταπεινυν, τοσυτῳ πλειυς εγινοντο, και κατισχυον σφοδρα σφοδρα. διχως δε ἡ σκοτια το φως οὐ κατειληφεν, ἡ σφοδρα αὐτου ἀπολειπομενη, και δια την ἰδιαν βραδυτητα τῃ ὀξυτητι και ταχυτητι τυ δρομυ φωτος, ὐδε κατα το ποσον παρακολυθεισαι δυναμενη, ἡ εἰ πυ ενεδρευσαι βεβουληται το φως την σκοτιαν, και κατ' οἰκονομιαν παρεμεινεν επερχομενην αὐτην εγγισασα ἡ σκοτια του φωτος ἡφανιζετο. πλην ἑκατερως ἡ σκοτια οὐ κατελαβε το φως.

Αναγκαιον δε εν τουτοις ἡμας γενομενους επισημειωσαι ὁτι οὐ παντως εἰ που ὀνομαζεται σκοτος επι τῳ χειρονι λαμβανεται, εσθ' ὁτε δε και επι τῳ κρειττονι ἀναγεγραπται· ὁπερ οἱ ἑτεροδοξοι μη διαςειλαμενοι δυσφημοτατα περι του δημιυργου δογματα παραδοξαμενοι ἀπεςησαν αὐτου, ἀναπλασμασι μυθων ἑαυτους επιδεδωκοτες. πως οὐν, και ποτε, και επι του κρειττονος το ὀνομα τυ σκοτυς παραλαμβανεται, παραδεικτεον ἠδη. σκοτος, γνοφος, δυελλα εν τῃ Εξοδῳ περι τον Θεον εἰναι λεγεται, και εν τῳ ιζ ψαλμῳ· ὁ Θεος εθετο σκοτος ἀποκρυφην αὐτυ, κυκλῳ αὐτυ ἡ σκηνη αὐτυ,

σκοτεινον

telligere possent consequentia rerum scriptarum, quæ putarentur omissa, scribit Joannes tenebras lucem non apprehendisse. Nam si non apprehenderunt, persequutæ non apprehenderunt; quodque lucem tenebræ persequutæ fuerint, perspicuum est, tum ex his, quæ Servator perpessus est, tum etiam illi, qui illius disciplinam exceperunt, & secuti sunt, genuini ipsius filii, tenebris operantibus adversus lucis filios, & fugare volentibus lucem ab hominibus. At quoniam si Deus pro nobis, nullus, etiam si velit, poterit aliquid adversum nos, quanto magis seipsos humiliabant, tanto plures existebant, prævalebantque admodum valde. Porro duobus modis tenebræ non apprehenderunt lucem: vel quia lux eas longo intervallo post se relinqueret, ut quam celeritate pernicitateque cursus præstantem, ob propriam tarditatem ipsæ tenebræ, ne juxta quantitatem quidem, assequi possent, vel quia sicubi tenebræ luci insidias struere voluerint, atque certo quodam consilio, & per dispensationem supervenientes ipsas lux exspectaverit, mox atque luci appropinquaverint, evanescunt. Attamen utroque modo tenebræ lucem non apprehenderunt.

23. Necesse autem est nos in his versantes annotare, non, sicubi tenebræ nominentur, mox eas in pejorem partem sumi; verum Scripturam etiam in bonam partem aliquoties has accipere: quod qui diversa a nobis sentiunt, non dividentes, horrenda de mundi opifice dogmata admittentes ab ipso recesserunt, seipsos figmentis fabularum addicentes. Quomodo ergo, & quando, & num in meliorem partem, tenebrarum nomen sumatur, jam est ostendendum. Tenebræ, nubes nimbusque in Exodo circa Deum esse dicuntur, & in Psalmo decimo septimo: Deus *posuit tenebras latibulum suum, in circuitu ejus tabernaculum ejus: tenebrosa aqua in nubibus aeris:* si enim quis

conside-

σκοτεινον ὑδωρ ἐν νεφελαις ἀερων. ἐαν γαρ τις κατανοησῃ το πληθος των περι θεȣ θεωρηματων, και γνωσεως, ἀληπτον τυγχανον ἀνθρωπινῃ φυσει, ταχα δε και ἑτεροις παρα Χριςον και το ἁγιον πνευμα γεννητοις, εἰσεται πως περι τον θεον ἐςι σκοτος, κατα το ἀγνοεισθαι τον κατ' ἀξιαν περι αὐτȣ πλȣσιον λογον, ἐν ᾡ σκοτῳ ἐθετο αὐτȣ την ἀποκρυφην τῳ τα περι αὐτȣ ἀγνοεισθαι, ἀχωρητα ὀντα, τȣτο πεποιηκως. ἐαν δε τις ταις τοιαυταις προσκοπτῃ ἐκδοχαις, προσαγεσθω ἀπο τε των σκοτεινων λογων, και των διδομενων ὑπο θεȣ Χριςῳ θησαυρων σκοτεινων, ἀποκρυφων, ἀορατων. ȣκ ἀλλο γαρ τι ἡγȣμαι εἰναι τους σκοτεινους θησαυρους ἐν Χριςῳ ἀποκαλυπτομενους· το σκοτος ἐθετο ὁ θεος ἀποκρυφην ἑαυτȣ, και· ὁ ἁγιος νοησει παραβολην και σκοτεινον λογον. ἐπισκεψαι δε εἰ δια τȣτο φησιν ὁ σωτηρ τοις μαθηταις, ἀνθ' ὡν ὁσα ἠκȣσατε ἐν τῃ σκοτιᾳ, εἰπατε ἐν τῳ φωτι. τα γαρ ἐν ἀπορρητῳ και μη ἐπηκοῳ πολλων δυσγνωςα και ἀσαφη αὐτοις παραδεδομενα μυςηρια προςασσει αὐτȣς φωτιζομενȣς, και δια τȣτο λεγομενȣς εἰναι ἐν φωτι ἀπαγγελλειν παντι τῳ γινομενῳ φωτι. παραδοξοτερον δε ἀν ἐπι τȣ ἐπαινȣμενȣ σκοτȣς εἰποιμι, ὁτι τȣτο σπευδει ἐπι το φως, και καταλαμβανει αὐτο, και γινεται ποτε, δια το ἀγνοεισθαι σκοτος, τῳ μη ὁρωντι την δυναμιν αὐτȣ, ȣτω μεταβαλλον, ὡςε τον μεμαθηκοτα ἀποφαινεσθαι γεγονεναι φως το γνωσθεν ποτε ὑπαρχον αὐτῳ σκοτος.

Εγενετο ἀνθρωπος ἀπεςαλμενος παρα θεȣ, ὀνομα αὐτῳ Ιωαννης. Ακριβεςερον τις ἀκȣων τȣ, ἀπεςαλμενος, ἐπειδη ὁ ἀπεςαλμενος ποθεν που ἀποςελλεται, ζητησει ποθεν ὁ Ιωαννης ἀπεςαλη και που· σαφους δ' ὀντος τȣ πȣ, κατα μεν την ἱςοριαν ὁτι προς τον Ισραηλ, και τους βȣλομενους αὐτȣ ἀκȣειν ἐν τῃ ἐρημῳ της Ιȣδαιας διατριβοντος, και παρα τῳ Ιορδανῃ ποταμῳ

βαπτι-

consideraverit multitudinem contemplationum, & cognitionis de Deo, quam humana natura percipere nequeat, fortasse autem nec alii, qui geniti sunt, præter Christum, & Spiritum sanctum, sciet quonam pacto circa Deum sint tenebræ; propterea quod nulla quantumlibet copiosa atque ornata oratio explicare valeat, ac ne sciat quidem ex dignitate ipsius Dei, in quibus tenebris posuerit latibulum suum, qui hoc fecit, eo quod, quæ de ipso sunt, ignorentur, imperceptibilia cum sint. Quod si quis hujuscemodi expositionibus offendatur, is in sententiam nostram veniat, adductus tum a tenebrosis sermonibus, tum a thesauris Christo datis a Deo, tenebrosis, occultis & invisibilibus: nec enim aliud opinor esse tenebrosos thesauros per Christum manifestatos: *Tenebras posuit* Deus *latibulum suum*, &: *Sanctus intelliget parabolam & obscurum sermonem.* Verum considera, num ob hoc dicat Servator discipulis suis: *Idcirco quæ in tenebris audistis, dicite in luce.* Tradita enim ipsis mysteria, cognitu difficilia & obscura, in loco secreto, & non in frequenti auditorio, jubet eos illuminatos, & ob hoc dictos esse in luce, omnibus qui lux fuerint, nuntiare. Admirabilius autem quiddam addam de tenebris laudatis: nempe has festinare ad lucem eamque apprehendere, atque quæ olim fuissent tenebræ, non dispicienti vim ipsarum, eo quod ignoraretur, sic immutari, ut cum is ad eorum scientiam pervenerit, quæ ignorabat, enunciet, quæ didicerit, fuisse sibi aliquando tenebras, nunc autem lucem.

24. *Fuit homo missus a Deo, nomen illi Joannes.* Accuratius aliquis intelligens vocem, *missus* (quoniam qui mittitur, alicunde & aliquo mittitur), quæret unde Joannes sit missus & quo. Cum vero liqueat quo, nimirum juxta historiam, quod ad Israel, & ad volentes eum audire in eremo Judææ commorantem, & apud Jordanem fluvium baptizantem (juxta vere

rationem

βαπτιζοντος· κατα δε βαθυτερον λογον, ὁτι εἰς τον κοσμον, κοσμυ λαμβανομενυ τυ περιγειυ τοπυ, ἐνθα εἰσιν ἀνθρωποι, ἐξετασει πως δει λαμβανειν το, ποθεν. ἐπιπλειον δε βασανιζων την λεξιν, ταχα και ἀποφαινεται ὁτι ὡσπερ ἐςι τυ Αδαμ γεγραπται, και ἐξαπεςειλεν αὐτον κυριος ὁ θεος ἐκ τυ παραδεισυ της τρυφης, ἐργαζεσθαι την γην, ἐξ ἡς ἐληφθε, ὑτω και ὁ Ιωαννης ἀπεςαλη, ἡ ἐξ ὑρανυ, ἡ ἐκ τυ παραδεισυ, ἡ ὁθεν δηποτε ἑτερωθεν παρα τον ἐπι γης τυτον τοπον, και ἀπεςαλη ἱνα μαρτυρηση περι του φωτος. ἐχει δε ἀνθυποφοραν ὑκ ἐυκαταφρονητον ὁ λογος, ἐπει και παρα Ησαΐᾳ γεγραπται· τινα ἀποςειλω, και τις πορευσεται προς τον λαον τυτον; ὁτε ἀποκρινομενος ὁ προφητης φησιν· ἰδυ, εἰμι ἐγω, ἀποςειλον με. ἐρει γαρ ὁ ἐνιςαμενος τη βαθυτερα ἐμφαινομενη ὑπονοια ὁτι ὡσπερ ὁ Ησαΐας ἀπεςαλη, ὑχι ἀφ᾽ ἑτερυ τοπυ παρα τον κοσμον τυτον, ἀλλα μετα το ἑωρακεναι τον κυριον καθημενον ἐπι θρονυ ὑψηλυ, και ἐπηρμενυ προς τον λαον, ἱνα εἰπη· ἀκοη ἀκυσετε, και ὑ μη συνητα, και τα ἑξης· ὑτω και ὁ Ιωαννης σιωπωμενης της ἀρχης της ἀποςολης, ἀναλογιαν ἐχυσης προς την ἀποςολην τυ Ησαΐυ, ἀποςελλεται βαπτιζειν και ἑτοιμαζειν κυριῳ λαον κατεσκευασμενον, και μαρτυρειν περι του φωτος. τυτων δ᾽ ὑτως λεχθεντων ἀν προς τον πρωτον λογον λυσεις τοιαυται προσαγονται συγκαταθεσιν ἐπισπωμεναι προς τον περι Ιωαννυ βαθυτερον ὑπονουμενον. αὐτοθεν μεν ἐπιφερεται, ὑτος ἠλθεν εἰς μαρτυριαν, ἱνα μαρτυρηση περι τυ φωτος, εἰ γαρ ἠλθεν, ποθεν ἠλθε. και λεκτεον προς τον δυσπαραδεκτυντα το ἐν τοις ἑξης ὑπο Ιωαννυ λεγομενον ἐπι τῳ ἑωρακεναι το πνευμα το ἁγιον ὡς περιςεραν κατερχομενον ἐπι τον σωτηρα· φησι γαρ· ὁ πεμψας με βαπτιζειν ἐν τῳ ὑδατι, ἐκεινος μοι εἰπεν, ἐφ᾽ ὁν ἀν ἰδης το πνευμα καταβαινον και μενον ἐπ᾽ αὐτον, ὑτος ἐςιν ὁ βαπτιζων ἐν πνευματι ἁγιῳ και κυριποτε γαρ πεμψας τυτ᾽ ἐνετειλατο; ὑλλα εἰκος ἀπο-

κρινεσθαι

rationem profundiorem, in mundum, intelligendo per mundum, locum hunc terrestrem, ubi sunt homines), inquiret quonam pacto particula, *unde*, sumi debeat. Itaque diutius dictionem examinans, forte etiam enunciabit, quod quemadmodum de Adam scriptum est, quod *emiserit eum Dominus Deus e paradiso voluptatis, ut coleret terram, e qua sumptus fuerat:* ita Joannes missus fuerit vel e cœlo, vel e paradiso, vel ex alia parte, alicunde tandem, ad hunc super terram locum; & missus fuerit, *ut testaretur de luce.* Habet autem non contemnendam objectionem sermo hic, quoniam scriptum sit apud Esaiam: *Quem mittam, & quis ibit ad populum hunc?* & respondens Propheta inquit: *Ecce ego, mitte me.* Dicet enim, qui adversabitur huic opinioni, quæ profundior apparet, quemadmodum Esaias missus est, non ab alio loco ad hunc mundum, sed postquam vidit Dominum sedentem in throno excelso & elato, ut ad populum diceret: *Auditu audietis, & non intelligetis*, & quæ sequuntur; ita etiam Joannem (suppresso principio missionis analogiam, & rationem habentis ad missionem Esaiæ) mitti ad baptizandum, & præparandum Domino populum instructum, & ad testificandum de luce. His ita dictis ad primam rationem solutiones tales adducuntur, assensum attrahentes ad id, quod de Joanne profundius excogitatum est; ex eodem enim loco subjungitur: *Hic venit ad testificandum, ut testaretur de luce*, si enim venit, alicunde venit. Dicendum etiam est illi, qui gravate admittit id, quod in sequentibus a Joanne dicitur, postquam vidit Spiritum sanctum descendentem ceu columbam super Servatore; inquit enim: *Qui misit me ad baptizandum in aqua ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto & igni.* Quando enim ille, qui misit, hoc præcepit? At probabile est responsurum ad in-

κρινεσθαι προς το πυσμα τυτο, ὁτι ὁτε δηποτε ἐπεμπεν ἐπι το ἀρξασθαι βαπτιζειν, τοτε τυτον τον λογον εἰπεν ὁ χρηματιζων προς αὐτον. ἐτι δε ἐκπληκτικωτερον προς το ἑτερωθεν ποθεν ἀπεςαλθαι τον Ιωαννην ἐνσωματυμενον, ὑποθεσιν ὐκ ἀλλην της εἰς τον βιον ἐπιδημιας ἐχοντος, ἡ την περι του φωτος μαρτυριαν, το πνευματος ἁγιυ πληθηναι ἐτι ἐκ κοιλιας μητρος αὐτυ, λεγομενον ὑπο Γαβριηλ, ἐυαγγελιζομενυ τῳ μεν Ζαχαριᾳ την Ιωαννυ γενεσιν, τῃ δε Μαριαμ τυ σωτηρος ἡμων ἐν ἀνθρωποις ἐπιδημιαν, και το· ἰδου γαρ ὡς ἐγενετο ἡ φωνη τυ ἀσπασμυ εἰς τα ὠτα μυ, ἐσκιρτησεν ἐν ἀγαλλιασει το βρεφος ἐν τῃ κοιλιᾳ μυ. το γαρ τηρυντι το μηδεν ἀδικως, μηδε κατα συντυχιαν, ἡ ἀποκληρωσιν ποιειν, ἀναγκαιον παναδεξασθαι πρεσβυτεραν ὐσαν την Ιωαννυ ψυχην τυ σωματος, και προτερον ὑφεςωσαν πεπεμφθαι ἐπι διακονιαν της περι του φωτος μαρτυριας. προς τυτοις δε ὐ καταφρονητεον και τυ, ὑτος ἐςιν Ηλιας ὁ μελλων ἐρχεσθαι. ἐαν δε κρατῃ ὁ καθολυ περι ψυχης λογος, ὡς οὐ συνεσπαρμενης τῳ σωματι, ἀλλα προ αὐτυ τυγχανυσης, και δια ποικιλας αἰτιας ἐνδυομενης σαρκι και αἱματι, το· ἀπεςαλμενος ὑπο θευ, ὐκετι δοξει ἐξαιρετον εἰναι περι Ιωαννυ λεγομενον. ὁ γουν παντων κακιςος, ὁ ἀνθρωπος της ἁμαρτιας, ὁ υἱος της ἀπωλειας, λεγεται παρα τῳ Παυλῳ ὑπο τυ θευ· δια τυτο γαρ, φησι, πεμπει αὐτοις ὁ θεος ἐνεργειαν πλανης εἰς το πιςευσαι αὐτυς τῳ ψευδει, ἱνα κριθωσι παντες οἱ μη πιςευσαντες τῃ ἀληθειᾳ, ἀλλ' ἐυδοκησαντες τῃ ἀδικιᾳ. το δε ζητηθεν ὁρα εἰ ὑτως λυσαι δυνησομεθα, ὁτι ὡσπερ ἁπλυςερον πας ἀνθρωπος τῳ ὑπο θευ ἐκτισθαι ἀνθρωπος ἐςι τυ θευ, ἀλλ' ὐ χρηματιζει πας ἀνθρωπος θευ, ἡ μονος ὁ θεῳ ἀνακειμενος, ὁν τροπον Ηλιας και οἱ ἐν ταις γραφαις ἀναγεγραμμενοι ἀνθρωποι θευ, ὑτως δυναται κατα μεν το κοινοτερον πας ἀνθρωπος ἀπεςαλθαι παρα θευ, κυριως δε λεγεσθαι ἀπεςαλθαι ὑπο θευ ὐκ ἀλλος, ἡ ὁ ἐπι διακονιᾳ θειᾳ και λειτυργιᾳ σωτηριας γενυς ἀνθρω-

πων

terrogationem hanc, eum, qui ad Joannem loquebatur, tum hæc verba dixiſſe ei, cum eum mitteret, ut baptizare inciperet. Adhuc ad probandum, quod alicunde ex alio loco miſſus ſit Joannes, qui corpus aſſumit, cauſam non aliam adventus ſui in vitam habens, quam *ut teſtaretur de luce*, majoris ponderis eſt, quod repletus Spiritu ſancto adhuc ex utero matris ſuæ dicitur a Gabriele, qui nunciavit Zachariæ quidem ortum Joannis, Mariæ autem Servatoris noſtri inter homines adventum; & illud etiam: *Ecce enim, ut facta eſt vox ſalutationis tuæ in auribus meis, exſultavit in gaudio infans in utero meo.* Proinde qui cavet ne quidquam vel injuſte, vel caſu, vel privata electione faciat; antiquiorem eſſe Joannis animam, quam corpus, admittat neceſſe eſt, & antea ſubſiſtentem miſſam fuiſſe ad miniſterium teſtandi de luce. Ad hæc haud ita contemnendum eſt etiam illud: *Hic eſt Elias, qui venturus eſt.* Quod ſi prævaluerit univerſalis de anima opinio, tanquam quæ cum corpore pariter non ſeminetur, ſed ante ipſum exiſtat, ob variaſque cauſas carnem & ſanguinem induat, particula, *Miſſus a Deo*, non videbitur amplius dicta, ceu res quædam eximia de Joanne. Itaque omnium peſſimus, homo peccati, filius perditionis dicitur apud Paulum mitti a Deo: *Propter hoc enim*, inquit, *mittit illis Deus actionem erroris, ut credant mendacio: ut judicentur quotquot veritati non credunt, ſed ſibi complacent in injuſtitia.* At vide, num hanc quæſtionem ſic ſolvere poſſimus, nempe quod quemadmodum ſimpliciter omnis homo, eo quod creatus ſit a Deo, homo eſt Dei; ſed nullus homo eſt Dei, niſi qui Deo fuerit addictus, quemadmodum Elias, & qui in Scripturis inſcribuntur homines Dei; ita dici poſſe, communiter omnem hominem a Deo miſſum eſſe; proprie autem non alium a Deo mitti, quam qui ad miniſterium divinum, & ad obeundam humani generis

πων ἐπιδημων τῳ βιῳ. ἐκ ἑυρομεν γουν το ἀποςελλεσθαι ἀπο Θεȣ ἐπ᾽ ἀλλȣ τȣ, ἢ των ἁγιων κειμενον· ἐπι μεν τȣ Ησαϊȣ ὡς προπαρεθεμεθα· ἐπι δε τȣ Ιερεμιȣ, προς παντας ἐς ἐαν ἐξαποςειλω σε, πορευσῃ· ἐπι δε τȣ Ιεζεκιηλ, ἰδȣ ἐγω ἀποςελλω σε προς ἐθνη τα ἀφεςηκοτα, και ἀπιςησαντα μοι. δοξει δε ἐ προς το προκειμενον παρειληφθαι τα παραδειγματα της ἀποςολης, της εἰς τον βιον ζητȣμενης, ἀποςολην λεγοντα ἐ γυμνως, της ἐξωθεν τȣ βιȣ ἐπι τον βιον. πλην και ὀτως ἐκ ἀπιθανον μεταγειν τον λογον ἐπι το ζητηθεν, Φασκοντα ὁτι ὡσπερ μονȣς τȣς ἁγιȣς ἐφ᾽ ὡν παρεθεμεθα ἀποςελλειν λεγεται ὁ Θεος, ὀτως και ἐπι των εἰς τον βιον ἀποςελλομενων ἐκδεκτεον.

Και ἐπει ἀπαξαπλως ἐν τῳ περι τȣ Ιωαννȣ ἐσμεν λογῳ ζητȣντες αὐτȣ την ἀποςολην, ἐκ ἀκαιρως ὑπονοιαν ἡ μετεραν, ἡν περι αὐτȣ ἐχομεν, προσθησομεν. ἐπει γαρ ἀνεγνωμεν περι αὐτȣ προφητειαν, ἰδου ἐγω ἀποςελλω τον ἀγγελον μȣ προ προσωπȣ σȣ, ὁς κατασκευασει την ὁδον σȣ ἐμπροσθεν σȣ, ἐφιςαμεν μηποτε εἱς των ἁγιων ἀγγελων τυγχανων ἐπι λειτȣργιᾳ καταπεμπεται τȣ σωτηρος ἡμων προδρομος. και ἐδεν θαυμαςον τȣ πρωτοτοκȣ πασης κτισεως ἐνσωματȣμενȣ κατα φιλανθρωπιαν ζηλωτας τινας και μιμητας γεγονεναι Χριςȣ, ἀγαπησαντας το δια τȣ ὁμοιȣ τȣ σωματος ὑπηρετησαι τῃ εἰς αὐτȣς χρηςοτητι. τινα δ᾽ ἐκ ἀν κινησαι σκιρτων ἐν ἀγαλλιασει ἐτι ἐν τῃ κοιλιᾳ τυγχανων, ὡς την κοινην των ἀνθρωπων ὑπερπαιων φυσιν; εἰ δε τις προσιεται και των παρ᾽ Εβραιοις φερομενων ἀποκρυφων την ἐπιγραφομενην Ιωσηφ προσευχην, ἀντικρυς τȣτο το δογμα και σαφως εἰρημενον ἐκειθεν ληψεται· ὡς ἀρα οἱ ἀρχηθεν ἐξαιρετον τι ἐσχηκοτες παρα ἀνθρωπȣς, πολλῳ κρειττȣς τυγχανοντες των λοιπων ψυχων ἀπο τȣ εἰναι ἀγγελοι ἐπι την ἀνθρωπινην καταβεβηκασι φυσιν. φησι γουν ὁ Ιακωβ, ὁ γαρ λαλων προς

ὑμας,

salutem in vitam advenerit. Quam ob rem non invenimus, quod quisquam mittatur a Deo, positum, nisi de sanctis: de Esaia quidem, ut antea proposuimus: de Jeremia vero: *Ad omnes, ad quos misero te ibis:* de Ezechiel etiam: *Ecce ego mitto te ad gentes rebelles, & incredulas mihi.* Cæterum haud ita ad propositum sumpta fuisse videbuntur exempla missionis, cum nos quæramus de missione, quæ fit ad hanc vitam, & illa non aperte dicant, aliquem existentem extra hanc vitam, missum fuisse in hanc vitam. Attamen sic etiam nihil est absurdi orationem transferre ad id, de quo quærimus, si dicamus quod, ut solos sanctos, de quibus locuti sumus, mittere dicitur Deus, sic etiam de his intelligendum esse, qui ad vitam mittuntur.

25. Et quoniam omnino in Joannis sermone versamur, ipsius missionem investigantes, non importune opinionem nostram, quam de ipso habemus, proponemus. Quoniam enim legimus prophetiam de ipso: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam ante te*, adnotamus num forte unus sanctorum Angelorum existens, præcursor ad ministerium demittatur Servatoris nostri. Et mirum profecto est nihil, Christi primogeniti omnis creaturæ, ob amorem erga homines incarnati, æmulatores imitatoresque aliquos exstitisse, quibus dulce fuerit ei benignitati, quam in ipsos ostendisset, inservire, eadem corporis similitudine. Sed quemnam non moveret exsultans in gaudio adhuc existens in utero (matris suæ), perinde ac communem hominum naturam excellens? Quod si quis admittat precationem Joseph inscriptam in his libris, qui apud Hebræos dicuntur apocryphi, mox hoc dogma etiam aperte dictum inde sumpturus est: perinde quasi qui a principio eximium aliquid præ hominibus habuerunt, longe meliores cæteris animabus, cum Angeli essent, ad humanam descenderint naturam. Inquit

ὑμας, ἐγω Ιακωβ, και Ισραηλ, ἀγγελος θεȣ εἰμι ἐγω, και πνευμα ἀρχικον, και Αβρααμ, και Ισαακ προεκτισθησαν προ παντος ἐργȣ· ἐγω δε Ιακωβ ὁ κληθεις ὑπο ἀνθρωπων Ιακωβ, το δε ὀνομα μȣ Ισραηλ, ὁ κληθεις ὑπο Θεȣ Ισραηλ, ἀνηρ ὁρων θεον, ὁτι ἐγω πρωτογονος παντος ζωȣ ζωȣμενȣ ὑπο θεȣ. και ἐπιφερει, ἐγω δε ὁτε ἠρχομην ἀπο Μεσοποταμιας της Συριας, ἐξηλθεν Ουριηλ ὁ ἀγγελος τȣ θεȣ, και εἰπεν ὁτι κατεβην ἐπι την γην, και κατεσκηνωσα ἐν ἀνθρωποις· και ὁτι ἐκληθη ὀνοματι Ιακωβ, ἐζηλωσε και ἐμαχεσατο μοι, και ἐπαλαιε προς με, λεγων προτερησειν ἐπανω τȣ ὀνοματος μȣ το ὀνομα αὐτȣ, και τȣ προ παντος ἀγγελȣ. και εἰπα αὐτῳ το ὀνομα αὐτȣ, και ποσος ἐςιν ἐν υἱοις θεȣ· ȣ̓χι συ Ουριηλ ὀγδοος ἐμȣ, κἀγω Ισραηλ ἀρχαγγελος δυναμεως κυριȣ, και ἀρχιχιλιαρχος εἰμι ἐν υἱοις θεȣ; ȣ̓χι ἐγω Ισραηλ ὁ ἐν προσωπῳ θεȣ λειτȣργος πρωτος, και ἐπεκαλεσαμην ἐν ὀνοματι ἀσβεςῳ τον θεον μȣ; εἰκος γαρ τȣτων ἀληθως ὑπο τȣ Ιακωβ λεγομενων, και δια τȣτο ἀναγεγραμμενων, και το· ἐν κοιλιᾳ ἐπτερνισε τον ἀδελφον αὐτȣ, συνετως γεγονεναι. ἐπιςησον δε εἰ το διαβοητον περι Ιακωβ και Ησαυ ζητημα λυσιν ἐχει, ἐπει μηδεπω γεννηθεντων, μηδε πραξαντων τι ἀγαθον ἠ φαυλον, ἱνα ἡ κατ' ἐκλογην προθεσις τȣ θεȣ μενῃ, ȣ̓κ ἐξ ἐργων, ἀλλ' ἐκ τȣ καλȣντος ἐρρηθη, ὁτι ὁ μειζων δȣλευσει τῳ ἐλασσονι, καθαπερ γεγραπται· τον Ιακωβ ἠγαπησα, τον δε Ησαυ ἐμισησα. τι ȣ̓ν ἐρȣμεν; μη ἀδικια παρα τῳ θεῳ; μη γενοιτο. μηπω δε γεννηθεντων, μηδε πραξαντων τι ἀγαθον ἠ φαυλον, ἱν' ἡ κατ' ἐκλογην προθεσις τȣ θεȣ μενῃ, ȣ̓κ ἐξ ἐργων, ἀλλ' ἐκ τȣ θεȣ καλȣντος ἐρρηθη· ȣ̓ καταστρεχοντων ȣ̓ν ἡμων ἐπι τα προ τȣ βιȣ τȣτȣ ἐργα, πως ἀληθες το μη εἰναι ἀδικον παρα θεῳ τȣ μειζονος δȣλευοντος τῳ ἐλαττονι και μισȣμενȣ πριν ποιησαι τα ἀξια τȣ δȣλευειν και τα ἀξια τȣ μισεισθαι; ἐπι πλειον δε παρεξεβημεν παραλαβοντες τον περι Ιακωβ λογον, και μαρτυραμενοι ἡμιν ȣ̓κ εὐκατα-

φρονητον

ergo Jacob: *Ego qui ad vos loquor, Jacob sum & Israel, Angelus Dei sum ego, & spiritus primarius, & Abraham, & Isaac ante omne opus creati fuerunt. Ego autem Jacob, vocatus ab hominibus Jacob, nomen vero meum Israel, qui vocor Israel a Deo, vir videns Deum, quoniam ego primogenitus omnis animantis a Deo animati.* Et subjungit: *Cum vero ego venissem a Mesopotamia Syriæ, exivit Uriel Angelus Dei, & dicit se descendisse ad terram, & habitasse inter homines, & quod vocatus fuisset nomine Jacob, æmulatusque est, & pugnavit mecum, & luctatus est, mihi dicens, suum nomen primas habere supra nomen meum, & ante omnem Angelum. Interrogavique eum de nomine suo, & quotus esset inter filios Dei. Nonne tu es Uriel octavus a me, & ego Israel Archangelus potentiæ Domini, & princeps tribunus militum inter filios Dei? Nonne ego Israel in persona Dei minister primus, & invocavi nomine inextinguibili Deum meum?* Probabile enim est his a Jacob vere dictis, & ob hoc scriptis, etiam illud: *In utero supplantavit fratrem suum,* prudenter factum fuisse. Inspice vero num celeberrima quæstio de Jacob, & Esau solutionem habeat: quandoquidem *nondum natis pueris, cum neque boni quidpiam fecissent, neque mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante dictum est illi: Major serviet minori, sicut scriptum est: Jacob dilexi, Esau vero odio habui. Quid igitur dicemus? Num injustitia est apud Deum? Absit.* [Si autem cum nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocante Deo dictum est;] non recurrentibus ergo nobis ad opera hanc vitam præcedentia, quomodo verum erit, injustitiam non esse apud Deum, si major minori serviat, odio habitus, antequam digna vel servitute, vel odio faciat? Sed latius digressi sumus sermonem Jacob assumentes, & adducentes nobis in testimonium Scripturam haud ita facile contemnendam,

γραφην, ἱνα πιςικωτερον ὁ περι Ιωαννε γενηται ... κατασκευαζων αὐτον, κατα την τε Ησαϊε φωνην, ...γγελον ὀντα ἐν σωματι γεγονεναι ὑπερ τε μαρτυρησαι τῳ φωτι. και ταυτα μεν περι Ιωαννε τε ἀνθρωπε.

Ηγεμαι δε ὁτι ὡσπερ ἐν ἡμιν φωνη και λογος διαφερεσι, δυναμενης μεντοιγε ποτε φωνης της μηδεν σημαινεσης προφερεσθαι χωρις λογε, οἱε τε δε ὀντος και λογε χωρις τῳ νῳ ἀπαγγελλεσθαι φωνης, ὡς ἐπαν ἐν ἑαυτοις διεξοδευωμεν, ὑτω τε σωτηρος, κατα τινα ἐπινοιαν, ὀντος λογε, διαφερει και τετε ὁ Ιωαννης, ὡς προς την ἀναλογιαν τε Χριςε τυγχανοντος λογε φωνη ὠν. ἐπι τετο δε με προκαλειται αὐτος ὁ Ιωαννης, ὁςις ποτε εἰη προς τες πυνθανομενες ἀποκρινομενος· ἐγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, ἑτοιμασατε την ὁδὸν κυριε, εὐθειας ποιειτε τας τριβες αὐτε. και ταχα δια τετε ἀπιςησας ὁ Ζαχαριας τῃ γενεσει της δεικνυεσης τον λογον τε θεε φωνης, ἀπολλυσι την φωνην, λαμβανων αὐτην ὁτε γενναται ὁ προδρομος τε λογε φωνη. ἐνωτισασθαι γαρ δει φωνην, ἱνα μετα ταυτα ὁ νους τον δεικνυμενον ὑπο της φωνης λογον δεξασθαι δυνηθῃ. διοπερ και ὀλιγῳ πρεσβυτερος κατα το γενεσθαι ὁ Ιωαννης ἐςι τε Χριςε· φωνης γαρ προ λογε ἀντιλαμβανομεθα. ἀλλα και δεικνυσι τον Χριςον ὁ Ιωαννης· φωνη γαρ παριςαται ὁ λογος· ἀλλα και βαπτιζεται ὑπο Ιωαννε ὁ Χριςος, ὁμολογεντος χρειαν ἐχειν ὑπ᾽ αὐτε βαπτισθηναι· ἀνθρωποις γαρ ὑπο φωνης καθαιρεται λογος, τῃ φυσει τε λογε καθαιροντος πασαν την σημαινεσαν φωνην. και ἀπαξαπλως ὁτε Ιωαννης τον Χριςον δεικνυσιν, ἀνθρωπος θεον δεικνυσι, και σωτηρα τον ἀσωματον, και φωνη τον λογον.

Κρισιμον δ᾽ ἀν ἠν, ὡσπερ ἐπι πολλων ἡ των ὀνοματων ἐνεργει, ὑτω και ἐπι τε τοπε τετε το ἰδειν ὁ, τι σημαινει ὁ Ιωαννης και ὁ Ζαχαριας. και γαρ ὡς ὀντος τινος ὑκ εὐκαταφρονητε, κατα την τε ὀνοματος θεσιν, οἱ μεν συγγενεις Ζαχαριαν αὐτον καλεισθαι βελονται,

ξενιζο-

im, ut confirmatior de Joanne oratio ea esset, quæ truit eum Angelum existentem, juxta Esaiæ vocem, corpore advenisse testificaturum de luce. Sed hac- nus de Joanne homine.

26. Arbitror vero ego quemadmodum vox, & rmo apud nos differunt, cum interdum proferri ossit vox nihil significans absque sermone, itidem- ıe sermo absque voce renunciari possit menti (ve- ti cum intra nos ipsos discurrimus); ita Joannem iam, veluti vocem existentem ad comparationem hristi, qui sermo est, differre a Servatore, qui juxta ıamdam considerationem sermo est. Ad hoc autem e invitat ipse Joannes, quisnam tandem esset ad iterrogantes respondens: *Ego vox clamantis in deserto: arate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Et for- sse propter hoc incredulus Zacharias in ortu vocis, uæ demonstrat sermonem Dei, amittit vocem, su- ens eam, nascente voce, quæ est præcursor sermo- is. Vox enim auribus percipiatur oportet, ut postea iens demonstratum a voce sermonem excipere va- at. Idcirco etiam paulo antiquior Christo est Joan- es, quod ad ortum pertinet: vocem enim ante ser- ıonem recipimus. Demonstrat etiam Christum Joan- es, quia voce demonstratur sermo; atque etiam bap- zatur Christus a Joanne, fatente se opus habere, t ab ipso baptizetur, quia sermo purificatur a voce ıter homines, cum natura vocem omnem signifi- antem purificet sermo. Prorsusque cum Joannes Christum ostendit, homo Deum ostendit, & Serva- orem incorporeum, & vox sermonem.

27. Ut autem in rebus multis nominum evidentia st utilis, sic hoc quoque in loco utile erit videre, uid Zacharias, quidve Joannes significent. Etenim erinde ac si esset aliquis non contemnendus, quod d nominis positionem attinet, cognati quidem Za- chariam appellandum censent, rei novitate turbati,

 quia

ξενιζομενοι ἐπι τῳ βȣλεσϑαι την Ελισαβετ Ιωαννην αὐτον ὀνομαζειν. ὁ δε Ζαχαριας γραψας το· Ιωαννης ἐςαι ὀνομα αὐτῳ, ἀπολυεται της ἐπιπονȣ σιωπης. εὑρομεν τοινυν ἐν τῃ ἑρμηνειᾳ των ὀνοματων, Ιωαννης, το, Ιωα, χωρις τȣ, νης, μεταλαμβανομενον, ὁπερ ταυτον οἰομεθα εἰναι τῳ, Ιωαννης· ἐπει και ἀλλα ἡ καινη διαθηκη Εβραιων ὀνοματα ἐξελληνισε χαρακτηρι αὐτα εἰπȣσα ἑλληνικῳ, ὡσπερ ἐπι, Ιακωβ, Ιακωβον, και ἐπι Συμεων, Σιμωνα. Ζαχαριας δε μνημη εἰναι λεγεται· ἡ δε Ελισαβετ, Θεȣ μȣ ὁρκος, ἡ Θεȣ μȣ ἑβδομον. ἀπο Θεȣ δε χαρις ἐκ της περι Θεȣ μνημης κατα τον τȣ Θεȣ ἡμων ὁρκον τον περι τȣς πατερας, ἐγεννηθη ὁ Ιωαννης, ἑτοιμαζων κυριῳ λαον κατεσκευασμενον, ἐπι λελει της παλαιας γενομενης διαθηκης, ἡ ἐςι σαββατισμȣ κορωνις· δἰ ὁ ȣ̓ δυναται γεγεννησθαι ἀπο της ἑβδομαδος τȣ Θεȣ ἡμων, την μετα το σαββατον ἀναπαυσιν, τȣ σωτηρος ἡμων κατα την ἀναπαυσιν αὐτȣ ἐμποιȣντος τοις συμμορφοις τῳ θανατῳ αὐτȣ γεγεννημενοις και δια τȣτο και της ἀναςασεως.

Οὑτος ἠλθεν εἰς μαρτυριαν, ἱνα μαρτυρηση περι τȣ φωτος, ἱνα παντες πιςευσωσι δἰ αὐτȣ. Των ἑτεροδοζων τινες πιςευειν φασκοντες εἰς τον Χριςον, και δια το ἀναπλασσειν ἑτερον παρα τον δημιȣργον, ὡς ἀκολȣθον αὐτοις, ȣ̓ προσιεμενοι την ἐπιδημιαν αὐτȣ ὑπο των προφητων προκατηγγελθαι, ἀνατρεπειν πειρωνται τας δια των προφητων περι Χριςου μαρτυριας, φασκοντες μη δεισθαι μαρτυρων τον υἱον τȣ Θεȣ ἐχοντα το τȣ πιςευεσθαι ἀξιον ἐν τε, οἱς κατηγγειλε, σωτηριοις λογοις δυναμεως πεπληρωμενοις, και ἐν τεραςιοις ἐργοις αὐτοθεν καταπληξασθαι πανθ᾽ ὁντινȣν δυναμενοις, και φασιν· εἰ Μωσης πεπιςευται δια τον λογον, και τας δυναμεις, ȣ̓ δεηθεις μαρτυρων προ αὐτȣ τινων αὐτον καταγγειλαντων ἀλλα και ἑκαςος των προφητων παρεδεχθη ὑπο τȣ λαȣ, ὡς ἀπο Θεȣ ἀποςαλεις, πως ȣ̓χι

μαλλον

quia vellet eum Elisabeth Joannem appellare: cum vero: *Joannes erit illi nomen*, Zacharias scripsisset, a molesto silentio liberatur. Invenimus ergo in interpretatione nominum, *Joannes*: & invenimus particulam, *Joa*, seorsum sumptam, sine, *nes*, quod idem valere putamus, atque Joannes; quoniam alia quoque novum Instrumentum Hebræorum nomina græce reddiderit, forma græca pronuncians ipsa, veluti pro Jacob, Jacobum; pro Symeon, Simonem. Porro Zacharias memoria esse dicitur: Elisabeth vero Dei mei jusjurandum, vel Dei mei septimum. Ex memoria igitur de Deo, juxta jusjurandum Dei nostri, quod juravit ad Patres, genitus est Joannes (hoc est gratia a Deo) præparans Domino populum instructum, cum vetus Instrumentum, quod est sabbatismi extremitas, pervenisset ad finem. Quare gigni non potuit ab hebdomada Dei nostri requies, quæ est post sabbatum: nimirum Deo Servatore nostro eam ingenerante secundum requiem suam in nobis, qui facti sumus morti ipsius conformes, & idcirco etiam resurrectioni.

28. *Hic venit in testimonium, ut testificaretur de luce, ut omnes crederent per ipsum.* Quidam ex his, qui ab Ecclesiæ decretis dissentiunt, credere se dicentes in Christum, & eo quod fingant Deum alium diversum a mundi fabricatore, ut est ipsis consequens, non admittentes adventum ipsius a Prophetis prænuntiatum fuisse, subvertere conantur Prophetarum testimonia de Christo, dicentes, opus non esse testibus filio Dei: ut qui fidem sibi conciliaret, tum ex salutaribus sermonibus, quod denunciabat, potentia plenis, tum ex prodigiosis & admirandis operibus, quæ vel quemlibet ex se perterrere poterant; & dicunt: Si Mosi habita fuit fides, sermonis virtutisque gratia, nullis præviis testibus, qui ipsum annunciarent egenti, atque etiam Prophetarum unusquisque receptus a po-

populo

μαλλον Μωϋσεως και των προφητων διαφερων δυναται χωρις προφητων μαρτυρȣντων τα περι αὐτȣ ἀνυσαι ὃ βȣλεται, και ὠφελησαι το των ἀνθρωπων γενος; παρελκειν ȣ̓ν οἰονται το ὑπο προφητων αὐτον νομιζεσθαι προκατηγγελθαι, τȣτο πραγματευσαμενων, ὡς εἰποιεν ἀν ἐκεινοι, των την καινοτητα της θεοτητος παραδεξασθαι τȣς εἰς Χριστον πιστευοντας ȣ̓ βȣλομενων, ἀλλα ἐπι τον αὐτον καταντησαι θεον, ὃν και προ Ιησȣ Μωσης και οἱ προφηται ἐδιδαξαν. λεκτεον ȣ̓ν προς αὐτȣς, ὁτι πολλων αἰτιων δυναμενων γενεσθαι προκαλȣμενων εἰς το πιστευειν, ἐνιοτε τινων ἀπο τησδε μεν της ἀποδειξεως, ȣ̓ πληττομενων, ἀπο ἑτερας δε, ἐχειν τον θεον πλειονας ἀφορμας ἀνθρωποις παρεχειν, ἱνα παραδεχθῃ ὁτι θεος ὁ ὑπερ παντα τα γενητα ἐνηνθρωπησεν. ἐναργως γουν ἐστιν ἰδειν τινας ἐκ των προφητικων προῤῥησεων εἰς θαυμασμον του Χριστου ἐρχομενȣς, καταπληττομενους την των τοσȣτων προ αὐτȣ προφητων φωνην, συνιστασαν τοπον γενεσεως αὐτȣ, και χωραν ἀνατροφης, και ἰσχυν διδασκαλιας, δυναμεων τε θαυμασιων ποιησιν και καθος ἀνθρωπινον ὑπο ἀναστασεως καταλȣμενον. και τȣτο δε ἐπισκεπτεον ὁτι αἱ μεν τεραστιοι δυναμεις τȣς κατα τον χρονον τȣ Χριστȣ γενομενȣς προκαλεισθαι ἐπι το πιστευειν ἐδυνατο. ȣ̓κ ἐσωζον δε το ἐμφατικον μετα χρονȣς πλειονας, ἠδη και μυθȣς εἶναι ὑπονοηθεισας. πλειον γαρ των τοτε γενομενων δυναμεων ἰσχυει προς πειθω ἡ νυν συνεξεταζομενη ταις δυναμεσι προφητεια, κἀκεινας ἀπιστεισθαι ὑπο των ἐρευνωντων αὐτας κωλυȣσα. ταχα δε αἱ προφητικαι μαρτυριαι, οὐ μονον κηρυσσουσι Χριστον ἐλευσομενον, ȣ̓δε τȣθ᾽ ἡμας διδασκȣσι και ἀλλο ȣ̓δεν,

ἀλλα

pulo fuit, veluti a Deo missus, quomodo Mose, atque Prophetis præstantior non poterit, absque Prophetis de seipso testificantibus facilius, quod velit perficere, & hominum generi adjumento esse? Superfluum ergo esse ajunt existimare, a Prophetis eum prænunciatum fuisse, qui de hoc anxii fuissent, si (ut illi dicerent) noluissent divinitatis novitatem admitti a credentibus in Christum, sed eos pervenire ad ipsum Deum, quem etiam ante Jesum Moses, & Prophetæ docuissent. Quam ob rem respondendum est illis, quod multæ causæ esse cum possent, quæ ad credendum invitarent, & interdum aliquos, qui ab una miraculorum demonstratione non percellerentur, ab alia demonstratione permoveri, posse Deum complures causas hominibus præbere, ut admittant Deum, qui est super omnia genita, humanam assumpsisse naturam. Unde etiam evidenter cernere est, nonnullos ex propheticis vaticiniis in admirationem Christi venire, tot Prophetarum, qui ante ipsum fuerunt, perculsos voce stabiliente quidquid ad locum pertinet, in quo genitus fuit, & eam etiam regionem, in qua enutritus fuit, & vim ipsius doctrinæ, & rerum admirabilium operationem, ac deinde passionem humanam a resurrectione destructam. Quin hoc quoque considerandum est, quod prodigiosæ & admirandæ potentiæ, eos quidem, qui Domini ætate exstitissent, invitare poterant ad credendum, at non servassent post multa tempora evidentem demonstrationem, cum eæ quoque jam pro fabulis pene habeantur. Plus enim potentiis ac miraculis illius temporis potuit ad persuadendum prophetia, quæ nunc cum potentiis ipsis, & miraculis expenditur & comparatur, confirmans prophetiæ indagatores, ut fidem habeant illis potentiis prodigiosis & admirandis. Fortasse vero prophetica testimonia non tantum prædicant Christum venturum, hoc nos docentes, & nihil

præterea,

ἀλλα πολλην θεολογιαν, σχεσιν τε πατρος προς υἱον, και υἱȣ προς πατερα ἐςι μαθειν, ȣ̓κ ἐλαττον ἀπο των προφητων δἰ ὡν ἀπαγγελȣσι τα περι αὐτȣ, ἠ ἀπο των ἀποςολων διηγȣμενων την μεγαλειτητα τȣ υἱȣ τȣ θεȣ. ἐτι δε τολμησαντα και χωρις τȣτων τοιȣτον τι εἰπειν, ὁτι εἰσι Χριςȣ μαρτυρες τῳ μαρτυρειν περι αὐτȣ κοσμȣμενοι, και ȣ̓ παντως ἐκεινῳ τι δια τȣ μαρτυρειν περι τȣ υἱȣ θεȣ καταχαριζομενοι, ὡς ὁμολογησαιεν ἀν παντες περι των ἰδιως ὀνομαζομενων μαρτυρων Χριςȣ. τι ȣ̓ν θαυμαςον, εἰ ὡσπερ ἐκοσμηθησαν τῳ μαρτυρες εἰναι Χριςȣ πολλοι των γνησιων Χριςȣ μαθητων, ȣ̓τως οἱ προφηται το προκαταγγειλαι Χριςον, νοησαντες αὐτον δωρον ὑπο θεȣ εἰληφασι, διδασκοντες ȣ̓ μονον τȣς μετα την Χριςȣ ἐπιδημιαν ἁ δει φρονειν περι τȣ υἱȣ τȣ θεȣ, ἀλλα και τȣς ἐν προτεριας ἐκεινων γενεαις; ὡσπερ ὁ μη ἐγνωκως τον υἱον νυν, ȣ̓δε τον πατερα ἐχει, ȣ̓τω και προτερον νοητεον. διοπερ Αβρααμ ἠγαλλιασατο, ἱνα ἰδῃ την ἡμεραν Χριςȣ, και εἰδε, και ἐχαρη. ἀποςερειν τοινυν βȣλεται τον χορον των προφητων χαριν την μεγιςην ὁ βȣλομενος αὐτȣς μη δειν μαρτυρειν περι Χριςȣ. τι γαρ ἀν και ἡ προφητεια ἡ ἐξ ἐπιπνοιας ἁγιȣ πνευματος εἰχε τηλικȣτον, εἰ ὑπεξηρητο αὐτης τα περι της κυριȣ ἡμων οἰκονομιας; ὡς γαρ ἡ θεοσεβεια κεκοσμηται των δια μεσιτȣ και ἀρχιερεως και παρακλητȣ και ἐπιςημονικως προσερχομενων τῳ των ὁλων θεῳ, σκαζȣσα ἀν εἰ μη δια της θυρας τις εἰσιῃ προς τον πατερα, ȣ̓τως και ἡ των παλαι θεοσεβεια τῃ νοησει και πιςει προσδοκιᾳ Χριςȣ ἱερα ἠν, και παρα θεῳ ἀποδεκτη· ἐπει τετηρηκαμεν ὁτι ὁ θεος μαρτυς εἰναι ὁμολοτει, και περι του Χριςȣ το αὐτο ἀποφαινεσθαι παντας ἐπι το μιμητας

αὐτȣς

præterea, sed multam theologiam, & quomodo sese habeat Pater ad Filium, Filiusque ad Patrem, discere licet non minus ex his, quæ Prophetæ de ipso annunciarunt, quam ab Apostolis magnificentiam filii Dei narrantibus. Jam vero etiam, qui ausus fuerit, tale quiddam potest præter hæc dicere, nempe aliquos Christi μαρτυρας (hoc est testes), eo quod testificentur de illo, honore honestari, cui tamen nihil prorsus gratificentur propter ipsam testificationem de filio Dei, ut omnes fassuri sunt de his, qui proprie Christi nominantur martyres. Quid mirum igitur, si quemadmodum multi, Christi germani discipuli cohonestati fuere, eo quod essent Christi μαρτυρες (hoc est testes), ita etiam Prophetæ agnoscentes ipsum, id muneris a Deo acceperint, ut eum præcinerent, docentes non solum quid illis, qui post Christi adventum futuri erant, sentiendum foret de filio Dei, verum etiam quid illis, qui superioribus sæculis erant? Quemadmodum enim, *qui non agnovit nunc Filium, neque Patrem habet*, sic etiam de superioribus sæculis considerandum est. Quam ob rem *Abraham exsultavit, ut videret diem* Christi, *& vidit, & gavisus est.* Chorum ergo Prophetarum maxima vult gratia privare, quisquis noluerit oportere eos de Christo testari. Quid enim aliud æque excellens habebit prophetia ex inspiratione Spiritus sancti, si ab ea detrahantur, quæ ad Domini nostri dispensationem attinent? Ut enim eorum, qui perite ad Deum universorum per mediatorem, & summum sacerdotem, & paracletum accesserint, pietas bene ordinata est, declinatura alioqui, nisi per ostium quis ingressus fuerit ad Patrem, sic etiam cultus antiquorum patrum divinus, tum intelligentia, tum fide, tum denique Christi exspectatione sacer erat, & apud Deum charus: quandoquidem observavimus etiam Deum se μαρτυρα (hoc est testem), fateri, obsecrans omnes,

ut idipſum de Chriſto etiam enuncient: nempe ut ſint ſui, & Chriſti imitatores, dum teſtimonium de eo præbent, quibus teſtatione eſt opus: inquit enim: *Eſtote mihi teſtes; & ego teſtis: dicit Dominus Deus; & ſervus quem elegi.* Quiſquis autem teſtificatur de veritate, tum verbis, tum operibus, quomodocumque favens illi, is de jure teſtis dicendus eſt: ſed jam proprie apud fratres eorum affectu perculſos, qui ad mortem usque pro veritate & fortitudine decertarunt, conſuetudo invaluit, ut ſolos eos martyres appellarent, qui ſanguinis ſui effuſione pietatis myſterio teſtimonium perhiberent. Servator enim etiam nominat omnes teſtimonium præbentes iis, quæ de ſe annunciantur, μαρτυρας (hoc eſt teſtes), cum in cœlum reciperetur dicendo Apoſtolis: *Eritis mihi teſtes tum in Jeruſalem, tum in omni Judæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ.* Ut autem leproſus ille mundatus munus offert a Moſe præceptum, ad teſtimonium hoc faciens iis, qui in Chriſtum nondum crediderunt, ſic ad teſtimonium afferendum infidelibus, tum martyres, tum ſancti cæteri teſtificantur, quorum opera coram hominibus lucent. Vitam enim degunt, in Chriſti cruce ſummam fiduciam habentes, & teſtificantes de vera luce.

29. Et Joannes ergo venit, ut teſtificaretur de luce illa, qui teſtificans clamavit, dicens: *Qui poſt me venit, ante me factus eſt, quia me erat honoratior, quoniam ex plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia: quoniam lex per Moſen data eſt; gratia autem, & veritas per Jeſum Chriſtum facta eſt. Deum nemo vidit unquam: Unigenitus qui eſt in ſinu Patris, ille enarravit.* Tota ergo hæc oratio ex Baptiſtæ perſona teſtantis de Chriſto dicta eſt, id quod multos latet opinantes ab illis verbis: *Ex plenitudine ejus nos omnes accepimus*, usque ad illa: *Ille enarravit*, ex Joannis Apoſtoli perſona dicta fuiſſe. Præter ante dictum

προειρημενη δε τȣ Βαπτισȣ μαρτυρια ἀρχομενη ἀπο τȣ· ὁ ὀπισω μȣ ἐρχομενος, ἐμπροσθεν μȣ γεγονε, και ληγȣση εἰς το· ἐκεινος ἐξηγησατο, και αὐτη ἡ μαρτυρια ἐςιν Ιωαννȣ μετ' ἐκεινην δευτερα, ὁτε προς τȣς ἀποςειλαντας ἐξ Ιεροσολυμων ἱερεις και λευιτας, Ιȣδαιων αὐτȣς ἀποςειλαντων, ὁμολογει ȣ̓κ ἀρνȣμενος το ἀληθες, ὡς ἀρα ȣ̓κ αὐτος εἰη ὁ Χριςος, ȣ̓δε Ηλιας, ȣ̓δε ὁ προφητης, ἀλλα φωνη βοωντος ἐν τη ἐρημῳ, ἐυθυνατε την ὁδον κυριȣ, καθος εἰπεν Ησαϊας ὁ προφητης. μετα δε ταυτα ἀλλη μαρτυρια τȣ αὐτȣ Βαπτιςȣ περι Χριςȣ ἐςι, την προηγȣμενην αὐτȣ ὑποςασιν ἐτι διδασκȣσα, διηκȣσαν ἐπι παντα τον κοσμον, κατα τας ψυχας τας λογικας, ὁτε φησι· μεσος ὑμων ἑςηκεν, ὁν ὑμεις ȣ̓κ οἰδατε, ὀπισω μȣ ἐρχομενος, ȣ̔ ȣ̓κ εἰμι ἀξιος ἐγω ἱνα λυσω αὐτȣ τον ἱμαντα τȣ ὑποδηματος. και ἐπισκεψαι εἰ δια το ἐν μεσῳ τȣ παντος εἶναι σωματος την καρδιαν, ἐν δε τη καρδιᾳ το ἡγεμονικον, και τον ἐν ἑκαςῳ λογον, δυναται νοειθαι το· μεσος ὑμων ἑςηκεν, ὁν ὑμεις ȣ̓κ οἰδατε. τεταρτη δε προς τȣτοις μαρτυρια Ιωαννȣ περι Χριςȣ ἠδη και το ἀνθρωπινον αὐτȣ καθος ὑπογραφȣσα, ὁτε λεγει· ἰδε ὁ ἀμνος τȣ Θεȣ, ὁ αἰρωμ την ἁμαρτιαν τȣ κοσμȣ. ȣ̔τος ἐςιν ὑπερ ȣ̔ ἐγω εἰπον, ὁτι ὀπισω μȣ ἐρχεται ἀνηρ, ὀς ἐμπροσθεν μȣ γεγονεν, ὁτι πρωτος μȣ ἠν, κἀγω ȣ̓κ ἠδειν αὐτον, ἀλλ' ἱνα φανερωθη τῳ Ισραηλ, δια τȣτο ἠλθον ἐγω ἐν ὑδατι βαπτιζων. και πεμπτη μαρτυρια ἀναγεγραπται κατα το· τεθεαμαι το πνευμα καταβαινον ὡς περιςεραν ἐξ ȣ̓ρανȣ, και ἐμεινεν ἐπ' αὐτον. κἀγω ȣ̓κ ἠδειν αὐτον, ἀλλ' ὁ πεμψας με βαπτιζειν ἐν ὑδατι, ἐκεινος μοι εἰπεν, ἐφ' ὁν ἀν ἰδης το πνευμα καταβαινον και μενον ἐπ' αὐτον, ȣ̔τος ἐςιν ὁ βαπτιζων ἐν πνευματι ἁγιῳ· κἀγω ἑωρακα, και μεμαρτυρηκα ὀτι ȣ̔τος ἐςιν ὁ υἱος τȣ Θεȣ· ἑκτον δε μαρτυρει τῳ Χριςῳ ἐπι δυο μαθητων ὁ Ιωαννης, ὁτε ἐμβλεψας τῳ Ιησȣ περιπατȣντι, λεγει· ἰδε ὁ ἀμνος τȣ Θεȣ. μεθ' ἡν μαρτυριαν ἀκȣσαντων των δυο μαθητων τȣ Ιωαννȣ, και ἀκολȣθησαντων τῳ Ιησȣ, ςραφεις ὁ Ιησȣς, και θεασαμενος

vero Baptistæ testimonium (quod incipit ab illis verbis: *Qui post me venit, ante me factus est*, & desinit in illa verba, *Ille enarravit*) etiam hoc est testimonium Joannis post illud secundum, quando ad eos, qui miserunt ex Hierosolymis Sacerdotes & Levitas (Judæi nempe miserunt illos), fatetur, non negans verum, quod ipse non esset ille Christus, neque Elias neque Propheta ille, sed *Vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias Propheta.* Post hæc vero aliud ipsius Baptistæ de Christo testimonium est, quod docet etiam ipsius præcipuam hypostasim pervadentem in omnem mundum propter animas rationis capaces, cum inquit: *In medio vestri stat, quem vos nescitis, qui post me venit, cujus non sum ego dignus, ut solvam corrigiam calceamenti ejus.* At considera, num quia cor in medio totius sit corporis, inque corde animæ principatus, illud, quod ait: *In medio vestri stat, quem vos nescitis*, intelligi possit ratio, quæ in unoquoque est. Quartum vero Joannis de Christo est testimonium humanam ipsius etiam passionem jam describens, cum dicit: *Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi. Hic est, de quo dicebam: Post me venit vir, qui ante me exstitit, quia honoratior me erat: & ego nesciebam eum: sed ut manifestus fieret Israeli, propterea veni ego, in aqua baptizans.* Jam quintum testimonium inscriptum est in verbis illis: *Vidi Spiritum descendentem sicut columbam e cœlo, & mansit super eum. Et ego non noveram eum: sed qui misit me ad baptizandum in aqua: ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi, & testificatus sum, hunc esse filium Dei.* Porro sexta jam vice testimonium perhibet Christo in duobus discipulis Joannes, cum *intuitus Jesum ambulantem, inquit: Ecce agnus ille Dei.* Post quod testimonium cum audissent duo discipuli Joannem, sequutique fuissent Jesum,

 conversus

...ως τους δυο ἀκολουθουντας, ἀποκρινεται λεγων· τι ζη...τε; και ταχα οὐ ματην μετα ἐξ μαρτυριας παυεται ὁ Ἰωαννης μαρτυρων· Ἰησους δε κατα ἑβδομον προ...ει το· τι ζητειτε; πρεπουσα δε ὠφελημενοις ὑπο τη...αννου μαρτυριας ἡ φωνη ἀναγορευουσα τον Χριστον δι...σκαλον, και ὁμολογουσα το οἰκητηριον ποθειν θεασα...αι του υἱου του θεου· φασι γαρ αὐτω, ῥαββι, ὁ λεγε...αι μεθερμηνευομενον, διδασκαλε, που μενεις; και ἐπει...ας ὁ ζητων εὑρισκει, ζητησασι την Ἰησου μονην τοι...ωαννου μαθηταις ὑποδεικνυσι λεγων αὐτοις, ἐρχεσθ...αι ὀψεσθε, ταχα δια του μεν, ἐρχεσθε, ἐπι το πρακ...ικον αὐτους παρακαλων· δια δε του, ὀψεσθαι, την ἀκο...ουθουσαν τη κατορθωσει των πραξεων θεωριαν παντα...σεσθαι τοις βουλομενοις ὑπογραφων, γινομενην ἐν τ...ου Ἰησου μονη. προυκειτο δε τοις ζητησασι που μενει ὁ Ἰη...ους, ἀκολουθησασι τῳ διδασκαλῳ, και θεασαμενοις παραμειναι τῳ Ἰησου, και την ἡμεραν ἐκεινην συνδιατρι...αι τῳ υἱῳ του θεου. ἐπει δε ὁ δεκατος ἀριθμος τετηρηται ὡς ἁγιος, οὐκ ὀλιγων μυστηριων ἐν τῃ δεκαδι ἀναγραφομενων, γεγονεναι νοητεον οὐ ματην και ἐν τῳ εὐαγγελιῳ την δεκατην ἀναγραφεσθαι ὡραν την των Ἰωαννου μαθητων παρα τῳ Ἰησου καταγωγης, ὧν Ἀνδρεας ὁ ἀδελφο[ς] Σιμωνος Πετρου ἦν, ὁστις ὠφεληθεις ἐν τῳ παραμεμενηκεναι τῳ Ἰησου, εὑρων τον ἀδελφον τον ἰδιον Σιμωνα, ταχα γαρ προτερον οὐχ εὑρητο, φησιν εὑρηκεναι τον μεσσιαν, ὁ ἐστι μεθερμηνευομενον Χριστος. ἐπει γαρ ὁ ζητων εὑρισκει, ἐζητησε δε που μενει ὁ Ἰησους, και ἀκολουθησα[ς] θεωρησας αὐτου την μονην, παραμενει τῳ κυριῳ ἐν τ[ῃ] δεκατῃ ὡρᾳ, και εὑρισκει τον υἱον του θεου, τον λογον και την σοφιαν, βασιλευεται δε ὑπ' αὐτου, δια τουτ[ο] φησιν, εὑρηκαμεν τον μεσσιαν. αὐτη δε ἡ φωνη ὑπο παντος ἀν λεγοιτο τουτον του θεου λογον εὑρηκοτος, και ὑπ[ο] της θειοτητος αὐτου βασιλευομενου. καρπον και εὐθεα

προσαγει

conversus Jesus, & conspicatus duos sequentes, respondet dicens: Quid quæritis? At fortassis non frustra post sex testimonia cessat Joannes testificari, & Jesus profert in septimo, *Quid quæritis?* His insuper, qui Joannis testimonio adjuti fuerint, vox est illa decens, quæ prædicat Christum magistrum, & fatetur filii Dei domunculam cupere se intueri. Nam dicunt illi: *Rabbi, quod dicitur ex interpretatione, Magister, ubi manes?* Et quoniam *Omnis qui quærit, invenit*; quærentibus Joannis discipulis Jesu mansionem, eam ostendit ipsis Jesus dicens: *Venite & videte*; fortassis per vocem, *Venite*, invitans eos ad eam philosophiæ partem, quæ in rerum actione versatur; per vocem vero, *Videte*, contemplationem præclara facta sequentem, omnino his futuram qui voluerint, designans; existentem in Jesu mansione. At qui quæsierant, ubi maneret Jesus; quique sequuti ac conspicati magistrum fuerant, deliberaverunt apud Jesum permanere totam illam diem cumque filio Dei morari. Verum enimvero cum decennarius numerus observatus sit ut sanctus, cum mysteria non parva fuisse facta in decennario numero inscribantur, intelligendum est non frustra in Evangelio decimam inscribi horam, cum discipuli Joannis apud Jesum divertunt, ex quorum numero erat Andreas frater Simonis Petri, qui dum maneret apud Jesum, adjutus, invento fratre suo Simone (forte enim antea non invenerat) Messiam se invenisse inquit: *Quod est, si interpreteris, Christus.* Quoniam enim, *qui quærit invenit*, quæsierat autem ubi maneret Jesus; & sequutus, cum perspexisset ejus mansionem, manet apud Dominum *decima hora*, & invenit Dei filium, sermonem scilicet, & sapientiam, & regitur ab ipso; hanc ob causam inquit, *Invenimus Messiam*: quæ vox a quovis dici poterit, qui invenerit Dei sermonem; & qui ab ipsius divinitate regitur. Fructum vero mox offert Christo fratrem Simo-

προσαγει τον ἀδελφον τῳ Χριςῳ ᾡ Σιμωνι ἐχαρισατο ὁ Ιησȣς το ἐμβλεψαι αὐτῳ, ὁπερ ἐςι δια τȣ ἐμβλεψαι ἐπισκοπησαι και φωτισαι αὐτȣ το ἡγεμονικον· και δεδυνηται δια το ἐμβεβλεφεναι αὐτῳ τον Ιησȣν ὁ Σιμων βεβαιωθηναι, ὡςε τȣ ἐργȣ της βεβαιοτητος και της ςεῤῥοτητος ἐπωνυμος γενεσθαι, και κληθηναι Πετρος.

Αλλ' ἐρει τις τι δηποτε προκειμενȣ διηγησασθαι το, ȣ͑τος ἠλθεν εἰς μαρτυριαν, ἱνα μαρτυρηση περι τȣ φωτος, παντα ταυτα διεξεληλυθαμεν. λεκτεον δε ὁτι ἐδει παραςησαι τας μαρτυριας τȣ Ιωαννȣ τας περι τȣ φωτος, και την ταξιν αὐτων ἐκθεσθαι, την τε ἀκολȣθησασαν οἱς ἐμαρτυρησεν ὠφελειαν, γενομενην κατα την Ιωαννȣ μαρτυριαν ἀπο τȣ Ιησȣ, ἱνα το ἀνυσιμον της Ιωαννȣ μαρτυριας δηλωθη. και προ των ἐνταυτα δε μαρτυριων ἡ ἐν τῃ ἀγαλλιασει σκιρτησις τȣ Βαπτιςȣ ἐν τῃ κοιλιᾳ της Ελισαβετ, ἐπι τῳ ἀσπασμῳ της Μαριας, μαρτυρια περι Χριςȣ ἠν, μαρτυρȣντος τῃ θειοτητι της συλληψεως και γενεσεως αὐτȣ. και τι γαρ; ἡ πανταχȣ μαρτυς και προδρομος τȣ Ιησȣ ἐςιν ὁ Ιωαννης, προλαμβανων την γενεσιν αὐτȣ, και προ ὀλιγȣ τȣ θανατȣ ἀποθνησκων τȣ υἱȣ τȣ θεȣ, ἱνα μη μονον τοις ἐν γενεσει, ἀλλα και τοις προσδοκωσι την δια Χριςȣ ἀπο θανατȣ ἐλευθεριαν, προ του Χριςου ἐπιδημων, πανταχȣ ἑτοιμαση κυριῳ λαον κατεσκευασμενον. φθανει δε και ἐπι την δευτεραν Χριςȣ παρȣσιαν, και θειοτεραν ἡ Ιωαννȣ μαρτυρια. εἰ γαρ θελετε, φησι, δεξασθαι, αὐτος ἐςιν Ηλιας ὁ μελλων ἐρχεσθαι. ὁ ἐχων ὠτα ἀκȣειν, ἀκȣετω. ȣ͑σης δε ἀρχης ἐν ᾗ ὁ λογος, ἡν τινα σοφιαν εἰναι ἀπο των Παροιμιων ἀπεδειξαμεν· ὀντος δε και του λογȣ, γενομενης τε ἐν τȣτῳ ζωης, της τε ζωης τυγχανȣσης φωτος ἀνθρωπων, ζητω τι δηποτε ὁ γενομενος ἀνθρωπος, ἀπεςαλμενος παρα θεȣ, ᾡ ὀνομα Ιωαννης, ἠλθεν εἰς μαρτυριαν, ἱνα μαρτυρηση περι τȣ φωτος; δια τι ȣ͑ν ȣ͑χ ἱνα μαρτυρηση περι της ζωης, ἡ ἱνα

μαρτυρηση

nem: quem ut munere Jesus singulari renumeraretur, in ipsum intuitus est; per illum intuitum declarans, se Simonis curam gerere; animæ illius parte præstantissima illustrata: potuitque Simon, eo quod Jesus in ipsum intuitus est, eousque stabiliri, ut ab opere stabili firmoque cognomen traheret, & vocaretur Petrus.

30. Sed dicturus est aliquis, cur tandem proposita nobis interpretatione verborum eorum: *Hic venit ad testificandum, ut testificaretur de luce illa*, omnia hæc transcurrimus. At dicendum, necesse fuisse Joannis testimonia de luce illa demonstrare, ordinemque eorum exponere: atque utilitatem, quæ insequuta fuerit eos, apud quos testatus fuisset, factam post Joannis testimonium a Jesu, ut perfectio testimonii Joannis declararetur. Quin ante hæc testimonia Baptistæ exsultatio præ gaudio in utero Elisabethæ propter Mariæ salutationem, testimonium fuit de Christo, testificante Baptista de divinitate conceptionis, & ortus Christi. Quid plura? vel ubique testis, & præcursor Jesu est Joannes, participans illius ortum, & paulo ante mortem filii Dei moriens, ut non solum ad vivos, verum & ad exspectantes libertatem a morte per Christum futuram, ante Christum adveniens, ubique Domino pararet populum instructum; pertingit autem usque ad secundum, eumque diviniorem, Christi adventum Joannis testimonium. *Si enim vultis*, inquit, *recipere eum, ipse est Elias, qui venturus est. Qui habet aures audiendi, audiat.* Cæterum cum sit principium, in quo est Sermo (quod sapientiam esse ex Proverbiorum libro ostendimus), cumque etiam sit Sermo, atque vita in hoc facta, ac deinde vita etiam sit lux hominum, quæro cur tandem, cum *homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes*, venerit *ad testificandum, ut testificaretur de luce*, non etiam venerit, ut testificaretur de vita, vel ut testificaretur de

 Sermone,

μαρτυρηση περι τȣ λογȣ, ἡ περι της ἀρχης, ἡ ὁποιασδηποτε ἀλλης ἐπινοιας του Χριςου; ἐπισκεψαι δε εἰ μη ὁ λαος ὁ καθημενος ἐν σκοτῳ φως εἰδε μεγα, και ἐπει το φως ἐν τῃ σκοτιᾳ φαινει, μη καταλαμβανομενον ὑπ᾽ αὐτης, οἱ ἐν σκοτῳ τυγχανοντες δεονται φωτος, τȣτεςι οἱ ἀνθρωποι. εἰ γαρ το φως των ἀνθρωπων ἐν τῃ σκοτιᾳ φαινει, ἐνθα ȣ̓δαμως ἐνεργεια σκοτιας τυγχανει, ἑτερων ἐπινοιων τȣ Χριςȣ κοινωνησομεν, νυν κυριως και κατα το ἀκριβες ȣ̓ μετεχοντες αὐτων. πως γαρ μετεχομεν ζωης, οἱ ἐτι το σωμα του θανατου περικειμενοι; ὡν ἡ ζωη κεκρυπται συν τῳ Χριςῳ ἐν τῳ θεῳ; ὁταν γαρ ὁ Χριςος φανερωθῃ, ἡ ζωη ἡμων, τοτε και ἡμεις συν αὐτῳ φανερωθησομεθα ἐν δοξῃ. ȣ̓κ οἱον τε ȣ̓ν ἠν τον ἐλθοντα μαρτυρησαι περι της ζωης της ἐτι ἀν κρυπτομενης συν τῳ Χριςῳ ἐν τῳ θεῳ, ἀλλ᾽ ȣ̓δε ἠλθεν εἰς μαρτυριαν, ἱνα μαρτυρηση περι τȣ λογȣ, λογον ἡμων νοȣντων τον ἐν ἀρχῃ προς τον θεον, και θεον λογον. ἐπι γης γαρ ὁ λογος σαρξ ἐγενετο. και ἠν ἀν μαρτυρια, εἰ και ἐδοκει γινεσθαι περι τȣ λογȣ, κυριως ἀν λεχθησομενη ἡ περι λογȣ γενομενȣ σαρκος, ȣ̓χι δε λογȣ θεȣ, διοπερ ȣ̓κ ἠλθεν, ἱνα μαρτυρηση περι τȣ λογȣ. πως δε μαρτυρια ἐγινετο γινεσθαι περι της σοφιας τοις, κἀν δοκωσιν ἐγνωκεναι, ȣ̓ το καθαρως ἀληθες κατανοȣσιν, ἀλλα βλεπȣσι δἰ ἐσοπτρȣ και ἐν αἰνιγματι; εἰκος μεντοιγε προ της δευτερας και θειωτερας Χριςȣ ἐπιδημιας ἐλευσεσθαι μαρτυρησοντα τον Ιωαννην, ἡ Ηλιαν περι ζωης, προ ὀλιγȣ τον Χριςον φανερωθησεσθαι την ζωην ἡμων, και τοτε μαρτυρησειν περι τȣ λογȣ, παραςησειν τε το περι της σοφιας μαρτυριον. βασανȣ δε δειται εἰ ἐνεςιν οἱον ἡ Ιωαννȣ μαρτυρια προδρομος ἑκαςη των τȣ Χριςȣ ἐπινοιων. ταυτα μεν εἰς το· ȣ̓τος ἠλθεν εἰς μαρτυριαν, ἱνα μαρτυρηση περι τȣ φωτος. ἑξης δε ἐπισκεπτεον τι δει νοειν εἰς το· ἱνα παντες πιςευσωσι δἰ αὐτȣ.

Sermone, vel de principio, vel de quacumque alia consideratione Christi? Proinde considera, an quoniam *populus, qui sedebat in tenebris*, viderit *lucem magnam*, & quoniam *lux in tenebris lucet* non deprehensa ab ipsis tenebris, illi qui sunt in tenebris (nempe homines) luce indigeant. Nam si lux hominum in tenebris lucet, quando nulla omnino tenebrarum operatio erit, tunc alias Christi considerationes participabimus, cum minime ipsas proprie nunc, & certo participemus. Nam quomodo vitæ participes sumus, qui adhuc corpore hoc mortali circumdamur? *Quorum vita abscondita est una cum Christo in Deo? Cum enim Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos cum ipso apparebimus in gloria.* Homo ergo nullus qui venisset, testificari poterat de vita etiamnum cum Christo abscondita in Deo. Sed neque venit ad testificandum, ut testificaretur de sermone: sermonem considerantibus nobis in principio apud Deum, & Deum sermonem: super terram enim sermo factus est caro. Et fuisset testimonium (quamvis quibusdam videretur esse de sermone) proprie dicendum de sermone, qui factus est caro, non autem de sermone Dei, quare non venit, ut testificaretur de sermone. Quomodo fieri vero poterat testimonium de sapientia pure lucideque verum non dispicientibus, etiamsi existimarent se agnoscere, sed cernentibus per speculum, & in ænigmate? Proinde probabile est futurum, ut ante secundum, & diviniorem Christi adventum veniat Joannes, aut Elias ad testificandum de vita, paulo antequam Christus manifestandus sit vita nostra; ac tum de sermone testificaturi sint, ostensurique testimonium de sapientia. Indagatione autem eget, an in unaquaque consideratione de Christo testificatio Joannis sit veluti præcursor. Hæc quidem in illud: *Hic venit ad testificandum; ut testificaretur de luce.* Deinceps vero considerandum est, quid commentari debeamus in illud: *Ut omnes crederent per illum.* Ex

ΕΚ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

Μετα τρια φυλλα της ἀρχης.

Ο διαιρων παρ' ἑαυτῳ φωνην, και σημαινομενα, και πραγματα, καθ' ὡν κειται τα σημαινομενα, οὐ προσκοψει τῳ των φωνων σολοικισμῳ, ἐπαν ἐρευνων εὑρισκῃ τα πραγματα, καθ' ὡν κεινται αἱ φωναι, ὑγιη· και μαλιϛα ἐπαν ὁμολογωσιν οἱ ἁγιοι ἀνδρες τον λογον αὐτων και το κηρυγμα, ὀκ ἐν πειθοι σοφιας των λογων, ἀλλ' ἐν ἀποδειζει πνευματος και δυναμεως.

Εἰτα, εἰπων τον τȣ ἐυαγγελιȣ σολοικισμον, ἐπαγει.

Ατε δε ὀκ ἀσυναισθητοι οἱ ἀποϛολοι τυγχανοντες των ἐν ὁις προσκοπτουσι, και περι ἁ ὀκ ἐσχοληνται, φασιν ἰδιωται εἰναι τῳ λογῳ, ἀλλ' ȣ τῃ γνωσει· νομιϛεον

Ex eodem Tomo II. apud Pamphilum Martyrem in Apologia pro Origene.

Unigenitus ergo Deus Salvator noſter ſolus a Patre generatus, natura & non adoptione Filius eſt; natus autem ex ipſa Patris mente, ſicut voluntas ex mente. Non enim diviſibilis eſt divina natura, id eſt, ingeniti Patris, ut putemus vel diviſione, vel imminutione ſubſtantiæ ejus Filium eſſe progenitum. Sed ſive mens, ſive cor, aut ſenſus de Deo dicendus eſt, indiſcuſſus permanens, germen proferens voluntatis, factus eſt Verbi Pater; quod Verbum in ſinu Patris requieſcens, annunciat *Deum*, quem *nemo vidit unquam*, & revelat Patrem, quem nemo cognovit niſi ipſe ſolus, his quos ad eum Pater cœleſtis attraxerit.

E QUARTO TOMO
IN EVANGELIUM SECUNDUM JOANNEM.

Tribus a principio foliis.

Interprete Joanne Tarino.

1. Qui dividit apud ſe vocem, & ſignificata, & res, pro quibus notiones ponuntur, non impinget ad ſolœciſmum vocis, cum perſcrutatus res, quibus ſignificandis voces adhibentur, ſanas & integras invenerit: maxime vero cum profiteantur viri ſancti ſermonem ſuum *& præconium, non in perſuaſione ſapientiæ verborum, ſed in demonſtratione ſpiritus & poteſtatis* eſſe.

Deinde, ubi memoravit Evangelii ſolœciſmum, pergit.

2. Sed Apoſtoli, qui non ignorarent ad quæ impingerent, & in quibus ſtudiis non eſſent verſati, profitentur locutione ſe eſſe idiotas, non intelligentia:

ϛεον γαρ αὐτο ȣ̓χ ὑπο Παυλȣ μονον, ἀλλα και ὑπο των λοιπων ἀποϛολων λεγεσθαι ἀν· ἡμεις δε. και το· ἐχομεν δε τον θησαυρον τȣτον ἐν ὀϛρακινοις σκευεσιν, ἱνα ἡ ὑπερβολη της δυναμεως ᾖ τȣ θεȣ, και μη ἐξ ἡμων, ἐξειληφαμεν, ὡς θησαυρȣ μεν λεγομενȣ του ἀλλαχȣσε θησαυρȣ της γνωσεως και σοφιας της ἀποκρυφȣ· ὀϛρακινων δε σκευων της ἐυτελȣς και ἐυκαταφρονητου παρ᾽ Ἑλλησι λεξεως των γραφων ἀληθως ὑπερβολης δυναμεως τȣ θεȣ ἐμφαινομενης, ὁτι ἰσχυσε τα της ἀληθειας μυϛηρια, και ἡ δυναμις των λεγομενων ȣ̓κ ἐμποδιζομενη ὑπο της ἐυτελȣς φρασεως, φθασαι ἑως περατων γης, και ὑπαγαγειν τῳ Χριϛȣ λογῳ ȣ̓ μονον τα μωρα του κοσμου, ἀλλ᾽ ἐϛιν ὁτε και τα σοφα αὐτου. βλεπομεν γαρ την κλησιν, ȣ̓χ ὁτι ȣ̓δεις σοφος κατα σαρκα, ἀλλ᾽ ὁτι ȣ̓ πολλοι σοφοι κατα σαρκα. ἀλλα και ὀφειλετης ἐϛι Παυλος καταγγελλων το ἐυαγγελιον, ȣ̓ μονον Βαρβαροις παραδιδοναι τον λογον, ἀλλα και Ἑλλησι, και οὐ μονον ἀνητοις τοις ἐυχερεϛερον συγκατατιθεμενοις, ἀλλα και σοφοις. ἱκανωτο γαρ ὑπο θεȣ διακονος εἶναι της καινης διαθηκης, χρωμενος ἀποδειξει πνευματος και δυναμεως, ἱνα ἡ των πιϛευοντων συγκαταθεσις μη ᾖ ἐν σοφιᾳ ἀνθρωπων, ἀλλ᾽ ἐν δυναμει θεȣ. ἰσως γαρ εἰ καλλος και περιβολην φρασεως, ὡς τα παρ᾽ Ἑλλησι θαυμαζομενα, εἶχεν ἡ γραφη, ὑπενοησεν ἀν τις ȣ̓ την ἀληθειαν κεκρατηκεναι των ἀνθρωπων, ἀλλα την ἐμφαινομενην ἀκολȣθιαν και το της φρασεως καλλος ἐψυχαγωγηκεναι τους ἀκροωμενους, και ἠπατηκος αὐτȣς προσειληφεναι.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

Εἰς το προοιμιον.

Ἐπει μη ἀρκȣμενος το παρον ἀνειληφεναι προς ἡμας ἐργον των τȣ θεȣ ἐργοδιωκτων, και ἀποντας τα

tia: existimandum enim est id non a Paulo solum, sed a reliquis Apostolis dici: *Nos autem &c.* Item illud: *Et thesaurum hunc habemus in testaceis vasis, ut sit exsuperatio potestatis Dei, & non a nobis*, accepimus, quasi *thesaurus* dicatur, qui aliunde desumptus est, thesaurus cognitionis & sapientiæ reconditæ: *figlinis vasis*, humili & apud Ethnicos despecta Scripturarum dictione vere declarata exsuperantia divinæ potestatis: poterunt enim veritatis mysteria & virtus sermonum, nihil obstante tenuitate dictionis, ad fines terræ prevenire, & Christi doctrinæ non fatua solum mundi, sed & sapientes interdum subjungere. Videmus enim vocationem, non quod nullus sapiens secundum carnem, sed *quod non multi secundum carnem sapientes.* Sed & debitor ac obligatus est Paulus prædicans Evangelium, non solum Barbaris ejus sermonem tradere, sed & Græcis; nec solum imperitis, qui protinus assentiuntur, sed & peritis: factus enim a Deo erat idoneus minister novi Testamenti, utens demonstratione spiritus & potentiæ, ut credentium assensio non sit ab humana sapientia, sed a potestate Dei. Si enim elegantiam & dictionis apparatum, ut scripta illa, quæ Græcis admirationi sunt, divinæ literæ habuissent, existimasset aliquis non homines vicisse veritatem, sed apparentem consecutionem & dictionis splendorem audientes prolectasse, & illecebris delinitos circumvenisse.

E QUINTO TOMO IN JOANNIS EVANGELIUM.

In Præfatione.

Eodem Tarino interprete.

1. Quoniam non contentus id absentis mei causa tibi operis sumpsisse, ut mihi secundum Deum

πολλα σοι σχολαζειν και τῳ προς σε καθηκοντι ἀξιοιζ, ἐγω ἐκκλινων τον καματον, και περϊςαμενος τον παρα Θεϋ των ἐπι το γραφειν εἰς τα Θεια ἑαυτϋς ἐπιδεδωκοτων κινδυνον, συναγορευσαιμι ἀν ἐμαυτῳ ἀπὸ της γραφης παραιτϋμενος τα πολλα ποιειν βιβλια. φησι γαρ ἐν τῳ Εκκλησιαςῃ Σολομων· υἱε μϋ, φυλαξαι τϋ ποιησαι βιβλια πολλα· ϋκ ἐςι περασμος, και μελετη πολλη κοπωσις σαρκος. ἡμεις γαρ, εἰ μη ἐχει νϋν τινα κεκρυμμενον, και ἐτι ἡμιν ἀσαφη ἡ λεξις ἡ προκειμενη, ἀντικρυς παραβεβηκαμεν την ἐντολην, μη φυλαξαμενοι ποιησαι βιβλια πολλα.

Εἰτα, εἰπων ὡς εἰς ὀλιγα τϋ ἐυαγγελιϋ ῥητα τεσσαρες αὐτῳ διηνυθησαν τομοι ἐπιφερει.

Οσον γαρ ἐπι τῃ λεξει δυο σημαινεται ἐκ τϋ· υἱε μϋ, φυλαξαι τϋ ποιησαι βιβλια πολλα· ἑν μεν, ὁτι ϋ δει κεκτησθαι βιβλια πολλα, ἑτερον δε, ὁτι ϋ δει συνταξαι βιβλια πολλα, και εἰ μη το πρωτον, παντὼς το δευτερον· εἰ δε το δευτερον, ϋ παντως το πρωτον. πλην ἑκατερωθεν δοξομεν μανθανειν μη δειν ποιειν βιβλια πλειονα. ἠδυναμην δε προς το νυν ἡμιν ὑποπεπτωκος ἱςαμενος, ἐπιςειλαι σοι ὡς ἀπολογιαν το ῥητον· και κατασκευασας το πραγμα, ἐκ τϋ μηδε τϋς ἁγιϋς πολλων βιβλιων συνταξεσιν ἐσχολακεναι, πανσασθαι προς το ἑξης τϋ κατα τας συνθηκας ἁς ἐποιησαμεθα προς ἀλληλϋς ὑπαγορευειν τα διαπεμφθησομενα σοι· και ταχα συ πληγεις ὑπο της λεξεως προς το ἑξης ἀν ἡμιν ξυνεχωρησας. ἀλλ᾽ ἐπει την γραφην ἐυσυνειδοτως δει ἐξεταζειν, μη προπετως ἑαυτῳ καταχαριζομενον το νενοηκεναι, ἐκ τϋ ψιλην την λεξιν ἐξειληφεναι, ϋχ ὑπομενω, μη την φαινομενην μοι ὑπερ ἐμαυτϋ ἀπολογιαν, ᾗ χρησαιο ἀν κατ᾽ ἐμϋ, εἰ παρα τας συνθηκας ποιησαιμι παρατιθεις. και πρωτον γε ἐπει δοκει τῃ λεξει

συναγο-

monitor esses & laboris exactor, postulas etiam, ut pro meo in te officio, multa elaborem: ego laborem fugiens & eo periculo circumsessus, quod a Deo impendet iis, qui ad scribendum in divinas literas sese contulerunt, Scripturæ patrocinio tueri me possim multos libros scribere recusans. Sic enim in Ecclesiaste Solomon: *Fili mi, cave ut multos libros conscribas: non est finis, & multa meditatio carnis defatigatio est.* Nos enim, nisi sensum abstrusum, & nobis adhuc obscurum proposita illa Solomonis habet sententia, præceptum id penitus perfregimus, qui non cavimus ne multos libros conficeremus.

Deinde, postquam dixit (Origenes) se volumina quatuor in pauca Evangelii verba absolvisse, adjungit.

2. Quantum enim ex ipsa dictione conjicere licet, duo significantur his verbis: *Fili mi, cave ut multos libros conficias:* primum quidem, non esse habendos multos libros, alterum, non esse multos componendos: & nisi primum, plane secundum; si vero secundum, non primum omnino: præterquam quod utrinque doceri videmur non esse complures libros conficiendos. Poteram autem ad id, quod nobis sub aciem sermonis venit, adhærescens, ad te Scripturæ dictum excusationis loco mittere, & confirmata re ex eo, quod neque sancti multorum librorum compositioni studuerint, desinere deinceps subjungere commentarios juxta fœdus inter nos initum ad te transmittendos; & tu fortasse illo dicto Scripturæ commotus id mihi in posterum concessisses: sed quoniam Scripturæ cum recta mente & conscientia excutiendæ sunt, nec temere gaudendum quasi eas intelligas ex eo, quod nudam dictionem perceperis, rem non prolato, nec, quæ mihi videtur suffragari, defensionem affero, qua uti contra me possis, si præter pactum aliquid fecero. Ac primum quidem, quando

dictis

συναγορευειν ἡ ἱστορια, ὐδενος των ἁγιων ἐκδεδωκοτος συνταξεις πλειονας, και ἐν πολλαις βιβλοις τον νουν αὐτυ ἐκτιθεμενυ, περι τυτυ λεκτεον. ὁ δε ἐγκαλων μοι εἰς συνταξιν πλειονων ἐρχομενῳ, τον τηλικυτον Μωσεα φησει πεντε μονας βιβλυς καταλελοιπεναι.

Ο δε ἱκανωθεις διακονος γενεσθαι της καινης διαθηκης, οὐ γραμματος ἀλλα πνευματος Παυλος, ὁ πεπληρωκως το ἐυαγγελιον ἀπο Ιερυσαλημ, και κυκλῳ μεχρι τυ Ιλλυρικυ, ὐδε πασαις ἐγραψεν αἱς ἐδιδαξεν ἐκκλησιαις· ἀλλα και αἱς ἐγραψεν, ὀλιγυς στιχυς ἐπεστειλε. Πετρος δε ἐφ᾽ ᾧ οἰκοδομειται ἡ Χριστυ ἐκκλησια, ἡς πυλαι ᾀδυ ὐ κατισχυσυσι, μιαν ἐπιστολην ὁμολογυμενην καταλελοιπεν. ἐστω δε και δευτεραν. ἀμφιλαλλεται γαρ. τι δει περι του ἀναπεσοντος λεγειν ἐπι το στηθος του Ιησυ, Ιωαννυ; ὁς ἐυαγγελιον ἑν καταλελοιπεν ὁμολογων δυνασθαι τοταυτα ποιησειν, ἁ ὐδε ὁ κοσμος χωρησαι ἐδυνατο· ἐγραψε δε και την ἀποκαλυψιν, κελευσθεις σιωπησαι, και μη γραψαι τας των ἑπτα βροντων φωνας. καταλελοιπε δε και ἐπιστολην πανυ ὀλιγων στιχων· ἐστω δε και δευτεραν, και τριτην, ἐπει ὐ παντες φασι γνησιυς εἰναι ταυτας. πλην ὐκ εἰσι στιχων ἀμφοτεραι ἑκατον.

Εἰτα,

dictis illis historia consentire videtur, cum nemo sanctorum plures commentarios ediderit, nec multis libris sensa sua exposuerit, de hoc disputandum est. Qui vero reprehendet, quod ad plura scribenda me accingam, Mosem, talem ac tantum virum, quinque solos libros reliquisse dicet.

EX EODEM TOMO QUINTO
COMMENTARIORUM
IN JOANNEM.
INTERPRETE HENRICO VALESIO.

3. Is vero, quem Deus idoneum reddidit, qui novi Testamenti minister esset, non litera, & verbis tenus; sed spiritus ipsius; Paulus scilicet, qui ab Hierosolymis & finitimis locis usque ad Illyricum Evangelium adimplevit, non omnibus Ecclesiis, quas docuerat, scripsit, sed & iis, quibus scripsit, paucas admodum lineas exaravit. Petrus autem, cui tanquam fundamento superstructa est Ecclesia Christi, adversus quam nec ipsæ inferorum portæ prævaliturae sunt, unam duntaxat omnium consensu receptam reliquit Epistolam. Concedamus vero & secundam ejus esse: de hac enim ambigitur. Jam vero quid dicendum est de eo, qui in sinu Christi recubuit, Joanne? Qui quidem unum reliquit Evangelium, tametsi fateatur tot se libros scribere potuisse, quot nec orbis ipse terrarum posset continere. Scripsit præterea Revelationem; jussus silere, nec septem tonitruum voces perscribere. Scripsit etiam Epistolam admodum brevem. Sed concedamus, si placet, & secundam & tertiam ab illo scriptas esse; neque enim has genuinas illius esse omnes consentiunt. Ambæ tamen vix centum versus continent.

Ειτα, απαριθμησαμενος προφητας και αποςολους, ολιγα εκαςε, η εδε ολιγα γραψαντος, επαγει.

Μετα ταυτα ιλιγγιαν μοι επερχεται σκοτοδινιωντι, μη αρα πειθαρχων σοι εκ επειθαρχησα θεω, εδε τους αγιες εμιμησαμην· ει μη σφαλλομαι τοινυν εμαυτω συναγορευων δια το πανυ σε φιλειν, και εν μηδενι εθελειν λυπειν τοιαυτας ευρισκω εις ταυτα απολογιας. προ παντων παρεθεμεθα το εκ του Εκκλησιαςου λεγοντος, υιε με, φυλαξαι τε ποιησαι βιβλια πολλα. τετω αντιπαραβαλλω εκ των Παροιμιων τε αυτε Σολομωντος ρητον, ο φησιν· εκ πολυλογιας εκ εκφευξη αμαρτιαν, φειδομενος δε χειλεων νοημων εση. και ζητω, ει το οποια ποτ' εν λεγειν πολλα, πολυλογειν εςιν, καν αγια τις και σωτηρια λεγη πολλα. ει γαρ τεθ' ετως εχει, και πολυλογει ο πολλα διεξιων ωφελιμα, αυτος ο Σολομων εκ εκπεφευγε την αμαρτιαν, λαλησας τρεις χιλιαδας παραβολων, και ωδας πεντακισχιλιας, και περι των ξυλων απο της κεδρε της εν τω Λιβανω, και εως της υσσωπε της εκπορευομενης δια τοιχε· ετι δε και περι των κτηνων, και περι των πετεινων, και περι των ερπετων, και περι των ιχθυων. πως γαρ δυναται διδασκαλιαν ανυειν τις χωρις της απλεςερον νοεμενης πολυλογιας, και αυτης τνς σοφιας φασκεσης τοις απολλυμενοις, εξετεινον λογες, και ε προσειχετε; ο δε Παυλος φαινεται διατελων εωθεν μεχρι μεσονυκτιε εν τω διδασκειν, οτε και Ευτυχος καταφερομενος υπνω καταπεσων εταραξε τες ακεοντας, ως τεθνηκως. ει τοινυν αληθες το· εκ πολυλογιας εκ εκφευξη αμαρτιαν αληθες δε και το μη ημαρτηκεναι πολλα περι των προειρημενων τον Σολομωντα απαγγειλαντα, μηδε τον Παυλον παρατειναντα μεχρι μεσονυκτιε, ζητητεον τις η πολυλογια, κακειθεν μεταβατεον επι το ιδειν τινα τα πολλα βιβλια. ο πας δη τε θεε λογος, ο εν αρχη προς τον θεον, ε πολυλογια εςιν, ε λογοι· λογος γαρ εις

συνεςως

Deinde, Prophetis & Apostolis enumeratis, quorum singuli pauca, sed neque pauca conscripserunt, addit (*Origenes*).

Interprete Joanne Tarino.

4. Hæreo deinde ac caligantibus oculis vertigine æstuo, ne tibi obtemperans non obedierim Deo, neque sanctos sim imitatus: nisi jam propter vehementiam amoris in te mei, quodque nolim molestiæ quidquam a me tibi afferri, erro ipse in hoc meæ caussæ patrocinio, & hasce excusationes comminiscor. Ante omnia proposuimus id ex Ecclesiaste docente: *Fili mi, cave ut multos libros componas.* Huic compono ex Proverbiis ejusdem Solomonis dictum hoc: *E multo sermone non effugies peccatum; si parcas autem labiis, sapiens eris.* Et quæro, an quomodocumque multa dicere, loquacitas sit, quamvis sancta quis & salutaria dicat multa: si enim ita se res habet, & loquax est, qui multa edisserit utilia, certe nec ipse *Solomon* peccatum effugit, qui *ter mille parabolas effudit, canticorum quinque millia, & de arboribus, a cedro Libani ad hyssopum, quæ exit e pariete; præterea & de quadrupedibus, de volucribus, de reptilibus, & de piscibus.* Quomodo enim perfecte docere quis potest sine illa nude intellecta loquacitate, cum & ipsa sapientia dicat perditis: *Extendebam sermones, & non attendebatis?* Paulum autem ab ortu solis ad mediam noctem assidue docuisse planum est, cum & Eutychus deferente somno prolapsus audientes conturbavit, utpote mortuus. Si enim verum est: *E multo sermone non effugies peccatum*, & verum est non peccasse Salomonem, qui multa de supradictis disseruit, neque Paulum, qui sermonem ad mediam noctem produxit; quærendum est, quæ sit loquacitas; inde transgressis videndum est, quinam sint multi libri. Jam omnis Dei sermo, qui in principio erat apud Deum, non est multiloquium, non sermones; sermo enim est unus ex multis

 sen-

ΕΚ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

Μετα τρια φυλλα της ἀρχης.

Ο διαιρων παρ' ἑαυτῳ φωνην, και σημαινομενα, και πραγματα, καθ' ὡν κειται τα σημαινομενα, οὐ προσκοψει τῳ των φωνων σολοικισμῳ, ἐπαν ἐρευνων εὑρισκῃ τα πραγματα, καθ' ὡν κεινται αἱ φωναι, ὑγιη· και μαλιςα ἐπαν ὁμολογωσιν οἱ ἁγιοι ἀνδρες τον λογον αὐτων και το κηρυγμα, ὐκ ἐν πειθοι σοφιας των λογων, ἀλλ' ἐν ἀποδειξει πνευματος και δυναμεως.

Εἰτα, εἰπων τον τῳ εὐαγγελιῳ σολοικισμον, ἐπαγει.

Ατε δε ὐκ ἀσυναισθητοι οἱ ἀποςολοι τυγχανοντες των ἐν ὁις προσκοπτουσι, και περι ἁ ὐκ ἐσχοληνται, φασιν ἰδιωται εἰναι τῳ λογῳ, ἀλλ' ὐ τῃ γνωσει· νομι-

Ex eodem Tomo II. apud Pamphilum Martyrem in Apologia pro Origene.

Unigenitus ergo Deus Salvator noster solus a Patre generatus, natura & non adoptione Filius est; natus autem ex ipsa Patris mente, sicut voluntas ex mente. Non enim divisibilis est divina natura, id est, ingeniti Patris, ut putemus vel divisione, vel imminutione substantiæ ejus Filium esse progenitum. Sed sive mens, sive cor, aut sensus de Deo dicendus est, indiscussus permanens, germen proferens voluntatis, factus est Verbi Pater; quod Verbum in sinu Patris requiescens, annunciat *Deum*, quem *nemo vidit unquam*, & revelat Patrem, quem nemo cognovit nisi ipse solus, his quos ad eum Pater cœlestis attraxerit.

E QUARTO TOMO IN EVANGELIUM SECUNDUM JOANNEM.

Tribus a principio foliis.

Interprete Joanne Tarino.

1. Qui dividit apud se vocem, & significata, & res, pro quibus notiones ponuntur, non impinget ad solœcismum vocis, cum perscrutatus res, quibus significandis voces adhibentur, sanas & integras invenerit: maxime vero cum profiteantur viri sancti sermonem suum *& præconium*, *non in persuasione sapientiæ verborum*, *sed in demonstratione spiritus & potestatis* esse.

Deinde, ubi memoravit Evangelii solœcismum, pergit.

2. Sed Apostoli, qui non ignorarent ad quæ impingerent, & in quibus studiis non essent versati, profitentur locutione se esse idiotas, non intelligentia:

ςειον γαρ αὐτο ἐχ ὑπο Παυλε μονον, ἀλλα και ὑπο των λοιπων ἀποςολων λεγεσθαι ἀν· ἡμεις δε. και το· ἐχομεν δε τον θησαυρον τετον ἐν ὀςρακινοις σκευεσιν, ἱνα ἡ ὑπερβολη της δυναμεως ἠ τε θεε, και μη ἐξ ἡμων, ἐξειληφαμεν, ὡς θησαυρε μεν λεγομενε του ἀλλαχοσε θησαυρε της γνωσεως και σοφιας της ἀποκρυφε· ὀςρακινων δε σκευων της ἐυτελες και ἐυκαταφρονητου παρ' Ελλησι λεξεως των γραφων ἀληθως ὑπερβολης δυναμεως τε θεε ἐμφαινομενης, ὁτι ἰσχυσε τα της ἀληθειας μυςηρια, και ἡ δυναμις των λεγομενων ἐκ ἐμποδιζομενη ὑπο της ἐυτελες φρασεως, φθασαι ἑως περατων γης, και ὑπαγαγειν τῳ Χριςε λογῳ ἐ μονον τα μωρα του κοσμου, ἀλλ' ἐςιν ὁτε και τα σοφα αὐτου. βλεπομεν γαρ την κλησιν, ἐχ ὁτι ἐδεις σοφος κατα σαρκα, ἀλλ' ὁτι ἐ πολλοι σοφοι κατα σαρκα. ἀλλα και ὀφειλετης ἐςι Παυλος καταγγελλων το ἐυαγγελιον, ἐ μονον Βαρβαροις παραδιδοναι τον λογον, ἀλλα και Ελλησι, και οὐ μονον ἀνητοις τοις ἐυχερεςερον συγκατατιθεμενοις, ἀλλα και σοφοις. ἱκανωτο γαρ ὑπο θεε διακονος εἰναι της καινης διαθηκης, χρωμενος ἀποδειξει πνευματος και δυναμεως, ἱνα ἡ των πιςευοντων συγκαταθεσις μη ἠ ἐν σοφιᾳ ἀνθρωπων, ἀλλ' ἐν δυναμει θεε. ἰσως γαρ εἰ καλλος και περιβολην φρασεως, ὡς τα παρ' Ελλησι θαυμαζομενα, εἰχεν ἡ γραφη, ὑπενοησεν ἀν τις ἐ την ἀληθειαν κεκρατηκεναι των ἀνθρωπων, ἀλλα την ἐμφαινομενην ἀκολεθιαν και το της φρασεως καλλος ἐψυχαγωγηκεναι τους ἀκροωμενους, και ἠπατηκος αὐτες προσειληφεναι.

ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ.

Εἰς το προοιμιον.

Επει μη ἀρκεμενος το παρον ἀνειληφεναι προς ἡμας ἐργον των τε θεε ἐργοδιωκτων, και ἀποντας τα

πολλα

tia: existimandum enim est id non a Paulo solum, sed a reliquis Apostolis dici: *Nos autem &c.* Item illud: *Et thesaurum hunc habemus in testaceis vasis, ut sit exsuperatio potestatis Dei, & non a nobis*, accepimus, quasi *thesaurus* dicatur, qui aliunde desumptus est, thesaurus cognitionis & sapientiæ reconditæ: *figlinis vasis*, humili & apud Ethnicos despecta Scripturarum dictione vere declarata exsuperantia divinæ potestatis: poterunt enim veritatis mysteria & virtus sermonum, nihil obstante tenuitate dictionis, ad fines terræ prevenire, & Christi doctrinæ non fatua solum mundi, sed & sapientes interdum subjungere. Videmus enim vocationem, non quod nullus sapiens secundum carnem, sed *quod non multi secundum carnem sapientes.* Sed & debitor ac obligatus est Paulus prædicans Evangelium, non solum Barbaris ejus sermonem tradere, sed & Græcis; nec solum imperitis, qui protinus assentiuntur, sed & peritis: factus enim a Deo erat idoneus minister novi Testamenti, utens demonstratione spiritus & potentiæ, ut credentium assensio non sit ab humana sapientia, sed a potestate Dei. Si enim elegantiam & dictionis apparatum, ut scripta illa, quæ Græcis admirationi sunt, divinæ literæ habuissent, existimasset aliquis non homines vicisse veritatem, sed apparentem consecutionem & dictionis splendorem audientes prolectasse, & illecebris delinitos circumvenisse.

E QUINTO TOMO IN JOANNIS EVANGELIUM.

In Præfatione.

Eodem Tarino interprete.

1. Quoniam non contentus id absentis mei causa tibi operis sumpsisse, ut mihi secundum Deum

monitor

πολλα σοι σχολαζειν και τῳ προς σε καθηκοντι ἀξιοις, ἐγω ἐκκλινων τον καματον, και περιϊςαμενος τον παρα Θεȣ των ἐπι το γραφειν εἰς τα θεια ἑαυτȣς ἐπιδεδωκοτων κινδυνον, συναγορευσαιμι ἀν ἐμαυτῳ ἀπὸ της γραφης παραιτȣμενος τα πολλα ποιειν βιβλια. φησι γαρ ἐν τῳ Εκκλησιαςῃ Σολομων· υἱε μȣ, φυλαξαι τȣ ποιησαι βιβλια πολλα· ȣκ ἐςι περασμος, και μελετη πολλη κοπωσις σαρκος. ἡμεις γαρ, εἰ μη ἐχει νυν τινα κεκρυμμενον, και ἐτι ἡμιν ἀσαφη ἡ λεξις ἡ προκειμενη, ἀντικρυς παραβεβηκαμεν την ἐντολην, μη φυλαξαμενοι ποιησαι βιβλια πολλα.

Εἶτα, εἰπων ὡς εἰς ὀλιγα τȣ ἐυαγγελιȣ ῥητα τεσσαρες αὐτῳ διηνυθησαν τομοι ἐπιφερει.

Οσον γαρ ἐπι τῃ λεξει δυο σημαινεται ἐκ τȣ· υἱε μȣ, φυλαξαι τȣ ποιησαι βιβλια πολλα· ἑν μεν, ὁτι ȣ̓ δει κεκτησθαι βιβλια πολλα, ἑτερον δε, ὁτι ȣ̓ δει συνταξαι βιβλια πολλα, και εἰ μη το πρωτον, παντως το δευτερον· εἰ δε το δευτερον, ȣ̓ παντως το πρωτον. πλην ἑκατερωθεν δοξομεν μανθανειν μη δειν ποιειν βιβλια πλειονα. ἠδυναμην δε προς το νυν ἡμιν ὑποπεπτωκος ἱςαμενος, ἐπιςειλαι σοι ὡς ἀπολογιαν το ῥητον· και κατασκευασας το πραγμα, ἐκ τȣ μηδε τȣς ἁγιȣς πολλων βιβλιων συνταξεσιν ἐσχολακεναι, παυσασθαι προς το ἑξης τȣ κατα τας συνθηκας ἁς ἐποιησαμεθα προς ἀλληλȣς ὑπαγορευειν τα διαπεμφθησομενα σοι· και ταχα συ πληγεις ὑπο της λεξεως προς το ἑξης ἀν ἡμιν ξυνεχωρησας. ἀλλ᾽ ἐπει την γραφην ἐυσυνειδοτως δει ἐξεταζειν, μη προπετως ἑαυτῳ καταχαριζομενον το νενοηκεναι, ἐκ τȣ ψιλην την λεξιν ἐξειληφεναι, ȣ̓χ ὑπομενω, μη την φαινομενην μοι ὑπερ ἐμαυτȣ ἀπολογιαν, ᾗ χρησαιο ἀν κατ᾽ ἐμȣ, εἰ παρα τας συνθηκας ποιησαιμι παρατιθεις. και πρωτον γε ἐπει δοκει τῃ λεξει

συναγο-

monitor esses & laboris exactor, postulas etiam, ut pro meo in te officio, multa elaborem: ego laborem fugiens & eo periculo circumsessus, quod a Deo impendet iis, qui ad scribendum in divinas literas sese contulerunt, Scripturæ patrocinio tueri me possim multos libros scribere recusans. Sic enim in Ecclesiaste Solomon: *Fili mi, cave ut multos libros conscribas: non est finis, & multa meditatio carnis defatigatio est.* Nos enim, nisi sensum abstrusum, & nobis adhuc obscurum proposita illa Solomonis habet sententia, præceptum id penitus perfregimus, qui non cavimus ne multos libros conficeremus.

Deinde, postquam dixit (Origenes) se volumina quatuor in pauca Evangelii verba absolvisse, adjungit.

2. Quantum enim ex ipsa dictione conjicere licet, duo significantur his verbis: *Fili mi, cave ut multos libros conficias:* primum quidem, non esse habendos multos libros, alterum, non esse multos componendos: & nisi primum, plane secundum; si vero secundum, non primum omnino: præterquam quod utrinque doceri videmur non esse complures libros conficiendos. Poteram autem ad id, quod nobis sub aciem sermonis venit, adhærescens, ad te Scripturæ dictum excusationis loco mittere, & confirmata re ex eo, quod neque sancti multorum librorum compositioni studuerint, desinere deinceps subjungere commentarios juxta fœdus inter nos initum ad te transmittendos; & tu fortasse illo dicto Scripturæ commotus id mihi in posterum concessisses: sed quoniam Scripturæ cum recta mente & conscientia excutiendæ sunt, nec temere gaudendum quasi eas intelligas ex eo, quod nudam dictionem perceperis, rem non prolato, nec, quæ mihi videtur suffragari, defensionem affero, qua uti contra me possis, si præter pactum aliquid fecero. Ac primum quidem, quando

συναγορευειν ἡ ἱςορια, ὐδενος των ἁγιων ἐκδεδωκοτος συνταξεις πλειονας, και ἐν πολλαις βιβλοις τον νουν ἀυτυ ἐκτιθεμενυ, περι τυτυ λεκτεον. ὁ δε ἐγκαλων μοι ἐις συνταξιν πλειονων ἐρχομενῳ, τον τηλικυτον Μωσεα φησει πεντε μονας βιβλυς καταλελοιπεναι.

O δε ἱκανωθεις διακονος γενεσθαι της καινης διαθηκης, οὐ γραμματος ἀλλα πνευματος Παυλος, ὁ πεπληρωκως το ἐυαγγελιον ἀπο Ιερυσαλημ, και κυκλῳ μεχρι τυ Ιλλυρικυ, ὐδε πασαις ἐγραψεν αἱς ἐδιδαξεν ἐκκλησιαις· ἀλλα και αἱς ἐγραψεν, ὀλιγυς ςιχυς ἐπεςειλε. Πετρος δε ἐφ' ῳ οἰκοδομειται ἡ Χριςυ ἐκκλησια, ἡς πυλαι ᾁδυ ὐ κατισχυσυσι, μιαν ἐπιςολην ὁμολογυμενην καταλελοιπεν. ἐςω δε και δευτεραν. ἀμφιλαλλεται γαρ. τι δει περι του ἀναπεσοντος λεγειν ἐπι το ςηθος του Ιησυ, Ιωαννυ; ὁς ἐυαγγελιον ἑν καταλελοιπεν ὁμολογων δυνασθαι τοταυτα ποιησειν, ἁ ὐδε ὁ κοσμος χωρησαι ἐδυνατο· ἐγραψε δε και την ἀποκαλυψιν, κελευσθεις σιωπησαι, και μη γραψαι τας των ἑπτα βροντων φωνας. καταλελοιπε δε και ἐπιςολην πανυ ὀλιγων ςιχων· ἐςω δε και δευτεραν, και τριτην, ἐπει ὐ παντες φασι γνησιυς εἰναι ταυτας. πλην ὐκ εἰσι ςιχων ἀμφοτεραι ἑκατον.

Εἰτα,

dictis illis historia consentire videtur, cum nemo sanc-
:orum plures commentarios ediderit, nec multis li-
oris sensa sua exposuerit, de hoc disputandum est.
Qui vero reprehendet, quod ad plura scribenda me
iccingam, Mosem, talem ac tantum virum, quinque
'olos libros reliquisse dicet.

EX EODEM TOMO QUINTO
COMMENTARIORUM
IN JOANNEM.
INTERPRETE HENRICO VALESIO.

3. Is vero, quem Deus idoneum reddidit, qui novi Testamenti minister esset, non litera, & ver-
ois tenus; sed spiritus ipsius; Paulus scilicet, qui ab Hierosolymis & finitimis locis usque ad Illyricum
Evangelium adimplevit, non omnibus Ecclesiis, quas locuerat, scripsit, sed & iis, quibus scripsit, pau-
:as admodum lineas exaravit. Petrus autem, cui tan-
quam fundamento superstructa est Ecclesia Christi, idversus quam nec ipsæ inferorum portæ prævalituræ
unt, unam duntaxat omnium consensu receptam re-
iquit Epistolam. Concedamus vero & secundam ejus esse: de hac enim ambigitur. Jam vero quid
dicendum est de eo, qui in sinu Christi recubuit, Joanne? Qui quidem unum reliquit Evangelium,
tametsi fateatur tot se libros scribere potuisse, quot nec orbis ipse terrarum posset continere. Scripsit
præterea Revelationem; jussus silere, nec septem to-
nitruum voces perscribere. Scripsit etiam Epistolam admodum brevem. Sed concedamus, si placet, &
secundam & tertiam ab illo scriptas esse; neque enim has genuinas illius esse omnes consentiunt. Ambæ
tamen vix centum versus continent.

Εἰτα, ἀπαριθμησαμενος προφητας και ἀποςολους, ὀλιγα ἑκαςȣ, ἢ ȣ̓δε ὀλιγα γραψαντος, ἐπαγει.

Μετα ταυτα ἰλιγγιαν μοι ἐπερχεται σκοτοδινιωντι, μη ἀρα πειθαρχων σοι ȣ̓κ ἐπειθαρχησα Θεῳ, ȣ̓δε τους ἁγιȣς ἐμιμησαμην· εἰ μη σφαλλομαι τοινυν ἐμαυτῳ συναγορευων δια το πανυ σε φιλειν, και ἐν μηδενι ἐθελειν λυπειν τοιαυτας ἑυρισκω εἰς ταυτα ἀπολογιας. προ παντων παρεθεμεθα το ἐκ του Εκκλησιαςου λεγοντος, υἱε μȣ, φυλαξαι τȣ ποιησαι βιβλια πολλα. τȣτῳ ἀντιπαραβαλλω ἐκ των Παροιμιων τȣ αὐτȣ Σολομωντος ῥητον, ὁ φησιν· ἐκ πολυλογιας ȣ̓κ ἐκφευξῃ ἁμαρτιαν, φειδομενος δε χειλεων νοημων ἐσῃ. και ζητω, εἰ το ὁποια ποτ' ȣ̓ν λεγειν πολλα, πολυλογειν ἐςιν, κἀν ἁγια τις και σωτηρια λεγῃ πολλα. εἰ γαρ τȣθ' ȣ̔τως ἐχει, και πολυλογει ὁ πολλα διεξιων ὠφελιμα, αὐτος ὁ Σολομων ȣ̓κ ἐκπεφευγε την ἁμαρτιαν, λαλησας τρεις χιλιαδας παραβολων, και ᾠδας πεντακισχιλιας, και περι των ξυλων ἀπο της κεδρȣ της ἐν τῳ Λιβανῳ, και ἑως της ὑσσωπȣ της ἐκπορευομενης δια τοιχȣ· ἐτι δε και περι των κτηνων, και περι των πετεινων, και περι των ἑρπετων, και περι των ἰχθυων. πως γαρ δυναται διδασκαλιαν ἀνυειν τις χωρις της ἁπλȣςερον νοȣμενης πολυλογιας, και αὐτης της σοφιας φασκȣσης τοῖς ἀπολλυμενοις, ἐξετεινον λογȣς, και ȣ̓ προσειχετε; ὁ δε Παυλος φαινεται διατελων ἑωθεν μεχρι μεσονυκτιȣ ἐν τῳ διδασκειν, ὁτε και Ευτυχος καταφερομενος ὑπνῳ καταπεσων ἐταραξε τȣς ἀκȣοντας, ὡς τεθνηκως. εἰ τοινυν ἀληθες το· ἐκ πολυλογιας ȣ̓κ ἐκφευξῃ ἁμαρτιαν ἀληθες δε και το μη ἡμαρτηκεναι πολλα περι των προειρημενων τον Σολομωντα ἀπαγγειλαντα, μηδε τον Παυλον παρατειναντα μεχρι μεσονυκτιȣ, ζητητεον τις ἡ πολυλογια, κἀκειθεν μεταβατεον ἐπι το ἰδειν τινα τα πολλα βιβλια. ὁ πας δη τȣ θεȣ λογος, ὁ ἐν ἀρχῃ προς τον Θεον, ȣ̓ πολυλογια ἐςιν, ȣ̓ λογοι· λογος γαρ εἰς

συνεςως

Deinde, Prophetis & Apostolis enumeratis, quorum singuli pauca, sed neque pauca conscripserunt, addit (Origenes).

Interprete Joanne Tarino.

4. Hæreo deinde ac caligantibus oculis vertigine æstuo, ne tibi obtemperans non obedierim Deo, neque sanctos sim imitatus: nisi jam propter vehementiam amoris in te mei, quodque nolim molestiæ quidquam a me tibi afferri, erro ipse in hoc meæ caussæ patrocinio, & hasce excusationes comminiscor. Ante omnia proposuimus id ex Ecclesiaste docente: *Fili mi, cave ut multos libros componas.* Huic compono ex Proverbiis ejusdem Solomonis dictum hoc: *E multo sermone non effugies peccatum; si parcas autem labiis, sapiens eris.* Et quæro, an quomodocumque multa dicere, loquacitas sit, quamvis sancta quis & salutaria dicat multa: si enim ita se res habet, & loquax est, qui multa edisserit utilia, certe nec ipse *Solomon* peccatum effugit, qui *ter mille parabolas effudit, canticorum quinque millia, & de arboribus, a cedro Libani ad hyssopum, quæ exit e pariete; præterea & de quadrupedibus, de volucribus, de reptilibus, & de piscibus.* Quomodo enim perfecte docere quis potest sine illa nude intellecta loquacitate, cum & ipsa sapientia dicat perditis: *Extendebam sermones, & non attendebatis?* Paulum autem ab ortu solis ad mediam noctem assidue docuisse planum est, cum & Eutychus deferente somno prolapsus audientes conturbavit, utpote mortuus. Si enim verum est: *E multo sermone non effugies peccatum*, & verum est non peccasse Salomonem, qui multa de supradictis disseruit, neque Paulum, qui sermonem ad mediam noctem produxit; quærendum est, quæ sit loquacitas; inde transgressis videndum est, quinam sint multi libri. Jam omnis Dei sermo, qui in principio erat apud Deum, non est multiloquium, non sermones; sermo enim est unus ex multis

συνεςως ἐκ πλειονων θεωρηματων, ὡν ἑκαςον θεωρημα μερος ἐςι τȣ ὁλȣ λογȣ· οἱ δε ἐξω τȣτȣ ἐπαγγελλομενοι περιεχειν διεξοδον και ἀπαγγελιαν ὁποιαν δηποτε, εἰ και ὡς περι ἀληθειας εἰσι λογοι, και παραδοξοτερον γε ἐρω, ȣδεις αὐτων λογος, ἀλλ᾽ ἑκαςοι λογοι. ȣδαμȣ γαρ ἡ μονας, και ȣδαμȣ το συμφωνον, και ἑν· ἀλλα παρα το διεσπασθαι και μαχεσθαι, το ἑν ἀπ᾽ ἐκεινων ἀπωλετο, και γεγονασιν ἀριθμοι, και ταχα ἀριθμοι ἀπειροι. ὡςε κατα τȣτ᾽ ἀν ἡμας εἰπειν, ὁτι ὁ φθεγγομενος ὁ δηποτε της θεοσεβειας ἀλλοτριον, πολυλογει· ὁ δε λεγων τα της ἀληθειας, κἀν εἰπη τα παντα ὡς μηδεν παραλιπειν, ἑνα ἀει λεγει λογον, και ȣ πολυλογȣσιν οἱ ἁγιοι τȣ σκοπȣ τȣ κατα τον ἑνα ἐχομενοι λογον. εἰ τοινυν ἡ πολυλογια ἐκ των δογματων κρινεται, και ȣκ ἐκ της των πολλων λεξεων ἀπαγγελιας, ὁρα εἰ ȣτω δυναμεθα ἑν βιβλιον τα παντα ἁγια εἰπειν, πολλα δε τα ἐξω τȣτων. ἀλλ᾽ ἐπει μαρτυριȣ μοι δει του ἀπο της θειας γραφης, ἐπισκεψαι εἰ πληκτικωτατα δυναμαι τουτο παραςησαι, κατασκευασας, ὁτι περι Χριςȣ καθ᾽ ἡμας ȣκ ἐν ἑνι γεγραπται βιβλιῳ κοινοτερον ἡμων τα βιβλια νοȣντων. γεγραπται γαρ και ἐν τῃ Πεντατευχῳ· εἰρηται δε και ἐν ἑκαςῳ των προφητων, και ἐν τοις ψαλμοις, και ἁπαξαπλως, ὡς φησιν αὐτος ὁ σωτηρ, ἐν πασαις ταις γραφαις, ἐφ᾽ ἁς ἀναπεμπων ἡμας φησιν, ἐρευνατε τας γραφας, ὁτι ὑμεις δοκειτε ἐν αὐταις ζωην αἰωνιον ἐχειν. και ἐκειναι εἰσιν αἱ μαρτυρȣσαι περι ἐμȣ. εἰ τοινυν ἀναπεμπει ἡμας ἐπι τας γραφας ὡς μαρτυρȣσας περι αὐτȣ, ȣκ ἐπι τηνδε μεν πεμπει, ἐπι τηνδε δε ȣ· ἀλλ᾽ ἐπι πασας τας ἀπαγγελȣσας περι αὐτȣ, ἁς τινας ἐν τοις ψαλμοις κεφαλιδα ὀνομαζει βιβλιȣ, λεγων, ἐν κεφαλιδι βιβλιȣ γεγραπται περι ἐμȣ. ὁ γαρ ἁπλως θελων ἐκλαβειν το· ἐν κεφαλιδι βιβλιȣ γεγραπται περι ἐμȣ, ἐπι οἱȣ δηποτε ἑνος των περιεχοντων τα περι αὐτȣ, ἀπαγγελλετω τινι λογῳ τηνδε την βιβλον ἑτερας προκρινει. ἱνα γαρ μη ὑπολαμβανῃ της ἐπ᾽ αὐτην την των ψαλμων βιβλον ἀναφερειν

sententiis compositus, quarum quælibet pars est totius sermonis. Qui vero extra hunc pollicentur se continere digressionem & expositionem quamlibet, etsi quasi de veritate sermones sint, novum ac insolens dico, nullus ipsorum sermo est, sed singuli sermones; nullibi enim unitas est, nullibi concentus & unum: sed quod distracti sint, sibique pugnent, unitas illis periit, & facti sunt numeri, & fortasse numeri infiniti. Itaque congruenter his dicimus, qui a divino cultu alienum quidlibet dicit, loquacem esse; qui vero dicit, quæ vera sunt, etsi omnia dixerit, nihilque reliqui fecerit, unum semper dicit: neque in loquacitatis vitium incidunt sancti, qui scopum habent unius sermonis semper propositum. Si igitur multiloquium præceptis dijudicatur, non vero numero dictionum, vide an ita possimus, unum esse librum omnes sacros dicere, & multos libros, qui extra hos sunt. Sed quoniam testimonio mihi opus est a divina Scriptura, perpende num id mirifice exponere queam, ubi constituero de Christo secundum nos, non in uno scriptum esse libro, si communi sensu sacros libros intelligamus; scriptum est enim in quinque libris Mosis, dictum est in singulis Prophetis, in Psalmis, & omnino, ut ipse Servator ait, in cunctis Scripturis, ad quas remittens nos, dicit: *Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere. Et illa sunt, quæ testimonium perhibent de me.* Si nos igitur remittit ad Scripturas tanquam de se testimonium perhibentes, non ad hanc nos mittit, ad illam non item, sed ad omnes, quæ de ipso pronunciant, quas in Psalmis caput libri appellat, dicens: *In capite libri scriptum est de me.* Qui enim hoc nude velit accipere: *In capite libri scriptum est de me*, de uno aliquo eorum, qui id quod ad ipsum pertinent, declarat qua ratione hunc librum alteri anteponit. Sed ne quis existimet nos dictum illud ad

φερειν ἡμας τον λογον, λεκτεον προς αὐτον, ὁτι ἐχρην εἰρησθαι, ἐν ταυτη τη βιβλῳ γεγραπται περι ἐμȣ. νυν δε φησι παντα μιαν κεφαλιδα, τῳ ἀνακεφαλαιȣσθαι τον περι αὐτȣ εἰς ἡμας ἐληλυθοτα λογον, εἰς ἑν. τι δε και το βιβλιον ἑωρασθαι γεγραμμενον ὑπο τȣ Ιωαννȣ ἐμπροσθεν και ὀπισθεν, και κατεσφραγισμενον, ὁπερ ȣ̓δεις ἠδυνατο ἀναγνωναι, και λυσαι τας σφραγιδας αὐτȣ, εἰ μη ὁ λεων ὁ ἐκ της φυλης τȣ Ιȣδα, ἡ ῥιζα Δαβιδ, ὁ ἐχων την κλειν τȣ Δαβιδ, και ἀνοιγων και ȣ̓δεις κλεισει, και κλειων και ȣ̓δεις ἀνοιξει; ἡ γαρ πασα γραφη ἐςιν ἡ δηλȣμενη δια της βιβλȣ, ἐμπροσθεν μεν γεγραμμενη, δια την προχειρον αὐτης ἐκδοχην, ὀπισθεν δε δια την ἀνακεχωρηκυιαν και πνευματικην. παρατηρητεον προς τȣτοις, εἰ δυναται ἀποδεικτικον τȣ τα ἁγια μιαν τυγχανειν βιβλον, τα δε ἐναντιως ἐχοντα, πολλας, το ἐπι μεν των ζωντων, μιαν εἰναι την βιβλον ἀφ' ἡς ἀπαλειφονται οἱ ἀναξιοι αὐτης γεγενημενοι, ὡς γεγραπται· ἐξαλειφθητωσαν ἐκ βιβλȣ ζωντων· ἐπι δε των κρισει ὑποκειμενων βιβλȣς φερεσθαι· φησι γαρ ὁ Δανιηλ, κριτηριον ἐκαθισε, και βιβλοι ἠνεωχθησαν. τῳ δε ἑνικῳ της θειας βιβλȣ και Μωσης μαρτυρει λεγων· εἰ μεν ἀφῃς τῳ λαῳ την ἁμαρτιαν, ἀφες· εἰ δε μη, ἐξαλειψον με ἐκ της βιβλȣ, ἡς ἐγραψας. ἐγω και το παρα τῳ Ησαϊα ȣ̓τως ἐκλαμβανω. ȣ̓ γαρ ἰδιον της τȣτȣ προφητειας, το νἰναι τȣς λογȣς τȣ βιβλιȣ ἐσφραγισμενȣς, μητε ὑπο τȣ μη ἐπιςαμενȣ γραμματα ἀναγινωσκομενȣς, δια το μη εἰδεναι αὐτον γραμματα, μητε ὑπο τȣ ἐπιςαμενȣ, δια το ἐσφραγισθαι την βιβλον. ἀλλα τȣτο ἐπι πασης γραφης ἀληθευεται δεομενης τȣ κλεισαντος λογȣ ἀνοιξοντος, ȣ̓τος γαρ κλεισει και ȣ̓δεις ἀνοιξει· και ἐπαν ἀνοιξῃ, ȣ̓κετι ȣ̓δεις ἀποριαν δυναται τῃ ἀπ' αὐτȣ σαφηνειᾳ προσενεγκειν. δια τȣτο λεγεται, ὁτι ἀνοιξει και ȣ̓δεις κλεισει. το παραπλησιον δε και ἐπι της εἰρημενης βιβλȣ παρα τῳ Ιεζεκιηλ ἐλαμβανω, ἐν ᾗ ἐγεγραπτο θρηνος, και μελος, και ȣ̓αι. πασα γαρ βιβλος περιεχει το των ἀπολλυμενων ȣ̓αι, και το περι των σα-

ζομενων

librum Pſalmorum referre, reſpondendum eſt illi, dici oportuiſſe, *In hoc libro ſcriptum eſt de me.* Nunc autem vocat omnia unum caput, quod in unum caput colligatur, qui de ipſo ad nos ſermo pervenit. Quid? vidiſſe Joannem librum ſcriptum intus & foris & obſignatum, quem nemo poterat legere, neque ſolvere ſignacula ejus, niſi leo de tribu Juda, radix David, *qui habet clavim David, qui aperit, & nemo claudet; qui claudit, & nemo aperiet?* Univerſa enim Scriptura eſt, quæ libro illo ſignificatur: anterius quidem ſcripta, propter facilem illius expoſitionem; poſterius vero, propter remotiorem, & qui a Spiritu eſt, ſenſum. Obſervandum eſt præterea, ſi ſanctos codices unum eſſe librum, qui vero his adverſantur, multos, demonſtrari poteſt, eoquod viventium unus ſit liber, ex quo delentur, qui indigni ipſo facti ſunt, ut ſcriptum eſt: *Deleantur de libro viventium;* de his vero, qui judicio ſubjiciuntur, non liber, ſed libri dicuntur: ait enim Daniel: *Judicium conſedit, & libri aperti ſunt.* Unitati etiam divini libri teſtimonium adſcribit Moſes dicens: *Si quidem dimittis populo peccatum, dimitte; ſi non dimiſeris, dele me ex libro tuo, quem ſcripſiſti.* Et illud apud Eſaiam ſic interpretor. Non enim proprium eſt hujus prophetiæ, ut ſint ſermones libri obſignati, & non legantur ab eo, qui neſcit literas, quia is neſcit literas, neque ab eo, qui ſcit, quia obſignatus eſt liber. Sed id verum eſt in univerſa Scriptura, quæ indiget verbo Dei, quod clauſit, ut aperiat; hoc enim *claudet, & nemo aperiet*: & cum aperuerit, nemo deinde poteſt dubitationem ad ipſius expoſitionem afferre. Ob eam rem dicitur: *Aperiet, & nemo claudet.* Simile quid de libro, qui eſt apud Ezechielem, accipio, *in quo ſcripta erat lamentatio, & modulatio, & væ.* Omnis enim liber continet væ iis, qui pereunt, & canticum de iis, qui ſervantur, & de iis, qui intermedii ſunt, lamen-

ζομενων μελος, και τον περι των μεταξυ θρηνον. ἀλλα και ὁ ἐσθιων Ιωαννης μιαν κεφαλιδα ἐν ᾗ γεγραπται τα ἐμπροσθεν και τα ὀπισθεν, την πασαν νενοηκε γραφην, ὡς βιβλον μιαν ἡδιςην, κατα τας ἀρχας νουμενην, ὁτε τις αὐτην μασαται· πικραν δε τη ἑκαςυ των ἐγνωκοτων συναισθησει τη περι ἑαυτου, ἀναφαινομενην. ἐτι προσθησω εἰς την τυτυ ἀποδειξιν ῥητον ἀποςολικον μη νενοημενον ὑπο των τυ Μαρκιώνος, και δια τυτο ἀθετυντων τα ἐυαγγελια· το γαρ τον Αποςολον λεγειν, κατα το ἐυαγγελιον μυ ἐν Χριςῳ Ιησυ, και μη φασκειν ἐυαγγελια, ἐκεινοι ἐφιςαντες φασιν, ὐκ ἀν πλειονων ὀντων ἐυαγγελιων τον Αποςολον ἑνικως το ἐυαγγελιον εἰρηκεναι· οὐ συνιεντες ὁτι ὡς εἱς ἐςιν ὁν ἐυαγγελιζονται πλειονες, ὑτως ἑν ἐςι τη δυναμει το ὑπο των πολλων ἐυαγγελιον ἀναγεγραμμενον· και το ἀληθως δια τεσσαρων ἑν ἐςιν ἐυαγγελιον. εἰ τοινυν ταυτα πεισαι ἡμας δυναται τι ποτε ἐςι το ἑν βιβλιον, και τι τα πολλα, νυν μαλλον φροντιζω ὐ δια το πληθος των γραφομενων, ἀλλα δια την δυναμιν των νουμενων, πηποτε περιπεσω τῳ παραβαινειν την ἐντολην, ἐαν τι παρα την ἀληθειαν ὡς ἀληθειαν ἐκθωμαι, κἀν ἐν ἑνι τον γραφομενων. ἐκει γαρ ἐσομαι γραψας βιβλια πολλα· και νυν δε προφασει γνωσεως ἐπανιςαμενων των ἑτεροδοξων τη ἁγιᾳ τυ Θευ ἐκκλησιᾳ, και πολυβιβλυς συνταξεις Φεροντων, ἐπαγγελλομενας διηγησιν των ἐυαγγελικων και ἀποςολικων διαταξεων, ἐαν σιωπησωμεν μη παρατιθεντες αὐτοις τα ὑγιη και ἀληθη δογματα, ἐπικρατησυσι των λιχνων ψυχων ἀποριᾳ τροφης σωτηριυ, ἐπι τα ἀπηγορευμενα σπευδυσων, και ἀληθως ἀκαθαρτα και βδελυκτα βρωματα. διοπερ ἀναγκαιον μοι δοκει εἰναι τον δυναμενον πρεσβευειν ὑπερ τυ ἐκκλησιαςικυ λογυ ἀπαραχαρακτως, και ἐλεγχειν τυς την ψευδωνυμον γνωσιν

μετα-

tationem. Sed Joannes, qui caput unum devoravit, cujus anteriora & posteriora perscripta erant, Scripturam omnem intelligit, ut librum unum suavissimum, quamprimum percipitur, cum quis eum veluti mandit, acerbum vero uniuscujusque eorum, qui perceperunt, sensui ac conscientiæ, quæ ipsum prodit. Addam præterea ad ejus rei firmamentum, dictum Apostoli nusquam intellectum ab iis, qui Marcionem affectantur, qui proinde Evangelia aspernantur & improbant: quod enim ait Apostolus: *Secundum Evangelium meum in Christo Jesu*, nec dicit Evangelia, illi huic dicto imminentes asserunt, eo quod non plura sint Evangelia, Apostolum numero unitatis Evangelium dixisse; ob idque non intelligentes quemadmodum unus est, quem plures prædicant, sic unum esse virtute, quod a multis scriptum est Evangelium. Et revera quod per quatuor scriptum est, unum est Evangelium. Quare si hæc fidem facere apud nos possunt, quid sit unus liber, & quid multi, nunc magis sum sollicitus, non quidem propter multitudinem scriptorum, sed propter vim intellectorum, ne forsan eo prolabar, ut mandatum transiliam, si quid præter veritatem tunquam veritatem exponam, vel in uno meorum commentariorum. Tum enim fuero multorum librorum scriptor: cumque nunc specie ac prætextu cognitionis alienarum opinionum affeclæ in sanctam Dei Ecclesiam insurgant, & multorum librorum compositiones divulgent, quibus Evangelicarum & Apostolicarum constitutionum expositionem pollicentur; si jam sileamus, nec illis salutaria & vera documenta apponamus, avidas & jejunas animas cibi inopia expugnabunt; ad vetitas & omnino impuras abominandasque escas festinantes. Quare necesse mihi videtur esse, eum, qui sine fraude ac prævaricatione potest pro Ecclesiastico sermone oratorem se interponere, & eos confutare, qui falsam sibi cognitionem

 assumunt,

μεταχειριζομενους, ἱςασθαι κατα αἱρετικων ἀναπλασματων ἀντιπαραβαλλοντα το ὑψος του ἐυαγγελικου κηρυγματος, πεπληρωμενον συμφωνιας δογματων κοινων τῃ καλουμενῃ παλαιᾳ προς την ὀνομαζομενην καινην διαθηκην. αὐτος γουν ἀποριᾳ των πρεσβευοντων τα κρειττονα, μη φερων την ἀλογον και ἰδιωτικην πιςιν, δια την προς τον Ιησουν ἀγαπην, ἐπεδεδωκεις ποτε σαυτον λογοις, ὧν ὑςερον τῃ δεδομενῃ σοι συνεσει καταχρησαμενος εἰς δεον, καταγνους ἀπεςης. ταυτα δε φημι κατα το φαινομενον μοι ἀπολογουμενος περι των δυναμενων λεγειν και γραφειν· περι δε ἐμαυτου ἀπολογουμενος, μη ἀρα ου τοιαυτης ὢν ἑξεως ὁποιαν ἐχρην τον παρα θεου ἱκανουμενον διακονον της καινης διαθηκης, ου γραμματος, ἀλλα πνευματος, τολμηροτερον ἐμαυτον τῳ ὑπαγορευειν ἐπιδιδωμι.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

assumunt, stare adversus hæretica commenta, & excelsitatem Evangelici præconij illis opponere, in quo est plenissima consensio communis doctrinæ, veteris, quod vocant, cum novo Testamento. Tuque ipse adeo eorum penuria, qui meliora affererent, cum rationi pugnantem & absurdam fidem, quæ tua erat in Jesum pietas, minime ferre posses; iis te olim sermonibus tradideras, quibus postea, usus ea, ut decebat, quæ data tibi est, prudentia, damnatis discessisti. Hæc autem dico ad eorum, qui & dicere & scribere possunt, quatenus mihi apparet, defensionem. Sed & meam ipsius causam dico, qui non eo instructu & habitu, quo esse oportet eum, qui a Deo sit idoneus factus novi Testamenti administer, non literæ, sed spiritus, audacius me ad dicendum projiciam.

Ex eodem Tomo V. apud Pamphilum Martyrem in Apologia pro Origene.

Unigenitus Filius Salvator noster, qui solus ex Patre natus est, solus natura & non adoptione Filius est.

Item in eodem Libro.

Unus ergo est verus Deus, *qui solus habet immortalitatem, lucem habitat inaccessibilem.* Unus & verus Deus, ne scilicet multis veri Dei nomen convenire credamus. Ita ergo & hi, qui accipiunt *spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba Pater*, filii quidem Dei sunt, sed non sicut unigenitus Filius. Unigenitus enim natura Filius, & semper & inseparabiliter Filius est: cæteri vero pro eo, quod susceperunt in se filium Dei, potestatem acceperunt filii Dei fieri. *Qui* licet *non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati* sint, non tamen ea nativitate sunt nati, qua natus est unigenitus Filius. Propter quod quantam differentiam verus Deus habet ad eos, quibus dicitur: *Ego dixi, Dii estis:* tantam differentiam habet verus Filius ad eos, qui audiunt: *filii Excelsi omnes.*

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ

ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ

ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ ϛʹ.

Πασα μεν οἰκια ὡς ἐνι μαλιϛα ϛεῤῥοτατα κατασκευασθησομενη, ἐν ἐυδιᾳ και νηνεμιᾳ οἰκοδομειται, ἱνα μη ἐμποδιζηται την δεουσαν πηξιν ἀναλαβειν· ὁπως δυνηται και τοιαυτη γενεσθαι, ὡϛε ὑπομειναι πλημμυρας ὁρμην, και προσρηξιν ποταμου, και ὁσα φιλει, χειμωνος συμβαινοντος, ἐλεγχειν μεν τα σαθρα των οἰκοδομηματων, δεικνυναι δε τα την οἰκειαν ἀρετην ἀπειληφοτα των κατασκευασματων. ἐξαιρετως δε ἡ των της ἀληθειας θεορηματων δεκτικη, λογικη ὡς ἐν ἐπαγγελιᾳ ἡ γραμμασιν οἰκοδομη, τοτε μαλιϛα οἰκοδομειται, καλως συνοικοδομουντος τῳ προθεμενῳ τῳ ἀριϛον τουτο ἐργον ἐπιτελειν του θεου, ἐπαν γαληνιαζῃ τῃ ὑπερεχουσῃ παντα νουν εἰρηνῃ χρωμενη ἡ ψυχη, πασης ταραχης ἀλλοτριουμενη, και οὐδαμως κυματουμενη. ταυτα δη μοι δοκουσιν ἀκριβως κατανενοηκοτες οἱ του προφητικου πνευματος ὑπηρεται, και οἱ του ἐυαγγελικου κηρυγματος διακονοι ἀξιους ἑαυτους παρειληφεναι του λαβειν την ἐν κρυπτῳ, εἰρηνην, ἀπο του ἀιει τοις ἀξιοις διδοντο. αὐτην, του εἰρηκοτος, εἰρηνην ἀφιημι ὑμιν, εἰρηνην την ἐμην διδωμι ὑμιν· οὐ καθως ὁ κοσμος διδωσιν εἰρηνην, κἀγω διδωμι ὑμιν. ἐπισκοπησον δη μηποτε τοιουτον τι αἰνιττεται περι τον Δαβιδ και Σολομωντα ἡ περι του ναου ἱϛορια.

Δαβιδ

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM
SECUNDUM JOANNEM
TOMUS SEXTUS.

PRÆFATIO.

Interprete Ambrosio Ferrario.

Omnis quidem domus, quæ, quantum fieri potest, firmissime construenda est, sereno tempore & tranquillo ædificatur: ne impediatur decenem recipere stabilitatem, ut talis esse possit, quæ ıstineat impetum exundationis, & allisionem fluvii, t quæcumque solent, si contingat tempestas, quæam ædificia putrida ac debilia, atque quæ firma & :abilia propriam virtutem receperint, declarare. Præipue vero ædificium rationis compos, constans veıti in promissione, & literis, contemplationum veitatis capax, potissimum tum probe ædificatur [Deo, na cum eo, qui optimum præstantissimumque hoc pus perficere constituit, ædificante:] cum anima, ace illa, quæ omnem intelligentiam superat, utens ıtıma tranquillitate potitur, ab omni tumultu libeata, & nullis undarum procellis agitata. Hæc igiur accurate cum perspexissent, & Prophetici spiriıs interpretes, & Evangelicæ prædicationis ministri, ıihi videntur seipsos dignos exhibuisse, qui accipeent pacem interiorem ab eo, qui eam dignis semper xhibet, quique dixit: *Pacem relinquo vobis, pacem ıeam do vobis: non quomodo mundus dat pacem, ego do ·obis pacem.* Proinde inspice, num quando tale quid ınuat historia Davidis & Solomonis de Templo.

David

Δαβιδ μεν γαρ πολεμες κυριε πολεμων, και προς πλειονας ἱςαμενος ἐχθρες ἑαυτε και τε Ισραηλ, θελων οἰκοδομησαι ναον τῳ θεῳ, ὑπο τε θεε δια τε Ναθαν κωλυεται, λεγοντος προς αὐτον· ὀυκ οἰκοδομησεις μοι οἰκον, ὁτι ἀνηρ αἱματων συ· Σολομων δε ὀναρ τον θεον ἰδων, και ὀναρ την σοφιαν λαβων, ἐτηρειτο γαρ το ὑπαρ τῳ λεγοντι, ἰδε πλειον Σολομωντος ὡδε, ἐν βαθυτατῃ γενομενος εἰρηνῃ, ὡς ἀναπαυεσθαι τοτε ἑκαςον ὑποκατω της ἀμπελε αὐτε, και ὑποκατω της συκης αὐτε, και της κατα τες χρονες αὐτε εἰρηνης ἐπωνυμος τυγχανων· Σολομων γαρ ἑρμηνευεται εἰρηνικος· δια την εἰρηνην σχολαζει τον διαβοητον οἰκοδομησαι ναον τῳ θεῳ. και κατα τες Εσδρα χρονες, ὁτε νικᾳ ἡ ἀληθεια τον οἰνον, και τον ἐχθρον βασιλεα, και τας γυναικας, ἀνοικοδομειται ὁ ναος τῳ θεῳ. ταυτα δ' ἡμιν ἀπολογεμενοις προς σε, ἱερε Αμβροσιε, εἰρηται, ἐπει τον ἐυαγγελικον πυργον κατα την ἁγιαν σε προτροπην ἐν γραμμασιν οἰκοδομησαι θελησαντες ἐψηφισαμεν μεν καθεσθεντες την δαπανην, εἰ ἐχομεν τα προς ἀπαρτισμον, ἱνα μη, ἐμποδιζωμεθα ὑπο των θεωρεντων, καταβαλλομενοι, ἐκτελεσαι δε το ἐργον μη δεδυνημενοι. ψηφισαντες δε ἑτοιμα μεν τα εἰς ἀπαρτισμον της οἰκοδομης ἡμιν παροντα, ὀυ κατειληφαμεν, τῳ θεῳ δε πεπιςευκαμεν τῳ πλετιζοντι ἐν παντι λογῳ και πασῃ γνωσει, ὁτι ἀγωνιζομενες ἡμας αὐτες τηρειν τες πνευματικες νομες πλετιζει, και ἐκ των ἐπιχορηγεμενων ὑπ' αὐτε προκοπτοντες ἐν τῳ οἰκοδομειν, φθασομεν και ἐπι την ςεφανην τε οἰκοδομηματος, κωλυεσαν πιπτειν τον ἀνεληλυθοτα ἐπι το δωμα τε λογε, ἀπο μονων των ἐςερημενων της ςεφανης πιπτοντων των πιπτοντων, δια το ἀτελες των οἰκοδομηματων, φονων αἰτιων τοις ἐν αὐτῳ τυγχανεσι, και πτωματων γινομενων. και μεχρι γε τε πεμπτε τομε, εἰ και ὁ κατα την Αλεξανδρειαν χειμων ἀντιπραττειν ἐδοκει, τα διδομενα ὑπηγορευσαμεν, ἐπιτιμωντος τοις ἀνεμοις, και τοις κυ-

μασι

David ſiquidem hoſtes Domini debellans, & contra plures inſtans ſui ipſius, & Iſraelis inimicos, volens ædificare templum Deo, a Deo per Nathan prohibetur dicente: *Non ædificabis mihi domum, quia vir ſanguinum es tu:* Solomon autem, qui Deum per ſomnium conſpexit, quique etiam ſapientiam per ſomnium cepit (ſervabatur enim revera dicenti: *Ecce plus quam Solomon hoc in loco*) in altiſſima pace exiſtens, ita ut unusquisque ſub ſua vite, & ſub ſua ficu requieſceret, cognomen ejus pacis habens, quæ ſuo tempore contigerat (nam Solomon interpretatur, Pacificus) propter pacem, vacat ad ædificandum Deo celeberrimum templum. Quin Esdræ tempore, cum vinum & inimicum regem, ac denique mulieres vincit veritas, reædificatur templum Deo. Hæc a nobis ſint tibi dicta, o ſacer Ambroſi, pro defenſione noſtra: quoniam turrim Evangelicam ex ſancto hortatu tuo volentes literis ædificare, ſupputavimus quidem ſedentes ſumptum an habeamus ad ea, quibus opus eſt ad perficiendum: ne illudamur reprehenſi ab intuentibus, tanquam qui fundamentum quidem jecerimus, perficere vero opus nequiverimus. Cæterum ſupputatione facta cum deprehendiſſemus, perficiendæ fabricæ, ea quæ paraveramus, non ſufficere, id totum Deo commiſimus ditanti in omni ſermone & cognitione; credentes, quod nos ipſos leges ſervare ſpirituales conantes ditabit; & quod progredientes in ſtructura adjuti his, quæ ipſe ſuppeditaverit, ad ædificii etiam coronam perveniemus: quæ eum, qui aſcenderit ad domum ſermonis, cadere prohibet; cum ab his tantum domibus, quæ corona carent, cadant ii, qui cadunt, propter imperfectionem ædificiorum, quæ cædes, & caſus cauſantur his, qui in eodem ſunt loco. Jam ad quintum usque tomum, quamvis adverſari nobis videretur Alexandriæ procella, quæ conceſſa fuere, loquuti ſumus,

Jeſu

μασι της θαλασσης τε Ιησε. και εκ τε δε επιπεσοντος προεληλυθοτες εξελκυσθημεν απο της Αιγυπτε, ρυσαμενε ημας τε θεε τε εξαγαγοντος τον λαον αυτε απ' αυτης· επειτα τε εχθρε πικροτατα ημων καταστρατευσαμενε δια των καινων αυτε γραμματων, των αληθως εχθρων τω ευαγγελιω, και παντας τους εν Αιγυπτω ανεμες της πονηριας καθ' ημων εγειραντος, στηναι μαλλον με προς τον αγωνα παρεκαλει ο λογος, και τηρησαι το ηγεμονικον, μηποτε μοχθηροι λογισμοι εξισχυσωσι τον χειμωνα και τη ψυχη με επεισαγαγειν, ηπερ ακαιρως πριν γαληνην την διανοιαν λαβειν συναπτειν τα εξης της γραφης. και οι συνηθεις δε ταχυγραφοι μη παροντες τε εχεσθαι των υπαγορευσεων εκωλυον. νυν δ' οτε τα καθ' ημων πεπυρωμενα πολλα, σβεννυντος θεε, βελη ημβλυνται, και ενεθισθεισα ημων η ψυχη τοις συμβεβηκοσι δια τον ερανιον λογον, φερειν ραον βιαζεται τας γεγενημενας επιβελας, ωσπερει ποσης ευδιας λαβομενοι, εκετι υπερτιθεμενοι υπαγορευειν τα ακολεθα βελομεθα, θεον διδασκαλον υπηχεντα εν τω αδυτω της ψυχης ημων παρειναι ευχομενοι, ινα τελος λαβη η της κατα Ιωαννε διηγησεως τε ευαγγελιε οικοδομη, γενοιτο δ' ο θεος επηκοος ημων τη ευχη, εις το συναψαι δυνηθηναι το σωμα τε ολε λογε, μηκετι μεσολαβεσης περιστασεως, διακοπην του ειρμου της γραφης οποιανδηποτε ενεργησασθαι δυναμενης. ισθι δε οτι απο πολλης προθυμιας δευτεραν ταυτην αρχην ποιεμαι εκτες τουε, δια το τα προϋπεγορευθεντα ημιν εν τη Αλεξανδρεια εκ οιδ' οπως μη εκκομισθαι· βελτιον γαρ ηγησαμην, υπερ τε μη απρακτως μοι τεδε τε εργε παρελθειν, και τετον τον χρονον ηδη των λοιπων αρξασθαι, και μη, μετ' αδηλω τω ευρεθησεσθαι τα προϋπαγορευθεντα ημιν αναμενων, κερδος εκ ολιγον απολεσαι το των μεταξυ ημερων. και ταυτα μεν αυταρκως πεπροοιμιασθω, ηδη δε και της λεξεως εχωμεθα.

Jesu increpante ventos & undas maris. Ex hoc casu progressi, extracti sumus ex Ægypto, Deo nos liberante, qui eduxit populum suum ex ea; deinde inimico adversus nos acerbissime pugnante per suas novas literas, revera Evangelio inimicas, omnesque Ægypti ventos adversus nos concitante, stare me magis adhortabatur ratio ad certamen, & servare præstantissimam mei partem, quam importune conjungere restantem Scripturam, antequam rationis discursus tranquillitatem reciperet, ne forte cogitationes pravæ invalescerent in animam etiam meam procellam inducere. Quin absentes quoque, qui mihi de more adsunt, veloces scriptores, me prohibeant, quæ excogitassem, mandare literis. Nunc vero quando adversum nos ignitæ sagittæ multæ vanæ fuerunt factæ, Deo illas extinguente, & assueta anima nostra his, quæ cœlestis sermonis causa contingunt, ferre cogitur facilius factas insidias, veluti aliquantum serenitatis nacti, non amplius differentes dictare volumus, quæ restant, Deum magistrum in animæ nostræ adyto penetrali insonantem adesse precantes, ut finem accipiat structura enarrationis Evangelii secundum Joannem. Atque utinam audiat Deus preces nostras, ut corpus totius operis conjungere possimus, nec ulla posthac necessitas intercipiat atque interrumpat scripturæ seriem. Cæterum scias ex multa nos promptitudine initium sexti tomi denuo facere, eoquod quæ antea interpretati fueramus Alexandriæ, nescio quo pacto nobiscum allata non fuerunt. Melius enim ratus sum, ne interim etiam hoc opus cum ignavia intermitteretur, quæ restabant prosequi, quam dum incertus sum inveniendi, quæ interpretati fueramus, exspectare: hoc interim tempore, quod lucri non parva est accessio, pereunte. Et hæc prœmii loco satis sunto: nunc jam contextum sequamur.

Και αὔτη ἐςιν ἡ μαρτυρια τε Ιωαννε. Δευτερα αὔτη ἀναγεγραμμενη Ιωαννε τε Βαπτιςε περι Χριςε μαρτυρια, της προτερας ἀρξαμενης ἀπο του· ἕτος ἦν ὃν εἶπον, ὁ ὀπισω με ἐρχομενος, και ληγεσης εἰς το· ὁ μονογενης υἱος τε Θεε, ὁ ὢν εἰς τον κολπον τε πατρος, ἐκεινος ἐξηγησατο. ἐχ ὑγιως δε ὁ Ηρακλεων ὑπολαμβανει, ἐδεις τον Θεον ἑωρακεν πωποτε, και τα ἑξης φασκων εἰρησθαι ἐκ ἀπο τε μαθητε, ἀλλ' ἀπο τε Βαπτιςε. εἰ γαρ και κατ' αὐτον το, ἐκ τε πληρωματος αὐτε ἡμεις παντες ἐλαβομεν, και χαριν ἀντι χαριτος, ὅτι ὁ νομος δια Μωσεως ἐδοθη, ἡ χαρις και ἡ ἀληθεια δια Ιησε Χριςε ἐγενετο, ὑπο τε Βαπτιςε εἰρηται, πως ἐκ ἀκολεθον τον ἐκ τε πληρωματος τε Χριςε εἰληφοτα, και χαριν δευτεραν ἐπι προτερας χαριτος, ὁμολογεντα τε δια Μωσεως μεν δεδοσθαι τον νομον, την δε χαριν και την ἀληθειαν δια Ιησε Χριςε γεγονεναι, ἐκ των ἀπο τε πληρωματος εἰς αὐτον ἐληλυθοτων, νενοηκεναι πως Θεον ἐδεις ἑωρακεν πωποτε, και το τον μονογενη εἰς τον κολπον ὀντα τε πατρος την ἐξηγησιν αὐτῳ και πασι τοις ἐκ τε πληρωματος εἰληφοσι παραδεδωκεναι; ἐ γαρ νυν πρωτον ἐξηγησατο ὁ ὢν εἰς τον κολπον τε πατρος, ὡς ἐδενος ἐπιτηδειε προτερον γεγενημενε λαβειν ἁ τοις ἀποςολοις διηγησατο· εἰ γε πριν Αβρααμ γενεσθαι ὢν διδασκει ἡμας τον Αβρααμ ἠγαλλιασθαι, ἱνα ἰδη την ἡμεραν αὐτε, και ἐν χαρᾳ γεγονεναι. και το, ἐκ τε πληρωματος αὐτε ἡμεις παντες ἐλαβομεν, και το· χαριν ἀντι χαριτος, ὡς ἐν τοις προ τετων εἰρηκαμεν, δηλοι και τες προφητας ἀπο τε πληρωματος Χριςε την δωρεαν κεχωρηκεναι, και την δευτεραν χαριν ἀντι της προτερας αὐτες εἰληφεναι· ἐφθακεισαν γαρ κἀκεινοι ὑπο τε πνευματος χειραγωγεμενοι, μετα την ἐν τοις τυποις εἰσαγωγην, ἐπι την της ἀληθειας θεαν. διοπερ ἐ παντες οἱ προφηται, ἀλλα πολλοι ἐπεθυμησαν ἰδειν ἁ οἱ ἀποςολοι ἐβλεπον. εἰ γαρ ἦν προφητων διαφορα, οἱ τετελειωμενοι και διαφεροντες ἐκ ἐπεθυμησαν ἰδειν ἁ εἶδον οἱ ἀποςολοι, τεθεωρηκασι γαρ αὐτα. οἱ δε μη φθασαντες

2. *Et hoc est testimonium Joannis.* Secundum hoc est Joannis Baptistæ de Christo scriptum testimonium, primo testimonio incipiente ab illis verbis: *Hic erat, quem dixi; qui post me venit*, & desinente in ea: *Unigenitus filius Dei, qui est in sinu Patris, ille enarravit.* At vero non recte Heracleon suspicatur verba illa: *Nullus Deum vidit unquam*, & quæ sequuntur, dicta fuisse non a Baptista, sed a discipulo. Nam si etiam opinione sua, quod *ex plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia, quoniam lex per Mosen data est; gratia & veritas per Jesum Christum facta est*, a Baptista est dictum; quomodo non consequens est, eum, qui ex plenitudine Christi acceperit, & gratiam secundam pro gratia prima, quique fassus fuerit datam fuisse per Mosem legem; gratiam vero & veritatem per Jesum Christum factam fuisse, ex his, quæ ex plenitudine in ipsum devenissent, tum intellexisse, quomodo *Deum nullus vidit unquam*, tum etiam quod *Unigenitus ad sinum Patris existens*, hæc ipsi, & omnibus qui ex plenitudine ejus hausissent, enarraverit? Non enim nunc primum enarravit, qui est in sinu Patris, perinde quasi nullus antea idoneus exstiterit accipere, quæ Apostolis enarravit, quandoquidem antequam Abraham fieret existens, docet nos Abraham exsultasse, ut videret diem ipsius gavisumque fuisse. Quin quod ait: *Ex plenitudine ipsius nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia*, ut in superioribus diximus, arguit Prophetas etiam ex Christi plenitudine donum cepisse, gratiamque secundam pro prima eos sumpsisse: pervenerunt enim & illi a Spiritu manuducti, postquam introducti fuissent, atque exerciti in figuris, ad veritatis visionem. Quocirca non omnes *Prophetæ*, sed *multi desiderarunt videre, quæ* Apostoli viderunt. Nam si Prophetarum erat differentia, perfecti & præstantes non desiderarunt videre, quæ viderunt Apostoli: viderunt enim ipsa. Qui vero non

σαντες ὁμοιως τȣτοις εἰς το ὑψος ἀναβηναι τȣ λογȣ, ἐν ὀρεξει γεγονασι των τοις ἀποςολοις δια Χριςȣ ἐγνωσμενων. το γαρ, ἰδειν, ἡμεις ȣ͗ σωματικως εἰρησθαι ἐξειληφαμεν, και το, ἀκȣσαι, πνευματικως ἀπαγγελλομενον νενοηκαμεν, μονȣ τȣ ὠτα κτησαμενȣ ἀκȣειν παρεσκευασμενȣ των λογων τȣ Ιησȣ· ὁπερ ȣ͗ πανυ ἀθροως γινεται. ἐτι δε περι τȣ τȣς προ της σωματικης ἐπιδημιας του Ιησου ἁγιȣς πλεον τι των πολλων των πιςευοντων ἐσχηκοτας, τα της θειοτητος μυςηρια κατανενοηκεναι, τȣ λογȣ τȣ θεȣ διδασκοντος αὐτȣς, και πριν γενηται σαρξ· (ἀει γαρ εἰργαζετο μιμητης τȣ πατρος ὠν, περι ȣ͗ λεγει, ὁ πατηρ μȣ ἑως ἀρτι ἐργαζεται) ἐςιν ἀπολογισασθαι και ἀπο τȣτων των λεξεων, φησι πȣ προς τȣς Σαδδȣκαιȣς ἀπιςȣντας τῳ περι ἀναςασεως λογῳ· ȣ͗κ ἀνεγνωτε το ῥηθεν ἐπι της βατȣ ὑπο τȣ Θεȣ· ἐγω Θεος Αβρααμ, και Θεος Ισαακ, και Θεος Ιακωβ; Θεος δε ȣ͗κ ἐςι νεκρων, ἀλλα ζωντων. εἰ τοινυν ὁ θεος ȣ͗κ ἐπαισχυνεται θεος των ἀνδρων τȣτων καλεισθαι, και ἐν ζωσιν ὑπο Χριςȣ καταριθμȣνται, υἱοι τε τȣ Αβρααμ παντες εἰσιν οἱ πιςευοντες, ἐπει ἐνευλογουνται τῳ πιςῳ Αβρααμ παντα τα ἐθνη, πατρι των ἐθνων ὑπο τȣ θεȣ τεθειμενῳ, διςαζομεν παραδεξασθαι ἐγνωκεναι τȣς ζωντας τα των ζωντων μαθηματα, μαθητευθεντας Χριςῳ τῳ προ ἑωσφορȣ γεγεννημενῳ πριν γενηται σαρξ; δια τȣτο δε ἐζων, ἐπει μετειχον του εἰποντος, ἐγω εἰμι ἡ ζωη, και ἐχωρȣν ὡς τηλικȣτων κληρονομοι ἐπαγγελιων, ἐπιφανειαν ȣ͗ μονον ἀγγελων, ἀλλα και Θεȣ ἐν Χριςῳ, και ταχα ὁρωντες την εἰκονα τȣ θεȣ τȣ ἀορατȣ, ἐπει ὁ ἑωρακως τον υἱον ἑωρακε τον πατερα, ἀναγεγραμμενοι εἰσι θεον νενοηκοτες και θεȣ λογων θεοπρεπως ἀκηκοοτες, ἑωρακεναι θεον, και ἀκηκοεναι αὐτȣ. ἐγω δ' οἰμαι ὁτι οἱ τελειως και γνησιως υἱοι τȣ Αβρααμ, των πνευματικων νοȣμενων πραξεων αὐτȣ εἰσιν υἱοι, και της φανερωθεισης αὐτῳ γνωσεως, των ἐκεινῳ γνωσθεντων και

πραχθεντων

æque atque hi assequuti sunt, ut ad altitudinem sermonis ascenderint, appetiverunt ea, quæ Apostoli per Christum cognoverunt. Nam illud, *videre*, non corporaliter dictum fuisse interpretati sumus, quemadmodum etiam illud, *audire*, spiritualiter prolatum intelleximus: quippe cum is solus aures possideat, qui eas præparavit ad audiendum sermones Jesu: quæ res haud ita frequenter obtingit. Jam vero sanctos cæteris credentibus habentes plus quidpiam, divinitatis mysteria ante corporalem Jesu adventum intellexisse, Dei sermone eos edocente etiam antequam caro fieret (nam semper operatur, imitator Patris cum sit, de quo dicit: *Pater meus usque modo operatur*) considerare licet ex his etiam dictionibus, ubi Sadducæis non credentibus sermoni de resurrectione inquit: *Non legistis quod Deus in rubro dixit: Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob? Deus vero non est mortuorum, sed viventium.* Si igitur Deum non pudet virorum horum vocari Deum, hique viri inter viventes a Deo numerantur, filiique Abraham sunt omnes credentes (quandoquidem in fideli Abraham, qui positus est pater gentium a Deo, benedicuntur omnes gentes) ambigimus admittere viventes viventium agnovisse disciplinas, idque a Christo edoctos ante luciferum genito, antequam caro fieret? Cæterum ob eam causam vivebant, quoniam participabant dicentem: *Ego sum vita*, & percipiebant apparitionem non modo Angelorum, sed etiam Dei per Christum, tanquam tantarum promissionum hæredes: & fortasse videntes imaginem invisibilis Dei (quandoquidem qui vidit Filium, vidit & Patrem) quum intellexissent Deum, Deique sermones pro ipsius dignitate audissent, Deum vidisse, ipsumque audisse scribuntur. Arbitror vero ego eos, qui perfecte & sincere filii Abraham exstiterint, filios esse actionum ipsius Abrahæ, quæ intelliguntur esse spirituales, atque

πραχθεντων ἐγγινομενων τοις χρηματιζουσιν υἱοις του πατριαρχου, καθα διδασκει τους ἐχοντας ὠτα λεγων, εἰ τεκνα του Αβρααμ ἠτε, τα ἐργα του Αβρααμ ἐποιειτε. και εἰ σοφος νοησει τα ἀπο ἰδιου ςοματος, ἐπι δε χειλεσι φορεσει ἐπιγνωμοσυνην, ἀναγκαιον ἠτοι προπετως ἀποφηναϑαι τινα περι προφητων, ὡς οὐ σοφων, εἰ μη νενοηκασι τα ἀπο του ἰδιου ςοματος, ἡ το ἐυφημον και ἀληθες παραδεξαμενους, ὁτι ἠσαν οἱ προφηται σοφοι, ὁμολογειν νενοηκεναι αὐτους ἀπο ἰδιου ςοματος, και ἐπι τοις χειλεσι πεφορεκεναι την ἐπιγνωμοσυνην, και δηλον ὁτι Μωσης ἑωρα τῳ νοΐ την ἀληθειαν του νομου, και τας κατα ἀναγωγην ἀλληγοριας των ἀναγεγραμμενων παρ᾽ αὐτῳ ἱςοριων. Ιησους δε την ἀληθη κληροδοσιαν γενομενην μετα την καθαιρεσιν των εἰκοσι και ἐννεα βασιλεων συνιει, μαλλον ἡμων δυναμενος συνοραν τινων ἀληθων σκιαι ἐτυγχανον τα δἰ αὐτου ἐπιτελουμενα. δηλον δ᾽ ὁτι και Ησαΐας το μυςηριον ἑωρα του ἐπι του θρονου καθεζομενου, και των δυο σεραφιμ, και των πτερυγων αὐτου, τουτε θυσιαςηριου, και της λαβιδος, και της ἐπικαλυψεως του προσωπου, και των ποδων, γινομενης ὑπο των σεραφιμ. Ιεζεκιηλ δε τα χερουβιμ, και την πορειαν αὐτων, και το ἐπ᾽ αὐτων ςερεωμα, και των ἐπικαθεζομενων τῳ θρονῳ, ὡν τι ἀν εἰη ἐνδοξοτερον και ὑψηλοτερον; και ἱνα μη καθεν λεγων ἐπι πολυ μηκυνω τον λογον, βουλομενος κατασκευαζειν οὐκ ἐλαττον των τοις ἀποςολοις ἀπο Χριςου ἀποκαλυφθεντων ἐγνωκεναι τους τετελειωμενους ἐν ταις προτεραις γενεαις, ἀποκαλυπτοντος αὐτοις του και τους ἀποςολους διδαξαντος τα ἀποῤῥητα της θεοσεβειας μυςηρια, ἐτι ὀλιγα προσθεις κρινειν τοις ἐντυγχανουσι καταλειψω και ὁ βουλονται περι τουτων σκοπειν. φησι γαρ ἐν τῃ προς τους Ρωμαιους ἐπιςολῃ ὁ Παυλος· τῳ δε δυναμενῳ ὑμας ςηριξαι κατα το ἐυαγγελιον μου, κατα ἀποκαλυψιν μυςηριου, χρονοις αἰωνιοις

σεσυγημενου,

etiam filios esse scientiæ manifestatæ ipsi Abrahæ; quoniam quæ ipse cognovit, & fecit, ingenita fuerint illis, qui filii sunt patriarchæ, quemadmodum docet habentes aures, dicens: *Si filii Abraham essetis, opera Abrahæ faceretis.* Quod si *Sapiens intelliget, quæ ex proprio ore protulerit, in labiis vero portabit animi candorem:* vel necessario quædam de Prophetis, tanquam non sapientibus (ut qui non intellexerint proprio ore prolata) inconsiderate enuncianda erunt, vel quod celebre est, & verum admittentes (nempe Prophetas sapientes esse) fatendum erit, quæ proprio ore protulerint, eos intellexisse, inque labiis gestasse animi candorem; & perspicuum est Mosen mentis acie legis veritatem, historiarumque apud se scriptarum allegorias juxta anagogen vidisse. Imo Jesus veram distributionem factam post destructionem novem & viginti regum intelligit, cum magis quam nos conspicere posset, quas veritates adumbrarent res a se gestæ. Quin perspicuum etiam est Esaiam, mysterium sedentis in throno & duorum Seraphim, & alarum, ipsiusque altaris & forcipis & operimenti faciei, & pedum, quod faciebant Seraphim, vidisse. Rursus Ezechiel Cherubim, & ipsorum iter, & firmamentum super ipsos, & sedentem in throno vidit, quibus quid gloriosius sublimiusque? Et ne singulatim prosequens in longum protendam sermonem, volens ostendere viros perfectos in superioribus ætatibus non minus cognovisse, quam qui a Christo revelationem habuerunt, quippe cum his ille idem, qui Apostolos docuit, cultus Dei mysteria abscondita retexerit, adhuc paucis additis judicandum legentibus relinquam, & considerandum de hisce rebus, quidquid volunt. Nam inquit in Romanorum Paulus epistola: *Ei autem, qui potest nos firmare secundum Evangelium meum, juxta revelationem mysterii, quod temporibus sempiternis est tacitum, manifestatum* autem nunc per

 Scripturas

σεσιγημενε, φανερωθεντος δε νυν δια τε γραφων προφητικων, και της επιφανειας τε κυριε ἡμων Ιησε Χριςε. εἰ γαρ δια γραφων προφητικων το παλαι σεσιωπημενον μυςηριον πεφανερωται τοις ἀποςολοις, και οἱ προφηται ἐνοεν τα ἀπο ἰδιε ςοματος, ἁτε ὀντες σοφοι, τα πεφανερωμενα τοις ἀποςολοις οἱ προφηται ᾐδεσαν. ἐπει δε πολλοις ἐκ ἀπεκαλυπτετο, δια τετο φησιν ὁ Παυλος, ἑτεραις γενεαις ἐκ ἐγνωρισθη τοις υἱοις των ἀνθρωπων, ὡς νυν ἀπεκαλυφθη τοις ἁγιοις ἀποςολοις αὐτε, και προφηταις ἐν πνευματι, εἶναι τα ἐθνη συγκληρονομα, και συσσωμα. ὁρα δε εἰ και ἑτως οἱον ἀνθυπενεχθησομενην ἀνθυποφοραν ὑπο των μη παραδεχομενων τον λογον, την λεξιν ταυτην ἑτως ἐκλαβειν το, ἀποκαλυπτομενον, μηποτε διχως ἐςιν ἰδειν, ἀποκαλυπτομενον· καθ' ἑνα μεν τροπον ὁτε νοειται, καθ' ἑτερον δε ἐαν ᾖ τετο προφητευομενον, ὡςε και πληρωθηναι αὐτο· τοτε γαρ ἀποκαλυπτεται ὁτε ἐπιτελειται πληρεμενον. το τοινυν τα ἐθνη συγκληρονομα, και συσσωμα, και συμμετοχα εἶναι της ἐπαγγελιας ἐν Χριςῳ, ὁσον μεν ἐπι τῃ γνωσει, τε ἐσεσθαι τα ἐθνη συγκληρονομα, και συσσωμα, και συμμετοχα, και ποτε ἐσεσθαι, και δια τι, και τινα ὀντα, και πως ξενα των διαθηκων τυγχανοντα, και ἀλλοτρια της ἐπαγγελιας, συσσωμα και συμμετοχα ὑςερον ἐσομενα ᾐδεσαν οἱ προφηται, ἀποκαλυφθεντος αὐτοις τετε. ἀλλ' ἐχ ἑτως τοις νοεσιν, ἐχ ὁρωσι δε ἐπιτελεμενα τα προφητευομενα ἀποκεκαλυπται τα ἐσομενα, ὡς τοις ὑπ' ὀψιν θεωρεσι την ἐκβασιν αὐτων, ὁπερ γεγονεν ἐπι των ἀποςολων. ἑτω γαρ, ὡς οἶμαι, ἐνοεν τα πραγματα κ̕ μαλλον των πατερων και προφητων, ἀληθευεται δε περι αὐτων το· ὁ ἑτεραις γενεαις ἐκ ἀπεκαλυφθη, ὡς νυν τοις ἀποςολοις και προφηταις, εἶναι τα ἐθνη συγκληρονομα, και συσσωμα, και συμμετοχα

Scripturas propheticas, & per apparitionem Domini nostri Jesu Christi. Si enim Apostolis manifestatum est mysterium per Scripturas propheticas, olim tacitum, & Prophetæ intelligebant, quæ proprio ore proferebant, quia sapientes essent, profecto quæ Apostolis manifestata fuere, etiam Prophetæ intellexerunt. Quoniam vero multis, & vulgaribus revelatum non fuerat, ob eam causam inquit Paulus: *Aliis ætatibus non innotuit filiis hominum, quemadmodum nunc revelatum est sanctis Apostolis ejus, & Prophetis per Spiritum, ut sint Gentes cohæredes, & ejusdem corporis.* Vide vero, an etiam ob objectionem, quam objicere possent hi, qui non admittunt rationem nostram, sic interpretari possimus vocabulum, *revelatum:* nempe ut duobus modis dicatur; uno quidem modo, quando id, quod revelatur, intelligitur; altero vero, quando fuerit aliquit prophetatum, quod futurum sit, & complendum: tum enim revelatur, quando res impleta perficitur. Quod igitur *Gentes* (per Christum) sint *cohæredes, & ejusdem corporis, & comparticipes promissionis in Christo*, quantum quidem attinet ad cognitionem, ut Gentes futuræ sint cohæredes, & ejusdem corporis, & comparticipes, & quando cohæredes erant futuræ, & quare, & quales essent, & quomodo extraneæ a testamentis alienæque a promissione, futuræ in posterum erant ejusdem corporis & comparticipes, norant Prophetæ, cum ipsis hoc revelatum fuisset. Intelligentibus vero tantum, & non videntibus perfecta fuisse ea, quæ prophetata fuerant, non sic revelata sunt futura, ut iis, qui sub aspectum horum eventum cernebant, quod factum est in Apostolis: nam, ut (ad unum modum) arbitror eos non magis res intellexisse, quam Patres & Prophetæ; sic altero modo verificatur de eis illud, quod *aliis ætatibus revelatum non fuit, quemadmodum nunc Apostolis & Prophetis, Gentes esse cohæredes, & ejusdem corporis, & com-*

μετοχα της ἐπαγγελιας ἐν Χριςῷ, τῷ προς τῷ νοειν αὐτους τα μυςηρια, και την ἐνεργειαν δια του πραγματος ἐπιτελουμενου κατανοειν. δυναται δε και το· πολλοι προφηται και δικαιοι ἐπεθυμησαν ἰδειν, ἅ ὑμεις βλεπετε, και οὐκ εἶδον, και ἀκουσαι, ἅ ἀκουετε, και οὐκ ἤκουσαν, την ὁμοιαν ἐχειν διηγησιν, οἱονει ἐπιθυμησαντων κἀκεινων ἰδειν οἰκονομουμενον το μυςηριον της του υἱου του Θεου ἐνσωματωσεως και καταβασεως ἐπι την οἰκονομιαν του σωτηριου τοις πολλοις παθους αὐτου, ὡς ἐπι παραδειγματος και ἀλλο τι τοιουτον ἐλαμβανομεν, ἐςω τινα των ἀποςολων συνιεντα τα ἀρρητα ῥηματα, ἅ οὐκ ἐξον ἀνθρωπων λαλησαι, μη ὀψομενον την παρα τοις πεπιςευκοσι κατηγγελμενην δευτεραν σωματικην Ιησου ἐνδοξον ἐπιδημιαν, ἐπιθυμειν αὐτην ὁραν, ἑτερον δε τινα οὐ μονον τα αὐτα τῷ ἀποςολῳ ἠκριβωκοτα και νενοηκοτα, ἀλλα και πολλῷ αὐτου ἐλαττον ἀντεχομενον της θειας ἐλπιδος, καταλαμβανειν την δευτεραν του σωτηρος ἡμων ἐπιδημιαν, ἣν ἐπιτεθυμηκετω μεν, κατα το παραδειγμα, ὁ ἀποςολος, μη τεθεωρηκετω δε· οὐ ψευδος δη ἐρουμεν ὁτι οἱδε δυο ἅ ἐπεθυμησεν ὁ ἀποςολος ἰδειν ἠ και ἀποςολοι, τεθεανται, και οὐ παντως παρα τουτο συνετωτερους αὐτους ἠ μακαριωτερους ἀναγκη λεγειν των ἀποςολων. οὑτως οὐδε τους ἀποςολους σοφωτερους των πατερων, ἠ Μωσεως, και των προφητων, και μαλιςα των ἐπιπλειον δἰ ἀρετην ἀξιωθεντων ἐπιφανειων, και ἐμφανειων θειων, και ἀποκαλυψεων μυςηριων μεγαλων.

Επιπλεον δε διετριψαμεν ἐξεταζοντες περι τουτων, ἐπι τῃ φαντασιᾳ του δοξαζειν την Χριςου ἐπιδημιαν πολλοι σοφωτερους τους ἀποςολους των πατερων και των προφητων λεγοντες, οἱ μεν και ἑτερον ἀναπεπλακασι Θεον μειζονα, οἱ δε μη τουτο τολμησαντες, ὁσον ἐπι τῷ αὐτων λογῳ, δια το ἀβασανιςον των δογματων χρεωκοπουσι την δεδομενην τοις πατρασι και τοις προφηταις ἀπο

participes promissionis in Christo: quia præterquam quod intelligunt mysteria, etiam actionem per rem perfectam intuentur. Quod autem ait: *Multi prophetæ, & justi cupierunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt; & audire, quæ auditis, & non audierunt*, similem potest habere interpretationem: perinde quasi cupierint & illi videre mysterium olim prædictum dispositum incarnationis, & descensus filii Dei ad œconomiam passionis suæ compluribus salutaris; tanquam si, exempli gratia, tale quiddam aliud sumeremus: Esto aliquis Apostolus, qui intelligat *verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui*, sitque is non visurus secundum gloriosum Christi adventum divulgatum apud fideles, & tamen cupiat videre ipsum; rursus sit alter, qui non solum non perceperit, atque intellexerit eadem, quæ Apostolus, sed impendio minus ipso etiam spem divinam possederit, atque hic deprehendat secundum Servatoris nostri adventum (quem cupiat quidem Apostolus juxta exemplum, nec tamen videat) certe nec falso pronunciabimus hos duos vidisse, quæ cupierit Apostolus ille, vel Apostoli videre: nec omnino hanc ob causam necessario dicemus, eos prudentiores beatioresque Apostolis. Ad hunc igitur modum neque Apostolos sapientiores Patribus, vel Mose, vel Prophetis dicturi sumus: hisque præcipue, qui diutius ob virtutem supernis apparitionibus, vel repræsentationibus divinis, & revelationibus grandium mysteriorum digni fuere habiti.

3. Sed diutius commorati sumus in his inquirentes, quoniam multi propter opinationem glorificandi Christi adventum, dicentes sapientiores Apostolos, quam Prophetas, & Patres fuisse, alii quidem Deum majorem finxerunt, alii vero hoc non ausi, quantum ex ipsorum verbis percipimus, propter dogmata, quæ explicatu difficilia sunt, Prophetas ac Patres dono defraudant, quod illis a Deo donatum fuerat per

Christum,

θεῦ διὰ χριςῦ δωρεὰν, δἰ ἔ τα παντα ἐγενετο· εἰ δε τα παντα, δηλονοτι και τα ἐκεινοις ἀποκαλυφθεντα καλα και πεπραγμενα συμβολα μυςηριων θεοσεβειας ἁγιων. ἐπειδη παντη φραστεσθαι δει τες γενναιες χριςῦ ςρατιωτας ὑπερ ἀληθειας, ἐδαμε κατα το δυνατον παρειδυσιν ἐωντας ἐγγινεσθαι τη ἀπο τε ψευδες πιθανοτητι· Φερε και ταυτα σκοπησωμεν. ταχα γαρ Φησεσι την προτεραν Ιωαννε περι Χριςε μαρτυριαν εἰναι· ὁ ὀπισω με ἐρχομενος ἐμπροσθεν με γεγονεν, ὁτι πρωτος με ἠν· το δε, ὁτι ἐκ τε πληρωματος αὐτε ἡμεις παντες ἐλαβομεν και χαριν ἀντι χαριτος, και τα ἑξης, εἰρησθαι ἐκ προσωπε τε μαθητε. ἀναγκαιον δε και ἐτως διελεγξαι ὡς βεβιασμενην και ἀνακολεθον την ἐκδοχην· πανυ γαρ βιαιον το οἰεσθαι αἰφνιδιον οἱονει ἀκαιρως διακοπτεσθαι τον τε Βαπτιςε λογον ὑπο τε λογε τε μαθητε, και παντι τῳ και ἐπι ποσον ἀκεειν συμφρασεως λεγομενων ἐπιςαμενῳ σαφες το τε εἱρμε της λεξεως· ἐτος ἠν ὁν εἰπον, ὁ ὀπισω με ἐρχομενος ἐμπροσθεν με γεγονεν, ὁτι πρωτος με ἠν. διδασκει δε ὁ Βαπτιςης πως ἐμπροσθεν αὐτε γεγονεν Ιησες τῳ πρωτος αὐτε, ἐπει πρωτοτοκος πασης κτισεως, εἰναι, δια τε, ὁτι ἐκ τε πληρωματος αὐτε ἡμεις παντες ἐλαβομεν. δια τετο γαρ φησιν, ἐμπροσθεν με γεγονεν, ὁτι πρωτος με ἠν· δια τετο δε νοω αὐτον πρωτον με ὀντα και τιμιωτερον παρα τῳ πατρι, ἐπει ἐκ τε πληρωματος αὐτε ἐγω τε, και οἱ προ ἐμε προφηται εἰληφαμεν, χαριν την θειοτεραν, και προφητικην, ἀντι χαριτος της κατα την προαιρεσιν ἡμων ἀποδεχθεισαν παρ᾽ αὐτῳ· δια τετο δε και ἐμπροσθεν γεγονεν, ὁτι πρωτος με ἠν· ἐπει και νενοηκαμεν, ἐκ τε πληρωματος αὐτε εἰληφοτες, τον μεν νομον δια Μωσεως δεδοσθαι, ἐχ ὑπο Μωσεως· την δε χαριν, και την ἀληθειαν δια Ιησε Χριςε ἐ δεδοσθαι μονον, ἀλλα και γεγονεναι, τε θεε και πατρος αὐτε τον τε νομον δια Μω-

σεως

Christum, per quem omnia facta sunt; nam si omnia, perspicuum etiam est, quæ illis revelata fuerunt præclara & peracta, signa sanctorum mysteriorum cultus Dei per ipsum facta fuisse. Jam quoniam undequaque sepiri necesse est generosos Christi milites pro veritate, nusquam pro virili fieri permittentes ingressum falsæ persuasioni, age & hæc consideremus. Nam fortasse primum Joannis de Christo testimonium esse dicent: *Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat:* & illud: *Ex plenitudine ejus nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia*, & quæ sequuntur, dictum fuisse ex persona Discipuli. Unde necesse est intelligentiam hanc refellere, ceu coactam, & non consequentem. Admodum enim violentem est existimare repente adeo, & importune Baptistæ orationem interruptam fuisse ab oratione Discipuli. Et sane cuilibet, qui tranquillum judicare sciat contextum orationis eorum, quæ dicuntur, lectionis series aperta est: *Hic erat, quem dixi: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior erat.* Docet autem Baptista, quomodo ante se factus sit Jesus, dictus ipso Baptista prior, quia sit *primogenitus omnis creaturæ*, per illa verba: *Quoniam ex plenitudine ejus nos omnes accepimus.* Ob hanc enim causam inquit: *Ante me factus est, quoniam prior me erat*, & ob hanc causam intelligo eum priorem me existere, & apud Patrem honorabiliorem esse, quoniam ex ejus plenitudine, tum ego tum Prophetæ, qui me antecesserunt, sumpserimus; nempe gratiam diviniorem & majorem & propheticam, pro ea gratia, quæ secundum electionem nostram recepta est; ob hanc autem causam *ante me* etiam *factus est, quoniam prior me erat*, quia ex plenitudine ejus cum hausissemus, intelleximus etiam legem per Mosen, non a Mose, datam fuisse: gratiam vero & veritatem per Jesum Christum non solum datam, sed etiam factam fuisse. Nempe Deo & Patre ipsius, tum legem

σεως δεδωκοτος, την χαριν και την ἀληθειαν δια Ιησου Χριςȣ πεποιηκοτος, χαριν δε και ἀληθειαν πεποιηκοτος δια Ιησȣ Χριςȣ την ἐπ᾽ ἀνθρωπȣς φθασασαν. ἐυγνωμονεςερον γαρ ἀκȣσαντες της λεξεως της φασκȣσης· ἡ χαρις και ἡ ἀληθεια δια Ιησȣ Χριςȣ ἐγενετο, ȣ̓ ταραχθησομεθα ὡς ὑπο ἐναντιωματος ταυτῃ τῃ φωνῃ ὀντος, τȣ· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, και ἡ ἀληθεια, και ἡ ζωη. εἰ γαρ Ιησȣς ἐςιν ὁ φασκων· ἐγω εἰμι ἡ ἀληθεια, πως ἡ ἀληθεια δια Ιησȣ Χριςȣ γινεται; αὐτος γαρ τις δι᾽ ἑαυτȣ ȣ̓ γινεται. ἀλλα νοητεον ὁτι ἡ αὐτοαληθεια ἡ ȣ̓σιωδης, και ἱν᾽ ȣ̔τως εἰπω πρωτοτυπος της ἐν ταις λογικαις ψυχαις ἀληθειας, ἀφ᾽ ἧς ἀληθειας οἱονει εἰκονες ἐκεινης ἐντετυπωνται τοις φρονȣσι την ἀληθειαν, ȣ̓χι δια Ιησȣ Χριςȣ ἐγενετο, ȣ̓δ᾽ ὁλως δια τινος, ἀλλ᾽ ὑπο θεȣ ἐγενετο· ὡς και ὁ λογος, ȣ̓ δια τινος ὁ ἐν ἀρχῃ προς τον θεον, και ἡ σοφια ἡν ἐκτισεν ἀρχην ὁδων αὐτȣ ὁ θεος, ȣ̓ δια τινος, ȣ̔τως ȣ̓δε ἡ ἀληθεια δια τινος. ἡ δε παρ᾽ ἀνθρωποις ἀληθεια, δια Ιησου Χριςου ἐγενετο· οἱον ἡ ἐν Παυλῳ ἀληθεια και τοις ἀποςολοις, δια Ιησου Χριςου ἐγενετο. και ȣ̓ θαυμαςον μιας ȣ̓σης ἀληθειας, οἱονει πολλας ἀπ᾽ ἐκεινης λεγειν ἐρρυηκεναι. οἰδε γȣν ὁ προφητης Δαβιδ πολλας ἀληθειας λεγων· ἀληθειας ἐκζητει κυριος. ȣ̓ γαρ την μιαν ἐκζητει ἀληθειαν ὁ πατηρ αὐτης, ἀλλα τας πολλας, δι᾽ ἁς σωζονται οἱ ἐχοντες αὐτας. το δ᾽ ὁμοιον τῳ περι της ἀληθειας και των ἀληθειων λογῳ, ἐυρισκομεν εἰρημενον περι δικαιοσυνης και δικαιοσυνων. το γαρ αὐτοδικαιοσυνη ἡ ȣ̓σιωδης Χριςος ἐςιν, ὁς ἐγενηθη σοφια ἡμιν ἀπο θεȣ, δικαιοσυνη τε, και ἁγιασμος, και ἀπολυτρωσις. ἀπ᾽ ἐκεινης δε της δικαιοσυνης ἡ ἐν ἑκαςῳ δικαιοσυνη τυπȣται, ὡς γινεσθαι ἐν τοις σωζομενοις πολλας δικαιοσυνης· διο

και

gem per Mosen dante, tum veritatem & gratiam per Jesum Christum faciente: gratiam autem & veritatem per Jesum Christum faciente, quæ homines prævenit. Candidius enim & simplicius interpretantes ea verba: *Gratia & veritas per Jesum Christum facta est*, non discruciabimur, perinde quasi contraria his sit illud: *Ego sum via, veritas & vita:* nam si Jesus est, qui dicit: *Ego sum veritas*, qui fieri potest, ut veritas per Jesum fiat, cum aliquis per seipsum non fiat? Sed intelligendum est, quod αὐτοαλήθεια ea, quæ est per se veritas, ipsa illa, quæ est substantialis, &, ut ita dicam, primum exemplar illius veritatis, quæ in animabus inest rationis capacibus, a qua veritate, veluti imagines illius impressæ fuere spectantibus veritatem, non per Jesum Christum facta est, neque omnino per aliquem, sed a Deo. Quemadmodum enim neque Sermo ille, qui in principio erat apud Deum, non est per aliquem: neque sapientia illa, quam creavit initio viarum suarum Deus, non est per aliquem: sic neque veritas illa est per aliquem. Verum quæ apud homines est veritas, per Jesum Christum facta est; verbi gratia, veritas, quæ in Paulo inest, cæterisque Apostolis, per Jesum Christum facta est. Nec mirum est, si veritas cum sit una, multas quasi veritates ab illa dicamus diffluere. Vidit enim David ille propheta multas veritates, dicens: *Veritates exquiret Dominus*. Non enim unam exquirit veritatem veritatis ipsius Pater, sed multas, per quas servantur, qui eas habent. Simile vero quiddam huic rationi de veritate, & veritatibus dictum invenimus de justitia & justitiis. Ipsa enim justitia, quæ ex se est, & substantialis, Christus est, *qui factus est nobis sapientia a Deo, justitiaque, & sanctificatio, & redemptio* (perfecta). Ab illa autem justitia ea justitia formatur, quæ in unoquoque inest, ita ut in his, qui servantur, multæ fiant justitiæ: hanc ob

causam

και γεγραπται, ὁτι δικαιος κυριος, και δικαιοσυνας ἠγαπησεν· ὑτω γαρ ἐν τοις ἀκριβεσιν ἀντιγραφοις ἑυρομεν, και ταις λοιπαις παρα τυς ἑβδομηκοντα ἐκδοσεσι, και τῳ Εβραϊκῳ. ἐπιςησον δε ει δυναται ὁμοιως και τα ἀλλα, ὁσα Χριςος ειναι λεγεται ἑνικως, πληθυομενα ἀναλογον ὀνομαζεσθαι πληθυντικως, οἱον Χριςος ἐςιν ἡ ζωη ἡμων, ὡς αὐτος ὁ σωτηρ φησιν, ἐγω ειμι ἡ ὁδος, και ἡ ἀληθεια, και ἡ ζωη· και ὁ ἀποςολος, ὁταν Χριςος Φανερωθη ἡ ζωη ἡμων, τοτε και ὑμεις συν αὐτῳ φανερωθησεσθε ἐν δοξῃ· ἐν ψαλμοις δε παλιν ἀναγεγραπται, κρειττον το ἐλεως συ ὑπερ ζωας· δια γαρ τον ἐν ἑκαςῳ Χριςον ὀντα ζωην, πληθυονται αἱ ζωαι. ταχα δε ὑτω ζητητεον και το· ει δοκιμην ζητειτε τυ ἐν ἐμοι λαλυντος Χριςυ; οἱονει γαρ καθ᾽ ἑκαςον ἁγιον Χριςος ἑυρισκεται, και γινονται δια τον ἑνα Χριςον πολλοι Χριςοι, οἱ ἐκεινυ μιμηται, και κατ᾽ αὐτον εικονα ὀντα Θευ μεμορφωμενοι, ὁθεν ὁ Θεος δια τυ προφητυ φησι· μη ἁψησθε των Χριςων μυ. ὁ τοινυν ἐδοξαμεν παρεληλυθεναι διηγυμενοι το· ἡ χαρις και ἡ ἀληθεια δια Ιησυ Χριςυ ἐγενετο, τυτο νυν κατα το ἐμπεσον ἀνεπτυξαμεν· ἁμα δε παρεςησαμεν ὁτι τυ Βαπτιςυ Ιωαννυ ἐςιν ἡ φωνη, ἐτι δε και δια τυτων μαρτυρυντος τῳ υἱῳ τυ Θεου.

Ηδη ὑν ιδωμεν την δευτεραν Ιωαννυ μαρτυριαν. ἀπο Ιεροσολυμων Ιυδαιοι, ὡς συγγενεις ὀντες τυ Βαπτιςυ, ἀπο γενυς ἱερατικυ τυγχανοντος, ἱερεις πεμπυσι, και λευιτας πευσομενυς ὁςις ποτε ειη ὁ Ιωαννης. ὁ δε λεγων το, ἐγω ὐκ ειμι ὁ Χριςος, δἰ αὐτυ τυτυ ὁμολογιαν ἀληθειας πεποιηται, και ὐχ, ὡς ἀν τις ὑπολαβοι, δια το, ὐκ ειμι ὁ Χριςος, ἠρνησατο· ὐ γαρ ἐςιν ἀρνησις το εις δοξαν Χριςυ λεγειν μη αὐτον ειναι Χριςον. ἀπαξ δε οἱ πεμφθεντες ἀπο Ιεροσολυμων ἱερεις και λευιται ἀκυσαντες το μη ειναι αὐτον τον προσδοκωμενον Χριςον, πυνθανονται περι του δευτερου ἐλπιζομενου παρ᾽

causam etiam scriptum est: *Justus Dominus, & justitias dilexit:* sic enim in veris exemplaribus, & cæteris traditionibus juxta Septuaginta, & ipso Hebraico invenimus. Inspice vero num isto modo alia quoque, quæ Christus esse dicitur singulariter, pro porportione multiplicata, plurium numero efferri possint: verbi gratia, Christus est vita nostra, quemadmodum Servator ipse inquit: *Ego sum via, veritas & vita:* & Apostolus: *Quandocumque Christus manifestatus fuerit vita nostra, tunc & vos cum illo manifestabimini in gloria.* Rursus in Psalmis scriptum: *Melior misericordia tua super vitas.* Nam quia Christus in unoquoque inest vita, ideo multiplicantur vitæ; fortassis isto modo & illud inquirendum: *Num experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Ferme enim in unoquoque sancto Christus invenitur, & fiunt per unum Christum multi Christi, illius imitatores, & transformati ad illius similitudinem, qui est imago Dei: unde per Prophetam inquit Deus: *Ne tetigeritis Christos meos.* Quod igitur in enarrando visi sumus præteriisse; nempe: *Gratia & veritas per Jesum Christum facta est,* obiter nunc explicuimus: insuper ostendentes Joannis Baptistæ hanc esse vocem; adhuc etiam per hæc verba testimonium reddentis filio Dei.

4. Jam ergo videamus secundum Joannis testimonium. E Hierosolymis Judæi, ceu affines Baptistæ, qui ex genere sacerdotali erat, Sacerdotes mittunt, & Levitas interrogaturos, quis tandem esset Joannes. At ille dicens: *Non sum ego Christus*, veritatis confessionem edidit, nec, ut aliquis suspicari posset, per hæc verba: *Non sum ego Christus*, negavit: neque enim negatio est, ad Christi gloriam dicere se non esse Christum. Cæterum cum audissent qui missi fuerant e Hierosolymorum urbe Sacerdotes, & Levitæ, ipsum non esse Christum exspectatum, de secundo, qui sperabatur (nempe Elia) cujus nomen

αὐτοις τιμιου ὀνοματος Ηλιȣ, εἰ αὐτος εἰη ἐκεινος. λεγει δε μη τυγχανειν Ηλιας, παλιν ὁμολογων δια τȣ, ȣ̓κ εἰμι, το ἀληθες. ἐπει δε πολλων προφητων γινομενων ἐν Ισραηλ, εἱς τις ὁ ὑπο Μωσεως προφητευθεις ἐξαιρετως προσεδοκατο κατα το φασκον ῥητον· προφητην ὑμιν ἀναςησει κυριος ὁ θεος ἡμων ἐκ των ἀδελφων ὑμων ὡς ἐμε, αὐτȣ ἀκȣσεσθε, και ἐςαι πασα ἡ ψυχη, ἡτις ἀν μη ἀκȣσῃ τȣ προφητȣ ἐκεινȣ ἐξολοθρευθησεται ἐκ του λαȣ αὐτȣ, τριτον ἐρωτωσιν ȣ̓χι εἰ προφητης εἰη, ἀλλ' εἰ ὁ προφητης. και τȣτο το ὀνομα ἐκεινων ȣ̓κ ἐπι Χριςȣ ταττοντων, ἀλλ' οἰομενων ἑτερον παρα τον χριςον αυτον εἶναι, αὐτος γινωσκων τον ȣ̔ προδρομος ἐςιν, ὁτι και ὁ χριςος και ὁ προφητης ἐςιν ὁ προφητευθεις, φησιν, ȣ̓, ταχα το, ναι, ἀποκριναμενος, εἰ χωρις τȣ ἀρθρȣ ἠρωτηκεισαν· ȣ̓ γαρ ἠγνοει προφητης ὠν. και ἐν ταυταις ὁλαις ταις ἀποκρισεσιν ἡ δευτερα ȣ̓δεπω τελελεςαι μαρτυρια Ιωαννȣ, ἑως τοις αιτȣσιν ἀποκριςιν ἀπαγγελθησομενην τοις πεμψασιν, ἑαυτον ἀπο προφητικης κατηγγειλε φωνης της τȣ Ησαϊȣ ȣ̔τως ἐχȣσης· φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, εὐθυνατε την ὁδον κυριȣ.

Αξιον δε ζητησαι ποτερον τετελεςαι ἡ δευτερα μαρτυρια, και τριτη γινεται προς ἀπεςαλμενους ἐκ των Φαρισαιων, και βȣλομενȣς τι μαθειν, τι δηποτε βαπτιζει, μητε Χριςος, μητε Ηλιας, μητε ὁ προφητης τυγχανων, ἐν τῳ· ἐγω βαπτιζω ἐν ὑδατι, μεσος δε ὑμων ἑςηκεν, ὁν ὑμεις ȣ̓κ οἰδατε, ὁ ὀπισω μȣ ἐρχομενος, ȣ̔ ȣ̓κ εἰμι ἐγω ἀξιος ἱνα λυσω αὐτȣ τον ἱμαντα τȣ ὑποδηματος, ἡ μερος της δευτερας ἐςι και το ἀπαγγελλομενον προς τȣς Φαρισαιȣς. ἐγω δ' ὁσον ἐκ της λεξεως ςοχασασθαι, εἰποιμ' ἀν τριτην εἶναι μαρτυριαν τον προς τȣς ἀποςαλεντας ἀπο των Φαρισαιων λογον. παρατηρητεον μεντοιγε ὁτι ἡ πρωτη μαρτυρια το ἐνθεον του

σωτηρος

magni apud ipsos fiebat, percunctantur num ipse ille esset. Quo dicente se non esse Eliam, rursus dicendo, *Non sum*, fatetur verum. Quoniam vero Prophetæ multi cum essent in Israel, unus quispiam præcipue exspectabatur prophetatus a Mose, juxta verbum illud dicens: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus noster ex fratribus vestris, sicut me: ipsum audito; & omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, ex populo suo exterminabitur;* tertio interrogant, non si Propheta esset, sed an Propheta ille. Et hoc non ponentibus illis nomen de Christo, sed alterum esse ipsum præter Christum existimantibus; ipse cognoscens illum, cujus præcursor est (nempe quod Christus est, quod Propheta est ille prophetatus), respondet, *Non:* responsurus fortasse, *Na* (quæ vox est assentientis), si absque articulo interrogassent; cum non ignoraret se Prophetam existere. In omnibus his etiam responsionibus secundum Joannis testimonium non absolutum fuit, donec petentibus responsionem renunciandam his, qui eos miserant, seq ipsum e voce prophetica Esaiæ manifestavit, quæ sic sese habet: *Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini.*

5. Quæsitu autem dignum est, utrum absolutum sit secundum testimonium, & tertium incipiat ad eos, qui miserant ex Pharisæis, & volentes intelligere, cur tandem baptizaret, cum neque Christus, neque Elias, neque Propheta existeret, in illis verbis: *Ego baptizo in aqua: sed in medio vestrum stat, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me veniens, ante me factus est; cujus non sum ego dignus, ut solvam corrigiam ejus calceamenti;* an pars secundi testimonii sit responsio ad Pharisæos. Verum ego, quantum conjectare ex lectione valeo, dicturus sum tertium testimonium esse responsionem ad eos, qui missi fuerant ex Pharisæis. Observandum insuper, quod primum testimonium divinitatem Ser-

τωτηρος παρισησιν, ἡ δε δευτερα την ὑπονοιαν των διςαζοντων μηποτε Ιωαννης εἰη Χριςος καθαιρει, ἡ δε τριτη τον ἀορατως τοις ἀνθρωποις παροντα κηρυττει ὁσον ὐδεπω ἐλευσομενον. πριν δε των ἑξης μαρτυριων, καθ' ἁς δεικνυμενος μαρτυρειται, ἑκαςην λεξιν ἰδωμεν της δευτερας, και τριτης μαρτυριας, τυτο πρωτον ἐπιτηρησαντες ὁτι δυο ἀποςολαι γινονται προς τον Βαπτιςην, μια μεν ἀπο Ιεροσολυμων ὑπο Ιυδαιων πεμποντων ἱερεις και λευιτας, ἱνα ἐρωτησωσιν αὐτον, συ τις εἰ; ἑτερα δε Φαρισαιων ἀποςελλοντων, και προς την γεγενημενην ἀποκρισιν τοις ἱερευσι και λευιταις ἐπαπορυντων. παρατηρει τοινυν πως κατα το ἱερατικον και λευιτικον προσωπον ἐςι μεθ' ἡμεροτητος λεγομενα και φιλομαθειας, το· συ τις εἰ; και το· τι ὐν; συ Ηλιας εἰ; και το· ὁ προφητης ἀρα εἰ συ; και ἐπι τυτοις, τις εἰ, ἱνα ἀποκρισιν δωμεν τοις πεμψασιν ἡμας; τι λεγεις περι σεαυτυ; ὐδεν γαρ ἀνθαδες ὐδε θρασυ ἐν τη τυτον ἐςι πευσει, ἀλλα παντα ἁρμοττοντα ἀκριβεσι θεραπευταις Θευ. οἱ δε ἀπο των Φαρισαιων ἀποςειλαμενοι, ὐδεν περιεργασαμενων προς τα εἰρημενα των λευιτων και ἱερεων, ὡνει ὑβριςικας και ἀπανθρωποτερας προσαγουσι τω Βαπτιςη φωνας δια τυ· τι ὐν βαπτιζεις, εἰ συ ὐκ εἰ ὁ Χριςος, ὐδε Ηλιας, ὐδε ὁ προφητης; και σχεδον οὐ μαθειν βυλομενοι, ὡς οἱ προειρημενοι ἱερεις και λευιται ἀποςελλυσιν, ἀλλα κωλυσαι ἀπο τυ βαπτιζειν, ἰσως οἰομενοι ὐδενος ἑτερυ ἐργον τυγχανειν το βαπτιζειν ἡ Χριςυ, και Ηλιυ, και τυ προφητυ. και πανταχυ ἐπιμελαν τον ἀκριβως ἐντευξομενον τη γραφη ποιητεον, τηρυν ἀναγκαιυ ὀντος τα λεγομενα ὑπο τινων, και ποτε λεγεται, ἱνα εὑρισκωμεν το τοις προσωποις ἁρμοζοντως περιτεθειωθαι λογυς δι' ὁλων των ἁγιων βιβλιων.

[11] Τοτε ἀπεςειλαν οἱ Ιυδαιοι ἐξ Ιεροσολυμων ἱερεις και λευιτας, ἱνα ἐρωτησωσιν αὐτον, συ τις εἰ; και ὡμολογησε,

vatoris demonstrat: alterum suspicionem ambigentium, num forte Joannes esset Christus, purgat: tertium invisibiliter hominibus præsentem prædicat illico venturum." Verum ante testimonia sequentia, ex quibus qui demonstratur, testimonium accipit, videamus singulas dictiones secundi & tertii testimonii: hoc primum observantes, duas legationes fieri ad Baptistam, alteram *e Hierosolymis* a Judæis mittentibus *Sacerdotes & Levitas, ut interrogarent eum: Tu quis es?* alteram a Pharisæis mittentibus, atque præter factam responsionem Sacerdotibus & Levitis dubia moventibus. Observa ergo, quomodo propter personam sacratam, & Leviticam, cum mansuetudine atque discendi aviditate dicuntur ea verba: *Tu quis es?* & illud: *Quid ergo? Elias es tu?* & illud: *Num Propheta ille es tu?* & ad hæc: *Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?* Neque enim quidquam præfractum temerariumve inest in horum interrogatione, sed omnia convenientia veris Dei cultoribus. Cum contra qui missi fuerant a Pharisæis, Levitis alioqui & Sacerdotibus, minime anxie disquirentibus ea, quæ dicta fuerant, vocibus veluti contumeliosis & inhumanioribus cum Baptista agunt, per illud: *Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque ille Propheta?* Et fere non intelligere volentes, veluti prædicti Levitæ & Sacerdotes, hi mittunt, sed prohibere volentes a baptizando; cum fortassis existimarent ad nullum alium pertinere baptizare, quam ad Christum, vel ad Eliam, vel ad Prophetam. Jam qui accurate Scripturam legere voluerit, diligentiam is adhibeat oportet, observare necessarium cum sit, quæ dicuntur, a quibus, & quando dicuntur: ut per totos sanctos libros inveniamus personis apte tributum sermonem.

6. *Tunc miserunt Judæi ab Hierosolymis Sacerdotes & Levitas, ut interrogarent eum: Tu quis es? Et confessus*

 est,

γησε, και ὐκ ἠρνησατο, και ὡμολογησεν, ὁτι ἐγω ὐκ εἰμὶ ὁ Χριςος. Και τινας ἐχρην πρεσβυτας πεπεμφθαι προς τον Ιωαννην ἀπο Ιυδαιων, και ποθεν, ἡ τυς διαφερειν νενομισμενυς κατ᾽ ἐκλογην θευ ἀπο τυ ἐξειλεγμενυ παρα πασαν την λεγομενην γην ἀγαθην τοπυ Ιεροσολυμων, ἐνθα ὁ ναος ἠν τυ Θευ; Ιωαννυ μεν ὐν μετα τοσαυτης πυνθανονται τιμης. περι Χριςυ δε ὐδεν τοιυτον ἀναγεγραπται γεγονεναι ὑπο Ιυδαιων, ἀλλ᾽ ὡσπερ Ιυδαιοι προς Ιωαννην ποιυσι, τυτο Ιωαννης προς Χριςον δια των ἰδιων μαθητων πυνθανομενος· συ εἰ ὁ ἐρχομενος, ἡ ἑτερον προσδοκωμεν; και Ιωαννης μεν προς τους ἐληλυθοτας ὁμολογησας και μη ἀρνησαμενος ὑςερον το, ἐγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, ἀποφαινεται· Χριςος δε την ἀποκρισιν ποιειται, ὡς μειζονα την μαρτυριαν Ιωαννυ ἐχων λογοις και ἐργοις φασκων· πορευθεντες ἀπαγγειλατε Ιωαννῃ ἁ βλεπετε και ἀκουετε· τυφλοι ἀναβλεπυσι, χωλοι περιπατυσι, λεπροι καθαριζονται, κωφοι ἀκουυσι, πτωχοι ἐυαγγελιζονται, περι ὡν ἐυκαιροτερον, θευ διδοντος, ἐν τοις οἰκειοις διαληψομεθα τοποις. ἰσως δ᾽ ἀν ὐκ ἀλογως τις ἐπιςησει τι δηποτε των ἱερεων και λευιτων πυνθανομενων Ιωαννυ, ὐχι, εἰ αὐτος εἰη ὁ Χριςος; ἀλλα, συ τις εἰ; ἀποκρινεται ὁ Βαπτιςης, ὐχ ὁπερ ἐχρην προς το, συ τις εἰ; ἐγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, ἀλλ᾽ ὁπερ οἰκειως ἀν ἐλεγετο εἰ ἠσαν πυθομενοι, συ εἰ ὁ Χριςος; ἡρμοσε γαρ προς το· συ εἰ ὁ Χριςος; το· ἐγω ὐκ εἰμι ὁ Χριςος· προς δε το· συ τις εἰ; το· ἐγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ. λεκτεον δε προς τυτο ὁτι, ὡς εἰκος, ἑωρα ἀπο της πευσεως το ἐυλαβες των ἱερεων και λευιτων, ἐμφαινοντων μεν ὑπονοιαν ὑποληψεως μηποτ᾽ εἰη βαπτιζων Χριςος, γυμνοτερον δε ὀνομασαι τυτο ὑπερ του μη δοκειν εἰναι προπετεις φυλαττομενων. ὁθεν ἐυλογως ὑπερ του πασαν ὑπονοιαν αὐτων πρωτον περιαιρεθηναι ψευδη την περι ἑαυτυ, εἰθ᾽ ὑτως παραςησαι το ἀληθες, το, ὐκ εἰναι Χριςος, προ παντων ἀποφαινεται. δηλοι δε το τοιυτον τι αὐτυς ὑπονενοηκεναι ἡ δευτερα ἐρωτησις, και ἐτι ἡ

τριτη.

est, & non negavit: & confessus est: Non sum ego ille Christus. Quos mittere legatos ad Joannem Judæi debebant, & unde, nisi eos, qui præcellere existimabantur, & a Hierosolymorum loco super omnem terram bonam celebrato, ubi templum erat Dei? Joannem itaque tanto cum honore interrogant. De Christo vero nihil tale Judæos fecisse scriptum est. Sed quod Judæi erga Joannem faciunt, isthuc Joannes erga Christum fecit, per suos discipulos interrogans: *Tu es, qui venturus es, an alium exspectamus?* Et Joannes quidem ad eos, qui venerant, confessus cum fuisset, & non negasset, subinde illud: *Ego vox clamantis in deserto*, enunciat: Christus vero, tanquam qui majus testimonium quam Joannes haberet, responsionem facit sermonibus, & operibus dicens: *Ite, & renunciate Joanni, quæ auditis & videtis: cæci visum recipiunt, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, pauperes lætum accipiunt Evangelii nuncium;* de quibus commodius, Deo dante, in suis disputabimus locis. Fortasse autem non sine causa quis instaret, cur tandem Sacerdotibus & Levitis interrogantibus Joannem, non, si ipse esset Christus, sed, *Tu quis est?* respondet Baptista non id, quod par erat ad illud, *Tu quis es? Ego vox clamantis in deserto*, sed quod apte dictum fuisset, si interrogassent, Tu es Christus? Conveniebat enim ad illud: Es tu ille Christus? illud: *Ego non sum Christus:* ad illud vero: *Tu quis es? Ego vox clamantis in deserto.* Dicendum vero ad hoc, quod ex interrogatione videbat Joannes (ut probabile erat) timiditatem Levitarum, & Sacerdotum præ se ferentium quidem suspicionem opinionis, num forte is, qui baptizat, esset Christus, sed apertius illud nominare, ne viderentur petulantes, caventium. Unde jure, ut in primis omnem ipsorum suspicionem tolleret, quam de seipso falsam habebant, deinde sic ostenderet veritatem, ante omnia enunciat illud:

τριτη. έπει γαρ και δευτερον τη τιμη έλπιζομενον μεν και μετα Χριςον αὐτοις τετιμημενον Ηλιαν εἶναι ὑπελαμβανον, ἀποφαινομενε τε Ιωαννε ὡς ἐκ εἰη ὁ Χριςος, ἠρωτησαν, τι ἐν; συ Ηλιας εἶ; και εἶπεν, ἐκ εἰμι· το τριτον εἰ αὐτος εἰη ὁ προφητης βελονται μαθειν, ἐ ἀποκριναμενε το, ἐ, ἐκετι ἐχοντες ἰδικως ὀνομα ἐλπιζομενε ἐπιδημησειν αὐτοις εἰπειν, φασι, τις εἶ, ἱνα ἀποκρισιν δωμεν τοις πεμψασιν ἡμας; τι λεγεις περι σεαυτε; τετο δηλεντες, ταυτα μεν ἐκ εἶ, ἁπερ ἐλπιζομενα τῳ Ισραηλ παρεσεσθαι προσδοκαται, ὁςις δε ὠν βαπτιζεις ἐκ ἰσμεν. διοπερ τετο ἡμας διδαξον, ἱνι ἐχωμεν ἀπαγγειλαι τοις ἡμας δια τετο πεμψασι προς σε. ἐτι δε και τετο ἐχομεν των προκειμενων προσθησομεν, ὁτι ὁ καιρος της Χριςε ἐπιδημιας ἐσαινε τον λαον, ἠδη πως ἐνεςηκως περι τα ἐτη τα ἀπο της γενεσεως τε Ιησε, και ὀλιγῳ ἀνωτερω μεχρι της ἀναδειξεως τε κηρυγματος. διοπερ, ὡς εἰκος, των γραμματεων και νομικων τον ἐλπιζομενον, ἀπο των θειων γραφων καταγαγοντων αὐτε τον χρονον, ἠδη προσδοκωντων, ἐπεφυησαν Θευδας, ἐκ ὀλιγον πληθος, ὡς ὁ Χριςος, οἰμαι, συναγαγων, και μετ' ἐκεινον Ιεδας ὁ Γαλιλαιος ἐν ταις της ἀπογραφης ἡμερας. εἰκος ἐν θερμοτερον της Χριςε ἐπιδημιας προσδοκωμενης και λαλεμενης, Ιεδαιοι ἀπο Ιεροσολυμων τες ἱερεις και λευιτας πεμπεσι προς τον Ιωαννην, δια τουσυ τις εἶ; μαθειν βελομενοι εἰ αὐτος Χριςος εἶναι ὁμολογησει.

Και ἠρωτησαν αὐτον, τι ἐν; συ Ηλιας εἶ; και λεγει, ἐκ εἰμι. Τις ἐκ ἀν ζητησαι των ἀκεοντων Ιησε λεγοντος περι Ιωαννε, εἰ ἐθελετε δεξασθαι, αὐτος ἐςιν Ηλιας ὁ μελλων ἐρχεσθαι, πως προς τες ἐρωτωντας το'

σν

Non sum ego Christus. Declarat autem tale quiddam suspicatos eos fuisse secunda, atque etiam tertia interrogatio. Eliam enim cum venturum sperarent, atque plurimi facerent, eum esse suspicantes honore ipsi Christo proximum, atque secundum, enunciante Joanne se non esse Christum, interrogant: *Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum:* tertio num ipse esset ille Propheta scire volunt; quo respondente, *Non*, cùm non amplius possent dicere privatim nomen alicujus, qui ad se accessurus speraretur, inquiunt: *Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?* hoc innuentes: Hæc quidem non es, quæ Israeli futura exspectantur; qualis autem sis, qui baptizas, nescimus: quare isthuc nos doceto, ut possimus renunciare his, qui hanc ob causam nos ad te miserunt. Rursus vero etiam hoc his, quæ proposita sunt, proximum addemus; videlicet quod tempus adventus Christi commoverat populum: quod quidem tempus jam aliquo modo instabat circa annos, qui erant ab ortu Jesu, & paulo superius usque ad demonstrationem prædicationis. Quocirca Scribis & legis peritis, ut probabile erat, jam exspectantibus eum, qui sperabatur, quia tempus illius e divinis Scripturis collegerant, tumultuatus est Theudas non parva multitudine congregata, tanquam, opinor, Christus esset, *& post illum Judas Galilæus in diebus professionis.* Consentaneum ergo est, cum Christi adventus ferventius exspectaretur, divulgareturque, Judæos ab Hierosolymis Sacerdotes & Levitas misisse ad Joannem, per illud: *Tu quis es?* discere volentes, num fateretur seipsum esse Christum.

7. *Et interrogaverunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dicit: Non sum.* Verum enimvero quis audiens Jesum dicentem de Joanne: *Si vultis accipere, ipse est Elias, qui venturus est*, non quæsiturus sit, quonam pacto ad interrogantes: *Elias es tu?* dicat Joannes:

συ Ηλιας εἰ; λεγει ὁ Ιωαννης, ὐκ εἰμι, πως δε και νοησαι δει τον Ιωαννην αὐτον εἰναι Ηλιαν τον μελλοντα ἐρχεσθαι κατα το εἰρημενον ὑπο τυ Μαλαχιυ ὑτως ἐχον· και ἰδυ ἐγω ἀποςελλω ὑμιν Ηλιαν τον Θεσβιτην, πριν ἐλθειν ἡμεραν κυριυ την μεγαλην και ἐπιφανη, ὁς ἀποκαταςησει καρδιαν πατρος προς υἱον, και καρδιαν ἀνθρωπυ προς τον πλησιον αὐτυ, μη ἐλθω και παταξω την γην ἀρδην; και ὁ τυ ὀφθεντος δε τῳ Ζαχαριᾳ ἀγγελυ κυριυ ἑςωτος, ἐκ δεξιων τυ θυσιαςηριυ τυ θυμιαματος λογος προς τον Ζαχαριαν, παραπλησιον τι ἐμφαινει τοις ὑπο τυ Μαλαχιυ εἰρημενοις δια τυτον, και ἡ γαυη συ Ελισαβετ γεννησει υἱον σοι, και καλεσεις το ὀνομα αὐτυ Ιωαννην· και μετ' ὀλιγα, αὐτος προελευσεται ἐνωπιον αὐτυ ἐν πνευματι και δυναμει Ηλιυ, ἐπιςρεψαι καρδιας πατερων ἐπι τεκνα, και ἀπειθεις ἐν φρονησει δικαιων, ἑτοιμασαι κυριῳ λαον κατεσκευασμενον προς δη το πρωτον ὁ μεν τις ἐρει ὁτι ἑαυτον ἠγνοει Ιωαννης Ηλιαν ὀντα, και ταχα τυτῳ χρησονται οἱ ἐκ τυτων τῳ περι μετενσωματωσεως παριςαμενοι λογῳ, ὡς την ψυχης μεταμφιεννυμενης σωματι, και ὐ παντως μεμνημενης των προτερων βιων. οἱ δ' ὑτοι ἐρυσι και τινας των Ιυδαιων τῳ δογματι συνκατατεθεμενους περι σωτηρος εἰρηκεναι, ὡς ἀρα εἰ τις εἰη των ἀρχαιων προφητων ἀναςας ὐκ ἀπο των μνημειων, ἀλλ' ἀπο της γενεσεως. πως γαρ ἐδυνατο σαφως δεικνυμενης της μητρος αὐτυ Μαριας ὑπολαμβανομενυ τε πατρος αὐτῳ τυγχανειν Ιωσηφ τυ τεκτονος, νομιζειν ἑνα τινα των προφητων αὐτον τυγχανοντα ἐγηγερθαι ἀπο των νεκρων; και τῳ, ἐξαλειψω πασαν την ἐξαναςασιν, ἀναγεγραμμενῳ ἐν τῃ γενεσει οἱ αὐτοι χρωμενοι τον πεφροντικοτα πιθανοτητας ἀπατηλας προσαγομενας ἀπο των γραφων λυειν εἰς ἀγωνα περιςησυσιν ἱςαμενον προς το δογμα. ἑτερος δε τις ἐκκλησιαςικος τον περι μετενσωματωσεως ἀποπτυων ὡς ψευδη λογον, μη προσιεμενος το την ψυχην Ιωαννυ Ηλιαν ποτε γεγονεναι τῳ προειρημενῳ λογῳ τυ ἀγγελυ χρησεται, ψυχην Ηλιυ μη ὀνομασαντος

ἐπι

Non sum; atque etiam quomodo opus sit intelligere Joannem esse Eliam venturum, juxta id, quod a Malachia est dictum, sic habens: *Et ecce ego mitto vobis Eliam Thesbiten, antequam veniat dies Domini magna & manifesta, qui restituet cor patris erga filium, & cor hominis erga proximum suum, ne veniam & percutiam terram funditus?* Quin Angeli oratio ad Zachariam stantis a dextris altaris incensi, quem ipse etiam Zacharias conspexit, simile quiddam his, quæ dixit Malachias, per hæc verba ostendit: *Et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium: & vocabis nomen ejus Joannem:* & post pauca: *Ipse præcedet coram ipso cum spiritu & virtute Eliæ:* [illegible] *convertat corda patrum ad filios, & contumaces ad p*[illegible]*ntiam justorum, ut præparet Domino populum instructum.* Ad primum igitur aliquis dicet Joannem ignorasse seipsum esse Eliam: & fortassis hac ratione usuri sunt, qui favent opinioni eorum, qui ponunt μετενσωματωσιν (hoc est, transcorporationem): perinde quasi anima subinde induat corpora, prorsus immemor anteactæ vitæ. Sed & hi ipsi dicturi sunt aliquos ex Judæis huic dogmati assentientes de Servatore dixisse eum fortassis unum quempiam esse ex veteribus Prophetis, qui resurrexisset non ex monumentis, sed ab ortu. Qui fieri enim poterat, ut palam cum innotuisset Mariam ipsius esse matrem, putareturque Joseph faber illi pater esse, existimarent eum unum quemdam ex Prophetis existere a mortuis resuscitatum? Quin etiam illo testimonio Geneseos hi utentes: *Delebo universam resurrectionem*, statuent in certamine virum ab hoc dogmate stantem, gnarum solvendi e Scripturis divinis fallaces probabilitates adductas. Cæterum alius Ecclesiasticus orationem eam, quæ adstruat transcorporationem, veluti falsam respuens, nec admittens Joannis animam aliquando Eliam fuisse, prædicta oratione Angeli usurus est, qui non nominaverit Eliæ animam in ortu Joannis,

ἐπι της Ιωαννȣ γενεσεως, ἀλλα πνευμα και δυναμιν δια του· και αὐτος προελευσεται ἐνωπιον αὐτȣ ἐν πνευματι, και δυναμει Ηλιȣ, ἐπιστρεψαι καρδιας πατερων ἐπι τεκνα, δια μυριων δυναμενος ἀποδεικνυναι γραφων, ἑτερον εἶναι το πνευμα της ψυχης, και την ὀνομαζομενην δυναμιν τȣ πνευματος και της ψυχης, περι ὧν ȣκ ἐυκαιρον νυν παρατιθεσθαι τα πολλα, ἱνα μη πανυ τον λογον περισπασωμεν. ἀρκεσθησεται δε ἐπι τȣ παροντος προς μεν το διαφερειν δυναμιν πνευματος, το, πνευμα ἅγιον ἐπελευσεται ἐπι σε, και δυναμις ὑψιστȣ ἐπισκιασει σοι· προς δε τα ἐν τοις προφηταις πνευματα, ἁτε δεδωρημενα αὐτοις ὑπο Θεȣ, οἱονει ἐκεινων ὀνομαζεσθαι κτηματα, το, πνευματα προφητων προφηταις ὑποτασσεται, και το, ἀναπεπαυται το πνευμα Ηλιȣ ἐπι Ελισαιε. ȣτω γαρ ȣδεν ἀτοπον, φησιν, ἐσται τον Ιωαννην ἐν πνευματι και δυναμει Ηλιȣ ἐπιστρεφοντα καρδιας πατερων ἐπι τεκαν, δια τȣτο το πνευμα Ηλιαν λεγεσθαι τον μελλοντα ἐρχεσθαι. εἰς παραμυθιαν δε τȣτων και τȣτῳ χρησεται τῳ λογῳ εἰ ὁ των ὁλων Θεος οἰκειωθεις τοις ἁγιοις αὐτων γινεται, οὑτως ὀνομαζομενος Θεος Αβρααμ, και Θεος Ισαακ, και Θεος Ιακωβ, ποσῳ πλεον το ἁγιον πνευμα οἰκειωθεν τοις προφηταις πνευμα αὐτων χρηματιζειν οἱον τε ἐσται, ἱν' ἡ ȣτως πνευμα Ηλιȣ, και πνευμα Ησαϊȣ, λεγομενον το πνευμα; ὁ αὐτος τε ȣτος Εκκλησιαστικος ἐρει δυνασθαι μεν τȣς ὑπειληφοτας των προφητων εἶναι τον Ιησȣν ἀναστα ντα ἐκ νεκρων ἠπατησθαι, κατα τε το προειρημενον δογμα, και κατα το ὑπολαμβανειν αὐτον ἑνα των προφητων τυγχανειν, δυνασθαι δε, προς το κατα το νομιζειν αὐτον των προφητων εἶναι ἑνα, πταιειν, και ψευδοδοξειν, και κατα το ἀγνοειν αὐτȣ τον λεγομενον πατερα, και την ȣσαν μητερα, οἰεσθαι τε αὐτον ἀπο των μνημειων ἐγηγερθαι. και προς το ἐν γενεσει τε περι της ἐξαναστασεως ἀπαντησεται ὁ Εκκλησιαστικος χρωμενος τῳ· ἐξανεστησε γαρ μοι ὁ Θεος σπερμα ἑτερον ἀντι Αβελ,

Joannis, sed spiritum & virtutem, per hæc verba: *Et ipse præcedet coram ipso cum spiritu & virtute Eliæ, ut corda patrum ad filios convertat*, infinitis Scripturarum locis ostendere valens, aliud esse spiritum, & id quod nominatur virtus spiritus, aliud esse animam: de quibus tempestivum non est nunc multa in medium afferre, ne in immensum orationem protrahamus. Satis magnam vim habebit nunc ad persuadendum quidem virtutem differre a Spiritu, illud: *Spiritus sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi:* ad ostendendum vero eos spiritus, qui sunt in Prophetis (ut qui illis a Deo donati sint) veluti illorum mancipia esse, istud: *Spiritus Prophetarum Prophetis subjiciuntur*, & illud: *Requievit spiritus Eliæ super Elisæum.* Isto enim modo nihil absurdi erit, inquiet, ut Joannes convertens in spiritu, & virtute Eliæ corda patrum ad filios, dicatur propter hunc spiritum *Elias, qui venturus est*; ad quorum confirmationem etiam hac ratione utetur: Si universorum Deus familiaris factus sanctis, Deus ipsorum fit, sic nominatus Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Jacob, quanto magis Spiritus sanctus familiaris factus Prophetis, spiritus ipsorum haberi poterit, ut hunc in modum spiritus dicatur, spiritus Eliæ, & spiritus Esaiæ? Dicetque hic ipse Ecclesiasticus, potuisse quidem eos, qui suspicati fuissent (unum solumque) Prophetarum esse Jesum e mortuis resuscitatum, decipi, tum ex prædicto dogmate, tum ex suspicione, quod ipse unus ex Prophetis esset, sed præterquam quod existimarent eum unum ex Prophetis esse, atque ex monumentis resuscitatum fuisse, labi eos etiam, & falsa opinari potuisse, ignorando, quisnam pater ipsius diceretur, & quænam ejus esset mater. Ad illud etiam, quod est in Genesi de voce Resurrectionis, occurret Ecclesiasticus utens eo testimonio: *Resuscitavit mihi semen aliud Deus pro Abel*,

quem

ὃν ἀπεκτεινε Καϊν, τῆς ἐξαναςασεως και ἐπι γενεσεως κειμενης. ὑτος δε προς το πρωτον ἀπορηθεν ἑτερως παρα τον ὑπολαμβανοντα μετενσωματωσιν ἀπολογυμενος ἐρει δια μεν τα ἀρτιως κατασκευασθεντα λογῳ τινι εἰναι τον Ιωαννην Ηλιαν τον μελλοντα ἐρχεσθαι, ἀποκεκρισθαι δε προς τυς ἱερεις και λευιτας το, ὐκ εἰμι, ςοχασαμενον τῦ βυληματος της ἐρωτησεως αὐτων. ὐ γαρ τυτο ἠθελεν ἡ προλεγομενη ἐξετασις τῳ Ιωαννῃ ἀπο των ἱερεων και λευιτων, το μαθειν εἰ το αὐτο πνευμα ἐν ἀμφοτεροις ἐτυγχανεν, ἀλλ᾽ εἰ ὁ Ιωαννης αὐτος Ηλιας ὁ ἀναληφθεις, νυν ἐπιφαινομενος κατα το Ιυδαιοις προσδοκωμενον, χωρις γενεσεως, ἡν ταχα και ἠγνουν οἱ ἀπο Ιεροσολυμων ἀποςαλεντες προς ἡν πευσιν εἰκοτως ἀποκρινεται το· ὐκ εἰμι· ὐ γαρ Ηλιας ὁ ἀναληφθεις ἀμειψας σωμα ἐληλυθει ὁ Ιωαννης ὀνομαζομενος. ὁ δε πρωτος ὐ τον νυν παρεθηκαμεν οἰομενυ μετενσωματωσιν ἐντευθεν κατασκευαζεσθαι, προσδιατριβων τῃ βασανῳ της λεξεως ἐρει προς τον δευτερον ὁτι ὐκ ἀκολυθον τον τηλικυτυ ἱερεως Ζαχαριυ υἱον ἐπι γηρα γεγεννημενον ἀμφοτεροις γονευσι παρα πασαν ἀνθρωπινην προσδοκιαν ἀγνοεισθαι ὑπο των τοσυτων ἐν Ιεροσολυμοις Ιυδαιων, και των πεμφθεντων ὑπ᾽ αὐτων λευιτων και ἱερεων, ὐ γινωσκοντων το γεγεννησθαι αὐτον, και μαλιςα Λυκα μαρτυρυντος ὁτι ἐγενετο ἐπι παντας φοβος τυς περιοικυντας αὐτυς, δηλον δε ὁτι τον Ζαχαριαν και την Ελισαβετ, και ἐν ὁλῃ τῃ ὀρεινῃ της Ιυδαιας διελαλειτο παντα τα ῥηματα ταυτα. εἰ δε ὐκ ἠγνοειτο ἡ ἐκ Ζαχαριυ γενεσις Ιωαννυ, ἐπεμπον δε οἱ ἀπο Ιεροσολυμων Ιυδαιοι δια των λευιτων και ἱερεων πευσομενοι το· συ Ηλιας εἰ; δηλον ὁτι τυτο ἐλεγον το περι μετενσωματωσεως δογμα οἰομενοι εἰναι ἀληθες, ὡς πατριον τυγχανον, και ὐκ ἀλλοτριον της ἐν ἀποῤῥητοις διδασκαλιας αὐτων. δια τυτο ὐν λεγει, ὐκ εἰμι Ηλιας, ὁ Ιωαννης, ἐπει ἀγνοει τον ἰδιον προτερον βιον.

quem interfecit Cain, voce Resurrectionis posita, etiam de nativitate. Proinde hic ad primam dubitationem alio modo, quam is, qui suspicatur transcorporationem, respondens dicet: per ea quidem, quæ nuper probata sunt, Joannem ratione quadam Eliam esse venturum, respondisse vero Sacerdotibus ac Levitis, *Non sum*, conjectantem interrogationis ipsorum voluntatem. Nec enim intendebat hæc inquisitio prima Joanni facta a Sacerdotibus & Levitis, ut discerent, an idem spiritus in utroque esset; sed an Joannes esset ille ipse Elias, qui assumtus fuerat, nunc apparens, juxta Judæorum exspectationem, absque ortu, quem fortasse etiam ignorabant, qui missi fuerunt ab Hierosolymis; ad quam interrogationem merito respondet: *Non sum*: neque enim Elias ille sursum receptus alternaverat corpus, dictus Joannes. At contra primus ille, cujus sensum proposuimus existimantis transcorporationem hinc adstrui, immorans in examinatione dictionis, dicet ad alterum, minime consequens esse Zachariæ tanti sacerdotis filium in senectute utrisque genitum parentibus, præter omnem humanam exspectationem, ignorari a tot Judæis, qui erant Hierosolymæ, & ab iis, qui missi fuerunt ab ipsis Levitis, & Sacerdotibus nescientibus ipsum natum fuisse, & maxime testificante Luca timorem ingruisse *super omnes vicinos eorum*, nempe Zachariæ & Elisabethæ, *&* quod *in tota montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc.* Quod si ortus Joannis ex Zacharia non ignorabatur, miserantque Judæi ab Hierosolymis per Levitas & Sacerdotes interrogaturi: *Elias es tu?* perspicuum est, hoc eos dixisse, verum putantes esse dogma de transcorporatione (quod), ceu patrium esset ipsorum, & non alienum ab arcana doctrina, quæ apud ipsos traditur: addetque etiam hanc ob causam Joannem dicere: Non sum Elias, quod ignoraret, quodnam vitæ genus ante transegisset.

βιον. τουτων δη ουκ ευκαταφρονητον πιθανοτητα εχοντων, παλιν ὁ Εκκλησιαστικος απορησει προς τον προτερον, ει κατα τον προφητην εστιν ὑπο του πνευματος φωτιζομενον, και ὑπο Ησαϊου προφητευομενον, ὑπο τε τηλικουτου του αγγελου, πριν γεννηθηναι, τεχθησεσθαι προειρημενον, εκ του πληρωματος Χριστου ειληφοτα, χαριτος τηλικαυτης μετεσχηκοτα, την αληθειαν δια Ιησου Χριστου γεγενησθαι νενοηκοτα, περι Θεου και του μονογενους του εις τον κολπον του πατρος διηγησαμενον τα τοσαυτα, το ψευσασθαι, και ὁπερ ην ουκ εγνωκοτα καν επισχειν. εχρην γαρ περι των αδηλοτερων επεχειν, ὁμολογειν, και μητε τιθεναι, μητε αἱρειν την προτασιν. πως δε, ουκ ην ευλογον, ει πολλων τουτο δογμα ετυγχανεν, επισχειν τον Ιωαννην περι αὑτου, μηποτε ἡ ψυχη αὑτου ποτε εν Ηλιᾳ ην; και επι την ἱστοριαν δε ὁ Εκκλησιαστικος προκαλεσεται τον προτερον πευσομενον παρα των τα απορρητα εγνωκεναι παρ' Εβραιοις επαγγελλομενων, ει τοιουτον τι δογμα εστι παρ' αὑτοις. εαν γαρ μηδαμως φαινηται τουθ' ουτως εχον, δηλον ὁτι εσχεδιασθαι ὁ του προτερου λογος. ουδεν τοινυν ἡττον ὁ Εκκλησιαστικος χρησεται τῃ προαποδεδομενῃ λυσει, ετι και αὑτος το βουλημα των πυθομενων παραστησαι απαιτουμενος. ει γαρ ὡς κατεσκευασαν οἱ πεμψαντες ἰσασι γεγεννημενον εκ Ζαχαριου και Ελισαβετ τον Ιωαννην, και πολλῳ πλεον οἱ πεμφθεντες γενους οντες ἱερατικου, ους ουκ αν ελαθεν ἡ του ουτως επιφανους συγγενους Ζαχαριου παραδοξος ευπαιδια, τι νοησαντες πυνθανονται το, συ Ηλιας ει; ανδρες ανεγνωκοτες ανειληφθαι αὑτον ὡς εις τον ουρανον, και προσδοκωντες επιδημιαν αὑτου; ταχα ουν επει προς τῃ συντελειᾳ προσδοκωσιν Ηλιαν προ Χριστου και επι τουτῳ Χριστον, οιονει τροπικωτερον φαινονται

ερωτωντες·

ſet. His igitur non contemnendam probabilitatem habentibus, rurſum Eccleſiaſticus dubitabit contra illum priorem, an illius Prophetæ ſit, qui a Spiritu illuminatur, qui ab Eſaia prophetatur, qui a tali, tantoque Angelo, priusquam naſceretur, prædicitur pariendus, qui ex plenitudine Chriſti accepit, qui gratiam talem ac tantam participavit, qui intellexit veritatem per Jeſum Chriſtum factam fuiſſe, qui talia ac tanta de Deo, ac de ejus Unigenito illo, qui ad ſinum patris eſt, enarravit, mentiri, atque etiam hæſitare, non agnoſcentem quod erat. Oportebat enim de rebus obſcurioribus aſſenſionem inhibere, neque concedendo neque tollendo propoſitionem. Quomodo autem rationi conſentaneum non erat, ſi multorum tum temporis dogma hoc fuiſſet, ut dubitaret Joannes de ſeipſo, num quando anima ſua in Elia fuerit? Quin ad hiſtoriam provocabit Eccleſiaſticus illum priorem auditurum ab his, qui ſe ſcire profitentur, quæ apud Hebræos arcana ſunt (& evulgare ſit nefas), num dogma aliquod hujusmodi ſit apud ipſos: nam ſi nullo loco appareat, hoc hunc in modum ſe habere, perſpicuum eſt illius prioris rationem diſſipatam eſſe. Quam ob rem nihilominus Eccleſiaſticus ſolutione utetur, quam ante explicavimus, adhuc etiam ipſe voluntatem interrogantium produci in medium poſtulans. Nam ſi illi, qui miſerunt, ſciunt, ut probavi, genitum ex Zacharia & Eliſabeth Joannem fuiſſe, atque etiam multo magis ii, qui miſſi fuerant, ex genere cum eſſent ſacerdotali, quibus clam futura non erat clara, atque admiranda ſoboles Zachariæ cognati tam illuſtris, quid cogitarunt interrogantes, *Es tu Elias?* viri, qui legerant Eliam in cœlos receptum fuiſſe, & qui exſpectabant adventum ejus? Fortaſſis igitur quoniam conſummationis tempore Eliam ante Chriſtum exſpectant, & poſt Eliam Chriſtum, veluti tropice inter-

ἐρωτωντες· εἰ συ εἶ ὁ προκαταγγελλων τον προ Χριςϑ ἐπι συντελειᾳ ἐλευσομενον λογον; και ἐπιςημαντικως προς τϑτο ἀποκρινεται το, ϑκ εἰμι. ἐτι δε ὁ Εκκλησιαςικος ἱςαμενος προς τα ἐξητασμενα ὑπο τϑ ἑτερϑ ἀπϑεικνυναι πειρωμενϑ μη ἀν λεληθεναι τϑς ἱερεις ϑτως ἐπιφανη γεγενημενην την Ιωαννϑ γενεσιν δια το ἐν τη ὀρεινῃ της Ιϑδαιας διαλελαληϑαι παντα τα ῥηματα ταυτα, φησει την παραπλησιαν ἀπατην πολλοις γεγονεναι και περι τϑ σωτηρος· ἐπει οἱ μεν ἐλεγον αὐτον Ιωαννην Βαπτιςην, ἀλλοι δε Ηλιαν, ἀλλοι δε Ιερεμιαν, ἡ ἑνα των προφητων· ὡς και οἱ μαϑηται πυνθανομενῳ τῳ κυριῳ γενομενῳ ἐν τοις μερεσι Καισαρειας της Φιλιππϑ εἰρηκασι. και ὁ Ηρωδης δε λεγων, ὃν ἐγω ἀπεκεφαλισα Ιωαννην, αὐτος ἠγερϑη ἀπο των νεκρων, περι τϑ Χριςου ἐοικε μη εἰδεναι τα λεγομενα ὑπο των φασκοντων, ϑχ ϑτος ἐςιν ὁ τϑ τεκτονος υἱος; ϑχ ἡ μητηρ αὐτϑ λεγεται Μαριαν, και οἱ ἀδελφοι αὐτϑ Ιακωβος, και Ιωσηφ, και Σιμων, και Ιϑδας; και αἱ ἀδελφαι αὐτϑ ϑχι πασαι προς ἡμας εἰσιν; ϑδεν ϑν θαυμαςον ὡσπερ ἐπι τϑ σωτηρος πολλων ἐγνωκοτων την ἐκ Μαριας γενεσιν αὐτϑ ἀλλϑς ἠπατησϑαι, ϑτω και ἐπι τϑ Ιωαννϑ, ϑς μεν μη λεληϑεναι την ἐκ Ζαχαριϑ γενεσιν αὐτϑ, ἑτερϑς δε διςαζειν μηποτε ὁ προσδοκωμενος Ηλιας ἐπεφανη κατα τον Ιωαννην. και ϑ χωραν γε μαλλον ἐχει ἡ περι τϑ Ιωαννϑ ἐπαπορησις, μηποτε εἰη Ηλιας, ἡπερ ἡ περι του σωτηρος, μη ἀρα αὐτος τυγχανῃ Ιωαννης. ὡν τϑ Ηλιϑ μεν τον χαρακτηρα ἀπο μονης της λεξεως, και ϑχι ἀπο της αἰσϑησεως ἀποβαλλεσϑαι, δια το, ἀνηρ δασυς, και ζωνην δερματινην περιεζωσμενος περι την ὀσφων αὐτϑ· τϑ δε Ιωαννϑ το εἰδος προεγνωσμενον ταχα, ϑδε παραπλησιον τυγχανον τῳ χαρακτηρι τϑ Ιησϑ, ϑδεν ἡττον ὑπονοιαν τισι παρεσχηκεναι μηποτε ὁ Ιωαννης ἀνεςη ἐκ νεκρων Ιησϑς μετονομαζομενος. και περι μετωνυμιας γαρ, ὡς ἐν ἀπορρητοις, ϑκ οἰδα ποϑεν κινϑμενοι οἱ Εβραιοι παραδιδοασι Φινεες, τον Ελεαζαρϑ υἱον, ὁμολογϑμενως παρατειναντα την ζωην ἑως πολλων κριτων, ὡς ἐν τοις

κριταις

rogare videntur: Num tu es ille prænuncians venturam ante Christum, consummationis tempore, prædicationem? Et scienter ad hoc respondet: *Non sum.* Præterea vero Ecclesiasticus instans ad ea, quæ inquirit alter, qui ostendere tentat non latuisse Sacerdotes ortum Joannis adeo manifestum factum, eo quod divulgata fuerint omnia verba hæc per montana Judææ, dicet multos simili errore deceptos fuisse in Servatore: quoniam *alii quidem Joannem Baptistam* ipsum, *alii autem Eliam*, *alii vero Jeremiam*, *aut unum Prophetarum* dicerent: quemadmodum & Discipuli interroganti Domino, cum venisset in partes Cæsareæ Philippi, dixerunt. Quin Herodes dicens: *Quem ego decollavi Joannem, ipse surrexit a mortuis*, videtur nescisse de Christo, quæ divulgabantur ab his, qui dicebant: *Nonne hic est ille fabri filius? Nonne mater ejus vocatur Maria, & fratres ejus Jacobus, & Joseph, & Simon, & Judas? & sorores illius, nonne omnes apud nos sunt?* Nihil ergo mirum dicet Ecclesiiasticus esse sic alios in Servatore deceptos fuisse, cum multi alioqui cognoverint ipsius ortum ex Maria: quemadmodum etiam de Joanne mirum non est, alios quidem ipsius ortum ex Zacharia scivisse, alios vero ambigere, utrum Elias apparuerit in Joanne. Nec profecto locum magis habet addubitatio de Joanne, utrum ipse sit Elias, quam de Servatore, ne forte ipse sit Joannes. Quorum Eliæ quidem formam ex sola dictione, & non a sensu refellere (facile erat) propter illud: *Vir pilosus, & zona pellicea circa lumbos suos circumcinctus:* Joannis vero forma præcognita fortasse, neque similis existens formæ Jesu, nihilominus suspicionem habuit, ne forte Joannes a mortuis resurrexerit, mutato nomine, dictus Jesus. Jam quod ad nominis mutationem attinet, nescio unde, veluti in Apocryphis, moti Hebræi tradant Phinees illum, qui est Eleazari filius (qui absque dubio produxit

χριταις ἀνεγνωμεν, αὐτον εἰναι Ηλιαν, και το ἀθανατον ἐν τοις ἀριθμοις αὐτῳ δια της ὀνομαζομενης εἰρηνης ἐπηγγελθαι ἀνθ᾽ ὡν ζηλωσας θειῳ ζηλῳ κεκινημενος ἐξεκεντησε την Μαδιανιτιν και τον Ισραηλιτην, και κατεπαυσε τον λογομενον θυμον τȣ θεȣ, κατα το γεγραμμενον, Φινεες υἱος Ελεαζαρ υἱȣ Ααρων κατεπαυσε τον θυμον μου, ἀνθ᾽ ὡν ἐζηλωσε τον ζηλων μου. θαυμαςον ȣν ȣδεν εἰ οἱ τον αὐτον ὑπολαμβανοντες Φινεες και Ηλιαν, ἤτοι ὑγιως λεγοντες, ἢ μη, ȣ γαρ περι τȣτου νυν προκειται ἐξεταζειν, τον αὐτον ἐνομιζον εἰναι Ιωαννην και Ιησȣν. ἢ ἐδιςαζον γε περι τȣτȣ, μαθειν τα ἐβȣλοντο εἰ ὁ αὐτος ἐςιν ὁ Ιωαννης και Ηλιας. προηγȣμενως δε ἐν ἀλλοις ἐπιμελεςερον ἐξεταςεον, και ἐπι πλειον τον λογον ἐρευνητεον τον περι της ȣσιας της ψυχης, και της ἀρχης της συςασεως αὐτης, και της εἰς το γηϊνον σωμα εἰσκρισεως αὐτης, των τε ἐπιμερισμων τȣ ἑκαςης βιȣ, και της ἐντευθεν ἀπαλλαγης· και εἰ ἐνδεχεται αὐτην εἰσκριθηναι δευτερον ἐν σωματι, ἢ μη· και τῃ αὐτῃ περιοδῳ, και τῃ αὐτῃ διακοσμησει, ἢ ȣ· και τῳ αὐτῳ σωματι, ἢ ἑτερῳ· και εἰ τῳ αὐτῳ, ποτερον καθ᾽ ὑποκειμενον μενοντι τῳ αὐτῳ, κατα δε ποιοτητα μεταβαλλομενῳ· ἢ και καθ᾽ ὑποκειμενον, και ποιοτητα ἐσομενῳ τῳ αὐτῳ, και εἰ ἀει τῳ αὐτῳ σωματι χρησεται, ἢ ἀμειψει αὐτο· ἐν οἱς και τι ἐςι κυριως μετενσωματωσις ἐξετασαι δεησει· τι τε αὐτη διαφερει ἐνσωματασεως, και εἰ ἀκολȣθει τῳ λεγοντι μετενσωματωσιν ἀφθαρτον τηρειν τον κοσμον· ἐν οἱς ἀναγκαιον ἐςαι παραθειναι και τȣς λογȣς των θελοντων κατα τας γραφας, συσπειρεσθαι την ψυχην τῳ σωματι, και τα ἀκολȣθȣντα αὐτοις, και ἁπαξαπλως ὁ περι ψυχης

λογος

itam usque ad multos Judices, ficuti legimus in li-ro Judicum) ipfum esse Eliam, & immortalitatem ɔfi promiffam in Numerorum libro, per pacem no-ıinatam (fœdus), eoquod zelum habuit: unde com-ıotus zelo divino percufferit Madianitidem, & Ifrae-tam, & ceffare fecerit furorem (uti vocant) Dei, ıxta id, quod fcriptum eft: *Phinees filius Eleazar filii laron, cessare fecit furorem meum, quoniam zelum ha-uit pro me.* Quam ob rem nihil eft mirum, fi qui ıfpicabantur eundem effe Phinees & Eliam; vel recte icentes, vel non (nec enim hac de re propofita no-is eft nunc inquifitio) eundem effe putabant Joan-em & Jefum. Vel profecto hac de re ambigebant, :ireque volebant, num ipfe effet Joannes & Elias. 'ræcipue vero atque alio tempore inquirenda eft di-gentius, diutiusque indaganda ratio de fubftantia nimæ, deque principio formationis ejus, atque in-reffu ipfius in corpus hoc terreum. Indagandum tiam, quid injunctum fit vitæ uniuscujusque animæ, tque de ejus receffu ex hac vita, & an contingat il-am denuo ingredi in corpus, an non, & eadem pe-iodo, & eadem difpofitione, nec ne; & num in eo-.em corpore, an in alio; quod fi in eodem, utrum ıanente eodem fecundum fubjectum, fed mutato fe-undum qualitatem; an etiam idem futuro fecundum ubjectum, & qualitatem, & num femper eodem cor-ore ufura fit, an immutatura illud. In quibus etiam llud, quid proprie fit (μετενσωματωσις, id eft) trans-orporatio, quidque hæc differat ab incorporatione quæ Græce eft ἐνσωματωσις), indagare neceffe erit, z num fequatur, ut qui adftruit mutanda corpora, ervet mundum incorruptibilem. In quibus neceffa-io ponendæ erunt rationes eorum, qui volunt ex ;cripturarum auctoritate, ut anima fimul cum cor-ore feminetur, & quæ fequuntur ipfas: &, ut femel licam, oratio de anima, copiofa alioqui, & ad in-

 terpre-

λογος πολυς και δυσερμηνευτος ὢν, ἀναλεχθησομενος ἀπο των ἐν ταις γραφαις σποραδην κειμενων, ἰδιας δειται πραγματειας. διοπερ νυν κατα το παρηκον ἐκ των περι Ηλιε και Ιωαννε ἐζητημενων ἐπι βραχυ ἐξετασαντες το προβλημα, μετιωμεν ἐπι τα ἑξης.

Ο προφητης εἶ συ; και ἀπεκριθη· οὐ. Εἰ ὁ νομος και οἱ προφηται ἑως Ιωαννε, και τι ἀλλο ἂν λεγοιμεν εἶναι Ιωαννην ἢ προφητην; ὡς και ὁ πατηρ αὐτε Ζαχαριας πλησθεις πνευματος ἁγιε προφητευων φησι· και συ παιδιον προφητης ὑψιςου κληθηση, προπορευση γαρ ἐνωπιον κυριε ἑτοιμασαι ὁδες αὐτε· εἰ μη ἀρα τις ἐπιληψεται τε, κληθηση, μη εἰρημενε τε, ἐση, και μαλιςα δια το προς τες οἰομενες αὐτον προφητην εἶναι εἰρηκεναι τον σωτηρα· ἀλλα τι ἐξηλθετε ἰδειν; προφητην; ναι λεγω ὑμιν, και περισσοτερον προφητε. παρατηρητεον δε ὁτι το, ναι λεγω ὑμιν, τιθησι το προφητην εἶναι τον Ιωαννην, και ἐκ ἀναιρειται το προφητην αὐτον εἶναι. ἐαν δε προς τῳ προφητης τυγχανειν και περιασσοτερον προφητε ὑπο τε σωτηρος λεγηται, πως ἐν εἰ προφητης ἐςι, προς τες ἱερεις και λευιτας ἐρωτωντας· ὁ προφητης εἶ συ; ἀπεκριθη· ἐ; λεκτεον δε προς τετο ὁτι ἐτ' αὐτον ἐςιν· ὁ προφητης εἶ συ; και, προφητης εἶ συ; τα δε ὁμοια τετηρηκαμεν ἐξεταζοντες, τι διαφερει το, ὁ θεος, τε, θεος, και, ὁ λογος, τε, λογος. ἐπει τοινυν ἐν τῳ Δευτερονομιῳ γεγραπται· προφητην ὑμιν ἀναςησει κυριος ὁ θεος ἡμων ἐκ των ἀδελφων ὑμων ὡς ἐμε, αὐτε ἀκεσεσθαι· και ἐςαι πασα ψυχη, ἡτις ἀν μη ἀκεση τε προφητε ἐκεινε, ἐξολοθρευθησεται ἐκ τε λαε αὐτε, προσεδοκατο τι ἐξαιρετως τις προφητης ὁμοιον Μωσει τι ἐχων, το μεσιτευσαι θεε και ἀνθρωπων, και το λαβων διαθηκην ἀπο θεε δεναι τοις μαθητευομενοις την καινην· και καθ' ἑκαςον των προφητων

ἐγινωσκον

terpretandum difficilis, si undequaque colligi debeat ex his, quæ sparsim posita sunt in Scripturis, proprium requirit opus. Quam ob rem nunc decenter ex his, quæ de Joanne, deque Elia conquisita sunt, cum breviter perscrutati simus quæstionem, ad cætera transeamus.

8. *Es tu Propheta ille? Et respondit: Non.* Si *Lex, & Prophetæ usque ad Joannem*; quid aliud diceremus Joannem esse, quam prophetam? quemadmodum pater ejus Zacharias plenus Spiritu sancto prophetans inquit: *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, ad præparandum vias ejus*; nisi forte quis sumat vocem, *vocaberis*, non esse dictam pro eo, quod est, eris, idque potissimum, quod Servator dixerit eis; qui existimabant eum esse Prophetam: *Sed quid existis ad videndum? Prophetam? Etiam dico vobis, & plusquam Prophetam.* Observandum autem, quod ea verba, *Etiam dico vobis*, ponant Joannem esse Prophetam, nec auferant eum Prophetam esse, quod si, præterquam quod est Propheta, etiam major quam Propheta a Servatore dicitur, quomodo ergo, si Propheta est, Sacerdotibus ac Levitis interrogantibus: *Propheta es tu?* respondit: *Non?* Dicendum autem ad hoc, non idem esse: *Propheta es tu ille* (cum articulo)? &: *Es tu Propheta* (sine articulo)? Similia observavimus ante, quid differat, ille Deus (cum articulo), & Deus (sine articulo), & ille Sermo, & Sermo. Quoniam ergo in Deuteronomio scriptum est: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus, vester de fratribus vestris mei similem, ipsum audietis. Futurum est autem, ut omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminetur e populo suo*; exspectabatur quispiam eximie Propheta, qui simile quid Mosi habens mediatorem ageret inter Deum & homines, & acceptum a Deo Testamentum novum discipulis traderet; atque in singulis Prophetis agnoverat populus

εγινωσκον ὁ λαος Ισραηλ μηδενα ἐκεινων εἶναι τον ὑπο του Μωσεως προφητευθεντα. ὥσπερ ȣν ἐδιςαζον περι Ιωαννȣ, μηποτε ἄρα Χριςος αὐτος ἦν, ȣτως και μηποτε ὁ προφητης. ȣ θαυμαςον δε εἰ μη ἠκριβȣν ὅτι αὐτος ἐςι Χριςος, και προφητης, οἱ διςαζοντες περι Ιωαννȣ μηποτε αὐτος Χριςος ἦν· ἀκολȣθον γαρ τῳ περι τȣτȣ διςαγμῳ, το ἀγνοειν τον αὐτον εἶναι Χριςον και τον προφητην. ἐλαθε δε τȣς πολλȣς ἡ διαφορα τȣ, ὁ προφητης, και, προφητης, ὡς και τον Ηρακλεωνα, ὁςις αὐταις λεξεσι φησιν, ὡς ἄρα Ιωαννης ὡμολογησε μη εἶναι ὁ Χριςος, ἀλλα μηδε προφητης, μηδε Ηλιας. και δεον αὐτον ȣτως ἐκλαβοντα ἐξετασαι τα κατα τȣς τοπȣς, ποτερον ἀληθευειν λεγων μη εἶναι προφητης, μηδε Ηλιας, ἢ ȣ. ὁ δε μη ἐπιςησας τοις τοποις, ἐν οἷς καταλελοιπεν ὑπομνημασιν, ἀνεξεταςως παρεληλυθε τα τηλικαυτα, σφοδρα ὀλιγα, και μη βεβασανισμενα ἐν τοις ἑξης εἰπων, περι ὧν εὐθεως ἐρȣμεν.

Εἶπον ȣν αὐτῳ· τις εἶ, ἵνα ἀποκρισιν δωμεν τοις πεμψασιν ἡμας; τι λεγεις περι σεαυτȣ; Δυναμει τȣτο λεγȣσιν οἱ ἀποςαλεντες, ὅπερ ὑπονοȣντες εἶναι σε ἐληλυθαμεν μαθησομενοι, ἐγνωμεν ȣκ ὄντα· λειπεται δε μετα ταυτα ἀπο σȣ ἀκȣσαι το, ὁςις εἶ, ἵνα τοις πεμψασι την σην ἀποκρισιν περι σȣ ἀπαγγειλωμεν.

Εγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ· εὐθυνατε την ὁδον κυριȣ, καθως εἶπεν Ησαϊας ὁ προφητης. Ωσπερ ὁ κυριως υἱος τȣ θεȣ ȣχ ἑτερος λογος τυγχανων, χρηται λογῳ· αὐτος γαρ ὁ ἐν ἀρχῃ λογος ἦν ὁ προς τον θεον ὁ λογος θεος· ȣτως ὁ Ιωαννης ὑπηρετης ἐκεινȣ τȣ λογȣ, εἰ κυριως ἀκȣοιμεν της γραφης, ȣχ ἑτερος ὢν φωνης, χρηται φωνῃ δεικνυȣσῃ τον λογον. ȣτος δη συνιεις την περι ἑαυτȣ προφητειαν παρα τῳ Ησαϊᾳ εἰρημενην, φησιν εἶναι

φωνη,

Israel neminem eorum hunc exstitisse, qui a Mose prophetatus fuerat. Ut ergo de Joanne ambigebant, num forte ipse esset Christus, sic etiam, num esset ille Propheta. Nec mirum si ambigentes de Joanne, an forte ipse Christus, diligenter non investigarunt, an ipse esset Christus, & ille Propheta. Sequitur enim, ut qui hac de re sic interrogant, ignorent etiam quod ipse, qui sit Christus, sit etiam ille Propheta. Latuit autem multos ea differentia, quæ est inter Prophetam illum, cum articulo, & Prophetam, absque articulo, veluti etiam Heracleonem, qui hisce dictionibus inquit: „ *Sic igitur Joannes fassus est se* „ *Christum non esse, neque Prophetam, neque Eliam:* „ opus cum alioqui fuisset hunc locum sic interpretantem perscrutari, vera nec ne Joannes narret dicens se neque Prophetam neque Eliam esse. Verum cum loca hæc non considerasset ille in commentariis, quæ reliquit, talia sine ulla examinatione præteriit, quædam admodum paucula, eaque indiligenter examinata in sequentibus dicens, de quibus mox dicturi sumus.

9. *Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?* Illud quod dicunt hi, qui missi fuerant, hoc valet: Adveneramus discendi gratia, quod rebamur te esse, & agnovimus te non esse talem; restat post hæc, ut abs te audiamus quis sis, ut renuntiemus his, qui miserunt nos, responsum tuum de te.

10. *Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias propheta.* Ut ille, qui proprie filius est Dei, non alius a Sermone cum sit, sermone utitur (ipse enim in principio Sermo ille erat, & ille λογος, Deus apud Deum) sic Joannes, minister illius Sermonis (si proprie Scripturam intelligamus) non alius cum sit a voce, voce utitur ostendente Sermonem. Qui etiam cum intellexisset prophetiam de se apud Esaiam dictam fuisse, vocem se esse inquit:

φωνη, ὐχι βοωσα ἐν τῃ ἐρημῳ, ἀλλα βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, τυ ἐνεςωτος, και κεκραγοτος, ἀν τις διψα, ἐρχεσθω προς με, και πινετω· λεγοντος και το· ἐυθυνατε την ὁδον κυριυ, ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς ἀυτυ. πασα φαραγξ πληρωθησεται, και παν ὀρος και βυνος ταπεινωθησεται, και ἐςαι παντα τα σκολια εἰς ἐυθειαν. ὡσπερ γαρ ἐν τῃ Εξοδῳ γεγραπται προς Μωσεα λεγεσθαι ὑπο Θευ· ἰδυ δεδωκα σε Θεον Φαραω, και Ααρων ὁ ἀδελφος συ ἐςαι τυ προφητης· ὑτω νοητεον ἀναλογον τι τυτοις, εἰ και μη παντη ὁμοιον, εἶναι τον ἐν ἀρχῃ λογον Θεον και Ιωαννην· Φωνη γαρ δεικτικη και παραςατικη ἐκεινυ τυ λογυ ὁ Ιωαννης ἠν. διοπερ πανυ ἁρμοζοντως ὐκ ἀλλῃ κολασει περιβαλλεται Ζαχαριας εἰπων προς τον ἀγγελον· κατα τι γνωσομαι τυτο; ἐγω γαρ εἰμι πρεσβυτης, και ἡ γυνη μου προβεβηκυια ἐν ταις ἡμεραις ἀυτης, ἡ τῃ ςερησει της Φωνης, δια την ἀπιςιαν της γενεσεως της φωνης, κατα το εἰρημενον ὑπο τυ Γαβριηλ προς ἀυτον· ἰδυ ἐσῃ σιωπων, και μη δυναμενος λαλησαι, ἀχρι ἡς ἡμερας γενηται ταυτα, ἀνθ' ὡν ὐκ ἐπιςευσας τοις λογοις μυ, οἱτινες πληρωθησονται εἰς τον καιρον ἀυτων. ὑτως δη ὁ Ζαχαριας, ὁτε αἰτησας πινακιδιον ἐγραψε λεγων· Ιωαννης ἐςιν ὀνομα ἀυτυ, και ἐθαυμασαν παντες, ἀπειληφε την φωνην· ἀνεῳχθη γαρ το ςομα ἀυτυ παραχρημα, και ἡ γλωσσα ἀυτυ, και ἐλαλει ἐυλογων τον θεον. ὡσπερ δε και διαλαμβανοντες περι τυ τινα τροπον νοητεον λογον εἶναι τον υἱον τυ θευ τα παριςαμενα ἐδηλωσαμεν· ὑτως κατα την ἁρμοζυσαν ἀκολυθιαν, ἐπει ὁ Ιωαννης ἠλθεν εἰς μαρτυριαν ἀνθρωπος ἀπεςαλμενος παρα θευ, ἱνα μαρτυρησῃ περι τυ Φωτος, ἱνα παντες πιςευσωσι δι' ἀυτυ, νοητεον φωνην εἶναι μονην χωρησαι κατ' ἀξιαν τον ἀπαγγελλομενον λογον δυναμενην, τον Ιωαννην· και μαλιςα τυτο συνησομεν, ἐαν ὑπομνησθωμεν ὡν προπαρεθεμεθα, διηγυμενοι το· ἱνα παντες πιςευσωσι δι' ἀυτυ, περι τυ· ὑτος ἐςι περι ὑ γεγραπται· ἰδυ ἐγω ἀποςελλω τον ἀγγελον μυ προ προσωπυ συ, ὁς κατασκευασει την ὁδον συ ἐμ-

προσθεν.

nec vocem clamantem in deserto, sed vocem *clamantis in deserto:* nempe illius, qui *stabat & clamabat: Siquis sitit, veniat ad me, & bibat:* dicendo & illud: *Dirigite viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis reddetur humilis, & erunt omnia obliqua in viam rectam.* Ut enim scriptum est in Exodo Mosi a Deo dici: *Ecce dedi te Deum Pharaoni, & Aaron frater tuus erit tuus Propheta,* sic intelligendum est in his rationem quamdam, & analogiam esse Joannis ad Sermonem Deum, qui est in principio, etiamsi undequaque similitudo non quadret. Vox enim demonstrans, & ob oculos ponens Sermonem illum, Joannes erat. Quam ob rem valde apte non alia punitione plectitur Zacharias (cum dixisset Angelo: *Qui cognoscam isthoc? ego enim sum senex, & uxor mea provectæ jam ætatis*) quam privatione vocis, eoquod non credidisset ortui vocis juxta dictum Gabrielis ad ipsum: *Ecce eris tacitus, nec poteris loqui ad eum usque diem, quo hæc fiant, eoquod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur tempore suo.* Hic itaque Zacharias cum postulata tabellula scripsisset dicens: *Joannes est nomen ejus, & mirati* fuissent *omnes*, recepit vocem: *Apertum est* enim *illico os ejus, & lingua ejus, & loquebatur benedicens Deum.* Ut autem disputantes quonam pacto intelligendum esset, Sermonem esse Dei filium, declaravimus quæ in mentem venerunt, sic juxta convenientem consequentiam, quoniam *Joannes venit ad testificandum, homo missus a Deo, ut testificaretur de luce, ut omnes crederent per ipsum,* intelligere debemus Joannem vocem esse, quæ sola capere valeat Sermonem annuntiatum: potissimumque hoc intelligemus, si memoria repetemus, quæ ante proposuimus enarrantes ea verba: *Ut omnes crederent per ipsum,* in eo loco: *Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Illud etiam egregie, quod non ait:

se

προσθεν σε. καλως δε και το μη είναι αὐτον την φωνην λεγοντος ἐν τῃ ἐρημῳ, ἀλλα βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ· ὁ μεν γαρ βοων το· ἐυθυνατε την ὁδον κυριε, και λεγει· ἐνδεχεται δε το αὐτο τετο το λεγειν μη βοωντα. βοᾳ δε και κεκραγεν, ἱνα και οἱ μακραν τε λεγοντος ἀκεσωσι, και οἱ βαρυηκοοι συνωσι τε μεγεθες των λεγομενον, μετα μεγεθες ἀπαγγελλομενε φωνης, βοηθων τοις τε ἀφεςωσι Θεε, και τετο ὀξυ της ἀκοης ἀπολωλεκοσι. δια τετο γαρ και ἑιςηκει ὁ Ιησες, και ἐκραξε λεγων· ἐαν τις διψᾳ, ἐρχεσθω προς με, και πινετω. δια τετο και ὁ Ιωαννης μαρτυρει περι αὐτε, και κεκραγε λεγων. δια τετο και κελευει ὁ Θεος τῳ Ησαΐα βοᾳν ἐν τῃ φωνῃ λεγοντος· βοησον, καγω εἰπον, τι βοησω; ἐαν δε μη παντελως ᾔ ἡ νοητη των ἐυχομενων φωνη μεγαλη, και ὲ βραχεια, ἐδε ἀν ἀυξησωσι την ζοην, και την κραυγην, ἀκεει των ἐτως ἐυχομενων ὁ Θεος, ὁ λεγων προς Μωσεα· τι βοᾳς προς με; ἐκ αἰσθητως βεβοηκοτα· ὲ γαρ ἀναγεγραπται τετο ἐν τῃ Εξοδῳ, μεγαλως δε την ἀκεομενην μονῳ Θεῳ φωνην βεβοηκοτα δια της ἐυχης. δια τετο και Δαβιδ φησι· φωνῃ με προς κυριον ἐκεκραξα, και ἐπηκεσε με. χρεια δε της φωνης τε βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, ἱνα και ἡ ἐςερημενη Θεε ψυχη, και ἐρημος ἀληθειας (τις γαρ ἀλλη χαλεπωτερα ἐρημια ψυχης Θεε, και πασης ἀρετης ἠρημωμενης;) δια το ἐτε σκολιως πορευεσθαι δεομενη διδασκαλιας, ἐπι το ἐυθυνειν την ὁδον κυριε παρακαλειται· ἡν τινα ὁδον ἐυθυνει μεν ὁ μηδαμως την σκολιοτητα της τε ὀφεως πορειας μιμεμενος, ὁ δε τετῳ ἐναντιος διαςρεφει· διοπερ και ἐπιπλησσεται ἁμα τοις ὁμοιοις ὁ τοιετος, δια τε· ἱνα τι διαςρεφετε τας ὁδες κυριε τας ἐυθειας;

Διχως δε ἡ ὁδος κυριε ἐυθυνεται, κατα τε το θεωρητικον, τρανεμενον ἐν ἀληθειᾳ ἀπαραμικτως τε ψευδες, και κατα το πρακτικον, μετα την ὑγιη θεωριαν

τε

ſe vocem dicentis in deſerto, ſed *clamantis in deſerto:* etenim qui clamat: *Dirigite viam Domini*, etiam dicit; ſed contingit ut quispiam non clamans, hoc ipſum etiam dicat. Clamat vero, & vociferatur, ut & qui ſunt procul a dicente, audiant, & qui ad audiendum ſunt tardi, rerum, quæ dicuntur, magnitudinem intelligant: voce pronunciata cum magnitudine opem ferens tum his, qui a Deo receſſerint, tum his, qui auditus acuitatem perdiderint. Hanc ob cauſam enim *ſtabat* etiam *Jeſus, & clamabat dicens: Si quis ſitit, veniat ad me & bibat.* Hanc ob cauſam *Joannes* etiam *teſtificatur de eo, & clamat dicens.* Hanc ob cauſam jubet Eſaiam Deus clamare in voce *dicentis*: *Clama;* cui reſpondet Eſaias: *Quid clamabo?* At vox precantium, quæ intelligentia percipitur, quamvis magna, neque prolixa omnino fuerit, neque adauxerint illi clamorem ac vociferationem, audit tamen hunc in modum precantes Deus, Moſi dicens: *Quid ad me clamas?* qui ſenſibiliter non clamaverat; neque enim ſcriptum eſt in Exodo, Moſen ſenſibiliter clamaſſe, cum per precationem ea voce valde clamaſſet, quam ſolus Deus audit. Hanc ob cauſam David etiam inquit: *Voce mea ad Dominum clamavi & exaudivit me.* Opus eſt autem voce clamantis in deſerto, ubi anima etiam Deo, atque veritate deſtituta (quodnam enim aliud deſertum aſperius, quam anima, quæ Deo, atque omni virtute ſit deſtituta?) eoquod adhuc oblique ambulet egens doctrina, invitetur ad dirigendam Domini viam; quam quidem viam ille dirigit quidem, qui nequaquam ſerpentis iter tortuoſum imitatur, pervertit vero qui huic eſt contrarius. Quam ob rem cum ſimilibus hujusmodi vir objurgatur per illud: *Quare pervertitis vias Domini rectas?*

11. Cæterum bifariam via Domini dirigitur, primum propter contemplationem, quæ manifeſtatur in veritate, absque ulla permixtione mendacii: deinde

propter

τȣ πρακτȣ, ἁρμοδιȣ πραξεως ἀποδιδομενης τῳ περι των πρακτεων ὑγει λογῳ. και ἱνα ἀκριβεςερον το· ἐυθυνατε την ὁδον κυριȣ, νοησωμεν, ἐυκαιρον ἐςαι παραθεϑαι το ἐν τοις Παροιμιαις ειρημενον· μη ἐκκλινης μητε εἰς δεξια, μητε εἰς ἀριςερα. ὁ γαρ ἐκκλινων εἰς ὁποτεραν το ἐυθυνειν ἀπολωλεκεν, ȣ̓κ ἐτι ἐπισκοπης ἀξιος γινομενος, ὁταν παρεκβαινη την της πορειας ἐυθυτητα· ὁτι γαρ δικαιος ὁ κυριος και δικαιοσυνας ἠγαπησε, και ἐυθυτητας εἰδε το προσωπον αὐτȣ, ὁπερ ὁρᾳ φωτιζει δια τȣτο ὁ ἐπισκοπȣμενος ἀντιλαμβανομενος της ἀπο της ἐπισκοπης ὠφελειας φησι· ἐσημειωθη ἐφ' ἡμας το φως τȣ προσωπȣ σȣ, κυριε. ςωμεν τοινυν, κατα τα ὑπο Ιερεμιȣ εἰρημενα, ἐπι ταις ὁδοις, και ἰδοντες ἐρωρησωμεν τριβȣς κυριȣ αἰωνιȣς, και ἰδωμεν ποια ἐςιν ἡ ὁδος ἡ ἀγαθη, και πορευθωμεν ἐν αὐτῃ ὡς παρεςησαν οἱ ἀποςολοι, και ἠρωτησαντας τȣ κυριȣ αἰωνιȣς τριβȣς, τȣς πατριαρχας, και τȣς προφητας, ὡν τα γραμματα ἐρωτησαντες ὑςερον τῳ νενοηκεναι αὐτα εἰδον την ἀγαθην ὁδον Ιησȣν Χριςον τον εἰποντα· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, και ἐπορευθησαν ἐν αὐτῃ. ἀταθη γαρ ὁδος ἡ ἀπαγȣσα προς τον ἀγαθον πατερα τον ἀγαθον ἀνθρωπον, ἐκ τȣ ἀγαθȣ θησαυρȣ προφεροτα τα ἀγαθα, και τον ἀγαθον δȣλον και πιςον. αὑτη δε ὁδος ςενη μεν, των πολλων ȣ̓ χωρȣντων ὁδευειν αὐτην, και φιλοσαρκων, ἀλλα και τεθλιμμενη ὑπο των βιαζομενων πορευεϑαι δἰ αὐτης ἐςιν ὁδος, ἐπει ȣ̓κ εἰρηται θλιβȣσα, ἀλλα τεθλιμμενη. θλιβει γαρ ζωσαν την ὁδον και αἰϑομενην των ἰδιωματων τȣ ὁδευοντος ὁ μη ὑπολυσαμενος τα ὑποδηματα ἐκ των ποδων, μηδε γνησιως παραδεχομενος ὁτι ὁ τοπος ἐν ᾡ ἑςηκεν ἡ και ὁν βαδιζει, γη ἁγια ἐςιν. ἀπαξει δε ἐπι την ζωην ὀντα τον εἰ ποντα· ἐγω εἰμι ἡ ζωη. ὁ γαρ σωτηρ εἰς ὁν

πασα

propter actionem, si quis, cum probe perviderit, quid agendum, actionem convenientem rationi rectæ suggerenti agenda, in opus produxerit. Ut accuratius vero intelligamus illud: *Dirigite viam Domini;* opportunum erit citare, quod in Proverbiorum libro est dictum: *Ne declinaveris neque ad dexteram neque ad sinistram.* Qui enim in utramlibet inclinat, is amisit illud dirigere, factus non amplius cura & consideratione dignus, quando transgressus fuerit itineris rectitudinem. *Quoniam* enim *justus Dominus, & justitias dilexit, & rectitudines vidit vultus ejus*, illud, quod videt, illuminat. Hanc ob causam qui est in consideratione, & tutela, utilitatem ex hac cura & protectione capiens, inquit: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine.* Itaque stemus in viis, juxta Jeremiæ dicta, & videntes interrogemus semitas Domini sempiternas: & videamus, quænam sit via bona, & ambulemus in ea: perinque atque Apostoli, qui steterunt, & interrogarunt semitas Domini sempiternas: nempe Patriarchas & Prophetas, quorum literas cum interrogassent, postea ipsos intelligendo, viderunt viam bonam, nempe Jesum dicentem: *Ego sum via*, & ambulaverunt in ea. Bona enim via est, quæ ad Patrem ducit bonum hominem de thesauro suo proferentem bona, & bonum servum & fidelem. Cæterum hæc quidem via angusta est vulgaribus, & alioqui carnis amantibus, qui iter per eam facere non possunt; sed eadem etiam pressa, & trita est ab his, qui vim faciunt, ut per eam eant: quoniam non est dicta premens, sed pressa. Nam qui non solverit calceamenta pedum suorum, neque sincere admiserit, quod locus, in quo stat, vel etiam, per quem ambulat, terra sancta est, is premit viventem viam, & sentientem proprietates facientis iter. Ducet præterea hæc via ad eum, qui, vita cum sit, dixit: *Ego sum vita.* Servator namque, in quo universa est virtus,

tus,

λογος πολυς και δυσερμηνευτος ὢν, αναλεχθησομενος απο των ἐν ταις γραφαις σποραδην κειμενων, ἰδιας δειται πραγματειας. διοπερ νυν κατα το παρηκον ἐκ των περι Ηλιȣ και Ιωαννȣ ἐζητημενων ἐπι βραχυ ἐξετασαντες το προβλημα, μετιωμεν ἐπι τα ἑξης.

Ο προφητης εἶ συ; και ἀπεκριθη· οὐ. Εἰ ὁ νομος και οἱ προφηται ἑως Ιωαννȣ, και τι ἀλλο ἀν λεγοιμεν εἶναι Ιωαννην ἠ προφητην; ὡς και ὁ πατηρ αὐτȣ Ζαχαριας πλησθεις πνευματος ἁγιȣ προφητευων φησι· και συ παιδιον προφητης ὑψιςου κληθηση, προπορευση γαρ ἐνωπιον κυριȣ ἑτοιμασαι ὁδȣς αὐτȣ· εἰ μη ἀρα τις ἐπιληψεται τȣ, κληθηση, μη εἰρημενȣ τȣ, ἐση, και μαλιςα δια το προς τȣς οἰομενȣς αὐτον προφητην εἶναι ὑρηκεναι τον σωτηρα· ἀλλα τι ἐξηλθετε ἰδειν; προφητην; ναι λεγω ὑμιν, και περισσοτερον προφητȣ. παρατηρητεον δε ὁτι το, ναι λεγω ὑμιν, τιθησι το προφητην εἶναι τον Ιωαννην, και ȣ̓κ ἀναιρειται το προφητην αὐτον εἶναι. ἐαν δε προς τῳ προφητης τυγχανειν και περισσοτερον προφητȣ ὑπο τȣ σωτηρος λεγηται, πως ȣ̓ν ȣ̓ προφητης ἐςι, προς τȣς ἱερεις και λευιτας ἐρωτωντας· ὁ προφητης εἶ συ; ἀπεκριθη· ȣ̓; λεκτεον δε προς τȣτο ὁτι ȣ̓τ᾽ αὐτον ἐςιν· ὁ προφητης εἶ συ; και, προφητης εἶ συ; τα δε ὁμοια τετηρηκαμεν ἐξεταζοντες, τι διαφερει το, ὁ θεος, τȣ, θεος, και, ὁ λογος, τȣ, λογος. ἐπει τοινυν ἐν τῳ Δευτερονομιῳ γεγραπται· προφητην ὑμιν ἀναςησει κυριος ὁ θεος ἡμων ἐκ των ἀδελφων ὑμων ὡς ἐμε, αὐτȣ ἀκȣσεσθαι· και ἐςαι πασα ψυχη, ἡτις ἀν μη ἀκȣση τȣ προφητȣ ἐκεινȣ, ἐξολοθρευθησεται ἐκ τȣ λαȣ αὐτȣ, προσεδοκατο τι ἐξαιρετως τις προφητης ὁμοιον Μωσει τι ἐχων, το μεσιτευσαι θεȣ και ἀνθρωπων, και το λαβων διαθηκην ἀπο θεȣ δȣναι τοις μαθητευομενοις την καινην· και καθ᾽ ἑκαςον των προφητων

ἐγινωσκον

terpretandum difficilis, si undequaque colligi debeat ex his, quæ sparsim posita sunt in Scripturis, proprium requirit opus. Quam ob rem nunc decenter ex his, quæ de Joanne, deque Elia conquisita sunt, cum breviter perscrutati simus quæstionem, ad cætera transeamus.

8. *Es tu Propheta ille? Et respondit: Non.* Si *Lex, & Prophetæ usque ad Joannem;* quid aliud diceremus Joannem esse, quam prophetam? quemadmodum pater ejus Zacharias plenus Spiritu sancto prophetans inquit: *Et tu puer propheta Altissimi vocaberis: præibis enim ante faciem Domini, ad præparandum vias ejus;* nisi forte quis sumat vocem, *vocaberis*, non esse dictam pro eo, quod est, eris, idque potissimum, quod Servator dixerit eis; qui existimabant eum esse Prophetam: *Sed quid existis ad videndum? Prophetam? Etiam dico vobis, & plusquam Prophetam.* Observandum autem, quod ea verba, *Etiam dico vobis*, ponant Joannem esse Prophetam, nec auferant eum Prophetam esse, quod si, præterquam quod est Propheta, etiam major quam Propheta a Servatore dicitur, quomodo ergo, si Propheta est, Sacerdotibus ac Levitis interrogantibus: *Propheta es tu?* respondit: *Non?* Dicendum autem ad hoc, non idem esse: *Propheta es tu ille* (cum articulo)? &: *Es tu Propheta* (sine articulo)? Similia observavimus ante, quid differat, ille Deus (cum articulo), & Deus (sine articulo), & ille Sermo, & Sermo. Quoniam ergo in Deuteronomio scriptum est: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris mei similem, ipsum audietis. Futurum est autem, ut omnis anima, quæ non audierit Prophetam illum, exterminetur e populo suo;* exspectabatur quispiam eximie Propheta, qui simile quid Mosi habens mediatorem ageret inter Deum & homines, & acceptum a Deo Testamentum novum discipulis traderet; atque in singulis Prophetis agnoverat populus

εγινώσκον ὁ λαος Ισραηλ μηδενα ἐκεινων εἶναι τον ὑπο του Μωσεως προφητευθεντα. ὥσπερ ἐν ἐδιςαζον περι Ιωαννε, μηποτε ἀρα Χριςος αὐτος ἦν, ἐτως και μηποτε ὁ προφητης. ἐ θαυμαςον δε εἰ μη ἠκριβεν ὅτι αὐτος ἐςι Χριςος, και προφητης, οἱ διςάζοντες περι Ιωαννε μηποτε αὐτος Χριςος ἦν· ἀκολεθον γαρ τῳ περι τετε διςαγμῳ, το ἀγνοειν τον αὐτον εἶναι Χριςον και τον προφητην. ἐλαθε δε τες πολλες ἡ διαφορα τε, ὁ προφητης, και, προφητης, ὡς και τον Ηρακλεωνα, ὅςις αὐταις λεξεσι φησιν, ὡς ἀρα Ιωαννης ὡμολογησε μη εἶναι ὁ Χριςος, ἀλλα μηδε προφητης, μηδε Ηλιας. και δεον αὐτον ἐτως ἐκλαβοντα ἐξετασαι τα κατα τες τοπες, ποτερον ἀληθευειν λεγων μη εἶναι προφητης, μηδε Ηλιας, ἢ ἐ. ὁ δε μη ἐπιςησας τοις τοποις, ἐν οἷς καταλελοιπεν ὑπομνημασιν, ἀνεξεταςως παρεληλυθε τα τηλικαυτα, σφοδρα ὀλιγα, και μη βεβασανισμενα ἐν τοις ἑξης εἰπων, περι ὧν εὐθεως ἐρεμεν.

Εἶπον ἐν αὐτῳ· τις εἶ, ἱνα ἀποκρισιν δωμεν τοις πεμψασιν ἡμας; τι λεγεις περι σεαυτε; Δυναμει τετο λεγεσιν οἱ ἀποςαλεντες, ὅπερ ὑπονοεντες εἶναι σε ἐληλυθαμεν μαθησομενοι, ἐγνωμεν ἐκ ὀντα· λειπεται δε μετα ταυτα ἀπο σε ἀκεσαι το, ὅςις εἶ, ἱνα τοις πεμψασι την σην ἀποκρισιν περι σε ἀπαγγειλωμεν.

Εγω Φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ· εὐθυνατε την ὁδον κυριε, καθως εἶπεν Ησαΐας ὁ προφητης. Ωσπερ ὁ κυριως υἱος τε θεε ἐχ ἑτερος λογος τυγχανων, χρηται λογῳ· αὐτος γαρ ὁ ἐν ἀρχῃ λογος ἦν ὁ προς τον θεον ὁ λογος θεος· ἐτως ὁ Ιωαννης ὑπηρετης ἐκεινε τε λογε, εἰ κυριως ἀκεοιμεν της γραφης, ἐχ ἑτερος ὢν φωνης, χρηται φωνῃ δεικνυεσῃ τον λογον. ἐτος δη συνιεις την περι ἑαυτε προφητειαν παρα τῳ Ησαΐᾳ εἰρημενην, φησιν εἶναι

φωνη,

Israel neminem eorum hunc exstitisse, qui a Mose prophetatus fuerat. Ut ergo de Joanne ambigebant, num forte ipse esset Christus, sic etiam, num esset ille Propheta. Nec mirum si ambigentes de Joanne, an forte ipse Christus, diligenter non investigarunt, an ipse esset Christus, & ille Propheta. Sequitur enim, ut qui hac de re sic interrogant, ignorent etiam quod ipse, qui sit Christus, sit etiam ille Propheta. Latuit autem multos ea differentia, quæ est inter Prophetam illum, cum articulo, & Prophetam, absque articulo, veluti etiam Heracleonem, qui hisce dictionibus inquit: „ *Sic igitur Joannes fassus est se* „ *Christum non esse, neque Prophetam, neque Eliam:* „ opus cum alioqui fuisset hunc locum sic interpretantem perscrutari, vera nec ne Joannes narret dicens se neque Prophetam neque Eliam esse. Verum cum loca hæc non considerasset ille in commentariis, quæ reliquit, talia sine ulla examinatione præteriit, quædam admodum paucula, eaque indiligenter examinata in sequentibus dicens, de quibus mox dicturi sumus.

9. *Dixerunt ergo ei: Quis es, ut responsum demus his, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?* Illud quod dicunt hi, qui missi fuerant, hoc valet: Adveneramus discendi gratia, quod rebamur te esse, & agnovimus te non esse talem; restat post hæc, ut abs te audiamus quis sis, ut renuntiemus his, qui miserunt nos, responsum tuum de te.

10. *Ego vox clamantis in deserto: Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias propheta.* Ut ille, qui proprie filius est Dei, non alius a Sermone cum sit, sermone utitur (ipse enim in principio Sermo ille erat, & ille λογος, Deus apud Deum) sic Joannes, minister illius Sermonis (si proprie Scripturam intelligamus) non alius cum sit a voce, voce utitur ostendente Sermonem. Qui etiam cum intellexisset prophetiam de se apud Esaiam dictam fuisse, vocem se esse inquit:

φωνη, ἐχι βοωσα ἐν τη ἐρημῳ, ἀλλα βοωντος ἐν τη ἐρημῳ, τε ἑςωτος, και κεκραγοτος, ἀν τις διψα, ἐρχεσθω προς με, και πινετω· λεγοντος και το· ἐυθυνατε την ὁδον κυριε, ἐυθειας ποιειτε τας τριβες αὐτε. πασα φαραγξ πληρωθησεται, και παν ὀρος και βενος ταπεινωθησεται, και ἐςαι παντα τα σκολια εἰς ἐυθειαν. ὡσπερ γαρ ἐν τη Εξοδῳ γεγραπται προς Μωσεα λεγεσθαι ὑπο Θεε· ἰδε δεδωκα σε Θεον Φαραω, και Ααρων ὁ ἀδελφος σε ἐςαι τε προφητης· ἐτω νοητεον αναλογον τι τετοις, εἰ και μη παντη ὁμοιον, εἰναι τον ἐν ἀρχη λογον Θεον και Ιωαννην· Φωνη γαρ δεικτικη και παραςατικη ἐκεινε τε λογε ὁ Ιωαννης ἠν. διοπερ πανυ ἁρμοζοντως ἐκ ἀλλη κολασει περιβαλλεται Ζαχαριας εἰπων προς τον ἀγγελον· κατα τι γνωσομαι τετο; ἐγω γαρ εἰμι πρεσβυτης, και ἡ γυνη μου προβεβηκυια ἐν ταις ἡμεραις αὐτης, ἡ τη ςερησει της Φωνης, δια την ἀπιςιαν της γενεσεως της φωνης, κατα το εἰρημενον ὑπο τε Γαβριηλ προς αὐτον· ἰδε ἐση σιωπων, και μη δυναμενος λαλησαι, αχρι ἡς ἡμερας γενηται ταυτα, ἀνθ' ὡν ἐκ ἐπιςευσας τοις λογοις με, οἱτινες πληρωθησονται εἰς τον καιρον αὐτων. ἐτως δη ὁ Ζαχαριας, ὁτε αἰτησας πινακιδιον ἐγραψε λεγων· Ιωαννης ἐςιν ὀνομα αὐτε, και ἐθαυμασαν παντες, ἀπειληφε την φωνην· ἀνεῳχθη γαρ το ςομα αὐτε παραχρημα, και ἡ γλωσσα αὐτε, και ἐλαλει ἐυλογων τον Θεον. ὡσπερ δε και διαλαμβανοντες περι τε τινα τροπον νοητεον λογον εἰναι τον υἱον τε Θεε τα παριςαμενα ἐδηλωσαμεν· ἐτως κατα την ἁρμοζεσαν ἀκολεθιαν, ἐπει ὁ Ιωαννης ἠλθεν εἰς μαρτυριαν ἀνθρωπος ἀπεςαλμενος παρα Θεε, ἱνα μαρτυρηση περι τε Φωτος, ἱνα παντες πιςευσωσι δι' αὐτε, νοητεον φωνην εἰναι μονην χωρησαι κατ' ἀξιαν τον ἀπαγγελλομενον λογον δυναμενην, τον Ιωαννην· και μαλιςα τετο συνησομεν, ἐαν ὑπομνησθωμεν ὡν προπαρεθεμεθα, διηγεμενοι το· ἱνα παντες πιςευσωσι δι' αὐτε, περι τε· ἐτος ἐςι περι ἐ γεγραπται· ἰδε ἐγω ἀποςελλω τον ἀγγελον με προ προσωπε σε, ὁς κατασκευασει την ὁδον σε ἐμπροσθεν.

nec vocem clamantem in deserto, sed vocem *clamantis in deserto:* nempe illius, qui *stabat & clamabat: Si-quis sitit, veniat ad me, & bibat:* dicendo & illud: *Dirigite viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis reddetur humilis, & erunt omnia obliqua in viam rectam.* Ut enim scriptum est in Exodo Mosi a Deo dici: *Ecce dedi te Deum Pharaoni, & Aaron frater tuus erit tuus Propheta,* sic intelligendum est in his rationem quamdam, & analogiam esse Joannis ad Sermonem Deum, qui est in principio, etiamsi undequaque similitudo non quadret. Vox enim demonstrans, & ob oculos ponens Sermonem illum, Joannes erat. Quam ob rem valde apte non alia punitione plectitur Zacharias (cum dixisset Angelo: *Qui cognoscam isthoc? ego enim sum senex, & uxor mea provectæ jam ætatis*) quam privatione vocis, eoquod non credidisset ortui vocis juxta dictum Gabrielis ad ipsum: *Ecce eris tacitus, nec poteris loqui ad eum usque diem, quo hæc fiant, eoquod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur tempore suo.* Hic itaque Zacharias cum postulata tabellula scripsisset dicens: *Joannes est nomen ejus, & mirati* fuissent *omnes*, recepit vocem: *Apertum est* enim *illico os ejus, & lingua ejus, & loquebatur benedicens Deum.* Ut autem disputantes quonam pacto intelligendum esset, Sermonem esse Dei filium, declaravimus quæ in mentem venerunt, sic juxta convenientem consequentiam, quoniam *Joannes venit ad testificandum, homo missus a Deo, ut testificaretur de luce, ut omnes crederent per ipsum,* intelligere debemus Joannem vocem esse, quæ sola capere valeat Sermonem annuntiatum: potissimumque hoc intelligemus, si memoria repetemus, quæ ante proposuimus enarrantes ea verba: *Ut omnes crederent per ipsum,* in eo loco: *Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te.* Illud etiam egregie, quod non alt:

se

προσθεν σε. καλως δε και το μη ειναι αυτον την φωνην λεγοντος εν τη ερημω, αλλα βοωντος εν τη ερημω· ὁ μεν γαρ βοων το· ευθυνατε την ὁδον κυριε, και λεγει· ενδεχεται δε το αυτο τετο το λεγειν μη βοωντα. βοᾳ δε και κεκραγεν, ἱνα και οἱ μακραν τε λεγοντος ακεσωσι, και οἱ βαρυηκοοι συνωσι τε μεγεθες των λεγομενων, μετα μεγεθες απαγγελλομενε φωνης, βοηθων τοις τε αφεςωσι Θεε, και τετο οξυ της ακοης απολωλεκοσι. δια τετο γαρ και εις ηκει ὁ Ιησες, και εκραξε λεγων· εαν τις διψα, ερχεσθω προς με, και πινετω. δια τετο και ὁ Ιωαννης μαρτυρει περι αυτε, και κεκραγε λεγων. δια τετο και κελευει ὁ Θεος τω Ησαΐα βοαν εν τη φωνη λεγοντος· βοησον, καγω ειπον, τι βοησω; εαν δε μη παντελως ῃ ἡ νοητη των ευχομενων φωνη μεγαλη, και ε βραχεια, εδε αν αυξησωσι την ζοην, και την κραυγην, ακεει των ετως ευχομενων ὁ Θεος, ὁ λεγων προς Μωσεα· τι βοας προς με; εκ αισθητως βεβοηκοτα· ε γαρ αναγεγραπται τετο εν τη Εξοδω, μεγαλως δε την ακεομενην μονω Θεω φωνην βεβοηκοτα δια της ευχης. δια τετο και Δαβιδ φησι· φωνη με προς κυριον εκεκραξα, και επηκεσε με. χρεια δε της φωνης τε βοωντος εν τη ερημω, ἱνα και ἡ εςερημενη Θεε ψυχη, και ερημος αληθειας (τις γαρ αλλη χαλεπωτερα ερημια ψυχης Θεε, και πασης αρετης ηρημωμενης;) δια το ετε σκολιως πορευεσθαι δεομενη διδασκαλιας, επι το ευθυνειν την ὁδον κυριε παρακαληται· ἡν τινα ὁδον ευθυνει μεν ὁ μηδαμως την σκολιοτητα της τε οφεως πορειας μιμεμενος, ὁ δε τετω εναντιος διαςρεφει· διοπερ και επιπλησσεται ἁμα τοις ὁμοιοις ὁ τοιετος, δια τε· ἱνα τι διαςρεφετε τας ὁδες κυριε τας ευθειας;

Διχως δε ἡ ὁδος κυριε ευθυνεται, κατα τε το θεωρητικον, τρανεμενον εν αληθεια απαραμικτως τε ψευδες, και κατα το πρακτικον, μετα την ὑγιη θεωριαν

τε

ſe vocem dicentis in deſerto, ſed *clamantis in deſerto:* etenim qui clamat: *Dirigite viam Domini*, etiam dicit; ſed contingit ut quiſpiam non clamans, hoc ipſum etiam dicat. Clamat vero, & vociferatur, ut & qui ſunt procul a dicente, audiant, & qui ad audiendum ſunt tardi, rerum, quæ dicuntur, magnitudinem intelligant: voce pronunciata cum magnitudine opem ferens tum his, qui a Deo receſſerint, tum his, qui auditus acuitatem perdiderint. Hanc ob cauſam enim *ſtabat* etiam *Jeſus*, *& clamabat dicens: Si quis ſitit, veniat ad me & bibat.* Hanc ob cauſam *Joannes* etiam *teſtificatur de eo, & clamat dicens.* Hanc ob cauſam jubet Eſaiam Deus clamare in voce *dicentis*: *Clama*; cui reſpondet Eſaias: *Quid clamabo?* At vox precantium, quæ intelligentia percipitur, quamvis magna, neque prolixa omnino fuerit, neque adauxerint illi clamorem ac vociferationem, audit tamen hunc in modum precantes Deus, Moſi dicens: *Quid ad me clamas?* qui ſenſibiliter non clamaverat; neque enim ſcriptum eſt in Exodo, Moſen ſenſibiliter clamaſſe, cum per precationem ea voce valde clamaſſet, quam ſolus Deus audit. Hanc ob cauſam David etiam inquit: *Voce mea ad Dominum clamavi & exaudivit me.* Opus eſt autem voce clamantis in deſerto, ubi anima etiam Deo, atque veritate deſtituta (quodnam enim aliud deſertum aſperius, quam anima, quæ Deo, atque omni virtute ſit deſtituta?) eoquod adhuc oblique ambulet egens doctrina, invitetur ad dirigendam Domini viam; quam quidem viam ille dirigit quidem, qui nequaquam ſerpentis iter tortuoſum imitatur, pervertit vero qui huic eſt contrarius. Quam ob rem cum ſimilibus hujusmodi vir objurgatur per illud: *Quare pervertitis vias Domini rectas?*

11. Cæterum bifariam via Domini dirigitur, primum propter contemplationem, quæ manifeſtatur in veritate, abſque ulla permixtione mendacii: deinde

propter

τȣ πρακτεȣ, ἁρμοδιȣ πραξεως ἀποδιδομενης τῳ περι των πρακτεων ὑγει λογῳ. και ἱνα ἀκριβεϛερον το· ἐυθυνατε την ὁδον κυριȣ, νοησωμεν, ἐυκαιρον ἐϛαι παραθεϑαι το ἐν τοις Παροιμιαις εἰρημενον· μη ἐκκλινης μητε εἰς δεξια, μητε εἰς ἀριϛερα. ὁ γαρ ἐκκλινων εἰς ὁποτεραν το ἐυθυνειν ἀπολωλεκεν, ȣ̓κ ἐτι ἐπισκοπης ἀξιος γινομενος, ὁταν παρεκβαινῃ την της πορειας ἐυθυτητα· ὁτι γαρ δικαιος ὁ κυριος και δικαιοσυνας ἠγαπησε, και ἐυθυτητας εἰδε το προσωπον αὐτȣ, ὁπερ ὁρᾳ φωτιζει δια τȣτο ὁ ἐπισκοπȣμενος ἀντιλαμβανομενος της ἀπο της ἐπισκοπης ὠφελειας φησι· ἐσημειωθη ἐφ᾽ ἡμας το φως τȣ προσωπȣ σȣ, κυριε. ϛωμεν τοινυν, κατα τα ὑπο Ιερεμιȣ εἰρημενα, ἐπι ταις ὁδοις, και ἰδοντες ἐρωτησωμεν τριβȣς κυριȣ αἰωνιȣς, και ἰδωμεν ποια ἐϛιν ἡ ὁδος ἡ ἀγαθη, και πορευθωμεν ἐν αὐτῃ ὡς παρεϛησαν οἱ ἀποϛολοι, και ἠρωτησαντας τȣ κυριȣ αἰωνιȣς τριβȣς, τȣς πατριαρχας, και τȣς προφητας, ὡν τα γραμματα ἐρωτησαντες ὑϛερον τῳ νενοηκεναι αὐτα εἰδον την ἀγαθην ὁδον Ιησȣν Χριϛον τον εἰποντα· ἐγω εἰμι ἡ ὁδος, και ἐπορευθησαν ἐν αὐτῃ. ἀγαθη γαρ ὁδος ἡ ἀπαγȣσα προς τον ἀγαθον πατερα τον ἀγαθον ἀνθρωπον, ἐκ τȣ ἀγαθȣ θησαυρȣ προφεροτα τα ἀγαθα, και τον ἀγαθον δȣλον και πιϛον. αὑτη δε ὁδος ϛενη μεν, των πολλων ȣ̓ χωρȣντων ὁδευειν αὐτην, και φιλοσαρκων, ἀλλα και τεθλιμμενη ὑπο των βιαζομενων πορευεϑαι δἰ αὐτης ἐϛιν ὁδος, ἐπει ȣ̓κ εἰρηται θλιβȣσα, ἀλλα τεθλιμμενη. θλιβει γαρ ζωσαν την ὁδον και αἰϑομενην των ἰδιωματων τȣ ὁδευοντος ὁ μη ὑπολυσαμενος τα ὑποδηματα ἐκ των ποδων, μηδε γνησιως παραδεχομενος ὁτι ὁ τοπος ἐν ᾡ ἑϛηκεν ἡ και ὁν βαδιζει, γη ἁγια ἐϛιν. ἀπαξει δε ἐπι την ζωην ὀντα τον εἰποντα· ἐγω εἰμι ἡ ζωη. ὁ γαρ σωτηρ εἰς ὁν

πασα

ɔpter actionem, si quis, cum probe perviderit, id agendum, actionem convenientem rationi rectæ ;gerenti agenda, in opus produxerit. Ut accura- .s vero intelligamus illud: *Dirigite viam Domini;* portunum erit citare, quod in Proverbiorum libro dictum: *Ne declinaveris neque ad dexteram neque ad istram.* Qui enim in utramlibet inclinat, is amisit ıd dirigere, factus non amplius cura & considera- ıne dignus, quando transgressus fuerit itineris rec- udinem. *Quoniam* enim *justus Dominus, & justitias exit, & rectitudines vidit vultus ejus*, illud, quod det, illuminat.. Hanc ob causam qui est in consi- ratione, & tutela, utilitatem ex hac cura & pro- ctione capiens, inquit: *Signatum est super nos lumen ltus tui, Domine.* Itaque stemus in viis, juxta Je- miæ dicta, & videntes interrogemus semitas Do- ni sempiternas: & videamus, quænam sit via bona, ambulemus in ea: perinque atque Apostoli, qui :terunt, & interrogarunt semitas Domini sempiter- s: nempe Patriarchas & Prophetas, quorum lite- s cum interrogassent, postea ipsos intelligendo, vi- runt viam bonam, nempe Jesum dicentem: *Ego sum* ı, & ambulaverunt in ea. Bona enim via est, quæ ad ıtrem ducit bonum hominem de thesauro suo pro- rentem bona, & bonum servum & fidelem. Cæte- m hæc quidem via angusta est vulgaribus, & alio- ıi carnis amantibus, qui iter per eam facere non ıssunt; sed eadem etiam pressa, & trita est ab his, ıi vim faciunt, ut per eam eant: quoniam non est cta premens, sed pressa. Nam qui non solverit cal- ıamenta pedum suorum, neque sincere admiserit, ıod locus, in quo stat, vel etiam, per quem am- ılat, terra sancta est, is premit viventem viam, & ntientem proprietates facientis iter. Ducet præ- rea hæc via ad eum, qui, vita cum sit, dixit: *Ego m vita.* Servator namque, in quo universa est vir-

tus,

πασα ἐςιν ἀρετη ταις ἐπινοιαις πολυς δια τȣτ' ἐςιν, τῳ μεν μηδεπω φθασαντι ἐπι το τελος, ἀλλ' ἐτι προκοπτοντι, ὁδος· τῳδ' ἠδη πασαν νεκροτητα ἀποθεμενῳ, ζωη. ταυτην την ὁδον ὁδευων διδασκεται μηδεν αἰρειν εἰς αὐτην ἐχȣσαν ἀρτȣς, και τα προς ζωην, δια το μηδεν δυνασθαι τȣς πολεμιȣς ἐν αὐτῃ ȣδε ῥαβδȣ χρηζων· και ἐπει ἁγια ἐςιν, ȣδ' ὑποδηματων.

Δυναται μεν τοι γε το· ἐγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, και το ἑξης, ἰσον εἰναι τῳ· ἐγω εἰμι περι ȣ γεγραπται· φωνη βοωντος, ὡς βοωντα εἰναι τον Ιωαννην, και τȣτȣ την φωνην ἐν τῃ ἐρημῳ βοαν· εὐθυνατε την ὁδον κυριȣ. δυσφημοτερον δε ὁ Ηρακλεων περι Ιωαννȣ, και των προφητων διαλαμβανων, φησιν ὁτι ὁ λογος μεν ὁ σωτηρ ἐςιν, φωνη δε ἡ ἐν τῃ ἐρημῳ ἡ δια Ιωαννȣ διανοȣμενη, ἠχος δε πασα προφητικη ταξις. λεκτεον δε προς αὐτον, ὁτι ὡσπερ ἐαν ἀδηλον σαλπιγξ φωνην δῳ, ȣδεις παρασκευαζεται εἰς πολεμον, και ὁ χωρις ἀγαπης ἐχων γνωσιν μυςηριων, ἡ προφητειαν, γεγονε χαλκος ἠχων, ἡ κυμβαλον ἀλαλαζον· ȣτως εἰ μηδεν ἐςιν ἑτερον ἡ ἠχος ἡ προφητικη φωνη, πως ἀναπεμπων ἡμας ἐπ' αὐτην ὁ σωτηρ, ἐρευνατε, φησι, τας γραφας, ὁτι ὑμεις δοκειτε ἐν αὐταις ζωην αἰωνιον ἐχειν, και ἐκειναι εἰσιν αἱ μαρτυρȣσαι· και· εἰ ἐπιςευετε Μωσει, ἐπιςευετε ἀν ἐμοι· περι γαρ ἐμȣ ἐκεινος ἐγραψε· και· καλως ἐπροφητευσε περι ὑμων Ησαϊας, λεγων· ὁ λαος ȣτος τοις χειλεσι με τιμᾳ; ȣκ οἰδα γαρ εἰ τον ἀσημον ἠχον παραδεξεται τις εὐλογως ὑπο τȣ σωτηρος ἐπαινεισθαι, ἡ ἐνεςι παρασκευασασθαι ἀπο των γραφων, ὡς ἀπο φωνης σαλπιγγος ἐφ' ἁς ἀναπεμπομεθα εἰς τον προς τας ἀντικειμενας ἐνεργειας πολεμον, ἀδηλȣ φωνης ἠχȣ τυγχανȣσης. τινα δε τροπον εἰ μη ἀγαπην εἰχων οἱ προφηται, και δια τȣτο χαλκος ἠσαν ἠχȣντες, ἡ κυμβαλον ἀλαλαζον, ἐπι τον ἠχον αὐτων, ὡς ἐκεινοι εἰληφασι, ἀναπεμπει ὁ κυριος ὠφεληθησομενȣς; ȣκ οἰδα δ' ὁπως χωρις πασης

tus, variis modis potest intelligi & significari. Hinc illi, qui ad finem nondum pervenerit, sed adhuc progreditur, ac proficit, est via; illi vero, qui omnem mortalitatem deposuerit, vita. Per hanc viam, qui ambulat, docetur nihil in illam tollere; quia ipsa panes habet, & quæ ad vitam pertinent; ne virga quidem egens, quod nihil in illa possint hostes; sed neque calceis, quia sancta sit.

12. Valet autem tantumdem illud: *Ego vox clamantis in deserto*, & quod sequitur, ac si diceres: Ego sum ille, de quo scriptum est: *Vox clamantis*, ut clamante Joanne, vox hujus etiam clamet: *Dirigite viam Domini.* Maledicentius autem Heracleon de Joanne, & Prophetis differens inquit Sermonem esse Servatorem; vocem per Joannem intelligi; sonum vero esse universum Prophetarum ordinem. Contra quem dicendum, quemadmodum si incertam vocem tuba dederit, nullus adornatur ad bellum, & qui sine charitate mysteriorum cognitionem, seu prophetiam habet, factus est æs resonans, aut cymbalum tinniens; ita si nihil aliud vox prophetica sit, quam sonus, quomodo remittens ad eam nos Servator dicit: *Scrutamini Scripturas, quia vos videmini in ipsis vitam æternam habere: & illæ sunt, quæ testificantur de me;* &: *Si credidissetis Mosi, credidissetis utique & mihi: de me enim ille scripsit;* &: *Bene prophetavit de vobis Esaias, dicens: Populus hic labiis me honorat?* Haud enim scio, an rationabiliter admittet aliquis incertum sonum a Servatore laudari: vel an liceat ex Scripturis (ad quas remittimur) ceu a voce tubæ adornari ad bellum contra oppositas actiones, si sonus dederit incertam vocem. Quonam enim pacto, si charitatem non habuerunt Prophetæ, ob eamque causam veluti æs resonabant, aut tanquam cymbalum tinniebant, ad sonum ipsorum, ut illi interpretati sunt, remittit nos Dominus inde utilitatem percepturos? Rursus etiam

κατασκευης ἀποφαινεται την φωνην οἰκειοτεραν ὑσαν τῳ λογῳ, λογον γινεσθαι, ὡς και την γυναικα εἰς ἀνδρα μετατιθεσθαι. και ὡς ἐξυσιαν ἐχων τυ δογματιζειν, και πιςευεσθαι, και προκοπτειν, τῳ ἠχῳ φησιν ἐσεσθαι την εἰς φωνην μεταβολην, μαθητυ μεν χοραν διδυς τῃ μεταβαλλυσῃ εἰς λογον Φωνῃ, ἡ δυλυ δε τῃ ἀπο ἠχυ εἰς Φωνην. και εἰ μεν ὁπως ποτε πιθανοτητα ἐΦερεν ἐπι τῳ αὐτα κατασκευασαι, κἀν ἠγωνισαμεθα περι την τυτων ἀνατροπης· ἀρκει δε εἰς ἀνατροπην ἡ ἀπαραμυθητος ἀποΦασις. ὁπερ δε ὑπερθεμεθα ἐν τοις προ τυτων ἐξετασαι πως κεκινηται, νυν Φερε διαλαβωμεν· ὁ μεν γαρ ςωτηρ, κατα τον Ηρακλεωνα, φησιν αὐτον και προφητην, και Ηλιαν· αὐτος δε ἑκατερον τυτων ἀρνειται· και προφητην μεν, και Ηλιαν ὁ σωτηρ ἐπαν αὐτον λεγῃ, ὐκ αὐτον, ἀλλα τα περι αὐτυ, Φησι, διδασκει· ὁταν δε μειζονα προΦητων και ἐν γεννητοις γυναικων, τοτε αὐτον τον Ιωαννην χαρακτηριζει. αὐτος δε, Φησι, περι ἑαυτυ ἐρωτωμενος ἀποκρινεται ὁ Ιωαννης, ὐτα περι αὐτον. ὁσην δε βασανον ἡμεις περι τυτων κατα το δυνατον πεποιημεθα, ὐδεν ἀπαραμυθητον ἐωντες των λεγομενων ὁρων συγκριναι τοις ὑπο Ηρακλεωνος, ἁτε ὐκ ἐξυσιαν ἐχοντος τυ λεγειν ὁ βυλεται, ἀποΦανθεισι. πως γαρ ὁτι περι αὐτον ἐςι το Ηλιαν αὐτον και προφητην εἰναι, και περι αὐτυ το φωνην αὐτον εἰναι βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, ὐδε κατα το τυχον πειραται ἀποδεικνυναι, ἀλλα χρηται παραδειγματι ὁτι τα περι αὐτον οἱονει ἐνδυματα ἠν ἑτερα αὐτυ, και ὐκ ἀν ἐρωτηθεις περι των ἐνδυματων, εἰ αὐτος εἰη τα ἐνδυματα, ἀπεκριθη ἀν το, ναι; πως γαρ ἐνδυματα το εἰναι τον Ηλιαν τον μελλοντα ἐρχεσθαι Ιωαννυ, ὑ πανυ τι κατ' αὐτον θεωρω· ταχα

καθ'

nescio, quomodo absque ulla probatione enunciet vocem sermoni valde accomodatam, sermonem fieri: quasi vero mulierem in virum transmutet. Præterea quasi potestatem habens condendi dogmata, & fidem sibi acquirendi & proficiendi, futurum inquit, ut sonitus mutetur in vocem, loco discipuli statuens vocem transeuntem in sermonem, loco vero servi sonitum transeuntem in vocem. Quod si quomodocunque attulisset aliquas probabiles rationes in his adstruendis, laborassemus etiam nos in his refellendis. Sed sufficit ad hæc refellenda, nuda simplexque negatio. Sed age, quod distuleramus in præcedentibus inquirere, quomodo motus fuit, nunc disseramus. Servator, juxta Heracleonem, Joannem ipsum dicit & Prophetam & Eliam: quorum utrumque se esse negat (Joannes ipse;) præterea Prophetam & Eliam, cum Servator ipsum dicit (inquit Heracleon), non ipsum Joannem declarat, sed quæ sunt circa ipsum: cum vero majorem etiam Prophetis, & his, qui sunt inter natos mulierum, tunc ipsum Joannem designat. Proinde, inquit Heracleon, Joannes ipse interrogatus, de seipso respondet, non de his, quæ circa seipsum sunt. Cæterum magnam diligentiam de hisce rebus pro virili adhibuimus, ut nihil non confirmatum omitteremus, quo compararentur termini, quos vocant, cum his, quæ enunciata fuerunt ab Heracleone: quippe qui non habeat potestatem dicendi quidquid velit. Qua enim ratione, ne leviter quidem, probare conatur hoc (quod scilicet Joannes, quatenus est Propheta, & Elias, & vox clamantis in deserto) esse ex numero eorum, quæ sunt circa ipsum, sed utitur exemplo, quod quæ sunt circa ipsum, sint veluti vestimenta diversa ab eo: & quod interrogatus de vestimentis, an ipse vestimenta esset, non respondisset illud, Næ? Quomodo enim vestimenta Joannis hoc sit, esse Eliam venturum, non

καθ' ἡμας ὡς δεδυνημεθα διηγησαμενες το, ἐν πνευματι και δυναμει Ηλιε, δυναμενε πως λεγεσθαι τετο το πνευμα Ηλιε ἐν δυναμει εἰναι της Ιωαννε ψυχης. Θελων δε τις παραςησαι δια τι ἱερεις και λευιται οἱ ἐπερωτωντες ἀπο των Ιεδαιων πεμφθεντες εἰσιν, ἐ κακως μεν λεγοι το, ὁτι τετοις προσηκον ἡν περι τετων πολυπραγμονεῖν και πυνθανεσθαι τοις τῳ θεῳ προσκαρτερεσιν. ἐ πανυ δε ἐξητασμενος το, ὁτι και αὐτος ἐκ της λευιτικης φυλης ἡν, ὡσπερ ἀπορεντες ἡμεις ἐξητασαμεν, ὁτι εἰ ᾐδεισαν τον Ιωαννην οἱ πεμφθεντες, και την γενεσιν αὐτε, πως χωραν εἰχων πυνθανεσθαι περι τε, εἰ αὐτος Ηλιας ἐςιν; και παλιν ἐν τῳ περι τε, εἰ ὁ προφητης εἰ συ; μηδεν ἐξαιρετον οἰομενος σημαινεσθαι κατα την προσθηκην τε ἀρθρε, λεγει ὁτι ἐπηρωτησαν εἰ προφητης εἰη, το κοινοτερον βελομενοι μαθειν. ἐτι δε ἐ μονος Ηρακλεων, ἀλλ' ὁσον ἐπ' ἐμῃ ἱςορια και παντες οἱ ἑτεροδοξοι ἐυτελη ἀμφιβολιαν διαςειλασθαι μη δεδυνημενοι, μειζονα Ηλιε και παντων των προφητων τον Ιωαννην ὑπειληφασι, δια το· μειζων ἐν γεννητοις γυναικων Ιωαννε ἐδεις ἐςιν, ἐχ ὁρωντες ὁτι ἀληθες το, ἐδεις μειζων Ιωαννε ἐν γεννητοις γυναικων, διχως γινεται· ἐ μονον τῳ αὐτον εἰναι παντων μειζονα, ἀλλα και τῳ ἰσες αὐτῳ εἰναι τινας· ἀληθες γαρ ἰσων ὀντων αὐτῳ πολλων προφητων, κατα την δεδομενην αὐτῳ χαριν το μηδενα τετε μειζονα εἰναι. οἰεται δε το κατασκευαζεσθαι το μειζονα εἰναι προφητευεσθαι ὑπο Ησαϊε, ὡς μηδενος ταυτης της τιμης ἠξιωμενε ὑπο θεε των πωποτε προφητευσαντων· ἀληθως ὡς καταφρονων της παλαιας χρηματιζεσης διαθηκης, και μη τηρησας και αὐτον Ηλιαν προφητευομενον τετ' ἀπετολμησεν εἰπειν·

και

admodum, ut ab hoc traditum eſt, clare video; fortaſſe dici aliquo modo cum poſſit, ut a nobis eſt dictum, qui, ut potuimus, expoſuimus illud; *cum ſpiritu, & virtute Eliæ*, hunc ſpiritum Eliæ in potentia eſſe ſpiritum animæ Joannis. Cæterum qui demonſtrare volunt, quare Sacerdotes & Levitæ fuerint hi, qui a Judæis miſſi fuerunt, ut interrogarent Joannem, non male dicerent, idcirco ex hoc ordine miſſos, quia conveniens eſſet hos in Dei cultu jugiter perſeverantes, de hisce rebus interrogare ac ſollicitos eſſe. Nec illud valde exquiſite protulit, Joannem ex tribu Levitica eſſe, quemadmodum antea dubitantes nos indagavimus: quia ſi agnoviſſent Joannem, ortumque ejus, illi, qui miſſi fuerant, quomodo habuiſſent locum interrogandi, an ipſe eſſet Elias? Rurſum in illis verbis: *Num Propheta ille es tu?* nihil præcipuum exiſtimans ſignificari ex articuli adjectione, dicit eos interrogaſſe, num Propheta eſſet, rem multis communem addiſcere volentes. Præterea vero non ſolus Heracleon, ſed, quantum ego videre potui, omnes etiam, qui a nobis diverſa ſentiunt, utpote qui perexiguam ac tenuem dubitationem diſtinguere non poſſunt, Joannem ſuſpicati ſunt Elia, atque Prophetis omnibus majorem eſſe: propterea quod nemo ſurrexerit inter natos mulierum major Joanne, non videntes duobis modis verum eſſe, quod dicitur, neminem Joanne majorem eſſe inter natos mulierum: non ſolum quia ipſe ſit major omnibus, verum etiam quia ſint aliqui ipſi æquales. Nam verum eſt, multis Prophetis ipſi æqualibus exiſtentibus, neminem eo majorem eſſe propter gratiam ipſi datam. Exiſtimat autem confirmari Joannem eſſe majorem, quia prophetatus fuerit ab Eſaia, perinde quaſi nemo ex eorum numero, qui aliquando prophetarunt, hoc honore dignatus fuerit: vere veluti deſpiciens Teſtamentum vetus, quod vocant: nec obſervans ipſum

και γαρ Ηλιας προφητευεται ὑπο Μαλαχιυ λεγοντος· ἰδυ, ἀποςελλω ὑμιν Ηλιαν τον Θεσβιτην, ὁς ἀποκαταςησει καρδιαν πατρος προς υἱον. και Ιωσιας δε, ὡς ἐν τῃ τριτῃ των Βασιλειων ἀνεγνωμεν, προφητευεται ὀνομασι ὑπο τυ ἐληλυθοτος ἐξ Ιυδα προφητυ λεγοντος, παροντος και τυ Ιεροβοαμ κατα το θυσιαςηριον· ταδε λεγει κυριος· ἰδυ, υἱος τικτεται τῳ Δαβιδ Ιωσιας ὀνομα αὐτῳ. φασι δε τινες και τον Σαμψων ὑπο τυ Ιακωβ προφητευεσθαι λεγοντος· Δαν κρινει τον ἑαυτυ λαον, ὡς εἰ και μια φυλη ἐν Ισραηλ· ἐπει ἀπο της φυλης τυ Δαν γενομενος ὁ Σαμψων ἐκρινε τον Ισραηλ. και ταυτα δε εἰς ἐλεγχον της προφητειας τυ ἀποφηναμενυ μηδενα πλην Ιωαννυ προφητευεσθαι εἰρησθω, ταυτα εἰρηκοτος ἐν τῳ θελειν αὐτον διηγεισθαι τι το· ἐγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ.

Και οἱ ἀπεςαλμενοι, ἠσαν ἐκ των Φαρισαιων. και ἠρωτησαν αὐτον; και εἰπαν αὐτῳ· τι ὐν βαπτιζεις, εἰ συ ὐκ εἰ ὁ Χριςος, ὐδε Ηλιας, ὐδε ὁ προφητης; Οἱ μεν ἀπο Ιεροσολυμων πεμψαντες τυς ἐρωτησαντας τον Ιωαννην ἱερεις και λευιτας, μαθοντες ὁς τις τε ὐκ ἠν ὁ Ιωαννης, και ὁς ἠν, σεμνοπρεπεςατα ἡσυχαζυσιν οἱονει συγκατατιθεμενοι δια της σιωπης, και ἐμφαινοντες το παραδεχεσθαι τα εἰρημενα, ὁτι ἁρμοζει τῃ τυ βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ φωνῃ εἰς το ἐυθυνειν την ὁδον κυριυ, το βαπτιζειν. οἱ δε Φαρισαιοι, ἁτε κατα το ὀνομα ὀντες διῃρημενοι τινες, και ςασιωδεις, το μη ὁμονοειν παριςασι τοις ἐν τῃ μητροπολει Ιυδαιοις, και τοις λειτυργοις της τυ θευ θεραπειας, ἱερευσι και λευιταις, δια τυ ἀποςειλαι οἱονει ἐπιπληκτικως, και το ὁσον ἐπ' αὐτοις κωλυτικως τυ βαπτιζειν, τυς ἐρωτησαντας, τι ὐν βαπτιζεις, εἰ συ ὐκ εἰ ὁ Χριςος, ὐδε Ηλιας, ὐδε ὁ προφητης; και ταχα ει συγκλωσαιμεν εἰς ἑν σωματοποιυντες τα ἐν τοις ἐυαγγελιοις γεγραμμενα, εἰποιμεν ἀν νυν μεν αὐτυς ταυτα εἰρηκεναι· ὑςερον δε ὐκ οἰδ' ὁπως αὐτυς ἐπιδεδωκοτας τῳ βαπτισασθαι ἀκηκοεναι ὑπο τυ Ιωαννυ το· γεννηματα ἐχιδνων, τις ὑπεδειξεν ὑμιν φυγειν

ἀπο

Eliam prophetatum fuisse. Prophetatur enim Elias a Malachia dicente: *Ecce ego mitto vobis Eliam Thesbiten, qui reducet cor patris erga filium.* Quin etiam Josias (ut in Regum tertio legimus) nominatim prophetatur a Propheta, qui ex Juda advenerat, dicente (cum etiam adesset Jeroboam juxta altare) *Hæc dicit Dominus: Ecce filius nascitur Davidi, Josias nomine.* Inquiunt etiam nonnulli Samsonem a Jacob prophetatum fuisse, dicente; *Dan judicabit suum ipsius populum, quemadmodum etiam una tribus in Israel,* quoniam e tribu Dan genitus Samson judicavit Israelem. Sed hæc hactenus ad refellendam temeritatem ejus, qui enunciavit præter Joannem prophetatum fuisse neminem; & hæc dixit volens aliquid differere in illud: *Ego vox clamantis in deserto.*

13. *Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis. Et interrogaverunt eum, ac dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus ille, neque Elias, neque Propheta ille?* Qui quidem ab Hierosolymis Sacerdotes, & Levitas interrogaturos Joannem miserant, cum didicissent quis esset, vel non esset ipse Joannes, decentissime quiescunt; veluti silentio faventes, & demonstrantes se admittere, quæ audissent, quod baptizare conveniat voci clamantis in deserto ad dirigendam viam Domini. Contra vero Pharisæi (ut qui juxta nomen suum divisi quidam, & seditiosi essent) se eadem non sentire demonstrant cum Judæis existentibus in urbe metropoli, & cum ministris cultus divini, ac Sacerdotibus & Levitis; mittendo qui veluti increpantes ac prohibentes, quantum in ipsis esset, baptizare, interrogarent: *Quid ergo baptizas, si tu non es ille Christus, neque Elias, neque Propheta ille?* Et fortasse si unum in corpus connectamus, quæ in Evangeliis sunt scripta, dicturi sumus nunc quidem eos hæc dixisse, deinde vero nescio quo modo eos, cum se baptismo dedissent, a Joanne audisse illud: *Progenies viperarum,*

ἀπο της μελλησης ὀργης; ποιησατε ὖν ἀξιυς καρπυς της μετανοιας. ταυτα γαρ ὑπο τυ Βαπτιςυ [illegible] παρα τῳ Ματθαιῳ, ἰδοντος πολλυς των Φαρισαιων και Σαδδυκαιων ἐρχομενυς ἐπι το βαπτισμα, δηλονοτι [illegible] ἐχοντας καρπυς μετανοιας, και φαρισαϊκως ἀλαζονευομενυς ἐν ἑαυτοις ἐπι τῳ Αβρααμ ὡς πατρι· διοπερ ἐπιπλησσονται ὑπο τυ τον ζηλον Ηλιυ κατα την [illegible] τυ ἁγιυ πνευματος ἐχοντος Ιωαννυ. ἐπιπληκτικος γαρ ὁ λογος ὁ· μη δοξητε λεγειν ἐν ἑαυτοις, πατερα ἐχομεν τον Αβρααμ· και διδασκαλικος ὁ περι τυ και τυς [illegible] την λιθινην καρδιαν ἀπο της λιθυς ὀνομαζομενυς δυναμει θειᾳ μεταλαλειν οἷυς τε εἶναι ἀπο λιθων εἰς τεκνα Αβρααμ, ἐπει γεγονασιν ἐν ὀφθαλμοις τυ προφητυ, και φευγοντες την θειαν αὐτυ ὀψιν· διοπερ το· λεγω ὑμιν, ὁτι δυναται ὁ θεος ἐκ των λιθων τυτων ἐγειραι τεκνα τῳ Αβρααμ, ὑπ᾽ αὐτυ λεγεται. και ἐπει μη ποιησαντες καρπον ἀξιον της μετανοιας ἐρχονται ἐπι το βαπτισμα, [illegible] προς αὐτυ λεγεται το· ἠδη δε και ἡ ἀξινη προς την ῥιζαν των δενδρων κειται· παν δενδρον μη ποιυν καρπον καλον ἐκκοπτεται, και εἰς το πυρ βαλλεται· [illegible] γαρ ἀντικρυς φησι προς αὐτυς, ἐπει ἐληλυθασιν ἐπι το βαπτισμα μη ποιησαντες καρπον μετανοιας, δενδρον ἐστε μη ποιυν καρπον καλον, ἐκκο[illegible] της [illegible] και εὐτονωτατης ἀξινης τυ ζωντος λογυ, και ἐνεργυς, και τομωτερυ ὑπερ πασαν μαχαιραν διςομον. παριςησι δε τον των Φαρισαιων περι αὐτων λογον και ὁ Λυκας δια τυ· ἀνθρωποι δυο ἀνεβησαν εἰς το ἱερον προσευξασθαι, ὁ εἷς Φαρισαιος, και ὁ ἑτερος Τελωνης· και ὁ Φαρισαιος ςαθεις ταυτα προς ἑαυτον προσηυχετο· ὁ θεος, εὐχαριςω σοι, ὁτι ὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποι των ἀνθρωπων, ἁρπαγες, ἀδικοι, μοιχοι, ἠ και ὡς ὑτος ὁ Τελωνης· ὁτε δια τυτυς τυς λογυς ὁ Τελωνης μαλλον αὐτυ εἰς τον οἶκον καταβαινει δεδικαιωμενος, και ἐπιλεγεται παντα τον ὑψυντα ἑαυτον ταπεινωθαι. ὡς ὑποκριται τοινυν, κατα τυς τυ σωτηρος προς αὐτυς, ἐλεγκτικυς λογυς ἐρχονται ἐπι το βαπτισμα,

vos docuit fugere a ventura ira? *Facite igitur fruc- dignum pœnitentiæ.* Hæc enim apud Matthæum ca sunt a Baptista, cum vidisset multos Pharisæo- n & Sadducæorum venientes ad baptisma: cum vi- icet pænitentiæ fructus non haberent, atque Pha- ice apud seipsos gloriarentur de Abraham tanquam re: quocirca sævius objurgantur a Joanne zelum æ habente juxta communicationem Spiritus sancti. jurgativa enim oratio est illa, quæ inquit: *Ne co- tis dicere apud vos ipsos: Patrem habemus Abraham:* lascalica autem illa, quod infideles (ob cor lapi- ım lapides dicti) immutari possint virtute Dei, ex idibus in liberos Abrahæ, quoniam erant in ocu- Prophetæ, non fugientes illius divinum obtutum, ıam ob causam illud ab ipso dicitur: *Dico vobis posse um e lapidibus istis suscitare liberos Abrahæ.* Et quo- m cum non fecissent fructum pœnitentia dignum, niunt ad baptisma, convenientissime ipsis illud di- ur: *Jam vero & securis ad radicem arborum posita est, mis igitur arbor non faciens fructum bonum, exciditur, in ignem conjicitur*; veluti ipsis aperte dicens: Quo- ım venistis ad baptismum, cum non feceritis fruc- n pœnitentiæ, arbor estis non faciens fructum bo- m, excidenda ab acutissima & validissima securi, mpe a Sermone vivente, & efficaci, qui penetran- or est quovis gladio utrinque incidente. Cæterum arisæorum de se prædicationem produxit Lucas in edium, per illud: *Duo homines ascenderunt in Tem- ım, ut precarentur: unus Pharisæus & alter Publica- s. Pharisæus stans hæc apud se orabat: Deus, gratias tibi, quod non sum quales cæteri homines, raptores, justi, adulteri, qualis etiam hic Publicanus.* Quando opter hæc verba Publicanus *domum suam descendit stificatus magis, quam ille*; additur etiam, omnem altantem se. humiliari. Ut hypocritæ igitur (juxta rvatoris ad ipsos objurgatoria verba) veniunt ad

ἐ λανθανοντες τον βαπτιζοντα, ἐτι ἐχοντες των ἐχιδ
νων ἰον ὑπο τας γλωσσας αὐτων και τον των ἀσπιδ
ἰος γαρ ἀπιδων ὑπο τα χειλη αὐτων. ἀληθως τε θυμ
αὐτης κατα την ὁμοιωσιν τε ὀφεως ἦν ἐμφαινομενος,
δια της πικρας ταυτης ἐρωτησεως της· τι ἐν βαπτιζ
εἰ συ ἐκ εἰ ὁ Χριςος, ἐδε Ηλιας, ἐδε ὁ προφητης; π
ὡς εἰποιμ' ἀν ὡς Χριςε, και Ηλιε, και του προφητ
βαπτιζοντων, της δε ἐν τῃ ἐρημῳ φωνης του βοωντ
ταυτην την ἐξεσιαν μη εἰληφυιας, ὠ ἐτοι, ἀπηνως π
θανεσθαι τε ἀπεσαλμενε ἀγγελε προ προσωπε Χρι
ςου, κατασκευασαι την ὁδον αὐτε ἐμπροσθεν αὐτ
ὁλα τα κατα τον τοπον αὐτε ἀγνοεντες μυςηρια· ἐ
γαρ Χριςος Ιησες ὠν, κἀν μη βελησθε, αὐτος ἐκ ἐβαπ-
τιζεν, ἀλλ' οἱ μαθηται αὐτε, αὐτος ὠν ὁ προφητ
ποθεν δε ὑμιν πεπιςευται Ηλιαν βαπτισειν τον ἐλευ-
σομενον, ἐδε τα ἐπι τα τε θυσιαςηριε ξυλα, κατα
τες τε Αχααβ χρονες, δεομενα λετρου, ἱνα ἐκκαυθῃ,
ἐπιφανεντος ἐν κυρι τε κυριε, βαπτισαντος; ἐπικελευε-
ται γαρ τοις ἱερευσι τετο ποιησαι, ἐ μονον ἀπαξ, λε-
γει γαρ· δευτερωσατε, ὁτε και ἐδευτερωσαν· και τρισ-
σωσατε, ὁτε και ἐτρισσωσαν. ὁ τοινυν μη αὐτος βαπ-
τισας τοτε, ἀλλ' ἑτεροις τε ἐργε παραχωρησας, πως
κατα τα ὑπο τε Μαλαχιε λεγομενα ἐπιδημησας βαπ-
τιζειν ἐμελλε; Χριςος ἐν ἐκ ἐν ὑδατι βαπτιζει, ἀλλ' οἱ
μαθηται αὐτε· ἑαυτῳ δε τηρει τῳ ἁγιῳ πνευματι βαπ-
τιζειν, και κυρι. παραδεξαμενος δε ὁ Ηρακλεων τον των
Φαρισαιων λογον, ὡς ὑγιως εἰρημενον περι τε ὀφειλεσθαι
το βαπτιζειν Χριςῳ, και Ηλιᾳ, και παντι προφητῃ,
αὐταις λεξεσι φησιν, οἱς μονοις ὀφειλεται το βαπτιζειν·
και ἐκ των εἰρημενον μεν ἡμιν ἐναγχος ἐλεγχομενος, μα-
λιςα δε ὁτι κοινοτερον τον προφητην νενοηκεν (ἐ γαρ ἐχει
δειξαι τινα των προφητων βαπτισαντα) ἐκ ἀπιθανως

δε

ptiſma, non latentes baptizantem, quod adhuc ha-
:rent viperarum, & aſpidum venenum ſub labiis ſuis:
venenum enim, inquit, *aſpidum ſub labiis eorum.* Cum-
ue vere venenum haberent, ut venenum ſerpentis,
-etiam expreſſerunt per hanc amaram interrogatio-
em: *Quid ergo baptizas, ſi tu non es Chriſtus, neque
Elias, neque propheta ille?* Quibus ego dicere poſſem;
nquam Chriſto, atque Elia propheta baptizantibus,
am vox clamantis in eremo hanc facultatem non
:ceperit: Inhumaniter, o boni, interrogatis miſ-
um nuncium ante faciem Chriſti ad præparandum
iam ejus coram ipſo, univerſa ipſius, qui ad hunc
cum attinet, ignorantes myſteria: nam is cum ſit
hriſtus (vel ſi nolitis) & ille Propheta, ipſe non
aptizavit, ſed diſcipuli ejus. Proinde undenam vo-
is perſuaſum eſt Eliam venturum ad baptizandum,
ui neque ligna altari ſuperpoſita tempore Achab,
aque egentia balneo, ut comburerentur (cum ap-
aruiſſet per ignem Dominus) baptizaverit? Jubet
nim Sacerdotibus, ut iſtud facerent, nec id tantum
mel, nam dicit: *Denuo id facite: cumque denuo id fe-
ciſſent: Tertio, inquit, id facite, & tertio id fecerunt.*
um ergo ipſe tum non baptizarit, ſed aliis ceſſerit
anc provinciam, quomodo, cum acceſſerit juxta
Ialachiæ vaticinium, baptizaturus eſt? Igitur Chri-
:us in aqua non baptizat, ſed diſcipuli ejus: ſibi ipſi
eſervans baptismum in Spiritu ſancto & igni. Porro
Ieracleon admittens Phariſæorum ſermonem recte
rolatum, perinde quaſi tum Chriſtus, tum Elias,
um denique Prophetæ omnes debitores eſſent bapti-
:andi, iisdem verbis inquit, quibus ſolis opus eſt
aptizare: cumque a nobis nuper ſit redargutus ex
is, quæ diximus, idque præſertim, qui per Pro-
hetam illum intellexerit Prophetam quempiam vul-
garem (neque enim oſtendere poteſt Prophetarum
liquem baptizaſſe) non inſcite ait Phariſæos, non

quia

δε φησι πυνθανεσθαι της Φαρισαιυς κατα την αὐτη πανυργιαν, ὐχι ὡς μαθειν θελοντας.

Επει δε ἀναγκαιον ἡμιν φαινεται παρατιθεναι τας ὁμοιας των ἐυαγγελιων λεξεις τοις ἐν χερσι ῥητοις, και τυτο καθ᾽ ἑκαςον μεχρι τελυς ποιειν ὑπερ τυ τα μεν συγκρυσιν δοκυντα ἀποδεικνυσθαι συμφωνα, τα δ᾽ ὁμοια ὡς ἐχοντα ἑκαςον κατ᾽ ἰδιαν σαφηνιζεσθαι, φερε τυτο και ἐνταυθα ποιησωμεν. το γαρ· φωνη βοωντος ἐν τη ἐρημῳ, ἐυθυνατε την ὁδον κυριυ, παρα μεν τῳ μαθητῃ τῳ Ιωαννῃ ἐκ προσωπυ τυ Βαπτιςυ λεγεται· παρα δε τῳ Μαρκῳ, ὡς ἀρχη τυ ἐυαγγελιυ Ιησυ Χριςυ κατα την Ησαϊυ γραφην ἀναγεγραπται ὑτως· ἀρχη τυ ἐυαγγελιυ Ιησυ Χριςυ, καθως γεγραπται ἐν τῳ Ησαϊα τῳ προφητῃ· ἰδυ ἐγω ἀποςελλω τον ἀγγελον μυ προ προσωπυ συ, ὁς κατασκευασει την ὁδον συ ἐμπροσθεν συ. φωνη βοωντος ἐν τη ἐρημῳ· ἑτοιμασατε την ὁδον κυριυ, ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς αὐτυ. ὐ κειται μεντοιγε ἐν τῳ προφητῃ· ἐυθυνατε την ὁδον κυριυ, ὁπερ παρεθετο ὁ Μαρκος. μηποτ᾽ ὐν ὁ Ιωαννης ἐπιτεμνομενος το· ἑτοιμασατε την ὁδον κυριυ, ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς τυ θευ ἡμων, ἀνεγραψεν· ἐυθυνατε την ὁδον κυριυ· ὁτι δε Μαρκος δυο προφητειας ἐν διαφοροις ειρημενας τοποις ὑπο δυο προφητων εἰς ἑν συναγων πεποιηκε· καθως γεγραπται ἐν τῳ Ησαϊᾳ τῳ προφητῃ· ἰδυ ἐγω ἀποςελλω τον ἀγγελον μυ προ προσωπυ συ, ὁς κατασκευασει την ὁδον συ· φωνη βοωντος ἐν τη ἐρημῳ· ἑτοιμασατε την ὁδον κυριυ, ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς αὐτυ. το μεν γαρ· φωνη βοωντος ἐν τη ἐρημῳ, μετα την περι τυ Εζεκιυ ἱςοριαν ἀναςαντος ἐκ της νοσυ ἐυθεως γεγραπται· το δε· ἰδυ ἐγω ἀποςελλω τον ἀγγελον μυ προ προσωπυ συ, ὑπο Μαλαχιυ. ὁπερ δε ἐποιησεν ὁ Ιωαννης ἐπιτεμνομενος ὁ παρεθετο ῥητον, τυτο ἐπ᾽ ἀλλης λεξεως ὁ Μαρκος και αὐτος ἐνεφηνεν· ὁ μεν γαρ προφητης φησιν· ἑτοιμασατε την ὁδον κυριυ, ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς τυ θευ ὑμων· ὁ δε Μαρκος· ἑτοιμασατε την ὁδον κυριυ, ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς αὐτυ. την δ᾽ ὁμοιαν ἐπιτομην

πεποιηται

uia vellent discere, sed ex propria versutia interogare.

14. Quoniam vero necessarium nobis esse videır in medium afferre Evangeliorum verba similia uic contextui, quem in manıbus habemus (& hoc ngulatim ad finem usque est faciendum, quo quæ iscrepantiam habere videntur, consona ostendantur, tque item ut explanentur, quæ veluti singulare quidiam privatim habent) age id etiam hoc loco faciaıus. Illud enim: *Vox clamantis in deserto: Dirigite iam Domini*, apud discipulum Joannem ex persona aptistæ dicitur; apud Marcum vero tanquam prinipium Evangelii Jesu Christi ex Esaiæ voce hunc in ıodum est scriptum: *Initium Evangelii Jesu Christi, rout scriptum est in Esaia propheta: Ecce ego mitto Angeım meum ante faciem tuam, qui præparaturus est viam eam ante te. Vox clamantis in deserto: Parate viam Doıini, rectas facite semitas ejus.* Cæterum non ponitur ı Propheta: *Dirigite viam Domini*, quod citavit Jonnes. Proinde vide, ne forte Joannes decurtans lud: *Parate viam Domini, rectas facite semitas Dei nori*, scripserit: *Dirigite viam Domini:* quæ verba Marus, duas prophetias duobus in locis dictas a duobus rophetis in unum colligens, posuit: *Prout scriptum t in Esaia propheta: Ecce ego mitto nuncium meum ante ıciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox amantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite mitas ejus.* Illud enim: *Vox clamantis in deserto*, mox criptum est post historiam narrantem, Ezechiam ex ıorbo convaluisse. Illud autem: *Ecce ego mitto nunium meum ante faciem tuam*, a Malachia. Quod auem scripsit Joannes abbrevians textum a se citatum, d Marcus etiam ipse in alia dictione repræsentavit; uandoquidem, dicente Propheta: *Parate viam Doıini, rectas facite semitas Dei nostri*, scripserit ipse: *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Idem

fecit

γεγονηται και ἐπι τυ, ἰδυ ἐγω ἀποςελλω τον ἀγγελον μυ προ προσωπυ συ, ὁς κατασκευασει την ὁδον συ ἐμπροσθεν συ· παρεθετο γαρ το προκειμενον το· ἐμπροσθεν συ· ὁτι ἐπι το· ἀπεςαλμενοι ἠσαν ἐκ των Φαρισαιων, και ἠρωτησαν αὐτον, ἐξεταζοντες ἡμεις προειλεξαμεν την ἐρωτησιν των Φαρισαιων, ὡς σεσιωπημενην παρα τῳ Ματθαιῳ, τυ ἀναγεγραμμενυ γεγονεναι παρα τῳ Ματθαιῳ, ὁτι ἰδων ὁ Ιωαννης πολλυς των Φαρισαιων και Σαδδυκαιων ἐρχομενυς ἐπι το βαπτισμα, εἰπεν αὐτοις· γεννηματα ἐχιδνων, και τα ἑξης· ἀκολυθον γαρ ἐςι πρωτον πυθεσθαι, εἰτ᾽ ἐληλυθεναι. και τυτο παρατηρητεον ὁτι ὁ μεν Ματθαιος ἐκπορευομενυς προς τον Ιωαννην, τα Ιεροσολυμα, και πασαν την Ιυδαιαν, και πασαν την περιχωρον τυ Ιορδανυ, ἐπι τῳ βαπτισασθαι ἐν τῳ Ιορδανῃ ποταμῳ, ἐξομολογυμενυς ἑαυτων τας ἁμαρτιας, ὐδενα λογον ἐπιπληκτικον, και ἐλεγτικον φησιν ἀκηκοεναι ἀπο τυ Βαπτιςυ, μονυς δε τυς ἑωραμενυς πολλυς των Φαρισαιων, και Σαδδυκαιων, ἐληλυθοτας ἀκηκοεναι το· γεννηματα ἐχιδνων, και τα ἑξης· ὁ δε Μαρκος ὐδεν φησιν ἐπιπληκτικον εἰρησθαι ὑπο τυ Ιωαννυ τοις ἐληλυθοσιν, ὐσι πασῃ τῃ Ιυδαιᾳ, και Ιεροσολυμιταις πασι, και βαπτιζομενοις ὑπ᾽ αὐτυ ἐν τῳ Ιορδανῃ, και ἐξομολογυμενοις τας ἁμαρτιας αὐτων, ἀκολυθως τῳ μηδε ὠνομακεναι τυς Φαρισαιυς και Σαδδυκαιυς. ἐτι δε και τυτο ἀναγκαιον ἡμας παραθεσθαι, ὁτι ἀμφοτεροι μεν, ὁ τε Ματθαιος, και ὁ Μαρκος ἐξομολογυμενυς τας ἁμαρτιας αὐτων φασι βαπτιζεσθαι, πασαν Ιεροσολυμα, και πασαν την Ιυδαιαν, και πασαν την περιχωρον τυ Ιορδανυ, ἡ πασαν την Ιυδαιαν χωραν, και τυς Ιεροσολυμιτας παντας· ὁ δε Ματθαιος εἰσαγει μεν ἐρχομενυς ἐπι το βαπτισμα τυς Φαρισαιυς, και Σαδδυκαιυς, ὐ μην ἐξομολογυμενυς τας ἁμαρτιας αὐτων· διοπερ εἰκος και τυτο εὐλογον εἶναι αἰτιον τυ ἀκηκοεναι αὐτυς, γεννηματα ἐχιδνων. μη ὑπολαβῃς δ᾽ ἡμας και ἀκαιρως τα ἀπο των ἑτερων εὐαγγελιων παρατεθεισθαι

ecit etiam in illis verbis: *Ecce ego mitto Angelum meum nte faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te:* ad-lens, *ante te*, quod positum non fuerat a Propheta. nsuper diligentiam adhibentes in illud: *Et qui missi uerant, erant ex Pharisæis, & interrogaverunt eum*, nos ræposuimus Pharisæorum interrogationem (quod Matthæus eam tacuerit) his, quæ scripta sunt facta uisse apud Matthæum dicentem; quod intuitus Joannes multos Pharisæorum, & Sadducæorum venientes d baptisma, dixerit illis: *Progenies viperarum*, & quæ equuntur, consequens cum sit primum eos interrogasse, tum vero advenisse. Hoc etiam obiter observandum est, quod exeuntibus tum Hierosolyma, um tota Judæa, tum vero tota regione fluvio Jordani circumjecta, sua ipsorum peccata confitentibus, Matthæo nullum dicente eos verbum a Baptista au-lisse objurgatorium & asperum, sed solos Pharisæos k Sadducæos, eosque multos, cum venirent, con-pectos audisse illud: *Progenies viperarum*, & quæ se-quuntur, Marcum consequenter, quia non nominait Pharisæos, neque Sadducæos, nullum objurgatoium verbum narrare dictum fuisse a Joanne his, qui d se venerunt, cum accessissent ad eum tota Judæa, c Hierosolymitæ omnes, & baptizarentur ab eo in ordane, confitentes peccata sua. Quin & hoc neessario addamus oportet, nempe utrosque, Mat-hæum videlicet, & Marcum dicere totam Hiero-olymam totamque Judæam, ac omnem circumjec-am Jordanis regionem, vel totam Judæam regio-em, & Hierosolymitas omnes confiteri peccata sua, ed cum Matthæus induxerit venientes ad baptisma Pharisæos & Sadducæos, non tamen confitentes pec-cata sua, probabile esse, atque rationi consentaneum, it hanc ob causam audierint: *Progenies viperarum.* Cæterum ne nos existimes importune, quæ quatuor Evangelistæ dixerunt, contulisse, inquirentes quæ

pertinent

τεθεισθαι τα ἐκ των ἀπεςαλμενων ἐκ των Φαρισαιων και ἐρωτησαντων τον Ιωαννην ἐξεταζοντας. εἰ γαρ καλως ἐφηρμοσαμεν την των Φαρισαιων πευσιν, ἀναγεγραμμενην παρα τῳ μαθητῃ Ιωαννῃ, τῳ βαπτισμῳ αὐτω παρα τῳ Ματθαιῳ κειμενῳ, ἀκολυθον ἠν ἐξετασαι τε κατα τυς τοπυς, και παραθεσθαι τα ἑυρεθεντα παρατηρηματα. ὁμοιως δε τῳ Μαρκῳ και ὁ Λυκας τυ, φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, μεμνηται ἀπο ἰδιυ προσωπου, ὑτως· ἐγενετο ῥημα θευ ἐπι Ιωαννην τον Ζαχαριυ υἱον ἐν τῃ ἐρημῳ, και ἠλθεν εἰς πασαν περιχωρον τυ Ιορδανυ, κηρυσσων βαπτισμα μετανοιας εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιων, ὡς γεγραπται ἐν βιβλῳ λογων Ησαϊυ τυ προφητυ· φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ· ἑτοιμασατε την ὁδον κυριυ, ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς αὐτυ. προεθηκε δε ὁ Λυκας και τα ἑξης της προφητειας· πασα φαραγξ πληρωθησεται, και παν ὀρος, και βυνος ταπεινωθησεται, και ἐςαι τα σκολια εἰς ἐυθειας, και ἁι τραχειαι εἰς ὁδυς λειας, και ὀψεται πασα σαρξ το σωτηριον τυ θευ· ὁμοιως τῳ Μαρκῳ ἀναγραψας το· ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς αὐτυ, ἐπιτεμνομενος, ὡς προειρηκαμεν, το· ἐυθειας ποιειτε τας τριβυς τυ θευ ἡμων. ἀντι δε τυ, και ἐςαι παντα σκολια εἰς ἐυθειας, χωρις τυ, παντα, την λεξιν ἐθηκε, μετα τυ ἀντι ἑνικυ, εἰς ἐυθειαν, πεποιηκεναι πληθυντικον, ἐυθειας· ἐτι δε και ἀντι τυ, ἡ τραχεια εἰς πεδια, ἐποιησε, και αἱ τραχειαι εἰς ὁδυς λειας· παραλιπων τε, και ὀφθησεται ἡ δοξα κυριυ, παρεθετο το ἑξης το· και ὀψεται πασα σαρξ το σωτηριον τυ θευ. χρησιμοι δε αἱ παρατηρησεις προς ἀποδειξιν περι του ἐπιτεμνεσθαι τυς ἐυαγγελιςας τα προφητικα. ἐτι δε και τυτο παρατηρητεον ὁτι τα γεννηματα ἐχιδνων, και τα ἑξης, ὁ μεν Ματθαιος τοις Φαρισαιοις και Σαδδυκαιοις ἐρχομενοις ἐπι το βαπτισμα εἰρησθαι φησιν, ἑτεροις ὑσιν παρα τυς ἐξομολογυμενυς τας ἁμαρτιας αὐτων, και μηδεν τοιυτον ἀκυοντας· ὁ δε Λυκας τοις ἐκπορευομενοις ὀχλοις βαπτισθηναι ὑπ᾽ αὐτυ ταυτ᾽ εἰρησθαι

ἀναγραφει,

pertinent ad eos, qui missi fuerant ex Pharisæis, & interrogaverunt Joannem. Nam si bene adaptavimus Pharisæorum interrogationem scriptam apud discipulum Joannem, baptismo ipsorum posito apud Matthæum, consequens erat inquirere, quæ ad hæc loca etiam intelligenda pertinebant, & quas invenissemus observationes addere. Meminit autem Lucas, perinde atque Marcus, ex persona propria, eorum verborum: *Vox clamantis in deserto*, hunc in modum: *Factum est verbum Domini ad Joannem Zachariæ filium in deserto. Et venit in omnem regionem finitimam Jordani, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, sicut scriptum est in libro sermonum Esaiæ prophetæ dicentis: Vox clamantis in deserto: Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus.* Addidit etiam Lucas, quod reliquum erat prophetiæ: *Omnis vallis implebitur, & omnis mons, & collis reddetur humilis, vertenturque distorta in vias rectas, & asperæ viæ in planas, videbitque omnis caro salutare Dei*: perinde atque Marcus, cum scripsisset: *Rectas facite semitas ejus*, decurtans, ut prædiximus, illud: *Rectas facite semitas Dei nostri.* In illis vero verbis: *Et erunt omnia obliqua in rectum*, vocem, *omnia*, prætermisit, plurium etiam numero, *rectas*, dicens, quod, *rectum*, singulari numero dictum fuerat. Ad hæc etiam pro eo, quod est, *Aspera in planitiem*, fecit, *Et asperæ viæ in planas*: cumque prætermisisset illud: *Videbitur gloria Domini*, addidit deinceps: *Et videbit omnis caro salutare Dei.* Præter hoc vero conferunt etiam hujusmodi observationes ad demonstrandum decurtata fuisse ab Evangelistis prophetica. Ad hæc vero observandum est illud, *Progenies viperarum*, & quæ sequuntur, Matthæum narrare, dictum fuisse Pharisæis & Sadducæis adventantibus ad baptismum, diversis existentibus ab his, qui confitebantur peccata sua, & nihil tale audiebant: Lucam vero, egredientibus turbis, ut bap-

ἀναγραφει, ἐ ποιησας δυο ταγματα βαπτιζομενων, ὁπερ παρα τῳ Ματθαιῳ ἑυρομεν. εἰκοτως δε και ἐτος, ἐπει οἱ ὀχλοι ἐκ ἐν ἐπαινῳ τασσονται, ὡς τοις τηρεσι σαφες ἐςαι, τοις ὀχλοις εἰσαγει λεγοντα τον Βαπτιςην το· γεννηματα ἐχιδνων, και τα ἑξης· ἐτι δε προς μεν τες Φαρισαιες και Σαδδεκαιες, ποιησατε, εἰρηται ἑνικως, καρπον ἀξιον της μετανοιας· προς δε τες ὀχλες πληθυντικως, ἀξιες καρπες της μετανοιας. ταχα γαρ οἱ μεν Φαρισαιοι τον ἐξαιρετον ἀπαιτενται καρπον μετανοιας, ἐκ ἀλλον ὀντα τε υἱε, και της εἰς αὐτον πιςεως· οἱ δε ὀχλοι ἐδε ἀρχην ἐχοντες ἀγαθων, παντας ἀπαιτενται τους καρπους της μετανοιας· διοπερ προς αὐτες το πληθυντικον εἰρησθαι. λεγεται προς τουτοις τοις Φαρισαιοις· μη δοξητε λεγειν ἐν ἑαυτοις· πατερα ἐχομεν τον Αβρααμ. οἱ μεν γαρ ὀχλοι νυν ἀρχην ἐχεσι, δοκεντες εἰσαγεσθαι εἰς τον θειον λογον τε προσιεναι τῃ ἀληθειᾳ, διοπερ ἀρχονται λεγειν ἐν ἑαυτοις, πατερα ἐχομεν τον Αβρααμ· οἱ δε Φαρισαιοι ἐκ ἀχονται, ἀλλα προ πολλε τετο δοξαζεσι πλην ἑκατεροι τες προειρημενες λιθες δεικνυμενες ἀκεσιν ὡς ἐκ τεπων δυνασθαι ἐγερθυναι τεκνα τῳ Αβρααμ, ἀπο της ἀναισθησιας και νεκροτητος ἀναςησομενους. παρατηρει δε ὁτι τοις μεν Φαρισαιοις, κατα το εἰρημενον ἐν τῳ προφητῃ· ἐφαγετε καρπον ψευδη, ἐχεσι μεν καρπον ψευδη λεγεται, παν ἐν δενδρον μη ποιεν καρπον καλον ἐκκοπτεται, και εἰς πυρ βαλλεται· τοις ὡλως δε ὀχλοις ἐδε καρποφορεσι το, παν ἐν δενδρον μη ποιεν καρπον ἐκκοπτεται. το μεν γαρ μη ἐχον καρπον, ἐδε καλον ἐχει καρπον. διοπερ ἐκκοπης ἐςιν ἀξιον. το δε ἐχον καρπον, ἐ παντως καλον ἐχει καρπον· διοπερ και αὐτος ἐυλογως ὑπο της αξινης καταβαλλεται. ἐαν δε ἀκριβεςερον ἐρευνησωμεν τα περι τες καρπες, ἑυρησομεν ὁτι ἀμηχανον το ἀρτι τε γεωργεισθαι ἀρχομενον, κἀν καρποφορῃ, τες πρωτες ἐνεγκειν καρπες καλες. ἀγαπα δε ὁ γεωργος

πρωτον

tizarentur ab ipso, hæc dicta fuisse; non facientem duos ordines eorum, qui baptizabantur, quod apud Matthæum invenimus. Sed jure Matthæus Baptistam inducit dicentem turbis: *Progenies viperarum*, & quæ sequuntur, quando turbæ in bonam partem non sumuntur, ut observantibus perspicuum erit. Pharisæis præterea, & Sadducæis numero singulari dictum est: *Facite fructum dignum pœnitentiæ*; turbis vero numero plurium, *fructus dignos pœnitentiæ*. Fortassis enim fructus pœnitentiæ eximius a Pharisæis exigitur, qui non alius est, quam Jesus, & fides erga ipsum; a turbis autem neque principium bonorum habentibus omnes exiguntur pœnitentiæ fructus. Quam ob rem plurium numero: *Fructus facite*, dixit ipsis Baptista. Illud etiam præter hæc Pharisæis dicitur: *Ne cogitetis apud vosmetipsos dicere: Patrem habemus Abraham.* [Multi enim nunc principium habent, putantes se ad divinum verbum introduci, ut accedant ad veritatem. Itaque dicere secum in animo incipiunt, *Patrem habemus Abraham.*] Pharisæai vero non incipiunt, sed multo ante hoc cogitant. Utrique tamen prædictos lapides ostensos audiunt, quasi ex his suscitari possent liberi Abrahæ ipsi, suscitaturos ab insensibilitate & mortificatione. Observa autem Pharisæis (juxta id quod dictum fuit apud Prophetam: *Comedistis fructum mendacem*) habentibus fructum mendacem dici: *Omnis igitur arbor non faciens fructum bonum exscinditur* [*& in ignem mittitur*, turbis autem, quæ nullo modo fructum ferunt: *Omnis ergo arbor non faciens fructum, excidetur.*] Id enim, quod fructum non habet, ne bonum quidem fructum habet; quam ob rem dignum est, ut exscindatur: quod autem fructum habet, id non omnino fructum bonum habet; quare jure & ipsum a securi dejicitur. Cæterum si accuratius exquisierimus, fieri non posse videbimus, ut id, quod nuper excoli sit cœptum, etiam si fructificet, primos

πρωτον το ἐνεγκειν αὐτῳ τȣς ἐπιβαλλοντας καρπȣς το ἀρχομενον γεωργιας· ὑςερον ὁδῳ δια των πρεποντων γεωργικῃ καθαρσιων μετα τȣς ὁποιȣς δη ποτε καρπȣς ληψομενος και καρπȣς καλȣς. και ὁ νομος δε ταυτῃ τῃ ἐκδοχῃ ἡμων μαρτυρει λεγων δειν τον φυτευσαντα τρια ἐτη ποιειν ἀπερικαθαρτον ἐωντα το πεφτευμενον, οὐκ ἐσθιομενων αὐτȣ των καρπον· τρια γαρ, φησιν, ἐτη ὑμιν ὁ καρπος ἀπερικαθαρτος, ȣ̓ βρωθησεται· τῳ δε τεταρτῳ ἐτει ἐςαι πας ὁ καρπος ἁγιος, αἰνετος τῳ κυριῳ. εὐλογως τοινυν προς τȣς ὀχλȣς χωρις της τȣ καλȣ προσθηκης λεγεται· παν ȣ̓ν δενδρον μη ποιȣν καρπον, ἐκκοπτεται, και εἰς πυρ βαλλεται· και το ἐπι πλειον δε φερον καρπον ὁμοιον τῃ ἀρχῃ, δενδρον τυγχανον μη ποιȣν καρπον καλον, ἐκκοπτεται, και εἰς πυρ βαλλεται· ἐπαν ἐνςασης της μετα την τριαδα εἰσαγωγης ἐν τῃ τετραδι γενομενος μη ποιῃ καρπον ἁγιον, αἰνετον τῳ κυριῳ. ταυτα δε παντα εἰ και μετα παρεκβασεως ἡμιν εἰρησθαι δοκει παρατιθεμενοις και τα ἀπο των λοιπων εὐαγγελιων, ȣ̓κ ἀκαιρα δε ἐμοι φαινεται, ȣ̓δε ἀλλοτρια της ἐνεςηκυιας σκεψεως. Φαρισαιοι γαρ ἀποςελλουσι προς τον Ιωαννην, μετα τȣς ἀπο Ιεροσολυμων ἱερεις και λευιτας, πεμφθεντας ἐρωτησαι αὐτον ὁςις εἰη, ἐξεταζοντες· τι ȣ̓ν βαπτιζεις, εἰ συ ȣ̓κ εἶ ὁ Χριςος, ȣ̓δε Ηλιας, ȣ̓δε ὁ προφητης; και ἐξετασαντες ἐνταυθα ἑξης παραγινομενοι βαπτισομενοι, ὡς ὁ Ματθαιος ἀναγραφει, ἀκȣουσι δε τα ἁρμοζοντα αὐτων τῃ ἀλαζονιᾳ και ὑποκρισει. ἐπει δε ὁμοια ἦν τα τȣτοις εἰρημενα τοις λεγομενοις προς τȣς ὀχλȣς, ἐχρην την των ῥητων συγκρισιν και σαφηνειαν ποιησασθαι· ὧν γινομενων πλειονα ἀπῃτησεν ἡμας ἡ ἀκολȣθια θεωρησαι. ἐτι δε και ταυτα τοις εἰρημενοις δεοντως προσθησομεν δυο ταγματα πεμποντων παρα τῳ Ιωαννῃ ἀναγεγραπται, ἓν μεν Ιουδαιων των ἀπο Ιεροσολυμων ἀποςελλοντων ἱερεις και λευιτας· ἑτερον δε Φαρισαιων ἐπαπορȣντων δια τι βαπτιζει.

afferat fructus bonos. Contentusque est agricola primam arboris culturam convenientes fructus proferre, tum vero procedente tempore, post hos qualescunque fructus, sumturus etiam fructus bonos, adhibitis purgationibus agriculturæ convenientibus. Quin Lex etiam huic nostræ intelligentiæ attestatur dicens, oportere eum, qui plantaverit, impurgatum triennio sinere quod plantaverit, non comesis rei plantatæ fructibus: *Tres* enim, inquit, *annos vobis fructus impurgatus non comedetur: quarto autem anno erit omnis fructus sanctus, laudabilis Domino.* Jure ergo ad turbas absque additione boni dicitur: *Omnis igitur arbor, quæ non facit fructum, exscinditur, & in ignem conjicitur*; & quæ diutius fructum fert principio similem, cum sit arbor, quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur, quandoquidem post triennii culturam, in anno quarto non facit fructum sanctum, laudabilem Domino. Hæc autem omnia, quamvis per digressionem videantur a nobis dicta, comparantibus etiam, quæ cætera Evangelia dicant, non importune tamen adscita, neque aliena a præsenti consideratione judicio sunt meo. Pharisæi enim mittunt ad Joannem post Sacerdotes & Levitas ab Hierosolymis missos, ad interrogandum ipsum, quisnam esset, interrogantes: *Quid ergo baptizas, si tu non es ille Christus, neque Elias, neque ille Propheta?* cumque interrogassent hoc in loco, deinceps profecti, ut baptizarentur, ut scribit Matthæus, audiunt convenientia fastui & simulationi suæ. Porro quoniam his eadem fere, quæ turbis dicta fuerant, postulabant hæc collationem atque explanationem, quæ dum fiunt, plura compulit nos consequentia rerum considerare. His insuper, quæ diximus, necessario illud addemus, Joannem scribere duos ordines esse mittentium: alterum quidem Judæorum mittentium ab Hierosolymis Sacerdotes & Levitas; alterum vero

τιζει. και ἀποδεδωκαμεν ὁτι μετα την πευσιν οἱ Φαρισαιοι παραγινονται βαπτισομενοι. μηποτ' ὖν προ τουτων οἱ προ τὖτων ἀποςειλαντες ἀπο Ιεροσολυμων Ιουδαιοι παραδεξαμενοι τους Ιωαννὖ λογὖς, ἀτε προτεροι των Φαριςαιων πεμψαντες, και προτεροι ἐρχονται. Ιεροσολυμα γαρ, πασα Ιὖδαια, και ἀκολὖθως πασα ἡ περιχωρος τὖ Ιορδανὖ ἐβαπτιζοντο ἐν τῳ Ιορδανῃ ποταμῳ ὑπ' αὐτὖ, ἐξομολογὖμενοι τας ἁμαρτιας αὐτων. ἡ, ὡς ὁ Λὖκας φησιν· ἐξεπορευετο προς αὐτον πασα ἡ Ιὖδαια χωρα, και οἱ Ιεροσολυμιται παντες, και ἐβαπτιζοντο ὑπ' αὐτὖ ἐν τῳ Ιορδανῃ ποταμῳ, ἐξομολογὖμενοι τας ἁμαρτιας αὐτων. ὖτε μεντοι Ματθαιος τους Φαρισαιὖς και Σαδδὖκαιὖς, προς ὖς λεγεται, γεννηματα ἐχιδνων, ὖτε Λὖκας τους ὀχλους την αὐτην ἐπιπληξιν ἀκὖοντας εἰσαγὖσι, ἐξομολογὖμενὖς τας ἁμαρτιας αὐτων. ἀξιον δε ἐπαπορησαι πως ὡσης της Ιεροσολυμιτων πολεως, και πασης της Ιὖδαιας, και πασης της περιχωρὖ τὖ Ιορδανὖ βαπτιζομενων ἐν τῳ Ιορδανῃ ὑπο Ιωαννὖ, ὁ σωτηρ φησιν· ἐληλυθεν ὁ Ιωαννης ὁ Βαπτιςης, μητε ἐσθιων, μητε πινων, και λεγετε· δαιμονιον ἐχει· και προς τὖς πυθομενὖς· ἐν ποιᾳ ἐξὖσιᾳ ταυτα ποιεις; λεγει· κἀγω ἐρωτησω ὑμας ἑνα λογον, ὁν ἐαν εἰπητε μοι, κἀγω ὑμιν ἐρω ἐν ποιᾳ ἐξὖσιᾳ ταυτα ποιω· το βαπτισμα το Ιωαννὖ, ποθεν ἠν; ἐξ ὖρανὖ, ἡ ἐξ ἀνθρωπων; ὁτε και διαλογιζομενοι φασιν· ἐαν εἰπωμεν, ἐξ ὖρανὖ, ἐπει· δια τι ὖκ ἐπιςευσατε αὐτῳ; λυεται δε το ἀπορηθεν ὖτως· Φαρισαιοι, ὡς προτετηρηκαμεν, οἱ ἀκὖσαντες, γεννηματα ἐχιδνων, ὖ πεπιςευκοτες αὐτῳ, παραγινονται ἐπι το βαπτισμα· εἰκος ὁτι τον ὀχλον φοβὖμενοι, και κατα την προς ἐκεινὖς ὑποκρισιν ἀζιὖντες λὖσασθαι, ἱνα μη δοκειεν ἐναντιὖσθαι τοις τοσὖτοις. φρονὖντες γὖν αὐτον ἀπ' ανθρωπων ἐχειν, και ὖκ ἀπ' ὖρανὖ το βαπτιζειν, δια τον ὀχλον, μηποτε λιθασθωσιν, φοβὖνται ὁπερ ὑπολαμβανὖσιν εἰπειν. ὡςε ὖκ ἐναντιὖται ὑπο τὖ σωτηρος εἰρημενα προς τὖς Φαρισαιὖς, τοις ἀναγεγραμμενοις ἐν τοις ἐυαγγελιοις περι τὖ

πληθὖς

Pharisæorum addubitantium quare baptizet. Tradidimus etiam Pharisæos post interrogationem profectos fuisse, ut baptizarentur. Proinde vide, ne forte Judæi, qui ante Pharisæos miserant ab Hierosolymis, admissa Joannis oratione, quia priores Pharisæis miserint, priores etiam veniant. Hierosolyma enim, & tota Judæa, & consequenter omnis regio Jordani finitima baptizabantur ab ipso in Jordane fluvio, confitentes peccata sua; vel, ut Lucas inquit: *Egrediebatur ad ipsum tota Judææ regio, & Hierosolymitæ omnes, & baptizabantur ab ipso in Jordane fluvio, confitentes peccata sua.* Cæterum neque Matthæus Pharisæos & Sadducæos, quibus dicitur: *Progenies viperarum*, neque Lucas turbas eandem increpationem audisse inducunt confitentes peccata sua. Illud vero dubitatione dignum est, quomodo cum tota Hierosolymitarum urbs, & tota Judæa, & tota regio Jordani finitima baptizarentur in Jordane a Joanne, Servator dicat; *Venit Joannes Baptista neque manducans, neque bibens, & dicitis; Dæmonium habet:* & interrogantibus; *In qua potestate hæc facis?* dicit; *Interrogabo & ego vos unum verbum; quod si dixeritis mihi, dicam etiam ego vobis, in qua potestate hæc facio: Baptismus Joannis unde erat? e cœlo, an ex hominibus?* quando & disceptantes inquiunt: *Si dixerimus, e cœlo, dicet: Quare non credidistis illi?* Sed solvitur hunc in modum dubitatio; Pharisæi, ut antea observavimus, qui audierant, *Progenies viperarum*, nec illi crediderant, accedunt ad baptismum, timentes, uti probabile est, turbam, atque propter illos simulate volentes lavari, ne tot hominibus adversari viderentur. Sentientes igitur ipsum ab hominibus, non e cœlo habere baptismum, timent quod suspicantur dicere, ne forte lapidentur a turba. Quare quæ Servator Pharisæis locutus est, contraria non sunt his, quæ scripta fuerunt in Evangeliis de multitudine eorum, qui apud

πληθυς των παρα τῳ Ιωαννῃ βαπτισαμενων· τυ θρασυς δε των Φαρισαιων ἡν δαιμονιον ἐχειν λεγειν τον Ιωαννην, και ἐν Βεελζεβυλ τῳ ἀρχοντι των δαιμονιων τας δυναμεις φασκειν τον Ιησυν πεποιηκεναι.

Απεκρινατο αὐτοις ὁ Ιωαννης λεγων· ἐγω βαπτιζω ἐν ὑδατι· μεσος δε ὑμων ἑστηκεν ὁν ὑμεις ὐκ οἰδατε· αὐτος ἐστιν ὁ ὀπισω μυ ἐρχομενος, ὁ ὐκ εἰμι ἐγω ἀξιος ἱνα λυσω αὐτυ τον ἱμαντα τυ ὑποδηματος. Ο μεν Ηρακλεων οἰεται ὁτι ἀποκρινεται ὁ Ιωαννης τοις ἐκ των Φαρισαιων πεμφθεισιν, ὐ προς ὁ ἐκεινοι ἐπηρωτων, ἀλλ' ὁ αὐτος ἐβυλετο, ἑαυτον λανθανων ὁτι κατηγορει τυ προφητυ ἀμαθιας, εἰγε ἀλλο ἐρωτωμενος περι ἀλλυ ἀποκρινεται· χρη γαρ και τυτο φυλαττεσθαι ὡς ἐν κοινολογιᾳ ἁμαρτημα τυγχανον. ἡμεις δε φαμεν ὁτι μαλιστα προς ἐπος ἐστιν ἡ ἀποκρισις. προς γαρ το· τι ὐν βαπτιζεις, εἰ συ ὐκ εἰ ὁ Χριστος; τι ἀλλο ἐρχην εἰπειν, ἡ τε το ἰδιον παραστηναι βαπτισμα σωματικωτερον τυγχανον; ἐγω γαρ, φησιν, βαπτιζω ἐν ὑδατι. και τυτο εἰπων προς το· τι ὐν βαπτιζεις; προς το δευτερον, εἰ συ ὐκ εἰ ὁ Χριστος, δοξολογιαν περι της προηγυμενης ὐσιας Χριστυ διηγειται, ὁτι δυναμιν τοσαυτην ἐχει, ὡς και ἀορατος εἰναι τῃ θειοτητι αὐτυ, παρων παντι ἀνθρωπῳ, παντι δε και ὁλῳ τῳ κοσμῳ συμπαρεκτεινομενος, ὁπερ δηλυται δια του· μεσος ὑμων ἑστηκε. και ἐπει ὐδεν οἱ προσδοκωντες Χριστου ἐπιδημιαν Φαρισαιοι τηλικυτον περι αὐτυ ἑωρων, ἀνθρωπον τελειον ἁγιον μονον ὑπολαμβανοντες αὐτον εἰναι, ἐμμελως ἐλεγχει την περι της ὑπεροχης αὐτυ Φαρισαιων ἀγνοιαν, προστιθεις τῳ· μεσος ὑμων ἑστηκε, το, ὁν ὑμεις ὐκ οἰδατε. και ἱνα μη τις ὑπολαβῃ ἑτερον εἰναι τον ἀορατον και διηκοντα ἐπι παντα ἀνθρωπον, ἡ και ἐπι ὁλον τον κοσμον, παρα τον ἐνανθρωπησαντα, και ἐπι της γης ὀφθεντα, και τοις ἀνθρωποις συναναστραφεντα συναπτει τῳ· μεσος ὑμων ἑστηκεν, ὁν ὑμεις ὐκ οἰδατε, το· ὁ ὀπισω

μυ

ıannem baptizati fuerunt: cum alioqui temeritatis
ıarisæorum fuerit dicere Joannem habere dæmo-
um, & Jesum in Beelzebul dæmoniorum principe
rtutes edidisse.

15. *Respondit illis Joannes, dicens: Ego quidem bap-
zo vos in aqua: in medio autem vestri stat, quem vos ne-
itis. Ipse est, qui post me venturus est, cujus non sum
gnus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti.* Equidem
eracleon existimat Joannem respondere his, qui a
harisæis missi fuerant, quod ipse volebat, non ad
quod illi interrogaverant, non advertens se incu-
re Prophetam inscitiæ, si aliud interrogatus, de re
ia respondet: cavendum enim nobis est hoc, dum
olloquimur, tanquam vitium. Contra, nos dici-
us maxime appositam esse responsionem. Namque
l illud: *Quid ergo baptizas, si tu non es ille Christus?*
uid aliud dici oportuit, quam ostendere baptisma
ıum esse corporale? *Ego* enim, inquit, *baptizo in
qua:* cumque hoc respondisset ad illud: *Quid ergo
ıptizas?* ad alterum: *Si tu non es ille Christus*, lau-
es enarrat de præcipua, ac præcedenti substantia
hristi: nempe quod Christus tantum virium habet,
t invisibilis etiam sit divinitate sua, omni homini
ræsens, & per universum orbem extensus: quod
eclaratur per illud: *In medio vestri stat ille (quem vos
escitis).* Et quoniam nihil tale exspectantes Christi
dventum Pharisæi de ipso videbant, tantum suspi-
antes eum esse hominem sanctum, concinne redar-
uit Pharisæorum ignorantiam, qui ipsius excellen-
iam ignorabant, adjiciens, *Quem vos nescitis*, illis
erbis: *In medio vestri stat.* Et ne quis suspicetur eum,
ui sit invisibilis, quique penetret ad omnem homi-
ıem, & ad totum mundum, diversum esse ab eo, qui
ıumanam sumsit carnem, & *super terram est visus, &
um hominibus est conversatus*, conjungit illis verbis:
In medio vestri stat, quem vos nescitis; illud: Qui post

μυ ἐρχομενος, τυτεςι μετ᾽ ἐμε φανερωθησομενος· ὑ και την ὑπερβαλλυσαν ὑπεροχην συνιεις παρα την ἑαυτυ φυσιν, ἀμφιβαλλομενην ὑπο τινων, μηποτ᾽ ἀρ αὐτος εἰη Χριςος, ὁσον ἀπολειπεται της τυ Χριςυ μεγαλειοτητος παραςησαι βυλομενος, ἱνα μη τις εἰς αὐτον λογισηται ὑπερ ὁ βλεπει, ἢ ἀκυει ἐξ αὐτυ, λεγει και το· ὑ ὐκ εἰμι ἐγω ἀξιος, ἱνα λυσω αὐτυ τον ἱμαντα του ὑποδηματος, αἰνιττομενος το ὐχ ἱκανος εἰναι τον περι της ἐνσωματωσεως αὐτυ λογον, οἱονει δεδεμενον, και κεκρυμμενον τοις μη νουσι λυσαι και σαφηνισαι, ὡςε ἀξιον τι της τοσαυτης ἐπιδημιας εἰς ὐτω βραχυτητα συνεςαλμενης εἰπειν.

Οὐκ ἀκαιρον δε ἐξεταζυσιν ἡμιν το· ἐγω βαπτιζω ἐν ὑδατι, τας ὁμοιας των εὐαγγελιςων παραθεσθαι περι τυτυ λεξεις, και συγκριναι τῃ προκειμενῃ. φησι τοινυν ὁ Ματθαιος, ἰδων πολλους των Φαρισαιων και Σαδδυκαιων, ἐρχομενυς ἐπι το βαπτισμα, μετα τα ἐπιπληκτικα περι ὡν ἐξητασαμεν, ἐγω μεν ὑμας ἐν ὑδατι βαπτιζω εἰς μετανοιαν· ὁ δε ὀπισω μυ ἐρχομενος ἰσχυροτερος μυ ἐςιν, ὑ ὐκ εἰμι ἱκανος τα ὑποδηματα βαςασαι, αὐτος ὑμας βαπτισει ἐν πνευματι ἁγιῳ, και πυρι συμφωνον τῳ κατα Ιωαννην λογῳ, την ὁμολογιαν τυ ἐν ὑδατι βαπτισματος προς τυς πεμφθεντας ἐκ των Φαρισαιων λεγοντι. ὁ δε Μαρκος, ἐκηρυσσε, φησιν, Ιωαννης λεγων· ἐρχεται ὁ ἰσχυροτερος μου ὀπισω, ὑ ὐκ εἰμι ἱκανος κυψας λυσαι τον ἱμαντα των ὑποδηματων αὐτυ· ἐγω ἐβαπτισα ὑμας ὑδατι, αὐτος δε βαπτισει ὑμας ἐν πνευματι ἁγιῳ· προς πλειονας, και παντας τυς ἀκυοντας διδασκων ταυτα κεκηρυχθαι. ὁ δε Λυκας φησι ὁτι προσδοκωντος του λαου, και διαλογιζομενων παντων ἐν ταις καρδιαις αὐτων περι τυ Ιωαννυ, μηποτε αὐτος εἰη ὁ Χριςος, ἀπεκρινατο λεγων πασιν ὁ Ιωαννης· ἐγω μεν ὑδατι βαπτιζω ὑμας, ἐρχεται δε ὁ ἰσχυροτερος μυ, ὑ ὐκ εἰμι ἱκανος λυσαι τον ἱμαντα των

ὑποδη-

me venturus est, hoc est, qui post me manifestandus est. Cujus cum excedente, & exsuperante excellentia intellexisset Joannes suam ipsius naturam superari, ob quam ambigebant nonnulli, an ipse esset Christus, ostendere volens quanto inferior esset Christi magnitudine, ne quis de se cogitaret aliquid supra id, quod videt, aut audit a semetipso, dicit etiam illud: *Cujus non sum ego dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti*, illud innuens se minime idoneum esse, qui de ipsius Christi incorporatione rationem (quæ veluti ligata est, & occultata non intelligentibus) solvat, explicetque: dignum aliquid dicendo de tanto adventu in tantam brevitatem contracto.

16. Verum enimvero haud importunum fuerit inquirentibus nobis illud: *Ego in aqua baptizo*, addere, si quid simile de hoc dixerint Evangelistæ, & cum re, qua de agitur, conferre. Itaque Matthæus inquit, cum conspexisset multos ex Pharisæis, & ex Sadducæis venientes ad baptismum (post verba increpatoria, de quibus inquisivimus) *Ego quidem vos in aqua baptizo ad resipiscentiam: at ille, qui post me venturus est, potentior me est, cujus non sum idoneus, ut calceamenta portem: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni*: cum sermone Joannis conveniens narrante confessionem baptismi in aqua ad eos, qui missi fuerant ex Pharisæis. At Marcus: *Prædicabat* (inquit) Joannes *dicens*: *Venit, qui fortior est me, post me, cujus non sum idoneus, ut procumbens solvam corrigiam calceamentorum ejus. Ego quidem baptizo vos aqua, ille vero baptizabit vos in Spiritu sancto*: ad complures, & omnes audientes docens hæc prædicata fuisse. Rursum Lucas inquit, quod exspectante populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, an ipse esset Christus, responderit Joannes dicens universis: *Ego quidem aqua baptizo vos; sed veniet, qui potentior est me, cujus non sum idoneus solvere corrigiam calceamentorum*

ὑποδηματων αὐτȣ· αὐτος ὑμας βαπτισει ἐν πνευματι ἁγιῳ και πυρι.

Εχοντες τοινυν τας ὁμοιας λεξεις των τεσσαρων, φερε κατα το δυνατον ἰδωμεν ἰδιᾳ τον νȣν ἑκαςης, και τας διαφορας, ἀρξαμενοι ἀπο τȣ Ματθαιȣ, ὁς και παραδεδοται πρωτος των λοιπων τοις Εβραιοις ἐκδεδωκεναι το ἐυαγγελιον, τοις ἐκ περιτομης πιςευȣσιν· ἐγω μεν, φησι, ὑμας ἐν ὑδατι βαπτιζω εἰς μετανοιαν, οἱονει καθαιρων, και ἀποτρεπομενος ἀπο των χειρονων, και ἐπι μετανοιαν παρακαλων· ἑτοιμασαι γαρ κυριῳ λαον κατεσκευασμενον ἐγω ἐληλυθα, και χωραν δια του βαπτισματος της μετανοιας ἐυτρεπισαι τῳ μετ᾽ ἐμε ἡξοντι, και δια τȣτο ἰσχυροτερον πολλῳ της ἐμης δυναμεως, και κρειττον ὑμας ὠφελησοντι· ȣ̉ σωματικον γαρ το ἐκεινȣ βαπτισμα, τον μετανοȣντα πληρȣντος ἁγιȣ πνευματος, και θειοτερȣ πυρος παν ὑλικον ἀφανιζοντος, και παν γεωδες ἐξαναλισκοντος, ȣ̉ μονον ἀπο τȣ χωρησαντος αὐτο, ἀλλα και ἀπο του των ἐχοντων ἀκȣοντος. τοσȣτον δε ἐςιν ἐμȣ ἰσχυροτερος ὁ μετ᾽ ἐμε ἐρχομενος, ὡς μηδε τα της περιβολης των περι αὐτον δυναμεων ἐσχατων, ȣ̉χι γυμνων ἐκκειμενων, ὡςε και τȣς τυχοντας νοειν αὐτα δυνασθαι, ἱκανον με τυγχανειν βαςασαι, μηδε ταυτα ὑπομενοντας φερειν. ȣ̉κ οἰδα δη ὁποτερον εἰπω, ποτερον την πολλην μȣ ἀσθενειαν, τα ἐυτελη τȣ Χριςȣ συγκρισει των περι ἑαυτον μειζονων, φερειν μη δυναμενην, ἠ δια την ἐκεινȣ ὑπερβαλλȣσαν, και μειζονα παντος τȣ κοσμȣ θειοτητα· εἰγε ἐγω ὁ τηλικαυτην χωρησας χαριν, ὡς και προφητειας ἐξιωσθαι με, προλεγȣσης τα περι της εἰς τον βιον των ἀνθρωπων ἐπιδημιας μȣ, ἐν τῳ· ἐγω φωνη βοωντος ἐν τῃ ἐρημῳ, και· ἰδου ἐγω ἀποςελλω τον ἀγγελον μȣ προ προσωπȣ σȣ· ἐγω ȣ̉ την γενεσιν Γαβριηλ ὁ παρεςηκως ἐνωπιον τȣ θεȣ παραδοξως ἐυαγγελισατο ἐν γηρᾳ γεγεννημενῳ τῳ πατρι μȣ· ἐγω ἐφ᾽ ȣ̉ τῳ ὀνοματι Ζαχαριας ἁμα ἀπελαβε την

φωνην,

ntorum ejus. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto &
ni.

17. Tenentes igitur quatuor Evangelistarum simi-
ı verba, age videamus pro virili seorsum uniuscu-
sque verbi sensum, & differentias, initio sumto a
latthæo, qui primus cæterorum traditur Evange-
ım tradidisse Hebræis, qui ex circumcisione credi-
:rant: *Ego vos*, inquit, *in aqua baptizo ad resipiscen-*
ım, veluti purgans & deterrens a rebus malis, &
l resipiscentiam invitans: ut præparem enim popu-
m instructum ego veni: & ad præparandum locum
:sipiscentiæ per baptismum post me venturo, qui
ıc etiam ratione longe potentius, præstantiusque
ıam mea sit potentia, vobis adjumento futurus est.
quidem illius baptismus non est corporalis, cum
:sipiscentem repleat Spiritus sanctus igne diviniori
ıidquid vel materiale, vel terrenum fuerit, demo-
:nte & consumente. Et hoc non tantum in eo,
ıi ipsum admiserit, sed etiam in eo, qui audierit
sum habentes. Tanto autem est me fortior, qui
ɔst me venturus est, ut ne ea quidem, quæ ad amic-
ım spectant extremarum potentiarum, quæ sunt circa
sum, portare, vel qui ea sustinent, ferre sim ido-
:us: cum non ita nuda prostent, ut ea obvii qui-
ıe intelligere possint. Igitur non novi utrum prius
cam meamne multam imbecillitatem, quæ ne vilia
ıidem Christi (magnarum rerum circa ipsum exi-
entium comparatione) ferre queat, an divinitatem
lius eminentem, & toto mundo majorem, quando-
ıidem ego, qui tantam accepi gratiam, ut prophe-
a dignus habitus fuerim, quæ meum adventum ad
itam hominum prædiceret, illis verbis: *Ego vox cla-*
antis in deserto; &: *Ecce ego mitto nuncium meum ante*
ıciem tuam: Ego, cujus ortum Gabriel adstans co-
ım altari admirabiliter annunciavit, patre meo in
:nectute existente: Ego, ad cujus nomen Zacharias
mox

φωνην, και το προφητευειν δι' αὐτης· ἐγω ὁ ὑπο του κυριου μου μαρτυρουμενος, ὡς ἀρα μειζων ἐν γεννητοις γυναικων ἐμου οὐδεις τυγχανει, οὐδε τα ὑποδηματα βαστασαι ἱκονος εἰμι. εἰ δε μη τα ὑποδηματα, τι λεκτεον περι των ἐνδυματων αὐτου; τις οὑτος ὃς ὁλοκληρον αὐτου το ἱματιον τηρησαι δυνηστεται; τις, ὃς νοησει τον ἐκ των ἀνωθεν χιτωνα ἄῤῥαφον δια το δι' ὁλου ὑφαντον τυγχανειν καταλαβειν ὃν ἐχει λογον; παρατηρητεον δε ὅτι των τεσσαρων εἰρηκοτων το ἐν ὑδατι ὁμολογειν Ιωαννην ἐληλυθεναι βαπτιζειν, μονος Ματθαιος τουτῳ προστεθηκε το, εἰς μετανοιαν, διδασκων το, ἀπο του βαπτισματος ὠφελειαν ἐχεσθαι της προαιρεσεως του βαπτιζομενου, τῳ μετανοουντι μεν ἐγγινομενην, τῳ δε μη μετανοουντι προσιοντι εἰς κριμα χαλεπωτερον ἐσομενην. χρη δε εἰδεναι ὅτι ὥσπερ αἱ κατα τας γεγενημενας ὑπο του σωτηρος θεραπειας τεραστιοι δυναμεις, συμβολα τυγχανουσαι των ἀει λογῳ του θεου ἀπαλλαττομενων πασης νοσου και μαλακιας, οὐδεν ἡττον και σωματικως γενομεναι ὤνησαν, εἰς πιστιν προσκαλεσαμεναι τους εὐεργετηθεντας· οὑτως και το δια του ὑδατος λουτρον, συμβολον τυγχανον καθαρσιου ψυχης, παντα ῥυπον ἀπο κακιας ἀποπλυνομενης, οὐδεν ἡττον και κατ' αὐτο τῳ ἐμπαρεχοντι ἑαυτον τῃ θειοτητι της δυναμεως των της προσκυνητης τριαδος ἐπικλησεων, ἐστιν ἡ χαρισματων θειων ἀρχη και πηγη· διαιρεσεις γαρ χαρισματων εἰσι. μαρτυρει δε μου τῳ λογῳ ἡ ἐν ταις των ἀποστολων Πραξεσιν ἀναγεγραμμενη ἱστορια, περι του οὑτως ἐναργως τοτε το πνευμα τοις βαπτιζομενοις ἐπιδεδημηκεναι, προευτρεπισαντος αὐτῳ του ὑδατος τοις γνησιως προσιουσιν ὁδον, ὡς και τον Μαγον Σιμωνα καταπλαγεντα θελειν μεν την χαριν ταυτην ἀπο του Πετρου λαβειν, ἐθελειν δε το δικαιοτατον δια του μαμωνα της ἀδικιας. και τουτο δε παρασημειωτεον ὅτι το Ιωαννου βαπτισμα ὑποδεεστερον ἐτυχανε του βαπτισματος Ιησου διδομενου δια των μαθητων αὐτου.

αἱ

mox vocem recepit, atque etiam prophetandi munus per ipsam: Ego, de quo Dominus testificatus est, neminem inter natos mulierum me majorem existere; neque calceamenta ejus idoneus sum portare. Quod si non calceamenta, quid dicendum de vestimentis ejus? Quis tantus, qui totam illius vestem custodire queat? Quis est qui cogitaturus sit, se comprehensurum rationem eam, quam habet tunica a summo inconsutilis, quia sit per totum contexta? Illud vero observandum, quod quatuor Evangelistis dicentibus, Joannem fateri se advenisse ad baptizandum in aqua, solus Matthæus huic rei addiderit, *Ad resipiscentiam*; nimirum docens utilitatem futuram baptismatis ei, qui ex proposito baptizaretur, quæ ad resipiscentem perveniens, ei, qui accederet non resipiscens, asperius judicium futura esset. Sciendum est insuper, quemadmodum prodigiosæ virtutes in curationibus a Servatore factis, notæ existentes eorum, qui semper a λογῳ (id est filio Dei), liberantur tum ab omni ægritudine, tum a mollitie, profuerunt (etiam corporaliter factæ) invitantes ad fidem eos, qui beneficio afficiebantur; ita lavacrum aquæ, symbolum & nota existens purificationis animæ ablutæ ab omni sorde malitiæ, nihilominus, etiam ex se, esse principium ac fontem munerum divinorum, propter potentiam invocationum adorandæ Triadis, ei, qui se exhibuerit deitati. *Divisiones* enim *donorum sunt*. Testimonium autem meis verbis præbet historia in Actis Apostolorum scripta de eo, quod adeo evidenter tunc advenerit Spiritus his, qui baptizabantur, præstruente viam aqua his, qui sincere ad ipsum accedebant; adeo ut Simon ille Magus obstupefactus vellet a Petro hanc gratiam accipere, velletque rem justissimam per mammona iniquitatis. Quin & hoc insuper notandum, quod Joannis baptismus Jesu baptismo, quod dabatur per discipulos ejus, inferior erat.

Qui

οἱ γουν ἐν ταις Πραξεσι βεβαπτισμενοι εἰς το Ιωαννου βαπτισμα, μηδε εἰ πνευμα ἁγιον ἐςιν ἀκȣσαντες, βαπτιζονται δευτερον ὑπο τȣ Αποςολȣ. το γαρ της ἀναγεννησεως ȣ̓ παρα τῳ Ιωαννῃ, ἀλλα παρα τῳ Ιησȣ δια των μαθητων αὐτȣ ἐγινετο, και παλιγγενεσιας ὀνομαζομενον λȣτρον, μετα ἀνακαινωσεως γινομενον πνευματος, τȣ και νυν ἐπιφερομενȣ, ἐπειδη παρα Θεȣ ἐςιν, ἐπανω τȣ ὑδατος, ἀλλ' ȣ̓ πασι μετα το ὑδωρ ἐγγινομενȣ. και ταυτα μεν εἰς την ἐξετασιν των ἐν τῳ κατα Ματθαιον ἐυαγγελιῳ.

Ηδη δε και τα Μαρκȣ κατανοησωμεν, ὁς ἀνεγραψε κηρυσσοντα τον Ιωαννην, ταυτα μεν εἰρηκεναι κατα το ἐρχεται ὁ ἰσχυροτερος μȣ ὀπισω μου· ἰσοδυναμει γαρ ταυτα τῳ· ὁ ὀπισω μȣ ἐρχομενος, ἰσχυροτερος μȣ ἐςιν· ȣ̓κ ἐτι δε τα αὐτα ἐν τῳ· ȣ̓κ εἰμι ἱκανος κυψας λυσαι τον ἱμαντα των ὑποδηματων αὐτȣ. ἑτερον μεν γαρ το βαςαζειν τα ὑποδηματα, δηλονοτι ἠδη λελυμενα ἀπο των τȣ ὑποδεδεμενȣ ποδων· ἑτερον δε το κυψαντα λυσαι τον ἱμαντα των ὑποδηματων αὐτȣ. και ἀκολȣθον γε μηδενος σφαλλομενȣ των ἐυαγγελιςων, μηδε ψευδομενȣ, ὡς εἰποιεν ἀν οἱ πιςευοντες, ἀμφοτερα κατα διαφορȣς καιρȣς ἑυρηκεναι τον Βαπτιςην καθ' ἑτερον και ἑτερον νυν κινȣμενον· ȣ̓ γαρ περι των αὐτων, ὡς οἰονται τινες οἱ ἀπομνημονευοντες, διαφορως ἠνεχθησαν μη ἀκριβȣντες τῃ μνημῃ ἑκαςον των εἰρημενων, ἠ γεγενημενων. μεγα μεν ȣ̓ν το βαςασαι τȣ Ιησȣ τα ὑποδηματα, μεγα δε και το ἐπι τα σωματικα αὐτȣ κατω πȣ γεγενημενα, κυψαντα ὑπερ τȣ την εἰκονα κατω θεασασθαι, λυσαι ἑκαςον των περι τȣ μυςηριȣ της ἐνσωματωσεως ἀσαφων, οἱονει τον ἱμαντα των ὑποδηματων τυγχανοντα. εἱς γαρ ὁ της ἀσαφειας δεσμος, ὡσπερ και ἡ μια της γνωσεως κλεις, ἁτινα ȣ̓δε ὁ μειζων ἐν γεννητοις γυναικων καθ' αὐτον ἱκανος λυσαι, ἠ ἀνοιξαι, τȣ δησαντος

και

Qui ergo in Actis baptizati erant in Joannis baptismo, & neque, an Spiritus sanctus esset, audierant, denuo ab Apostolo baptizantur, quia regeneratio non apud Joannem, sed apud Jesum per Apostolos suos fiebat, atque etiam regenerationis quod dicitur lavacrum, quod fiebat cum renovatione spiritus, qui etiam nunc præfertur aquæ, quoniam a Deo est, sed non omnibus post aquam imprimitur & ingeneratur. Et hæc quidem hactenus, quod ad inquisitionem attinet eorum, quæ sunt in Evangelio secundum Matthæum.

18. Proinde jam Marcum etiam consideremus: qui prædicantem quidem Joannem eadem scripsit dixisse, juxta illud: *Venit potentior me post me*; hæc enim æque valent, atque ea verba: *Qui post me venturus est, potentior me est*; non amplius vero eadem, dum inquit: *Non sum idoneus procumbens solvere corrigiam calceamentorum ejus.* Aliud est etenim gestare calceamenta, jam scilicet soluta a pedibus calceati: aliud etiam, procumbentem solvere corrigiam calceamentorum ejus. Proinde consequens est, nullo ex Evangelistis vel fallente vel mentiente, ut dicerent qui credunt, utraque Baptistam diversis temporibus dixisse secundum aliam, & aliam mentem motum. Non enim de iisdem rebus varie locuti sunt Evangelistæ, ut quidam expositores putant, accurate non inquirentes singula dicta vel facta. Atque magnum quidem est gestare Jesu calceamenta, sed magnum etiam est illud, procumbentem ad ipsius corporalia deorsum facta (considerandi causa imaginem inferiorem) solvere obscura quæque mysterii incarnationis, quæ veluti sunt calceamentorum corrigia: unum enim est obscuritatis vinculum, sicut etiam una scientiæ est clavis, quæ ne ipse quidem major inter natos mulierum ex se solvere vel aperire idoneus est; nempe eo solo ligante, aperienteque, qui quibus ipse velit,

και κλεισαντος μονȣ δωρȣμενȣ οἷς βȣλεται το λυσαι, και ἀνοιξαι τον ἱμαντα των ὑποδηματων, και τα κεκλεισμενα. εἰ δε μυϛικος ὁ περι των ὑποδηματων τοπος, ȣ̓δὲ τȣτον παρελθειν ἀξιον. οἶμαι τοινυν την μεν ἐνανθρωπησιν, ὁτε σαρκα και ὀϛεα ἀναλαμβανει ὁ τȣ Θεȣ υἱος, το ἑτερον εἶναι των ὑποδηματων, την δε εἰς ᾄδȣ καταβασιν, ὁϛις ποτε ἐϛιν ὁ ᾅδης, και την εἰς φυλακην μετα τȣ πνευματος πορειαν, το λοιπον. περι της εἰς ᾄδȣ καταβασεως το· ȣ̓κ ἐγκαταλειψεις την ψυχην μȣ εἰς τον ᾅδην, ἐν ιϛ́ ψαλμῳ εἰρηται· και περι της ἐν φυλακη πορειας μετα πνευματος παρα τῳ Πετρῳ ἐν τῃ καθολικῃ ἐπιϛολῃ· Θανατωθεις γαρ, φησι, σαρκι, ζωοποιηθεις δε πνευματι· ἐν ᾧ και τοις ἐν φυλακῃ πνευμασι πορευθεις ἐκηρευξεν, ἀπειθησασι ποτε, ὁτε ἀπαξ ἐξεδεχετο ἡ τȣ Θεȣ μακροθυμια, ἐν ἡμεραις Νωε κατασκευαζομενης κιβωτȣ. ὁ τοινυν κατ᾽ ἀξιαν ἀμφοτερων των ἐπιδημιων τȣς λογȣς παραϛησαι δυναμενος, τον ἱμαντα λυειν των Ιησȣ ἱκανος ἐϛιν ὑποδηματων, και αὐτος τῳ νοϊ κυπτων, και συγκαταβαινων τῳ καταβεβηκοτι εἰς ᾄδȣ, και ἀπο ȣ̓ρανȣ, και των περι της Θεοτητος Χριϛȣ μυϛηριων καταβαινων ἐπι την ἀναγκαιως γεγενημενην παρ᾽ ἡμιν αὐτȣ ἐπιδημιαν, ὁτε τον ἀνθρωπον ὑπεδησατο. ὁ δε τον ἀνθρωπον ὑποδησαμενος και τον νεκρον ὑπεδησατο· εἰς τȣτο γαρ Ιησȣς ἀπεθανε και ἀνεϛη, ἱνα και νεκρων και ζωντων κυριευσῃ· και δια τȣτο ζωντα και νεκραν ὑπεδησατο, τȣτεϛι τον ἐν γῃ, και τον ἐν ᾄδȣ, ἱνα και νεκρων και ζωντων κυριευσῃ. τις ȣ̓ν ἀρα ἱκανος κυψας λυσαι τον ἱμαντα των τοιȣτων ὑποδηματων, και λυσας μη ἐασαι, ἀλλα κατα δευτεραν ἱκανοτητα ἀναλαβειν αὐτα, και βαϛασαι, δια τȣ ἐν τῃ μνημῃ περιφερειν τα νενοημενα;

Μη ἀνεξεταϛον δε ἐασθω το χωρις του, κυψας, ὁμοιως παρα τῳ Λȣκᾳ και Ιωαννῃ εἰρημενον. και ταχα ἐνδεχεται μεν κυψαντα λυσαι κατα το προειρημενον.

δυνατον

elargitur ſolvere & aperire corrigiam calceamentorum, atque etiam quæ clauſa ſunt. Quod ſi myſticus eſt calceamentorum locus, ne hunc quidem prætertire dignum eſt. Igitur opinor hominis aſſumtionem (cum carnem & oſſa recipit Dei filius) alterum eſſe calceamentorum, alterum autem eſſe deſcenſum ad infernum, quisquis tandem ſit ille infernus, & ad carcerem cum Spiritu iter. Illud de deſcenſu ad infernum ſcribitur in quintodecimo Pſalmo: *Non derelinques animam meam in infernum.* Et de itinere cum Spiritu ad carcerem apud Petrum in Catholica Epiſtola: *Mortificatus* enim, inquit, *carne, ſed vivificatus Spiritu: in quo etiam profectus ſpiritibus, qui erant in carcere, prædicavit: qui inobedientes fuerunt quondam, cum exſpectabatur Dei lenitas in diebus Noe, cum apparabatur arca.* Qui itaque, ut dignum eſt utrisque adventibus, orationem habere poteſt, corrigiam ſolvere calceamentorum Jeſu idoneus eſt, etiam ipſe mente procumbens, pariterque cum deſcendente in infernum deſcendens, & a cœlo, & a myſteriis divinitatis Chriſti deſcendens ad ipſius apud nos adventum neceſſario factum, cum hominem ligavit. Porro qui hominem ligavit, etiam mortuum ligavit: *In hoc enim Jeſus mortuus eſt, & reſurrexit, ut ne mortuis, & viventibus dominetur:* [ob eamque cauſam & vivum, & mortuum ligavit, id eſt, & eum, qui in terra, & eum, qui eſt apud inferos, ut & in vivis dominetur, & in mortuis.] Quis ergo idoneus eſt procumbens ſolvere corrigiam talium calceamentorum; eaque ſoluta non dimittere, ſed ex altera idoneitate ea recipere & geſtare, eoquod circumferat in memoria, quæ intellexerit?

19. Nec illud ſinatur intactum, Lucam, ſimiliterque Joannem vocem, *procumbens*, omiſiſſe. Et fortaſſis quidem contingit, ut qui procubuerit, ſolvat juxta id, quod eſt dictum; ſed facile factu eſt etiam,

δυνατον δε και το αναϛημα τȣ απο τȣ λογȣ επαρματος φυλαττοντα, ευρειν την λυσιν των εν τω ζητεισθαι δεδεμενων υποδηματων· ινα τα αυτα τις λυσας των χωριϛων υποδηματων ιδη λογον γυμνον των υποδεεϛερων καθ᾽ αυτον υιον τȣ θεȣ.

Ου ταυτον δε το μη ειναι ικανον, τω μη ειναι αξιον αναγραφει ο Ιωαννης· δυνατον γαρ μη οντα αξιον γενεσθαι ικανον· δυνατον δε και αξιον οντα μηδεπω ειναι ικανον. ει γαρ και προς το συμφερον διδοται τα χαρισματα, και ȣ μονον κατα την αναλογιαν της πιϛεως, φιλανθρωπȣ αν ειη θεου εργον, προορωμενου βλαβην απο οιηματος επακολȣθησοντος, η φυσιωσεως το και τω αξιω ποτε μη διδοναι την ικανοτητα. οικειον δε της χρηϛοτητος τȣ θεȣ νικαν εν τω ευεργετειν τον ευεργετουμενον προλαμβανοντα τον εσομενον αξιον, και πριν γενηται αξιος κοσμȣντα αυτον τη ικανοτητι, ινα μετα την ικανοτητα ελθη επι το γενεσθαι αλιος και μη παντως απο τȣ ειναι αξιος φθανων τον δωρȣμενον, και προλαβων αυτȣ τας χαριτας, ελθη επι το γενεσθαι ικανος. ο τοινυν Ιωαννης φησι παρα μεν τοις τρισιν ȣκ ειναι ικανος, παρα δε τω Ιωαννη ȣκ ειναι αξιος. ȣκ αποκειεται δε ος γε ελεγεν ȣδεπω ων ικανος γενονεναι ικανος, ει και μη αξιος πω ην· και παλιν οτε ελεγεν ȣκ ειναι αξιος ȣκ ων αξιος, εφθακεναι επι το γεγονεναι αξιος· ει μη αρα τις ερει επι το κατ᾽ αξιαν της λυσεως και βαϛαξεως αυτων, μη χωρȣσαν την θνητην φυσιν ηκειν ποτε, αληθευομενον εχειν το μηδεποτε γενεσθαι ικανον λυσαι τον ιμαντα των υποδηματων, και αξιον τȣ αυτȣ. οσα δε εαν χωρησωμεν ετι υπολειπεται τα μηδεπο νενοημενα, επει

οταν

ut qui observat altitudinem intervalli, & spatii existentis a λογῳ [filio Dei,] inveniat calceamentorum solutionem (quæ, cum quis ea quærit, ligata apparent) ut ea quis cum solverit calceamenta, quæ separabilia sunt, videat λογον [Dei filium] per se nudum rebus inferioribus.

20. Perscribit autem Joannes: *Non sum ego dignus*, quod idem non est cum illis verbis: *Non sum ego idoneus*: fieri enim potest, ut qui dignus non sit, sit idoneus; contra qui dignus sit, nondum sit idoneus. Si enim etiam ad id, quod expedit, data sunt dona, nec id tantum ex proportione fidei, Dei humanum genus amantis officium erit prævidentis nocumentum ex elatione vel inflatione insecutura, ne digno quidem aliquando idoneitatem dare. Accommodatum est autem ad naturam bonitatis Dei, vincere in conferendis beneficiis eum, in quem beneficia conferuntur, anticipareque eum, qui dignus futurus est, atque ornare idoneitate, ut post idoneitatem assequatur esse dignus: ne talis dignus omnino cum fuerit, præveniens Deum munera largientem, ipsiusque gratias anticipans, ad hoc pertingat, ut sit idoneus. Ergo apud tres Evangelistas se non esse idoneum inquit Baptista, apud Joannem autem non esse dignum. Nec profecto qui dixit, se nondum existere idoneum, excluditur, quin factus fuerit postea idoneus, etiam si nondum dignus esset; qui vicissim quum dixit se non esse dignum, cum non esset dignus, non excluditur, quin ad hoc non pertigerit, ut esset dignus. Nisi forte quis dicturus est, eoquod mortalis natura non capax sit, neque possit illo pertingere aliquando, ut calceamenta ipsa solvere, atque gestare possit, ut dignum est ipsis, Joannem vera narrantem habere illud, ut nunquam fuerit idoneus, ac ne dignus quidem solvere corrigiam calceamentorum pro dignitate ipsius Christi; quia quamvis multa cognitione perce-

ὁταν συντελεσῃ ἀνθρωπος, τοτε ἀρχεται· και ὁταν παυσῃ, τοτε ἀπορηθησεται, κατα την Ιησε υἱε Σειραχ σοφιαν.

Ετι περι των ὑποδηματων των παρα τοις τρισιν ὑτως ὀνομαθεντων ἐυαγγελισαις διαλαβωμεν, συγκρινοντες ἐκεινα τῳ παρα τῳ μαθητῃ Ιωαννῃ ἑνικως ὀνομαθεντι· ὑκ εἰμι γαρ, φησιν, ἐγω ἀξιος ἱνα λυσω αὐτε τον ἱμαντα τε ὑποδηματος. ταχα ὑν νικωμενος ὑπο της τε Θεε χαριτος δωρεαν εἰληφε, μηδεπω ὁσον ἐφ' ἑαυτῳ ἀξιος ὠν λυσαι τον ἱμαντα τε ἑτερε των ὑποδηματων, νοησας αὐτε την ἐν ἀνθρωποις ἐπιδημιαν περι ἡς και μαρτυρει. ἐπει δε ἐλειπεν αὐτῳ ἡ περι των ἑξης καταληψις, ὑκ εἰδοτι ποτερον Ιησες ἐςιν ὁ κἀκει ἐρχομενος, ὁπε ἀπο της φυλακης γινεσθαι ἐμελλεν ἀποκεφαλισθεις, ἡ ἑτερον προσδοκᾳν ἐχρην, δια τετο την σαφεςερον ὑςερον ἐπαπορησιν ἡμιν δηλεμενην και νυν ἀνιττομενος, φησι το· ὑκ εἰμι ἐγω ἀξιος ἱνα λυσω αὐτε τον ἱμαντα τε ὑποδηματος. ὁ δε οἰομενος περιεργοτερον τετο εἰρησθαι, εἰς ταυτον συναξει το των ὑποδηματων, και τε ὑποδηματος, ἱνα οἱονει λεγῃ, ὑδαμως ἀξιος εἰμι λυσαι τον ἱμαντα, ὑδε κατα την ἀρχην, κἀν τε ἑνος ὑποδηματος, ἡ και ὑτως δυνατον εἰς ἑν συναγεσθαι τα παρα τοις τεσσαρσιν εἰρημενα. εἰ γαρ ὁ Ιωαννης συνιει μεν τα περι της ἐνταυτα αὐτε ἐπιδημιας, ἐπηπορει δε περι των ἑξης, ἀληθευει λεγων και το μη εἰναι ἱκανον λυειν τον ἱμαντα των ὑποδηματων· ὑ γαρ λυει ἀμφοτερα λυσας τε ἑνος. ἀληθευει δε λεγων και τον ἱμαντα τε ὑποδηματος, ἐπει, ὡς προειρηται, ἐτι διαπορει περι του, ποτερον αὐτος ἐςιν ἐρχομενος, ἡ ἑτερος, ὁ κἀκει προσδοκητεος.

Και

pimus, adhuc relinquantur tamen multa, nondum intellecta: *Quoniam cum absolverit homo, tunc incipit: & cum quieverit, tunc incertus erit*, juxta Jesu filii Sirach Sapientiam.

21. Adhuc de calceis hunc in modum apud tres Evangelistas nominatis differamus, illos conferentes cum illo calceo, qui apud discipulum Joannem numero singulari nominatur: *Non sum* enim *ego*, inquit *dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti.* Fortassis igitur victus a Dei gratia munus accepit (nondum alioqui, quantum in se erat, dignus existens) solvendi corrigiam alterius calceamentorum, cum perspexisset illius inter homines adventum, de quo & testificatur. Sed quoniam deficiebat illi comprehensio rerum, quæ secuturæ erant, nescienti, an Jesus esset etiam illo venturus, quo futurum erat, ut ipse ex carcere decollatus accederet, an alium oporteret exspectare, ob hanc causam dubitationem illam, quæ nobis postea apertius declaratur, etiam innuens, inquit illud: *Non sum ego dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti.* Quod si quis existimarit curiosius hoc a nobis dictum fuisse, is in idem congregabit, quod dictum est de calceamentis, & calceamento, ut veluti dicat: Haudquaquam dignus sum solvere corrigiam, ne in principio quidem, unius calcei; vel etiam hunc in modum in unum adduci possunt, quæ quatuor Evangelistæ dixerunt. Si enim Joannes intelligebat, quæ pertinent ad adventum Christi ad nos, dubitabatque de rebus sequentibus, vera narrat dicens, se non idoneum, qui solvat corrigiam calceamentorum: nec enim utraque solvit, qui unum solverit. Vera etiam narrat dicens, *corrigiam calceamenti*, quoniam, ut prædictum est, etiamnum dubitat de eo, an ipse sit ille venturus, & etiam ille exspectandus, an alter.

Και περι τυ δε· μεσος ὑμων ἑςηκεν, ὁν ὑμεις ὐκ οἰδατε, ταῦτα διαληπτεον περι τυ υἱυ θευ τυ λογυ, δἰ ὑ τα παντα γεγονεν, ὑφεςηκοτος ὐσιωδως κατα το ὑποκειμενον τυ αὐτυ ὀντος τῃ σοφιᾳ. ὑτος γαρ δἰ ὁλης πεφοιτηκε της κτισεως, ἱνα ἀει τα γινομενα δἰ αὐτυ γινηται, και περι παντος ὑτινοσυν ἀει ἀληθες ἠν το· παντα δἰ αὐτυ ἐγενετο, και χωρις αὐτυ ἐγενετο ὐδεν· και το· παντα ἐν σοφιᾳ ἐποιησας. εἰ δε δἰ ὁλης της κτισεως πεφοιτηκε, δηλον ὁτι και των πυνθανομενων, τι ὐν βαπτιζεις, εἰ συ ὐκ εἰ ὁ Χριςος, ὐδε Ηλιας, ὐδε ὁ προφητης; μεσος ἑςηκεν ὁ αὐτος και βεβαιος ὠν λογος, ὑπο του πατρος ἐςηριγμενος πανταχυ. ἠ το· μεσος ὑμων ἑςηκεν, ἀκυεσθω, ὁτι ὑμων των ἀνθρωπων, δια το εἰναι ὑμας λογικυς, μεσος ὑμων ἑςως, τῳ τυ παντος σωματος ἐν μεσῳ εἰναι το ἡγεμονικον, ἀποδεικνυται κατα τας γραφας ἐν τῃ καρδιᾳ τυγχανον. οἱ τοινυν ἐχοντες τον λογον ἐν μεσῳ ἑαυτων, μη διαλαμβανοντες δε περι της φυσεως αὐτυ, μηδε ἀπο ποιας πηγης και ἀρχης ἐληλυθεν, μηδ᾽ ὁπως ποτε συνεςησεν αὐτοις, ὑτοι μεσον αὐτον ἐχοντες ὐκ ἰσασιν· ὁ δε Ιωαννης αὐτον οἰδε· το γαρ· ὁν ὑμεις ὐκ οἰδατε, ὀνειδιςικως λεγομενον προς τυς Φαρισαιυς, ἐμφαινει τῳ λογῳ το ἐπιμελως ἐγνωκεναι τον ὑπ᾽ ἐκεινων ἀγνουμενον. δἰ ὁ και γινωσκων αὐτον ὁ βαπτιςης οἰδεν ὀπισω αὐτυ ἐρχομενον, τον ἐν μεσῳ τυγχανοντα, τυτεςι μετ᾽ αὐτον και την ὑπ᾽ αὐτυ ἐν τῳ βαπτισματι διδασκαλιαν ἐπιδημυντα τοις κατα λογον ἀπολυσαμενοις. ὐ ταυτον δε σημαινεται ἐκ της, ὀπισω, φωνης ἐνθαδε, και ὁταν ὁ Ιησυς πεμπῃ ἡμας ὀπισω ἑαυτυ· ἐκει μεν γαρ, ἱνα τατ᾽ ἰχνη βαινοντες αὐτυ φθασωμεν προς τον πατερα, ὀπισω αὐτυ γινεσθαι

22. Quin, quod ad id attinet: *In medio vestri stat, quem vos nescitis;* hæc differenda sunt de filio Dei λογῳ, per quem omnia facta sunt, subsistente substantialiter secundum subjectum, & idem existente cum sapientia. Hic enim per universam orbis machinam permeat, ut quæ semper fiunt, per ipsum fiant; & de universis, quæcumque protuleris, semper verum erit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso factum est nihil:* & illud: *Omnia in sapientia fecisti.* Quod si per omnem creationem atque universam mundi fabricam permeat, in medio scilicet etiam eorum stat, qui interrogabant: *Quid ergo baptizas, si tu non es ille Christus, neque Elias, neque Propheta ille?* In medio, inquam, stat λογος ipse (hoc est ratio), & filius Dei a Patre firmatus ubique. Vel verba ea: *In medio vestri stat*, sic intelligantur, quia homines vos estis rationis compotes, idcirco *in medio vestri stat*, eoquod in medio sit totius corporis ea animæ pars præstantissima, principatum quam vocant, Scripturis inviolatæ fidei ostendentibus eam in corde existere. Qui igitur in sui ipsorum medio λογον, (hoc est rationem) habent, cum interim non differant vel de ipsius natura, vel a quo fonte, & principio venerit, neque tandem quomodo confirmaverit ipsos, hi in medio sui ipsorum λογον, (& rationem) se habere nesciunt. At Joannes ipsum novit: hoc enim: *Quem vos nescitis*, contumeliose dictum ad Pharisæos, ostendit Joannem accurate agnovisse quem illi ignorarent. Quam ob causam etiam Baptista ipsum agnoscens, novit post se venturum, in medio existentem, hoc est post se, & post doctrinam a se in baptismo datam, advenientem ad eos, qui secundum Sermonem, (seu rationem) abluti fuerint. Non idem autem significatur hoc in loco per vocem, *Post*, & quando Jesus mittit nos post seipsum: illic enim post ipsum esse jubemur, ut incedentes per ipsius vestigia, perveniamus ad Pa-

κελευομεθα· ἐνθαδε δε, ἱνα δηλωθῃ το μετα τας Ἰωαννε διδασκαλιας, ἐπει ἐληλυθεν ὑτος, ἱνα παντες πιςευσωσι δἰ αὐτε, τοις προευτρεπισαμενοις ἐπιδημειν, προκεκαταρμενοις δια των ἡττονων, προς τον τελειον λογον. προηγεμενως μεν ὑν ἑςηκεν ὁ πατηρ ἀτρεπτος, και ἀναλλοιωτος ὠν· ἑςηκε δε και ὁ λογος αὐτε ἀει ἐν τῳ σωζειν, κἀν γενηται σαρξ, κἀν μεσος ᾐ ἀνθρωπων, ὐ καταλαμβανομενος, ἀλλ' ὐδε βλεπομενος. ἑςηκε δε και διδασκων, προκαλεμενος παντας ἐπι το πινειν ἀπο της ἀφθονε πηγης αὐτου· εἱςηκει γαρ ὁ Ἰησους, και ἐκραξε λεγων· ἐαν τις διψᾳ, ἐρχεσθω προς με, και πινετω.

Ὁ δε Ἡρακλεων το· μεσος ὑμων ἑςηκε, φησιν, ἀντι τε, ἠδη παρεςι, και ἐςιν ἐν τῳ κοσμῳ, και ἐν ἀνθρωποις, και ἐμφανης ἐςιν ἠδη πασιν ὑμιν· δια τετων δε περιαιρει το παραςαθεν περι τε διαπεφοιτηκεναι αὐτον δἰ ὁλε τε κοσμε. λεκτεον γαρ προς αὐτον· ποτε γαρ ὐ παρεςιν; ποτε δ' ὐκ ἐςιν ἐν τῳ κοσμῳ; και ταυτα τε ἐυαγγελιε λεγοντος· ἐν τῳ κοσμῳ ἠν, και ὁ κοσμος δἰ αὐτε ἐγενετο, και ὁ κοσμος αὐτον ὐκ ἐγνω. και δια τετο και ὑτοι προς ὑς ὁ λογος, ὁ ὀν ὑμεις ὐκ οἰδατε, ὐκ οἰδασιν αὐτον, ἐπει ὐδεπω τε κοσμε ἐξεληλυθασιν, ὁ δε κοσμος αὐτον ὐκ ἐγνω. ποιον δε χρονον διελειπε τε ἐν ἀνθρωποις εἰναι; ἠ ὐκ ἐν Ἡσαΐᾳ ἠν λεγοντι· πνευμα κυριε ἐπ' ἐμε, ὑ εἱνεκεν ἐχρισε με, και· ἐμφανης ἐγενομην τοις ἐμε μη ζητεσι; λεγετωσαν δε εἰ μη και ἐν Δαβιδ ἠν, ὐκ ἀφ' αὐτε λεγοντι· ἐγω δε κατεςαθην βασιλευς ὑπ' αὐτε ἐπι Σιων ὀρος το ἁγιον αὐτε· και ὁσα ἐκ προσωπε χριςε ἐν ψαλμοις ἀναγεγραπται. και τι με δει καθ' ἑκαςον ἀποδεικνυναι δυσεξαριθμητον ὀντως παραςησαι ἐναργως δυναμενον ὁτι ἀει ἐν ἀνθρωπῳ ἠν, προς το ἐλεγξαι ὐχ ὑγιως εἰρημενον το· ἠδη παρεςι, και ἐςιν ἐν κοσμῳ, και ἐν ἀνθρωπῳ, εἰς διηγησιν παρα τῳ Ἡρακλεωνι τε· μεσος ὑμων ἑςηκεν;

ὐκ

trem; hoc vero in loco, ut declararetur Jesum post Joannis doctrinas (quandoquidem hic venit, *ut omnes crederent per ipsum*) accedere ad eos, qui antea præparati fuissent, atque purificati per inferiora ad perfectum λογον (seu rationem). Præcipue itaque stat Pater immutabilis & inalterabilis existens: stat autem & Sermo ipsius semper, dum servat, etiam si fiat caro, etiam si in medio sit hominum, non comprehensus, sed neque visus: stat autem & docens, invitans omnes ad bibendum a fonte suo abundanti: *stabat enim Jesus, & clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me & bibat.*

23. At Heracleon, *In medio vestri stat*, interpretatur, Jam adest, & est in mundo, & inter nos omnes homines jam visibilis est: qua interpretatione tollit, quod docuimus, nempe quod ipse discurrat, ac permeet per totum mundum. Dicendum enim ad illum: Quando enim non adest? quando autem non est in mundo? præsertim Evangelio dicente: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est (& mundus eum non cognovit)*. Et ob hanc causam hi etiam, ad quos est Sermo, ille, *quem vos nescitis*, nesciunt eum, quoniam nondum e mundo egressi fuerant, mundus vero eum non cognovit. Sed quo tempore cessavit inter homines esse? An non erat in Esaia dicente: *Spiritus Domini super me, propterea quod unxit me;* &: *Manifestus factus sum in his, qui me non quærebant?* Rursus dicant, an in Davide non erat, non a semetipso dicente: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus:* & quæcunque in Psalmis ex persona Christi scripta sunt. Cumque evidenter docere queam Jesum semper inter homines esse, ad convincendum non recte Heracleonem exponendo: *In medio vestri stat*, exposuisse, Jam adest, & est in mundo, & in homine, quid opus est me singulatim argumenta congerere, cum ea vix enumerari queant? Non absurde

ὐκ ἀπιθανως δε παρ' αὐτῳ λεγεται ὁτι το· ὀπισω μυ ἐρχομενος, το προδρομον εἰναι τον Ιωαννην τυ Χριςυ δηλοι. ἀληθως γαρ ὡσπερει οἰκετης ἐςι προτρεχων τυ κυριυ. πολυ δε ἁπλυςερον το· ὐκ εἰμι ἀξιος ἱνα λυσω αὐτυ τον ἱμαντα τυ ὑποδηματος, ἐξειληφεν ὁτι ὐδε της ἀτιμοτατης ὑπηρεσιας της προς τον Χριςον ἀξιος εἰναι δια τυτων ὁ Βαπτιςης ὁμολογει. πλην μετα ταυτην την ἐκδοχην ὐκ ἀπιθανως υποβεβληκε το· ὐκ ἐγω εἰμι ἱκανος, ἱνα δι' ἐμε κατελθη ἀπο μεγεθυς, και σαρκα λαβη ὡς ὑποδημα, περι ἡς ἐγω λογον ἀποδυναι ὐ δυναμαι, ὐδε διηγησασθαι, ἡ ἐπιλυσαι την περι αὐτης οἰκονομιαν. ἁδροτερον δε και μεγαλοφυεςερον ὁ αὐτος Ηρακλεων κοσμον το ὑποδημα ἐκδεξαμενος, μετεςη ἐπι το ἀσεβεςερον ἀποφηνασθαι ταυτα παντα δειν ἀκυεσθαι και περι τυ προσωπυ τυτυ δια τυ Ιωαννυ νομενυ. οἰεται γαρ τον δημιυργον τυ κοσμυ ἐλαττονα ὀντα τυ Χριςυ, τυτο ὁμολογειν δια τυτων των λεξεων, ὁπερ ἐςι παντων ἀσεβεςατον: ὁ γαρ πεμψας αὐτον πατηρ, ὁ των ζωντων Θεος, ὡς αὐτος Ιησυς μαρτυρει, τυ Αβρααμ, και τυ Ισαακ, και τυ Ιακωβ, ὁ δια τυτο κυριος τυ ὐρανυ και της γης, ὁτι πεποιηκεν αὐτα, ὐτος και μονος ἀγαθος, και μειζων τυ πεμφθεντος. εἰ δε και, ὡς προειρηκαμεν, ἁδροτερον νενοηται και πας ὁ κοσμος ὑποδημα εἰναι τῳ Ιησυ τῳ Ηρακλεωνι, ἀλλ' ὐκ οἰμαι δειν συγκατατιθεσθαι. πως γαρ μετα της τοιαυτης ἐκδοχης σωθησεται το· ὐρανος μοι θρονος, ἡ δε γη ὑποποδιον των ποδων μυ, μαρτυρυμενον ὡς περι τυ πατρος εἰρημενον ὑπο τυ Ιησυ; μη γαρ ὀμοσητε, φησι, τον ὐρανον, ὁτι θρονος ἐςι τυ θευ, μηδε την γην, ὁτι ὑποποδιον ἐςι των ποδων αὐτυ. πως δε μετα τυ τον ὁλον κοσμον ὑποδημα νοεισθαι τυ Ιησυ παραςησαι, νοησεται το· ὐχι τον ὐρανον και την γην ἐγω πληρω, λεγει κυριος; πλην

absurde tamen apud eum dicitur, quod verba illa: *Qui post me venturus est*, declarant Joannem præcursorem Christi existere: vere enim non secus atque servus præcurrit Dominum. Longe vero simplicius ea verba interpretatus est: *Non sum ego dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti*, perinde quasi fateatur Baptista his verbis, se neque dignum, qui ultima officia in Christum conferat. Attamen post hanc expositionem satis probabiliter subjunxit: Non sum ego idoneus, ut mei gratia descendat a magnitudine & carnem accipiat, ceu calceamentum, de qua rationem reddere ego non valeo, neque enarrare; vel solvere de ipsa dispensationem. Rursus minus prudenter, atque animosius Heracleon ipse cum per calceum interpretatus esset mundum, ad rem magis impiam transit, nempe ad enunciandum, hæc omnia intelligi etiam oportere de mundi fabricatore, intelligendo per Joannem, personam fabricatoris mundi. Existimat enim mundi opificem inferiorem Christo existentem, hoc per hæc verba fateri, quod est omnium impiissimum. Nam Pater qui misit illum, viventium Deus (ut etiam ipse Jesus testatur) nempe Abraham, Isaac & Jacob, & idcirco Dominus cœli & terræ, quod ea fecerit, hic etiam solus bonus & major est misso. Quod si minus prudenter (ut antea diximus) ab Heracleone excogitatum est, omnem etiam mundum calceamentum esse Jesu, non arbitror oportere, ut illi assentiamur. Quomodo enim cum tali intelligentia servabitur illud: *Cœlum mihi sedes est, terra autem subsellium pedum meorum*, quod testimonium sic sumit Jesus, perinde quasi Pater id dixerit? *Non enim juraveritis*, inquit, *per cœlum, quoniam sedes est Dei; neque per terram, quoniam subsellium pedum ejus est.* Proinde quomodo, si docuerimus totum mundum intelligendum esse calceamentum Jesu; illud intelligetur: *Nonne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus?*

Verum-

ἀξιον ἐπιςησαι ποτερον τῳ τον λογον και την σοφιαν διαπεφοιτηκεναι δι ὀλȣ τȣ κοσμȣ, τον δε πατερα ἐν τῳ υἱῳ εἰναι, ὡς παρεθεμεθα, τα ῥητα δει νοησαι· ἠ ὁ προηγȣμενως περιζωσαμενος πασαν την κτισιν, παρα το τον υἱον εἰναι ἐν αὐτῳ, ἐχαρισατο τῳ σωτηρι ὡς μετ' αὐτον δευτερῳ, και θεῳ λογῳ τυγχανοντι, δι ὁλης ἐφθακεναι της κτισεως. και μαλιςα τοις δυναμενοις καταγειν την τȣ τηλικȣτȣ ȣρανȣ ἀδιαλειπτον κινησιν, ἀπο ἀνατολων ἐπι δυσμας συμπεριαγοντος ἑαυτῳ το τοσȣτο των ἀςερων πληθος, ἀξιον ἐςαι ζητησεως περι τȣ, τις ἡ ἐνυπαρχουσα δυναμις τοσαυτη, και τηλικαυτη τῳ παντι κοσμῳ. ἑτερον γαρ παρα τον πατερα και τον υἱον ταυτην τολμησαι εἰπειν, μηποτε ȣκ ἐςιν ἐυσεβες.

Ταυτα ἐν Βηθαρᾳ ἐγενετο περαν τȣ Ιορδανȣ, ὁπȣ ἠν Ιωαννης βαπτιζων. Οτι μεν σχεδον ἐν πασι τοις ἀντιγραφοις κειται, ταυτα ἐν Βηθανιᾳ ἐγενετο, ȣκ ἀγνοȣμεν, και ἐοικε τȣτο και ἐτι προτερον γεγονεναι· και παρα Ηρακλεωνι γȣν Βηθανιαν ἀνεγνωμεν. ἐπειθημεν δε μη δειν, Βηθανιᾳ, ἀναγινωσκειν, ἀλλα Βηθαβαρᾳ, γενομενοι ἐν τοις τοποις ἐπι ἱςοριαν των ἰχνων Ιησȣ, και των μαθητων αὐτȣ, και των προφητων. Βηθανια γαρ, ὡς ὁ αὐτος ἐυαγγελιςης φησι, ἡ πατρις Λαζαρȣ, και Μαρθας και Μαριας, ἀπεχει των Ιεροσολυμων ςαδιȣς δεκα πεντε. ἡς πορρω ἐςιν ὁ Ιορδανης ποταμος, ὡς ἀπο ςαδιων πλατει λογῳ ρπ'· ἀλλ' ȣδε ὁμωνυμος τῃ Βηθανιᾳ τοπος ἐςιν περι τον Ιορδανην. δεικνυσθαι δε λεγουσι παρα τῃ ὀχθῃ τȣ Ιορδανȣ τα Βηθαρα, ἐνθα ἱςορουσι τον Ιωαννην βεβαπτικεναι· ἐςι τε ἡ ἑρμηνεια τȣ ὀνοματος ἀκολȣθος τῳ βαπτισματι τȣ ἑτοιμαζοντος κυριῳ λαον κατεσκευασμενον· μεταλαμβανεται γαρ εἰς οἰκον κατασκευης· ἡ δε Βηθανια εἰς οἰκον ὑπακοης. ποȣ γαρ ἀλλαχοσε ἐχρην βαπτιζειν τον ἀποςαλεντα ἀγγελον προ προσωπȣ τȣ Χριςȣ κατασκευασαι την ὀδον αὐτȣ ἐμπροσθεν αὐτȣ, ἠ εἰς τον της κατασκευης οἰκον; ποια

δε

Verumtamen dignum est, ut inspiciamus, utrum quia sermo & sapientia, hoc est filius Dei per totum mundum permeet, Pater vero sit in Filio, ut apposuimus, verba intelligenda sint, an præcipue circumcingens omnem creaturam, propterea quod Filius sit in ipso, donaverit Servatori, quasi post se secundo, & Deo λογῳ existenti per totam creaturam permeare. Ac potissimum his, qui dispicere queunt tanti cæli indeficientem motum, ut quod circumducat ab Oriente in Occidentem usque tantam stellarum multitudinem, dignum erit quæsitu, quænam sit ea vis tanta, & talis in toto mundo existens. Nam aliud hanc dicere audere præter Patrem & Filium, fortasse non est pium.

24. *Hæc in Bethabara facta sunt, trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.* Quod in omnibus fere exemplaribus ponatur: *Hæc in Bethania facta sunt*, non ignoramus, & videtur hoc etiam antea factum fuisse: unde apud Heracleonem etiam Bethaniam legimus. Sed persuasi sumus non *Bethania*, sed *Bethabara* legere, cum ad loca pervenissemus, ut Jesu discipulorumque ejus, ac Prophetarum vestigia inspiceremus. Bethania namque, ut ipse inquit Evangelista, patria Lazari, & Mariæ & Marthæ, quindecim stadiis a Hierosolymis distat, qua Jordanes fluvius, lato computo, abest stadiis circiter octoginta supra centum, sed neque locus est circa Jordanem, qui nomen commune habeat cum Bethania. Dicunt autem ostendi circa tumulos Jordanis Bethabara, ubi Historiæ dicunt Joannem baptizasse; estque nominis interpretatio consequens baptismati præparantis Domino populum instructum. Est enim, si interpreteris, Domus instructionis: Bethania vero, Domus obedientiæ. Nam profecto ubi baptizare opus erat ei, qui missus fuerat ante faciem Christi ad præparandum viam ipsius coram ipso, quam in domo instructionis? Quænam

Και περι τυ δε· μεσος ὑμων ἑςηκεν, ὁν ὑμεις ὑκ οἰδατε, ταυτα διαληπτεον περι τυ υἱυ Θευ τυ λογυ, δἰ ὑ τα παντα γεγονεν, ὑφεςηκοτος ὑσιωδως κατα το ὑποκειμενον τυ αὐτυ ὀντος τῃ σοφιᾳ. ὑτος γαρ δἰ ὁλης πεφοιτηκε της κτισεως, ἱνα ἀει τα γινομενα δἰ αὐτυ γινηται, και περι παντος ὑτινοσυν ἀει ἀληθες ἠν το· παντα δἰ αὐτυ ἐγενετο, και χωρις αὐτυ ἐγενετο ὑδεν· και το· παντα ἐν σοφιᾳ ἐποιησας. εἰ δε δἰ ὁλης της κτισεως πεφοιτηκε, δηλον ὁτι και των πυνθανομενων, τι ὑν βαπτιζεις, εἰ συ ὑκ εἰ ὁ Χριςος, ὑδε Ηλιας, ὑδε ὁ προφητης; μεσος ἑςηκεν ὁ αὐτος και βεβαιος ὠν λογος, ὑπο του πατρος ἐςηριγμενος πανταχυ. ἠ το· μεσος ὑμων ἑςηκεν, ἀκυεσθω, ὁτι ὑμων των ἀνθρωπων, δια το εἰναι ὑμας λογικυς, μεσος ὑμων ἐςως, τῳ τυ παντος σωματος ἐν μεσῳ εἰναι το ἡγεμονικον, ἀποδεικνυται κατα τας γραφας ἐν τῃ καρδιᾳ τυγχανον. οἱ τοινυν ἐχοντες τον λογον ἐν μεσῳ ἑαυτων, μη διαλαμβανοντες δε περι της φυσεως αὐτυ, μηδε ἀπο ποιας πηγης και ἀρχης ἐληλυθεν, μηδ᾽ ὁπως ποτε συνεςησεν αὐτοις, ὑτοι μεσον αὐτον ἐχοντες ὑκ ἰσασιν· ὁ δε Ιωαννης αὐτον οἰδε· το γαρ· ὁν ὑμεις ὑκ οἰδατε, ὀνειδιςηκως λεγομενον προς τυς Φαρισαιυς, ἐμφαινει τῳ λογῳ το ἐπιμελως ἐγνωκεναι τον ὑπ᾽ ἐκεινων ἀγνουμενον. δἰ ὁ και γινωσκων αὐτον ὁ βαπτιςης οἰδεν ὀπισω αὐτυ ἐρχομενον, τον ἐν μεσῳ τυγχανοντα, τυτεςι μετ᾽ αὐτον και την ὑπ᾽ αὐτυ ἐν τῳ βαπτισματι διδασκαλιαν ἐπιδημυντα τοις κατα λογον ἀπολυσαμενοις. ὑ ταυτον δε σημαινεται ἐκ της, ὀπισω, φωνης ἐνθαδε, και ὁταν ὁ Ιησυς πεμπῃ ἡμας ὀπισω ἑαυτυ· ἐκει μεν γαρ, ἱνα τατ᾽ ἰχνη βαινοντες αὐτυ φθασωμεν προς τον πατερα, ὀπισω αὐτυ γινεσθαι

κελευα-

22. Quin, quod ad id attinet: *In medio vestri stat, uem vos nescitis;* hæc differenda sunt de filio Dei ογῳ, per quem omnia facta sunt, subsistente subtantialiter secundum subjectum, & idem existente um sapientia. Hic enim per universam orbis machiam permeat, ut quæ semper fiunt, per ipsum fiant; t de universis, quæcumque protuleris, semper veum erit: *Omnia per ipsum facta sunt, & sine ipso facum est nihil:* & illud: *Omnia in sapientia fecisti.* Quod per omnem creationem atque universam mundi faricam permeat, in medio scilicet etiam eorum stat, ui interrogabant: *Quid ergo baptizas, si tu non es ille Christus, neque Elias, neque Propheta ille?* In medio, nquam, stat λογος ipse (hoc est ratio), & filius Dei Patre firmatus ubique. Vel verba ea: *In medio vestri stat*, sic intelligantur, quia homines vos estis raionis compotes, idcirco *in medio vestri stat*, eoquod n medio sit totius corporis ea animæ pars præstanissima, principatum quam vocant, Scripturis inviolatæ fidei ostendentibus eam in corde existere. Qui gitur in sui ipsorum medio λογον, (hoc est rationem) abent, cum interim non differant vel de ipsius naura, vel a quo fonte, & principio venerit, neque andem quomodo confirmaverit ipsos, hi in medio ui ipsorum λογον, (& rationem) se habere nesciunt. At Joannes ipsum novit: hoc enim: *Quem vos nescitis*, contumeliose dictum ad Pharisæos, ostendit Joannem accurate agnovisse quem illi ignorarent. Quam ob causam etiam Baptista ipsum agnoscens, novit post e venturum, in medio existentem, hoc est post se, & post doctrinam a se in baptismo datam, advenienem ad eos, qui secundum Sermonem, (seu rationem) abluti fuerint. Non idem autem significatur hoc in loco per vocem, *Post*, & quando Jesus mittit nos post seipsum: illic enim post ipsum esse jubemur, ut incedentes per ipsius vestigia, perveniamus ad Pa-

κελευομεθα· ἐνθαδε δε, ἱνα δηλωθη το μετα τας Ιωαννυ διδασκαλιας, ἐπει ἐληλυθεν ὑτος, ἱνα παντες πιςευσωσι δἰ αὐτυ, τοις προετρεπισαμενοις ἐπιδημειν, προκαταρμενοις δια των ἡττονων, προς τον τελειον λογον. προηγυμενως μεν ὑν ἑςηκεν ὁ πατηρ ἀτρεπτος, και ἀναλλοιωτος ὢν· ἑςηκε δε και ὁ λογος αὐτυ ἀει ἐν τῳ σωζειν, κἀν γινηται σαρξ, κἀν μεσος ᾐ ἀνθρωπων, ὐ καταλαμβανομενος, ἀλλ' ὑδε βλεπομενος. ἑςηκε δε και διδασκων, προκαλυμενος παντας ἐπι το πινειν ἀπο της ἀφθονυ πηγης αὐτου· εἱςηκει γαρ ὁ Ιησους, και ἐκραξε λεγων· ἐαν τις διψᾳ, ἐρχεσθω προς με, και πινετω.

Ο δε Ηρακλεων το· μεσος ὑμων ἑςηκε, φησιν, ἀντι τυ, ἡδη παρεςι, και ἐςιν ἐν τῳ κοσμῳ, και ἐν ἀνθρωποις, και ἐμφανης ἐςιν ἡδη πασιν ὑμιν· δια τυτων δε περιαιρει το παραςαθεν περι τυ διαπεφοιτηκεναι αὐτον δἰ ὁλυ τυ κοσμυ. λεκτεον γαρ προς αὐτον· ποτε γαρ ὑ παρεςιν; ποτε δ' ὑκ ἐςιν ἐν τῳ κοσμῳ; και ταυτα τυ ἐυαγγελιυ λεγοντος· ἐν τῳ κοσμῳ ἠν, και ὁ κοσμος δἰ αὐτυ ἐγενετο, και ὁ κοσμος αὐτον ὑκ ἐγνω. και δια τυτο και ὑτοι προς ὑς ὁ λογος, ὁ ὀν ὑμεις ὑκ οἰδατε, ὑκ οἰδασιν αὐτον, ἐπει ὑδεπω τυ κοσμυ ἐξεληλυθασιν, ὁ δε κοσμος αὐτον ὑκ ἐγνω. ποιον δε χρονον διελειπε τυ ἐν ἀνθρωποις εἰναι; ἡ ὑκ ἐν Ησαΐᾳ ἠν λεγοντι· πνευμα κυριυ ἐπ' ἐμε, ὑ εἱνεκεν ἐχρισε με, και· ἐμφανης ἐγενομην τοις ἐμε μη ζητυσι; λεγετωσαν δε εἰ μη και ἐν Δαβιδ ἠν, ὑκ ἀφ' αὐτυ λεγοντι· ἐγω δε κατεςαθην βασιλευς ὑπ' αὐτυ ἐπι Σιων ὀρος το ἁγιον αὐτυ· και ὁσα ἐκ προσωπυ χριςυ ἐν ψαλμοις ἀναγεγραπται. και τι με δει καθ' ἑκαςον ἀποδεικνυναι δυσεξαριθμητον ὀντως παραςησαι ἐναργως δυναμενον ὁτι ἀει ἐν ἀνθρωπῳ ἠν, προς το ἐλεγξαι ὑχ ὑγιως εἰρημενον το· ἡδη παρεςι, και ἐςιν ἐν κοσμῳ, και ἐν ἀνθρωπῳ, εἰς διηγησιν παρα τῳ Ηρακλεωνι τυ· μεσος ὑμων ἑςηκεν;

ὑκ

trem; hoc vero in loco, ut declararetur Jesum post Joannis doctrinas (quandoquidem hic venit, *ut omnes crederent per ipsum*) accedere ad eos, qui antea præparati fuissent, atque purificati per inferiora ad perfectum λογον (seu rationem). Præcipue itaque stat Pater immutabilis & inalterabilis existens: stat autem & Sermo ipsius semper, dum servat, etiam si fiat caro, etiam si in medio sit hominum, non comprehensus, sed neque visus: stat autem & docens, invitans omnes ad bibendum a fonte suo abundanti: *stabat* enim *Jesus, & clamabat dicens: Si quis sitit, veniat ad me & bibat.*

23. At Heracleon, *In medio vestri stat*, interpretatur, Jam adest, & est in mundo, & inter nos omnes homines jam visibilis est: qua interpretatione tollit, quod docuimus, nempe quod ipse discurrat, ac permeet per totum mundum. Dicendum enim ad illum: Quando enim non adest? quando autem non est in mundo? præsertim Evangelio dicente: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est (& mundus eum non cognovit).* Et ob hanc causam hi etiam, ad quos est Sermo, ille, *quem vos nescitis*, nesciunt eum, quoniam nondum e mundo egressi fuerant, mundus vero eum non cognovit. Sed quo tempore cessavit inter homines esse? An non erat in Esaia dicente: *Spiritus Domini super me, propterea quod unxit me;* &: *Manifestus factus sum in his, qui me non quærebant?* Rursus dicant, an in Davide non erat, non a semetipso dicente: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus:* & quæcunque in Psalmis ex persona Christi scripta sunt. Cumque evidenter docere queam Jesum semper inter homines esse, ad convincendum non recte Heracleonem exponendo: *In medio vestri stat*, exposuisse, Jam adest, & est in mundo, & in homine, quid opus est me singulatim argumenta congerere, cum ea vix enumerari queant? Non

absurde

ἐκ ἀπιθανως δε παρ' αὐτῳ λεγεται ὁτι το· ὀπισω μυ ἐρχομενος, το προδρομον εἰναι τον Ιωαννην τυ Χριςυ δηλοι. ἀληθως γαρ ὡσπερει οἰκετης ἐςι προτρεχων τυ κυριε. πολυ δε ἀπλυςερον το· ὐκ εἰμι ἀξιος ἱνα λυσω αὐτυ τον ἱμαντα τυ ὑποδηματος, ἐξειληφεν ὁτι ὐδε της ἀτιμοτατης ὑπηρεσιας της προς τον Χριςον ἀξιος εἰναι δια τυτων ὁ Βαπτιςης ὁμολογει. πλην μετα ταυτην την ἐκδοχην ὐκ ἀπιθανως υποβεβληκε το· ὐκ ἐγω εἰμι ἱκανος, ἱνα δἰ ἐμε κατελθη ἀπο μεγεθυς, και σαρκα λαβη ὡς ὑποδημα, περι ἡς ἐγω λογον ἀποδυναι ὐ δυναμαι, ὐδε διηγησαθαι, ἡ ἐπιλυσαι την περι αὐτης οἰκονομιαν. ἀδροτερον δε και μεγαλοφυεςερον ὁ αὐτος Ηρακλεων κοσμον το ὑποδημα ἐκδεξαμενος, μετεςη ἐπι το ἀσεβεςερον ἀποφηνασθαι ταυτα παντα δειν ἀκυεσθαι και περι τυ προσωπυ τυτυ δια τυ Ιωαννυ νομενυ. οἰεται γαρ τον δημιυργον τυ κοσμυ ἐλαττονα ὀντα τυ Χριςυ, τυτο ὁμολογειν δια τυτων των λεξεων, ὁπερ ἐςι παντων ἀσεβεςατον: ὁ γαρ πεμψας αὐτον πατηρ, ὁ των ζωντων θεος, ὡς αὐτος Ιησυς μαρτυρει, τυ Αβρααμ, και τυ Ισαακ, και τυ Ιακωβ, ὁ δια τυτο κυριος τυ ὐρανυ και της γης, ὁτι πεποιηκεν αὐτα, ὐτος και μονος ἀγαθος, και μειζων τυ πεμφθεντος. εἰ δε και, ὡς προειρηκαμεν, ἀδροτερον νενοηται και πας ὁ κοσμος ὑποδημα εἰναι τῳ Ιησυ τῳ Ηρακλεωνι, ἀλλ' ὐκ οἰμαι δειν συγκατατιθεσθαι. πως γαρ μετα της τοιαυτης ἐκδοχης σωθησεται το· ὐρανος μοι θρονος, ἡ δε γη ὑποποδιον των ποδων μυ, μαρτυρυμενον ὡς περι τυ πατρος εἰρημενον ὑπο τυ Ιησυ; μη γαρ ὀμοσητε, φησι, τον ὐρανον, ὁτι θρονος ἐςι τυ θευ, μηδε την γην, ὁτι ὑποποδιον ἐςι των πωδων αὐτυ. πως δε μετα τυ τον ὁλον κοσμον ὑποδημα νοεισθαι τυ Ιησυ παραςησαι, νοησεται το· ὐχι τον ὐρανον και την γην ἐγω πληρω, λεγει κυριος; πλην

ἀξιον

absurde tamen apud eum dicitur, quod verba illa: *Qui post me venturus est*, declarant Joannem præcursorem Christi existere: vere enim non secus atque servus præcurrit Dominum. Longe vero simplicius ea verba interpretatus est: *Non sum ego dignus, ut solvam ejus corrigiam calceamenti*, perinde quasi fateatur Baptista his verbis, se neque dignum, qui ultima officia in Christum conferat. Attamen post hanc expositionem satis probabiliter subjunxit: Non sum ego idoneus, ut mei gratia descendat a magnitudine & carnem accipiat, ceu calceamentum, de qua rationem reddere ego non valeo, neque enarrare; vel solvere de ipsa dispensationem. Rursus minus prudenter, atque animosius Heracleon ipse cum per calceum interpretatus esset mundum, ad rem magis impiam transit, nempe ad enunciandum, hæc omnia intelligi etiam oportere de mundi fabricatore, intelligendo per Joannem, personam fabricatoris mundi. Existimat enim mundi opificem inferiorem Christo existentem, hoc per hæc verba fateri, quod est omnium impiissimum. Nam Pater qui misit illum, viventium Deus (ut etiam ipse Jesus testatur) nempe Abraham, Isaac & Jacob, & idcirco Dominus cœli & terræ, quod ea fecerit, hic etiam solus bonus & major est misso. Quod si minus prudenter (ut antea diximus) ab Heracleone excogitatum est, omnem etiam mundum calceamentum esse Jesu, non arbitror oportere, ut illi assentiamur. Quomodo enim cum tali intelligentia servabitur illud: *Cœlum mihi sedes est, terra autem subsellium pedum meorum*, quod testimonium sic sumit Jesus, perinde quasi Pater id dixerit? *Non enim juraveritis*, inquit, *per cœlum, quoniam sedes est Dei; neque per terram, quoniam subsellium pedum ejus est.* Proinde quomodo, si docuerimus totum mundum intelligendum esse calceamentum Jesu, illud intelligetur: *Nonne cœlum & terram ego impleo, dicit Dominus?*

Verum-

ἀξιον ἐπιςησαι ποτερον τῳ τον λογον και την σοφιαν διαπεφοιτηκεναι δι' ὁλȣ τȣ κοσμȣ, τον δε πατερα ἐν τῳ υἱῳ εἰναι, ὡς παρεθεμεθα, τα ῥητα δει νοησαι· ἡ ὁ προηγȣμενως περιζωσαμενος πασαν την κτισιν, παρα το τον υἱον εἰναι ἐν αὐτῳ, ἐχαρισατο τῳ σωτηρι ὡς μετ' αὐτον δευτερῳ, και θεῳ λογῳ τυγχανοντι, δι' ὁλης ἐφθακεναι της κτισεως. και μαλιςα τοις δυναμενοις κατανοειν την τȣ τηλικȣτȣ ȣρανȣ ἀδιαλειπτον κινησιν, ἀπο ἀνατολων ἐπι δυσμας συμπεριαγοντος ἑαυτῳ το τοσȣτο των ἀςερων πληθος, ἀξιον ἐςαι ζητησεως περὶ τȣ, τις ἡ ἐνυπαρχουσα δυναμις τοσαυτη, και τηλικαυτη τῳ παντι κοσμῳ. ἑτερον γαρ παρα τον πατερα και τον υἱον ταυτην τολμησαι εἰπειν, μηποτε ȣκ ἐςιν εὐσεβες.

Ταῦτα ἐν Βηθαρᾳ ἐγενετο περαν τȣ Ιορδανȣ, ὁπȣ ἦν Ιωαννης βαπτιζων. Οτι μεν σχεδον ἐν πασι τοις ἀντιγραφοις κειται, ταυτα ἐν Βηθανιᾳ ἐγενετο, ȣκ ἀγνοȣμεν, και ἐοικε τȣτο και ἐτι προτερον γεγονεναι· και παρα Ηρακλεωνι γȣν Βηθανιαν ἀνεγνωμεν. ἐπειδημεν δε μη δειν, Βηθανιᾳ, ἀναγινωσκειν, ἀλλα Βηθαβαρᾳ, γενομενοι ἐν τοις τοποις ἐπι ἱςοριαν των ἰχνων Ιησȣ, και των μαθητων αὐτȣ, και των προφητων. Βηθανια γαρ, ὡς ὁ αὐτος εὐαγγελιςης φησι, ἡ πατρις Λαζαρȣ, και Μαρθας και Μαριας, ἀπεχει των Ιεροσολυμων ςαδιȣς δεκα πεντε. ἡς πορρω ἐςιν ὁ Ιορδανης ποταμος, ὡς ἀπο ςαδιων πλατει λογῳ ρπ'· ἀλλ' ȣδε ὁμωνυμος τῃ Βηθανιᾳ τοπος ἐςιν περι τον Ιορδανην. δεικνυσθαι δε λεγουσι παρα τῃ ὀχθῃ τȣ Ιορδανȣ τα Βηθαρα, ἐνθα ἱςορουσι τον Ιωαννην βεβαπτικεναι· ἐςι τε ἡ ἑρμηνεια τȣ ὀνοματος ἀκολȣθος τῳ βαπτισματι τȣ ἑτοιμαζοντος κυριῳ λαον κατεσκευασμενον· μεταλαμβανεται γαρ εἰς οἰκον κατασκευης· ἡ δε Βηθανια εἰς οἰκον ὑπακοης. πȣ γαρ ἀλλαχοσε ἐχρην βαπτιζειν τον ἀποςαλεντα ἀγγελον προ προσωπȣ τȣ Χριςȣ κατασκευασαι την ὁδον αὐτȣ ἐμπροσθεν αὐτȣ, ἡ εἰς τον της κατασκευης οἰκον; ποια

δε

Verumtamen dignum est, ut inspiciamus, utrum quia sermo & sapientia, hoc est filius Dei per totum mundum permeet, Pater vero sit in Filio, ut apposuimus, verba intelligenda sint, an præcipue circumcingens omnem creaturam, propterea quod Filius sit in ipso, donaverit Servatori, quasi post se secundo, & Deo λογῳ existenti per totam creaturam permeare. Ac potissimum his, qui dispicere queunt tanti cæli indeficientem motum, ut quod circumducat ab Oriente in Occidentem usque tantam stellarum multitudinem, dignum erit quæsitu, quænam sit ea vis tanta, & talis in toto mundo existens. Nam aliud hanc dicere audere præter Patrem & Filium, fortasse non est pium.

24. *Hæc in Bethabara facta sunt, trans Jordanem, ubi erat Joannes baptizans.* Quod in omnibus fere exemplaribus ponatur: *Hæc in Bethania facta sunt*, non ignoramus, & videtur hoc etiam antea factum fuisse: unde apud Heracleonem etiam Bethaniam legimus. Sed persuasi sumus non *Bethania*, sed *Bethabara* legere, cum ad loca pervenissemus, ut Jesu discipulorumque ejus, ac Prophetarum vestigia inspiceremus. Bethania namque, ut ipse inquit Evangelista, patria Lazari, & Mariæ & Marthæ, quindecim stadiis a Hierosolymis distat, qua Jordanes fluvius, lato computo, abest stadiis circiter octoginta supra centum, sed neque locus est circa Jordanem, qui nomen commune habeat cum Bethania. Dicunt autem ostendi circa tumulos Jordanis Bethabara, ubi Historiæ dicunt Joannem baptizasse; estque nominis interpretatio consequens baptismati præparantis Domino populum instructum. Est enim, si interpreteris, Domus instructionis: Bethania vero, Domus obedientiæ. Nam profecto ubi baptizare opus erat ei, qui missus fuerat ante faciem Christi ad præparandum viam ipsius coram ipso, quam in domo instructionis? Quænam

δε οἰκειοτερα πατρις τῃ την ἀγαθην μεριδα ἐκλεξαμενῃ μη ἀφαιρεμενην αὐτης Μαριαμ, και τῃ περισπωμενῃ δια την Ιησε ὑποδοχην Μαρθᾳ, και τῳ τετων ἀδελφῳ, Φιλῳ ὑπο τε σωτηρος εἰρημενῳ, Λαζαρῳ, ἡ Βηθανια ὁ της ὑπακοης οἰκος; ε καταφρονητεον ἐν της περι τα ὀνοματα ἀκριβειας τῳ ἀπαραλειπτως βελομενῳ συνιεναι τα ἁγια γραμματα. το μεντοιγε ἡμαρτηθαι ἐν τοις Ελληνικοις ἀντιγραφοις τα περι των ὀνοματων πολλαχε, και ἀπο τετων ἀν τις πεισθειη ἐν τοις ἐυαγγελιοις· ἡ περι τες ὑπο των δαιμονιων καταχρημνιζομενες και ἐν τῃ θαλασσῃ συμπνιγομενες χοιρες οἰκονομια ἀναγεγραπται γεγονεναι ἐν τῃ χωρᾳ των Γερασηνων. Γερασα δε της Αραβιας ἐςι πολις, ἐτε θαλασσαν, ἐτε λιμνην πλησιον ἐχεσα. και ἐκ ἀν ἐτως προφανες ψευδος και ἐυελεγκτον οἱ ἐυαγγελιςαι εἰρηκεσαν, ἀνδρες ἐπιμελως γινωσκοντες τα περι την Ιεδαιαν. ἐπει δε ἐν ὀλιγοις ἐυρομεν εἰς την χωραν των Γαδαρηνων, και προς τετο λεκτεον. Γαδαρα γαρ πολις μεν ἐςι της Ιεδαιας, περι ἡν τα διαβοητα θερμα τυγχανει, λιμνη δε κρημνοις παρακειμενη ἐδαμως ἐςιν ἐν αὐτῃ ἡ θαλασσα. ἀλλα Γεργεσα, ἀφ' ἡς οἱ Γεργεσαιοι, πολις ἀρχαια περι το νυν καλεμενην Τιβεριαδα λιμνην, περι ἡν κρημνος παρακειμενος τῃ λιμνῃ, ἀφ' ἑ δεικνυται τες χοιρες ὑπο των δαιμονων καταβεβληϑαι. ἑρμηνευεται δε ἡ Γεργεσα, παροικια ἐκβεβληκοτων, ἐπωνυμος ἐσα ταχα προφητικως ἑ περι τον σωτηρα πεποιηκασι παρακαλεσαντες αὐτον μεταβηναι ἐκ των ὁριων αὐτων οἱ των χοιρων πολιται. το δ' ὁμοιον περι τα ὀνοματα σφαλμα πολλαχε τον νομε και των προφητων ἐςιν ἰδειν, ὡς ἠκριβωσαμεν ἀπο Εβραιων μαθοντες, και τοις ἀντιγραφοις αὐτων τα ἡμετερα συγκρινοντες, μαρτυρηθεισιν ὑπο των μηδεπω διαςραφεισων ἐκδοσεων Ακυλε, και Θεοδοτιωνος, και Συμμαχε. ὀλιγα τοινυν παραθησομεθα ὑπερ τε τες φιλομαθεις ἐπιςρεφεςερες γενεσθαι περι ταυτα· εἰς των υἱων

Λευι

nam vero magis propria est patria ipsi Mariæ, quæ elegerat bonam partem a se non auferendam, & Marthæ in diversa distractæ propter suscipiendum Jesum, atque ipsarum fratri Lazaro, qui a Servatore amicus dicitur, quam Bethania obedientiæ domus? Itaque contemnenda non est accurata circa nomina diligentia ei, qui voluerit probe intelligere sanctas literas. Peccatum equidem frequenter fuisse in Gentilium exemplaribus, indeque errata in Evangeliis translata facile quis credat. Dispensatio namque circa porcos e rupe præcipitatos, & in mari suffocatos a dæmoniis, scriptum est fuisse in loco Gerasenorum. Gerasa autem urbs est Arabiæ, neque mare, neque stagnum in propinquo habens. Nec mendacium adeo apertum, quodque facile redargui posset, dixissent Evangelistæ, viri diligenter agnoscentes regionem Judææ. Quoniam vero in paucis exemplaribus invenimus: *In locum Gadarenorum*, ad hoc etiam est dicendum, Gadaram quidem civitatem esse Judææ, circa quam celeberrima balnea sunt, hauquaquam vero in ea esse stagnum, vel mare præcipitiis adjacens. At Gergesa, a qua Gergesæi, urbs est antiqua juxta stagnum, quod nunc Tiberiadis vocamus, juxta quam rupes est stagno adjacens, e qua ostenditur porcos a dæmonibus in præceps delatos fuisse. Interpretatur autem Gergesa, Habitatio ejicientium, fortasse cognomentum sortita propheticæ illius rei, quam locorum cives erga Servatorem fecerunt, obsecrantes eum, ut e finibus suis excederet. Tale subinde erratum in Lege, & Prophetis circa nomina licet cernere, ut accurate perspeximus ab Ebræis edocti, cum ipsorum exemplaribus nostra comparantes, quæ testimonium habent ab editionibus Aquilæ, & Symmachi, & Theodotionis, quæ nondum sunt depravatæ. Pauca igitur apponemus in studiosorum gratiam, quo in his diligentius versentur. Unus filiorum Levi

Λευι ὁ πρωτος Γεσων ἐν τοις πλειςοις των ἀντιγραφων ὠνομαςαι, ἀντι του Γηρσων, ὁμωνυμος τυγχανων τῳ πρωτοτοκῳ Μωσεως, ἑκατερων δια την παροικιαν ἐν γῃ ἀλλοτριᾳ γεννηθεντων τε ὀνοματος ἑτοιμως κειμενε. παλιν τῳ Ιεδᾳ παρ᾽ ἡμιν ὁ δευτερος Αυναν εἰναι λεγεται, παρα δε Εβραιοις Ωναν ἐςι, πονος αὐτων. προς τετοις ἐν ταις ἀπαρσεσι των υἱων Ισραελ ἐν τοις ἀριθμοις ἑυρομεν ὁτι ἀπηραν ἐκ Σοχωθ, καὶ παρενεβαλον εἰς Βεθαν· το δε Εβραϊκον ἀντι Βεθαν, Αἰμαν λεγει. και τι με δει διατριβοντα πλειονα παρατιθεσθαι, παροντὸς τῳ βελομενῳ τε ἐξεταζειν και γινωσκειν τα κατα τα ὀνοματα ἀληθη; μαλιςα δε ὑποπτευτον τες τοπες των γραφων, ἐνθα καταλογος ἐςιν ἁμα ὀνοματων πλειονων, ὡς ἐν τῳ Ιησες τα περι της κληροδοσιας, και ἐν τῃ πρωτῃ των Παραλειποτενπν ἀρχηθεν ἑξῆς, μεχρι των ἐγγυς πε ὑπερ τον Λαυ * ὁμοιως δε και ἐν τῳ Εσδρᾳ. και ἐ καταφρονητεον των ὀνοματων, παραγματων σημαινομενων ἀπ᾽ αὐτων χρησιμων τῃ των τοπων ἑρμηνειᾳ. ἐκ ἑυκαιρον δε νυν τον περι της θεωριας των ὀνοματων ἐξετασαι λογον, ἀφεμενον των προκειμενων.

Ιδωμεν τοινυν τα της ἑυαγγελικης λεξεως. Ιορδανης μεν ἑρμηνευεται καταβασις αὐτων. τετῳ δε, ἱν᾽ ἐτως εἰπω, γειτνιᾳ το ὀνομα τε Ιαρεδ, ὁ και αὐτο ἑρμηνευεται, καταβαινων, ἐπειδηπερ γεγεννηται τῳ Μαλελεηλ, ὡς ἐν τῳ Ενωχ γεγραπται, εἰ τῳ φιλον παραδεχεσθαι ὡς ἁγιον το βιβλιον, ταις ἡμεραις της των υἱων του θεου καταβασεως ἐπι τας θυγατερας των ἀνθρωπων· ἡντινα καταβασιν αἰνισσεσθαι τινες ὑπειληφασι την των ψυχων καθοδον ἐπι τα σωματα, θυγατερας ἀνθρωπων τροπικωτερον το γηϊνον σκηνος λεγεσθαι ὑπειληφοτες. εἰ δη τεθ᾽ ἐτως ἐχει, τις ἀν εἰη ποταμος καταβασις αὐτων, ἐφ᾽ ὁν ἐρχομενον καθαιρεσθαι δει ἐκ ἰδιαν καταβασιν καταβεβηκοτα, ἀλλα την των ἀνθρωπων,

ἡ

primus in pluribus exemplaribus Geson nominatus est, pro eo quod est Gerson, ejusdem nominis existens cum primogenito Mosis, nomine vere utrisque posito, quod geniti fuissent in terra aliena habitantes. Rursus Judæ secundus apud nos quidem Aunam esse dicitur, apud Ebræos vero Onan, quod est, Labor ipsorum. Ad hæc in profectionibus filiorum Israel in Numerorum libro invenimus, quod profecti sunt ex Sochoth, & castra fixerunt in Buthan: cum Ebraicum pro Buthan, Æman habeat. Et quid me opus est tardantem plura apponere, cum veritatem, quæ est in nominibus, cuivis volenti, tum inquirere, tum agnoscere sit in promtu? Sed in primis ea Scripturarum loca suspecta habere debemus, ubi pariter complurium nominum est enarratio: veluti in libro Jesu Nave sunt, quæ ad divisionem hæreditatis pertinent: & in primo Paralipomenon a principio per ordinem usque ad ea, quæ in principio sunt super * Similiter autem in Esdra. Nec vero parvipendenda sunt nomina, cum res utiles ex eis significentur locorum interpretatione. Cæterum haud est nunc opportunum instituere sermonem de ratione nominum, omittendo quæ sunt proposita.

25. Quam ob rem videamus, quæ ad Evangelicam lectionem spectant. Jordanes quidem interpretatur, Descensus ipsorum. Huic autem, ut ita dicam, vicinum est nomen Jared, quod & ipsum interpretatur, Descendens, quoniam genitus est Malaleeli, ut in libro Enoch est scriptum (si cui placet admittere librum ut sanctum) his diebus, cum filii Israel descenderent ad filias hominum: quo descensu quidam suspicati sunt innui animarum ad corpora descensum: filias hominum metaphorice terrenum habitaculum dici existimantes. Si igitur hoc sic se habet, quis erit fluvius descensus ipsorum, ad quem non descendentem proprio descensu, sed descensu

ὁ σωτηρ ἡμων διοριζων τυς ὑπο Μωσεως κληροδοτυμενυς ἀπο των δια Ιησυ τας οἰκειυς ἀπολαμβανοντων μεριδας; τυτυ δη τυ δια τυ καταβεβηκοτος ποταμυ τα ὁρμηματα ἐυφραινυσιν, ὡς ἐν ψαλμοις ἑυρομεν, την πολιν τυ Θευ την αἰσθητην Ἱερυσαλημ, ὐ γαρ ἐχει παρακειμενον ποταμον, ἀλλα την ἀμωμον τυ θευ ἐκκλησιαν, οἰκοδομυμενην ἐπι τῳ θεμελιῳ των ἀποςολων, και των προφητων, ὀντος ἀκρογωνιαιυ Χριςυ Ιησυ τυ κυριυ ἡμων. Ἰορδανην μεντοιγε νοητεον τυ Θευ λογον τον γενομενον σαρκα, και σκηνωσαντα ἐν ἡμιν, Ιησυν δε τον κληροδοτησαντα ὁ ἀνειληφεν ἀνθρωπινον, ὁπερ ἐςι και ἀκρογωνιαιος λιθος, ὁ και αὐτος ἐν τῃ θεοτητι τυ υἱυ τυ Θευ γενομενος, τῳ ἀνειληφθαι ὑπ' αὐτυ λυεται, και τοτε χωρει την ἀκεραιον και ἀδολον περιςεραν τυ πνευματος, συνδεδεμενην αὐτῳ, και μηκετι ἀποπτηναι δυναμενην· ἐφ' ὁν γαρ, φησιν, ἐαν ἰδῃς το πνευμα καταβαινον και μενον ἐπ' αὐτον, ὑτος ἐςιν ὁ βαπτιζων ἐν πνευματι ἁγιῳ. δια τυτο λαβων το πνευμα μενον ἐπ' αὐτον Ιησυν, ἐν αὐτῳ μειναντι βαπτιζειν τυς προσερχομενυς αὐτῳ δυνηθῃ. περαν δε τυ Ιορδανυ, κατα τα ἐξω της Ιυδαιας νευοντα κλιματα, ἐν τῃ Βηθαραβᾳ βαπτιζει ὁ Ιωαννης, προδρομος ὠν τυ ἐληλυθοτος καλεσαι ὐ δικαιυς, ἀλλα ἁμαρτωλυς, διδασκοντος μη χρειαν ἐχειν τυς ἰσχυοντας ἰατρυ, ἀλλα τυς κακως ἐχοντας· και γαρ εἰς ἀφεσιν ἁμαρτιων τω λυτρον διδοται.

Εἰκος δε τινα τας διαφορυς ἐπινοιας τυ σωτηρος μη νενοηκοτα προσκοψειν τῃ ἀποδοθεισῃ τῃ περι τυ Ιορδανυ ἑρμηνειᾳ, δια το λεγειν τον Ιωαννην· ἐγω βαπτιζω ἐν ὑδατι, ὁ δε ἐρχομενος μετ' ἐμε, ἰσχυροτερος μυ ἐςιν, αὐτος ὑμας βαπτισει ἐν πνευματι ἁγιῳ. προς ὁν λεκτεον ὁτι ὡσπερ ποτον τυγχανον ὁ τυ Θευ λογος, οἱς μεν ἐςιν ὑδωρ, ἑτεροις δε οἰνος ἐυφραινων καρδιαν ἀνθρωπυ,

hominum, quicumque venerit, purificatione egeat, nisi Servator noster, disterminans eos, qui a Mose hæreditatem acceperint ab his, qui proprias partes acceperunt per Jesum? Hujus igitur impetus, qui sunt per fluvium descendentem, lætificant, ut in Psalmis est scriptum, civitatem Dei, non Hierusalem sub sensum cadentem (nec enim Hierusalem habet adjacentem fluvium) sed inculpatam Dei Ecclesiam ædificatam super fundamentum Apostolorum & Prophetarum, summo angulari lapide Christo Jesu existente Domino nostro. Jordanes itaque intelligendus est ille Dei Sermo, qui factus est caro, & habitavit in nobis; Jesus inquam, qui quidquid assumsit humanum, hæreditarium fecit: quod est etiam summus angularis lapis, quod etiam ipsum in divinitate filii Dei factum, ex eo quod ab ipso assumtum fuerit, lavatur, & tum capit simplicem, & sine dolo columbam Spiritus, sibi colligatam, nec amplius avolare valentem: *super quem* enim, inquit, *videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto.* Propter hoc qui acceperit Spiritum manentem super ipsum Jesum, baptizare poterit ad se accedentes, Spiritu sancto in ipso permanente. Sed trans Jordanem, in partibus extra Judæam vergentibus, in Bethabara baptizat Joannes, præcursor illius existens, qui venit non justos, sed peccatores ad resipiscentiam vocaturus, quippe docet non opus sanis medico, sed male habentibus. Etenim in remissionem peccatorum datur lavacrum.

26. Cæterum probabile est, aliquem, qui non intellexerit diversas de Servatore notiones, offensum iri pro explicata Jordanis interpretatione, eoquod Joannes dicat: *Ego baptizo in aqua: sed qui post me venturus est, is est me fortior: ipse vos baptizabit in Spiritu sancto.* Ad quem sic est dicendum: quod ut sermo Dei potabilis existens, aliquibus quidem aqua, ali-

θρωπȣ, ἀλλοις δε αἱμα δια το· ἐαν μη πινητε μȣ το αἱμα, ȣ̓κ ἐχετε ζωην ἐν ἑαυτοις· ἀλλα και τροφη λεγομενος ȣ̓ κατα το αὐτο νοειται ἀρτος ζων και σαρξ· ȣ̔τως ὁ αὐτος ἐπι βαπτισμα ὑδατος, και πνευματος, και πυρος, τισι δε και αἱματος. περι δε τȣ τελευταιȣ βαπτισματος, ὡς τινες, φησιν ἐν τῳ· βαπτισματι δε ἐχω βαπτισθηναι, και πως συνεχομαι, ἑως ὁτȣ τελεσθῃ; τȣτῳ τε συμφωνως ἐν τῃ ἐπιςολῃ ὁ μαθητης Ιωαννης το πνευμα, και το ὑδωρ, και το αἱμα ἀνεγραψε τα τρια εἰς ἐν γινομενα. και ὁδος δηπȣ και θυρα εἰναι ὁμολογων, σαφης ἐςι μηδεπω τυγχανων θυρα ᾧ ἐτι ὁδος ἐςι, και μηκετι ὁδος ᾧ δη θυρα. παντες ȣ̓ν οἱ ςοιχειȣμενοι τῃ ἀρχῃ των λογιων τȣ θεȣ, τῃ φωνῃ τȣ ἐν τῃ ἐρημῳ βοωντος· ἐυθυνατε την ὁδον κυριȣ, προσιοντες, περαν του Ιορδανȣ τυγχανȣσῃ παρα τῳ οἰκῳ της κατασκευης, ἐυτρεπιζεσθωσαν προς το δυνασθηναι δια της προετοιμασιας χωρησαι τον πνευματικον λογον, ἐγγινομενον δια τȣ φωτισμȣ τȣ πνευματος. ἐχομενως δη τȣ προκειμενȣ τα περι τȣ Ιορδανȣ συναγοντες ἀκριβεςερον τον ποταμον νοησωμεν. ὁ θεος τοινυν δια Μωσεως διαβιβαζει τον λαον την ἐρυθραν θαλασσαν, αὐτο το ὑδωρ αὐτοις ποιησας τειχος ἐκ δεξιων και ἐξ ἐυωνυμων, δια δε τȣ Ιησȣ τον Ιορδανην. ἐντυχων δε τῃ γραφῃ ὁ Παυλος, ȣ̓κετι κατα την σαρκα ςρατευομενος αὐτης (ᾔδει γαρ ὁτι ὁ νομος πνευματικος ἐςι) πνευματικως διδασκει ἡμας ἐξειληφεναι τα της κατα την ἐρυθραν θαλασσαν διοδȣ, λεγων ἐν τῃ προς Κορινθιȣς προτερα· ȣ̓ θελω γαρ ὑμας ἀγνοειν, ἀδελφοι, ὁτι οἱ πατερες ἡμων παντες ὑπο την νεφελην ἠσαν, και παντες δια της θαλασσης διηλθον, και παντες εἰς τον Μωυσην ἐβαπτισαντο ἐν τῃ νεφελῃ, και ἐν τῃ θαλασσῃ, και παντες το αὐτο βρωμα πνευματικον ἐφαγον, και παντες το πνευματικον ἐπινον πομα· ἐπινον γαρ ἐκ πνευματικης ἀκολȣθȣσης πετρας· ἡ πετρα

δε

quibus vero vinum lætificans cor hominis, nonnullis etiam sanguis est propter illud: *Nisi biberitis sanguinem meum, non habetis in vobis ipsis vitam:* quin cibus dictus, non eadem ratione consideratur panis vivens & caro; sic ipsum existere aliquibus quidem aquæ baptisma, & spiritus & ignis, aliquibus etiam baptisma sanguinis. De quo ultimo baptismate inquit, ut quidam dixerunt, hoc: *Baptismate ego baptizari habeo, & aliquo modo coarctor, donec illud perfectum fuerit.* Huic consona discipulus Joannes scripsit in Epistola dicens, spiritum, aquam & sanguinem, tria esse, quæ facta fuerint unum. Cumque viam & ostium se esse fateatur, palam est omnino, eum non esse ostium, cui sit via, nec amplius viam esse illi, cui sit ostium. Quotquot ergo initiantur primis elementis sermonum Dei, acccdentes ad vocem *clamantis in deserto: Dirigite viam Domini;* accedentes, inquam, trans Jordanem, ad vocem existentem apud domum præparationis, diligenter præparent se, ut præcedenti præparatione percipere queant spiritualem sermonem, qui imprimitur per illuminationem spiritus. Continenter igitur rei propositæ colligentes, quæ ad Jordanem pertinent, accuratius consideremus fluvium. Deus igitur per Mosen traducit populum per mare rubrum, cum fecisset, ut aqua ipsis murus esset a dextris, & a sinistris. Jesus vero traducit eum per Jordanem. Cum legisset autem Scripturam Paulus, non amplius secundum carnem illi militans (noverat enim legem spiritualem esse), spiritualiter docet nos interpretari, quæ contigerunt in transitu maris rubri, dicens in priore ad Corinthios Epistola; *Nolo vos ignorare, fratres, omnes patres nostros sub nube fuisse, omnesque per mare transisse, & omnes in Moyse baptizatos fuisse in nube, & in mari, & omnes eundem cibum spiritualem comedisse, & omnes eundem potum spiritualem bibisse: bibebant enim ex spirituali sequente eos petra: at vero illa*

δε ἠν ὁ Χριϛος. οἱς ἀκολȣθως και ἡμεις αἰτησωμεν λαβειν ἀπο τȣ Θεȣ το νοησαι πνευματικως την δια Ιησȣ διοδον τȣ Ιορδανȣ, λεγοντες ὁτι εἰπεν ἀν και περι ταυτης ὁ Παυλος· ȣ̓ θελω ὑμας ἀγνοειν, ἀδελφοι, ὁτι οἱ πατερες ἡμων παντες δια τȣ Ιορδανȣ διηλθον, και παντες εἰς τον Ιησȣν ἐβαπτισαντο ἐν τῳ πνευματι, και τῳ ποταμῳ. τυπως δε ὁ διαδεξαμενος ἠν Μωσην Ιησȣς τȣ διαδεξαμενȣ την δια τȣ νομȣ οἰκονομιαν τῳ ἐυαγγελικῳ κηρυγματι Ιησȣ τȣ Χριϛȣ· διοπερ εἰ και παντες ἐκεινοι εἰς Μωσην βαπτιζονται ἐν τῃ νεφελῃ, και ἐν τῃ θαλασσῃ, πικρον μεν τι ἐχει και ἀλμυρον το ἐκεινων βαπτισμα, ἐτι φοβȣμενων τȣς ἐχθρȣς παρ᾽ αὐτων, και ἀναβοωντων προς τον κυριον και τῳ Μωσῃ λεγοντων· παρα τῳ μη ὑπαρχειν μνηματα ἐν Αἰγυπτῳ, ἐξηγαγες ἡμας θανατωσαι ἐν τῃ ἐρημῳ· τι τȣτο ἐποιησας ἡμιν, ἐξαγαγων ἐξ Αἰγυπτȣ; το δε εἰς Ιησȣν βαπτισμα, ἐν τῳ ἀληθως γλυκει, και ποτιμῳ ποταμῳ πολλα ἐσχει παρ᾽ ἐκεινον ἐξαιρετα, ἠδη τρανȣμενης και πρεπȣσαν ταξιν λαμβανȣσης της θεοσεβειας· κιβωτος γαρ της διαθηκης κυριȣ τȣ Θεȣ ἡμων, και ἱερεις και λευιται περευονται, τȣ λαȣ ἑπομενȣ τοις θεραπευταις τȣ Θεȣ, κἀκεινȣ δε τοις χωρȣσι την περι ἀγνειας ἐντολην. Ιησȣς δε λεγει τῳ λαῳ· ἀγνισασθαι εἰς την αὐριον, ποιησει ἐν ἡμιν κυριος θαυμασια· και τοις ἱερευσι μετα της κιβωτȣ της διαθηκης κελευει προπορευεσθαι ἐμπροσθεν τȣ λαȣ, ὁτε και το μυϛηριον της τȣ πατρος προς τον υἱον οἰκονομιας ἐμφαινεται, ὑπερυψȣμενον ὑπ᾽ αὐτȣ διδοντος χαρισμα, ἱν᾽ ἐν τῳ ὀνοματι Ιησȣ παν γȣν καμψῃ ἐπȣρανιων, και ἐπιγειων, και καταχθονιων, και πασα γλωσσα ἐξομολογησεται ὁτι κυριος Ιησȣς Χριϛος εἰς δοξαν Θεȣ πατρος. δια γαρ τȣτων δηλȣται ἐν τῳ Ιησȣ ἀναγεγραμμενῳ ταυτα· και εἰπε κυριος προς Ιησȣν, ἐν τῃ ἡμερᾳ ταυτῃ ἀρξομαι ὑψωσαι σε κατενωπιον των υἱων Ισραηλ· και ἀκȣϛεον, τȣ κυριȣ ἡμων Ιησȣ λεγοντος τοις υἱοις Ισραηλ· προσαγετε ὡδε, και ἀκȣσετε το ῥημα κυριȣ τȣ Θεȣ ἡμων· ἐν τȣτῳ γνωσεσθαι ὁτι Θεος ζων ἐν ὑμιν ἐϛι. εἰ

γαρ

petra erat Christus. Quibus consequenter petamus etiam nos, ut a Deo accipiamus intelligentiam spiritualem transitus Jordanis per Jesum, dicentes de hoc etiam dixisse Paulum: Nolo vos ignorare, fratres, quod omnes patres nostri per Jordanem transierunt, & omnes in Jesu baptizati fuerunt in spiritu, & in fluvio. At Jesus Mosi succedens figura fuit Jesu Cristi, qui Evangelica prædicatione illi œconomiæ, quæ per Legem erat, successit: quam ob causam, etiam si omnes in Mose baptizantur in nube, & in mari, amarum attamen nonnihil, & salsum habet illorum baptisma, adhuc timentium inimicos ab ipsis, & clamantium ad Dominum dicentiumque Mosi: *Propterea quod non essent monumenta in Ægypto, eduxisti nos, ut interficeres in eremo: (quid hoc facere voluisti, ut educeres nos ex Ægypto?)* At vero baptisma in Jesu in fluvio vere dulci, & potabili multa eximia præ illo baptismate habet: nimirum quia jam clareret, acciperetque decentem ordinem Dei cultus. Arca enim testamenti Domini Dei nostri, & Sacerdotes & Levitæ præcedunt, sequente populo, sequenteque illo cultores Dei. Cæterum his, qui percipiunt mandatum de sanctificatione, dicit Jesus, nempe populo: *Sanctificamini in crastinum, faciet in vobis Dominus mirabilia.* Quin Sacerdotibus etiam præcipit cum arca testamenti præcedere coram populo, quando etiam mysterium ostenditur œconomiæ Patris ad Filium superexaltatum ab ipso, qui dedit illi hoc munus, *ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quod Jesus Christus Dominus est ad gloriam Dei Patris.* Per hæc enim declarantur illa, quæ sunt in libro, qui inscriptus est Jesu Nave: *Et dixit Dominus ad Jesum: In die hac incipiam exaltare te coram filiis Israel.* Et audiendus est Dominus noster dicens filiis Israel: *Accedite huc, & audietis verbum Domini Dei nostri: in hoc agnoscetis* Deum viventem in vobis

 esse.

γαρ τῳ βαπτισασθαι εἰς Ιησȣν γνωσομεθα ὁτι θεος ζων ἐν ἡμιν ἐςι. κἀκει μεν το πασχα ποιησαντες, ἐν Αἰγυπτῳ, ἀρχην της ἐξοδȣ ποιȣνται· παρα δε τῳ Ιησȣ μετα την διοδον τȣ Ιορδανȣ, τῃ δεκατῃ τȣ πρωτȣ μηνος κατεςρατοπεδευσαν ἐν Γαλγαλοις, ὁτε πρωτον ἐδει λαβοντα το προβατον ἐπονομασαι τȣς ἐυωχηθησομενȣς, μετα το Ιησȣ βαπτισμα. και τῃ ἀκροτομῳ πετρᾳ ὑπο Ιησȣ οἱ υἱοι Ισραηλ, ὁποι ποτε ἀπεριτμητοι ἠσαν των ἐξεληλυθοτων ἐξ Αἰγυπτȣ, περιτεμνονται· τον δε ὀνειδισμον της Αἰγυπτȣ ἀφελειν κυριος ὁμολογει τῃ ἡμερᾳ τȣ εἰς Ιησȣν βαπτισματος, ὁτε Ιησȣς περιεκαθαιρει τȣς υἱȣς Ισραηλ. γεγραπται γαρ· και εἰπε κυριος τῳ Ιησȣ υἱῳ Ναυη, ἐν τῃ σημερον ἡμερᾳ ἀφειλον τον ὀνειδισμον Αἰγυπτȣ ὑφ᾽ ὑμων. τοτε ἐποιησαν οἱ υἱοι Ισραηλ το πασχα τῃ τεσσαρεσκαιδεκατῃ ἡμερᾳ τȣ μηνος, πολλῳ τȣ ἐν Αἰγυπτῳ ἱλαρωτερον, ὁτε και ἐφαγον ἀπο τȣ σιτȣ της ἁγιας γης ἀζυμα, και νεᾳ τροφῃ τȣ μαννα κρειττονα. ȣ̓ γαρ ὁτε την κατ᾽ ἐπαγγελιαν γην ἀπειληφασι, τοις ἐλαττοσιν αὐτȣς ἐςιᾳ θεος· ȣ̓ δε δια τȣ τηλικȣτȣ Ιησȣ ὑποδεεςερȣ ἀρτȣ τυγχανȣσι. το τ᾽ ἐςαι σαφες τῳ την ἀληθη ἁγιαν νοησαντι γην, και την ἀνω Ιερȣσαλημ. δια τȣτο και ἐν τῳ αὐτῳ ἐυαγγελιῳ κειται· οἱ πατερες ἐν τῃ ἐρημῳ ἐφαγον το μαννα, και ἀπεθανον· ὁ φαγων τȣτον τον ἀρτον, ζησει εἰς τον αἰωνα. το μεν γαρ μαννα εἰ και ἀπο τȣ θεȣ διδοτενος ἀρτος ἠν προκοπης, ἀρτος τοις ἐτι παιδαγωγȣμενοις χορηγȣμενος, ἀρτος τοις ὑπο ἐπιτροπȣς και οἰκονομȣς ἁρμονιωτατος. ὁ και ἐν τῃ ἁγιᾳ γῃ νεος ἀπο τȣ σιτȣ της γης, Ιησȣ προξενȣντος, θεριζομενος, ἀλλων μεν κεκοπιακοτων, των δε μαθητων αὐτȣ θεριζοντων, ἀρτος ἠν ἐκεινȣ ζωτικωτερος, τοις την πατρωαν κληρονομιαν δια την τελειοτητα ἀπολαβειν δυναμενοις ἀποδιδομενος. διοπερ ὁ μεν ἐκεινῳ ἐτι παιδευομενος τῳ ἀρτῳ, τῳ λογῳ θανατον δεξασθαι

δυναται·

esse. Cum enim baptizamur in Jesu, agnoscimus Deum viventem in nobis esse. Et illic quidem (nempe in Ægypto) facientes Pascha, principium exitus faciunt: at vero apud Jesum post transitum Jordanis decima primi mensis castrametati sunt in Galgalis: quando primum oportebat, qui accepisset ovem, convocare convivaturos post baptisma Jesu. Petra autem acutissima circumciduntur filii Israel a Jesu, nimirum quod omnes filii eorum, qui egressi fuerant ex Ægypto, incircumcisi essent, & opprobrium Ægypti fatetur Dominus se auferre in die baptismatis in Jesu, quando Jesus undequaque purificavit filios Israel. Scriptum est enim: *Et dixit Dominus ad Jesum filium Nave: In die hac devolvi a vobis probrum Ægypti.* Tunc fecerunt filii Israel pascha quartadecima die mensis, longe quam in Ægypto hilarius, quando etiam comederunt e frumento terræ sanctæ azyma, & novum cibum meliorem manna. Neque enim cum terram promissionis acceperint, vilioribus cibat eos Deus: neque duce tali Jesu inferiorem panem assequuntur. Hoc etiam perspicuum erit consideranti veram sanctamque terram, nimirum supernam Jerusalem. Hanc ob causam in illo etiam Evangelio illud ponitur: *Patres vestri in deserto manducaverunt manna, & mortui sunt. Qui hunc vero panem manducaverit, is victurus est in æternum.* Manna etenim illud, etiamsi erat panis a Deo datus, erat tamen panis profectus, & augmenti, his suppeditatus, qui etiamnum indigerent pædagogis, eratque panis convenientissimus his, qui sub tutoribus & curatoribus erant. At vero panis recens demessus, mediatore Jesu, in terra sancta e frumento terræ (ea quæ alii laboraverunt metentibus ipsius discipulis) illo pane longe vitalior erat: qui distribuitur iis, qui recipere possunt paternam hæreditatem propter perfectionem. Quocirca, qui etiamnum illo pane eruditur & instituitur, rationabiliter mortem

suscipere

δυναται· ὁ δε φθασας ἐπι τον μετ' ἐκεινον ἀρτον φαγων αὐτον, ζησεται εἰς τον αἰωνα. ταυτα δε παντα ἐκ ἀκαιρως οἰμαι παρατεθειϑαι τε παρα τῳ Ιορδανῃ βαπτισματος, ἐν Βηθαρα ὑπο Ιωαννε γινομενε, ἐξεταζομενε.

Ετι δε και τετο παρατηρητεον ὁτι μελλων ἀναλαμβανεϑαι Ηλιας ἐν συσσεισμῳ, ὡς εἰς τον ἐρανον, λαβων τ.ν μηλωτην αὐτε, και εἰλησας ἐπαταξε το ὑδωρ, ὁπερ διῃρεθη ἐνθα και ἐνϑα, και διεβησαν ἀμφοτεροι, δηλονοτι αὐτος και ὁ Ελισαιος· ἐπιτηδειοτερος γαρ προς το ἀναληφϑηναι γεγενηται ἐν τῳ Ιορδανῃ βαπτισαμενος, ἐπει την δι ὑδατος παραδοξοτεραν διαβασιν βαπτισμα, ὡς προπαρεϑεμεϑα, ὠνομασεν ὁ Παυλος. δια τον αὐτον δη τετον Ιορδανην χωρει ὁ βεβεληται χαρισμα δια Ηλιε ὁ Ελισαιος λαβειν, εἰπων· γενηϑητω δη διπλα ἐν πνευματι σε ἐπ' ἐμε. και ταχα δια τετο διπλεν ἐλαβε το χαρισμα ἐν πνευματι Ηλιε ἐφ' ἑαυτον, ἐπει δις διηλθε τον Ιορδανην, ἁπαξ μεν μετα τε Ηλιε, δευτερον δε ὁτε λαβων την μηλωτην τε Ηλιε ἐπαταξε το ὑδωρ, και εἰπε· πε ὁ Θεος Ηλιε ἀφφω; και ἐπαταξε τα ὑδατα, και διειλεν ἐνθα και ἐνθα.

Εαν δε τις προσκοπτῃ τῳ, ἐπαταξε το ὑδωρ, δια τα παραδεδομενα ἡμιν περι τε Ιορδανε, ὁς τυπος ἠν τε την καταβασιν ἡμων καταβαντος λογε, λεκτεον ὁτι παρα τῳ ἀποςολῳ σαφως, ἡ πετρα Χριςος ἠν, ἡτις τῃ ῥαβδῳ δις πλησσεται, ἱνα δυνηϑωσι πιειν ἀπο της πνευματικης ἀκολεθεσης πετρας. ἐςιν ἐν τις και ἀγαπωντων πληγη ἐν τῃ ἐπαπορησει, πριν μαθειν το ζητεμενον, τα ἐναντια προφερομενων τῳ τε λογε συμπεφρασματι, ὠν ἀπαλλαττων ἡμας ὁ ϑεος, ὁπε μεν διψωσι διδωσι ποτον· ὁπε δε το ἀβατον ἡμιν και ἀχωρητον δια το βαθος διοδευτον, τῃ διαιρησει τε λογε παρασκευαζει των πλειςων τῳ διαιρετικῳ λογῳ ἡμιν σαφηνιζομενων.

ıſcipere poteſt: at vero qui pertigerit ad panem illo oſteriorem, manducaveritque ipſum, is profecto in ternum vivet. Hæc autem omnia non intempeſtive ɔpoſita fuiſſe reor, inquirentes de Joannis baptisıate, quod efficiebatur a Joanne apud Jordanem in ethabara.

27. Sed hoc etiam obſervandum eſt, quod Elias ıbvehendus turbine in cœlum, acceptum pallium ıum involvens, percuſſerit aquam, quæ huc, & huc ivifa eſt; & tranſierunt ambo, ipſe ſcilicet, & Eliſeus: aptior enim, qui ſubveheretur, factus eſt, bapzatus in Jordane, quoniam tranſitum per aquam dmirabiliorem, vocavit Paulus, ut ſuperius poſuiıus, baptisma. Propter hunc igitur ipſum Jordanem apit Eliſæus per Eliam donum illud, quod cupierat ccipere dicens: *Sit, quæſo, duplex portio ſpiritus tui ıper me.* Et fortaſſis hanc ob cauſam duplex accepit onum in ſpiritu Eliæ ſuper ſe ipſum, quoniam bis ·anſivit Jordanem: ſemel quidem cum Elia, ſecundo utem cum accepto pallio Eliæ *percuſſit aquam: Et dirit: Ubi eſt Deus Eliæ etiam ipſe? Et percuſſit aquas, ɣ diviſit huc, & huc.*

28. At ſi quis offendatur hoc dicto, *Percuſſit aquam,* ıropter ea, quæ ſuperius a nobis ſunt tradita de Jorane, nempe quod Jordanis figura fuerit ſermonis ılii Dei, qui humilem ſe reddidit æque ac nos: diendum eſt perſpicuum eſſe apud Apoſtolum, quod Chriſtus ſit petra, quæ bis percutitur virga, ut biıere poſſint e ſpirituali ſequente eos petra. Eſt igiur ille verbero, qui in dubitatione, antequam diſcat uod quæritur, contraria profert ſermonis concluıoni, a quibus liberans nos Deus interdum quidem ıtientibus dat potum, interdum vero quod invium obis, & imperceptibile eſt propter profunditatem, ıervium illud præparat diviſione ſermonis, cum ıuamplurima ex ratione dividendi nobis manifeſten-

tur.

νιζομενων. ἐτι δε εἰς το παραδεξαϑαι την περι του πο-
τιμωτατου και χαριςικωτατου Ιορδανου ἑρμηνειαν, χρησι-
μον παραθεσθαι τον τε ἀπο της λεπρας καθαριζομενον
Ναιμαν τον Συρον, και τα λεγομενα περι των παρα τοις
πολεμιοις της θεοσεβειας ποταμων. περι μεν ουν Ναιμαν
γεγραπται ὁτι ἠλθεν ἱππῳ, και ἁρματι, και ἐςη ἐπι
θυραις οἰκου Ελισαιε, και ἀπεςειλεν Ελισαιε ἀγγελον
προς αὐτον, λεγων· πορευθεις λυσαι ἑπτακις ἐν τῳ Ιορ-
δανῃ, και ἐπιςρεψει ἡ σαρξ σου σοι και καθαρισθησῃ.
ὁτε και θυμουται Ναιμαν οὐ νοων ὁτι ὁ Ιορδανης ἡμων ἐςιν
ὁ ἀπολυων τους δια την λεπραν ἀκαθαρτους της ἀκαθαρ-
σιας, και ἰωμενος, οὐχι δε ὁ προφητης· προφητου γαρ
ἐργον πεμψαι ἐπι το θεραπευον. μη συνιεις τοινυν το του
Ιορδανου μεγα μυςηριον ὁ Ναιμαν φησιν· ἰδου δη ἐλεγον
ὁτι παντως ἐξελευσεται προς με, και ςησεται, και ἐπι-
καλεσεται ἐν ὀνοματι κυριου θεου αὐτου, και ἐπιθησει την
χειρα αυτου ἐπι τον τοπον, και ἀποσυναξει το λεπρον·
το γαρ ἐπιθειναι την χειρα τῃ λεπρᾳ, και καθαρισαι
μονου του κυριου μου Ιησου ἐργον ἠν, οὐ μονον εἰποντος τῳ
μετα πιςεως ἀξιωσαντι, ἐαν θελῃς, δυνασαι με καθα-
ρισαι, το· θελω, κασαρισθητι. προς γαρ τῳ λογῳ,
και ἡψατο αὐτου, και ἐκαταρισθη ἀπο της λεπρας αὐ-
του. ἐτι δη πλανωμενος ὁ Ναιμαν, και οὐχ ὁρων ὁσον
ἀπολειπονται οἱ ἑτεροι του Ιορδανου ποταμοι προς θερα-
πειαν των πεπονθοτων, ἐπαινει τους της Δαμασκου πο-
ταμους Αρβανα και Φαρφα, λεγων· οὐχι ἀγαθος Αρ-
βανα και Φαρφα ποταμοι Δαμασκου περι παντα τα
ὑδατα Ισραηλ; οὐχι πορευθεις, λουσομαι ἐν αὐτοις, και
καταριςθησομαι; ὡσπερ γαρ οὐδεις ἀγαθος εἰ μη εἰς ὁ
θεος ὁ πατηρ, οὑτως ἐν ποταμοις οὐδεις ἀγαθος εἰ μη ὁ
Ιορδανης, και λεπρας ἀπαλλαξαι δυναμενος τον μετα
πιςεως την ψυχην λουομενον εἰς τον Ιησουν. οἰμαι δε δια
τουτον κλαιειν ἀναγεγραφθαι πασι τοις Βαβυλωνος πο-
ταμοις καθεζομενους τους μνησθεντας της Σιων. ἀλλων
γαρ ὑδατων γευσαμενοι μετα τον ἁγιον Ιορδανην οἱ δια

την

tur. Ad hæc ut admittamus interpretationem de potabilissimo, & gratiarum pleno Jordane, utile nobis erit apponere Naaman illum Syrum a lepra mundatum, & quæ dicuntur de fluminibus apud hostes cultus divini. Atque de Naaman quidem scriptum est, quod venerit cum equitatu, & curru, & steterit ante fores domus Elisæi, quodque miserit Elisæus nuncium ad illum, dicens: *Profectus lavare in Jordane septies, & restituetur tibi caro tua, & mundaberis.* Quando etiam commovetur indignatione Naaman non intelligens, quod Jordanis noster is sit, qui immundos ob lepram liberat ab immunditia, sanatque, non ille Propheta; quandoquidem Prophetæ officium est mittere ad illud, quod sanitatem affert. Non intelligens igitur Jordanis magnum mysterium Naaman inquit: *En quidem cogitaram: Omnino exibit ad me, & stans invocabit nomen Domini Dei sui, imponetque manum suam ad locum & curabit lepram.* Etenim manum lepræ imponere, & curare solius Domini mei Jesu officium est, qui non tantum dixit cum fide pronuncianti: *Si vis, potes me mundare; Volo, mundus esto:* præterquam quod enim loquutus est, tetigit etiam eum, & mundatus fuit a lepra sua. Errans etiam Naaman, nec videns quantum cæteri fluvii Jordane sint inferiores, quantum attinet ad curandum eos, qui morbo affecti sunt, laudat Damasci fluvios, Arbana & Pharpha, dicens: *An non bonus est Arbana, & Pharpha fluvii Damasci præ omnibus aquis Israelis? Nonne profectus lavabor in eis & mundabor?* Ut enim nullus bonus, nisi unus, nempe Deus pater, sic inter fluvios nullus est bonus, nisi Jordanis, etiam a lepra liberare valens eum, qui cum fide lavat animam in Jesu. Proinde meum est judicium, scriptum fuisse omnes sedentes super flumina Babylonis propter hunc flere, memoria repetentes Sion. Deducti enim ob vitium in captivitatem, cum alias degustassent aquas

post

την κακιαν αἰχμαλωτευθεντες, εἰς ὑπομνησιν και ποθην ἐρχονται τȣ οἰκειȣ και σωτηριȣ ποταμȣ. διοπερ ἐπι των ποταμων Βαβυλωνος, φασιν, ἐκει ἐκαθισαμεν· και δηλον ὁτι δια το μη δυναϑαι ϛηναι, και ἐκλαυσαμεν. και ὁ Ιερεμιας δε ἐπιπλησσει τοις ϑελȣσιν Αἰγυπτιον ὑδωρ πιειν, και καλειπȣσι το ἐξ ȣρανȣ καταβαινον, και ἐπωνυμον της καταβασεως τυγχανον, τον Ιορδανην, λεγων· τι σοι και τῃ ὁδῳ Αἰγυπτȣ τȣ πιειν ὑδωρ Γηων, και τȣ πιειν ὑδωρ ποταμων; ἠ, ὡς το Εβραικον ἐχει, τȣ πιειν ὑδωρ Σιων, περι ȣ̓ ȣ̓ νυν προκειται λεγειν.

Οτι δε ȣ̓ περι αἰϛϑητων ποταμων ὁ προηγȣμενος λογος ἐϛι τῳ ἐν τοις θεοπνευϛοις γραφαις λαλȣντι πνευματι, και ἀπο των ἐν τῳ Εζεκιηλ ἐπι Φαραω βασιλεα Αἰγυπτȣ προφητευομενων ἐϛιν. ȣ̔τως ἰδειν ἐχοντων· ἰδȣ ἐγω ἐπι σε, Φαραω, βασιλευ Αἰγυπτȣ, τον δρακοντα τον μεγαν, τον ἐγκαϑημενον ἐν μεσῳ ποταμων, αὐτον λεγοντα· ἐμοι εἰσιν οἱ ποταμοι, και ἐγω ἐποιησα αὐτȣς, και ἐγω δωσω παγιδας εἰς τας σιαγονας σȣ, και προσκολλησω τȣς ἰϑχυας τȣ ποταμȣ προς τας πτερυγας σȣ, και ἀναξω σε ἐκ μεσȣ τȣ ποταμȣ σȣ, και παντας τȣς ἰχϑυας τȣ ποταμȣ, και καταβαλω σε ἐν ταχει, και παντας τȣς ἰχϑυας τȣ ποταμȣ ἐπι προσωπȣ τȣ πεδιȣ σȣ πεσῃ, και ȣ̓ μη συναχθῃς, και ȣ̓ μη περιϛαλῃς. ποιος γαρ σωματικος δρακων ἐν τῳ σωματικῳ της Αἰγυπτȣ ποταμῳ ὀφθεις ἱϛορηται ποτε; ἀλλα μηποτε χωριον ἐϛι τȣ ἐχθρȣ ἡμων δρακοντος ὁ της Αἰγυπτȣ ποταμος, μηδε παιδιον ἀποκτειναι Μωσεα δυνηθεις. ὡσπερ δε δρακων ἐν τῳ Αἰγυπτιῳ ἐϛι ποταμῳ, ȣ̔τως ὁ θεος ἐν τῳ εὐφραινοντι την πολιν τȣ ϑεȣ ποταμῳ, ὁ πατηρ γαρ ἐν τῳ υἱῳ. δια τȣτο οἱ γενομενοι ἐν αὐτῳ ἐπι τῳ λȣσαϑαι, τον ὀνειδισμον ἀποτιθενται της Αἰγυπτȣ, και ἐπιτηδειοτεροι προς το ἀναλαμβανεϑαι γινονται, και ἀπο της μιαρωτατης λεπρας καθαριζονται, και διπλασιασμον χωρȣσι χαρισματων, και ἑτοιμοι προς πνευματος ἁγιȣ παραδοχην γινονται, ἀλλῳ ποταμῳ ȣ̓κ ἐφιπταμενης της πνευματικης περιϛερας. διοπερ θεοπρεπεϛερον

νοησαντες

post sanctum Jordanem, in memoriam desideriumque veniunt proprii & salutaris fluvii. Propterea de fluviis Babylonis inquiunt: *Illic sedimus* (nimirum stare nequeuntes) *& flevimus.* Quando etiam Jeremias minatur volentibus Ægyptiam aquam bibere, & relinquentibus aquam e cœlo descendentem, & descensus agnomen habentem Jordanem, dicens: *Nunc igitur quid est tibi in via Ægypti, ut bibas aquam Geon, & ut bibas aquam fluviorum?* vel, ut Ebraicum habet, *bibere aquam Seòr*, de qua nunc propositum non est dicere.

29. Quod autem non de his fluminibus, quæ sensu percipiuntur, præcipuus sit sermo Spiritui loquenti in Scripturis a Deo inspiratis, id licet etiam cernere ex his, quæ ab Ezechiel prophetantur ad Pharaonem regem Ægypti, (quæ sic habent: *En ego ad te, o Pharao, Rex Ægypti,*) *draconem magnum, sedentem in medio fluviorum, te ipsumque alloquentem: Mihi sunt fluvii, & ego feci eos, & dabo laqueos in maxillas tuas: & adglutinabo pisces fluvii (cum pennis tuis, teque e medio flumine tuo reducam, & omnes pisces fluminis,) & dejiciam te celeriter: & omnes pisces fluvii coram facie terræ tuæ cadent, & non congregaberis, & non ornaberis.* Quem serpentem corporalem, in corporali Ægypti fluvio visum fuisse prodiderunt unquam historiæ? Proinde vide ne forte fluvius Ægypti locus sit draconis inimici nostri: qui ne Mosen quidem puerum interficere quivit. Ut autem draco est in Ægypti fluvio, sic Deus est in fluvio lætificante civitatem Dei, nam Pater est in Filio. Hanc ob causam qui ad ipsum pergunt, ut laventur, probrum deponunt ex Ægypto ductum aptioresque fiunt, ut subvehantur & mundantur a lepra duplicationemque donorum accipiunt, atque etiam fiunt ad Spiritus sancti receptionem parati, nimirum ad aliud flumen non advolante columba. Quam ob rem magnificentius considerato Jordane, ipsiusque lavacro, ac Jesu, qui in ipso lava-

νοησαντες τον Ιορδανην, και το ἐν αὐτῳ λυτρον, και τον Ιησυν ἐν αὐτῳ λυομενον, και τον της κατασκευης οἰκον, ὁσον δεομεθα της τοιαυτης ὠφηλειας ἀπο τυ ποταμυ ἀρυσωμεθα.

Τη ἐπαυριον βλεπει τον Ιησυν ἐρχομενον προς αὐτον. Προτερον ἡ μητηρ τυ Ιησυ, ἁμα τῳ συλλαβειν αὐτον, τη μητρι τυ Ιωαννυ και αὐτη ἐγκυμονι τυγχανυση, ἐπεδημει, ὁτε μορφυμενος τῳ μορφυμενῳ ἀκριβεστερον την μορφωσιν χαριζεται, συμμορφον ἐνεργων αὐτον γενεσθαι τη δοξη αὐτυ, ὡςε δια το κοινον της μορφης Ιωαννην τε Χριςον ὑπονοεισθαι τυγχανειν, και Ιησυν Ιωαννην ἀναςαντα ἐκ νεκρων νομιζεσθαι, παρα τοις μη διακρινυσι την εἰκονα ἀπο τυ κατα την εἰκονα· νυν δη ὁ Ιησυς μετα τα προεξετασθεντα μαρτυρια Ιωαννου περι αὐτυ, αὐτος βλεπεται ὑπο τυ Βαπτιςυ ἐρχομενος προς αὐτον. παρατηρητεον δε ὁτι ἐκει μεν δια την τυ Μαριας ἀσπασμυ φωνην ἐληλυθυιαν εἰς τα ὠτα της Ελισαβετ, σκιρτα το βρεφος Ιωαννης ἐν τη κοιλιᾳ της μητρος, τοτε, ὡς ἀπο της γης, λαμβανυσης πνευμα ἁγιον· ἐγενετο γαρ, φησιν, ὡς ἠκυσε τον ἀσπασμον της Μαριας ἡ Ελισαβετ, ἐσκιρτησε το βρεφος ἐν τη κοιλιᾳ αὐτης, και ἐπλησθη πνευματος ἁγιυ ἡ Ελισαβετ, και ἀνεφωνησε κραυγη μεγαλη, και εἰπεν. ἐνθα δε βλεπει ὁ Ιωαννης τον Ιησυν ἐρχομενον προς αὐτον, και λεγει· ἰδε ὁ ἀμνος τυ θευ, ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν τυ κοσμυ· ἀκοη δε τη περι των κρειττονων προτερον τις παιδευεται, και μετα ταυτα αὐτοπτης αὐτων γινεται. ὁτι μεντοιγε εἰς την μορφωσιν ὠφεληται ὁ Ιωαννης ἀπο του ἐτι μορφυμενυ τυ κυριυ, γενομενυ ἐν τη μητρι προς την Ελισαβετ, τῳ κεκρατηκοτι των εἰρημενων περι τυ, φωνην μεν εἰναι τον Ιωαννην, λογον δε τον Ιησυν, δηλον ἐςαι· μεγαλη γαρ φωνη γινεται ἐν τη Ελισαβετ πληρωθειση πνευματος ἁγιυ δια τον ἀσπασμον της Μαριας, ὡς αὐτη ἡ λεξις παριςησιν ὑτως ἐχυσα· και ἀνεφωνησε κραυγη μεγαλη. δηλον ὁτι ἡ Ελισαβετ, και εἰπεν. ἡ γαρ φωνη τυ ἀσπασμυ της Μαριας γενομενη ἐν τοις ὠσι

της

ur, tum (Bethabara, hoc est) domo instructionis, antum utilitatis a fluvio hauriamus, quantum egenus.

30. *Postero die videt Joannes Jesum venientem ad se.* 'rius Jesu mater, simul atque ipsum concepit, ad oannis matrem, eamque uterum ferentem pergit, uando qui formatur accuratiorem formationem doat ei, qui formabatur, conformem illum efficiens iæ gloriæ, adeo ut ob formam communem, Joanes crederetur esse Christus, & item Christus Joanes esse a mortuis excitus putaretur apud eos, qui on discernunt inter imaginem, & inter eum, qui est ecundum imaginem; nunc autem ipse Jesus post ea, uæ antea accurate examinavimus, testimonia Joanis de ipso, videtur a Baptista veniens ad illum. Sed biter observandum est, quod illic per vocem salutionis Mariæ, quæ pervenit ad aures Elisabeth, exlit Joannes infans in utero matris, tum veluti a ncta Maria sumentis Spiritum sanctum: *Evenit* enim, iquit, *ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, subsivit infans in utero ejus, & repleta est Spiritu sancto Elisabeth, & exclamavit voce magna, & dixit.* Hic auem *Videt Joannes Jesum ad seipsum venientem, & dicit: Ecce ille agnus Dei, qui tollit peccatum mundi:* in rebus tenim præstantibus, per auditum primum quis eruitur, deinde oculatus testis ipsarum rerum fit. Sed rofecto adjuvari Joannem ad formationem a Domiio; qui adhuc cum formaretur perrexit in matre ad Elisabetham, ei perspicuum erit, qui tenuerit, quæ lisseruimus, dum diceremus Joannem esse vocem, esum vero sermonem: magna enim vox fit in Elisabeth repleta Spiritu sancto ob Mariæ salutationem, it lectio ipsa docet hunc in modum habens: *Et exlamavit voce magna*, scilicet Elisabeth, *& dixit.* Vox enim salutationis Mariæ, quæ pervenit ad aures Eli-

 beth,

γαρ τω βαπτισαθαι εἰς Ἰησυν γνωσομεθα ὁτι θεος ζων ἐν ἡμιν ἐςι. κἀκει μεν το πασχα ποιησαντες, ἐν Αἰγυπτω, ἀρχην της ἐξοδυ ποιυνται· παρα δε τω Ἰησυ μετα την διοδον τυ Ἰορδανυ, τη δεκατη τυ πρωτυ μηνος κατεςρατοπεδευσαν ἐν Γαλγαλοις, ὁτε πρωτον ἐδει λαβοντα το προβατον ἐπονομασαι τυς ἐυωχηθησομενυς, μετα το Ἰησυ βαπτισμα. και τη ἀκροτομῳ πετρᾳ ὑπο Ἰησυ οἱ υἱοι Ἰσραηλ, ὁποι ποτε ἀπεριτμητοι ἠσαν των ἐξεληλυθοτων ἐξ Αἰγυπτυ, περιτεμνονται· τον δε ὀνειδισμον της Αἰγυπτυ ἀφελειν κυριος ὁμολογει τῃ ἡμερᾳ τυ εἰς Ἰησυν βαπτισματος, ὁτε Ἰησυς περιεκαθαιρεν τυς υἱυς Ἰσραηλ. γεγραπται γαρ· και εἰπε κυριος τῳ Ἰησυ υἱῳ Ναυη, ἐν τῃ σημερον ἡμερᾳ ἀφειλον τον ὀνειδισμον Αἰγυπτυ ὑφ᾽ ὑμων. τοτε ἐποιησαν οἱ υἱοι Ἰσραηλ το πασχα τῃ τεσσαρεσκαιδεκατῃ ἡμερᾳ τυ μηνος, πολλῳ τυ ἐν Αἰγυπτῳ ἱλαρωτερον, ὁτε και ἐφαγον ἀπο τυ σιτυ της ἁγιας γης ἀζυμα, και νεα τροφη τυ μαννα κρειττονα. ὐ γαρ ὁτε την κατ᾽ ἐπαγγελιαν γην ἀπειληφασι, τοις ἐλαττοσιν αὐτυς ἐςιᾳ θεος· ὐ δε δια τυ τηλικυτυ Ἰησυ ὑποδεεςερυ ἀρτυ τυγχανυσι. το τ᾽ ἐςαι σαφες τῳ την ἀληθη ἁγιαν νοησαντι γην, και την ἀνω Ἱερυσαλημ. δια τυτο και ἐν τῳ αὐτῳ ἐυαγγελιῳ κειται· οἱ πατερες ἐν τῃ ἐρημῳ ἐφαγον το μαννα, και ἀπεθανον· ὁ φαγων τυτον τον ἀρτον, ζησει εἰς τον αἰωνα. το μεν γαρ μαννα εἰ και ἀπο τυ θευ διδοτενος ἀρτος ἠν προκοπης, ἀρτος τοις ἐτι παιδαγωγυμενοις χορηγυμενος, ἀρτος τοις ὑπο ἐπιτροπυς και οἰκονομυς ἁρμονιωτατος. ὁ και ἐν τῃ ἁγιᾳ γῃ νεος ἀπο τυ σιτυ της γης, Ἰησυ προξενυντος, θεριζομενος, ἀλλων μεν κεκοπιακοτων, των δε μαθητων αὐτυ θεριζοντων, ἀρτος ἠν ἐκεινυ ζωτικωτερος, τοις την πατρωαν κληρονομιαν δια την τελειοτητα ἀπολαβειν δυναμενοις ἀποδιδομενος. διοπερ ὁ μεν ἐκεινῳ ἐτι παιδευομενος τῳ ἀρτῳ, τῳ λογῳ θανατον δεξαθαι

δυναται·

esse. Cum enim baptizamur in Jesu, agnoscimus Deum viventem in nobis esse. Et illic quidem (nempe in Ægypto) facientes Pascha, principium exitus faciunt: at vero apud Jesum post transitum Jordanis decima primi mensis castrametati sunt in Galgalis: quando primum oportebat, qui accepisset ovem, convocare convivaturos post baptisma Jesu. Petra autem acutissima circumciduntur filii Israel a Jesu, nimirum quod omnes filii eorum, qui egressi fuerant ex Ægypto, incircumcisi essent, & opprobrium Ægypti fatetur Dominus se auferre in die baptismatis in Jesu, quando Jesus undequaque purificavit filios Israel. Scriptum est enim: *Et dixit Dominus ad Jesum filium Nave: In die hac devolvi a vobis probrum Ægypti.* Tunc fecerunt filii Israel pascha quartadecima die mensis, longe quam in Ægypto hilarius, quando etiam comederunt e frumento terræ sanctæ azyma, & novum cibum meliorem manna. Neque enim cum terram promissionis acceperint, vilioribus cibat eos Deus: neque duce tali Jesu inferiorem panem assequuntur. Hoc etiam perspicuum erit consideranti veram sanctamque terram, nimirum supernam Jerusalem. Hanc ob causam in illo etiam Evangelio illud ponitur: *Patres vestri in deserto manducaverunt manna, & mortui sunt. Qui hunc vero panem manducaverit, is victurus est in æternum.* Manna etenim illud, etiamsi erat panis a Deo datus, erat tamen panis profectus, & augmenti, his suppeditatus, qui etiamnum indigerent pædagogis, eratque panis convenientissimus his, qui sub tutoribus & curatoribus erant. At vero panis recens demessus, mediatore Jesu, in terra sancta e frumento terræ (ea quæ alii laboraverunt metentibus ipsius discipulis) illo pane longe vitalior erat: qui distribuitur iis, qui recipere possunt paternam hæreditatem propter perfectionem. Quocirca, qui etiamnum illo pane eruditur & instituitur, rationabiliter mortem

suscipere

δυναται· ὁ δε φθασας ἐπι τον μετ' ἐκεινον ἀρτον φαγων αὐτον, ζησεται εἰς τον αἰωνα. ταυτα δε παντα οὐκ ἀκαιρως οἰμαι παρατεθεισθαι του παρα τῳ Ιορδανῃ βαπτισματος, ἐν Βηθαρᾳ ὑπο Ιωαννου γινομενου, ἐξεταζομενου.

Ετι δε και τουτο παρατηρητεον ὁτι μελλων ἀναλαμβανεσθαι Ηλιας ἐν συσσεισμῳ, ὡς εἰς τον οὐρανον, λαβων την μηλωτην αὐτου, και εἰλησας ἐπαταξε το ὑδωρ, ὁπερ διηρεθη ἐνθα και ἐνθα, και διεβησαν ἀμφοτεροι, δηλονοτι αὐτος και ὁ Ελισαιος· ἐπιτηδειοτερος γαρ προς το ἀναληφθηναι γεγενηται ἐν τῳ Ιορδανῃ βαπτισαμενος, ἐπει την δι' ὑδατος παραδοξοτεραν διαβασιν βαπτισμα, ὡς προπαρεθεμεθα, ὠνομασεν ὁ Παυλος. δια τον αὐτον δη τουτον Ιορδανην χωρει ὁ βεβουληται χαρισμα δια Ηλιου ὁ Ελισαιος λαβειν, εἰπων· γενηθητω δη διπλα ἐν πνευματι σου ἐπ' ἐμε. και ταχα δια τουτο διπλουν ἐλαβε το χαρισμα ἐν πνευματι Ηλιου ἐφ' ἑαυτον, ἐπει δις διηλθε τον Ιορδανην, ἁπαξ μεν μετα του Ηλιου, δευτερον δε ὁτε λαβων την μηλωτην του Ηλιου ἐπαταξε το ὑδωρ, και εἰπε· που ὁ Θεος Ηλιου ἀφφω; και ἐπαταξε τα ὑδατα, και διειλεν ἐνθα και ἐνθα.

Εαν δε τις προσκοπτῃ τῳ, ἐπαταξε το ὑδωρ, δια τα παραδεδομενα ἡμιν περι του Ιορδανου, ὁς τυπος ἠν του την καταβασιν ἡμων καταβαντος λογου, λεκτεον ὁτι παρα τῳ ἀποστολῳ σαφως, ἡ πετρα Χριστος ἠν, ἡτις τῃ ῥαβδῳ δις πλησσεται, ἱνα δυνηθωσι πιειν ἀπο της πνευματικης ἀκολουθουσης πετρας. ἐστιν οὐν τις και ἀγαπωντων πληγη ἐν τῃ ἐπαπορησει, πριν μαθειν το ζητουμενον, τα ἐναντια προφερομενων τῳ του λογου συμπερασματι, ὠν ἀπαλλαττων ἡμας ὁ θεος, ὁπου μεν διψωσι διδωσι ποτον· ὁπου δε το ἀβατον ἡμιν και ἀχωρητον δια το βαθος διοδευτον, τῃ διαιρησει του λογου παρασκευαζει των πλειστων τῳ διαιρετικῳ λογῳ ἡμιν σαφηνιζομενων.

suscipere potest: at vero qui pertigerit ad panem illo posteriorem, maducaveritque ipsum, is profecto in æternum vivet. Hæc autem omnia non intempestive apposita fuisse reor, inquirentes de Joannis baptismate, quod efficiebatur a Joanne apud Jordanem in Bethabara.

27. Sed hoc etiam observandum est, quod Elias subvehendus turbine in cœlum, acceptum pallium suum involvens, percusserit aquam, quæ huc, & huc divisa est; & transierunt ambo, ipse scilicet, & Elisæus: aptior enim, qui subveheretur, factus est, baptizatus in Jordane, quoniam transitum per aquam admirabiliorem, vocavit Paulus, ut superius posuimus, baptisma. Propter hunc igitur ipsum Jordanem capit Elisæus per Eliam donum illud, quod cupierat accipere dicens: *Sit, quæso, duplex portio spiritus tui super me.* Et fortassis hanc ob causam duplex accepit donum in spiritu Eliæ super se ipsum, quoniam bis transivit Jordanem: semel quidem cum Elia, secundo autem cum accepto pallio Eliæ *percussit aquam: Et dixit: Ubi est Deus Eliæ etiam ipse? Et percussit aquas, & divisit huc, & huc.*

28. At si quis offendatur hoc dicto, *Percussit aquam,* propter ea, quæ superius a nobis sunt tradita de Jordane, nempe quod Jordanis figura fuerit sermonis filii Dei, qui humilem se reddidit æque ac nos: dicendum est perspicuum esse apud Apostolum, quod Christus sit petra, quæ bis percutitur virga, ut bibere possint e spirituali sequente eos petra. Est igitur ille verbero, qui in dubitatione, antequam discat quod quæritur, contraria profert sermonis conclusioni, a quibus liberans nos Deus interdum quidem sitientibus dat potum, interdum vero quod invium nobis, & imperceptibile est propter profunditatem, pervium illud præparat divisione sermonis, cum quamplurima ex ratione dividendi nobis manifestentur.

νιζομενων. ἐτι δε εἰς το παραδεξασθαι την περι τυ ποτιμωτατυ και χαριϛικωτατυ Ιορδανυ ἑρμηνειαν, χρησιμον παραθεσθαι τον τε ἀπο της λεπρας καθαριζομενον Ναιμαν τον Συρον, και τα λεγομενα περι των παρα τοις πολεμιοις της θεοσεβειας ποταμων. περι μεν ὐν Ναιμαν γεγραπται ὁτι ἠλθεν ἱππῳ, και ἁρματι, και ἐϛη ἐπι θυραις οἰκυ Ελισαιε, και ἀπεϛειλεν Ελισαιε ἀγγελον προς αὐτον, λεγων· πορευθεις λυσαι ἑπτακις ἐν τῳ Ιορδανῃ, και ἐπιϛρεψει ἡ σαρξ συ σοι και καθαριθησῃ. ὁτε και θυμυται Ναιμαν ὐ νοων ὁτι ὁ Ιορδανης ἡμων ἐϛιν ὁ ἀπολυων τυς δια την λεπραν ἀκαθαρτυς της ἀκαθαρσιας, και ἰωμενος, ὐχι δε ὁ προφητης· προφητυ γαρ ἐργον πεμψαι ἐπι το θεραπευον. μη συνιεις τοινυν το τυ Ιορδανυ μεγα μυϛηριον ὁ Ναιμαν φησιν· ἰδυ δη ἐλεγον ὁτι παντως ἐξελευσεται προς με, και ϛησεται, και ἐπικαλεσεται ἐν ὀνοματι κυριυ θευ αὐτυ, και ἐπιθησει την χειρα αυτυ ἐπι τον τοπον, και ἀποσυναξει το λεπρον· το γαρ ἐπιθειναι την χειρα τῃ λεπρᾳ, και καθαρισαι μονυ τυ κυριυ μυ Ιησυ ἐργον ἠν, ὐ μονον εἰποντος τῳ μετα πιϛεως ἀξιωσαντι, ἐαν θελῃς, δυνασαι με καθαρισαι, το· θελω, κασαρισθητι. προς γαρ τῳ λογῳ, και ἡψατο αὐτυ, και ἐκαταρισθη ἀπο της λεπρας αὐτυ. ἐτι δη πλανωμενος ὁ Ναιμαν, και ὐχ ὁρων ὁσον ἀπολειπονται οἱ ἑτεροι τυ Ιορδανυ ποταμοι προς θεραπειαν των πεπονθοτων, ἐπαινει τυς της Δαμασκυ ποταμυς Αρβανα και Φαρφα, λεγων· ὐχι ἀγαθος Αρβανα και Φαρφα ποταμοι Δαμασκυ περι παντα τα ὑδατα Ισραηλ; ὐχι πορευθεις, λυσομαι ἐν αὐτοις, και καταρισθησομαι; ὡσπερ γαρ ὐδεις ἀγαθος εἰ μη εἱς ὁ θεος ὁ πατηρ, ὑτως ἐν ποταμοις ὐδεις ἀγαθος εἰ μη ὁ Ιορδανης, και λεπρας ἀπαλλαξαι δυναμενος τον μετα πιϛεως την ψυχην λυομενον εἰς τον Ιησυν. οἰμαι δε δια τυτον κλαιειν ἀναγεγραφθαι πασι τοις Βαβυλωνος ποταμοις καθεζομενυς τυς μνησθεντας της Σιων. ἀλλων γαρ ὑδατων γευσαμενοι μετα τον ἁγιον Ιορδανην οἱ δια

την

tur. Ad hæc ut admittamus interpretationem de potabilissimo, & gratiarum pleno Jordane, utile nobis erit apponere Naaman illum Syrum a lepra mundatum, & quæ dicuntur de fluminibus apud hostes cultus divini. Atque de Naaman quidem scriptum est, quod venerit cum equitatu, & curru, & steterit ante fores domus Elisæi, quodque miserit Elisæus nuncium ad illum, dicens: *Profectus lavare in Jordane septies, & restituetur tibi caro tua, & mundaberis.* Quando etiam commovetur indignatione Naaman non intelligens, quod Jordanis noster is sit, qui immundos ob lepram liberat ab immunditia, sanatque, non ille Propheta; quandoquidem Prophetæ officium est mittere ad illud, quod sanitatem affert. Non intelligens igitur Jordanis magnum mysterium Naaman inquit: *En quidem cogitaram: Omnino exibit ad me, & stans invocabit nomen Domini Dei sui, imponetque manum suam ad locum & curabit lepram.* Etenim manum lepræ imponere, & curare solius Domini mei Jesu officium est, qui non tantum dixit cum fide pronuncianti: *Si vis, potes me mundare; Volo, mundus esto:* præterquam quod enim loquutus est, tetigit etiam eum, & mundatus fuit a lepra sua. Errans etiam Naaman, nec videns quantum cæteri fluvii Jordane sint inferiores, quantum attinet ad curandum eos, qui morbo affecti sunt, laudat Damasci fluvios, Arbana & Pharpha, dicens: *An non bonus est Arbana, & Pharpha fluvii Damasci præ omnibus aquis Israelis? Nonne profectus lavabor in eis & mundabor?* Ut enim nullus bonus, nisi unus, nempe Deus pater, sic inter fluvios nullus est bonus, nisi Jordanis, etiam a lepra liberare valens eum, qui cum fide lavat animam in Jesu. Proinde meum est judicium, scriptum fuisse omnes sedentes super flumina Babylonis propter hunc flere, memoria repetentes Sion. Deducti enim ob vitium in captivitatem, cum alias degustassent aquas

την κακιαν αἰχμαλωτευθεντες, εἰς ὑπομνησιν και ποθην ἐρχονται τȣ οἰκειȣ και σωτηριȣ ποταμȣ. διοπερ ἐπι των ποταμων Βαβυλωνος, φασιν, ἐκει ἐκαθισαμεν· και δηλον ὁτι δια το μη δυνασθαι ϛηναι, και ἐκλαυσαμεν. και ὁ Ιερεμιας δε ἐπιπλησσει τοις θελȣσιν Αἰγυπτιον ὑδωρ πιειν, και καλειπȣσι το ἐξ ȣρανȣ καταβαινον, και ἐπωνυμον της καταβασεως τυγχανον, τον Ιορδαννη, λεγων· τι σοι και τῃ ὁδῳ Αἰγυπτȣ τȣ πιειν ὑδωρ Γηων, και τȣ πιειν ὑδωρ ποταμων; ἠ, ὡς το Εβραικον ἐχει, τȣ πιειν ὑδωρ Σιων, περι ȣ̓ ȣ̓ νυν προκειται λεγειν.

Οτι δε ȣ̓ περι αἰσθητων ποταμων ὁ προηγȣμενος λογος ἐϛι τῳ ἐν τοις θεοπνευϛοις γραφαις λαλȣντι πνευματι, και ἀπο των ἐν τῳ Εζεκιηλ ἐπι Φαραω βασιλεα Αἰγυπτȣ προφητευομενων ἐϛιν ȣ̓τως ἰδειν ἐχοντων· ἰδȣ ἐγω ἐπι σε, Φαραω, βασιλευ Αἰγυπτȣ, τον δρακοντα τον μεγαν, τον ἐγκαθημενον ἐν μεσῳ ποταμων, αὐτον λεγοντα· ἐμοι εἰσιν οἱ ποταμοι, και ἐγω ἐποιησα αὐτȣς, και ἐγω δωσω παγιδας εἰς τας σιαγονας σȣ, και προσκολλησω τȣς ἰθχυας τȣ ποταμȣ προς τας πτερυγας σȣ, και ἀναξω σε ἐκ μεσȣ τȣ ποταμȣ σȣ, και παντας τȣς ἰχθυας τȣ ποταμȣ, και καταβαλω σε ἐν ταχει, και παντας τȣς ἰχθυας τȣ ποταμȣ ἐπι προσωπȣ τȣ πεδιȣ σȣ πεσῃ, και ȣ̓ μη συναχθῃς, και ȣ̓ μη περιϛαλῃς. ποιος γαρ σωματικος δρακων ἐν τῳ σωματικῳ της Αἰγυπτȣ ποταμῳ ὀφθεις ἱϛορηται ποτε; ἀλλα μηποτε χωριον ἐϛι τȣ ἐχθρȣ ἡμων δρακοντος ὁ της Αἰγυπτȣ ποταμος, μηδε παιδιον ἀποκτειναι Μωσεα δυνηθεις. ὡσπερ δε δρακων ἐν τῳ Αἰγυπτιῳ ἐϛι ποταμῳ, ȣ̓τως ὁ θεος ἐν τῳ εὐφραινοντι την πολιν τȣ θεȣ ποταμῳ, ὁ πατηρ γαρ ἐν τῳ υἱῳ. δια τȣτο οἱ γενομενοι ἐν αὐτῳ ἐπι τῳ λȣσασθαι, τον ὀνειδισμον ἀποτιθενται της Αἰγυπτȣ, και ἐπιτηδειοτεροι προς το ἀναλαμβανεσθαι γινονται, και ἀπο της μιαρωτατης λεπρας καθαριζονται, και διπλασιασμον χωρȣσι χαρισματων, και ἑτοιμοι προς πνευματος ἁγιȣ παραδοχην γινονται, ἀλλῳ ποταμῳ ȣ̓κ ἐφιπταμενης της πνευματικης περιϛερας. διοπερ θεοπρεπεϛερον

νοησαντες

post sanctum Jordanem, in memoriam desideriumque veniunt proprii & salutaris fluvii. Propterea de fluviis Babylonis inquiunt: *Illic sedimus* (nimirum stare nequeuntes) *& flevimus*. Quando etiam Jeremias minatur volentibus Ægyptiam aquam bibere, & relinquentibus aquam e cœlo descendentem, & descensus agnomen habentem Jordanem, dicens: *Nunc igitur quid est tibi in via Ægypti, ut bibas aquam Geon, & ut bibas aquam fluviorum?* vel, ut Ebraicum habet, *bibere aquam Seòr*, de qua nunc propositum non est dicere.

29. Quod autem non de his fluminibus, quæ sensu percipiuntur, præcipuus sit sermo Spiritui loquenti in Scripturis a Deo inspiratis, id licet etiam cernere ex his, quæ ab Ezechiel prophetantur ad Pharaonem regem Ægypti, (quæ sic habent: *En ego ad te, o Pharao, Rex Ægypti,) draconem magnum, sedentem in medio fluviorum, te ipsumque alloquentem: Mihi sunt fluvii, & ego feci eos, & dabo laqueos in maxillas tuas: & adglutinabo pisces fluvii (cum pennis tuis, teque e medio flumine tuo reducam, & omnes pisces fluminis,) & dejiciam te celeriter: & omnes pisces fluvii coram facie terræ tuæ cadent, & non congregaberis, & non ornaberis.* Quem serpentem corporalem, in corporali Ægypti fluvio visum fuisse prodiderunt unquam historiæ? Proinde vide ne forte fluvius Ægypti locus sit draconis inimici nostri: qui ne Mosen quidem puerum interficere quivit. Ut autem draco est in Ægypti fluvio, sic Deus est in fluvio lætificante civitatem Dei, nam Pater est in Filio. Hanc ob causam qui ad ipsum pergunt, ut laventur, probrum deponunt ex Ægypto ductum aptioresque fiunt, ut subvehantur & mundantur a lepra duplicationemque donorum accipiunt, atque etiam fiunt ad Spiritus sancti receptionem parati, nimirum ad aliud flumen non advolante columba. Quam ob rem magnificentius considerato Jordane, ipsiusque lavacro, ac Jesu, qui in ipso lava-

νοησαντες τον Ιορδανην, και το ἐν αὐτῳ λυτρον, και τον Ιησυν ἐν αὐτῳ λυομενον, και τον της κατασκευης οἰκον, ὁσον δεομεθα της τοιαυτης ὠφηλειας ἀπο τυ ποταμυ ἀρυσωμεθα.

Τῃ ἐπαυριον βλεπει τον Ιησυν ἐρχομενον προς αὐτον. Προτερον ἡ μητηρ τυ Ιησυ, ἁμα τῳ συλλαβειν αὐτον, τῃ μητρι τυ Ιωαννυ και αὐτῃ ἐγκυμονι τυγχανυσῃ, ἐπεδημει, ὁτε μορφυμενος τῳ μορφυμενῳ ἀκριβεστερον την μορφωσιν χαριζεται, συμμορφον ἐνεργων αὐτον γινεσθαι τῃ δοξῃ αὐτυ, ὡςε δια το κοινον της μορφης Ιωαννην τε Χριςον ὑπονοεισθαι τυγχανειν, και Ιησυν Ιωαννην ἀναςαντα ἐκ νεκρων νομιζεσθαι, παρα τοις μη διακρινυσι την εἰκονα ἀπο τυ κατα την εἰκονα· νυν δη ὁ Ιησυς μετα τα προεξετασθεντα μαρτυρια Ιωαννου περι αὐτυ, αὐτος βλεπεται ὑπο τυ Βαπτιςυ ἐρχομενος προς αὐτον. παρατηρητεον δε ὁτι ἐκει μεν δια την τυ Μαριας ἀσπασμυ φωνην ἐληλυθυιαν εἰς τα ὠτα της Ελισαβετ, σκιρτᾳ το βρεφος Ιωαννης ἐν τῃ κοιλιᾳ της μητρος, τοτε, ὡς ἀπο της γης, λαμβανυσης πνευμα ἁγιον· ἐγενετο γαρ, φησιν, ὡς ἡκυσε τον ἀσπασμον της Μαριας ἡ Ελισαβετ, ἐσκιρτησε το βρεφος ἐν τῃ κοιλιᾳ αὐτης, και ἐπλησθη πνευματος ἁγιυ ἡ Ελισαβετ, και ἀνεφωνησε κραυγῃ μεγαλῃ, και εἰπεν. ἐνθα δε βλεπει ὁ Ιωαννης τον Ιησυν ἐρχομενον προς αὐτον, και λεγει· ἰδε ὁ ἀμνος τυ Θευ, ὁ αἰρων την ἀμαρτιαν τυ κοσμυ· ἀκοῃ δε τῃ περι των κρειττονων προτερον τις παιδευεται, και μετα ταυτα αὐτοπτης αὐτων γινεται. ὁτι μεντοιγε εἰς την μορφωσιν ὠφεληται ὁ Ιωαννης ἀπο του ἐτι μορφυμενυ τυ κυριυ, γενομενυ ἐν τῃ μητρι προς την Ελισαβετ, τῳ κεκρατηκοτι των εἰρημενων περι τυ, φωνην μεν εἰναι τον Ιωαννην, λογον δε τον Ιησυν, δηλον ἐςαι· μεγαλη γαρ φωνη γινεται ἐν τῃ Ελισαβετ πληρωθεισῃ πνευματος ἁγιυ δια τον ἀσπασμον της Μαριας, ὡς αὐτη ἡ λεξις παριςησιν ὑτως ἐχυσα· και ἀνεφωνησε κραυγῃ μεγαλῃ. δηλον ὁτι ἡ Ελισαβετ, και εἰπεν. ἡ γαρ φωνη τυ ἀσπασμυ της Μαριας γενομενη ἐν τοις ὠσι

της

tur, tum (Bethabara, hoc est) domo instructionis, tantum utilitatis a fluvio hauriamus, quantum egemus.

30. *Postero die videt Joannes Jesum venientem ad se.* Prius Jesu mater, simul atque ipsum concepit, ad Joannis matrem, eamque uterum ferentem pergit, quando qui formatur accuratiorem formationem donat ei, qui formabatur, conformem illum efficiens suæ gloriæ, adeo ut ob formam communem, Joannes crederetur esse Christus, & item Christus Joannes esse a mortuis excitus putaretur apud eos, qui non discernunt inter imaginem, & inter eum, qui est secundum imaginem; nunc autem ipse Jesus post ea, quæ antea accurate examinavimus, testimonia Joannis de ipso, videtur a Baptista veniens ad illum. Sed obiter observandum est, quod illic per vocem salutationis Mariæ, quæ pervenit ad aures Elisabeth, exsilit Joannes infans in utero matris, tum veluti a sancta Maria sumentis Spiritum sanctum: *Evenit* enim, inquit, *ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, subsilivit infans in utero ejus, & repleta est Spiritu sancto Elisabeth, & exclamavit voce magna, & dixit.* Hic autem *Videt Joannes Jesum ad seipsum venientem, & dicit: Ecce ille agnus Dei, qui tollit peccatum mundi:* in rebus etenim præstantibus, per auditum primum quis eruditur, deinde oculatus testis ipsarum rerum fit. Sed profecto adjuvari Joannem ad formationem a Domino; qui adhuc cum formaretur perrexit in matre ad Elisabetham, ei perspicuum erit, qui tenuerit, quæ disseruimus, dum diceremus Joannem esse vocem, Jesum vero sermonem: magna enim vox fit in Elisabeth repleta Spiritu sancto ob Mariæ salutationem, ut lectio ipsa docet hunc in modum habens: *Et exclamavit voce magna*, scilicet Elisabeth, *& dixit.* Vox enim salutationis Mariæ, quæ pervenit ad aures Eli-

της Ελισαβετ, ἐπληρωσε τον Ιωαννην ἑαυτης· διοπερ σκιρτᾳ ὁ Ιωαννης, και οἱονει ςομα τε ὑιε, και προφητις ἡ μητηρ γινεται, αναφωνεσα κραυγῃ μεγαλῃ, και λεγεσα· ευλογημενη συ ἐν γυναιξι, και ευλογημενος ὁ καρπος της κοιλιας σε. ἡδη ἐν δυναται δηλος ἡμιν γινεσθαι και ἡ μετα σπεδης πορεια της Μαριας εἰς την ὀρεινην, και ἡ εἰσοδος εἰς τον οἰκον Ζαχαριε, και ὁ ἀσπασμος ὀν ἀσπαζεται την Ελιςαβετ. ἱνα γαρ μεταδῳ ἀφ' ἡς ἐχει, ἐξ ἑ συνειληφε, δυναμεως τῳ Ιωαννῃ ἐτι ἐν τῃ μητρᾳ τυγχανοντι της μητρος ἡ Μαριαμ, και αὐτῳ μεταδωσοντι τῃ μητρι ἀφ' ἡς ἐλαβε χαριτος προφητικης ταυτα παντα γινεται. και ευλογωτατα γε ἐν τῃ ὀρεινῃ ἀι τοιαυται οἰκονομιαι ἐπιτελεῖται, ἑδενος μεγαλε χωρεμενε ὑπο των δια την ταπεινοτητα κοιλαδων κληθησομενων. και ἐνθα δε ἐν μετα τας Ιωαννε μαρτυριας, πρωτην μεν την ὑπο κεκραγοτος λεγομενην, και θεολογεντος· δευτεραν δε προς τες ἱερεις και λευιτας, τους ἀπο Ιεροσολυμων ὑπο Ιεδαιων ἀπεςαλμενες· και τριτην την προς τες ἐκ των Φαρισαιων πικροτερον ἐρωτησαντας, Ιησες ἡδη βλεπεται ὑπο τε μαρτυρησαντος, ἐρχομενος προς αὐτον ἐτι προκοπτοντα και βελτιονα γινομενον· ἡς προκοπης και βελτιωσεως συμβολον ἡ ὠνομασμενη αὐριον· οἱονει γαρ ἐν ἑξης φωτισμῳ, και δευτερᾳ ἡμερᾳ παρα τα προτερον ὁ Ιησες ἐρχεται, ἐ μονον γινοσκομενος ὡς μεσος ἑςηκος και των ἐκ εἰδοτων, ἀλλ' ἡδη και ὁρωμενος ἡκων τῳ ταυτα προτερον ἀπεφηναμενῳ. πρωτῃ ἐν ἡμερᾳ ἀι μαρτυριαι γινονται. και δευτερᾳ Ιησες προς Ιωαννην ἐρχεται. τριτῃ δε ἑςως ὁ Ιωαννης μετα δυο μαθητων, ἐνιδων Ιησε περιπατεντι εἰπων το· ἰδε ὁ ἀμνος τε θεε, προτρεπει τες παροντας ἀκολεθησαι τῳ υἱῳ τε θεε. και τεταρτῃ θελησας ἐξελθειν εἰς την Γαλιλαιαν ὁ ἐξελθων ζητησαι το ἀπολωλος, ευρισκει Φιλιππον, και λεγει αὐτῳ· ἀκολεθει μοι.

ſabeth, replevit Joannem ſe ipſa; quam ob cauſam ſubſilit Joannes, materque veluti os filii, & Propheteſſa efficitur, voce magna exclamans, ac dicens: *Benedicta tu inter mulieres, & benedictus ille fructus ventris tui.* Jam vero a nobis aperte perſpici poteſt tum Mariæ iter ad montana cum feſtinatione, tum ingreſſus in domum Zachariæ, ac deinde ſalutatio, qua ſalutat Eliſabeth. Hæc enim omnia eveniunt, ut Maria faciat participem Joannem (etiamnum in utero matris exiſtentem) ejus potentiæ, quam habet ab eo, quem conceperat, qui quidem Joannes & ipſe participem facturus erat matrem illius gratiæ propheticæ, quam acceperat. Et decentiſſime profecto in montana tales diſpenſationes perficiuntur, cum nihil magni capi poſſit ab his hominibus, qui valles ob humilitatem vocandi ſunt. Ideo hoc in loco poſt Joannis teſtimonia; primum quidem quod dicitur a Joanne clamante ac theologum agente; alterum vero ad Sacerdotes & Levitas ab Hieroſolymis a Judæis miſſos; tertium ad eos, qui ex Phariſæis exiſtentes acerbius interrogarunt, Jeſus jam videtur ab eo, qui teſtimonium perhibuerat venienti ad ſe, adhuc proficientem melioremque evadentem; cujus profectus, & ad meliora grogreſſus, nota eſt ea dies, quæ poſtera dicitur; veluti enim in ſequenti illuminatione, & in poſtera die propter ea, quæ præceſſerant, Jeſus venit, non tantum ignotus (tanquam qui in medio ſteterit etiam neſcientium) ſed jam etiam veniens conſpicuus ei, qui hæc antea annunciarat. Prima ergo die teſtimonia fiunt. Altera Jeſus ad Joannem venit. Tertia autem Joannes (cum ſtaret cum duobus diſcipulis, intuitusque eſſet Jeſum ambulantem, ac dixiſſet: *Ecce agnus ille Dei*) præſentes admonet, uti ſequantur filium Dei. Jam in quarta die, cum exire vellet in Galilæam, ille, qui exiit ad quærendum quod perierat, *invenit Philippum, & dicit ei: Sequere me.* Die

 vero

μοι. τη δε απο της τεταρτης, ητις εϛιν εκτη των αρχηθεν ημιν κατειλεγμενων, ο γαμος γινεται εν Κανα της Γαλιλαιας, περι ε εισομεθα γενομενοι κατα τον τοπον. παρατηρητεον δε ετι και τετο, οτι η διαφερεσα Μαρια προς την υποδεεϛεραν Ελισαβετ ερχεται, και ο υιος τε θεε προς τον Βαπτιϛην, δι ων εις το αοκνον προς το ωφελειν τες ηττονας, και μετριοτητα ωφελεμεθα.

Επει δε παρα τω μαθητη Ιωαννη, ποθεν προς τον Βαπτιϛην Ιωαννην ο σωτηρ ερχεται, ε λεγεται, τετο μανθανομεν απο τε Ματθαιε γραψαντος· τοτε παραγινεται ο Ιησες απο της Γαλιλαιας επι τον Ιορδανην, προς τον Ιωαννην, τε βαπτισθηναι υπ' αυτε. ο δε Μαρκος και τον τοπον της Γαλιλαιας προσεθηκεν ειπων. και εγενετο εν εκειναις ταις ημεραις ηλθεν Ιησες απο Ναζαρετ της Γαλιλαιας, και εβαπτισθη εις τον Ιορδανην υπο Ιωαννε. Λεκας δε τον μεν τοπον απεσιωπησεν οθεν ο Ιησες ερχεται, παραχωρησας τοις ειρηκοσι τον λογον, οπερ δε απ' εκεινων ε μεμαθηκαμεν, αυτος ημας διδασκει, ως αρα μετα το βαπτισμα αυτω ανερχομενω ανεωχθη ο ερανος, και κατεβη το αγιον πνευμα σωματικω ειδει, ως περιϛερα. παλιν το Ιωαννην διακεκωλυκεναι τον κυριον λεγοντα τω σωτηρι· εγω χρειαν εχω υπο σε βαπτισθηναι, και συ ερχη προς με, τω Ματθαιω ειρηκοτι εδεις προσεθηκεν, ινα μη ταυτολογωσι, και το υπο τε κυριε δε προς αυτον ειρημενον αφες αρτι, ετω γαρ πρεπον εϛιν ημιν πληρωσαι πασαν δικαιοσυνην, μονος ανεγραψεν ο Ματθαιος.

Και λεγει· ιδε ο αμνος τε θεε ο αιρων την αμαρτιαν τε κοσμε. Πεντε ζωων προσφερομενον επι το θυσιαϛηριον, τριων μεν χερσαιων, πτηνων δε δυο, αξιον μοι ζητειν φαινεται τι δη ποτε υπο τε Ιωαννε ο σωτηρ αμνος λεγεται, και εδεν των λοιπων· αλλα και επι των χερσαιων καθεκαϛον τριων ηλικιων προσαγομενων, απο τε γενες των προβατων τον αμνον ωνομασε. πεντε δε ζωα ταυτα εϛι, μοσχος, προβατον, αιξ, τριγων, περιϛερα. και γ'

ηλικιαι

vero tertia post quartam, quæ sexta est in earum numero, quas a principio recensuimus, nuptiæ fiunt in Cana Galilææ, de quibus videbimus cum ad locum hunc perveneramus. Illud etiam obiter observandum, quod Maria illa præstantior venit ad Elisabeth inferiorem, & filius Dei ad Baptistam, ex quibus id utilitatis capimus, ut impigri simus ad ferendam opem inferioribus, & ad mediocritatem conservandam.

31. Quoniam autem apud Joannem discipulum, unde ad Baptistam Joannem veniat Servator, non dicitur, hoc discimus ex his, quæ Matthæus scripsit: *Tunc advenit Jesus a Galilæa ad Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab illo.* At Marcus etiam locum Galilææ addidit dicens: *Et evenit in diebus illis, ut veniret Jesus a Nazareth Galilææ, & baptizaretur a Joanne in Jordane.* Porro lucas locum quidem reticuit, unde Jesus advenit, prætermittendo, quæ alii scripserant, sed quod ab illis non didicimus, ipse nos docet, quod nempe post baptismum ascendenti ipsi apertum est cœlum, & descendit Spiritus sanctus corporea specie, sicut columba. Rursus dicente Matthæo, Dominum prohibitum a Joanne dicente Servatori: *Mihi opus est, ut abs te baptizer, & tu venis ad me*, nullus quidpiam addidit, ne eadem repeterent. Quin etiam [quod ei a Domino responsum est: *Sine modo: sic enim decet nos implere*] *omnem justitiam*, solus scribit Matthæus.

32. *Et dicit: Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi.* Jam vero cum quinque animalia offerantur super altare, terrestria tria, alata duo, quæsitu dignum mihi videtur, cur tandem a Joanne Servator dicatur Agnus, & nullum cæterorum; atque etiam, cur agnum ex genere ovium appellarit, cum animalia hæc terrestria in unaquaque trium ætatum offerantur. Quinque autem animalia hæc sunt, vitulus, ovis, capra, turtur & columba. Sunt etiam ætates cujus-

ἡλικιαι ἑκαςου των χερσαιων αὑται, μοσχος, βους, μοσχαριον, κριος, ἀμνος, ἀρνιον, τραγος, αἰξ, ἐριφος· πτηνων δε, περιςερων μεν ζευγος νεοσσων μονων, τρυγονων ζευγος τελειον. ζητητεον ουν τῳ βουλομενῳ ἀκριβως τον περι των θυσιων πνευματικον καταλαβειν λογον, τινων ἐπουρανιων ὑποδειγματι και σκιᾳ ταυτ᾽ ἐγινετο, και ἑκαςον των ζωων ἐπι τινι νομοτεθει ὁ λογος θυεσθαι, και ἰδιᾳ συνακτεον τα περι του ἀμνου. ὁτι δε ὁ περι των θυσιων λογος περι τινων ουρανιων μυςηριων νοεισθαι ὀφειλει, φησι που ὁ ἀποςολος· οἱ τινες ὑποδειγματι, και σκιᾳ λατρευουσι των ἐπουρανιων· και παλιν· ἀναγκη ουν τα μεν ὑποδειγματα των ἐν τοις ουρανοις τουτοις καθαριζεσθαι· αὐτα δε τα ἐπουρανια κρειττοσι θυσιαις παρα ταυτας. το δε καθ᾽ ἐνδυνηθηναι τουτων εὑροντα ἐκλαβειν την δια Ιησου Χριςου γεγενημενην του πνευματικου νομου (ἡ ἀληθεια σφοδρα μειζων τυ χανουσα της ἀνθρωπινης φυσεως), ουδενος ἀλλου ἐργον ἡ του τελειου ἐςι, του δια την ἑξιν τα αἰσθητηρια γεγυμνασμενα ἐχοντος προς διακρισιν καλου τε και κακου, δυναμενου ἀπο διαθεσεως ἀληθευουσης εἰπειν· σοφιαν δε καλουμεν ἐν τοις τελειοις. και ἀληθως ἐπι τουτων ἐςιν εἰπειν, και των τουτοις παραπλησιων, ἡν ουδεις των ἀρχοντων τουτου του αἰωνος ἐγνωκε.

Πλην τον ἀμνον ἐν ταις θυσιαις του ἐνδελεχισμου εὑρισκομεν προφερομενον. ουτω δε γεγραπται· και ταυτα ἐςιν, ἁ ποιησεις ἐπι του θυσιαςηριου· ἀμνους ἐνιαυσιους ἀμωμους δυο την ἡμεραν ἐπι το θυσιαςηριον ἐνδελεχος, καρπωμα ἐνδελεχισμου. τον ἀμνον τον ἑνα ποιησεις το πρωϊ, και τον ἀμνον τον δευτερον ποιησεις το δειλινον· και δεκατον σεμιδαλεως πεφυραμενης ἐλαιῳ κεκομμενῳ τῳ τεταρτῳ του εἰν οἰνου τῳ ἀμνῳ τῳ ἑνι. και τον ἀμνον τον δευτερον ποιησεις το δειλινον, κατα την θυσιαν την πρωτην, και κατα την σπονδην αὐτου. ποιησεις ὀσμην εὐωδιας, καρπωμα κυριῳ, θυσιαν ἐνδελεχισμου εἰς τας γενεας ὑμων, ἐπι θυραις της σκηνης του μαρτυριου ἐναντι κυριου, ἐν οἱς γνωσθησομαι σοι ἐκει, ὡςε λαλησαι σοι.

και

libet animalis terrestris hæ tres, vitulus, bos, vitellus, aries, agnellus, agnus, hircus, capra, hædus; alatorum vero, columbarum quidem jugum, sed id tantum pullorum, & turturum jugum perfectum. Inquirendum ergo est ei, qui accurate spiritualem rationem victimarum comprehendere voluerit, quorum cœlestium exemplari, & umbra hæc fiebant: itemque quanam ratione sanciat sermo unumquodque animal sacrificari: privatimque colligenda sunt, quæ de agno dicuntur. Quod autem sermo victimarum intelligendus sit de quibusdam mysteriis cœlestibus, docet Apostolus dicens: *Qui exemplari & umbra cœlestium deserviunt*: & rursum: *Necesse ergo est, ut exemplaria rerum, quæ sunt in cœlis, hisce rebus purificentur; ipsa vero cœlestia mundentur victimis præ his potioribus.* Cæterum in his singulis victimam Legis spiritualis per Christum factam posse invenire & enarrare (veritas major, quam pro captu humanæ naturæ), nullius alterius opus est, quam perfecti, nempe ejus, qui sensus exercitatos habet ad dijudicandum tum bonum tum malum, quique ex affectu vera narrante dicere potest: *Sapientiam autem loquimur inter perfectos.* Et vere de hisce rebus, hisque simillimis dicere possumus: *Quam nullus principum sæculi hujus cognovit.*

33. Verumtamen agnum in sacrificiis ἐνδελεχισμοῦ (hoc est, jugis oblationis) invenimus oblatum. Sic autem scriptum est: *Et hæc sunt, quæ facies in altari: Agnos anniculos duos immaculatos per singulos dies super altare jugiter, oblationem endelechismi. Agnum unum offeres mane, & alterum vespere, & decimam partem similaginis mixtam oleo contuso cum quarta parte vini in agno uno. Et agnum alterum offeres vespere, juxta sacrificium primum, & juxta libamen ipsius. Facies odorem fragrantiæ, oblationem Domino, sacrificium endelechismi in generationes vestras ad ostia tabernaculi testimonii coram Domino, in quibus agnoscar tibi illic in tantum, ut loquar*

 ad

και ταξομαι ἐκει τοις υἱοις Ισραηλ, και ἁγιασθησομαι ἐν δοξῃ μȣ· και ἁγιασμῳ ἁγιασω την σκηνην τȣ μαρτυριȣ. ποια δε ἑτερα θυσια δυναται ἐνδελεχισμȣ εἰναι τῳ λογικῳ νοητη, ἡ λογος ἀκμαζων, λογος ἀμνος συμβολικως καλουμενος, ἁμα τῳ φωτιζεσθαι την ψυχην, ἀναπεμπομενος (αὑτη γαρ ἀν εἰη ἑωθινη τȣ ἐνδελεχισμου θυσια), και παλιν ἐπι τελει της του νου ἐν τοις θειοτεροις διατριβης ἀναφερομενος; οὐ γαρ ἀει δυναται διαρκειν το εἰναι ἐν τοις κρειττοσιν, ὁσον κεκληρωται ἡ ψυχη συνεζευχθαι τῳ γηϊνῳ και βαρυντι σωματι.

Εαν δε τις ζητῃ τι ἐν τοις μεταξυ της ἑω, και ἑσπερας ποιησει ὁ ἁγιος, μεταφερετω ἀπο των κατα την λατρειαν τον λογον, ἑπειται και ἐν τȣτοις ἀκολουθει. και γαρ ἐκει οἱ ἱερεις ἀρχην μεν των θυσιων προσφερȣσι την τȣ ἐνδελεχισμȣ, ἑξης δε προ της ἑσπερινης τȣ ἐνδελεχισμȣ τας κατα τον νομον λοιπας· οἱον περι πλημμελειας, ἡ ἀκȣσιων, ἡ σωτηριȣ εὐχης, ἡ ζηλοτυπιας, ἡ σαββατȣ, ἡ νȣμηνιας, και των λοιπων, ἁ μακρον ἀν εἰη ἐπι τȣ παροτος λεγειν· ȣ̔τω τοινυν και ἡμεις ἀπο τȣ περι της εἰκονος λογȣ πεποιμενοι την ἀρχην της ἀναφορας, ὁς ἐςιν ὁ Χριςος, διαλαμβανειν περι πολλον, και ὠφελιμωτατων δυνησομεθα. και παλιν ἐν τοις περι Χριςου καταληξαντες ἐπι την οἱονει ἑσπεραν φθασομεν, και νυκτα, ἐρχομενοι και ἐπι τα σωματικα.

Εαν δε τον λογον ἐξεταζωμεν τον περι του δεικνυμενου Ιησου ὑπο τȣ Ιωαννου, κατα το· ȣ̔τος ἐςιν ὁ ἀμνος του θεου, ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν του κοσμου, ἱςαμενοι ἐπ᾽ αὐτην την οἰκονομιαν της σωματικης του υἱου τȣ θεȣ εἰς τον των ἀνθρωπων βιον ἐπιδημιας τον ἀμνον ȣ̓κ ἀλλον τȣ ἀνθρωπȣ ὑποληψομεθα· ȣ̔τος γαρ ὡς προ-

βατον

ad te; ibique ordinabo filiis Israel, & sanctificabor in gloria mea; & sanctificatione sanctificabo tentorium testimonii. Verum enimvero quænam alia intelligibilis victima ἐνδελεχισμοῦ (hoc est, jugis oblationis), esse potest λογικῷ (hoc est, ei, qui sermonis compos est, & sermocinatur) quam sermo floridior, symbolice dictus agnus, qui simul atque illustratur anima, offertur (hæc enim esse potest matutina endelechismi victima), & offertur etiam, cum mens cessat versari in rebus divinioribus? Non enim potest semper sufficere, ut sit in præstantioribus anima, quamdiu illi contigerit conjunctam esse huic terreno & aggravanti corpori.

34. Quod si quærat quis, quid facturus sit sanctus eo tempore, quod est inter mane, & vesperam, transferat sermonem ab hisce rebus, quæ ad cultum Mosaicum pertinent, & deinde Evangelica potiora sequatur. Ut enim Legis veteris Sacerdotes principium victimarum offerunt endelechismi victimam, ac deinde ante vespertinam victimam endelechismi, cæteras ex Lege (verbi gratia, pro delicto, vel pro his, quæ sponte non committuntur, vel pro salute, vel pro precatione, vel pro zelotypia, vel pro sabbato, vel pro novilunio, & reliquis, quæ longum esset in præsentia recensere) sic etiam nos a sermone de imagine, qui est Christus, oblationem facere incipientes, de multis, hisque utilissimis differere poterimus. Rursusque in his, quæ Christi sunt, finientes, ad vesperam veluti, noctemque perveniemus, venientes ad corpora etiam.

35. Sin vero sermonem exquirimus de Jesu demonstrato a Joanne, juxta id: *Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi*, insistentes in ipsa dispensatione corporei adventus filii Dei ad vitam hominum; agnum non alium existimabimus quam hominem; hic enim *veluti ovis ad cædem ductus est, & tanquam agnus*

βατον ἐπι σφαγην ἤχθη, και ὡς ἀμνος ἐνωπιον τȣ κειραντος αὐτον ἀφωνος λεγων· ἐγω ὡς ἀρνιον ἀκακον ἀγομενον τȣ θυεσθαι. διοπερ και ἐν τῃ ἀποκαλυψει ἀρνιον ὁραται ἑςηκος, ὡς ἐσφαγμενον. ȣ̓τος δη ὁ ἀμνος σφαγεις καθαρσιον γεγεννηται, κατα τινας ἀποῤῥητȣς λογȣς, τȣ ὁλȣ κοσμȣ, ὑπερ ȣ̔ κατα την τȣ πατρος φιλανθρωπιαν και την σφαγην ἀνεδεξατο, ὠνȣμενος τῳ ἑαυτȣ αἱματι ἀπο τȣ ταις ἁμαρτιαις ἡμας πιπρασκομενȣς ἀγορασαντος. ὁ δε προταγαγων τȣτον τον ἀμνον ἐπι την θυσιαν, ὁ ἐν τῳ ἀνθρωπῳ ἦν θεος, μεγας ἀρχιερευς, ὁςις τȣτο δηλοι δια τȣ· ȣ̓δεις αἱρει την ψυχην μȣ ἀπ᾽ ἐμȣ, ἀλλ᾽ ἐγω τιθημι αὐτην ἀπ᾽ ἐμαυτȣ· ἐξȣσιαν ἐχω θειναι αὐτην, και παλιν ἐξȣσιαν ἐχω λαβειν αὐτην.

Και ταυτῃ θυσιᾳ συγγενεις εἰσιν αἱ λοιπαι, ὧν συμβολον εἰσιν αἱ νομικαι· λοιπαι δε και συγγενεις ταυτῃ τῃ θυσιᾳ θυσιαι ἐκχυσεις εἶναι μοι φαινονται τȣ των γενναιων μαρτυρων αἱματος, ȣ̓ ματην ἑρωμενων ἑςαναι ὑπο τȣ μαθητȣ Ιωαννȣ παρα τῳ ȣ̓ρανιῳ θυσιαςηριῳ. τις δε σοφος, και συνησει ταυτα; συνετος, και ἐπιγνωσεται αὐτα; προς δε τȣτο θεωρητικωτερον κἀν ἐπιποσον παραδεξασθαι τον περι των τοιȣτων θυσιων λογον, καθαιρȣσων τȣς ὑπερ ὧν προσαγονται καταvοητεον τον λογον της ὁλοκαυτȣμενης θυγατρος Ιεφθαε, δια ταυτην εὐχην νικησαντος τȣς υἱȣς Αμμων ἡ συνηυδοκησε και ἡ ὁλοκαυτȣμενη, λεγȣσα προς τον πατερα εἰποντα· ἀνεωξα το ςομα μȣ κατα σȣ προς κυριον, και εἰ ἀνεωξας το ςομα σȣ κατ᾽ ἐμȣ προς κυριον, ποιει την εὐχην σȣ· ἐμφασις μεν ȣ̓ν πολλης ὠμοτητος δια τȣτον χαρειςφερεται τȣ ᾧ τοιαυται ὑπερ σωτηριας ἀνθρωπων ἐπιτελȣνται θυσιαι· μεγαλοφυεςερȣ δε νȣ, και βλεποντος τα λεγομενα κατα της προνοιας λυσιν χρηζομεν, ἱν᾽ ἁμα περι παντων, ὡς ἀποῤῥητοτερων ὀντων, και ὑπερ ἀνθρωπινην φυσιν ἀπολογωμεθα· μεγαλαι γαρ αἱ κρισεις τȣ θεȣ, και δυσδιηγητοι, δια τȣτο ἀπαιδευτοι ψυχαι ἐπλανηθησαν. μεμαρτυρηται δε και παρα τοις Εθνεσιν, ὁτι πολλοι

τινες

coram tondente se mutus; dicens: *Ego tanquam agnus innocens ducor, ut immoler.* Quam ob causam, & in Apocalypsi videtur agnus stans ceu immolatus. Hic igitur agnus occisus purificatio factus est, juxta quasdam rationes occultas, totius mundi, pro quo ob amorem, quo Pater humanum genus prosequitur, cædem etiam suscepit, suo ipsius sanguine nos peccatis venditos redimens ab eo, qui nos seduxerat. Porro qui agnum hunc ad sacrificium offerebat, Deus in homine erat, magnus Sacerdos, qui hoc declarat per ea verba: *Nullus animam meam a me tollit, sed ego a memetipso pono eam. Potestatem habeo ponendi eam, & rursum potestatem habeo sumendi eam.*

36. Et sane hujus victimæ cognatæ sunt cæteræ, quarum notæ sunt legales; per cæteras vero victimas huic victimæ cognatas, effusiones intelligo sanguinis generosorum Martyrum, qui non frustra conspiciuntur stare a discipulo Joanne juxta cœleste altare. Sed *quis sapiens, & intelliget hæc? vel prudens, & agnoscet hæc?* Ad hæc altioris contemplationis est vel tantillum exsequi rationem de hujuscemodi victimis, quæ purgant eos, pro quibus offeruntur. Considerenda ergo est ratio sacrificatæ filiæ Jephte, qui propter hanc filios Ammon vicit, cui quidem voto propensa fuit ea etiam, quæ offerebatur, ad patrem dicentem: *Apertum est os meum adversum te ad Dominum*, respondens: *Et si aperuisti os tuum adversum me ad Dominum, fac votum tuum.* Atque simulachrum quidem multæ crudelitatis per hæc producitur illius, cui tales pro hominum salute perficiuntur victimæ: sed profecto mente generosiore, quæ calleat solvere, quæ dicuntur contra providentiam, egemus, ut simul de omnibus, quæ veluti secretiora sunt, & supra humanam naturam, nos excusemus: *Magna enim judicia* Dei, *eaque ægre, nec facile narrantur,* atque *ob hanc causam rudes animæ erraverunt.* Relatum autem, atque

τινες λοιμικων ἐνσκηψαντων ἐν ταις ἑαυτων πατρισι νοσηματων ἑαυτες σφογια ὑπερ τε κοινε παραδεδωκασι. και παραδεχεται ταυθ᾽ ἐτως γεγονεναι ἐκ ἀλογως πιϛευσας ταις ἱϛοριαις ὁ πιϛος Κλημης, ὑπο Παυλε μαρτυρεμενος, λεγοντος· μετα Κλημεντος, και των λοιπων συνεργων με, ὡν τα ὀνοματα ἐν βιβλῳ ζωης. την ὁμοιαν δε ἐχει ἀπεμφασιν παρα τῳ θελοντι των τους πολλες λανθανοντων μυϛηριων κατηγορειν, και τα περι των μαρτυρων προϛεταγμενα· ἐυδοκεντος τε θεε μαλλον ἡμας ἀναδεξασθαι πασας χαλεπωτατας αἰκιας ἐν τῳ ὁμολογειν αὐτε την θειοτητα, ἠπερ ἀπαλλαγηναι των τοσετων νομιζομενων κακων, προς βραχυν χρονον, λογῳ συμπεριενεχθεντας τῳ θεληματι των ἐχθρων της ἀληθειας. καταλυσιν ἐν νομιϛεον γινεσθαι δυναμεων κακοποιων δια τε θανατε των ἁγιων μαρτυρων, οἱον της ὑπομονης αὐτων, και της ὁμολογιας της μεχρι θανατε, και της εἰς το ἐυσεβες προθυμιας, ἀμβλυνεσης το ὀξυ της ἐκεινων κατα τε πασχοντος ἐπιβελης, ὡϛε ἀμβλυνομενης και ἀτονησασης της δυναμεως αὐτων και ἑτερες πλειονας των νενικημενων ἀνιεσθαι ἐλευθερουμενους του βαρους ἐ πονηραι δυναμεις ἐπικειμεναι ἐφορτιζον και ἐβλαπτον. ἀλλα και οἱ παθοντες ἀν, μη ἀτονησαντων των ἐνεργησαντων εἰς ἑτερες τα χειρονα, ἐκετι περιπιπτεσι τῳ παθει, νικησαντος τε την τοιαυτην θυϛιαν προσαγαγοντος τηνδε την ἀντικειμενην δυναμιν, ὡς εἰ ἀπο μερες ἐχρησαμην εἰκονι χρησιμῳ προς τα προκειμενα τοιαυτῃ· ὁ ϛι ἀναιρων το ἰοβολον, ἠ κατακοιμιζων ἐπῳδῃ ἠ δυναμει τινι, κενων αὐτο τε ἰε, πολλες ἐυεργετει των ὑϛερον πεισομενων τι ἀπ᾽ αὐτε, εἰ μη ἀνῃρητο, ἠ κατακεκοιμιϛο, ἠ τε ἰου κεκενωτο. εἰ δε και των δηχθεντων τινι φανερον γενοιτο περι της ἐπι τῳ δηγματι βλαβης, ἀπαλλαγεις τε ἐνατενισαι ἀποθανοντι τῳ βλαψαντι, ἠ ἐπιβαιη νεκρου, ἠ ἐφαψαιτο τεθνηκοτος,

ἠ

testatum est apud Gentiles, multos cædi pro communi hominum salute seipsos tradidisse, cum pestilentes morbi suam patriam invasissent. Et hæc ita evenisse admittit non sine causa historiis credens. Clemens ille fidelis, de quo hunc in modum testificatur Paulus, dicens: *Cum Clemente, & reliquis coadjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vitæ.* Similem habent dissimilitudinem apud eum, qui velit mysteria, quæ multos latent, incusare, quæ de Martyribus traduntur; Deo magis approbante, ut vel asperrima supplicia suscipiamus, dum confitemur illius divinitatem, quam a tot rebus, quæ malæ existimantur, liberari ad breve tempus, sermone nostro ubique sequentes voluntatem inimicorum veritatis. Quam ob rem existimare debemus destructionem fieri potentiarum maleficarum per mortem sanctorum Martyrum, veluti tolerantia eorum, & confessione usque ad mortem, atque erga pietatem promtitudine, hebetantibus & mitigantibus feritatem insidiarum tyrannorum illorum, contra tot cruciatus patientem, ut hebetata, & debili reddita potentia ipsorum, alii etiam plures victis, dimitterentur liberati eo onere, quo potentiæ malæ instantes eos gravabant & lædebant. Quin etiam Martyres ipsi, qui passi sunt, postea non incidunt in supplicia, quamvis non debilitatis, ac delassatis his, qui alios malis afficiunt, nimirum quia is, qui talem victimam obtulit, vicit hanc contrariam potentiam, tanquam si ex parte hac uterer similitudine utili ad ea, de quibus agitur: Qui interficit, aut carmine sopit animal venenatum, aut ipsum vi quapiam vacuum reddit a veneno, is in multos beneficia confert, qui in posterum aliquid passuri erant, nisi interfectum illud, vel sopitum fuisset, vel veneno evacuatum. Atque etiam si alicui morso manifestum fiat, & liberatus ille a nocumento per morsum contracto, defigat oculos in mortuum, qui læsit, vel

ἡ γευσαιτο μερους τυδε, γενοιτ' ἀν και τῳ προπεπωθοτι ἰασις και ἐυεργεσια ἀπο τε το βλαψαν ἀνηρηκοτος· τοιετον τι δη νοητεον τῳ θανατῳ των ἐυσεβεςατων μαρτυρων γινεσθαι, πολλων ἀφατῳ τινι δυναμει ὠφελεμενων ἀπο του θανατου αὐτων.

Προσδιετριψαμεν δε, ὑπερ του το ἐξαιρετον ἰδειν τε ὡς προβατον ἐπι σφαγην ἀχθεντος, και ὡς ἀμνε ἐνωπιον του κειραντος ἀφωνε, τῳ περι των μαρτυρων λογῳ, και τῳ ὑπερ των τεθνηκοτων δια λοιμικα καταςηματα διηγηματι. ει γαρ ταδε μεν ὑπο Ελληνων ἐ ματην ἱςορηται, τα δε καλως περι των μαρτυρων, ειρηται περικαθαρματων τε κοσμε γινομενων, και παντων περιψημα λεγομενων δια ταυτα των ἀποςολων, τι ὑποληπτεον και πηλικον περι του ἀμνου του θεε, δια τετο θυομενε, ἱνα ἀρῃ ἀμαρτιαν ἐκ ὀλιγων, ἀλλ' ὁλου του κοσμου, ὑπερ ἑ και πεπονθε; κἀν γαρ τις ἁμαρτῃ, παρακλητον ἐχομεν προς τον πατερα Ιησεν Χριςον δικαιον· και αὐτος ἱλασμος ἐςι περι των ἀμαρτιων ἡμων, ἐκ ἐπι των ἡμετερων δε μονον, ἀλλα και περι ὁλε του κοσμε, ἐπει σωτηρ ἐςι παντων ἀνθρωπων, και μαλιςα πιςων· ὁ ἐξαλειψας το καθ' ἡμων χειρογραφον τῳ ἑαυτε αἱματι, και ἀρας αὐτο ἐκ τε μεσου, ἱνα μηδε ἰχνη κἀν ἀπαλειμενων των ἁμαρτηματων ἑυρισκηται, και προσηλωσας τῳ ςαυρῳ· ὁς ἀπεκδυσαμενος τας ἀρχας, και τας ἐξουσιας ἐδειγματισεν ἐν τῃ παῤῥησιᾳ θριαμβευσας ἐν τῳ ξυλῳ. και θαῤῥειν γεν θλιβομενοι ἐν τῳ κοσμῳ διδασκομεθα, την αἰτιαν τε θαῤῥειν μανθανοντες ταυτην ειναι το νενικησθαι τον κοσμον, και δηλονοτι ὑποτεταχθαι τῳ νικησαντι αὐτον. δια τετο παντα τα ἐθνη ἀνεθεντα ἀπο των προτερον ἐπικρατεντων δελευεσιν αὐτῳ, ὁτι ἐῤῥυσατο πτωχον ἐκ δυναςε δια τε ἰδιε παθες, και πενητα ᾡ ἐχ ὑπηρχε βοηθος. ἐτος δη ὁ σωτηρ ταπεινωσας συκοφαντην, δια τε ἑαυτον τεταπεινωκεναι, συμπαραμενει τῳ νοητῳ ἡλιῳ, προ της λαμπροτατης ἐκκλησιας, τροπικωτερον σεληνης λεγομενης,

inſcendat mortuum, vel attingat mortuum, vel guſtet hujus partem, fiet ſane antea paſſo medicina, & beneficium ab eo, qui interfeciſſet id, quod lædebat. Simile quiddam fieri morte piiſſimorum Martyrum exiſtimandum eſt, multis ex ipſorum morte indicibili quadam vi adjumentum ſumentibus.

37. Cæterum multum immorati ſumus de Martyribus verba facientes, atque enarrantes de his, qui perierunt ob peſtilentes conſtitutiones, ut videremus excellentiam illius, qui ductus eſt velut ovis ad cædem, quique ſicut agnus coram tondente fuit mutus. Namque ſi aliqua Gentibus non falſo hiſtoriis mandata ſunt, aliqua vero tum de Martyribus ſunt dicta, qui fuerunt mundi purgamenta, tum de Apoſtolis, qui omnium rejectamenta ob hanc cauſam dicuntur, quid, & quantum ſentiendum eſt de Agno illo Dei, qui ob hanc cauſam ſacrificatur, ut tollat peccatum, non paucorum, ſed totius mundi, pro quo & paſſus eſt? *Quamvis* enim *peccet aliquis, advocatum habemus apud Patrem Jeſum Chriſtum juſtum: & ipſe propitiatio eſt pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantum, ſed etiam pro totius mundi;* quoniam *Servator eſt omnium hominum, & maxime fidelium:* qui ſuo ipſius ſanguine *chirographum, quod adverſus nos erat, delevit, & illud ſuſtulit e medio & affixit cruci,* ut ne veſtigia quidem peccatorum perpetratorum inveniantur: qui *exſpolians principatus ac poteſtates oſtentavit palam triumphans in ligno.* Itaque afflicti in mundo docemur confidere, confidendi cauſam hanc eſſe edocti, quia mundus ſit victus, quem perſpicuum eſt victori ſubjectum fuiſſe. Unde etiam omnes gentes abſolutæ ab his, qui ante prævaluerant, ſerviunt ipſi, *quoniam liberavit mendicum a potente,* per propriam paſſionem, *& pauperem, cui nullus erat adjutor.* Hic igitur Servator humiliato calumniatore (eoquod ſeipſum humiliaverit) cum intelligibili Sole permanet, coram ſplendidiſſima Ec-

γομενης, τυγχανων γενεων γενεαις. ἀνελων δε δια του παθυς της πολεμιυς ὁ ἐν πολεμῳ δυνατος και κραταιος κυριος καθαρσιυ δεομενος τυ ἀπο μονυ τυ πατρος αὐτῳ δωθηναι ἐπι τοις ἀνδραγαθημασι δυναμενη, κωλυει αὐτον ἅψασθαι την Μαριαν λεγων· μη μυ ἅπτυ, ὑπω γαρ ἀναβεβηκα προς τον πατερα· ἀλλα πορευυ, και εἰπε τοις ἀδελφοις μυ· πορευομαι προς τον πατερα μυ, και πατερα ὑμων, και θεον μυ, και θεον ὑμων. ὁτε δε πορευεται νικηφορος και τροπαιοφορος μετα τυ ἐκ νεκρων ἀναςαντος σωματος, (πως γαρ ἀλλως δει νοειν το, ὑπω ἀναβεβηκα προς τον πατερα μυ; και το, πορευομαι δε προς τον πατερα μυ;) τοτε μεν τινες λεγυσι δυναμεις· τις ὑτος ὁ παραγενομενος ἐξ Εδωμ, ἐρυθημα ἱματιων ἐκ Βοσωρ; ὑτως ὡραιος; οἱ δε προπεμποντες αὐτον τοις ἐπι των ὑρανιων πυλων τεταγμενοις φασι το· ἀρατε πυλας, οἱ ἀρχοντες, ὑμων, και ἐπαρθητε πυλαι αἰωνιοι, και εἰσελευσεται ὁ βασιλευς της δοξης. ἐτι δε πυνθανονται, οἱονει, εἰ δει ὑτως εἰπειν, ἡμαγμενην αὐτυ βλεποντες την δεξιαν, και ὁλον πεπληρωμενον των ἀπο της ἀριςειας ἐργων· δια τι συ ἐρυθρα τα ἱματια, και τα ἐνδυματα συ ὡς ἀποπατημα ληνυ πληρυς καταπεπατημενης; ὁτε και ἀποκρινεται· κατεθλασα αὐτυς. ἀληθως γαρ ἐπι τυτοις δεδεηται τυ πλυναι ἐν οἰνῳ την ςολην αὐτυ, και ἐν αἱματι ςαφυλης την περιβολην αὐτυ. τας γαρ ἀσθενειας ἡμων λαβων, και τας νοσους βαςαξας, παντος δε του κοσμου ἀρας την ἁμαρτιαν, και τους τοσυτους εὐεργετησας, ταχα τοτε βαπτισμα εἰληφε το παντος του ὑπονοηθεντος ἀν παρα τοις ἀνθρωποις μειζον, περι ὑ οἰμαι αὐτον εἰρηκεναι· βαπτισμα δε ἐχω βαπτισθηναι, και πως συνεχομαι, ἑως ὑ τελεσθῃ. ἱνα γαρ τολμηροτερον βασανιζων τον λογον ςω προς τα ὑπο των πλειςων ὑπονουμενα, λεγετωσαν ἡμιν οἱ το βαπτισμα το μεγιςον, ὑπερ ὁ ἀλλο ὑκ ἐςι νοησαι βαπτισμα, νομισαντες αὐτυ εἰναι το μαρτυριον, τι δη ποτε μετα τυτο λεγει τῃ Μαριαμ· μη τυ ἅπτυ;

ἐχρην

clesia (quæ tropice Luna dicitur) a generatione in generationem. Et cum hostes per passionem sustulisset potens & fortis in bello Dominus poculo purificatorio indigens (quod a solo Patre ob recte facta dari sibi potest) prohibet Mariam seipsum tangere, dicens: *Ne me tangas, nondum enim ascendi ad Patrem meum; sed vade, & dic fratribus meis: Vado ad Patrem meum, & Patrem vestrum, & Deum meum, & Deum vestrum.* Cæterum cum pergit victoriis, trophæisque onustus, cum corpore, quod ex mortuis resurrexerat, (quomodo enim aliter intelligere oportet illud: *Nondum ascendi ad Patrem meum?* & illud: *Vado ad Patrem meum?*) nunc aliquæ quidem potentiæ dicunt: *Quis est iste, qui accedit ex Edom, rubra vestimenta habens ex Bosor? adeo speciosus?* Qui vero præibant illum, illis, qui perfecti erant portis cœlestibus, inquiunt: *Tollite portas, Principes, vestras & elevamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ.* Propterea vero interrogant, veluti aspectu ipso, ut ita dicam, ipsius dexteram videntes cruentatam, eumque totum repletum operibus strenue gestis: *Quare rubra sunt vestimenta tua sicut calcatio torcularis pleni uva calcata?* quando & respondet: *Calcavi eos.* Vere ob hæc indiguit, ut lavaret *in vino stolam suam, & vestimentum suum in sanguine uvæ.* Infirmitates enim nostras cum sumsisset, ægritudinesque portasset, totiusque mundi peccatum cum sustulisset, & in tot beneficia contulisset, fortassis tum baptismum accepit quovis alio, qui apud homines excogitari potest, majorem, de quo reor eum dixisse: *Baptismo autem habeo baptizari, & aliquo modo coarctor, donec perfectum fuerit.* Ut enim audacius orationem explorans instem ad ea, quæ plurimi sentiunt, dicant nobis qui martyrium ipsius baptismum existimant maximum esse, supra quem alium excogitare baptismum non liceat, cur tandem post hoc dicat Mariæ: *Ne me tangas:* oportebat enim seipsum

magis exhibere tangendum, tanquam qui per mysterium passionis baptismum sumsisset perfectum. Sed quoniam, ut prædiximus, rebus adversus adversarios præclare gestis, opus habebat lavare *in vino stolam suam, & in sanguine uvæ vestimentum suum*, ascendit ad agricolam veræ illius vitis, nempe Patrem, ut illic lotus, postquam ascendisset in altum, captivata captivitate descenderet, varia ferens charismata, nempe divisas Apostolis linguas veluti igneas, atque etiam ad futuros in omni actione sanctos Angelos, liberaturos ipsos. Ante has enim dispensationes purificati nondum cum essent, capaces non erant Angelorum ad se adventus, fortassis ne Angelis quidem ipsis adesse volentibus his, qui nondum optime instituti purificatique a Jesu fuissent. Solius enim Jesu benignitatis erat cum peccatoribus, & publicanis manducare & bibere, atque suos ipsius pedes præbere lachrymis resipiscentis peccatricis, & ad mortem usque pro impiis descendere, non rapinam arbitrantem se esse æqualem Deo, & inanientem semetipsum, servi forma sumta. Hæc autem omnia perficiens, Patris magis voluntatem ipsum tradentis pro impiis perficiebat, quam suam ipsius. Bonus etenim est Pater; Servator vero imago est bonitatis ipsius: porro toti mundo officia conferens, quoniam Deus in Christo mundum sibi ipsi reconciliat, antea propter malitiam inimicum factum, tum via, tum ordine officia confert his rebus, in quas ipse beneficia confert, non subito accipiens scabellum pedum, nempe inimicos omnes. Dicit enim ad ipsum uniuscujusque nostri Dominum Pater: *Sede a dextris meis, donec bonam inimicos tuos scabellum pedum tuorum*. Et hæc fiunt quoad ultimus inimicus, nempe mors, ab ipso destructus fuerit. Si vero consideravimus quid sit subjici Christo (idque maxime ex illis verbis: *Cum autem ipsi omnia subjecta fuerint, tunc ipse Filius subjicietur ei, qui omnia*

ἀξιως της ἀγαθοτητος του των ὁλων Θεȣ νοησομεν τον ἀμνον τȣ Θεȣ αἰροντα την ἀμαρτιαν τȣ κοσμȣ. ȣ̓ παντων δε ἡ ἀμαρτια ὑπο τȣ ἀμνȣ αἰρεται, μη ἀλγȣντων, μηδε βασανιζομενων, ἑως ȣ̓ ἀρθῃ. ἀκανθαι γαρ ȣ̓ μονον ἐμπαρεισαι, ἀλλα και ἐπιπολυ ῥιζωθεισαι ἐν ταις χερσι παντος τȣ δια την κακιαν μεθυσθεντος, και το νηφειν ἀπολωλεκοτος, κατα το ἐν Παροιμιαις εἰρημενον· ἀκανθαι φυονται ἐν χειρι τȣ μεθυσȣ, ὁσον πονον ἐνεργασονται τω τα τοιαυτα φυτα εἰς το ἑαυτȣ σωμα της ψυχης παραδεξαμενῳ ἠδη και λεγειν ἀμηχανον. κατατμηθηναι γαρ ὑπο τȣ τομωτερȣ πασης μαχαιρας διςομȣ λογȣ ζωντος Θεȣ, και ἐνεργȣς, και καυςικωτερȣ παντος πυρος ἀναγκη, τον ἐπι τοσȣτον εἰς βαθος της ἑαυτȣ ψυχης την κακιαν χωρησαντα, ὡς γενεσθαι αὐτον γην ἀκανθοφορον. και δεησει ἐπι την τοιαυτην ψυχην πεμφθηναι το εὑρισκον τας ἀκανθας πυρ, και μεχρι αὐτων ςησομενον δια την ἑαυτου θειοτητα, και ȣ̓ προσεμπρησον ἀλωνας ἠ ςαχυας πεδιων. τȣ αἰροντος δη την ἀμαρτιαν τȣ κοσμȣ ἀμνȣ δια την ἰδιας σφαγης ἀρχομενου ὁδοι τυγχανȣσι πλειονες, ὡν αἱ μεν σαφεις εἰναι τοις πολλοις δυναντι, αἱ δε τȣς τοσȣτȣς λανθανȣσαι τοις της θειας σοφιας ἀξιȣμενοις, οἱς μονοις εἰσι γνωριμοι. τι γαρ δει λεγειν δἰ ὁσων ὁδων τις ἐπι το πιςευειν ἐρχεται ἐν ἀνθρωποις, ἐτι ἐν τῳ τοιȣτῳ σωματι παρον ἑκαςῳ καθ᾿ αὐτον ἐπισκοπειν; πλην δια των ὁδων ἐςι τȣ πιςευειν και αἰρεσθαι την ἀμαρτιαν, δια μαςιγων, και πνευματων πονηρων, και νοσων χαλεπωτατων, και μαλακιων ἐπιπονωτατων. τις ȣ̓ν οἰδε και τα μετα ταυτα; ἀναγκαιον δε ἠν ὑπερ τȣ μη ἀναισθηναι τον δοκȣντα τῃ ἐξετασει τȣ λογȣ παρακολȣθειν τȣ λεγοντος· ἰδε ὁ ἀμνος τȣ Θεȣ, ὁ αἰρων την ἀμαρτιαν τȣ κοσμȣ, ἐπιπλειον περι τȣτων διαλαβειν, ἱν᾿ εἰδοτες ὁτι και θυμῳ Θεου ἐςιν ἐλεγχθηναι, και ὀργῃ Θεȣ παιδευθηναι, δια το εἰς

sibi subjecit) ut dignum est bonitate Dei universorum, intelligemus Agnum Dei, tollentem peccatum mundi. Verum non omnium peccatum ab Agno aufertur, nempe eorum, qui non dolent, quique non affliguntur, donec ablatum fuerit. Spinæ namque non tantum infixæ, sed etiam altius radicatæ in manibus cujuscunque per vitium temulenti, quique sobrietatem perdiderit, juxta illud, quod in Proverbiis dicitur: *Spinæ nascuntur in manu temulenti*, quantum doloris parient in eo, qui tales plantas admiserit in corpus suæ ipsius animæ, jam dicere difficillimum est. Nam abscindatur oportet a sermone Dei viventis, penetrantiore quovis gladio utrinque incidente & efficaci, & supra omnem ignem comburente, quisquis eo profunditatis suæ ipsius animæ admisit vitium, ut factus sit terra spinas germinans. Et profecto opus erit ad hujusmodi animam ignem mitti invenientem spinas, propeque eas stantem ac penetrantem sua ipsius divinitate, nec combusturum areas vel spicas camporum. Verum enimvero Agni tollentis peccatum mundi, idque per propriam cædem incipientis, complures sunt viæ; quarum aliæ quidem manifestæ possunt esse vulgo, aliæ vero vulgus latentes his, qui divina sapientia digni habiti fuerint, quibus solis sunt notæ. Quid enim opus est recensere, quot viis ad credendum veniat quis inter homines, cum liceat unicuique, dum adhuc in hoc est corpore, ex se id considerare? Verumtamen per vias credenti licet peccatum quoque tollere, per flagella, per spiritus malos, per morbos difficillimos, per infirmitates laboriosissimas. Quis ergo novit, quæ sunt etiam post hæc? Cæterum necessarium fuit, ne respueremus eum, qui assequi videtur veram intelligentiam sermonis illius, qui dicit: *Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi*, diutius de hisce rebus differere, ut scientes nos & furore Dei aliquando redargui, & ira Dei corripi, neminem

ὑπερπολην φιλανθρωπον ἐδενα παντη ἀνελεγκτον και ἀπαιδευτον ἐωντος, παντα ποιησωμεν εἰς το δεηθηναι ποιετων ἐλεγχων, και της δια των ἐπιπονωτατων παιδειας.

Επισκεπτεον δε τῳ ἐντυγχανοντι τα ἐν τοις προτεροις ἡμιν εἰρημενα, μετα παραθεσεως πλειονων παραδειγματων, περι τε τι σημαινεται κατα την γραφην ἐκ της, κοσμος, φωνης· ἐ γαρ ἐυλογον ἡγησαμην παλιλλογειν. ἐκ ἀγνοεμεν δε τινα κοσμον ἐξειληφεναι την ἐκκλησιαν μονην, κοσμον ἐσαν τε κοσμε, ἐπει και φως λεγεται τε κοσμε· ὑμεις γαρ ἐςε, φησι, το φως του κοσμε, κοσμος δε τε κοσμε ἡ ἐκκλησια, κοσμε αὐτης γενομενε Χριςε, τυ πρωτε φωτος τε κοσμε. κατανοητεον δη εἰ μη τε αὐτε κοσμε φως εἰναι λεγεται ὁ Χριςος, και οἱ μαθηται αὐτε· ἀλλ᾽ ὁτε μεν Χριςος φως τε κοσμε ἐςι, ταχα της ἐκκλησιας ἐςι φως· ὁτε δε οἱ μαθηται αὐτε φως τε κοσμε, μηποτε των παρακαλεμενων εἰσι φως, ἑτερων ὀντων παρα την ἐκκλησιαν, ὡσπερ τῳ Παυλῳ περι τετων εἰρηται ἐν τῳ προοιμιῳ της προτερας προς τες Κορινθιες ἐπιςολης γραφοντι τῃ ἐκκλησιᾳ τε θεε, συν πασι τοις ἐπικαλεμενοις το ὀνομα τε κυριε Ιησε Χριςε. ἐαν τις ὑπονοῃ τε κοσμε Φως λεγεσθαι την ἐκκλησαν, οἱονει τε λοιπε γενες των ἀνθρωπων, και των ἀπιςων, εἰ μεν προφητικως τετο δια τον περι τελες λογον ἐκληψεται, ταχα ἐχει χωραν το λεγομενον· εἰ δε ὡς ἠδη γινομενον, ἐπει το φως τινος φωτιζει ἐκεινον ἐ ἐςι φως, δεικνυτωσαν πως το λοιπον γενος φωτιζεται ὑπο της παρεπιδημεσης τῳ κοσμῳ ἐκκλησιας. εἰ δε τετο δεικνυναι ἐ δυνανται, ἐπιςησατωσαν μηποτε ὑγιως ἐξειληφαμεν φως μεν εἰναι την ἐκκλησιαν, κοσμον δε τες ἐπικαλεμενες. ἡ δε ἑξης φωνη κειμενη ἐν τῳ κατα Ματθαιον τῳ ἐπιμελεςατα ἐρευνωντι τας

γραφας

amorem erga genus humanum, vel ad hyperbo-
usque, sinentis omnino irredargutum, atque non
rreptum, omnia faciamus, ut talibus redargutio-
ous, atque correptione ea, quæ sita est in rebus
errimis atque molestissimis, non egeamus.

38. Consideret insuper Lector oportet, quæ su-
ı sunt a nobis dicta, cum appositione complurium
emplorum de eo quod est, quid significetur juxta
ipturam per vocem, *Mundus*; nec enim consen-
ıeum esse putavi repetere. Non ignoramus autem
emdam exposuisse per mundum Ecclesiam solam,
ındum & ornamentum existentem mundi; quando-
idem lux etiam mundi dicitur: *Vos* enim *estis*, in-
it, *lux mundi*. Mundus autem & ornamentum
ındi est Ecclesia, Christo existente mundo & orna-
nto Ecclesiæ, quippe qui sit prima lux mundi.
nsiderandum autem est, num ejusdem mundi lux
e dicatur Christus & discipuli ejus. Proinde vide,
, quando Christus lux est mundi, fortassis lux sit
clesiæ; quando vero discipuli ejus lux sunt mundi,
rocantium sint lux, qui diversi sunt ab Ecclesia,
emadmodum a Paulo dictum est in proœmio prio-
Epistolæ ad Corinthios scribente *ad Ecclesiam Dei,
n omnibus, qui invocant nomen Domini nostri Jesu
risti*. Si quis suspicetur Ecclesiam dici lucem mun-
, hoc est, reliqui generis hominum & infidelium,
uidem prophetice hoc interpretabitur propter ser-
onem de consummatione, fortasse locum habet il-
l, quod dicitur; sin vero tanquam jam factum id
nsiderabit (quoniam lux alicujus illustrat illud, cu-
s est lux) ostendant quomodo reliquum genus illu-
atur ab Ecclesia peregrinante in mundo. Quod si
c ostendere nequeunt, advertant, num recte ex-
suerimus lucem esse Ecclesiam, & mundum invo-
ntes. Sed vocula, quæ sequitur, posita in Evan-
lio a Matthæo tradito exprimet enarrationem ei,

γραφας παραςησει την διηγησιν· ὑμεις γαρ, φησιν, ἐςε το ἁλας της γης, ταχα της γης των λοιπων ἀνθρωπων νοȣμενων, ὡν ἁλας εἰσιν οἱ πεπιςευκοτες, αἰτιοι τȣ τηρεισθαι τον κοσμον δια τȣ πιςευειν τυγχανοντες· τοτε γαρ ἡ συντελεια ἐςαι, ἐαν το ἁλας μωρανθη, και μηκετι ᾐ το ἁλιζον, και συντηρȣν την γην. ἐπει σαφες ὁτι ἐαν πληθυνθη ἡ ἀνομια, και ψυχῃ ἡ ἀγαπη ἐπι της γης, ως και αὐτον τον σωτηρα διςακτικην προενεγκασθαι περι των ἐν τῃ ἐπιδημιᾳ ἑαυτȣ φωνην, λεγοντα, πλην ὁ υἱος τȣ ἀνθρωπȣ ἐλθων ἀρα εὑρησει την πιςιν ἐπι της γης; τοτε συντελεια ἐςαι τȣ αἰωνος. λεγεσθω τοινυν ἡ ἐκκλησια κοσμος, ὁτι ὑπο τȣ σωτηρος φωτιζεται· ἡμεις δε ζητȣμεν εἰ κατα το· ἰδε ὁ ἀμνος τȣ Θεȣ, ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν τȣ κοσμȣ· κοσμον ἡγητεον νοητως την ἐκκλησιαν, περικλειομενȣ τȣ αἰρεσθαι την ἁμαρτιαν εἰς μονην την ἐκκλησιαν. πως γαρ το ἐν τῃ ἐπιςολῃ ὑπο τȣ αὐτȣ μαθητȣ εἰρημενον περι τȣ σωτηρος ἱλασμȣ περι των ἁμαρτιων τυγχανοντος διηγησομεθα ȣτως ἐχον· και ἐαν τις ἁμαρτῃ, παρακλητον ἐχομεν προς τον πατερα Ιησȣν Χριςον δικαιον· και αὐτος ἱλασμος ἐςι περι των ἁμαρτιων ἡμων, ȣ περι των ἡμετερων δε μονον, ἀλλα και περι ὁλȣ τȣ κοσμȣ; και το παρα τῳ Παυλῳ δε τȣτων νομιζω εἰναι παραπλησιον, ȣτως ἐχον· ὁς ἐςι σωτηρ παντων ἀνθρωπων, μαλιςα πιςων. παλιν ἐν τῳ τοπῳ ὁ Ηρακλεων γενομενος, χωρις πασης κατασκευης, και παραθεσεως μαρτυριων, ἀποφαινεται ὁτι το μεν· ἀμνος τȣ Θεȣ, ὡς προφητης, φησιν ὁ Ιωαννης· το δε· ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν τȣ κοσμȣ, ὡς περισσοτερον προφητȣ. και οἰεται το μεν προτερον περι τȣ σωματος αὐτȣ λεγεσθαι, το δε δευτερον περι τȣ ἐν τῳ σωματι, τῳ τον ἀμνον ἀτελη εἰναι ἐν τῳ των προβατων γενει· ȣτω δε και το σωμα παραθεσει τȣ ἐνοικȣντος αὐτῳ. το δε τελειον εἰ ἐβȣλετο, φησι, τῳ σωματι μαρτυρησαι, κριον εἰπεν ἀν το μελλον θυεσθαι. ȣχ ἡγȣμαι δε εἰναι ἀναγκαιον μετα τηλικαυτας γεγενημενας ἐξετασεις ταυτιζειν

περι

qui diligentissime secrutatur Scripturas: *Vos enim*, inquit, *estis sal terræ*; fortasse per terram intelligens reliquos homines, quorum sal sunt qui crediderunt, auctores existentes ut mundus servetur propterea quod credant: tunc enim consummatio erit, si sal infatuatus fuerit, & non sit amplius, qui saliat, conservetque terram: quoniam liquet, si impleta fuerit iniquitas, & refriguerit charitas super terram (ut etiam Servator ipse dubiam profert vocem de his, qui in suo ipsius adventu erunt, dicens: *Verumtamen cum venerit Filius hominis, num inveniet fidem super terram?*) futuram consummationem sæculi. Dicatur itaque Ecclesia mundus, quando a Servatore illustratur: nos autem quærimus, an propter illud: *Ecce agnus ille Dei, qui tollit peccatum mundi*, interpretari debeamus mundum spiritualiter esse Ecclesiam (ablatione peccatorum circumclusa in sola Ecclesia.) Quomodo enim quod a discipulo suo in Epistola dicitur de Servatore, qui propitiatio est pro peccatis, interpretabimur, sic habens: *Sed & si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum: & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi?* Et quod apud Paulum est, huic reor esse simile, sic habens: *Qui est Servator omnium hominum, maxime fidelium.* Rursus ad hunc locum Heracleon veniens, absque aliqua approbatione & appositione testimoniorum, enunciat Joannem tanquam prophetam dicere: *Agnus Dei*; & ut excellentiorem propheta dicere: *qui aufert peccatum mundi*. Quorum primum existimat de corpore ejus dici, secundum vero de eo, quod est in corpore, quia agnus imperfectus sit in ovium genere: atque tale etiam sit corpus comparatione inhabitantis in ipso. „ *Perfectionem vero*, inquit, *si volebat corpori attribuere*, „ *arietem ipsum immolandum dixisset.* „ Sed non arbitror necessarium esse post tot inquisitiones factas,
eadem

περι τον τοπον, ἀγωνιζομενες προς τα ἐυτελως ὑπο τε Ἡρακλεωνος ἐιρημενα. μονον δε τετο ἐπισημειωτεον, ὁτι ὡσπερ μογις ἐχωρησεν ὁ κοσμος τον κενωσαντα ἑαυτον, ἐτως ἀμνε, και ε κριε ἐδεηθη, ἱνα ἀρθῃ αὐτε ἡ ἁμαρτια.

Λειπεσιν ὁ' τομοι, ἑβδομος, και ὀγδοος, και ἐνατος.

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ
ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ
ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ
ΤΟΜΟΣ ι'.

Μετα τετο κατεβη εἰς Καφαρναεμ αὐτος, και ἡ μητηρ αὐτε, και οἱ ἀδελφοι, και οἱ μαθηται· και ἐκει ἐμειναν ἐ πολλας ἡμερας. και ἐγγυς ἠν το Πασχα των Ιεδαιων, και ἀνεβη εἰς Ιεροσολυμα ὁ Ιησες, και ἐυρεν ἐν τῳ ἱερῳ τες πωλεντας βοας, και προβατα, και περιστερας, και τες κερματιστας καθημενες· και ποιησας ὡς Φραγελλιον ἐκ σχοινιων, παντας ἐξεβαλεν ἐκ σε ἱερε, τα τε προβατα, και τες βοας, και των πολλυβιστων ἐξεχεε τα κερματα, και τας τραπεζας ἀνεστρεψε, και τοις τας περιστερας πωλεσιν εἰπεν· ἀρατε ταυτα ἐντευθεν, μη ποιειτε τον οἰκον του πατρος μου, οἰκον ἐμποριε. τοτε ἐμνησθησαν οἱ μαθηται αὐτε ὁτι γεγραμμενον ἐστιν, ὁτι ὁ ζηλος τε οἰκε καταφαγεται με. ἀπεκριθησαν ἐν οἱ Ιεδαιοι, και εἰπαν αὐτῳ· τι σημειον δεικνυεις ἡμιν ὁτι ταυτα ποιεις; ἀπεκριθη Ιησες, και εἰπε· λυσατε τον ναον τε θεε, και ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερω αὐτον. ἀπεκριθησαν ἐν οἱ Ιεδαιοι· τεσσαρακοντα και ἑξ ἐτεσιν ᾠκοδομηθη ὁ ναος ἐτος, και συ ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερεις αὐτον; ἐκεινος δε ἐλεγε περι τε ναε τε σωματος αὐτε. ὁτε ἐν ἠγερθη ἐκ νεκρων, ἐμνησθησαν οἱ μαθηται αὐτε ὁτι τετο ἐλεγε, και ἐπιστευσαν τῃ γραφῃ

και

adem hoc in loco repetere, contendentes contra ea, uæ dixit Heracleon parum docte. Tantum hoc adhuc notetur, quod, ut vix mundus capax illius fuit, ui seipsum inanivit, sic agno, & non ariete opus uisse ad illius auferendum peccatum.

ORIGENIS
COMMENTARIORUM
IN EVANGELIUM SECUNDUM JOANNEM
TOMUS DECIMUS.

1. *Postea descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres ejus, & discipuli ejus; & ibi manserunt non multis diebus. Instabat autem Pascha Judæorum, & scendit Jerosolymam Jesus, & reperit in templo eos, qui vendebant boves, & oves, & columbas, & mensarios sedentes: cumque fecisset quasi flagellum ex funiculis, omnes jecit e templo, oves simul ac boves; & mensariorum æs ffudit, & mensas subvertit, & his, qui columbas vendeant, dixit: Auferte ista hinc, nec facite domum Patris mei, domum mercatus. Recordati vero sunt discipuli ejus, uod scriptum est: Zelus domus tuæ exedit me. Responlerunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Quod signum nobis stendis quandoquidem ista agis? Respondit Jesus, & dixit is: Destruite templum Dei, & in tribus diebus suscitabo illud. Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus suscitabis illud? At ille dicebat de templo corporis sui. Quum ergo suscitatus esset e mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quod hoc dixisset, & crediderunt Scripturæ & sermoni, quem dixerat Jesus. Cum autem esset Jerosolymis in Pascha,*

ὁ Ιησυς κηρυσσειν, και λεγειν· μετανοειτε, ἤγγικε γαρ ἡ βασιλεια των ὐρανων. ὁ δε Μαρκος: και ἦν, φησιν, ἐν τῃ ἐρημῳ τεσσαρακοντα ἡμερας, και τεσσαρακοντα νυκτας, πειραζομενος ὑπο τυ σατανα, και ἦν μετα των θηριων, και οἱ ἀγγελοι διηκονυν αὐτῳ. μετα δε το παραδοθηναι τον Ιωαννην, ἠλθεν ὁ Ιησυς εἰς την Γαλιλαιαν, κηρυσσων το ἐυαγγελιον τυ Θευ, ὁτι πεπληρωται ὁ καιρος, και ἤγγικεν ἡ βασιλεια τυ Θευ. μετανοειτε, και πιστευετε τῳ ἐυαγγελιῳ. ἐπειτα διηγησαμενος και περι Ανδρευ, και Πετρυ, Ιακωβυ τε, και Ιωαννυ, ἀναγραφει ταυτα· και εἰσπορευομενος εἰς Καφαρναυμ, και ἐυθεως τοις σαββασιν ἐδιδασκεν εἰς την συναγωγην. ὁ δε Λυκας· και συντελεσας, φησι, τον πειρασμον ὁ διαβολος ἀπ᾽ ἀπεστη αὐτυ ἀρχι καιρυ. και ὑπεστρεψεν ὁ Ιησυς ἐν τῃ δυναμει τυ πνευματος εἰς την Γαλιλαιαν, και φημη ἐξηλθε καθ᾽ ὁλης της περιχωρυ περι αὐτυ, και αὐτος ἐδιδασκεν ἐν ταις συναγωγαις αὐτων, δοξαζομενος ὑπο παντων. και ἠλθεν εἰς Ναζαρα, ὑ ἦν τεθ αμμενος, και εἰσηλθε κατα το εἰωθος αὐτῳ ἐν τῃ ἡμερᾳ των σαββατων εἰς την συναγωγην. παραστησας δε τα ἐν Ναζαροις αὐτῳ εἰρημενα, και τον κατ᾽ αὐτυ θυμον των ἐν τῃ συναγωγῃ, ἐκβαλλοντων αὐτον ἐξω της πολεως, και ἀγαγοντων ἑως ὀφρυος τυ ὀρυς ἐφ᾽ ὑ αἱ πολεις αὐτων ᾠκοδομηντο, ὡστε κατακρημνισαι αὐτον, και ὡς διελθων δια μεσυ αὐτων ὁ κυριος ἐπορευετο, ἐπισυναπτει ταυτα, και κατηλθεν εἰς Καφαρναυμ πολιν της Γαλιλαιας, και ἦν διδασκων αὐτυς ἐν τοις σαββασι.

Την περι τυτων ἀληθειαν ἀποκεισθαι ἐν τοις νοητοις, μη λυομενης της διαφωνιας ἀφεισθαι της περι των ἐυαγγελιων πιστεως, ὡς ὐκ ἀληθων, ὐδε θειοτερῳ πνευματι γεγραμμενων, ἡ ἐπιτετευγμενως ἀπομνημονευθεντων· ἑκατερως γαρ λεγεται συντεταχθαι ἡ τυτων γραφη. λεγετωσαν γαρ ἡμιν οἱ παραδεχομενοι τα τεσσαρα ἐυαγγελια, και την δοκυσαν διαφωνιαν οἰομενοι μη λυεσθαι δια της ἀναγωγης, προς ταις προειρημεναις ἡμιν ἐπαπορησεσι περι των τεσσαρακοντα τυ πειρασμυ ἡμερων

ὐδαμως

eo tempore cœpit Jesus prædicare & dicere: Resipiscite, instat enim regnum cælorum. Marcus vero: *Et erat,* inquit: *in deserto quadraginta dies, & quadraginta noctes, & tentabatur a Satana: eratque cum feris, & Angeli ministrabant illi. Postquam autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium Dei, nempe: Impletum est tempus, instatque regnum Dei. Resipiscite & credite Evangelio.* Deinde cum enarrasset de Andrea, & de Petro Jacoboque ac Joanne, scribit hæc: *Et ingressus est Capharnaüm, & statim sabbatis docebat in Synagoga.* Lucas vero: *Et cum consummasset,* inquit, *tentationem Diabolus, recessit ab illo usque ad tempus. Et reversus est Jesus in virtute Spiritus in Galilæam, & fama exiit per universam regionem de ipso, & ipse docebat in Synagogis eorum, & glorificabatur ab omnibus. Et venit in Nazara, ubi erat nutritus, intravitque secundum consuetudinem suam die sabbatorum in Synagogam.* Cumque docuisset, quæ in Nazaris ab ipso dicta fuerant, furoremque eorum, qui erant in Synagoga, adversus ipsum, ut qui ejecissent eum e civitate, ac duxissent *usque ad supercilium montis, super quem civitas illorum erat ædificata, ut præcipitarent eum, &* ut *transiens per medium illorum ibat,* superaddit hæc: *Et descendit Capharnaum civitatem Galilææ, & docebat illos sabbatis.*

2. Veritatem de hisce rebus oportet repositam esse in his, quæ animo cernuntur, aut si dissonantia non solvatur, recedere a fide Evangeliorum, tanquam quæ vere non sint scripta per Spiritum, neque sint diviniora, neque optimo ordine commentata; utroque enim modo dicitur Scriptura ordinata fuisse. Dicant enim nobis qui recipiunt quatuor Evangelia, & existimant apparentem dissonantiam non dissolvi per anagogen, præter prædictas a nobis dubitationes

ὐδαμως δυναμενων χωραν ἐχειν παρα τῳ Ιωαννῃ, ποτὲ γεγονεν ἐν τῃ Καφαρναυμ ὁ κυριος· εἰ γαρ μετα τας ἐξ τυ ὁτε ἐβαπτισθη ἡμερας, τῃ ἑκτῃ γενομενης της κατα τον ἐν Κανᾳ της Γαλιλαιας γαμον οἰκονομιας, δηλον ὁτι ὐτε πεπειρασαι, ὐτε ἐν Ναζαροις ἐγενετο, ὐτε Ιωαννης πω παρεδεδοτο. μετα ὐν την Καφαρναυμ, ἐνθα ἐμειναν ὐ πολλας ἡμερας, τυ Πασχα των Ιυδαιων ἐγγυς ὀντος ἀνεβη Ιεροσολυμα, ὁτε ἐκβαλλει ἐκ τυ ἱερυ τα τε προβατα, και τυς βοας, και ἐκχεει των κερματιςων τα κερματα. ἐοικε δε ἐν τοις Ιεροσολυμοις ὁ των Φαρισαιων ἀρχων Νικοδημος νυκτος προς αὐτον ἀρχην ἐληλυθεναι, και ἀκηκοεναι ταυτα ἁ ἐξεςιν ἐκ τυ ἐυαγγελιυ λαβειν. μετα δε ταυτα ἠλθεν ὁ Ιησυς, και οἱ μαθηται αὐτυ εἰς την Ιυδαιαν γην, και ἐκει διετριβε μετ' αὐτων, και ἐβαπτιζε καθ' ὀν καιρον ἠν και Ιωαννης βαπτιζων ἐν Αἰνων ἐγγυς τυ Σαλειμ, ὁτι ὑδατα πολλα ἠν ἐκει, και παρεγινοντο και ἐβαπτιζοντο. ὐπω γαρ ἠν βεβλημενος εἰς την φυλακην ὁ Ιωαννης, ὁτε και ἐγενετο ζητησις ἐκ των μαθητων Ιωαννυ μετα Ιυδαιων περι καθαρισμυ, και ἠλθον προς τον Ιωαννην λεγοντες περι τυ σωτ ρος το· ἰδε ὑτος βαπτιζει, και παντες ἐρχονται προς αὐτον. ἀκηκοασιν ἀπο τυ Βαπτιςυ λογυς ὑς ἐςιν ἀπ' αὐτης της γραφης ἀκριβεςερον λαβειν. εἰ δε πυνθανομενοις ἡμιν περι τυ, ποτε γεγονε πρωτον ἐν τῃ Καφαρναυμ ὁ Χριςος, τῃ λεξει Ματθαιυ, και τῶν λοιπων δυο ἀκολυθυντες φησυσι μετα τον πειρασμον, ὁτε καταλειπων την Ναζαρεθ ἐλθων κατῳκησεν εἰς Καφαρναυμ την παραθαλασσιαν· πως ἁμα ἀληθη εἰναι ἐρυσι το τε παρα τῳ Ματθαιῳ, και Μαρκῳ εἰρημενον, ὡς δια το ἀκηκοεναι αὐτον περι τυ Ιωαννυ παραδοθεντος, εἰς την Γαλιλαιαν ἀναχωρησαντος· και το παρα τῳ Ιωαννῃ μετα και ἀλλας οἰκονομιας προς τῃ ἐν Καφαρναυμ μονῃ κειμενον, και την εἰς Ιεροσολυμα ἀνοδον, την τε εἰς την Ιυδαιαν

ἐκειθεν

de quadraginta diebus tentationis, qui minime locum habere possunt apud Joannem, quando fuit in Capharnao Dominus. Nam si post sex dies ab eo tempore, postquam baptizatus est Jesus, fuit in Capharnao (sexta die facta dispensatione, & miraculo in nuptiis, in Cana Galilææ) perspicuum est, neque tentatum fuisse, neque in Nazaris fuisse, neque Joannem adhuc traditum fuisse. Itaque post Capharnaum, ubi mansit non multos dies, cum Pascha esset Judæorum in propinquo, ascendit Jerosolymam, quando e templo ejecit tum oves tum boves, & mensariorum æra effudit. Videtur autem Nicodemus Pharisæorum princeps, noctu ad ipsum principio venisse Jerosolymam, audisseque quæ licet ex Evangelio accipere. *Post hæc* autem *venit Jesus, & discipuli ejus in terram Judæam, & illic morabatur cum eis, ac baptizabat, quo tempore erat & Joannes baptizans in Ænon juxta Salim, quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, ac baptizabantur. Nondum enim conjectus fuerat in carcerem Joannes*, quando & *orta quæstio est ex discipulis Joannis de purificatione cum Judæis, & venerunt ad Joannem* dicentes de Servatore: *Ecce is baptizat, & omnes veniunt ad eum.* Audierant enim Baptistæ verba, quæ accuratius ex ipsa Scriptura licet assumere. Quod si interrogantibus nobis quando primum fuit in Capharnao Christus, qui lectionem Matthæi, reliquorumque duorum sequuntur, dicent, post tentationem, quando relicta Nazareth profectus habitavit in Capharnao, quæ est civitas maritima: quomodo simul verum esse dicent & illud, quod apud Matthæum, & Marcum dictum est, Jesum scilicet secessisse in Galilæam, tanquam qui audisset Joannem traditum fuisse; & illud, quod positum est apud Joannem, scilicet nondum fuisse Baptistam conjectum in carcerem, sed baptizare in Ænon juxta Salim; id quod ponitur post mansionem Domini in Capharnao, & post ascensum

ἐκειθεν καθοδον, ὁτι ϐπω βεβλημενος ἠν εἰς φυλακην ὁ Ιωαννης, ἀλλ' ἐβαπτιζεν ἐν Αἰνων ἐγγυς τϐ Σαλειμ; και ἐπι ἀλλων δε πλειονων εἰ τις ἐπιμελως ἐξεταζοι τα ἐυαγγελια περι της κατα την ἱςοριαν ἀσυμφωνιας, ἡν τινα καθεκαςον πειρασομεθα κατα το δυνατον παραςησαι, σκοτοδεινιασας ἠτοι ἀποςησεται του κυριϐν ὡς ἀληθως τα ἐυαγγελια, και ἀποκληρωτικος ἑνι αὐτων προσθησεται, μη τολμων παντη ἀθετειν την περι του κυριου ἡμων πιςιν, ἠ προσιεμενος τα τεσσαρα εἰναι ἀληθες αὐτων ϐκ ἐν τοις σωματικοις χαρακτηρσιν.

Ὑπερ δε του ποσην ἐπινοιαν του βϐληματος των ἐυαγγελιων περι των τοιϐτων λαβειν, και τϐτο ἡμιν λεκτεον. ἐςω τισι προκειμενον βλεπϐσι τῳ πνευματι τον θεον, και τϐς τϐτϐ προς τϐς ἁγιϐς λογϐς, την τε παρϐσιαν, ἡν παρεςιν αὐτοις ἐξαιρετοις καιροις της προκοπης αὐτων ἐπιφαινομενος, πλεοσιν ϐσι τον αριθμον, και ἐν διαφοροις τοποις, ϐκ ὁμοειδεις τε παντη ἐυεργεσιας ἐυεργετϐμενοις, ἱκαςῳ ἰδιᾳ ἀπαγγειλαι, ἁ βλεπει τῳ πνευματι περι τϐ θεϐ, και των λογων αὐτϐ, των τε προς τϐς ἁγιϐς ἐμφανειων, ὡςε τονδε μεν περι τωνδε τῳδε τῳ δικαιῳ κατα τονδε τον τοπον λεγομενων ὑπο θεϐ, και πραττομενων ἀπαγγελλειν· τονδε δε περι των ἑτερων χρησμωδϐμενων, και ἐπιτελϐμενων, ἠ ἀλλον περι τινος τριτϐ παρα τϐς προειρημενϐς δυο θελειν ἡμας διδασκειν. ἐςω δε τις και τεταρτος το ἀναλογον τοις τρισι περι τινος ποιων. συμφερεσθωσαν δε οἱ τεσσαρες ϐτοι περι τινων ὑπο τϐ πνευματος αὐτοις ὑποβαλλομενων ἀλληλοις, και περι ἑτερων ἐν ὀλιγῳ παραγγελλετωσαν, ὡςε εἰναι τοιαυτας αὐτων τας διηγησεις, ὡφθε ὁ θεος τῳδε κατα τονδε τον καιρον ἐν τῳδε τῳ τοπῳ, και ταδε αὐτῳ πεποιηκεν· ϐτως εἰ αὐτῳ ἐπιφαινομενος τοιῳδε τῳ σχηματι, και ἐχειραγωγησε εἰς τονδε τον τοπον, ἐνθα πεποιηκε ταδε. ὁ δευτερος κατα τον αὐτον τοις εἰρημενοις γεγονεναι παρα τῳ προ-

τερῳ

ad Jerosolymam, indeque ad Judæam descensum, ac post multas alias œconomias & dispensationes? Quin si de aliis compluribus diligenter quis exquisierit Evangelia de dissonantia secundum historiam, quam singulatim tentabimus pro virili ob oculos ponere, vertigine affectus, vel renuet confirmare Evangelia tanquam vera, & judicio suo sibi eligens quod voluerit, alicui ipsorum Evangeliorum adhærebit, non audens funditus infirmare de Domino nostro fidem; vel admittens quatuor esse Evangelia, veritatem ipsorum non in formis, & characteribus corporalibus esse adjunget.

3. Ut autem aliquam considerationem sententiæ, ac voluntatis Evangeliorum de hisce rebus sumamus, nobis hoc est dicendum. Esto quibusdam spiritu Deum videntibus, hujusque sermones ad sanctos atque præsentiam, qua illis se offert, præcipuis temporibus profectus ipsorum (atque hi plures numero existant, & diversis in locis, nec similibus omnino beneficiis affecti) esto, inquam, propositum his singulis sua renunciare, quæ spiritu tum de Deo, tum de sermonibus ejus, ac de apparitionibus ad sanctos vident, ita ut hic quidem renunciet quæ dicuntur, vel aguntur a Deo in tali loco huic justo, ille vero quæ alius per oracula, vel audierit, vel receperit, & alius præter duos prædictos velit nos de aliquo tertio docere. Esto autem etiam aliquis quartus, perinde atque hi tres faciens, conferantque hi quatuor inter se de quibusdam, quæ spiritus illis suggesserit, & de aliis brevi oratione renuncient, adeo ut hujusmodi sint illorum narrationes: Visus est Deus huic hoc tempore, hoc in loco, & hæc illi fecit: hunc in modum si illi apparuerit tali forma, & manu duxit ad hunc locum, ubi hæc fecit. Secundus eodem tempore, quo hæc dicta sunt facta fuisse apud primum, referat Deum visum fuisse in quadam urbe

τερῳ χρονον ἐν τινι πολει ἀπαγγελλειω τον Θεον ὠφθαι, ᾧ και αὐτος νοει, τινι δευτερω ὀντι ἐν πολυ ἀπεσχοινισμενῳ τοπῳ παρα τον τοπον τον του προτερου, και ἑτερȣς λογȣς ἀναγραφετω κατα τον αὐτον καιρον εἰρησθαι ᾧ κατα την ὑποθεσιν εἰληφαμεν δευτερῳ. τα δε παραπλησια περι τȣ τριτȣ, και τȣ τεταρτȣ νοητεον. συμφερεσθωσαν δε, ὡς προειρηκαμεν, ἐτοι τα ἀληθη ἀπαγγελλοντες περι τȣ Θεȣ, και των προς τινας εὐεργεσιων αὐτȣ ἀλληλοις, ἐπι τινων ἀπαγγελλομενων ὑπ' αὐτων διηγησεων. δοξει τοινυν τῳ ἱςοριαν εἰναι νομιζοντι την τȣτων γραφην ἡ δια εἰκονος ἱςορικης προς τινα τα ὀντα παραςησαι πραγματα, και τον θεον ὑπολαμβανοντι κατα περιγραφην εἰναι ἐν τοπῳ, μη δυναμενον τῳ αὐτῳ πλειονας ἑαυτῳ ἐμποιησαι φαντασιας πλειοσιν, ἐν πλειοσι τοποις, και πλειονα ἁμα λεγειν, δυνατον εἰναι ἀληθευειν ȣς ὑπεθεμην τεσσαρας, τῳ ἀδυνατον εἰναι ἐν τῳ δε τινι τῳ τεταγμενῳ καιρῳ τον Θεον εἰναι, ἁτε και κατα περιγραφην αὐτον νενοημενον ἐν τοπῳ εἰναι; και τῳδε, και τῳδε λεγειν ταδε, και ταδε, και ποιειν ταδε, και τα τȣτοις ἐναντια, και, φερε εἰπειν, καθεζομενον ἁμα, και ἑςωτα εἰναι, εἰ ὁ μεν τῳδε καιρῳ λεγων αὐτον ἑςωτα ταδε τινα εἰρηκεναι, ἡ πεποιηκεναι ἐν τῳδε τῳ τοπῳ, ὁδε καθεζομενον.

Ὡσπερ ȣν ἐπι τȣτων, ὡν ὑπεθεμην, ἐκληφθεις ὁ νȣς των ἱςορικων, χαρακτηρι βȣληθεντων ἡμας διδαξαι τα ὑπο τȣ νȣ αὐτων τεθεωρημενα, ȣδεμιαν ἀν ἑυρεθειη ἐχων διαφωνιαν, εἰ οἱ τεσσαρες εἰεν σοφοι· ȣτω νοητεον και ἐπι των τεσσαρων ἐχειν ἐυαγγελιςων, καταχρησαμενων μεν πολλοις των κατα το τεραςιον, και παραδοξοτατον της δυναμεως Ιησȣ πεπραγμενοις, και εἰρημενοις, ἐσθ' ὁπȣ και προσυφαναντων τη γραφῃ μετα λεξεως, ὡς περι αἰσθητων, το καθαρως νοητως αὐτοις τετρανωμενον. ȣ καταγινωσκω δη πȣ και το, ὡς κατα την ἱςοριαν, ἑτερως γενομενον, προς το χρησιμον τȣτων μυςικȣ σκοπȣ

μετα-

cuipiam ſecundo (quem ipſe velit) exiſtenti in loco valde remoto a loco prioris, & alios eodem tempore ſermones a Deo huic, quem ſecundum poſuimus, habitos fuiſſe dicat. Similiter de tertio & quarto exiſtimandum eſt. Conſentiant autem hi, ut prædiximus, inter ſe vera de Deo nunciantes, deque ipſius erga aliquos beneficiis, in quibusdam narrationibus, quas ipſi renuncient. Ei igitur qui exiſtimat horum ſcriptionem eſſe hiſtoriam, vel per imaginem hiſtoriæ ad res quasdam veras accommodari, quique arbitratur Deum eſſe in loco ſecundum circumſcriptionem, eodem tempore nequeuntem plures de ipſo ingenerare viſiones pluribus, in pluribus locis, nec plura etiam ſimul dicere, videbitur impoſſibile eſſe, ut hi quatuor, quos ſuppoſuimus, vera narrent ex eo, quod facile factu non ſit Deum eſſe in hoc quodam certo tempore, quia etiam conſideratus fuerit eſſe in loco ſecundum circumſcriptionem, & huic, & illi hæc, & illa dicere, & facere hæc, & his contraria, & (ut ita dicam) ſedentem ſimul, & ſtantem eſſe; ſiquidem unus dicat hoc tempore eum ſtantem hæc dixiſſe, & hæc feciſſe in hoc loco, alius vero ſedentem.

4. Ut igitur ſenſus perceptus hiſtoricorum, caractere & forma in his, quos ſuppoſui velle nos dicere, quæ mens ipſorum perſpexerit, nullam inveniretur habere diſſonantiam, ſi quatuor fuerint ſapientes; ſic etiam in quatuor Evangeliſtis rem ſe habere intelligendum eſt, abutentibus multis tum dictis Jeſu, juxta illius prodigioſam & admirabiliſſimam potentiam; interdum etiam attexentibus ad Scripturam cum dictione veluti de ſenſibilibus, quod illis puro ac ſolo intellectu manifeſtatum erat. Non reprehendo autem ipſos aliquo pacto transpoſuiſſe ad utilitatem myſticæ conſiderationis harum rerum, id, quod (quantum attinet ad hiſtoriam) alio modo fac-

μετατιθεναι πως αὐτυς, ὡςε εἰπειν το ἐν τοπῳ γενομενον, ὡς ἐν ἑτερῳ· ἢ το ἐν τῳδε τῳ καιρῳ, ὡς ἐν ἀλλῳ, και το ὑτωσι ἀπαγγελλομενον μετα τινος παραλλαγης αὐτυς πεποιηκεναι. προεκειτο γαρ αὐτοις ὁπυ μεν ἐνεχωρει ἀληθευειν πνευματικως ἁμα και σωματικως· ὁπυ μη ἐνδεχετο ἀμφοτερως, προκρινειν το πνευματικον του σωματικυ, σωζομενυ πολλακις τυ ἀληθυς πνευματικυ ἐν τῳ σωματικῳ, ὡς ἀν εἰποι τις, ψευδει· ὡς εἰ και ἀπο της ἱςοριας λεγοιμεν ὁτι ὁ Ιακωβ φασκων τῳ Ισαακ, ἐγω Ησαυ ὁ πρωτοτοκος συ υἱος, κατα μεν το πνευματικον ἠληθευε, μεταλαβων των πρωτοτοκιων ἠδη ἐν τῳ ἀδελφῳ παραπολλυμενων, και δια της ςολης των τε ἐριφιων δερματων τον ἐξωθεν χαρακτηρα τυ Ησαυ αναλαβων, και γενομενος χωρις της αἰνυσης τον θεον φωνης Ησαυ, ἱνα χωραν λαβῃ προς το ἐυλογηθηναι ὑςερον ὁ Ησαυ. ταχα γαρ εἰ μη ηὐλογητο Ιακωβ ὡς Ησαυ, ὐκ ἀν ὐδε Ησαυ καθ' ἑαυτον δεξασθαι την ἐυλογιαν οἱος τε ἠν. και ὁ Ιησυς τοινυν πολλα ἐςι ταις ἐπινοιαις, ὡν ἐπινοιων εἰκος τυς ἐυαγγελιςας διαφορυς ἐννοιας λαμβανοντας, ἐσθ' ὁτε και συμφερομενυς ἀλλυς περι τινων ἀναγεγραφεναι τα ἐυαγγελια· οἱον ἀληθες εἰπειν τα, ὡς προς την λεξιν, ἀντικειμενα περι τυ κυριυ ἡμων, ὁτι γεγονεν ἐκ Δαβιδ, και ὐ γεγονεν ἐκ Δαβιδ. ἀληθες μεν γαρ το, γεγονεν ἐκ Δαβιδ, ὡς και ὁ ἀποςολος φησι· τυ γενομενυ ἐκ σπερματος Δαβιδ κατα σαρκα, εἰ το σωματικον αὐτυ ἐκλαβομεν· ψευδες δε αὐτο τυτο εἰ ἐπι της θειοτερας δυναμεως ἀκυομεν, το γεγονεναι αὐτον ἐκ σπερματος Δαβιδ· ὡρισθη γαρ υἱος θευ ἐν δυναμει. και ταχα δια τυτο αἱ ἁγιαι προφητειαι ὁπυ μεν δυλον, ὁπυ δε υἱον αὐτον ἀναγορευυσι· δυλον μεν, δια την δυλου μορφην, και τον ἐκ σπερματος Δαβιδ· υἱον δε θεου, κατα την πρωτοτοκον αὐτου δυναμιν· ὑτως αὐτον ἀληθες εἰπειν ἀνθρωπον, και ὐκ ἀνθρωπον· ἀν-

θρωπον

tum fuerat: ita ut quod uno loco factum fuerat, tanquam in alio gestum sit, narrarent; vel quod uno tempore, tanquam in alio; & illud, quod uno modo pronuntiatum fuerat, cum quadam alteratione referrent. Propositum enim illis erat vera narrare, & spiritualiter & corporaliter, ubi liceret; ubi autem non contingebat utrumque, rem præferre spiritualem rei corporeæ, servata sæpe veritate spirituali in corporali (ut aliquis diceret) mendacio. Quemadmodum si etiam ex historia diceremus Jacob dicentem Isaac: *Ego sum Esau primogenitus tuus filius*, secundum intellectum quidem spiritualem narrasse vera (participem factum primogeniturarum, quæ in fratre jam perierant, & recepta forma, & figura Esau externa per vestem hædinarum pellium) atque factum Esau sine voce laudante Deum, ut deinde locum inveniret Esau ad benedictionem consequendam. Nam fortasse, ni benedictus fuisset Jacob tanquam Esau, ne Esau quidem capere quivisset ex se benedictionem. Jesus igitur multa est secundum varias notiones, ex quibus probabile est Evangelistas notiones sumentes diversas, interdum etiam alias de quibusdam consentientes scripsisse Evangelia. Verbi gratia; verum est, quod ad textum attinet, contraria dicere de Domino nostro, nempe eum genitum ex David, & non genitum ex David. Verum etenim est genitum fuisse ex David (ut etiam Apostolus inquit: *Genitum ex semine David secundum carnem*) si ad corpus ipsius referamus: falsum autem hoc ipsum est, si de diviniore ipsius potentia intellexerimus eum genitum fuisse ex semine David. Declaratus namque filius Dei fuit cum potentia. Et fortassis hanc ob causam sanctæ prophetiæ aliquoties eum servum, aliquoties autem eum filium prædicant; servum quidem propter servi formam, & quia ex Davide; filium vero Dei propter potentiam suam primogenitam: sic verum est dicere eum hominem, & non hominem;

ὑπαρκτον κατα το θανατȣ δεκτικον· ȣ̓κ ἀνθρωποι
τε ἀνθρωπȣ θειοτερον. ἐγω δ᾽ οἰμαι και τον Μ
παραδεξαμενον ὑγιεις λογȣς, ἀθετȣντα αὐτ
Μαριας γενεσιν, κατα την θειαν αὐτȣ φυσιν α
θαι, ȣ̓κ ἄρα ȣ̓κ ἐγεννηθη ἐκ Μαριας, και δια
τολμωνται περιγραψαι τȣτȣς τȣς τοπȣς ἀπο
γελιω ᾧ παραπλησιον πεπονθεναι φαινονται
ταντες αὐτȣ την ἀνθρωποτητα, και μονην αὐτ
ταυτα παραδεξαμενοι, οἱ τε τȣτοις ἐναντιοι, κα
ταυτα αὐτȣ περιγραψαντες, τον δε ἀνθρωπον
και δικαιοτατον παντων ἀνθρωπων ὁμολογησα
ἢ την δοκησιν δε εἰσαγοντες, τον ταπεινωσα
τον μεχρι θανατȣ, και ὑπηκοον γενομενον μεχ
μη νοησαντες, μονον δε το ἀπαθες το κρειττο
τοιȣτȣ συμπτωματος φανταθεντες, ἀποςερει
ὁσον ἐφ᾽ ἑαυτοις θελȣσι τȣ παντων ἀνθρωπων δι
ἀνθρωπȣ, ȣ̓ δυναμενȣς δι᾽ ἐκεινȣ σωζεσθαι· α
ἑνος ἀνθρωπȣ ὁ θανατος, ȣ̔τως και δι᾽ ἑνος ἀν
της ζωης δικαιωσις. ȣ̓κ ἀν χωρις τȣ ἀνθρωπȣ
των ἡμων την ἀπο τȣ λογȣ ὠφελειαν, μενοντ
ἠν την ἀρχην προς τον πατερα θεον, και μη ἀ
τος ἀνθρωπον, τον παντων πρωτον, και πα
μιωτερον, και παντων μαλλον καθαρωτερον α
ρησαι δυναμενον· μεθ᾽ ὁν και ἡμεις δεξασθαι οἱοι
ἐσομεθα, ἑκαςος τοσȣτον και τοιȣτον, ὁποιος
ποιȣμεν και πηλικην χωραν ἐν τῃ ψυχῃ ἡμω
δε μοι παντα εἰρηται της ἐμφαινομενης διαφα
ἐυαγγελιων παραςησαι θελοντι ὁδῳ της πνε
ἐκδοχης.

Εἰς δε τον αὐτον τοπον και τοιȣτῳ παρα
χρηςεον, ὁτι Παυλος ὁ μεν σαρκικος πεπραθ
ὑπο την ἁμαρτιαν, και ȣ̓δεν ἀνακρινειν οἱος τε
πνευματικος ἀνακρινειν παντα, και ὑπ᾽ ȣ̓δενος
νεσθαι. και τȣ μεν σαρκικȣ εἰσι φωναι· ȣ̓ γαρ

hominem quidem propter illud, quod mortis est capax; cæterum non hominem, propter illud, quod homine est divinius. Ego autem arbitror etiam Marcionem respuentem doctrinam sanam, & rejicientem ipsius ex Maria ortum, enunciasse eum juxta divinam naturam genitum ex Maria non fuisse, & hanc ob causam ausum fuisse delere hos locos ex Evangelio: cui simile quiddam passi fuisse hi videntur, qui illius humanitatem tollunt, solam illius divinitatem admittentes, atque his contrarii, qui divinitatem ejus obliterant, hominem eum hominum omnium justissimum & sanctissimum fassi. Quin qui introducunt opinionem, quia non intellexerint eum, qui *seipsum ad mortem usque humiliavit obediens factus usque ad crucem*, & solam ejus eam partem, quæ perturbationibus vacat, quæque superior est quovis tali casu imaginaverunt, pro virili sua eo homine, qui hominum omnium sit justissimus, privare nos volunt, qui non possumus per ipsum servari: ut enim *per unum hominem mors*, sic *&* *per unum hominem* vitæ justificatio. Neque enim utilitatem percepissemus ex filio Dei, si remoto homine talis esset, qualis erat in principio apud Patrem Deum, neque hominem assumsisset, qui omnium primus, & omnibus honorabilior, ac longe omnibus purior valeret ipsum capere; post quem poterimus unusquisque nostrum tantum, ac talem, qualis erat, ipsum capere, si locum magnitudini ejus convenientem in anima nostra præparaverimus. Hæc autem omnia mihi dicta sunt declarare volenti, via spiritualis intelligentiæ, apparentem Evangeliorum dissonantiam.

5. In eundem autem locum hujusmodi etiam exemplo utendum est, scilicet Paulum carnalem se esse venditum sub peccato dicere, nec quidquam dijudicare posse; spiritualem vero omnia dijudicare posse, & a nemine judicari. Et carnalis quidem hæ sunt

voces:

τυτο πραττω, ἀλλ' ὁ μισω, τυτο ποιω· τυ δε πνευματικυ, ὁ θελω πρασσω, και ὁ μισω ὐ ποιω. ἀλλα και ὁ ἁρπαγεις ἑως τριτυ ὐρανυ, και ἀκυσας ἀῤῥητα ῥηματα, ἑτερος ἡν παρα τον λεγοντα· περι τυ τοιυτυ καυχησωμαι, ὑπερ δε ἐμαυτυ ὐ καυχησομαι. εἰ δε και τοις Ιυδαιοις ὡς Ιυδαιος γινεται, ἱνα Ιυδαιυς κερδηση· και τοις ὑπο νομον, ὡς ὑπο νομον, ἱνα τυς ὑπο νομον κερδηση· τοιστε ἀνομοις, ὡς ἀνομος, μη ὠν ἀνομος θεω, ἀλλ' ἐννομος Χριςυ, ἱνα κερδηση τυς ἀνομυς· και τοις ἀσθενεσιν ἀσθενης, ἱνα τυς ἀσθενεις κερδηση, δηλον ὁτι ἐξεταςεον αὐτυ τυς λογυς, ἰδια μεν τυς Ιυδαιυς, ἰδια δε ὁτι ἐςιν ὡς ὑπο νομον, και ἀλλοτε ὁτε ἐςιν ὡς ἀνομος, ἐσθ' ὁτε δε ὁτε γινεται ἀσθενης. οἱον ἁ λεγει κατα συγγνωμην, ὐ κατ' ἐπιταγην ἀσθενης ὡν λεγει· τις γαρ, φησιν, ἀσθενει, και ὐκ ἀσθενω; ὁτε δε ξυρεται, και προσφοραν προσφερει, ἠ τον Τιμοθεον περιτεμνει, Ιουδαιος γινεται· ὁτε δε Αθηναιοις φησιν, ἑυρον βωμον ἐν ᾡ ἐγεγραπτο, ἀγνωςῳ θεῳ· ὁ ὐν ἀγνοεντες ἐυσεβειτε, τυτο ἐγω καταγγελλω ὑμιν· και το· ὡς και τινες των καθ' ὑμας ποιητων εἰρηκασι· τυ γαρ και γενος ἐσμεν, τοις ἀνομοις ὡς ἀνομος γινεται, ἐυσεβειαν μαρτυρων τοις ἀσεβεςατοις, και τῳ εἰποντι· ἐκ διος ἀρχομεσθα· τον γαρ και γενος ἐσμεν, καταχρησαμενος προς ἁ ἐβυλετο. ταχα δ' ἐσθ' ὁπυ τοις μη Ιυδαιοις, ὑπο νομον δε, ὑπο νομον γινεται.

Ταυτα δε ὐ μονον εἰς τα περι τυ σωτηρος χρησιμα ἡμιν ἐςιν τα παραδειγματα, ἀλλα και εἰς τα περι των μαθητων, περι ὡν και αὐτων ἐςι τις κατα το ῥητον διαφωνια. ταχα γαρ τῃ ἐπινοιᾳ ἑυρισκομενος ὑπο του ἰδιου ἀδελφου Σιμων Ανδρευ, και ἀκυων, συ κληθηση Κηφας,

ἑτερος

voces: *Non enim quod volo, hoc facio c sed quod odi, hoc facio:* spiritualis vero: Quod volo, hoc facio, & quod odi, non facio. Quin etiam qui raptus fuit usque ad tertium cælum, & audivit arcana verba, diversus erat ab eo, qui dicebat: *Pro hac re gloriabor, pro me ipso autem non gloriabor.* Sin vero etiam Judæis fit quasi Judæus, ut Judæos lucrifaciat; & his qui sub lege erant, tanquam sub lege esset, ut eos, qui sub lege erant, lucrifaceret; & his qui sine lege erant, tanquam esset sine lege, cum non esset sine lege Deo, sed obnoxius legi Christi, ut lucrifaceret exleges; & infirmis infirmus, ut infirmos lucrifaceret, perspicuum est inquirendas esse diligenter rationes hujus rei, idque privatim in singulis, sive cum efficitur tanquam Judæus, sive cum tanquam sub lege, sive cum est quasi sine lege, sive interdum etiam efficitur infirmus. Verbi gratia, illa quæ dicit propter veniam, non propter imperium, tanquam infirmus existens dicit: *Quis* enim, inquit, *infirmatur, & ego non infirmor?* Cum autem tondetur, & oblationem offert, vel Timotheum circumcidit, fit Judæus. Quando autem Athéniensibus inquit: *Inveni aram, in qua scriptum erat: Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego vobis annuncio;* & illud: *Sicut & quidam vestratium Poetarum dixerunt: Hujus enim & genus sumus,* his, qui sine lege erant, fit tanquam sine lege, pietatem testibus firmans impiissimis, & illo, qui dicit: *Ab Jove principium,* illo illius hemistichio, *Nam hujus progenies etiam sumus,* abusus ad id, quod volebat. Fortasse vero interdum his, qui non sunt Judæi, sed sub lege, fit sub lege.

6. Cæterum hæc exempla non solum utilia nobis sunt in rebus Servatoris, verum etiam in rebus discipulorum, de quibus etiam ipsis est quædam secundum textum dissonantia. Nam fortasse Simon, qui a suo fratre Andrea invenitur, & audit: *Tu vocaberis*

Cephas,

ἑτερος ἐςι παρα τον ὁρωμενον ἁμα τῳ ἀδελφῳ ὑπο του περιπατȣντος παρα την θαλασσαν της Γαλιλαιας Ιησȣ, και ἀκȣοντα ἁμα ἐκεινῳ τῳ Ανδρεᾳ, δευτε ὀπισω μȣ, και ποιησω ὑμας ἁλιεις ἀνθρωπων. ἐπρεπε γαρ τῳ θεῳ λογικωτερον ἀπαγγελλοντι περι τȣ γενομενου σαρκος λογου, και την γενεσιν δια τȣτο μη ἀναγραψαντι τȣ ἐν ἀρχῃ προς τον θεον λογȣ, μηδε τον παρα τῃ θαλασσῃ ἑυρημενον, και ἐνειθεν καλȣμενον εἰπειν, ἀλλα τον ἑυρισκομενον ὑπο τȣ ἀδελφȣ μειναντος παρα τῳ Ιησȣ τῃ δεκατῃ ὡρᾳ, και δια το ὑτως ἑυρισκεσθαι ἐυθεως λαμβανοντα το Κηφας. ὁ γαρ ὁρωμενος ὑπο τȣ περιπατȣντος παρα την θαλασσαν της Γαλιλαιας μολις ποτε και ὑςερον λαμβανει το· συ εἶ Πετρος, και ἐπι ταυτῃ τῃ πετρᾳ οἰκοδομησω μȣ την ἐκκλησιαν. και ὁ μεν παρα τῳ Ιωαννῃ Ιησȣς γινωσκεται παρα τοις Φαρισαιοις βαπτιζων ἐν τοις μαθηταις αὐτȣ, βαπτιζων και μετα των ἀλλων ἐξαιρετων, και τȣτο ποιων· ὁ δε παρα τοις γ′ Ιησȣς ὑδαμως βαπτιζει. ἐτι δε και ὁ Βαπτιςης Ιωαννης μεχρι πολλȣ παρα τῳ ὁμωνυμῳ ἐυαγγελιςῃ διαρκει, μη βεβλημενος εἰς φυλακην. ὁ δε παρα τῳ Ματθαιῳ σχεδον Ιησȣ πειραζομενȣ εἰς την φυλακην παραδιδοται· δἰ ὁν και ἀναχωρει ὁ Ιησȣς εἰς την Γαλιλαιαν περιϊςαμενος το γενεσθαι ἐν τῃ φυλακῃ· ἀλλα ὑδε ἑυρισκεται ἐν τῳ Ιωαννῃ ὁ Βαπτιςης παραδιδομενος εἰς φυλακην. τις δ᾽ ὑτως σοφος, και ἐπι τοσȣτον ἱκανος, ὡς παντα τον Ιησȣν ἀπο των τεσσαρων ἐυαγγελιςων μαθειν, και ἑκαςον ἰδιᾳ χωρησαι νοησαι, και πασας αὐτȣ τας καθ᾽ ἑκαςον τοπον ἰδειν ἐπιδημιας, και λογȣς, και ἐργα; και ἁ μεντοιγε κατα τον προκειμενον τοπον, ἀκολȣθως νομιζομεν τῃ ἑκτῃ ἡμερᾳ τον σωτηρα, ὁτε γεγενηται ἡ κατα τον γαμον οἰκονομια ἐν Κανᾳ της Γαλιλαιας, καταβεβηκεναι ἁμα τῃ μητρι, και τοις ἀδελφοις, και τοις μαθηταις εἰς την Καφαρναȣμ, ὁπερ ἑρμηνευεται, ἀγρος παρακλησεως. ἐχρην γαρ μετα την ἐν τῳ οἰνῳ ἐυωχιαν και εἰς τον της παρακλησεως ἀγρον ἁμα τῃ μητρι, και τοις μαθηταις ἐληλυθεναι τον σωτηρα,

παρα-

Cephas, cogitatione diversus est ab eo, qui videtur cum fratre a Jesu deambulante juxta mare Galilææ; diversus etiam ab eo, qui cum illo Andrea pariter audit: *Venite post me, & faciam vos piscatores hominum.* Decebat enim, ut qui renunciabat solidiori ratione de λογῳ (hoc est, de filio Dei), qui factus est caro, qui etiam ortum hanc ob causam non scripsit filii Dei existentis in principio apud Deum, ne inventum quidem apud mare, indeque vocatum dicere, sed narrare, inventum a fratre, qui mansit apud Jesum hora decima, qui etiam eo quod sic inventus fuerit, mox acceperit nomen Cephæ. Nam qui videtur a deambulante juxta mare Galilææ, vix aliquando etiam post illud accipit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et Jesum quidem apud Joannem agnoscunt baptizare Pharisæi in discipulis ejus, cum aliis rebus præcipuis etiam hoc faciens: at apud tres Jesus haudquaquam baptizat. Insuper Baptista Joannes apud ejusdem nominis Evangelistam perseverat non conjectus in carcerem. Contra apud Matthæum fere tentato Jesu in carcerem traditur; quam ob causam secedit etiam Jesus in Galilæam, cavens trudi in carcerem: quando ne carceri quidem traditus invenitur Baptista apud Joannem. Proinde quis adeo sapiens, & in tantum idoneus est, ut totum Jesum ex quatuor Evangelistis discat, quique valeat unamquamque rem privatim agnoscere, omnesque Christi videre vel peregrinationes, vel sermones, vel opera? Ac convenienter quidem præsenti loco existimamus sexto die Servatorem, quando factum est negotium illud nuptiarum in Cana Galilææ, descendisse Capharnaum, quod interpretatur, ager consolationis, cum matre & fratribus & discipulis. Ad agrum namque consolationis post epulum illud vino celebre cum matre, cumque discipulis venire Servatorem necesse erat consolaturum discipulos, atque

eam

μετατιθέναι πως αὐτους, ὡςε εἰπειν το ἐν τοπῳ γενομενον, ὡς ἐν ἑτερῳ· ἢ το ἐν τῳδε τῳ καιρῳ, ὡς ἐν ἀλλῳ, και το ὀυτωσι ἀπαγγελλομενον μετα τινος παραλλαγης αὐτους πεποιηκεναι. προεκειτο γαρ αὐτοις ὁπου μεν ἐνεχωρει ἀληθευειν πνευματικως ἁμα και σωματικως· ὁπου μη ἐνδεχετο ἀμφοτερως, προκρινειν το πνευματικον του σωματικου, σωζομενου πολλακις του ἀληθους πνευματικου ἐν τῳ σωματικῳ, ὡς ἀν εἰποι τις, ψευδει· ὡς εἰ και ἀπο της ἱςοριας λεγοιμεν ὁτι ὁ Ιακωβ φασκων τῳ Ισαακ, ἐγω Ησαυ ὁ πρωτοτοκος σου υἱος, κατα μεν το πνευματικον ἠληθευε, μεταλαβων των πρωτοτοκιων ἠδη ἐν τῳ ἀδελφῳ παραπολλυμενων, και δια της ςολης των τε ἐριφιων δερματων τον ἐξωθεν χαρακτηρα του Ησαυ ἀναλαβων, και γενομενος χωρις της αἰνουσης τον θεον φωνης Ησαυ, ἱνα χωραν λαβῃ προς το ἐυλογηθηναι ὑςερον ὁ Ησαυ. ταχα γαρ εἰ μη ηὐλογητο Ιακωβ ὡς Ησαυ, οὐκ ἀν οὐδε Ησαυ καθ᾽ ἑαυτον δεξασθαι την ἐυλογιαν οἱος τε ἠν. και ὁ Ιησους τοινυν πολλα ἐςι ταις ἐπινοιαις, ὧν ἐπινοιων εἰκος τους ἐυαγγελιςας διαφορους ἐννοιας λαμβανοντας, ἐσθ᾽ ὁτε και συμφερομενους ἀλλους περι τινων αναγεγραφεναι τα ἐυαγγελια· οἱον ἀληθες εἰπειν τα, ὡς προς την λεξιν, ἀντικειμενα περι του κυριου ἡμων, ὁτι γεγονεν ἐκ Δαβιδ, και οὐ γεγονεν ἐκ Δαβιδ. ἀληθες μεν γαρ το, γεγονεν ἐκ Δαβιδ, ὡς και ὁ ἀποςολος φησι· του γενομενου ἐκ σπερματος Δαβιδ κατα σαρκα, εἰ το σωματικον αὐτου ἐκλαβομεν· ψευδες δε αὐτο τουτο εἰ ἐπι της θειοτερας δυναμεως ἀκουομεν, το γεγονεναι αὐτον ἐκ σπερματος Δαβιδ· ὡρισθη γαρ υἱος θεου ἐν δυναμει. και ταχα δια τουτο αἱ ἁγιαι προφητειαι ὁπου μεν δουλον, ὁπου δε υἱον αὐτον ἀναγορευουσι· δουλον μεν, δια την δουλου μορφην, και τον ἐκ σπερματος Δαβιδ· υἱον δε θεου, κατα την πρωτοτοκον αὐτου δυναμιν· οὑτως αὐτον ἀληθες εἰπειν ἀνθρωπον, και οὐκ ἀνθρωπον· ἀν-

θρωπον

tum fuerat: ita ut quod uno loco factum fuerat, tanquam in alio gestum sit, narrarent; vel quod uno tempore, tanquam in alio; & illud, quod uno modo pronuntiatum fuerat, cum quadam alteratione referrent. Propositum enim illis erat vera narrare, & spiritualiter & corporaliter, ubi liceret; ubi autem non contingebat utrumque, rem præferre spiritualem rei corporeæ, servata sæpe veritate spirituali in corporali (ut aliquis diceret) mendacio. Quemadmodum si etiam ex historia diceremus Jacob dicentem Isaac: *Ego sum Esau primogenitus tuus filius*, secundum intellectum quidem spiritualem narrasse vera (participem factum primogeniturarum, quæ in fratre jam perierant, & recepta forma, & figura Esau externa per vestem hædinarum pellium) atque factum Esau sine voce laudante Deum, ut deinde locum inveniret Esau ad benedictionem consequendam. Nam fortasse, ni benedictus fuisset Jacob tanquam Esau, ne Esau quidem capere quivisset ex se benedictionem. Jesus igitur multa est secundum varias notiones, ex quibus probabile est Evangelistas notiones sumentes diversas, interdum etiam alias de quibusdam consentientes scripsisse Evangelia. Verbi gratia; verum est, quod ad textum attinet, contraria dicere de Domino nostro, nempe eum genitum ex David, & non genitum ex David. Verum etenim est genitum fuisse ex David (ut etiam Apostolus inquit: *Genitum ex semine David secundum carnem*) si ad corpus ipsius referamus: falsum autem hoc ipsum est, si de diviniore ipsius potentia intellexerimus eum genitum fuisse ex semine David. Declaratus namque filius Dei fuit cum potentia. Et fortassis hanc ob causam sanctæ prophetiæ aliquoties eum servum, aliquoties autem eum filium prædicant; servum quidem propter servi formam, & quia ex Davide; filium vero Dei propter potentiam suam primogenitam: sic verum est dicere eum hominem, & non hominem;

θρωπον κατα το θανατε δεκτικον· εκ ανθρωπον δε κατα το ανθρωπε θειοτερον. εγω δ' οιμαι και τον Μαρκιωνα παρεκδεξαμενον υγιεις λογες, αθετεντα αυτε την εκ Μαριας γενεσιν, κατα την θειαν αυτε φυσιν αποφηνασθαι, ως αρα εκ εγεννηθη εκ Μαριας, και δια τετο τετολμηκεναι περιγραψαι τετες τες τοπες απο τε ευαγγελιε ῳ παραπλησιον πεπονθεναι φαινονται οἱ αναιρεντες αυτε την ανθρωποτητα, και μονην αυτε την θεοτητα παραδεξαμενοι, οἱ τε τετοις εναντιοι, και την θεοτητα αυτε περιγραψαντες, τον δε ανθρωπον ως αγιον, και δικαιοτατον παντων ανθρωπων ὁμολογησαντες. και οἱ την δοκησιν δε εισαγοντες, τον ταπεινωσαντα αυτον μεχρι θανατε, και υπηκοον γενομενον μεχρι ςαυρε μη νοησαντες, μονον δε το απαθες το κρειττον παντος τοιετε συμπτωματος φανταςθεντες, αποςερειν ἡμας το ὁσον εφ' ἑαυτοις θελεσι τε παντων ανθρωπων δικαιοτατε ανθρωπε, ε δυναμενες δι' εκεινε σωζεσθαι· ως γαρ δι' ἑνος ανθρωπε ὁ θανατος, ετως και δι' ἑνος ανθρωπε ἡ της ζωης δικαιωσις. εκ αν χωρις τε ανθρωπε χωρησαντων ἡμων την απο τε λογε ωφελειαν, μενοντος ὁποιος ἡν την αρχην προς τον πατερα θεον, και μη αναλαβοντος ανθρωπον, τον παντων πρωτον, και παντων τιμιωτερον, και παντων μαλλον καθαρωτερον αυτον χωρησαι δυναμενον· μεθ' ὁν και ἡμεις δεξασθαι οἱοι τε αυτον εσομεθα, ἑκαςος τοσετον και τοιετον, ὁποιος ἡν, αυτῳ ποιεμεν και πηλικην χωραν εν τῃ ψυχῃ ἡμων. ταυτα δε μοι παντα ειρηται της εμφαινομενης διαφωνιας των ευαγγελιων παραςησαι θελοντι ὁδῳ της πνευματικης εκδοχης.

Εἰς δε τον αυτον τοπον και τοιετῳ παραδειγματι χρηςεον, ὁτι Παυλος ὁ μεν σαρκικος πεπρασθαι λεγει υπο την ἁμαρτιαν, και εδεν ανακρινειν οἱος τε ἡν· ὁ δε πνευματικος ανακρινειν παντα, και υπ' εδενος ανακρινεσθαι. και τε μεν σαρκικε εισι φωναι· ε γαρ ὁ θελω

τετο

hominem quidem propter illud, quod mortis est capax; cæterum non hominem, propter illud, quod homine est divinius. Ego autem arbitror etiam Marcionem respuentem doctrinam sanam, & rejicientem ipsius ex Maria ortum, enunciasse eum juxta divinam naturam genitum ex Maria non fuisse, & hanc ob causam ausum fuisse delere hos locos ex Evangelio: cui simile quiddam passi fuisse hi videntur, qui illius humanitatem tollunt, solam illius divinitatem admittentes, atque his contrarii, qui divinitatem ejus obliterant, hominem eum hominum omnium justissimum & sanctissimum fassi. Quin qui introducunt opinionem, quia non intellexerint eum, qui *seipsum ad mortem usque humiliavit obediens factus usque ad crucem*, & solam ejus eam partem, quæ perturbationibus vacat, quæque superior est quovis tali casu imaginaverunt, pro virili sua eo homine, qui hominum omnium sit justissimus, privare nos volunt, qui non possumus per ipsum servari: ut enim *per unum hominem mors*, sic *& per unum hominem* vitæ justificatio. Neque enim utilitatem percepissemus ex filio Dei, si remoto homine talis esset, qualis erat in principio apud Patrem Deum, neque hominem assumsisset, qui omnium primus, & omnibus honorabilior, ac longe omnibus purior valeret ipsum capere; post quem poterimus unusquisque nostrum tantum, ac talem, qualis erat, ipsum capere, si locum magnitudini ejus convenientem in anima nostra præparaverimus. Hæc autem omnia mihi dicta sunt declarare volenti, via spiritualis intelligentiæ, apparentem Evangeliorum dissonantiam.

5. In eundem autem locum hujusmodi etiam exemplo utendum est, scilicet Paulum carnalem se esse venditum sub peccato dicere, nec quidquam dijudicare posse; spiritualem vero omnia dijudicare posse, & a nemine judicari. Et carnalis quidem hæ sunt voces:

τουτο πρασσω, ἀλλ᾽ ὁ μισω, τουτο ποιω· του δε πνευματικου, ὁ θελω πρασσω, και ὁ μισω ου ποιω. ἀλλα και ὁ ἁρπαγεις ἑως τριτου ουρανου, και ἀκουσας ἀῤῥητα ῥηματα, ἑτερος ἠν παρα τον λεγοντα· περι του τοιουτου καυχησωμαι, ὑπερ δε ἐμαυτου ου καυχησομαι. εἰ δε και τοις Ιουδαιοις ὡς Ιουδαιος γινεται, ἱνα Ιουδαιους κερδηση· και τοις ὑπο νομον, ὡς ὑπο νομον, ἱνα τους ὑπο νομον κερδηση· τοισ τε ἀνομοις, ὡς ἀνομος, μη ὠν ἀνομος θεου, ἀλλ᾽ ἐννομος Χριστου, ἱνα κερδηση τους ἀνομους· και τοις ἀσθενεσιν ἀσθενης, ἱνα τους ἀσθενεις κερδηση, δηλον ὁτι ἐξεταστεον αὐτου τους λογους, ἰδιᾳ μεν τους Ιουδαιους, ἰδιᾳ δε ὁτι ἐστιν ὡς ὑπο νομον, και ἀλλοτε ὁτε ἐστιν ὡς ἀνομος, ἐσθ᾽ ὁτε δε ὁτε γινεται ἀσθενης. οἱον ἁ λεγει κατα συγγνωμην, ου κατ᾽ ἐπιταγην ἀσθενης ὠν λεγει· τις γαρ, φησιν, ἀσθενει, και ουκ ἀσθενω; ὁτε δε ξυρεται, και προσφοραν προσφερει, ἠ τον Τιμοθεον περιτεμνει, Ιουδαιος γινεται· ὁτε δε Αθηναιοις φησιν, εὑρον βωμον ἐν ᾡ ἐγεγραπτο, ἀγνωστῳ θεῳ· ὁ ουν ἀγνοουντες εὐσεβειτε, τουτο ἐγω καταγγελλω ὑμιν· και το· ὡς και τινες των καθ᾽ ὑμας ποιητων εἰρηκασι· του γαρ και γενος ἐσμεν, τοις ἀνομοις ὡς ἀνομος γινεται, εὐσεβειαν μαρτυρων τοις ἀσεβεστατοις, και τῳ εἰποντι· ἐκ διος ἀρχομεσθα· του γαρ και γενος ἐσμεν, καταχρησαμενος προς ἁ ἐβουλετο. ταχα δ᾽ ἐσθ᾽ ὁπου τοις μη Ιουδαιοις, ὑπο νομον δε, ὑπο νομον γινεται.

Ταυτα δε ου μονον εἰς τα περι του σωτηρος χρησιμα ἡμιν ἐστιν τα παραδειγματα, ἀλλα και εἰς τα περι των μαθητων, περι ὡν και αὐτων ἐστι τις κατα το ῥητον διαφωνια. ταχα γαρ τῃ ἐπινοιᾳ εὑρισκομενος ὑπο του ἰδιου ἀδελφου Σιμων Ανδρεου, και ἀκουων, συ κληθηση Κηφας,

voces: *Non enim quod volo, hoc facio c sed quod odi, hoc facio:* spiritualis vero: Quod volo, hoc facio, & quod odi, non facio. Quin etiam qui raptus fuit usque ad tertium cælum, & audivit arcana verba, diversus erat ab eo, qui dicebat: *Pro hac re gloriabor, pro me ipso autem non gloriabor.* Sin vero etiam Judæis fit quasi Judæus, ut Judæos lucrifaciat; & his qui sub lege erant, tanquam sub lege esset, ut eos, qui sub lege erant, lucrifaceret; & his qui sine lege erant, tanquam esset sine lege, cum non esset sine lege Deo, sed obnoxius legi Christi, ut lucrifaceret exleges; & infirmis infirmus, ut infirmos lucrifaceret, perspicuum est inquirendas esse diligenter rationes hujus rei, idque privatim in singulis, sive cum efficitur tanquam Judæus, sive cum tanquam sub lege, sive cum est quasi sine lege, sive interdum etiam efficitur infirmus. Verbi gratia, illa quæ dicit propter veniam, non propter imperium, tanquam infirmus existens dicit: *Quis* enim, inquit, *infirmatur, & ego non infirmor?* Cum autem tondetur, & oblationem offert, vel Timotheum circumcidit, fit Judæus. Quando autem Athéniensibus inquit: *Inveni aram, in qua scriptum erat: Ignoto Deo. Quod ergo ignorantes colitis, hoc ego vobis annuncio;* & illud: *Sicut & quidam vestratium Poetarum dixerunt: Hujus enim & genus sumus*, his, qui sine lege erant, fit tanquam sine lege, pietatem testibus firmans impiissimis, & illo, qui dicit: *Ab Jove principium*, illo illius hemistichio, *Nam hujus progenies etiam sumus*, abusus ad id, quod volebat. Fortasse vero interdum his, qui non sunt Judæi, sed sub lege, fit sub lege.

6. Cæterum hæc exempla non solum utilia nobis sunt in rebus Servatoris, verum etiam in rebus discipulorum, de quibus etiam ipsis est quædam secundum textum dissonantia. Nam fortasse Simon, qui a suo fratre Andrea invenitur, & audit: *Tu vocaberis*

ἕτερος ἐςὶ παρα τον ὁρωμενον ἁμα τῳ ἀδελφῳ ὑπο του περιπατȣντος παρα την θαλασσαν της Γαλιλαιας Ιησȣ, και ἀκȣοντα ἁμα ἐκεινῳ τῳ Ανδρεᾳ, δευτε ὀπισω μȣ, και ποιησω ὑμας ἁλιεις ἀνθρωπων. ἐπρεπε γαρ τῳ θεῳ λογικωτερον ἀπαγγελλοντι περι τȣ γενομενου σαρκος λογου, και την γενεσιν δια τȣτο μη ἀναγραψψαντι τȣ ἐν ἀρχῃ προς τον θεον λογȣ, μηδε τον παρα τῃ θαλασσῃ εὑρημενον, και ἐνειθεν καλȣμενον εἰπειν, ἀλλα τον εὑρισκομενον ὑπο τȣ ἀδελφȣ μειναντος παρα τῳ Ιησȣ τῃ δεκατῃ ὡρᾳ, και δια το ὑτως εὑρισκεσθαι εὐθεως λαμβανοντα το Κηφας. ὁ γαρ ὁρωμενος ὑπο τȣ περιπατȣντος παρα την θαλασσαν της Γαλιλαιας μολις ποτε και ὑςερον λαμβανει το· συ εἶ Πετρος, και ἐπι ταυτῃ τῃ πετρᾳ οἰκοδομησω μȣ την ἐκκλησιαν. και ὁ μεν παρα τῳ Ιωαννῃ Ιησȣς γινωσκεται παρα τοις Φαρισαιοις βαπτιζων ἐν τοις μαθηταις αὐτȣ, βαπτιζων και μετα των ἀλλων ἐξαιρετων, και τȣτο ποιων· ὁ δε παρα τοις γ' Ιησȣς ὐδαμως βαπτιζει. ἐτι δε και ὁ Βαπτιςης Ιωαννης μεχρι πολλȣ παρα τῳ ὁμωνυμῳ εὐαγγελιςῃ διαρκει, μη βεβλημενος εἰς φυλακην. ὁ δε παρα τῳ Ματθαιῳ σχεδον Ιησȣ πειραζομενȣ εἰς την φυλακην παραδιδοται· δι' ὃν και ἀναχωρει ὁ Ιησȣς εἰς την Γαλιλαιαν περιϊςαμενος το γενεσθαι ἐν τῃ φυλακῃ· ἀλλα ὐδε εὑρισκεται ἐν τῳ Ιωαννῃ ὁ Βαπτιςης παραδιδομενος εἰς φυλακην. τις δ' ὑτως σοφος, και ἐπι τοσȣτον ἱκανος, ὡς παντα τον Ιησȣν ἀπο των τεσσαρων εὐαγγελιςων μαθειν, και ἑκαςον ἰδιᾳ χωρησαι νοησαι, και πασας αὐτȣ τας καθ' ἑκαςον τοπον ἰδειν ἐπιδημιας, και λογȣς, και ἐργα; και ἁ μεντοιγε κατα τον προκειμενον τοπον, ἀκολȣθως νομιζομεν τῃ ἑκτῃ ἡμερᾳ τον σωτηρα, ὁτε γεγενηται ἡ κατα τον γαμον οἰκονομια ἐν Κανᾳ της Γαλιλαιας, καταβεβηκεναι ἁμα τῃ μητρι, και τοις ἀδελφοις, και τοις μαθηταις εἰς την Καφαρναȣμ, ὁπερ ἑρμηνευεται, ἀγρος παρακλησεως. ἐχρην γαρ μετα την ἐν τῳ οἰνῳ εὐωχιαν και εἰς τον της παρακλησεως ἀγρον ἁμα τῃ μητρι, και τοις μαθηταις ἐληλυθεναι τον σωτηρα,

Cephas, cogitatione diversus est ab eo, qui videtur cum fratre a Jesu deambulante juxta mare Galilææ; diversus etiam ab eo, qui cum illo Andrea pariter audit: *Venite post me, & faciam vos piscatores hominum.* Decebat enim, ut qui renunciabat solidiori ratione de λογῳ (hoc est, de filio Dei), qui factus est caro, qui etiam ortum hanc ob causam non scripsit filii Dei existentis in principio apud Deum, ne inventum quidem apud mare, indeque vocatum dicere, sed narrare, inventum a fratre, qui mansit apud Jesum hora decima, qui etiam eo quod sic inventus fuerit, mox acceperit nomen Cephæ. Nam qui videtur a deambulante juxta mare Galilææ, vix aliquando etiam post illud accipit: *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et Jesum quidem apud Joannem agnoscunt baptizare Pharisæi in discipulis ejus, cum aliis rebus præcipuis etiam hoc faciens: at apud tres Jesus haudquaquam baptizat. Insuper Baptista Joannes apud ejusdem nominis Evangelistam perseverat non conjectus in carcerem. Contra apud Matthæum fere tentato Jesu in carcerem traditur; quam ob causam secedit etiam Jesus in Galilæam, cavens trudi in carcerem: quando ne carceri quidem traditus invenitur Baptista apud Joannem. Proinde quis adeo sapiens, & in tantum idoneus est, ut totum Jesum ex quatuor Evangelistis discat, quique valeat unamquamque rem privatim agnoscere, omnesque Christi videre vel peregrinationes, vel sermones, vel opera? Ac convenienter quidem præsenti loco existimamus sexto die Servatorem, quando factum est negotium illud nuptiarum in Cana Galilææ, descendisse Capharnaum, quod interpretatur, ager consolationis, cum matre & fratribus & discipulis. Ad agrum namque consolationis post epulum illud vino celebre cum matre, cumque discipulis venire Servatorem necesse erat consolaturum discipulos, atque

eam

παρακαλεσοντα ἐπι τοις ἐν τῳ πληρει ἀγρῳ ἐσομενοις
καρποις τȣς μαθητευομενȣς και την συνειληφυιαν ψυχην
ἐκ τȣ ἁγιȣ πνευματος, ἢ τȣς ἐκει ὠφελημενȣς.

Ζητητεον μεντοιγε δια τι εἰς μεν τον γαμον ȣ̓ καλȣν-
ται οἱ ἀδελφοι αὐτȣ· ἀλλ' ȣ̓δε ἦσαν ἐκει, ȣ̓ γαρ εἰρη-
ται· εἰς δε την Καφαρναȣμ καταβαινȣσι μετ' αὐτȣ, και
της μητρος αὐτȣ, και των μαθητων. ἔτι δε ἐξεταστεον
δια τι νυν ȣ̓κ εἰσερχονται εἰς την Καφαρναȣμ, μηδε ἀνα-
βαινȣσιν εἰς αὐτην, ἀλλα καταβαινȣσιν. ὅρα ȣ̓ν εἰ ἐν-
ταυθα τȣς ἀδελφȣς ἀντι των συγκαταβεβηκυιων αὐτῳ
δυναμεων ἐκληπτεον, ȣ̓ καλȣμενων εἰς τον γαμον καθ'
ἁς εἴπαμεν διηγησεις, κατωτερω δε ἐν ὑποδεεστεροις των
χρηματιζοντων μαθητων τȣ Χριστȣ, και ἀλλȣ εἰδȣς ὠφε-
λημενων· ὅτι εἰ καλειται μητηρ αὐτȣ, εἰσι τινες καρ-
ποφορȣντες, προς ȣ̔ς αὐτȣς τε καταβαινει ὁ κυριος συν
τοις ὑπηρεταις τȣ λογȣ, και μαθηταις, τȣς τοιȣτȣς
ὠφελων, και της μητρος αὐτῳ συμπαρȣσης. ἐοικασι γε
οἱ καλȣμενοι Καφαρναȣμ μη χωρειν την ἐπιπλειον δια-
τριβην παρ' αὐτοις τȣ Ἰησȣ, και των συγκαταβαινον-
των αὐτῳ. ὅθεν μενȣσι μεν παρ' αὐτοις ȣ̓ μην πολλας
ἡμερας· τον γαρ περι πλειονων δογματων φωτισμον ὁ
της κατωτερω παρακλησεως ἀγρος ȣ̓ χωρει, ὀλιγωτε-
ρων τυγχανων δεκτικος. παραθετεον δε προς το θεωρη-
σαι διαφορας των ἐπιπλειον ἢ ἐλαττον δεχομενων τον
Ἰησȣν, ἐν τῳ· ἐκει ἔμειναν ȣ̓ πολλας ἡμερας, το ἐν τῳ
κατα Ματθαιον τῳ ἀνασταντι ἐκ νεκρων μεμαθητευμε-
νοις λεγομενον, και ἀποστελλομενοις μαθητευσαι παντα
τα ἐθνη, ȣ̔τως ἐχον· ἰδȣ, μεθ' ὑμων εἰμι πασας τας
ἡμερας, ἑως της συντελειας του αἰωνος· τοις μεν γαρ
παντα ὁσα ἐνδεχεται φυσιν ἀθρωπινην γνωναι ἔτι ἐν-
ταυθα τυγχανȣσαν εἰσομενοις λεγεται δεικτικως το·
ἐγω μεθ' ὑμων εἰμι· και περι πασης της ἐν τοις θεω-
ρȣμενοις ἀνατολης ἡμερας πλειονας ποιȣσης τοις μακα-
ριωτατοις το· πασας τας ἡμερας, ἑως της συντελειας

τȣ

eam animam, quæ ex Spiritu ſancto conceperat, & eos qui illic utilitatem perceperunt: conſolaturum, inquam, & fructibus in agro pléno futuris.

7. Quærendum attamen, quare ad nuptias fratres ejus non vocentur: ſed neque erant illic: nec enim dictum eſt: In Capharnaum autem deſcendunt cum ipſo, & matre ſua & diſcipulis. Inſuper quærendum, quare nunc non ingrediuntur Capharnaum, neque aſcendunt ad ipſam, ſed deſcendunt. Quare vide, an hoc in loco per fratres intelligendæ ſint hæ potentiæ, quæ cum ipſo deſcenderunt, quæ etiam ad nuptias vocatæ non ſunt ob ea, quæ prædiximus: cum infra, & in locis humilioribus juventur ii, qui Chriſti habentur diſcipuli, & alterius generis homines; quoniam, ſi vocatur mater ejus, ſint quidam proficientes & fructificantes, ad quos etiam deſcendit Dominus ipſe cum miniſtris verbi Dei & diſcipulis, tales adjuvans, matre ſibi etiam aſſiſtente. Sane qui appellantur Capharnaum, videntur non capere diuturniorem Jeſu, eorumque, qui cum ipſo deſcenderant, apud ſe conſuetudinem, unde manent quidem apud ipſos non multis diebus. Nam ager conſolationis infernæ non capit illuminationem de multis dogmatibus, rerum tenuium cum ſit capax. Præterea ut videamus differentiam eorum, qui plus vel minus ſuſcipiunt Jeſum, addendum eſt verbis illis: *Illic manſerunt non multis diebus*, illud quod dicitur a Domino reſuſcitato ex mortuis apud Matthæum, diſcipulis miſſis ad docendum omnes gentes, ſic habens: *Ecce ego vobiscum ſum omnibus diebus, usque ad conſummationem ſaculi.* Namque agnituris quidem omnia quæcunque agnoſcere poteſt humana natura, dum hic degit, (dicitur demonſtrative hoc: *Ego vobiscum ſum:* de omni vero ortu & illuminatione, quæ his exoritur, qui ſpeculantur,) quæque dies plures ob oculos ponit beatiſſimis, illud: *Omnibus diebus, usque ad conſumma-*

τȣ αἰωνος· περι δε των ἐν Καφαρναȣμ, προς ȣ̔ς, ὡς ὑποδεεςερȣς καταβαινȣσιν, ȣ̓ μονον ὁ Ιησȣς, ἀλλα και ἡ μητηρ αὐτȣ, και οἱ ἀδελφοι αὐτȣ, και οἱ μαθηται, ἐκει ἐμειναν ȣ̓ πολλας ἡμερας.

Εἰκος δε ȣ̓κ ἀλογως ζητησειν τινας, εἰ μετα πασας τας ἡμερας τȣτȣ τȣ αἰωνος ȣ̓κ ἐτι ἐςαι ὁ εἰπων· ἰδου ἐγω μεθ' ὑμων, μετα των χωρησαντων αὐτον, ἑως της συντελειας τȣ αἰωνος· το γαρ, ἑως, οἱονει περιγραφην τινα δηλοι χρονȣ. λεκτεον δε και προς τȣτο ὁτι ȣ̓ ταυτον ἐςι το, μεθ' ὑμων εἰμι, τῳ, ἐν ὑμιν εἰμι. ταχα ȣ̓ν κυριωτερον λεγοιμεν ȣ̓κ ἐν τοις μαθητευομενοις εἰναι τον σωτηρα, ἀλλα μετ' αὐτων, ὁσον τῳ νῳ ȣ̓κ ἐφθακασιν ἐπι την του αἰωνος συντελειαν. ἐπαν δε την του κοσμου ςαυρωθεντος αὐτοις την συντελειαν αὐτȣ ἐνςασαν το ὁσον ἐπι τῃ αὐτων παρασκευῃ θεωρησωσι, τοτε ȣ̓κ ἐτι μετ' αὐτων, ἀλλα ἐν αὐτοις γενομενȣ του Ιησου ἐρȣσι το, ȣ̓κ ἐτι ζω ἐγω, ζῃ δε ἐν ἐμοι Χριςος· και το, εἰ δοκιμην ζητειτε του ἐν ἐμοι λαλȣντος Χριςου; ταυτα δε λεγομεν τηρȣμενης πως ἰδιᾳ και της παριςασης ἐκδοχης το, πασας τας ἡμερας λεγεσθαι, τας ἑως συντελειας τȣ αἰωνος, κατα τα ἐφικτα τῃ ἀνθρωπινῃ φυσει καταλαβειν ἐτι ἐνταυθα τυγχανȣσῃ· ἐςι γαρ και ἐκεινης της ἑρμηνειας τηρȣμενης ἐπιςησαι τῳ, ἐγω, ἱνα ὁ μεν ἑως της συντελειας μετα των ἀποςελλομενων μαθητευειν παντα τα ἐθνη ᾐ ὁ κενωσας ἑαυτον, και την του δȣλȣ μορφην λαβων· ὡσπερει δε τȣτο ἑτερος ἐν τῃ καταςασει ὠν, τῃ προ τȣ κενωσαι ἑαυτον, μετα την συντελειαν τȣ αἰωνος, γενηται μετα τȣτων, ἑως ὑπο του πατρος τεθωσι παντες οἱ ἐχθροι αὐτȣ ὑποποδιον των ποδων αὐτȣ, μετα ταυτα ὁτε παραδιδωσιν ὁ υἱος την βασιλειαν τῳ θεῳ και πατρι, τȣ πατρος ἐρȣντος αὐτοις το· ἰδου ἐγω μεθ' ὑμων εἰμι. ποτερον δε, πασας ἡμερας ἑως τȣδε τȣ χρονȣ, ἡ ἁπλως, πασας τας ἡμε-

ρας,

summationem sæculi; de his autem, qui sunt in Capharnao, ad quos, utpote infra existentes, descendunt non solum Jesus, verum etiam mater ejus, & fratres ejus, & discipuli, dicitur: *Illic manserunt non multis diebus*.

8. Credibile autem est aliquos non sine causa quæsituros, an post omnes hujus sæculi dies non amplius futurus sit cum his, qui eum acceperint usque ad consummationem sæculi, ille, qui dixit: *Ecce ego vobiscum sum usque ad consumationem sæculi*; nam particula, *usque*, veluti circumscriptionem quamdam denotat temporis. Proinde ad hoc etiam est dicendum, non idem esse, *Vobiscum sum*, &, In vobis sum. Quam ob rem fortasse magis proprie diceremus, non in discipulis Servatorem esse, sed cum ipsis, quantum mente non prævenerint consumationem sæculi. Cum vero instantem consumationem mundi viderint sibi crucifixi, quantum ad illorum conatum attinet, tunc non amplius cum ipsis, sed in ipsis existente Jesu, dicent illud: *Non amplius vivo ego, sed vivit in me Christus*: & illud: *An experimentum quæritis loquentis in me Christi?* Hæc autem dicimus, observata privatim a nobis aliquo modo ea expositione, quæ docet, *omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi* dici juxta ea, quæ humana natura comprehendere potest, dum hoc in mundo existit; nam possumus etiam servata illa interpretatione notare vocabulum, *Ego*, ut usque ad consummationem cum his, qui mittentur ad docendum omnes gentes, sit ille, qui evacuavit seipsum, forma servi sumta: tanquam autem ab hoc alius in statu præcedenti suam exinanitionem, post consummationem sæculi sit cum istis, *donec* a Patre *positi fuerint omnes inimici ejus subsellium pedum ejus* post hæc, *cum tradiderit* Filius *regnum Deo & Patri*, Patre dicente illis: *Ecce ego vobiscum sum.* Utrum vero omnibus diebus usque ad hoc tempus, an simpliciter

ρας, τȣδε πασας, αλλα πασαν, ἐνεςι σκοπει τῳ βȣλομενῳ. νυν γαρ ἡμας ȣκ απαιτει τα προκειμενα ἐπι τοσȣτον παρεκβηναι τȣ λογȣ.

Ο μεντοιγε Ηρακλεων το, μετα τȣτο κατεβη εἰς Καφαρναȣμ, αὐτος διηγȣμενος, αλλης παλιν οἰκονομιας ἀρχην φησι δηλȣσθαι, ȣκ αργως του, κατεβη, εἰρημενȣ· και φησι την Καφαρναȣμ σημαινειν ταυτα τα ἐσχατα τȣ κοσμȣ, ταυτα τα ὑλικα εἰς ἁ κατηλθε, και δια το ἀνοικειον, φησιν, εἰναι τον τοπον, ȣδε πεποιηκως τι λεγεται ἐν αὐτῃ, ἠ λελαληκως. εἰ μεν ȣν μηδε ἐν τοις λοιποις ἐυαγγελιοις πεποιηκως τι, ἠ λελαληκως ἐν τῃ Καφαρναȣμ ὁ κυριος ἡμων ἀνεγεγραπτο, ταχα ἀν ἐδιςαξαμεν περι τȣ παραδεξασθαι αὐτȣ την ἑρμηνειαν. νυνι δε ὁ Ματθαιος καταλιποντα φησι τον κυριον ἡμων την Ναζαρετ, ἐλθοντα κατῳκηκεναι εἰς Καφαρναȣμ την παραθαλασσιαν, και ἀπο τοτε ἀρχην τȣ κηρυσσειν πεποιησθαι λεγοντα, μετανοειτε, ἡγγικε γαρ ἡ βασιλεια των ȣρανων. ὁ δε Μαρκος ἀπο του προς τον διαβολον πειρασμȣ, μετα το παραδοθηναι τον Ιωαννην ἀπαγγελλει ἡμιν εἰς την Γαλιλαιαν κηρυσσοντα το ἐυαγγελιον τȣ θεȣ ἐληλυθεναι τον κυριον· και μετα την εἰς ἀποςολην ἐκλογην τον δ' ἁλιεων εἰσπορευονται εἰς Καφαρναȣμ, και ἐυθυς τοις σαββασιν ἐδιδασκεν εἰς την συναγωγην, και ἐξεπλησσοντο ἐπι τῃ διδαχῃ αὐτȣ. ἀλλα και πραξιν αὐτȣ ἀναγραφει γεγενημενην ἐν Καφαρναȣμ, ἐυθυς γαρ φησιν· ἐν τῃ συναγωγῃ αὐτων ἠν ἀνθρωπος ἐν πνευματι ἀκαθαρτῳ, και ἀνεκραξε λεγων· ἐα, τι ἡμιν και σοι Ιησȣ Ναζαρηνε; ἠλθες ἀπολεσαι ημας; οἰδαμεν σε τις εἰ, ὁ υἱος τȣ θεȣ. και ἐπετιμησεν αὐτῳ ὁ Ιησȣς λεγων· Φιμωθητι, και ἐξελθε ἐξ αὐτȣ· ὁτε και ἐσπαραξεν αὐτον το πνευμα το ἀκαθαρτον, και φωνησαν φωνῃ μεγαλῃ ἐξηλθεν ἐξ αὐτȣ· και ἐθαμβησαν ἁπαντες. και ἡ πενθερα Σιμωνος τȣ πυρετȣ ἀπαλλασσεται ἐν τῃ Καφαρναȣμ. προς τȣτοις ὁ Μαρκος φησι ἑσπερας γεγενημενης ἐν τῃ Καφαρναȣμ τεθεραπευσθαι παντας τȣς κακως ἐσχοντας και δαιμονιζομενȣς. και ὁ Λȣκας δε τα παραπλησια τῳ

Μαρκῳ

omnibus diebus, an non omnibus, sed omni, potest qui velit considerare. Nunc enim quæ proposita sunt, nos non permittunt usque adeo ab oratione digredi.

9. Sane Heracleon ipse enarrans: *Postea descendit in Capharnaum*, alterius rursus dispensationis principium inquit declarari, voce, *descendit*, non otiose dicta: & inquit Capharnao significari hæc extrema mundi, hæc materialia, ad quæ descendit. „Et quia „ non aptus, inquit, esset locus, nihil ea in civitate „ vel fecisse, vel loquutus fuisse dicitur. „ Quam ob rem si in reliquis Evangelistis scriptum fuisset, nihil in Capharnao Dominum nostrum vel fecisse vel dixisse, fortasse dubitassemus recipere ipsius interpretationem. Nunc autem Matthæus quidem Dominum nostrum, relicta Nazareth, profectum habitasse Capharnaum civitatem maritimam, & exinde initium prædicandi fecisse inquit, dicentem: *Resipiscite, instat enim regnum cælorum.* Marcus vero, postquam tentasset Dominum Diabolus, postquam traditus fuisset Joannes in carcerem, nobis annunciat Dominum advenisse in Galilæam prædicantem Evangelium Dei: ingrediuntur etiam Capharnaum post electionem quatuor piscatorum ad functionem muneris Apostolici, statimque sabbatis docuit in Synagoga, & obstupescebant super doctrina illius. Quin etiam actionem quandam eum fecisse in Capharnao scribit, statim enim inquit: *Erat in Synagoga eorum homo spiritui immundo obnoxius, & exclamavit dicens: Ah quid rei nobis tecum est Jesu Nazarene? venisti ad perdendum nos? novi te, quis sis, nimirum ille filius Dei. Et increpavit illum Jesus dicens: Obmutesce & exi ab homine. Et cum discerpsisset eum spiritus immundus, exclamassetque voce magna, exiit ab eo. Et obstupuerunt omnes.* Et socrus Simonis liberatur in Capharnao a febri. Ad hæc Marcus inquit vesperi curatos fuisse omnes male habentes, & qui a dæmoniis agitabantur. Quin etiam Lucas similia cum Marco

Μαρκῳ ἀπαγγελλει περι της Καφαρναουμ λεγων· και ηλθεν εἰς Καφαρναουμ πολιν της Γαλιλαιας. και ἠν διδασκων αὐτους ἐν τοις σαββασι, και ἐξεπλησσοντο ἐπι τη διδαχη αὐτου, ὁτι ἐν ἐξουσια ἠν ὁ λογος αὐτου. και ἐν τη συναγωγη ἠν ἀνθρωπος ἐχων πνευμα δαιμονιου ἀκαθαρτου, και ἀνεκραξε φωνη μεγαλη· ἐα, τι ἡμιν και σοι Ιησου Ναζαρηνε; ἠλθες ἀπολεσαι ἡμας; οἰδα σε τις εἰ, ὁ ἁγιος του θεου. και ἐπετιμησεν αὐτῳ ὁ Ιησους λεγων· φιμωθητι, και ἐξελθε ἀπ᾽ αὐτου. τοτε και ῥιψαν αὐτον το δαιμονιον εἰς μεσον, ἐξηλθεν ἀπ᾽ αὐτου μηδεν βλαψαν αὐτον. και μετα ταυτα ἀπαγγελλει ὡς ἀναστας ὁ κυριος ἀπο της συναγωγης εἰσηλθεν εἰς την οἰκιαν Σιμωνος, και ἐπιτιμησας τῳ ἐν τη πενθερᾳ αὐτου πυρετῳ ἀπηλλαξεν αὐτην της νοσου· μεθ᾽ ἡν θεραπευθεισαν δυντος, φησι, του ἡλιου παντες ὁσοι εἰχον ἀσθενουντας νοσοις ποικιλαις ἠγον αὐτους προς αὐτον· ὁ δε ἑνι ἑκαστῳ αὐτων τας χειρας ἐπιθεις ἐθεραπευεν αὐτους. ἐξηρχοντο δε και δαιμονια ἀπο πολλων κραυγαζοντα και λεγοντα, ὁτι συ εἰ ὁ υἱος του θεου· και ἐπιτιμων οὐκ εια αὐτα λαλειν, ὁτι ἠδεισαν χριστον αὐτον εἰναι. ταυτα δε παντα περι των ἐν Καφαρναουμ τῳ σωτηρι εἰρημενων και πεπραγμενων παρεστησαμεν ὑπερ του ἐλεγξαι την Ηρακλεωνος ἑρμηνειαν λεγοντος· δια τουτο οὐδε πεποιηκως τι λεγεται ἐν αὐτη, ἠ λελαληκως. ἠ γαρ δυο ἐπινοιας διδοτω και αὐτος της Καφαρναουμ, και παριστατω, και πεισατω ποιας· ἠ τουτο ποιησαι μη δυναμενος ἀφισασθω του λεγειν τον σωτηρα ματην τινι τοπῳ ἐπιδεδημηκεναι. και ἡμεις δε, θεου διδοντος, γενομενοι κατα τα τοιαυτα χωρια της συναναγνωσεως ὁπου δοξαι μηδεν ἠνυκεναι ἐπιδημησας χωριοις τισι, πειρασομεθα το μη ματαιον της ἐπιδημιας αὐτου τρανωσαι.

Ετι δε ὁ Ματθαιος εἰσελθοντος του κυριου εἰς της Καφαρναουμ φησι τον ἑκατονταρχον αὐτῳ προσεληλυθεναι λεγοντα· ὁ παις μου βεβληται ἐν τη οἰκιᾳ παραλυτικος δεινως βασανιζομενος, και ἀκηκοεναι μεθ᾽ ἑτερα εἰρημενα τῳ κυριῳ περι αὐτου το· ὑπαγε, και ὡς ἐπιστευσας γενηθητω

loquitur de Capharnao, dicens: *Et venit in Capharnaum civitatem Galilææ, ibique docebat illos sabbatis. Et stupebant super doctrina ejus, quia cum potestate conjunctus erat sermo ipsius. Et in Synagoga erat homo habens spiritum dæmonis immundi, & exclamavit voce magna dicens: Eia, quid tibi nobiscum est Jesu Nazarene? venisti ad perdendum nos? scio te quis sis, Sanctus ille Dei. Et increpavit illum Jesus, dicens: Obmutesce & exi ab eo. Et cum projecisset illum dæmonium in medium, exiit ab illo, nihilque illi nocuit.* Et postea narrat, quomodo surgens Dominus e Synagoga ingressus est in domum Simonis, & cum increpasset febrim in socru ipsius, liberavit eam a morbo. Post quam liberatam, *Occidente*, inquit, *Sole omnes, qui habebant infirmos variis morbis, ducebant illos ad eum: at ille singulis manus imponens sanabat eos. Exibant autem dæmonia a multis clamantia ac dicentia: Tu es ille filius Dei: & increpans non sinebat ea loqui, quod sciebant ipsum esse Christum.* Hæc autem omnia docuimus ex his, quæ Servator vel dixit, vel fecit in Capharnao, ut redargueremus Heracleonis interpretationem, dicentis: „ Hanc ob „ causam Jesus dicitur neque fecisse aliquid in ea, aut „ loquutus fuisse. „ Aut enim considerationes duas urbi Capharnao tribuat etiam ipse, & doceat, & persuadeat qualesnam sint; aut hoc facere non valens, dicere cesset Servatorem frustra in aliquem locum advenisse. At nos (Deo dante) cum pervenerimus ad hunc textum, conabimur manifestare non vanum fuisse illius accessum, etiamsi ex lectione ferme appareat eum ad aliqua loca profectum nihil fecisse.

10. Præterea vero Matthæus ingrediente Domino in Capharnaum, inquit Centurionem ad ipsum accessisse dicentem: *Famulus meus decumbit domi paralyticus, ac graviter discruciatur*, & post alia, quæ Dominus de ipso dicit, audisse: *Vade, & sicut credidisti, fiat tibi:*

θητω σοι· και τα περι της του Πετρου πενθερας συμφωνα τοις αλλοις δυσι και αυτος παρεςησεν. ἡγȣμαι δε εἶναι φιλοτιμον, και πρεπον τῷ ἐν χρισῷ φιλομαθει συναγαγειν ἀπο των τεσσαρων ἐυαγγελιων παντα τα περι της Καφαρναȣμ ἀναγεγραμμενα, και τȣς ἐν αὐτῃ λογȣς, και ἐργα τȣ κυριȣ, και ὁσακις εἰς αὐτην ἐπιδεδημηκε, και ὡς ποτε μεν λεγεται καταβεβηκεναι εἰς αὐτην, ποτε δε εἰσεληλυθεναι, και ποθεν. ταυτα γαρ ἀλληλοις συντεθεντα ȣκ ἐασει ἡμας διαπεσειν εἰς την περι της Καφαρναȣμ ἐκδοχην. πλην εἰ και νοσȣντες ἐκει θεραπευονται, και ἀλλαι δυναμεις ἐκει γινονται, το τε κηρυσσειν, ἡγγικεν ἡ βασιλεια των ȣρανων, ἐκειθεν ἀρχεται, ἐοικεν εἶναι συμβολον, ὡς κατα τας ἀρχας ὑπεδειξαμεν, ὑποδεεςερȣ τινος χωριȣ παρακλησεως, ταχα δια τον Ιησȣν γινομενȣ, παρακαλεσαντα ἐφ᾽ οἷς ἐδιδαξε, και πεποιηκεν ἐκει τȣ τοπȣ χωριȣ παρακλησεως· ἰσμεν γαρ και τοπων ὀνοματα ἐπωνυμα τυγχανοντα τοις κατα τον Ιησȣν πραγμασιν· ὡσπερ τα Γεργεσα, ἐνθα παρεκαλεσαν αὐτον μεταβηναι ἐκ των ὁριων αὐτων οἱ των χοιρων πολιται, ἑρμηνευεται, παροικια ἐκβεβληκοτων. ἐτι δε και τȣτο περι της Καφαρναȣμ τετηρηκαμεν, ὁτι ȣ μονον ἐν αὐτῃ κηρυσσειν το, ἡγγικεν ἡ βασιλεια των ȣρανων, ἠρξατο· ἀλλα, κατα τȣς τρεις ἐυαγγελιςας, τας πρωτας δυναμεις ἐκει πεποιηκεν. ȣδεις δε των τριων ἐφ᾽ οἷς πρωτον ἀνεγραψε παραδοξοις ἐν τῃ Καφαρναȣμ γεγενομενοις την τȣ μαθητȣ Ιωαννȣ ἐπι τῳ πρωτῳ ἐργῳ σημεωσιν πεποιηται λεγοντος· ταυτην ἀρχην των σημειων ἐποιησεν ὁ Ιησȣς ἐν Κανᾳ της Γαλιλαιας. ȣ γαρ ἦν ἀρχη των σημειων το ἐν Καφαρναȣμ, τῳ προηγȣμενον μεν σημειων εἶναι τȣ υἱȣ τȣ θεȣ την ἐυφροσυνην· δια δε τα τοις ἀνθρωποις συμβεβηκοτα παραςατικον, ȣχ ȣτως την θεραπειαν ἐπιδεικνυμενȣ τȣ λογȣ το ἰδιον καλλος, ἐν τῳ θεραπευειν τȣς πεπονθοτας, ὁσον ἐν τῳ ἐυφραινειν τῳ νηφαλιῳ πωματι τȣς δια τȣ ὑγιαινειν και ἐυωχιᾳ σχολαζειν δυναμενȣς.

& de Petri socru consona aliis duobus etiam ipse docuit. Proinde honorificum, & Christi studioso decorum arbitror esse, colligere ex quatuor Evangeliis omnia, quæ de Capharnao sunt scripta, sermonesque in ea habitos, & opera Domini, & quoties ad ipsam accessit, & ut aliquando quidem descendisse ad ipsam dicitur, aliquando vero ingressus fuisse; & unde. Hæc enim inter se collata non sinent nos aberrare in his, quæ ad intelligentiam civitatis Capharnai pertinent. Cæterum etiamsi ægrotantes illic curentur, & aliæ virtutes illic fiant, inde tamen incipit Dominus prædicare, quod *instat regnum cœlorum:* id quod videtur signum esse (principio subostendimus) loci cujusdam humilioris, qui fortasse consolationis locus efficitur per Jésum dantem illi solamen ex his, quæ illic docuit, & fecit in loco, qui est Consolationis ager: scimus enim etiam locorum nomina ejusdem nominis esse cum rebus per Jesum factis; quemadmodum Gergesa urbs, ubi rogaverunt eum locorum illorum cives, ut e finibus suis discederet, interpretatione est, Habitatio ejicientium. Rursum de Capharnao hæc etiam observavimus, in ea non solum prædicare Dominum incepisse: *Instat cœlorum regnum;* verum (ut tres Evangelistæ ostendunt) primas illic etiam virtutes edidisse. Quorum nullus in his mirabilibus, quæ primum facta fuisse scripsit in Capharnao, imitatus est in notando primo miraculo discipulum Joannem dicentem: *Hoc initium signorum edidit Jesus in Cana Galilææ,* Neque enim erat initium signorum illud, quod editum fuit in Capharnao, eoquod præcipuum quidem signum filii Dei sit exhilaratio; at propter ea, quæ hominibus accidunt, sit repræsentativum; non tam per curationem verbo pulchritudinem suam ostentante, dum ægros curat; quam tum sobria potione eos exhilarat, quibus per valetudinem convivio interesse licet.

Και ἐγγυς ἠν το Πασχα των Ιȣδαιων. Την τȣ σοφωτα τȣ Ιωαννȣ ἐξεταζων ἀκριβειαν κατ᾽ ἐμαυτον, ἐζητην τι βȣλεται αὐτῳ ἡ προσθηκη, των Ιȣδαιων. ποιȣ γαρ ἀλλȣ ἐθνȣς ἐςιν ἑορτη το πασχα; διοπερ αὐταρκες ἠν εἰπειν· και ἠν ἐγγυς το πασχα. μη ποτε δε ἐπει το μεν τι ἐςι πασχα ἀνθρωπινον των μη κατα βȣλησιν της γραφης ἐπιτελȣντων αὐτο· το δε τι θειον, το ἀληθες, πνευματι και ἀληθεια ἐνεργȣμενον ὑπο των πνευματι και ἀληθεια προσκυνȣντων τον θεον ἀντιδιεςαλται προς τον θειον, το λεγομενον των Ιȣδαιων. ἀκȣσωμεν γȣν τȣ κυριȣ νομοτεθȣντος το πασχα, τι φησι, ὁτε και πρωτον ὠνομαςαι ἐν τῃ γραφῃ· και εἰπε κυριος προς Μωϋσην και Ααρων ἐν γῃ Αἰγυπτȣ λεγων· ὁ μην ȣ̔τος ὑμιν ἀρχη μηνων, πρωτος ἐςιν ὑμιν ἐν τοις μησι τȣ ἐνιαυτȣ. λαλησον προς πασαν συναγωγην υἱων Ισραηλ λεγων· τῃ δεκατῃ τȣ μηνος τȣτȣ λαβετωσαν ἑκαςος προβατον κατ᾽ οἰκȣς πατριων· και μετ᾽ ὀλιγα ἐν οἱς ȣ̓δεπω το πασχα ὀνομαςι εἰρητο ἐπιφερει· ȣ̔τω δε φαγεσθε αὐτο· αἱ ὀσφυες ὑμων περιεζωσμεναι, και τα ὑποδηματα ὑμων ἐν τοις ποσιν ὑμων, και αἱ βακτηριαι ἐν ταις χερσιν ὑμων, και ἐδεσθε αὐτο μετα σπουδες· Πασχα ἐςι τȣ κυριȣ· ȣ̓ γαρ φησι, Πασχα ἐςιν ὑμων. και μετ᾽ ὀλιγα δευτερον ȣ̔τως ὀνομαζειν την ἑορτην· και ἐςαι ἐαν λεγωσι προς ὑμας οἱ υἱοι ὑμων· τις ἡ λατρεια αὐτη; και ἐρειτε αὐτοις. θυσια το πασχα του κυριου, ὡς ἐσκεπασε τȣς οἰκȣς των υἱων Ισραηλ. και παλιν δε μετ᾽ ὀλιγα· εἰπε δε κυριος προς Μοϋσην και Ααρων λεγων· ȣ̔τος ὁ νομος τȣ πασχα· πας ἀλλογενης ȣ̓κ ἐδεται ἀπ᾽ αὐτȣ. και παλιν μετ᾽ ὀλιγα· ἐαν δε τις προσελθῃ προς ὑμας προσηλυτος, και ποιῃ το πασχα κυριου, περιτεμειται αὐτȣ παν ἀρσενικον. παρατηρητεον δε ὁτι ἐν τῃ νομοθεσια ȣ̓δαμȣ λεγεται, Πασχα ὑμων, ἀλλ᾽ ἀπαξ μεν ἐν οἱς προεθεμεθα χωρις πασης προσθηκης, τρις δε, το Πασχα τȣ κυριȣ. προς δε το παραδεξασθαι

11. *Et proximum erat Pascha Judæorum.* Sapientissimi Joannis diligentiam mecum reputans, quærebam, quid sibi velit additamentum, *Judæorum.* Quæ enim alia gens habet paschatis solemnitatem? Quocirca cum suffecisset dicere: Et in propinquo erat pascha, vide, ne forte pascha Judæorum dicatur ad differentiam paschatis divini: quandoquidem alterum est pascha humanum, nempe eorum, qui non celebrant illud ex voluntate Scripturæ: alterum vero divinum; verum scilicet, quod spiritu & veritate perficitur ab his, qui Deum spiritu & veritate adorant. Audiamus igitur Domini de paschate legem sancientis verba, quando etiam primum nominatum fuit in Scriptura: *Et loquutus est Dominus ad Moysen, & Aaron in terra Ægypti dicens: [Mensis iste vobis initium mensium erit: primus erit vobis in mensibus anni. Loquere ad universum cœtum filiorum Israel, dicens:] Decima mensis hujus tollat unusquisque agnum per familias & domos suas:* & post pauca, in quibus nondum pascha nomitim dictum fuerat, subjungit: *Sic autem illum comedetis: Renes vestri circumcincti erunt, & calceamenta vestra in pedibus vestris, & baculi in manibus vestris, & comedetis ipsum cum festinatione: Pascha est Domini:* nec enim dicit: Pascha est vestrum. Et paulo post sic iterum nominat solemnitatem: *Et erit, si dixerint vobis filii vestri: Quæ est ista religio? dicetis ad eos: Victima est pascha Domini, quoniam protexit domos filiorum Israel.* Rursumque post pauca: *Locutus est autem Dominus ad Moysen, & Aaron dicens: Hæc est lex paschatis: Omnis alienigena ex eo non comedet.* Et rursus post pauca: *Si quis autem accesserit ad vos proselytus, & fecerit pascha Domini, circumcidetis omne ipsius masculinum.* Cæterum illud obsetvandum est, quod in legis sanctione nullibi dicatur, Pascha vestrum, sed in his, quæ citavimus, semel tantum, *Pascha*, absque ullo additamento, & ter, *Pascha Domini.* Ut vero confirmemus

hoc

ξασθαι τȣθ' ȣ̓τως ἐχειν περι της διαφορας του πασχα κυριȣ, και πασχα Ιȣδαιων, ἰδωμεν και τα ἐν τῳ Ησαϊα τȣτον τον τροπον εἰρημενα: τας νȣμηνιας ὑμων, και τα σαββατα, και ἡμεραν μεγαλην ȣ̓κ ἀνεχομαι· νηςειαν, και ἀργιαν, και τας νȣμηνιας ὑμων, και τας ἑορτας ὑμων μισει ἡ ψυχη μȣ ȣ̓κ ἰδια γαρ ἑαυτȣ φησιν ὁ κυριος τα ὑπο των ἁμαρτανοντων ἐπιτελȣμενα, ὑπο της ψυχης αὐτȣ, εἰ τις ποτε ἐςι, μισȣμενα, ȣ̓τε τας νȣμηνιας, ȣ̓τε τα σαββατα, ȣ̓τε ἡμεραν μεγαλην, ȣ̓τε νηςειαν, ȣ̓τε τας ἑορτας. ἐν μεντοιγε τῃ νομοθεσιᾳ της Εξοδȣ περι σαββατȣ ταυτα λεγεται· εἰπε δε Μοϋσης προς αὐτȣς· τȣτο το ῥημα ὁ ἐλαλησε κυριος· σαββατα ἀναπαυσις ἁγια τῳ κυριῳ. και μετ' ὀλιγα· εἰπε δε ὁ Μωϋσης· Φαγετε, σημερον γαρ ἐςι σαββατα τῳ κυριῳ. και ἐν Αριθμοις προ τȣτων ἐφ' ἑκαςῃ ἑορτῃ θυσιων, ὡς ἑορτης ȣ̓σης κατα τον νομον του ἐνδελεχισμου, και ἑκαςης ἡμερας, ταυτα γεγραπται· και ἐλαλησε κυριος προς Μωϋσην ἀπαγγειλαι τοις υἱοις Ισραηλ, και ἐρεις προς αὐτȣς λεγων· τα δωρα μȣ, δοματα μȣ, καρπωματα μȣ εἰς ὀσμην εὐωδιας διατηρησετε προσφερειν μοι ἐν ταις ἑορταις μου. και ἐρεις προς αὐτȣς· ταυτα τα καρπωματα, ὁσα προσαξετε τῳ κυριῳ. ἰδιας γαρ ἑορτας ὠνομασε, και ȣ̓ των νομοθετȣμενων, τας ἐκκειμενας ἐν τῃ γραφῃ, και δωρα αὐτȣ, και δοματα αὐτȣ. ὁμοιον δε τι τȣτοις ἐςι και περι το λαου ἐν τῃ Εξοδῳ ἀναγεγραμμενον, ὁςις ὑπο του θεου ἰδιος εἰναι λεγεται, ὁτε μη ἁμαρτανει· ἀποκηρυττων δε αὐτον ἐν τῃ μοσχοποιϊᾳ λαον Μωϋσεως ὠνομασε· προς γαρ μεν τον Φαραω ἐρεις, φησι, ταδε λεγει κυριος· ἐξαποςειλον τον λαον μȣ, ἱνα λατρευσῃ μοι ἐν τῃ ἐρημῳ· ἐαν δε μη βȣλῃ ἐξαποςειλαι τον λαον μȣ, ἰδȣ ἐγω ἐξαποςελλω ἐπι σε, και ἐπι τȣς θεραποντας σȣ, και ἐπι τον λαον σȣ, και ἐπι τȣς οἰκȣς σȣ κυνομυιαν, και πληθησονται αἱ οἰκιαι των Αἰγυπτιων της κυνομυιας, και εἰς την γην ἐφ' ἡς εἰσιν ἐπ' αὐτης· και παραδοξασω τῃ ἡμερᾳ ἐκεινῃ την γην Γεσεμ, ἐφ' ἡς ὁ λαος μȣ ἐπεςιν ἐπ' αὐτης, ἐφ' ᾡ ȣ̓κ ἐςι

hoc sic se habere de differentia paschatis Domini & paschatis Judæorum, videamus quæ in Esaia hunc in modum sunt scripta: *Novilunia vestra, & sabbata, & diem magnam non tolero: jejunium & segnitium, & novilunia vestra, & festivitates vestras odit anima mea.* Minime enim ad seipsum proprie pertinere inquit Dominus, quæ a peccatoribus perficiuntur, [ab anima ejus, si quæ tandem illa est, odio habita,] non novilunia, non sabbata, non diem magnam, non jejunium, non festivitates. Rursum in legislatione Exodi hæc de Sabbato dicuntur, *Dixit autem Moyses ad eos: Hoc est verbum, quod locutus est Dominus: Sabbata requies sancta erunt Domino.* Et post pauca: *Dixit autem Moyses: Comedite, hodie enim sunt sabbata Domino.* Et in Numeris ante hac victimas, quæ offeruntur in singulis festivitatibus, perinde quasi singuli dies festi sint juxta legem Endelechismi (id est jugis oblationis), hæc scripta sunt: *Et locutus est Dominus ad Moysen: Renuntia filiis Israel, & loquere ad eos dicens: Dona mea, munera mea, oblationes meas in odorem suavitatis perseverabitis offerre mihi in festivitatibus meis. Et dices eis: Hæ sunt oblationes, quas offeretis Domino.* Quæ enim expositæ sunt in Scriptura festivitates, suas, non eorum, quibus lex traditur, appellavit; & dona sua suaque munera. His autem quiddam simile scriptum est in Exodo de populo, quem Dominus non peccantem suum esse cum dixisset, rursus eundem, quia vitulum conflasset, abdicans, Moysis popolum nominavit. *Ad Pharaonem* enim, inquit, *dices: Hæc dicit Dominus: Dimitte populum meum, ut sacrificet mihi in deserto: si vero nolueris dimittere populum meum, ecce ego mittam in te, & in servos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas muscas caninas, & implebuntur domus Ægyptiorum muscis caninis, & in terram, in qua sunt, in ea immittam: & glorificabo in die illa terram Gesem, in qua populus meus inest, eatenus ut in illa non sit musca*

canina:

κυνομυια, ἱνα εἰδῃς ὁτι ἐγω εἰμι κυριος ὁ κυριος πασης της γης· και δωσω διαϛολην ἀνα μεσον του ἐμου λαου. προς δε τον Μοϋσεα ἐλαλησε κυριος λεγων· βαδιζε, καταβηθι το ταχος, ἠνομησε γαρ ὁ λαος σȣ, ὃς ἐξηγαγης ἐκ γης Αἰγυπτȣ. ὡσπερ ȣ̓ν ὁ λαος μη ἁμαρτανωμεν, του Θεου ἐϛιν, ἁμαρτανων δε ȣ̓κ ἐτι λεγεται εἰναι αὐτȣ· ȣ̔τω και αἱ ἑορται, ὁτε μεν μισȣνται ὑπο της τȣ κυριȣ ψυχης, των ἁμαρτανοντων εἰσιν ἑορται· ὁτε δε ὑπο τȣ κυριȣ νομοθετȣνται, κυριȣ εἰναι προσαγορευονται. των δε ἑορτων μια ἐϛι και το πασχα, ὁπερ ἐν τῃ προκειμενῃ του ἐυαγγελιου γραφῃ, ȣ̓ τȣ κυριȣ, ἀλλα των Ιȣδαιων εἰναι λεγεται· και ἀλλαχȣ δε, αὑται, φησιν, αἱ ἑορται κυριȣ, ἁς καλεσετε αὐτας κλητας ἁγιας. ἀπο μεν ȣ̓ν της του κυριου φωνης ȣ̓κ ἐϛιν ἀντιλεγειν οἱς παρεϛησαμεν. πιθανως δε τις ἀπο τȣ Αποϛολȣ ζητησει ἐν τῃ προς Κορινθιȣς ἀναγραφοντος· και γαρ το Πασχα ἡμων ὑπερ ἡμων ἐτυθη Χριϛος· ȣ̓ γαρ φησι, το Πασχα κυριȣ ἐτυθη Χριϛος. και προς τȣτο δε λεκτεον ἠτοι ὁτι ἁπλȣϛερον πασχα ἡμων τυθεν το δἰ ἡμας τυθεν εἰρηκεν, ἠ ὁτι πασα ἑορτη ἀληθως κυριȣ, ὡν μια ἐϛι το πασχα, ȣ̓κ ἐν τȣτῳ τῳ αἰωνι, ȣ̓δε ἐπι γης, ἀλλ' ἐν τῳ μελλοντι, και ἐν ȣ̓ρανοις, ἐνϛασης της βασιλειας των ȣ̓ρανων ἐπιτελεσθησεται. και περι ἐκεινων γε των ἑορτων ὁ μεν εἱς των ιβ' προφητων φησι· τι ποιησετε ἐν ἡμεραις πανηγυρεως, και ἐν ἡμεραις ἑορτης του κυριȣ; ὁ δε Παυλος ἐν τῃ προς Εβραιους· ἀλλα προσεληλυθατε Σιων ὀρει, και πολει θεȣ ζωντος, Ιερȣσαλημ ἐπȣρανιῳ, και μυριασιν ἀγγελων, πανηγυρει, και ἐκκλησιᾳ πρωτοτοκων ἀπογεγραμμενων ἐν ȣ̓ρανοις. και ἐν τῃ προς Κολασσαεις· μη ȣ̓ν τις ὑμας κρινετω ἐν βρωσει, και ἐν ποσει, ἠ ἐν μερει ἑορτης, ἠ νȣμηνιας, ἠ σαββατων, ἁ ἐϛι σκια των μελλοντων.

Τινα δε τροπον ἐν τοις ἐπȣρανιοις, ὡν σκια παρα τοις σωματικοις Ιȣδαιοις ἠν, ἑορτας οἱ μεν ὑπο τον ἀληθη προτερον παιδαγωγουμενοι νομον παρα ἐπιτροποις

και

tanina: ut scias quoniam ego sum Dominus, Dominus universa terra. Et dabo differentiam inter populum meum. Ad Moysen autem locutus est Dominus dicens: Vade, descende celeriter, impie enim gessit populus tuus, quos eduxisti ex terra Ægypti. Quam ob rem ut populus non peccans, populus Dei est; peccans autem non item: ita & festivitates, cum Domini anima eas prosequitur odio, peccantium sunt festivitates; cum vero eas Dominus sancit, Domini esse dicuntur. Verum festivitatum una est etiam pascha, quod in Evangelii proposita scriptura, non Domini, sed Judæorum pascha dicitur. Rursus alibi inquit: *Hæ sunt Domini festivitates, quas ipsas vocabitis sanctas.* Ex Domini itaque voce non licet his, quæ docuimus, contradicere. Verum ex Epistola ad Corinthios probabiliter aliquis quærat, cur Apostolus scribat: *Etenim Pascha nostrum pro nobis immolatus est Christus:* non enim ait: Pascha Domini immolatus est Christus. Ad quæ dicendum est, vel Apostolum dixisse simplicius, pascha nostrum immolatum quod pro nobis fuit, vel omnem eam festivitatem, quæ re vera sit Domini, quarum una est pascha, non in hoc sæculo, neque super terram, sed in futuro, & in cœlis, instante cœlorum regno, celebratum iri. Quin de festivitatibus illis unus duodecim Prophetarum inquit: *Quid facietis in diebus celebritatis, & in diebus festivitatis Domini?* Et in Epistola ad Hebreos Paulus: *Sed accessistis ad montem Sion, & ad civitatem Dei viventis, Jerusalem supercœlestem, & ad myriadas Angelorum, nempe ad celebritatem, & Ecclesiam primogenitorum scriptorum in cœlis.* Et in Epistola ad Colossenses: *Non igitur judicet aliquis vos in cibo, & in potu, aut in parte diei festi, aut in novilunio, vel sabbatis, quæ sunt umbra futurorum.*

12. Porro autem, quonam pacto festivitates (quarum umbra apud Judæos corporales erat) perfectionemque filii Dei percepturi simus in supercœlestibus,

sub

και οἰκονομοις, ἑως το ἐκει πληρωμα τȣ χρονȣ ἐνςῃ, και την τελειοτητα τȣ υἱȣ τȣ θεȣ χωρησωμεν, ἐργων σοφιας της ἐν μυςηριῳ ἀποκεκρυμμενης ἐςι φανερωσαι, και τα περι βρωματων νομοθετȣμενα συμβολα των ἐκει μελλοντων τρεφειν, και ἰσχυροποιειν ἡμων την ψυχην τυγχανοντα θεωρειν. εἰκῃ δε φαντασιωθεντα τινα το πελαγος των τοσȣτων νοηματων, και βȣλομενον σωσαι πως ἡ κατα τοπον λατρεια ὑποδειγμα και σκια ἐςι τȣ ἐπȣρανιων, τα τε θυματα, και το προβατον νοησαι βȣλομενον, προκοψαι και τῳ Αποςολῳ ἐπαραι μεν ἡμων το φρονημα βȣληθεντι ἀπο των γηΐνων περι τȣ νομȣ δογματων, ȣ̓ πανυ δε παραςησαντι πως ταυτα μελλει γινεσθαι. ἐαν δε και ἑορται ὡν μια το πασχα ἐςι, και ἐπι τον μελλοντα ἀναγονται αἰωνα, ἐτι μαλλον ἐπισκοπητεον πως και νυν το πασχα ἡμων ἐτυθη χριςος, και μετα ταυτα τυθησεται.

Ολιγα δε εἰς την ἐπαπορησιν των δογματων παραθετεον ἡμων ἰδιας δεομενων πραγματειας ἐξαιρετȣ και πολυβιβλȣ, παντος τε του κατα νομον μυςικȣ λογȣ, και ἰδιᾳ των κατα τας ἑορτας, και ἐτι ἰδικωτερον περι του πασχα. Ιȣδαιων μεν ȣ̓ν το πασχα προβατον ἐςι θυομενον, λαμβανομενον ἑκαςῳ κατ᾽ οἰκȣς πατριων, και ἐπιτελȣμενον μυριασι σφαζομεναις ἀμνων και ἐριφων, πλειοσι κατα την ἀναλογιαν τȣ ἀριθμȣ των οἰκων του λαου· το δε ἡμων ὑπερ ἡμων πασχα ἐτυθη χριςος. και παλιν ἐκεινων μεν ἐςι τα ἀζυμα, ἀφανιζομενης πασης ζυμης ἐκ των οἰκων αὐτων· ἡμεις δε ἑορταζομεν, ȣ̓ ζυμῃ παλαιᾳ, ȣ̓δε ζυμῃ κακιας και πονηριας, ἀλλ᾽ ἐν ἀζυμοις εἰλικρινειας και ἀληθειας. εἰ δε ἐςι τι τριτον παρα τα εἰρημενα δυο πασχα του κυριου και ἀζυμων ἑορτη,

ἀκριβεςερον

ſub illam veram legem primum puerorum more inſtructi apud curatores & œconomos, donec aderit ea temporis plenitudo, quæ illic eſt, officium eſt illius ſapientiæ, quæ in myſterio abſcondita fuit, manifeſtare & contueri, quæ de cibis lege ſanciuntur, quæ ſymbola ſunt eorum, quæ illic nutritura ſunt, fortemque redditura animam noſtram. At vero aliquem temere imaginatum fuiſſe tantarum intelligentiarum pelagus, volentemque ſervare quomodo cultus præſentis loci ſpecimen atque umbra ſit ſupercœleſtium, volentemque intelligere victimas & ovem, præcedere ac ſuperare erit Apoſtolum, qui prudentiam quidem noſtram erigere voluit a dogmatibus de lege terrenis, parum tamen oſtendit quomodo futura ſint hæc. Sin vero etiam feſtivitates, quarum una eſt paſcha, ad futurum ſæculum reducuntur, adhuc magis conſiderandum eſt quomodo etiam nunc paſcha noſtrum immolatus ſit Chriſtus, & in poſterum immolabitur.

13. Cæterum ad hanc dogmatum noſtrorum perplexitatem pauca ſunt nobis addenda, quæ tractatu egerent præcipui ac magni libri, quæque omnino requirerent myſticam in lege exiſtentem rationem, & præſertim rerum earum rationem, quæ ſunt in feſtivitatibus, atque etiam magis præcipuæ eorum, quæ ad paſcha pertinent. Quocirca Judæorum quidem paſcha, ovis eſt, quæ immolatur, quam ſinguli ſibi ſumunt per domos familiarum, & perficitur cum pluribus myriadibus agnorum & hœdorum occiſis, juxta proportionem numeri domorum populi: noſtrum vero paſcha pro nobis immolatus eſt Chriſtus. Rurſus illi azyma habent, ceſſare facientes de domibus ſuis omne fermentum: nos autem feſtivitates agimus *non in fermento vetere, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis & veritatis.* An vero præter illa duo, quæ diximus, ſit quoddam tertium

ἀκριβεςερον ἐξεταςεον δια το ὑποδειγματι και σκια λατρευειν ἐκεινες των ἐπερανιων ἐκεινων, και ἐ μονον βρωματα, και πομαρα, και νεομηνιας, και σαββατα, ἀλλα και τας ἑορτας σκιαν εἰναι των μελλοντων πρωτον δη του ἀποςολε λεγοντος· το πασχα ἡμων ἐθυθη χριςος, ἐπαπορησει τις προς αὐτον ταυτα· εἰ τυπος ἐςι της χριςε θυσεως το παρα Ιεδαιοις προβατον, ἤτοι ἐχρην ἑν, και μη πολλα θυεσθαι παρ' αὐτοις προβατα, ὥσπερ εἱς ἐςιν ὁ χριςος· ἡ πολλων θυομενων προβατων, οἱονει πολλες χριςες θυομενες ἀκολεθως τῳ τυπῳ. ζητητεον, ἱνα δε τετο παραπεμψωμεθα, πως το θυομενον προβατον χριςε περιεχει οἰκονομιας, τε μεν προβατε ὑπο των τηρεντων τον νομον θυομενε, χριςε δε ὑπο των παραβαινοντων αὐτον ἀναιρεμενε· ἐτι δε πως ἐπι χριςε το· φαγονται τα κρεα ταυτῃ τῃ νυκτι ὀπτα πυρι, και ἀζυμα ἐπι πικριδων ἐδονται, ἑρμηνευτεον, και το· ἐκ ἐδεσθε ἀπ' αὐτων ὠμον, ἐδε ἡψημενον ἐν ὑδατι, ἀλλ' ἡ ὀπτα πυρι· κεφαλην συν τοις ποσι και τοις ἐνδοσθιοις· ἐκ ἀπολειψετε ἀπ' αὐτων ἑως πρωι, και ὀςεν ἐ συντριψετε ἀπ' αὐτων· τα δε καταλειπομενα ἀπ' αὐτων ἑως πρωϊ, κατακαυσετε. ἐοικε δε τῳ, ὀςεν ἐ συντριψετε ἀπ' αὐτε, ὁ Ιωαννης ἐν τῳ ἐυαγγελιῳ κεχρησθαι, ὡς ἀναφερομενῳ ἐπι την περι τον σωτηρα οἰκονομιαν, και ὁτε ἐν τῳ νομῳ κελευονται το προβατον ἐσθιοντες ὀςεν αὐτε μη συντριβειν. λεγει δε ἐτως· ἠλθον ἐν οἱ ςρατιωται, και τε μεν πρωτε κατεαξαν τα σκελη, και τε ἀλλε τε συςαυρωθεντος αὐτῳ· ἐπι δε τον Ιησεν ἐλθοντες, ὡς εἰδον ἠδη αὐτον τεθνηκοτα, ἐ κατεαξαν αὐτε τα σκελη, ἀλλ' εἱς των ςρατιωτων λογχῃ την πλευραν αὐτε ἐνυξε. και ἐξηλθεν ἐυθυς αἱμα και ὑδωρ. και ὁ ἑωρακως μεμαρτυρηκε, και ἀληθινη αὐτε ἐςιν ἡ μαρτυρια· και ἐκεινος οἰδεν ὁτι ἀληθη λεγει, ἱνα και ὑμεις πιςευητε. ἐγενετο γαρ ταυτα, ἱνα ἡ γραφη πληρωθῃ· ὀςεν αὐτε ἐ συντριβησετε. και ἀλλα δε μυρια παρα ταυτα ἐςι τα προς την τε ἀποςολε λεξιν

ἀναζητη-

pascha Domini & festivitas azymorum, accuratius examinandum est, eoquod illa exemplo, & umbræ rerum supercœlestium serviant, nec tantum cibi, & vasa, & novilunia, & sabbata, sed etiam festivitates umbræ sint futurorum. Primum igitur Apostolo dicente: *Pascha nostrum immolatus est Christus*, de hisce dubitabit aliquis, dicens: Si ovis apud Judæos figura erat immolationis Christi, vel oportuisse unam, non plures oves immolari, quemadmodum unus est Christus; vel cum multæ immolarentur oves, multos etiam (ut ita loquar) immolandos fuisse Christos consequenter figuræ. Ut autem hoc prætermittamus, quærendum est quomodo ovis, quæ immolatur, contineat Christi imaginem; cum hæc quidem immoletur ab iis, qui servant legem, Christus vero interimatur ab his, qui eam transgrediuntur. Inquirendum est etiam, quomodo de Christo illud interpretandum sit: *Edent carnes hac nocte assas igni, & azyma edent cum intybis*; & illud: *Non comedetis ex eis crudum, neque elixatum aqua, sed tantum assa igni: caput cum pedibus, & intestinis (comedetis), nec relinquetis ex eis usque mane, & os non comminuetis ex eis; & quæ ex eis residua erunt usque mane, comburetis.* Videtur autem in Evangelio Joannes uti hoc dicto, *Os non comminuetis ex eo*, perinde quasi referatur ad œconomiam Servatoris, & ad illud tempus, quando in lege jubentur ovem comedentes os non conterere. Dicit autem sic: *Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius, qui cum eo crucifixus erat: ad Jesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura, sed unus militum lancea latus ejus fodit. Et continuo effluxit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium ejus. Et ille scit, quod vera dicat, ut & vos credatis. Facta sunt enim hæc, ut Scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo.* Quin alia innumera sunt præter

ἀναζητηθησομενα, και περι τȣ πασχα, και των ἀζυμων, ἐξεταϑησομενα δε, ὡς προειρηκαμεν, προηγȣμενης πολυβιβλȣ συγγραφης. νυν δε ὡς ἐν ἐπιτομῃ δια την προκειμενην λεξιν, ταυτα παραϑεμενοι, τα φαινομενα ὡς ἐν βραχεσιν ȣτω λυειν πειρασομεθα, ὑπομνηϑεντες και τȣ ȣτος ἐςιν ὁ ἀμνος τȣ Θεȣ, ὁ αἰρων την ἁμαρτιαν τȣ κοσμȣ, ἐπει και ἐν τῳ πασχα ἀπο των ἀμνων, φησι, και των ἐριφων ληψεσϑε. δοξει και ὁ ἐυαγγελιςης συναδων τῳ Παυλῳ τοιαυταις ἐνεχεσϑαι των ἐξητασμενων ἀποριαις. λεκτεον δε ὁτι, εἰ ὁ λογος γεγονε σαρξ, και φησιν ὁ κυριος, ἐαν μη φαγητε την σαρκα τȣ υἱȣ τȣ ἀνϑρωπȣ, και πϊητε αὐτȣ το αἱμα, ȣκ ἐχετε ζωην ἐν ἑαυτοις. ὁ τρωγων μου την σαρκα, και πινων μου το αἱμα, ἐχει ζωην αἰωνιον· κἀγω ἀναςησω αὐτον ἐν τῃ ἐσχατῃ ἡμερᾳ· ἡ γαρ σαρξ μου ἀληϑης ἐςι βρωσις, και το αἱμα μȣ ἀληϑης ἐςι ποσις· ὁ τρωγων μου την σαρκα, και πινων μȣ το αἱμα, ἐν ἐμοι μενει, κἀγω ἐν αὐτῳ, μηποτε αὐτη ἐςιν ἡ σαρξ τȣ αἰροντος την ἁμαρτιαν τȣ κοσμȣ ἀμνȣ, και τȣτ᾽ ἐςι το αἱμα ἀφ᾽ ȣ τιϑεναι δει ἐπι των δυο ςαθμων, και ἐπι την φλιαν ἐν τοις οἰκοις, ἐν οἱς ἐσϑιομεν το πασχα, και ἀπο των τȣ ἀμνȣ τȣτȣ δει φαγειν κρεων ἐν τῳ τȣ κοσμȣ χρονῳ, ὁς ἐςι νυξ· ὀπτα δε τα κρεα πυρι βρωτεον μετα τȣ ἀπο ἀζυμων ἀρτȣ, ὁ γαρ τȣ Θεȣ λογος ȣ μονον ἐςι σαρξ, φησι γȣν· ἐγω εἰμι ὁ ἀρτος της ζωης· και, ȣτος ἐςιν ὁ ἀρτος ὁ ἐκ τȣ ȣρανȣ καταβαινων, ἱνα τις ἐξ αὐτȣ φαγῃ, και μη ἀποθανῃ. ἐγω εἰμι ὁ ἀρτος ὁ ζων, ὁ ἐκ τȣ ȣρανȣ καταβας· ἐαν τις φαγῃ ἐκ τȣτȣ τȣ ἀρτȣ, ζησει εἰς τον αἰωνα. ȣκ ἀγνοητεον μεντοιγε ὁτι πασα τροφη καταχρηςικωτερον ἀρτος λεγεται, ὡς ἐπι Μωϋσεως ἐν τῳ Δευτερονομιῳ γεγραπται· τεσσαρακοντα ἡμερας ἀρτον ȣκ ἐφαγε, και ὑδωρ ȣκ ἐπιεν, ἀντι του, ȣτε ξηρας, ȣτε ὑγρας μετειληφε τροφης. τȣτο δε μοι τετηρηται δια το και ἐν τῳ κατα Ιωαννην λεγεσϑαι· και ὁ ἀρτος δε ὁν ἐγω δωσω, ἡ σαρξ μου ἐςιν ὑπερ της του κοσμου ζωης. ἠτοι

δε

hæc ad lectionem Apostoli examinanda, & de paschate, & de azymis: examinanda autem, ut antea diximus, scriptione accurata longissimi libri. Nunc autem veluti per compendium hæc in medium afferentes, quæ apparent dubia propter propositam lectionem, sic solvere tentabimus, illud etiam memoria repetentes: *Hic est ille agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*, quoniam & in paschate *ex agnis*, inquit, *& hædis sumetis*. Videtur etiam Joannes Evangelista cum Paulo consentiens similia dubia habere de his, quæ a nobis indagata sunt. Dicendum autem est ad hoc, si *Sermo factus est caro*, & inquit Dominus: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis ejus sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in novissimo die: caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus; qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo*; fortasse hanc esse carnem agni tollentis peccatum mundi, & hunc esse sanguinem, de quo ponere necesse sit super duos postes, & super limen in his domibus, in quibus comedimus pascha: atque ex hujus agni carnibus comedere oportere in mundi tempore, quod est nox; assas vero carnes esse manducandas cum pane ex azymis: quandoquidem Dei Sermo non tantum est caro. Inquit igitur: *Ego sum panis vitæ*: &: *Hic est panis, qui de cælo descendit, ut qui ex ipso comederit, non pereat. Ego sum panis vivus, qui de cælo descendi: si quis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum.* Nec sane ignorandum est omnem cibum abusive panem dici, quemadmodum de Moyse scriptum est in Deuteronomio: *Quadraginta diebus panem non comedit, & aquam non bibit*, pro eo quod est, Neque siccum, neque humidum gustavit cibum. Quod idcirco observavi, quia dicat Joannes in suo Evangelio: *Et panis etiam, quem ego dabo, caro mea est pro*

 mundi

δε δια τας ἐπι τοις ἁμαρτημασιν ἡμων μετανοιας τη κατα θεον λυπην λυπεμενων, μετανοιαν εἰς σωτηριαν ἀμεταμελητον ἡμιν ἐργαζομενην, ἐπι πικριδων ἐσθιομεν κρεα του ἀμνε, και τα ἀζυμα· ἡ δια τας βασανες ζητεντες και τρεφομενοι ἀπο των ἑυρισκομενων της ἀληθειας θεωρηματων. ἐκ ὠμην ἐν βρωτεον την σαρκα τε ἀμνε, ὡσπερ ποιεσιν οἱ της λεξεως δελοι, τροπον ἀλογων ζωων, και ἀποτεθηριωμενων προς τες ἀληθως λογικες, δια τε συνιεναι βελεσθαι τα πνευματικα, λογε μεταλαμβανοντες θηριων ἀπηγριωμενων. φιλοτιμητεον δε τω εἰς ἑψησιν μεταλαμβανοντι το ὠμον της γραφης, μη ἐπι το πλαδαρωτερον, και ὑδαρεςερον, και ἐκλελυμενον μεταλαμβανειν τα γεγραμμενα, ὁπερ ποιεσιν οἱ κνηθομενοι την ἀκοην, και ἀπο μεν της ἀληθειας ἀποςρεφοντες αὐτην, ἐπι δε το ἀνειμενον και ὑδαρεςερον της πολιτειας μεταλαμβανοντες τας κατ᾽ αὐτες ἀγωγας. ἡμεις δε τω ζεοντι πνευματι, και τοις διδομενοις ὑπο θεου διαπυροις λογοις, ὁποιες Ιερεμιας εἰληφει ἀπο τε λεγοντος προς αὐτον· ἰδου δεδωκα τους λογους μου εἰς το ςομα σου πυρ, ὀπτα ποιησωμεν τα κρεα τε ἀμνε, ὡς τε τους μεταλαμβανοντας αὐτων λεγειν Χριςου ἐν ἡμιν λαλεντος, ὁτι ἡ καρδια ἡμων καιομενη ἠν ἐν τη ὁδω, ὡς διηνοιγεν ἡμιν τας γραφας. εἰ δε εἰς το τοιετον ἡμας ζητησαι, πυρι ὀπτησαι δεησει τα του ἀμνου κρεα, παραθετεον την ὁμολογιαν ἐ ἐπεπονθει ἐπι τοις λογοις τε θεε παθους Ιερεμιας λεγων· και ἐγενετο ὡς πυρ καιομενον, φλεγον ἐν τοις ὀςεοις μου, και παρειμαι παντοθεν, και ἐ δυναμαι φερειν. ἀρκτεον δε ἐν τω ἐσθιειν ἀπο της κεφαλης, τετεςι των κορυφαιοτατων και ἀρχικων δογματων περι των ἐπερανιων· και καταληκτεον ἐπι τους ποδας, τα ἐσχατα των μαθηματων τα ζητετα περι της τελευταιας ἐν τοις ἐσι φυσεως, ἠτοι των ὑλικωτερων, ἡ των καταχθονιων, ἡ των πονηρων πνευματων, και ἀκαθαρτων δαιμονιων. ὁ γαρ περι αὐτων λογος ἑτερος ὠν αὐτων, ἐναποκειμενος τοις μυςεριοις της

γραφης

mundi vita. Cæterum in intybis comedimus carnes agni & azyma, vel cum nos pœnitet peccatorum nostrorum, & affligimur ea tristitia; quæ ex Deo est, quæque operatur nobis in salutem pœnitentiam non pœnitendam; vel cum ob vexationes & tormenta quærentes enutrimur ab ipsis, quæ inveniuntur veritatis speculationibus. Non comedenda est igitur agni caro cruda, perinde ac faciunt literæ servi, more animantium ratione carentium & sævientium contra eos, qui idcirco ratione vere utuntur, quia velint intelligere spiritualia, id quod ratione caret ferarum agrestium immutantes. Sed elaborandum est transmutanti cruditatem Scripturæ ad coctionem, ne in aliquid humidius & aquosius & dissolutum transmutet ea, quæ scripta sunt: quod faciunt prurientes auribus, & a veritate quidem eas avertentes, ad remissam autem & flaccidam vivendi rationem sua instituta transmutantes. Nos vero ferventi spiritu & ignitis sermonibus a Deo datis, quales Jeremias sumserat ab eo, qui sibi dicebat: *Ecce ego dedi sermones meos in os tuum ignem*, assas faciamus agni carnes: ita ut qui eas capiemus, Christo in nobis loquente, dicamus: *Nonne cor nostrum ardens erat in via, dum aperiret nobis Scripturas?* Quod si ad hanc rem quærendam assare igni agni carnes opus erit, in medium afferendum est id quod occasione verborum Dei passum se fatetur Jeremias: *Et factus est, ut ignis comburens, ardens in ossibus meis: & resolvor undique & sustinere non possum.* Incipiendum autem est, dum comedimus, a capite, hoc est a supremis & primariis dogmatibus de rebus supercœlestibus; & desinendum in pedes, nimirum in ultimas disciplinas, quærentes de ultima natura in entibus, vel de rebus materialibus, vel terrestribus, vel malis spiritibus & impuris dæmonibus. Nam fieri potest, ut sermo de ipsis, diversus existens ab illis sublimibus, reconditus in mysteriis

γραφης δυναται τροπικωτερον ποδες ωνομασθαι τυ αμνου, και των ενδοθιων δε εσωτερικων, και αποκεκρυμμενων υκ αφεκτεον. ως ενι δε σωματι τη απαση προσελθετεον γραφη, και τας εν τη αρμονια της πασης συνθεσεως αυτης ευτονωτατας και στερροτατας συνοχας υ συντριπτεον, υδε διακοπτεον, όπερ πεποιηκασιν οι την ενοτητα του εν πασαις ταις γραφαις πνευματος το όσον επ' αυτοις συντριβοντες. αυτη μεντοιγε ή απο τυ αμνυ προειρημενη προφητεια την νυκτα μονην ήμας τρεφετω τυ εν τῳ βιῳ σκοτυς· ως γαρ της ανατολης της ήμερας των μετα τον βιον τυτον υδεν καταλειπτεον εςαι ήμιν της επι του παροντος μονυ χρησιμου ήμιν υτω τροφης. παρελθουσης γαρ της νυκτος, και επελθυσης της μετα ταυτα ήμερας, τον μηδαμως απο των παλαιοτερων και κατωτερω ζυμυντων αζυμον εχοντες αρτον φαγομεθα, χρησιμον ήμιν εσομενον, έως δοθη το μετα τον αζυμον μαννα, ή αγγελικη και μη ανθρωπινη τροφη. έκαςῳ τοινυν ήμων θυεσθω το προβατον εν παντι οικῳ πατριας ήμων, και δυνατον εςω τονδε μεν τινα παρανομειν, μη θυοντα το προβατον, τον δε πασαν φυλαττειν την εντολην θυοντα, και περιεψοντα και όςεον αυτου μη συντριβοντα. και υτως εν βραχεσι συμφωνως τη αποςολικη εκδοχη, και τῳ εν τῳ ευαγγελιῳ αμνῳ αποδιδοσθω το τυθεν πασχα χριςος. υ γαρ νομιςεον τα ίςορικα ίςορικων ειναι τυπυς, και τα σωματικα σωματικων, αλλα τα σωματικα πνευματικων, και τα ίςορικα νοητων. αναβηναι τῳ λογῳ και επι το τριτον πασχα επιτελεσθησομενον εν μυριασιν αγγελων, πανηγυρει επιτελειοτατη, και μακαριωτατη εξοδῳ νυν υκ εςιν αναγκαιον, και τυτων επιπλειον και περισσοτερον, παρ' ό απητει το αναγνωσμα, ειρημενων ήμιν.

Ουκ αζητητον δε υδε εατεον πως εγγυς ην το πασχα των Ιυδαιων, ότε ην ό κυριος άμα τη μητρι, και τοις

αδελφοις,

Scripturæ, pedes agni tropice nominatus ſit. Quin ab inteſtinis & interioribus, & abſtruſis non recedendum eſt. Sed ad Scripturam totam perinde atque ad unum corpus accedamus oportet, nec collacerendæ diſcindendæque ſunt tum conſtantiſſimæ, tum fortiſſimæ harmoniæ totius compoſitionis ipſius; id quod fecerunt qui, quantum in ipſis eſt, unius unitatem ſpiritus in omnibus Scripturis exiſtentem collacerant. Et ſane hæc prædicta ex agno prophetia, una ſola nocte tenebrarum, quæ ſunt in præſenti vita, nos nutriat; tanquam enim exoriente die rerum poſt præſentem vitam futurarum, ſic nos nihil reliquum facere debemus de cibo ſolum nobis in præſentia utili. Cum enim nox præterierit ac ſupervenerit poſtea dies. azymum habentes haudquaquam ex veteribus, & ex his, qui inferne fermentant, panem comedimus nobis eousque profuturum, donec poſt azymum fuerit nobis datum manna, hoc eſt angelicus ille, & non humanus cibus. Ab unoquoque igitur noſtrum immoletur ovis in omni domo familiæ noſtræ. Facile etiam factu ſit, ut aliquis transgreſſor ſit legis, non mactans ovem, alio univerſum ſervante mandatum, mactante & coquente, & os ejus non confringente. Et ſic, ut quam breviſſime dicam, conſone Apoſtolicæ intelligentiæ, & Evangelico agno deſignetur Chriſtus eſſe immolatum paſcha. Neque enim exiſtimandum eſt hiſtorica hiſtoricorum eſſe figuras, & corporalia corporalium; ſed corporalia ſpiritualium & hiſtorica rerum, quæ mente percipiuntur. Rationem autem noſtram etiam ad tertium paſcha, quod in innumerabilium Angelorum frequentia & multitudine, in perfectiſſimo beatiſſimoque exitu perficiendum eſt, venire nunc non eſt neceſſe, cum hæc & latius & copioſius, quam lectio exigat, diſputaverimus.

14. Verum non imperveſtigatum ſinendum eſt, quomodo in propinquo erat paſcha Judæorum, quando

ἀδελφοις, και τοις μαθηταις ἐν τῃ Καφαρναουμ. ἐν μεν ἐν τῳ κατα Ματθαιον ἀφεθεις ἀπο του διαβολου, των ἀγγελων προσελθοντων. και διακονουντων αὐτῳ, ἀκουσας Ιωαννην παραδεδοσθαι, ἀνεχωρησεν εἰς την Γαλιλαιαν, και καταλιπων την Ναζαρα ἐλθων κατῳκησεν εἰς Καφαρναουμ· ἐπειτα ἀρξαμενος κηρυσσειν, και ἐκλεξαμενος τους τεσσαρας ἁλιεις ἀποςολους, διδαξας τε ἐν ταις συναγωγαις ὁλης της Γαλιλαιας, και θεραπευσας τους προσενεχθεντας αὐτῳ ἀνερχεται εἰς το ὀρος, και λεγει τους μακαρισμους, και τα ἐχομενα αὐτων· τελεσας δε ἐκεινην την διδασκαλιαν, καταβας ἐκ του ὀρους εἰσερχεται εἰς Καφαρναουμ δευτερον, κἀκειθεν δε ἐμβας εἰς πλοιον περα εἰς την χωραν των Γεργεσηνων· παρακληθεις τε μεταβηναι ἀπο των ὁριων αὐτων, ἐμβας εἰς πλοιον διεπερασε, και ἠλθεν εἰς την ἰδιαν πολιν, ἐνθα θεραπειας ἐπιτελεσας τινας περιηγε τας πολεις πασας, και τας κωμας, διδασκων ἐν ταις συναγωγαις αὐτων· και ἀλλα δε πλειςα μετα ταυτα γινεται, πριν ἐπισημειωσασθαι τον Ματθαιον των του πασχα καιρον. και παρα τοις λοιποις δε εὐαγγελιςαις μετα την ἐν τῃ Καφαρναουμ διατριβην, οὐχ εὑρισκεται ἐγγυς το πασχα εἶναι λεγομενον· σωσαι δε το βουλημα των ἀνδρων ἐςιν ἐννοησαντα τα περι της Καφαρναουμ εἰρημενα ἡμιν ἐν τοις προ τουτων. ἡ ἐνδιατριβη πλησιον τυγχανει του των Ιουδαιων πασχα ὀλιγῳ βελτιουμενη παρ' αὐτο, και κρειττων αὐτου τυγχανουσα, και μαλιςα ἐπει ἐν τῳ πασχα των Ιουδαιων εὑρισκονται ἐν τῳ ἱερῳ οἱ πωλουντες τους βοας, και τα προβατα, και τας περιςερας· δι' οὓς ἐτι μαλλον προκειται μη του κυριου, ἀλλα των Ιουδαιων εἶναι το πασχα· ὡς γαρ ὁ οἶκος του πατρος γεγονεν οἶκος ἐμποριου παρα τοις μη ἁγιαζουσιν αὐτον· οὑτω και το πασχα κυριου ἀνθρωπινον, και Ιουδαϊκον πασχα παρα τοις ταπεινοτερον και σωματικωτερον αὐτο ἐκλεξαμενοις. εὐκαιροτερον δε ἐν ἀλλοις ἐςαι ἰδειν και τα περι του χρονου του πασχα, περι την ἐαρινην ἰσημεριαν γινομενου, και εἰ τι ἑτερον ἀπαιτει το προβλημα

ἐπεξερ-

erat Dominus simul cum matre & fratribus & discipulis in Capharnao. Atque in Evangelio quidem secundum Matthæum dimissus a Diabolo, cum advenissent, ministrarentque illi Angeli, audissetque Joannem traditum fuisse, secessit in Galilæam, & relicta Nazara profectus habitavit in Capharnao. Deinde cum incepisset prædicationem, elegissetque quatuor piscatores Apostolos, docuissetque in Synagogis totius Galilææ, sanassetque sibi allatos, in montem ascendit, dicitque beatitudines, & quæ his sunt proxima. Cum vero finisset illam doctrinam, descendissetque de monte, denuo Capharnaum ingreditur, indeque ingressus navim, transit ad locum Gergesenorum, e quorum finibus rogatus decedere, cum navim conscendisset, trajecit, & venit in civitatem suam, ubi quibusdam sanitate reddita circumibat civitates omnes, & vicos, docens in Synagogis eorum. Aliaque quamplurima postea fiunt, antequam adnotet Matthæus paschatis tempus. Quin etiam apud alios Evangelistas, postquam diversatus fuisset in Capharnao Dominus, non invenitur quod dicatur pascha esse in propinquo: quorum consilium servare poterit, qui cogitarit, quæ in superioribus de Capharnao disseruerimus. Commoratio illa, cum Judæorum pascha instaret, paulo melior hoc ipso facta fuit, eoque præstantior, maxime quoniam in paschate Judæorum inveniuntur in templo vendentes boves & oves & columbas; propter quæ etiam non additur, *Domini*, sed *Judæorum* esse pascha. Ut enim domus Patris facta est domus mercatus apud eos, qui ipsam non sanctificabant; sic etiam pascha Domini factum est humanum, & Judaicum pascha apud eos, qui illud abjectius & corporalius elegerint. Cæterum alias commodius videre erit, & quæ ad paschatis tempus pertinent, quod circa vernum æquinoctium contingit, & siquid aliud quæstio, qua de agitur, postulat expolien-

ἐπεξεργασασθαι. ὁ μεντοιγε Ηρακλεων, αὐτη, φησιν, ἡ μεγαλη ἑορτη. του γαρ παθους του σωτηρος τυπος ἦν, ὁτε ἐ μονον αἰηρειτο το προβατον, ἀλλα και ἀναπαυσιν παρειχεν ἐσθιομενον, και θυομενον μεν τȣ παθȣς τȣ σωτηρος το ἐν κοσμῳ ἐσημαινεν, ἐσθιομενον δε την ἀναπαυσιν την ἐν γαμῳ. παρεθεμεθα δε αὐτȣ την λεξιν, ἱνα ὡς ἐν τηλικȣτοις ἀναςρεφειν τον ἀνδρα παρερριμμενως, και ὑδαρως, μετα μηδενος κατασκευαςικȣ θεωρησαντες, μαλλον αὐτȣ καταφρονησωμεν.

Και ἀνεβη εἰς Ιεροσολυμα ὁ Ιησȣς, και ἑυρεν ἐν τῳ ἱερῳ τȣς πωλȣντας βοας, και περιςερας, και τȣς κερματιςας καθημενȣς· και ποιησας φραγελλιον ἐκ σχοινιων ἐξεβαλεν ἐκ τȣ ἱερȣ τα τε προβατα, και τȣς βοας, και των κολλυβιςων ἐξεχεε τα κερματα, και τας τραπεζας ἀνεςρεψε, και τοις τας περιςερας πωλȣσιν εἰπεν· ἀρατε ταυτα ἐντευθεν, μη ποιειτε τον οἰκον τȣ πατρος μȣ, οἰκον ἐμποριȣ· τοτε ἐμνησθησαν οἱ μαθηται αὐτȣ ὁτι γεγραμμενον ἐςιν· ὁ ζηλος τȣ οἰκȣ σȣ καταφαγεται με. Σημειωτεον ὁτι ὁ μεν Ιωαννης δευτερον ἐργον τȣ Ιησȣ ἀναγραφει το περι των ἐν τῳ ἱερῳ ἑυρεθεντων ὑπ' αὐτȣ πωλȣντων βοας, και προβατα και περιςερας· οἱ δε λοιποι σχεδον προς τῳ τελει, ἐπι της κατα το παθος οἰκονομιας το παραπλησιον ποιȣσιν· και ὁ μεν Ματθαιος ȣτως· και εἰσελθοντος αὐτȣ εἰς Ιεροσολυμα ἐσεισθη πασα ἡ πολις λεγȣσα, τις ἐςιν ȣτος; οἱ δε ὀχλοι ἐλεγον· ȣτος ἐςιν Ιησȣς ὁ προφητης, ὁ ἀπο Ναζαρετ της Γαλιλαιας· και εἰσηλθεν Ιησȣς εἰς το ἱερον, και ἐξεβαλε παντας τȣς πωλȣντας και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ, και τας τραπεζας των κολλυβιςων κατεςρεψε, και τας καθεδρας των πωλȣντων τας περιςερας, και λεγει αὐτοις· γεγραπται. ὁ οἰκος μȣ, οἰκος προσευχης κληθησεται, ὑμεις δε αὐτον ποιειτε σπηλαιον ληςων. ὁ δε Μαρκος· και ἐρχονται εἰς Ιεροσολυμα, και εἰσελθων εἰς το ἱερον ἠρξατο ἐκβαλλειν τȣς πωλȣντας και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ, και τας τραπεζας των κολλυβιςων ἀνεςρεψε, και τας καθεδρας των πωλȣντων τας περιςερας, και ȣκ ἠφιεν

expoliendum. Sane Heracleon, „ *Hæc magna*, inquit, „ *est festivitas: figura enim passionis Servatoris erat*, „ *quando non solum interficiebatur ovis, verum etiam co-* „ *mesa præberet requiem; & immolata quidem passionem* „ *Servatoris in mundo significabat, comesa vero requiem* „ *futuram in nuptiis.* „ Apposuimus autem verba ipsius, ut cum viderimus virum hunc tantis in rebus nullo apparatu versantem, sed contemtim, & sine firmitate, magis ipsum despiciamus.

15. *Et ascendit Jerosolymam Jesus, & reperit in templo eos, qui vendebant boves, & oves, & columbas, & mensarios sedentes. Et cum fecisset flagellum e funiculis, ejecit e templo oves simul ac boves; & mensariorum æs effudit, & mensas subvertit: & his, qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, nec facite domum Patris mei, domum mercatus. Tunc recordati sunt discipuli ejus scriptum esse: Zelus domus tuæ comedit me.* Notandum quidem est Joannem scribere secundum Jesu opus fuisse, id quod fecit erga repertos a se vendentes oves & boves & columbas in templo; cum cæteri fere in fine, vicinum illud faciant dispensationi illi, quæ erat tempore passionis: & Matthæus quidem sic: *Et cum intrasset ipse Jerosolymam, commota est universa civitas dicens: Quis est hic? Turba autem dicebant: Hic est Jesus ille Propheta a Nazareth Galilææ. Et intravit Jesus in templum, & ejecit omnes vendentes & ementes in templo; mensasque mensariorum & cathedras vendentium columbas subvertit: & dicit eis: Scriptum est: Domus mea, domus precationis vocabitur; at vos facitis illam speluncam latronum.* At Marcus: *Et veniunt Jerosolymam: ingressusque Jesus in templum cœpit ejicere eos, qui vendebant & emebant in templo: & mensas argentariorum sellasque vendentium columbas subvertit: nec permittebat, ut quisquam deportaret vas per*

templum;

ἵνα τις διενεγκῃ σκευος δια τυ ἱερυ· και ἐδιδασκε, και ἐλεγεν αὐτοις· ὐ γεγραπται ὁτι ὁ οἰκος μυ, οἰκος προσευχης κληθησεται πασι τοις ἐθνεσιν; ὑμεις δε πεποιηκατε αὐτον σπηλαιον λῃςων. ὁ δε Λυκας· ' και ὡς ἠγγισεν, ἰδων την πολιν ἐκλαυσεν ἐπ' αὐτην, λεγων· ὁτι εἰ ἐγνως ἐν τῃ ἡμερᾳ ταυτῃ και συ τα προς εἰρηνην· νυν δε ἐκρυβη ἀπο ὀφθαλμων συ, ὁτι ἡξυσιν ἡμεραι ἐπι σε, και περικυκλωσυσι, και συνεξουσι σε παντοθεν, και ἐδαφιυσι σε, και τα τεκνα συ, και ὐκ ἀφησυσι λιθον ἐπι λιθον ἐν σοι, ἀνθ' ὡν ὐκ ἐγνως τον καιρον της ἐπισκοπης συ· και εἰσελθων εἰς το ἱερον ἠρξατο ἐκβαλλειν τυς πωλυντας, λεγων αὐτοις· γεγραπται, και ἐςαι ὁ οἰκος μυ, οἰκος προσευχης· ὑμεις δε ἐποιησατε αὐτον σπηλαιον λῃςων. ἐτι δε και τυτο παρατηρητεον ὁτι τοις εἰρημενοις παρα τοις τρισιν ἐπι τῃ εἰς Ἱεροσολυμα ἀνοδῳ τυ κυριυ, καθ' ἡν ταυτα πεποιηκεν ἐν τῳ ἱερῳ, τα παραπλησια ἀνεγραψεν ὁ Ἰωαννης μετα πολλα γεγονεναι, μετα ἑτεραν αὐτυ παρα την ἐπιδημιαν τοις Ἱεροσολυμοις. ὑτω δε κατανοητεον τα εἰρημενα, και πρωτον γε τα Ματθαιῳ λεγομενα· και ὁτε ἠγγισεν εἰς Ἱεροσολυμα, και ἠλθεν εἰς Βηθφαγη προς το ὀρος των ἐλαιων, τοτε Ἰησυς ἀπεςειλε δυο μαθητας, λεγων αὐτοις· πορευεσθε εἰς την κωμην την ἀπεναντι ὑμων, και εὐθεως εὑρησετε ὀνον δεδεμενην, και πωλον μετ' αὐτης· λυσαντες ἀγαγετε μοι, και ἐαν τις ὑμιν εἰπῃ, τι ποιειτε; ἐρειτε ὁτι ὁ κυριος αὐτων χρειαν ἐχει· εὐθυς δε ἀποςελει αὐτυς. τυτο δε γεγονεν, ἱνα πληρωθῃ το ῥηθεν δια τυ προφητυ λεγοντος· εἰπατε τῃ θυγατρι Σιων· ἰδυ ὁ βασιλευς συ ἐρχεται πραϋς, και ἐπιβεβηκως ἐπι ὀνον, και πωλον ὑποζυγιυ. πορευθεντες δε οἱ μαθηται, και ποιησαντες καθως προσεταξεν αὐτοις ὁ Ἰησυς, ἠγαγων την ὀνον, και τον πωλον, και ἐπεθηκαν ἐπ' αὐτων τα ἱματια αὐτων, και ἐπεκαθισεν ἐπανω αὐτων. ὁ δε πλειςος ὀχλος ἐςρωσαν ἑαυτων τα ἱματια ἐν τῃ ὁδῳ· οἱ δε ὀχλοι οἱ προαγοντες αὐτον, και οἱ ἀκολυθυντες ἐκραξαν· ὡσαννα τῳ υἱῳ Δαβιδ, εὐλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριου·

ὡσαννα

templum; & docebat, dicens illis: Nonne scriptum est: Domus mea, domus precationis vocabitur omnibus gentibus? Vos autem fecistis eam speluncam latronum. Lucas vero: *Et ut appropinquavit, videns civitatem, flevit super illam, dicens: Quia si cognovisses & tu in die illa, quæ ad pacem; nunc autem occultata sunt ab oculis tuis, quia supervenient tibi dies, & circumdabunt te, & cingent undique, & solo æquabunt te, & filios tuos, & non relinquent in te lapidem super lapidem, eoquod non cognoveris tempus visitationis tuæ. Et ingressus in templum, cœpit ejicere vendentes, dicens illis: Scriptum est: Et erit domus mea, domus precationis: vos autem fecistis illam speluncam latronum.* Præterea hoc etiam observandum est, quod his, quæ dicta sunt apud tres Evangelistas in ascensu Domini ad Jerosolymam, in quo hæc fecit in templo, similia scripserit Joannes post multa fuisse facta, nempe post alterum ipsius adventum ad Jerosolymam, a præsenti diversum. Sunt autem hunc in modum consideranda: atque in primis, quæ a Matthæo traduntur: *Et cum appropinquassent Jerosolymis, & venissent Bethphage ad montem Olivarum, tunc Jesus misit duos discipulos, dicens eis: Ite in vicum, qui e regione vestri est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea; solvite & adducite mihi: & si quis vobis dixerit: Quid facitis? dicetis: Dominus his opus habet: & confestim dimittet eos. Hoc autem totum factum est, ut impleretur quod dictum est per Prophetam dicentem: Dicite filiæ Sion: Ecce Rex tuus venit mansuetus, & sedens super asinam, & pullum filium subjugis. Profecti autem discipuli fecerunt sicut præceperat illis Jesus, & adduxerunt asinam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & insedit illis. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in via. Porro turbæ, quæ præcedebant eum, & sequebantur, clamabant dicentes. Hosanna filio David, benedictus qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis.* Deinde vero sequuntur: *Et cum intrasset ipse*

Jeroso-

ὡσαννα ἐν τοις ὑψιςοις. ἑξης δε τουτων ἐςι· και εἰσελθοντες αὐτου εἰς Ιεροσολυμα, ἐσειϑη πασα ἡ πολις, ἁ τινα παρεϑεμεϑα ἐν τοις προ τουτων. δευτερα δε τα Μαρκου· και ὁτε ἐγγιζουσιν εἰς Ιεροσολυμα, εἰς Βηϑφαγη και Βηθανιαν, προς το ὀρος των ἐλαιων, ἀποςελλει δυο των μαϑητων αὐτου, και λεγει αὐτοις· ὑπαγετε εἰς την κωμην την κατεναντι ὑμων, και ἐυϑυς πορευομενοι εἰς αὐτην ἑυρησετε πωλον δεδεμενον, ἐφ᾽ ὀν ουδεις ουπω ἀνθρωπων ἐκαϑισε· λυσατε αὐτον και φερετε. και ἐαν τις ὑμιν εἰπῃ· τι ποιειτε τουτο; εἰπατε ὁτι ὁ κυριος αὐτου χρειαν ἐχει, και ἐυϑυς αὐτον ἀποςελει ὡδε. και ἀπηλθον, και ἑυρον πωλον δεδεμενον προς ϑυραν ἐξω ἐπι του ἀμφοδου, και λυουσιν αὐτον. και τινες των ἐκει ἑςωτων ἐλεγων αὐτοις· τι ποιειτε λυοντες τον πωλον; οἱ δε εἰπον αὐτοις καϑω εἰπεν ὁ Ιησους, και ἀφηκαν αὐτους· και φερουσι τον πωλον προς τον Ιησουν, και ἐπιβαλλουσιν αὐτῳ τα ἱματια αὐτων. ἀλλοι δε ςοιβαδας κοψαντες ἐκ των ἀγρων ἐςοωσαν εἰς την ὁδον. και οἱ προαγοντες, και οἱ ἀκολουϑουντες ἐκραζον· ὡσαννα, ἐυλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριου· ἐυλογημενη ἡ ἐρχομενη βασιλεια του πατρος ἡμων Δαβιδ, ὡσαννα ἐν τοις ὑψιςοις. και εἰσηλθεν εἰς Ιεροσολυμα, εἰς το ἱερον και περιπλεψαμενος παντα. ὀψε ἠδη ουσης της ὡρας, ἐξηλϑεν εἰς Βηϑανιαν μετα των ιβ, και τῃ ἐπαυριον ἐξελϑοντων αὐτων ἀπο Βηθανιας, ἐπεινασεν. εἰτα μετα την της ξηραινομενης συκης οἰκονομιαν, ἐρχονται εἰς Ιεροσολυμα. και εἰσελθων εἰς το ἱερον ἠρξατο ἐκβαλλειν τους πωλουντας, και τα ἑξης του Λουκα τουτον τον τροπον· και ἐγενετο ὡς ἠγγισεν εἰς Βηθφαγη και Βηθανιαν, προς το ὀρος το καλουμενον ἐλαιων, ἀπεςειλε δυο των μαθητων λεγων· ὑπαγετε εἰς την κατεναντι κωμην, ἐν ᾗ εἰσπορευομενοι ἑυρησετε πωλον δεδεμενον, ἐφ᾽ ὀν ουδεις πωποτε ἀνθρωπων ἐκαθισε· λυσαντες αὐτον ἀγαγετε, και ἐαν τις ὑμας ἐρωτᾳ, δια τι λυετε; ουτως ἐρειτε· ὁτι ὁ κυριος αὐτου χρειαν ἐχει. ἀπελθοντες δε οἱ μαθηται, ἑυρον ὡς εἰπεν αὐτοις. λυοντων δε αὐτων τον πωλον, εἰπαν οἱ κυριοι αὐτου προς αὐτους· τι λυετε τον πωλον; οἱ δε εἰπαν,

ὁτι

Jerosolymam, commota est universa civitas, quæ in superioribus citavimus. Nunc vero verba Marci consideremus: *Et cum appropinquant Jerosolymis, ad Bethphage & Bethaniam, juxta montem Olivarum, emittit duos e discipulis suis, & dicit illis: Abite in vicum, qui e regione vestri est, & statim ingredientes in illum invenietis pullum alligatum, super quem nullus adhuc hominum sedit: solvite eum & adducite. Et si quis vobis dixerit: Cur facitis hoc? dicite quod Dominus eo opus habet, & continuo illum mittet huc. Et abierunt & invenerunt pullum alligatum juxta januam foris in bivio & solvunt illum. Et nonnulli eorum, qui illic stabant, dicebant illis: Quid facitis solventes pullum? At illi dixerunt eis quemadmodum præceperat Jesus; & sinebant illos: & adduxerunt pullum ad Jesum, & injecerunt illi vestimenta sua. Alii autem frondes cædebant de arboribus, & sternebant in via. Et qui præcedebant, quique sequebantur, clamabant dicentes: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini: Benedictum quod venit regnum patris nostri David: Hosanna in altissimis. Et ingressus est Jerosolymam in templum, & cum circumspexisset omnia, jamque tempus esset vespertinum, ingressus est Bethaniam cum duodecim; & postero die, cum exissent Bethania, esuriit.* Deinde post ficus arefactæ mysterium, *veniunt Jerosolymam. Et ingressus in templum, cœpit ejicere vendentes*, & quæ sequuntur hunc in modum a Luca narrata: *Et evenit, cum appropinquasset ad Bethphage & Bethaniam, juxta montem, qui vocatur Olivarum, misit duos discipulos dicens: Abite in castellum, quod est ex adverso, in quod introeuntes invenietis pullum alligatum, in quo nemo unquam hominum sedit; solvite illum & adducite: & si quis vos interrogaverit: Quare solvitis? sic dicetis: Quia Dominus eo opus habet. Abierunt autem discipuli, & invenerunt sicut dixerat eis. Solventibus autem illis pullum, dixerunt domini ejus ipsis: Quare solvitis pullum? at illi dixerunt: Quia Dominus eo opus habet. Et duxerunt*

ὅτι ὁ κυριος αὐτȣ χρειαν ἐχει. και ἠγαγον αὐτον προς τον Ιησȣν, και ἐπιρριψαντες αὐτων τα ἱματια ἐπι τον πωλον, ἐπεβιβασαν τον Ιησȣν. πορευομενȣ δε αὐτȣ ὑπεϛρωννυον τα ἱματια αὐτων ἐν τῃ ὁδῳ. ἐγγιζοντος δε αὐτȣ ἠδη προς τῃ καταβασει τȣ ὀρȣς των ἐλαιων, ἠρξατο ἁπαν τό πληθος των μαθητων χαιροντες καί αἰνȣντες τον θεον φωνῃ μεγαλῃ περι πασων ὧν εἰδον δυναμεων, λεγοντες· εὐλογημενος ὁ βασιλευς ἐν ὀνοματι κυριȣ· ἐν ȣ̓ρανῳ εἰρηνη, και δοξα ἐν ὑψιϛοις. και τινες των Φαρισαιων απο τȣ ὀχλȣ εἰπαν προς αὐτον· διδασκαλε, ἐπιτιμησον τοις μαθηταις σȣ· και ἀποκριθεις εἰπε· λεγω ὑμιν, ἐαν ȣ̔τοι σιωπησωσιν, οἱ λιθοι κεκραξονται. και ὡς ἠγγισεν, ἰδων την πολιν, ἐκλαυσεν ἐπ᾽ αὐτην, και τα ἑξης, ἁπερ παρεθεμεθα. ὁ μεντοιγε Ιωαννης μετα πλειϛα ὁσα τȣ, και ἀνεβη εἰς Ιεροσολυμα ὁ Ιησȣς, και εὑρεν ἐν τῳ ἱερῳ τȣς πωλȣντας τȣς βοας, και τα προβατα, ἑτεραν διηγȣμενος ἀνοδον τȣ κυριȣ εἰς Ιεροσολυμα, ταυτα φησι μετα το προ ἑξ ἡμερων τȣ πασχα ἐν Βηθανιᾳ δειπνον, ἐν ᾡ ἡ Μαρθα διηκονει, και ὁ Λαζαρος ἀνεκειτο, τῃ ἐπαυριον ὀχλος πολυς ὁ ἐλθων εἰς την ἑορτην, ἀκȣσαντες ὁτι ἐρχεται ὁ Ιησȣς εἰς Ιεροσολυμα, ἐλαβον τα βαϊα των φοινικων, και ἐξηλθον εἰς ἀπαντησιν αὐτω, και ἐκραζον, ὡσαννα, εὐλογημενος ἐν ὀνοματι κυριȣ ὁ βασιλευς τȣ Ισραηλ. εὑρων δε ὁ Ιησȣς ὀναριον, ἐκαθισεν ἐπ᾽ αὐτȣ, καθως ἐϛι γεγραμμενον· μη φοβȣ θυγατερ Σιον· ἰδȣ ὁ βασιλευς σȣ ἐρχεται καθημενος ἐπι πωλον ὀνȣ. ταυτα δε νομιζω, εἰ και ἐπιπλειον της λεξεως παρεθεμην των εὐαγγελιϛων, ἀναγκαιως πεποιηκεναι, ὑπερ σȣ καταϛησαι την κατα το ῥητον διαφωνιαν των μεν τριων ἐν μιᾳ τῃ αὐτῃ εἰς Ιεροσολυμα ἐπιδημιᾳ τȣ κυριȣ λεγοντων τα νομιζομενα παρα τοις πολλοις τα αὐτα εἰναι και τῳ Ιωαννῃ γεγραμμενα· τȣ δε Ιωαννȣ ἐν δυσιν ὑπο πολλων πραξεσι διϊϛαμεναις, μεταξυ δηλȣμενων, και εἰς διαφορȣς τοπȣς ἐπιδημιων τȣ κυριȣ, εἰς Ιεροσολυμα ἀνοδοις ἀπαγγελλοντος γεγονεναι τα ἐκκειμενα. ἐγω μεν ȣ̓ν ὑπολαμβανω ἀδυνατον εἰναι τοις μηδεν

περα

illum ad Jesum: injectisque vestimentis suis super pullum, imposuerunt Jesum. Proficiscente autem illo, substernabant vestimenta sua in via. Et cum appropinquaret jam ad descensum montis Olivarum, cœperunt omnis multitudo discipulorum gaudentes laudare Deum voce magna super omnibus, quas viderant, virtutibus, dicentes: Benedictus rex in nomine Domini: pax in cœlo & gloria in altissimis. Et quidam Pharisæorum e turba dixerunt illi: Magister, increpa discipulos tuos. Quibus respondens ait: Dico vobis, si hi tacuerint, lapides clamaturos. Et ut appropinquavit, intuitus civitatem, flevit super illam, & quæ sequuntur a nobis posita. Atque Joannes post illud: *Et ascendit Jesus Jerosolymam, & reperit in templo vendentes oves & boves*, pluribus interjectis, alterum Domini enarrans ad Jerosolymam ascensum post eam cœnam, quæ Bethaniæ fuit ante sex dies paschatis, in qua Martha ministrabat Lazaro accumbente, hæc inquit: *Postero die turba multa, quæ venerant ad diem festum, cum audissent, quod veniret Jesus Jerosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obviam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus in nomine Domini rex Israelis. Nactus autem Jesus asellum, insedit ei, sicut scriptum est: Ne metue, filia Sion; ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ.* Porro hæc me necessario fecisse reor, etiam si quamplurima Evangelistarum verba citarim, ut ostenderem dissonantiam, quæ est in textu: tribus quidem in uno, eodemque Domini ad Jerosolymam adventu dicentibus ea, quæ multi existimant eadem esse cum his, quæ Joannes etiam scripserit; Joanne vero hæc, quæ exposuimus, referente facta fuisse in duobus Domini ascensibus ad Jerosolymam, atque diversis distantibusque actionibus: enarrante etiam Dominum interim ad diversa loca profectum fuisse. Itaque meum est judicium minime ostendi posse apparentem dissonantiam, consonam existere his, qui in hisce rebus

περα της ἱςοριας ἐν τουτοις ἐκδεχομενοις ταρασσεται την δοκουσαν διαφωνιαν συμφωνον ὑπαρχειν. εἰ δε τις οἰεται μη ὑγιως ὑμας ἐξειληφεναι, συνετως ἀντιπραξατω τη τοιαυτη ἡμων ἀποφασει.

Τα δε κινουντα ἡμας εἰς την περι τουτων συμφωνιαν αἰτησαντες τον διδοντα παντι τῳ αἰτουντι, και ἐξεως ζητειν ἀγωνιζομενῳ, κρουοντες τε ὑπερ του ἀνοιχθηναι ἡμιν ταις της γνωσεως κλεισι τα κεκρυμμενα της γραφης, τον αὐτον κατα την δεδομενην ἡμιν δυναμιν ἐκθησομεθα τροπον. και πρωτον γε ἰδωμεν την του Ἰωαννου λεξιν ἀρχομενην ἀπο του· και ἀνεβη εἰς Ἱεροσολυμα ὁ Ἰησους. Ἱεροσολυμα τοινυν ἐςιν, ὡς αὐτος ἐν τῳ κατα Ματθαιον διδασκει ὁ κυριος, του μεγαλου βασιλεως πολις, οὐκ ἐν κοιλαδι, ἡ κατω που κειμενη, ἀλλ' ἐν ὑψηλῳ ὀρει οἰκοδομημενη, και ὀρη κυκλῳ αὐτης. ἧς ἡ μετοχη αὐτης ἐπι το αὐτο· και, ἐκει ἀνεβησαν αἱ φυλαι κυριου, μαρτυριον ἐν τῳ Ἰσραηλ. καλειται δε και ἡ πολις αὐτη, Ἱερουσαλημ, εἰς ἣν οὐδεις των ἐπι γης ἀναβαινει, οὐδε εἰσερχεται, και πασα γε ἡ φυσικον ἐχουσα διαρμα ψυχη, και ὀξυτητα νοητων διορατικην, ταυτης της πολεως πολιτης ὑπαρχει. και δυνατον ἐν ἁμαρτιᾳ εἰναι και τον Ἱεροσολυμιτην· δυνατον γαρ και τους εὐφυεςατους ἁμαρτανειν, εἰ μη ἐπιςρεψαιεν μετα την ἁμαρτιαν ταχεως, ἀπολοντας την εὐφυΐαν, και μιαν των ἀλλοτριων της Ἰουδαιας πολεων, οὐ μονον παροικουντας, ἀλλα και ἐγγραφησομενους. ἀναβαινει εἰς Ἱεροσολυμα ὁ Ἰησους, μετα το βοηθησαι τοις ἐν Κανα της Γαλιλαιας, και ἑξης εἰς την Καφαρναουμ καταβεβηκεναι, ἱνα ποιηση ἐν τοις Ἱεροσολυμοις τα γεγραμμενα. εὑρε γουν ἐν τῳ ἱερῳ, ὅπερ και οἰκος του πατρος εἰναι λεγεται του σωτηρος, τουτεςιν ἐν τη ἐκκλησιᾳ, ἡ ἐν τη ἐπαγγελιᾳ του ἐκκλησιαςικου και ὑγιαινοντος λογου, τινας τον οἰκον του πατρος ἐμποριου ποιουντας οἰκον. και ἀει τινας εὑρισκει ὁ Ἰησους ἐν τῳ ἱερῳ. ποτε γαρ ἐν τη ὀνομαζομενη ἐκκλησιᾳ, ἡτις ἐςιν

οἰκος

nihil præter historiam admittunt. Quod si quis nos recte non exposuisse retur, contra hanc nostram intelligentiam prudenter scribat.

16. Cæterum postulantes ab eo, qui dat omni petenti, & omni conanti acute quærere, itemque eum pulsantes, ut nobis aperiantur scientiæ clavibus occulta Scripturæ, juxta vires nobis suppeditatas exponemus, quæ nos movent ad horum concordiam, cumprimis videntes Joannis textum incipientem ab illis verbis: *Et ascendit Jesus Jerosolymam.* Est igitur Jerosolyma, ut ipse Dominus docet in Evangelio secundum Matthæum, *civitas regis magni*, non in convalle vel inferne alicubi posita, sed in alto monte ædificata, ac *montes in circuitu ejus, cujus participatio ejus in idipsum: &, illuc ascenderunt tribus Domini, testimonium Israeli.* Vocatur autem hæc & civitas, & Jerusalem, ad quam nullus eorum, qui manent in terris, ascendit, neque ingreditur; sed quælibet anima, quæ naturalem habet celsitudinem, vimque acute intelligendi perspiciendique intelligibilia, hujus civitatis est civis. Fieri etiam potest, ut in peccato sit etiam Jerosolymita: quod possint etiam optimo ingenio præditi peccare (ni celerius post peccatum redeant) perdentes aptitudinem illam, & futuri in una earum civitatum, quæ alienæ sunt in Judæa, non solum advenæ, verum etiam in ea nomen suum daturi. Ascendit Jesus Jerosolymam, postquam opem tulisset his, qui erant in Cana Galilææ; ac deinde Capharnaum descendit, facturus Jerosolymis, quæ sunt scripta. Reperit ergo in templo, quod & domus Patris Servatoris esse dicitur, hoc est in Ecclesia, vel in annunciatione ecclesiastici & sani sermonis, quosdam, qui domum Patris, domum mercatus facerent. Ac semper aliquos reperit Jesus in templo. Quando enim in ea, quæ dicitur Ecclesia, quæ est domus

οἰκος θεου ζωντος, ϛυλος και ἑδραιωμα της ἀληθειας, ὐκ εἰσι τινες κερματιϛαι καθημενοι, δεομενοι πληγων ἐκ τυ ἀπο Ιησυ πεποιημενυ φραγελλιυ ἐκ σχοινιων, και χρηζοντες κολλυβιϛαι τυ ἐκχειθαι αὐτων τα κερματα, ἀνατρεπεσθαι τε αὐτων τας τραπεζας; ποτε δ' ὐκ εἰσιν οἱ ἀποδιδομενοι ἐμπορικως, ὑς ἐχρην τηρειν ἐπ' ἀροτρον, βους, ἱνα βαλοντες ἐπ' αὐτο τας χειρας, και μη ϛρεφομενοι εἰς τα ὀπισω γενωνται τη τυ θευ βασιλεια εὐθετοι; ποτε δε ὐκ εἰσιν οἱ προτιμωντες τον της ἀδικιας μαμωναν των την ὑλην τυ κοσμειθαι αὐτοις παρεχοντων προβατων; ἀει δε πολλοι εἰσι και οἱ του ἀδολου, και ἀκεραιυ, ἐϛηρημενυ γε πασης πικροτητος και σχολης καταφρονυντες, και ταλαιπωρυ κερδυς ἑνεκεν προδιδοντες την των τροπικωτερων λεγομενων περιϛερων ἐπιμελειαν. ἐπαν ὐν εὑρη ὁ σωτηρ ἐν τῳ ἱερῳ, οἰκῳ τυ πατρος, τυτυς πωλυντας βοας, και προβατα, και περιϛερας, και τυς κερματιϛας καθημενυς ἐξελαυνει αὐτυς, χρησαμενος τῳ ἐκ σχοινιων ὑπ' αὐτυ πεποιημενῳ φραγελλιῳ, ἁμα τοις ἐμπορικοις προβατοις, και βουσιν αὐτων, και ἐκχει ὡς μη ἀξια τα συνερχομενα κερματα, δεικνυς αὐτων το ἀρχιϛον. ἀνατρεπει τε τας ἐν ταις ψυχαις των φιλαργυρων τραπεζας, λεγων και τοις τας περιϛερας πωλουσιν, ἀρατε ταυτα ἐντευθεν, ἱνα μηκετι ἐν τῳ ἱερῳ τυ θευ ἐμπορευωνται. οἰμαι δε ὁτι και σημειον πεποιηκεναι αὐτον, δια των εἰρημενων βαθυτερον, ὡϛε συμβολον ἡμας νοειν γεγονεναι ταυτα τυ μηκετι μελλειν την περι το ἱερον ἐκεινο λατρειαν ὑπο των ἱερεων κατα τας αἰσθητας θυσιας ἐπιτελειθαι, μηδε τον νομον τηρεισθαι, κἀν ὡς ἐβυλοντο οἱ σωματικοι Ιυδαιοι, δυνασθαι ἐτι ἁπαξ· Ιησυ γαρ ἐκβαλλοντος τυς βοας, και τα προβατα, και κελευοντος ἐκειθεν αἰρεθαι τας περιϛερας, ὐκετι δε βοες, και προβατα, και περιϛεραι ἐπι πολυ θυεσθαι κατα Ιυδαιων ἐθη ἐμελλον, και οἱον τε ἐϛι τα νομισματα των σωματικων νομισματων, και μη τυ θευ ἐχοντων τυς χαρακτηρας, τυπυς

τυγχα-

domus Dei viventis, columna & firmamentum veritatis, non sunt aliqui mensarii sedentes, quibus opus sit plagis ex flagello e funiculis a Jesu facto? Rursus quando non sunt argentarii, quibus sit opus illorum æs effundi, ac mensas ipsorum subverti? Quando item non sunt, qui mercatorum more vendunt boves, quos oportuit servare ad aratrum, ut injectis ad ipsum manibus, nec ad posteriora conversi, regno Dei sint apti? Sed quando non sunt præferentes mammonam iniquitatis ovibus, quæ ipsis materiam se ornandi præbent? Sunt etiam complures, qui sinceritatem & puritatem privatam omni amaritudine, & bili spernant, etiam lucri infelicis causa prodentes diligentiam eorum, qui tropice columbæ dicuntur. Cum igitur reperit Servator in templo, quod est domus Patris, vendentes boves, & oves, & columbas, & mensarios sedentes, expellit illos, usus flagello e funiculis a se facta, una cum ovibus bobusque venalibus, ipsorum etiam pecunias congregatas effundens, tanquam indignas, quæ simul tenerentur, & ipsarum inutilitatem ostendens. Subvertit etiam, quæ in avarorum erant animis, mensas, dicens his, qui columbas vendebant: *Auferte ista hinc*, ne posthac in templo Dei vendantur. Arbitror vero ego Jesum ipsum edidisse signa, per ea, quæ dixit; profundius, ut nos intelligeremus significari per hæc, quod non amplius in posterum perficiendus esset cultus a sacerdotibus in templo illo, juxta cultus sub sensum cadentes, neque legem servari posse amplius constanter, saltem ut volebant corporales Judæi. Neque enim expellente Jesu boves & oves, jubenteque inde auferri columbas, futurum erat, ut in multum temporis immolarentur boves & oves & columbæ, juxta Judæorum morem. Fieri enim potest, ut numismata. quæ figuræ sunt numismatum corporalium, & non habentium Dei formas & impressiones, effun-

[illegible] [illegible]χυθαι, ἐπει ἡ σεμνη ἑιναι δοκουσα κα-
[illegible] γραμμα νομοθεσια, Ιησου ἐληλυ-
[illegible] και ταις κατα του λαου μαςιξι χρησαμενου,
[illegible], και ἐκχεισθαι ἐμελλε, μεθιςαμενης της
[illegible] ἐπι τους ἀπο των ἐθνων πιςευοντας, εἰς Θεον
[illegible] πιςευοντας, και αἰρουμενης ἀπ᾽ ἐκεινων της
[illegible]ας του Θεου, διδομενης τε ἐν ἐθνει ποιουντι τους
[illegible] αὐτης. δυναται δε και φυσει ἱερον εἶναι ἡ ἐυφυης
[illegible] λογῳ ψυχη, δια τον συμπεφυκοτα λογον ἀνωτερω
τυγχανουσα του σωματος, εἰς ἡν ἀπο της Καφαρναουμ,
κατω της κειμενης ταπεινοτερα, ἀναβαινει ὁ Ιησους, ἐν
ᾧ ἑυρισκεται τα προ της ἀπο Ιησου παιδευσεως γηϊνα,
και ἀνοητα, και χαλεπα κινηματα, και τα νομιζομενα,
οὐκ ὀντα δε καλα, ἁπερ τῳ πεπλεγμενῳ ἐξ ἀποδεικτι-
κων ἐλεγκτικων δογματων λογῳ ἀπελαυνεται ὑπο του
Ιησου, ἱνα μηκετι ὁ του πατρος αὐτου οἰκος οἰκος ἐμποριου
ᾖ, ἀλλα ἀπολαβῃ την κατα τους ὀρανους, και πνευμα-
τικους νομους ἐπιτελουμενην ὑπο σωτηριας αὐτης τε και
πλειονων θεραπειαν του Θεου. συμβολον δε των μεν γηϊ-
νων ὁ βους, γεωπονος γαρ. των δε ἀνοητων και κτηνωδων
το προβατον, ἐπειδη το ζωον ἀνδραποδωδες παρα πολ-
λα των ἀλογων ἐςι. των δε κουφων και ἑυριπιςων λο-
γισμων, ἡ περιςερα. των δε νομιζομενων καλων, τα
κερματα. ἐαν δε τις προσκοπτῃ τῃ τοιαυτῃ ἀποδοσει,
δια το καθαρα εἰναι τα παραληφθεντα εἰς την γραφην
ζωα, λεκτεον ὁτι ἀπιθανος ἀν ἠν ἡ γραφη κατα την ἐν-
δεχομενην ἱςοριαν γεγονεναι ἀπαγγελλομενη. ἐν τῳ ναῳ
γαρ του Θεου οὐχ οἱον τε ἠν ἀπαγγελλεσθαι γεγονεναι
ἑτερων παρα τα καθαρα ζωων ἀγελην εἰσοδον, και εἰς
ἐμποριαν ἀλλων παρα τα θυομενα. διοπερ τῳ ὑπο των
ἐμπορων κατα τους των Ιουδαϊκων ἑορτων χρονους γενο-
μενῳ, ἐπεισαγοντων τῳ ἐξωτερῳ περιβολῳ του ναου
ταυτα τα ζωα, ἐχρησατο ὁ ἐυαγγελιςης, ὡς οἰμαι,
και γεγενημενῳ συγχρησαμενος πραγματι. καιτοιγε ὠ

μελλει

dantur, quoniam legis constitutio, quæ veneranda esse videbatur, propter occidentem literam dissolvenda effundendaque erat, & adveniente Jesu, atque utente adversus populum flagellis, transferendum erat sacerdotium ad eos, qui ex gentibus credidissent in Deum per Christum a Judæis; a quibus etiam auferendum regnum Dei dandum erat genti facienti fructus ejus. Fieri vero etiam potest, ut naturaliter Dei templum sit anima rationi obtemperans; corpore superior propter ingenitam sibi rationem existens, ad quam e Capharnao inferne posita, nimirum in humilioribus, ascendit Jesus: in qua reperiuntur terreni, antequam a Jesu erudiatur, castigeturque: & fatui & bestiales motus, atque ea, quæ nos, cum non sint, in bonis ducimus, quæ expelluntur a Jesu, ratione contexta ex dogmatibus demonstrativis & objurgatoriis, ne anima domus Patris sui sit amplius domus mercatus, sed recipiat Dei cultum, qui peragitur juxta cœlestes, spiritualesque leges, tum pro sua, tum pro plurium salute. Motuum sane terrenorum nota est bos, cum sit agricultor; fatuorum autem & bestialium, ovis, quoniam præ omnibus brutis servile est animal; levium vero, & instabilium cogitationum, columba; eorum vero, quæ in bonis ducimus, numismata. Quod si quis expositione hac offenditur, quia pura sint animalia, quæ in Scripturam fuere assumta, dicendum est dubiæ fidei futuram Scripturam secundum contingentem historiam, si narraret ingressa fuisse alia animalia etiam ad mercaturam, præter ea, quæ immolabantur; quod dici non posset aliorum animalium gregem, præterquam purorum, fuisse in templo Dei. Quapropter Evangelista, judicio meo, usus est re illa, quam mercatores fecere, qui advenerant temporibus Judaicarum festivitatum, induxerantque animalia hæc in templi vestibulum exterius. Porro cui curæ est accuratior

μελει της ἀκριβεςερας ἐξετασεως ἐπισκοπησει εἰ κατα το ἐν τω βιω τȣτω ἀξιωμα τȣ Ιησȣ ἦν, νομιζομενȣ υἱȣ εἶναι τεκτονος, το τηλικȣτο ποιησαι θαῤῥησαι, ὡςε ἐξελασαι πληθος ἐμπορων ἐπι την ἑορτην ἀνεληλυθοτων τοσȣτω ἀποδιδοσθαι λαω προβατα τυθησομενα κατ᾽ οἴκȣς πατριων αὐτων, ἐν πλειονων μυριαδων ἀριθμω τυγχανοντα, και βȣς τοις πλȣσιωτεροις, και τηλικαυτα ἐυξαμενοις παραςησομενȣς, περιςερας τε, ἅς τινες πολλοι ὡς ἐν πανηγυρει ἐυωχηθησομενοι ὤνȣντο ἄν· των τε τραπεζιτων μη ὕβρεως κατηγορησαι τȣ Ιησȣ ἐκχεομενα τα ἴδια αὐτων χρηματα, και ἀνατρεπομενας τας τραπεζας. τις δε τω ἐκ σχοινιων Φραγελλιω ὑπο του νομιζομενȣ παρ᾽ αὐτοις ἐυτελȣς τυπτομενος, και ἀπελαυνομενος, ȣ̓κ ἂν ἐπιλαβομενος κατεβοησε, και ἐκ χειρος την δικην ἐποιησατο, και ταυτα τοσȣτο πληθος των συνυβριζεσθαι δοξαντων συνεργȣν κατα τȣ Ιησȣ ἐχων; ἐπινοησωμεν δε τον υἱον τȣ θεȣ λαμβανοντα τα σχοινια, και ἑαυτω Φραγελλιον ἐπι τω ἐξελασαι τȣ ναȣ πλεκοντα, εἰ μη ἐμφαινει προς τω αὐθαδει και θρασυτερω και το ἀτακτον. μια δε καταφυγε της προς ταυτα ἀπολογιας καταλειπεται τω και την ἱςοριαν σωσαι θελοντι, ἡ θειοτερα τȣ Ιησȣ δυναμις οἵȣ τε ὄντος, ὅτε ἐβȣλετο, και θυμον ἐχθρων ἀναπτομενον σβεσαι, και μυριαδων θεια χαριτι περιγενεσθαι, και λογισμȣς θορυβȣντων διασκεδασαι· κυριος γαρ διασκεδαζει βȣλας ἐθνων, και ἀθετει δε λογισμȣς λαων, ἡ δε βȣλη τȣ κυριȣ εἰς τον αἰωνα μενει· ὡςε μηδενος των σφοδρα παραδοξως ὑπ᾽ αὐτȣ γεγενημενων, και προκαλεσαμενων δια της θειοτητος εἰς πιςιν τους τεθεωρηκοτας, ἐλαττονα ἐμφαινειν ἐνεργηθεισαν δυναμιν την κατα τον τοπον ἱςοριαν, εἰ γε και αὐτη γεγενηται. και μειζονα δ᾽ αὐτην ἐςιν ἀποφηνασθαι της γεγενημενης περι τȣ ἐν Κανα της Γαλιλαιας μεταβεβληκοτος ὑδατος εἰς οἶνον, τω ἐκει μεν ἄψυχον ὕλην εἶναι την μεταβεβλημενην. ἐνθαδε δε των

τοσȣτων

inquisitio, considerabit, an juxta dignitatem præsentis vitæ erat, ut Jesus, qui fabri filius putabatur, rem talem auderet facere; extrudere videlicet mercatorum multitudinem, qui ad diem festum ascenderant, distributuri boves ditioribus, & tanto populo oves mactandas per domos familiarum, quæ multorum millium complerent numerum; atque eos, qui in rebus talibus gloriantes producturi in medium erant columbas, quas multi empturi erant, ceu in conventu celeberrimo convivaturi. Considerabit etiam, an numulariorum erat, non accusare Jesum injuriæ propter suas ipsorum effusas pecunias & mensas subversas. Quis autem flagello e funiculis verberatus, expulsusque ab eo, qui penes eos habebatur vilis, hunc adortus non inclamasset, totis viribus sese ulciscens, cum præsertim tantam haberet multitudinem eorum, qui sibi æque contumeliam fieri credebant, faventem sibi adversum Jesum? Insuper consideremus Dei filium funiculos sumentem, sibique flagellum texentem, ad extrudendum e templo, an non repræsentet, præter audaciam & temeritatem, inordinatum etiam quiddam. At vero unum relinquitur defensionis suffugium contra hæc volenti etiam historiam servare, vis quædam Jesu divinior, qui poterat, cum vellet, inflammatum inimicorum animum extinguere, & multa hominum millia superare gratia divina, & cogitationes tumultuantium dissipare: *Dominus* enim *dissipat consilia gentium, & spernit cogitationes populorum; consilium autem Domini in sempiternum perstat:* adeo ut historia præsentis loci (si tamen hæc facta fuit) ostendat nullis quantumlibet admirabiliter ab ipso factis, atque per divinitatem invitantibus ad fidem eos, qui viderunt, virtutem nunc editam minorem fuisse: quam etiam majorem pronunciare possumus, quam quod in Cana Galilææ sit aqua in vinum mutata; nimirum quod illic inanimem materiam

mutaverit,

τοσȣτων μυριαδων δεδȣλωσθαι τα ἡγεμονικα. παρατηρητεον μεντοιγε ὁτι ἐν μεν τῳ γαμῳ ἡ μητηρ τȣ Ιησȣ εἰναι λεγεται, κεκλησθαι δε ὁ Ιησȣς και οἱ μαθηται αὐτου· εἰς δε την Καφαρναȣμ καταβεβηκεναι ȣ̓δεις πλην Ιησȣ κατειλεκται. φαινονται δ' ὑςερον και οἱ μαθηται παροντες, εἰ γε ἐμνησθησαν, ὁτι ὁ ζηλος τȣ οἰκȣ σȣ καταφαγεται με. και ταχα ἐν ἑκαςῳ των μαθητων ὁ Ιησȣς ἀναβαινων εἰς Ιεροσολυμα ἠν, διοπερ ȣ̓κ εἰρηται το· ἀνεβη Ιησȣς εἰς Ιεροσολυμα, και οἱ μαθηται αὐτȣ, ὡσπερ κατεβη εἰς Καφαρναυμ αὐτȣς, και ἡ μητηρ αὐτȣ, και οἱ ἀδελφοι, και οἱ μαθηται αὐτȣ.

Ηδη δε τα συγγενη τῳ τοπῳ, ἐκβεβλησθαι ἀπο τȣ ἱερȣ τȣς ποιȣντας αὐτον οἰκον ἐμποριȣ, παρα τοις λοιποις κειμενα κατανοητεον. και πρωτον γε τα παρα τῳ Ματθαιῳ, ὁς φησιν εἰσελθοντος τȣ κυριȣ εἰς Ιεροσολυμα σεσεισθαι πασαν την πολιν λεγȣσαν, τις ἐςιν ȣ̔τος; προ δε τȣτων διηγειται τα περι την ὀνον, και τον πωλον, ληφθεντα προςαξει τȣ κυριȣ, ὑπο δυο μαθητων ἀποςαλεντων ὑπ' αὐτȣ ἀπο Βηθφαγης εἰς την κατεναντι αὐτης κωμην ἑυρημενα, ὁπȣ και λυεται ὑπο των δυο μαθητων ἡ προτερον δεδεμενη ὀνος, κελευσθεντων, ἐαν τις αὐτοις εἰπῃ τι, ἀποκρινασθαι ὡς ἀρα ὁ κυριος αὐτων χρειαν ἐχει, και ἐυθυς αὐτȣς ἀποςελει. ἀπαγγελει δε πληρȣσθαι προφητειαν δια τȣτων γεγενημενην την φασκȣσαν· ἰδȣ ὁ βασιλευς ἐρχεται πραΰς, και ἐπιβεβηκως ἐπι ὀνον, και πωλον υἱον ὑποζυγιȣ, ἡν τινα παρα τῳ Ζαχαριᾳ ἑυρομεν· ὡς δε πορευθεντες οἱ μαθηται, και ποιησαντες ὡς προσεταξεν αὐτοις ὁ Ιησȣς ἠγαγον τον ὀνον, και τον πωλον, και ἐπεθηκαν, φησιν, ἐπ' αὐτων τα ἱματια ἑαυτων. και ἐπεκαθισεν ἐπανω αὐτων ὁ κυριος, δηλον δ' ὁτι και της ὀνȣ και τȣ πωλȣ, ὁτε και ὁ πλειςος ὀχλος ἐςρωσαν τα ἱματια ἐν τῃ ὁδῳ, ἀλλοι δε ἐκοπτον κλαδȣς ἀπο των δενδρων, και ἐςρωσαν ἐν τῃ ὁδῳ των προαγοντων, και ἀκολȣθȣντων ὀχλων κεκραγοτων· ὡσαννα τῳ υἱῳ Δαβιδ, ἐυλογημενος ὁ ἐρχομενος

mutaverit, hoc vero in loco tot myriadum ingenia, præstantissimasque animæ partes subjugarit. Cæterum observandum est matrem Jesu dici adesse nuptiis, vocatumque fuisse Jesum cum discipulis suis, neminem vero præter Jesum numerari Capharnaum descendisse. Videntur tamen postea discipuli adfuisse, quandoquidem recordati sunt scriptum esse: *Zelus domus tuæ comedit me.* Ac fortasse in singulis discipulis erat Jesus Jerosolymam ascendens, quocirca non dictum est: Ascendit Jesus Jerosolymam, & discipuli ejus, quemadmodum, *Descendit Capharnaum ipse, & mater ejus, & fratres & discipuli ejus.*

17. Sed jam cognata huic loco (nimirum quod ejecti fuerint e templo, qui illud facerent domum mercatus) apud cæteros posita consideranda sunt. Ac sane videamus in primis quæ sunt apud Matthæum dicentem, ingresso Domino Jerosolymam, commotam fuisse universam civitatem, dicentem: *Quis est hic?* narrantemque ante hæc de asina, & pullo, sumtis jussu Domini a duobus discipulis ab ipso missis a Bethphage, & inventis in vico e regione ipsius existente, ubi & a duobus discipulis solvitur asina antea alligata; jussis, si quis quid illis dixisset, respondere: *Dominus his opus habet, & confestim dimittet eos.* Narrat etiam Matthæus per hæc impleri prophetiam factam, dicentem: *Ecce Rex venit mansuetus, & sedens super asinam & pullum filium subjugis*, quam apud Zachariam invenimus: & inquit profectos discipulos, cum fecissent quæ illis jussisset Jesus, asinam adduxisse & pullum, atque imposuisse super eos vestimenta sua; Dominumque illis, nimirum asinæ & pullo, insedisse, tum scilicet, cum turba stravit vestimenta in via, & alii ab arboribus resectos ramos in via sternerent, præcedentibus ac sequentibus turbis, quæ clamarent: *Hosanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini: Hosanna in altissimis.* Verum-

tamen

ἐν ὀνοματι κυριυ, ὡσαννα ἐν τοις ὑψιςοις. πλην ὡς δια ταυτα εἰσελθοντος αὐτυ εἰς Ιεροσολυμα ἐσεισθη πασα πολις λεγυσα· τις ἐςιν ὑτος; οἱ ὀχλοι, δηλον ὁτι προαγοντες και ἀκολυθυντες, ἀπεκριναντο τοις ἐρωτωσι τι ἐιη, το· ὑτος ἐςιν ὁ προφητης Ιησυς, ὁ ἀπο Ναζαρετ της Γαλιλαιας· και εἰσηλθεν Ιησυς εἰς το ἱερον, και ἐξεβαλε παντας τυς πωλυντας και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ, και τας τραπεζας των κολλυβιςων κατεςρεψε, και τας καθεδρας των πωλυντων τας περιςερας· και λεγει αὐτοις· γεγραπται· ὁ οἰκος μυ οἰκος προσευχης κληθησεται, ὑμεις δε αὐτον ποιειτε σπηλαιον λῃςων. πευσωμεθα δη των περα της ἱςοριας μηδεν οἰομενων προσκεισθαι γραφοντι τῳ Ματθαιῳ το ἐυαγγελιον, τι ἠν το κατεπειγον πεμφθηναι των μαθητων δυο εἰς την κατεναντι της Βηθφαγης κωμην, ὑπερ τυ ἑυροντας αὐτυς δεδεμενην ὀνον και πωλον μετ᾽ αὐτης λυσαι, και ἀγαγειν αὐτῳ. τι δε ἀξιον ἀναγραφης ἠν γενομενον τῳ ἐπικαθεσθεντι ὀνῳ, και πωλῳ, και εἰσεληλυθοτι εἰς την πολιν; τι δε μετα περι τυ Χριςυ προφητευων ὁ Ζαχαριας φησι· χαιρε σφοδρα, θυγατερ Σιων, κηρυσσε, θυγατηρ Ιερυσαλημ· ἰδυ ὁ βασιλευς συ ἐρχεται σοι δικαιος, και σωζων αὐτος, πραϋς, και ἐπιβεβηκως ἐπι ὑποζυγιον, και πωλον νεον; εἰ γαρ ἡ προφητεια αὐτη το παρα τοις ἐυαγγελιςαις δηλυμενον σωματικον μονον προλεγει, την ἀκολυθιαν της προφητειας σωζετωσαν ἡμιν οἱ ἐπι τυ γραμματος ἱςαμενοι ὑτως ἐχυσαν· και ἐξολοθρευσει ἁρματα ἐξ Εφραϊμ, και ἱππων ἐξ Ιερυσαλημ, και ἐξολοθρευθησεται τοξον πολεμικον, και πληθος, και εἰρηνη ἐξ ἐθνων, και καταρξει ὑδατων ἑως θαλασσης, και ποταμων δι ἐκβολας γης, και τα ἑξης. ἰςεον μεντοιγε ὁτι ὐχ ὡς κειται παρα τῳ προφητῃ ἡ λεξις, ἐξεθετο αὐτην ὁ Ματθαιος· ἀντι γαρ τυ· χαιρε σφοδρα. θυγατερ Σιων, κηρυσσε, θυγατερ Ιερυσαλημ, πεποιηκεν· εἰπατε τῃ θυγατρι Σιων· ἐπιτεμομενος το προφητικον παρεσιωπησε, δικαιος, και σωζων αὐτος, και εἰπων ὡς κειται το· πραϋς και ἐπιβεβηκως· ἀντι του, ἐπι ὑποζυγιον, και πωλον νεον,

ἀνεγραψεν·

tamen postquam ingressus est horum gratia Jerosolymam, *commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?* Et turbæ, videlicet quæ præcedebant & sequebantur, responderunt interrogantibus quis esset: *Hic est ille Jesus propheta, ille a Nazareth Galilææ. Et intravit Jesus in templum, & ejecit omnes vendentes & ementes in templo mensasque mensariorum, & cathedras vendentium columbas subvertit: & dicit eis: Scriptum est: Domus mea, domus precationis vocabitur; at vos facitis illam speluncam latronum.* Interrogemus igitur eos, qui nihil ultra historiam propositum fuisse rentur Matthæo Evangelium scribenti, quid illud erat perurgens uti mitterentur duo discipuli in vicum, qui erat e regione Bethphage, asinam alligatam repertam, & pullum cum ea soluturi & adducturi ad eum. Quid autem scriptione dignum fecit Jesus asinæ insidens, & pullo & ingressus in civitatem? Cur autem prophetans Zacharias, quæ de Christo postea evenerunt, ait: *Gaude valde, filia Sion; annuntia, filia Jerusalem: Ecce rex tuus venit tibi justus, & servans ipse, mansuetus & ascendens super subjugum & pullum novum?* Nam si prophetia hæc tantum prædicit id, quod Evangelistæ corporaliter repræsentant, consequentiam prophetiæ servent nobis, literæ insistentes, sic habentem: *Et exscindet currus ex Ephraim, & equum ex Jerusalem, & exscindetur arcus bellicus, & multitudo, & pax ex Gentibus, & imperabit aquis usque ad mare, & fluviis usque ad exitus terræ,* & quæ sequuntur. Sciendum est etiam Matthæum non protulisse textum, prout jacet apud Prophetam; pro eo namque quod erat: *Exsulta vehementer, filia Sion; annuncia, filia Jerusalem,* scripsit: *Dicite filiæ Sion*: abbrevians illud, quod Propheta dixerat, tacuit *justus & servans ipse*, & dixit, ut positum est, *mansuetus & ascendens*: & pro eo quod erat, *super subjugum & pullum novum*, scripsit: *super asinam & pullum filium subjugis.* Quin Judæi quoque pro-

phetiæ

ἀνεγραψεν· ἐπι ὀνον, και πωλον υἱον ὑποζυγιȣ. και Ιȣδαιοι δε συνεξεταζοντες τον της προφητειας εἱρμον τοις περι Ιησȣ ἀναγεγραμμενοις, ȣ̓κ ἐυκαταφρονητως ἡμας θλιβȣσιν ἀπαιτȣντες πως ὁ Ιησȣς ἐξολοθρευσεν ἁρματα ἐξ Εφραϊμ, και ἱππων ἐξ Ιερȣσαλημ, και ἐξωλεθρευσε τοξον πολεμικον, και τα ἑξης πεποιηκε. και ταυτα μεν περι της προφητειας. ἐαν δε το μηκος της ὁδȣ αἰτιασωνται, μηδεν ἀξιον της τȣ υἱȣ τȣ Θεȣ οἰκονομιας εὑρισκοντες εἰς τον περι της ὀνȣ και πωλȣ λογον, πρωτα μεν οἱ ιέ ςαδιοις βραχει διαςηματι ȣ̓σι προσχρωμενοι, ȣ̓ πανυ τι ἀπολογιαν ἐυλογον κομιȣσι της ὁδȣ· δευτερα δε πως δυο κτηνων εἰς την ȣ̓τω βραχειαν δειται ὁδον, λεγετωσαν ἡμιν. ἐπεκαθισε γαρ, φησιν, ἐπανω αὐτων. ἐτι δε και το· ἐαν τις ὑμιν ειπη τι, ἐρειτε ὁτι ὁ κυριος αὐτων χρειαν ἐχει, ἐυθυς δε ἀποςελει αὐτȣς, ȣ̓κ οἰμαι ἀξιον εἰναι τȣ μεγεθȣς της τȣ υἱȣ θειοτητος, ὡςε εἰπειν την τηλικαυτην φυσιν χρειαν ὁμολογειν ἐχειν ὀνȣ ἀπο δεσμων λυομενης, και πωλȣ συν αὐτη ἐρχομενȣ· δει γαρ μεγα εἰναι παν, ȣ̓ χρειαν ἐχει ὁ υἱος τȣ Θεȣ, και ἀξιον της χρηςοτητος αὐτȣ. προς δε τȣτοις ὁ ςρωννυων αὐτȣ τα ἱματια πλειςος ὀχλος ἐν τη ὁδω, ἀνεχομενȣ τȣτων τȣ Ιησȣ, και μη ἐπιτιμωντος, ὡς δηλον ἐκ των παρ' ἀλλοις κειμενον, ἐαν ȣ̓τοι σιωπησωσιν, οἱ λιθοι κραξȣσιν, ȣ̓κ οἰδα εἰ μη βλακειαν τινα ἐμφαινȣσι τȣ ἐπι τοις τοιȣτοις, εἰ μηδεν ἀλλο ἀπ' αὐτων δηλȣται, ἐυφραινομενȣ. και κοπτομενȣς κλαδȣς ἀπο των δενδρων ςρωννυσθαι ἐν τη ὁδω ὀνων διερχομενων, ἐμποδια μαλλον δοξαι ἀν εἰναι τȣ ὀχλȣμενȣ, ἠπερ λελογισμενη ἀποδοχη. ὁσα δε ἐπηπορησαμεν ἐκ των τȣ ἱερȣ ὑπ' αὐτȣ ἐκβαλλομενων, ταυτα και ἐτι μειζονα ἐνθαδε λεκτεον. ἐν μεν γαρ τω κατα Ιωαννην ἐκβαλλει τȣς ἀγοραζοντας· ὁ δε Ματθαιος φησιν ὁτι ἐξεβαλε παντας τȣς πωλȣντας, και ἀγοραζοντας ἐν τω ἱερω. πολλω δε ὡς εἰκος ὁ ἀριθμος των ἀγοραζοντων πλειων ἠν παρα τȣς πωλȣντας. και ἐπιςησωμεν εἰ μη το παντας ἐκβαλλεσθαι τȣς πωλȣντας και ἀγοραζοντας ἐν τω ἱερω, παρα το ἀξιωμα τȣ

νομιζομενȣ

phetiæ seriem cum his, quæ de Jesu scripta sunt, conferentes, non vulgariter nos urgent, petentes quomodo Jesus exsciderit currus ex Ephraim, & equum ex Jerusalem, exsciderítque arcum bellicosum, ac fecerit quæ sequuntur. Sed hactenus quidem de prophetia. Quod si longitudinem viæ prædentent, nihil dignum invenientes œconomia filii Dei in sermone de asina & pullo; primum quidem, qui quindecim stadiis utuntur existentibus parva distantia, non admodum consentaneam confensionem viæ afferent; deinde vero causam nobis dicant, quomodo ad viam tam brevem duobus jumentis opus habeat: *Insedit* enim, inquit, *illis.* Præterea illud etiam: *Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quod Dominus his opus habet, statimque dimittet eos*, non arbitror dignum esse magnitudinis deitatis Filii, ut dicamus tali naturæ fatendum esse sibi opus esse asina soluta a vinculis, & pullo cum ea veniente. Magnum enim omne sit oportet, dignumque bonitate ejus, quo filius Dei opus habeat. Ad hæc vero plurima turba vestimenta sua sternens in via (tolerante hæc Jesu, & non increpante, ut perspicuum est ex his, quæ alii narrant, nimirum: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt*,) haud scio, an non ostendant stolidam causam ipsius (si nihil aliud ex his declaratur) qui ob hæc lætatur. Jam ramos ab arboribus excisos in via sterni asinis pertranseuntibus, & impedimenta anteponi, injuria potius afficientis, quam excogitata laus videri potest. Cæterum his similia, de quibus dubitavimus eorum causa, qui e templo ejecti fuere ab ipso, atque etiam majora hoc in loco dicenda sunt. In Evangelio enim Joannis ementes ejicit, dicente Matthæo, omnes eum ejecisse tum vendentes tum ementes in templo. Longe autem major, ut probabile est, ementium, quam vendentium erat numerus. Notemus etiam, an non supra dignitatem Jesu erat, qui putabatur

νομιζομενȣ υἱȣ τεκτονος εἰναι ἐτυγχανεν, εἰ μη ἀρα, ὡς κἀκει ἐλεγομεν, θειοτερᾳ δυναμει τȣς παντας ὑπετασσεν, χαλεπωτερα ὁσον ἐπι τοις λοιποις ἐυαγγελισαις παρα τον Ιωαννην ἀκȣσαντας. ὁ μεν γαρ Ιωαννης φησιν αὐτοϊς εἰρησθαι ὑπο τȣ Ιησȣ· μη ποιειτε τον οἰκον τȣ πατρος μȣ, οἰκον ἐμποριȣ· οἱ δε λοιποι σπηλαιον λῃςων ἐλεγχονται πεποιηκοτες τον οἰκον της προσευχης, ȣ̓ χωρȣντος τȣ οἰκȣ τȣ πατρος, ὡςε γενεσθαι σπηλαιον λῃςων, ἀλλα μεχρι τοσȣτȣ ὑπο των ἁμαρτανοντων φερομενȣ, ὡς οἰκον ἐμποριȣ αὐτον γενεσθαι. ȣ̓ μονον δε της προσευχης ὁ οἰκος παντως οἰκος τȣ πατρος ὢν ἀμελησθεις και λῃςας παραδεξηται, ȣ̓ γινομενος αὐτον οἰκος, ἀλλα σπηλαιον, πραγμα ȣ̓χ ὑπο ἀρχιτεκτονικης, και λογικης ἐντρεχειας γεγενημενον.

Το μεν ȣ̓ν ἰδειν ὡς ἐχει ταυτα, νȣ ἀληθȣς τȣ δοθεντος τοις λεγȣσιν· ἡμεις δε νυν Χριςȣ ἐχομεν, ἱνα ἰδωμεν τα ὑπο τȣ θεȣ χαρισθεντα ἡμιν, μειζον ἢ καθ' ἡμας εἰναι πειθομεθα. ȣ̓δε γαρ ἀθολωτον ἡμων ἐςι το ἡγεμονικον, ȣ̓δε οἱ ὀφθαλμοι, ὁποιȣς δει εἰναι τȣς της καλης νυμφης Χριςȣ ὀφθαλμȣς, περι ὡν φησιν ὁ νυμφιος· ὀφθαλμοι σȣ περιςεραι, ταχα αἰνισσομενος την των πνευματικων κατανοητικην δυναμιν, δια το και το πνευμα το ἁγιον ὡς περιςεραν ἐληλυθεναι ἐπι τον κυριον, και τον ἐν ἑκαςῳ κυριον· ἀλλ' ὁμως και ȣ̓τως ἐχοντες ȣ̓κ ἀποκνησομεν, ψηλαφωντες τȣς εἰρημενȣς της ζωης λογȣς, πειραθηναι λαβεσθαι αὐτων της ἀποῤῥεȣσης εἰς τον μετα πιςεως ἁψαμενον δυναμεως. Ιησȣς τοινυν ἐςιν ὁ τȣ θεȣ λογος, ὁςις εἰσερχεται εἰς την Ιεροσολυμα καλȣμενην ψυχην, ὀχȣμενος τῃ ὑπο των μαθητων λελυμενῃ ἀπο των δεσμων ὀνῳ. λεγω δε τοις ἀφελεσι της παλαιας διαθηκης γραμμασι, σαφηνιζομενοις ὑπο των λυοντων αὐτα μαθητων δυο· τȣ τε ἐπι τον θεραπειαν της ψυχης ἀναγοντος τα γεγραμμενα, και ἐπ' αὐτην

αὐτα

filius esse fabri, omnes ejicere vendentes & ementes in templo, nisi forte, ut etiam illic diximus, potentia diviniore subegit omnes, qui acerbiora apud alios Evangelistas, quam apud Joannem, audiunt. Nam narrante Joanne illis dictum fuisse a Jesu: *Nolite facere domum Patris mei, domum mercatus*; apud alios redarguuntur fecisse domum precationis speluncam latronum, nequeunte domo Patris fieri spelunca latronum, sed eousque a peccatoribus adducta, ut ipsa fiat mercatus domus. Non tantum vero domus precationis (omnino Patris domus cum sit) neglecta latrones etiam suscipiet, domus illorum non existens, sed etiam spelunca efficietur, res minime facta a diligentia architectonica & rationis compote.

18. Atque hæc quidem videre, quomodo se habeant, mente atque intelligentia vera data his, qui dicunt: *Nos autem mentem Christi habemus, ut videamus, quæ a Deo donata sunt nobis*; esse credimus supra captum nostrum. Neque enim ea animæ pars præstantissima, principatum quam vocamus, in nobis est pura; sed ne oculi quidem puri sunt, quales oportet esse oculos pulchræ sponsæ Christi, de qstibus inquit sponsus: *Oculi tui columbæ*: fortasse innuens vim acutæ intelligentiæ, quam habent spirituales, propterea quod etiam super Dominum, atque super singulos ipsum habentes, Spiritus sanctus sicut columba advenit; attamen sic etiam affecti non tardabimus contrectantes dictos vitæ sermones, periculum facere percipiendi vim ipsorum diffluentem in eum, qui cum fide tetigerit. Est igitur Jesus Dei sermo, qui ingreditur in animam, quæ vocatur Jerosolyma: vectus asina, quam discipuli a vinculis solverunt; vectus, inquam, asina, hoc est literis veteris Instrumenti simplicibus, quas explanarunt, illas solventes discipuli duo: altero ad animæ medelam reducente ea, quæ scripta sunt, ejusque gratia per allegorias illa tractante; altero

αὐτα ἀλληγορῦντος· και τῦ τα μελλοντα ἀγαθα και ἀληθινα δια των ἐν τῃ σκιᾳ κειμενων παριςαντος. ὀχῦσαι δε και τῳ νεῳ πωλῳ, τῃ καινῃ διαθηκῃ, ἐν ἀμφοτεραις γαρ ἐςιν εὑρειν τον καθαιροντα ἡμας της ἀληθειας λογον, και ἀπελαυνοντα τῦς πωλῦντας, και ἀγοραζοντας ἐν ἡμιν παντας λογισμῦς. μονος δε εἰς την Ἱεροσολυμα ψυχην ἐκ ἐρχεται, ἀλλ᾽ ὐδε μετα ὀλιγων τινων· πολλα γαρ τα προαγοντα τον τελευτα ἡμας λογον Θεῦ δει ἐν ἡμιν γινεσθαι, και ἑτερα πλειςα ὁσα τα ἑπομενα αὐτῳ· παντα μεντοιγε αὐτον ὑμνῦντα και δοξαζοντα, και τον ἰδιον κοσμον και περιβολην αὐτῳ ὑποτιθεντα, ἱνα αὐτῦ τα ὀχηματα μη ἁπτηται γης ἐχοντα τον ὐρανοθεν καταβεβηκοτα ἐπαναπαυομενον αὐτοις. ἱνα δε ἐτι μαλλον ἀνωτερω της γης τυγχανωσιν οἱ ὀχῦντες αὐτον παλαιοι και καινοι λογοι των γραφων, ἐκκοπτεσθαι κλαδῦς δει ἀπο των δενδρων, ἱνα βαινωσιν ἐπι των εὐλογως ἐκκειμενων. δυνανται δε οἱ προαγοντες, και ἀκολυθῦντες αὐτῳ ὀχλοι δηλῦν και τας ἀγγελικας συνεργειας, τινας μεν εὐτρεπιζῦσας αὐτῳ την ὁδον ἐν ταις ψυχαις ἡμων, δι᾽ ὧν αὐται κεκοσμηνται· τινων δε ἐπακολυθῦντων τῃ αὐτῦ ἐν ἡμιν παρυσιᾳ, περι ἧς πολλακις εἰρηκοτες νυν εἰς τῦτο μαρτυριων ὐ χρηζομεν. και ταχα ὐκ ἀλογως ὀνῳ εἰκασα τας περιςασας φωνας τον ἀγοντα αὐτον εἰς την ψυχην λογον· ἀχθοφορον γαρ το ζωον, πολυ δε το ἀχθος και φορτιον βαρυ δηλῦται ἀπο της λεξεως, και μαλιςα της παλαιοτερας, ὡς δηλον τῳ ἐφιςαντι τοις ὑπο Ἰυδαιων γινομενοις. ὐχ ἡττως δε ὁ πωλος ἀχθοφορον, ὡς ἡ ὀνος· εἰ γαρ και βαρυ παι το τῦ γραμματος φορτιον ἐςι, το ἀνωφορον και κυφοτατον του πνευματος χωρειν μη δυναμενοις, ἀλλα γε ἐλαττον ἐχει βαρος το καινον γραμμα παρα το πρεσβυτερον. οἰδα δε τινας την μεν δεδεμενην ὀνον ἐξειληφοτας τῦς ἐκ περιτομης πιςευοντας, πολλων δεσμων ὑπο των γνησιως τῳ λογῳ πνευματικως μεμαθητευμενων

ἀπολυομενης,

futura, eaque vera bona per ea, quæ in umbra posita erant, edocente. Sed vehitur etiam novo pullo, hoc est novo Instrumento: in utrisque enim invenire licet veritatis sermonem nos purificantem, expellentemque cogitationes omnes in nobis vendentes & ementes. Solus autem ad Jerosolymam, animam non venit: sed neque cum paucis quibusdam: multa enim sint in nobis oportet præcedentia sermonem nos perficientem, aliaque quamplurima ipsum sequentia, nimirum omnia ipsum laudantia & glorificantia propriumque ornamentum, ac vestem ipsi supponentia, quo vehicula ipsius terram non tangant, habentia eum, qui e cœlo descendit, in se requiescentem. Ut autem magis sint supra terram ipsum vehentes, nimirum Scripturarum sermones novi & veteres, exscindantur rami de arboribus oportet, ut ascendant super ea, quæ rationi convenientes sunt exposita. Cæterum præcedentes ipsum, ac sequentes turbæ declarare possunt angelicas cooperationes: aliquibus quidem præparantibus illi viam in animabus nostris, quibus ipsi honestentur; aliquibus vero adventum ipsius intra nos sequentibus. Qua de re sæpius cum differuerimus; nunc ad hoc testibus non egemus. Ac fortasse non ab re assimilavi asinæ, voces quæ circumsteterunt Sermonem, ducentes ipsum ad animam: nam & animal esse asina onera gestans, & multum ponderis, onusque grave, declaratur ex Scriptura, præsertim veteris Instrumenti, ut perspicuum est inspicienti, quæ apud Judæos fiunt. Sed non sic pullus, ut asina, gestat onera: quamvis enim grave sit omne onus literæ non valentibus id, quod spiritus habet, sursum tendens, ac levissimum capere, minus tamen oneris habet Instrumentum novum, quam vetus. Proinde quosdam novi, qui asinam quidem alligatam, esse interpretarentur ex circumcisione credentes, quos a multis vinculis solvissent hi, qui sin-

ἐν ὀνοματι κυριȣ, ὡσαννα ἐν τοις ὑψιςοις. πλην ὡς δια ταυτα εἰσελθοντος αὐτȣ εἰς Ιεροσολυμα ἐσειϑη πασα πολις λεγȣσα· τις ἐςιν ȣ̔τος; οἱ ὀχλοι, δηλον ὁτι προαγοντες και ἀκολȣθȣντες, ἀπεκριναντο τοις ἐρωτωσι τις εἰη, το· ȣ̔τος ἐςιν ὁ προφητης Ιησȣς, ὁ ἀπο Ναζαρετ της Γαλιλαιας· και εἰσηλθεν Ιησȣς εἰς το ἱερον, και ἐξεβαλε παντας τȣς πωλȣντας και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ, και τας τραπεζας των κολλυβιςων κατεςρεψε, και τας καϑεδρας των πωλȣντων τας περιςερας· και λεγει αὐτοις· γεγραπται· ὁ οἰκος μȣ οἰκος προσευχης κληϑησεται, ὑμεις δε αὐτον ποιειτε σπηλαιον ληςων. πευσωμεϑα δη των πειρα της ἱςοριας μηδεν οἰομενων προσκειϑαι γραφοντι τῳ Ματθαιῳ το ἐυαγγελιον, τι ἠν το κατεπειγον πεμφθηναι των μαϑητων δυο εἰς την κατεναντι της Βηϑφαγης κωμην, ὑπερ τȣ ἑυροντας αὐτȣς δεδεμενην ὀνον και πωλον μετ᾽ αὐτης λυσαι, και ἀγαγειν αὐτῳ. τι δε ἀξιον ἀναγραφης ἠν γενομενον τῳ ἐπικαθεϑεντι ὀνῳ, και πωλῳ, και εἰσεληλυθοτι εἰς την πολιν; τι δε μετα περι τȣ Χριςȣ προφητευων ὁ Ζαχαριας φησι· χαιρε σφοδρα, ϑυγατερ Σιων, κηρυσσε, ϑυγατηρ Ιερȣσαλημ· ἰδȣ ὁ βασιλευς σȣ ἐρχεται σοι δικαιος, και σωζων αὐτος, πραϋς, και ἐπιβεβηκως ἐπι ὑποζυγιον, και πωλον νεον; εἰ γαρ ἡ προφητεια αὐτη το παρα τοις ἐυαγγελιςαις δηλȣμενον σωματικον μονον προλεγει, την ἀκολȣθιαν της προφητειας σωζετωσαν ἡμιν οἱ ἐπι τȣ γραμματος ἱςαμενοι ȣ̔τως ἐχȣσαν· και ἐξολοθρευσει ἁρματα ἐξ Εφραϊμ, και ἱππων ἐξ Ιερȣσαλημ, και ἐξολοϑρευϑησεται τοξον πολεμικον, και πληϑος, και εἰρηνη ἐξ ἐϑνων, και καταρξει ὑδατων ἑως ϑαλασσης, και ποταμων δι ἐκβολας γης, και τα ἑξης. ἱςεον μεντοιγε ὁτι ȣ̓χ ὡς κειται παρα τῳ προφητῃ ἡ λεξις, ἐξεθετο αὐτην ὁ Ματϑαιος· ἀντι γαρ τȣ· χαιρε σφοδρα. ϑυγατερ Σιων, κηρυσσε, ϑυγατερ Ιερȣσαλημ, πεποιηκεν· εἰπατε τῃ θυγατρι Σιων· ἐπιτεμομενος το προφητικον παρεσιωπησε, δικαιος, και σωζων αὐτος, και εἰπων ὡς κειται το· πραϋς και ἐπιβεβηκως· ἀντι του, ἐπι ὑποζυγιον, και πωλον νεον,

tamen postquam ingressus est horum gratia Jerosolymam, *commota est universa civitas, dicens: Quis est hic?* Et turbæ, videlicet quæ præcedebant & sequebantur, responderunt interrogantibus quis esset: *Hic est ille Jesus propheta, ille a Nazareth Galilææ. Et intravit Jesus in templum, & ejecit omnes vendentes & ementes in templo mensasque mensariorum, & cathedras vendentium columbas subvertit: & dicit eis: Scriptum est: Domus mea, domus precationis vocabitur; at vos facitis illam speluncam latronum.* Interrogemus igitur eos, qui nihil ultra historiam propositum fuisse rentur Matthæo Evangelium scribenti, quid illud erat perurgens uti mitterentur duo discipuli in vicum, qui erat e regione Bethphage, asinam alligatam repertam, & pullum cum ea soluturi & adducturi ad eum Quid autem scriptione dignum fecit Jesus asinæ insidens, & pullo & ingressus in civitatem? Cur autem prophetans Zacharias, quæ de Christo postea evenerunt, ait: *Gaude valde, filia Sion; annuntia, filia Jerusalem: Ecce rex tuus venit tibi justus, & servans ipse, mansuetus & ascendens super subjugum & pullum novum?* Nam si prophetia hæc tantum prædicit id, quod Evangelistæ corporaliter repræsentant, consequentiam prophetiæ servent nobis, literæ insistentes, sic habentem: *Et exscindet currus ex Ephraim, & equum ex Jerusalem, & exscindetur arcus bellicus, & multitudo, & pax ex Gentibus, & imperabit aquis usque ad mare, & fluviis usque ad exitus terræ,* & quæ sequuntur. Sciendum est etiam Matthæum non protulisse textum, prout jacet apud Prophetam; pro eo namque quod erat: *Exsulta vehementer, filia Sion; annuncia, filia Jerusalem,* scripsit: *Dicite filiæ Sion:* abbrevians illud, quod Propheta dixerat, tacuit *justus & servans ipse,* & dixit, ut positum est, *mansuetus & ascendens:* & pro eo quod erat, *super subjugum & pullum novum,* scripsit: *super asinam & pullum filium subjugis.* Quin Judæi quoque pro-

phetiæ

ἀνεγραψεν· ἐπι ὀνον, και πωλον υἱον ὑποζυγιυ. και Ιυδαιοι δε συνεξεταζοντες τον της προφητειας εἱρμον τοις περι Ιησυ ἀναγεγραμμενοις, ὐκ εὐκαταφρονητως ἡμας θλιβυσιν ἀπαιτυντες πως ὁ Ιησυς ἐξολοθρευσεν ἁρματα ἐξ Εφραϊμ, και ἱππων ἐξ Ιερυσαλημ, και ἐξωλεθρευσε τοξον πολεμικον, και τα ἑξης πεποιηκε. και ταυτα μεν περι της προφητειας. ἐαν δε το μηκος της ὁδυ αἰτιασωνται, μηδεν ἀξιον της τυ υἱυ τυ Θευ οἰκονομιας εὑρισκοντες εἰς τον περι της ὀνυ και πωλυ λογον, πρωτον μεν οἱ ιε´ ςαδιοις βραχει διαςηματι ὀσι προσχρωμενοι, ὐ πανυ τι ἀπολογιαν εὐλογον κομιυσι της ὁδυ· δευτερον δε πως δυο κτηνων εἰς την ὐτω βραχειαν δειται ὁδον, λεγετωσαν ἡμιν. ἐπεκαθισε γαρ, φησιν, ἐπανω αὐτων. ἐτι δε και το· ἐαν τις ὑμιν εἰπη τι, ἐρειτε ὁτι ὁ κυριος αὐτων χρειαν ἐχει, εὐθυς δε ἀποςελει αὐτυς, ὐκ οἰμαι ἀξιον εἰναι τυ μεγεθυς της τυ υἱυ θειοτητος, ὡςε εἰπειν την τηλικαυτην φυσιν χρειαν ὁμολογειν ἐχειν ὀνυ ἀπο δεσμων λυομενης, και πωλυ συν αὐτη ἐρχομενυ· δει γαρ μεγα εἰναι παν, ὐ χρειαν ἐχει ὁ υἱος τυ Θευ, και ἀξιον της χρηςοτητος αὐτυ. προς δε τυτοις ὁ ςρωννυων αὐτυ τα ἱματια πλειςος ὀχλος ἐν τη ὁδῳ, ἀνεχομενυ τυτων τυ Ιησυ, και μη ἐπιτιμωντος, ὡς δηλον ἐκ των παρ᾽ ἀλλοις κειμενον, ἐαν ὐτοι σιωπησωσιν, οἱ λιθοι κραξυσιν, ὐκ οἰδα εἰ μη βλακειαν τινα ἐμφαινυσι τυ ἐπι τοις τοιυτοις, εἰ μηδεν ἀλλο ἀπ᾽ αὐτων δηλυται, εὐφραινομενυ. και κοπτομενυς κλαδυς ἀπο των δενδρων ςρωννυσθαι ἐν τη ὁδῳ ὀνων διερχομενων, ἐμποδια μαλλον δοξαι ἀν εἰναι τυ ὀχλυμενυ, ἠπερ λελογισμενη ἀποδοχη. ὁσα δε ἐπηπορησαμεν ἐκ των τυ ἱερυ ὑπ᾽ αὐτυ ἐκβαλλομενων, ταυτα και ἐτι μειζονα ἐνθαδε λεκτεον. ἐν μεν γαρ τῳ κατα Ιωαννην ἐκβαλλει τυς ἀγοραζοντας· ὁ δε Ματθαιος φησιν ὁτι ἐξεβαλε παντας τυς πωλυντας, και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ. πολλῳ δε ὡς εἰκος ὁ ἀριθμος των ἀγοραζοντων πλειων ἠν παρα τυς πωλυντας. και ἐπιςησωμεν εἰ μη το παντας ἐκβαλλεσθαι τυς πωλυντας και ἀγοραζοντας ἐν τῳ ἱερῳ, παρα το ἀξιωμα τυ

νομιζομενυ

phetiæ seriem cum his, quæ de Jesu scripta sunt, conferentes, non vulgariter nos urgent, petentes quomodo Jesus exsciderit currus ex Ephraim, & equum ex Jerusalem, exsciderit que arcum bellicosum, ac fecerit quæ sequuntur. Sed hactenus quidem de prophetia. Quod si longitudinem viæ prædentent, nihil dignum invenientes œconomia filii Dei in sermone de asina & pullo; primum quidem, qui quindecim stadiis utuntur existentibus parva distantia, non admodum consentaneam consensionem viæ afferent; deinde vero causam nobis dicant, quomodo ad viam tam brevem duobus jumentis opus habeat: *Insedit* enim, inquit, *illis*. Præterea illud etiam: *Si quis vobis aliquid dixerit, dicite quod Dominus his opus habet, statimque dimittet eos*, non arbitror dignum esse magnitudinis deitatis Filii, ut dicamus tali naturæ fatendum esse sibi opus esse asina soluta a vinculis, & pullo cum ea veniente. Magnum enim omne sit oportet, dignumque bonitate ejus, quo filius Dei opus habeat. Ad hæc vero plurima turba vestimenta sua sternens in via (tolerante hæc Jesu, & non increpante, ut perspicuum est ex his, quæ alii narrant, nimirum: *Si hi tacuerint, lapides clamabunt*,) haud scio, an non ostendant stolidam causam ipsius (si nihil aliud ex his declaratur) qui ob hæc lætatur. Jam ramos ab arboribus excisos in via sterni asinis pertranseuntibus, & impedimenta anteponi, injuria potius afficientis, quam excogitata laus videri potest. Cæterum his similia, de quibus dubitavimus eorum causa, qui e templo ejecti fuere ab ipso, atque etiam majora hoc in loco dicenda sunt. In Evangelio enim Joannis ementes ejicit, dicente Matthæo, omnes eum ejecisse tum vendentes tum ementes in templo. Longe autem major, ut probabile est, ementium, quam vendentium erat numerus. Notemus etiam, an non supra dignitatem Jesu erat, qui putabatur

νομιζομενȣ υἱȣ τεκτονος εἰναι ἐτυγχανεν, εἰ μη ἀρα, ὡς κἀκει ἐλεγομεν, θειοτερα δυναμει τȣς παντας ὑπετασσεν, χαλεπωτερα ὁσον ἐπι τοις λοιποις ἐυαγγελιςαις παρα τον Ιωαννην ἀκȣσαντας. ὁ μεν γαρ Ιωαννης φησιν αὐτοῖς εἰρησθαι ὑπο τȣ Ιησȣ· μη ποιειτε τον οἰκον τȣ πατρος μȣ, οἰκον ἐμποριȣ· οἱ δε λοιποι σπηλαιον λῃςων ἐλεγχονται πεποιηκοτες τον οἰκον της προσευχης, ȣ̓ χωρȣντος τȣ οἰκȣ τȣ πατρος, ὡςε γενεσθαι σπηλαιον λῃςων, ἀλλα μεχρι τοσȣτȣ ὑπο των ἁμαρτανοντων φερομενȣ, ὡς οἰκον ἐμποριȣ αὐτον γενεσθαι. ȣ̓ μονον δε της προσευχης ὁ οἰκος παντως οἰκος τȣ πατρος ὡν ἀμειληθεις και λῃςας παραδεξηται, ȣ̓ γινομενος αὐτον οἰκος, ἀλλα σπηλαιον, πραγμα ȣ̓χ ὑπο ἀρχιτεκτονικης, και λογικης ἐντρεχειας γεγενημενον.

Το μεν ȣ̓ν ἰδειν ὡς ἐχει ταυτα, νȣ ἀληθȣς τȣ δοθεντος τοις λεγȣσιν· ἡμεις δε νȣν Χριςȣ ἐχομεν, ἱνα ἰδωμεν τα ὑπο τȣ θεȣ χαρισθεντα ἡμιν, μειζον ἠ καθ' ἡμας εἰναι πειθομεθα. ȣ̓δε γαρ ἀθολωτον ἡμων ἐςι το ἡγεμονικον, ȣ̓δε οἱ ὀφθαλμοι, ὁποιȣς δει εἰναι τȣς της καλης νυμφης Χριςȣ ὀφθαλμȣς, περι ὡν φησιν ὁ νυμφιος· ὀφθαλμοι σȣ περιςεραι, ταχα αἰνισσομενος την των πνευματικων κατανοητικην δυναμιν, δια το και το πνευμα το ἁγιον ὡς περιςεραν ἐληλυθεναι ἐπι τον κυριον, και τον ἐν ἑκαςῳ κυριον· ἀλλ' ὁμως και ȣ̓τως ἐχοντες ȣ̓κ ἀποκνησομεν, ψηλαφωντες τȣς εἰρημενȣς της ζωης λογȣς, πειραθηναι λαβεσθαι αὐτων της ἀποῤῥευσης εἰς τον μετα πιςεως ἁψαμενον δυναμεως. Ιησȣς τοινυν ἐςιν ὁ τȣ θεȣ λογος, ὁςις εἰσερχεται εἰς την Ιεροσολυμα καλȣμενην ψυχην, ὀχȣμενος τῃ ὑπο των μαθητων λελυμενῃ ἀπο των δεσμων ὀνῳ. λεγω δε τοις ἀφελεσι της παλαιας διαθηκης γραμμασι, σαφενιζομενοις ὑπο των λυοντων αὐτα μαθητων δυο· τȣ τε ἐπι τον θεπαπειαν της ψυχης ἀναγοντος τα γεγραμμενα, και ἐπ' αὐτην

αὐτα

filius esse fabri, omnes ejicere vendentes & ementes in templo, nisi forte, ut etiam illic diximus, potentia diviniore subegit omnes, qui acerbiora apud alios Evangelistas, quam apud Joannem, audiunt. Nam narrante Joanne illis dictum fuisse a Jesu: *Nolite facere domum Patris mei, domum mercatus*; apud alios redarguuntur fecisse domum precationis speluncam latronum, nequeunte domo Patris fieri spelunca latronum, sed eousque a peccatoribus adducta, ut ipsa fiat mercatus domus. Non tantum vero domus precationis (omnino Patris domus cum sit) neglecta latrones etiam suscipiet, domus illorum non existens, sed etiam spelunca efficietur, res minime facta a diligentia architectonica & rationis compote.

18. Atque hæc quidem videre, quomodo se habeant, mente atque intelligentia vera data his, qui dicunt: *Nos autem mentem Christi habemus, ut videamus, quæ a Deo donata sunt nobis*; esse credimus supra captum nostrum. Neque enim ea animæ pars præstantissima, principatum quam vocamus, in nobis est pura; sed ne oculi quidem puri sunt, quales oportet esse oculos pulchræ sponsæ Christi, de qstibus inquit sponsus: *Oculi tui columbæ*: fortasse innuens vim acutæ intelligentiæ, quam habent spirituales, propterea quod etiam super Dominum, atque super singulos ipsum habentes, Spiritus sanctus sicut columba advenit; attamen sic etiam affecti non tardabimus contrectantes dictos vitæ sermones, periculum facere percipiendi vim ipsorum diffluentem in eum, qui cum fide tetigerit. Est igitur Jesus Dei sermo, qui ingreditur in animam, quæ vocatur Jerosolyma: vectus asina, quam discipuli a vinculis solverunt; vectus, inquam, asina, hoc est literis veteris Instrumenti simplicibus, quas explanarunt, illas solventes discipuli duo: altero ad animæ medelam reducente ea, quæ scripta sunt, ejusque gratia per allegorias illa tractante; altero

αὐτα ἀλληγορευντος· και τυ τα μελλοντα ἀγαθα και ἀληθινα δια των ἐν τη σκια κειμενων παριςαντος. ὀχειται δε και τῳ νεῳ πωλῳ, τη καινη διαθηκη, ἐν ἀμφοτεραις γαρ ἐςιν εὑρειν τον καθαιροντα ἡμας της ἀληθειας λογον, και ἀπελαυνοντα τυς πωλυντας, και ἀγοραζοντας ἐν ἡμιν παντας λογισμυς. μονος δε εἰς την Ἱεροσολυμα ψυχην ἐκ ἐρχεται, ἀλλ' ὐδε μετα ὀλιγων τινων· πολλα γαρ τα προαγοντα τον τελευντα ἡμας λογον Θευ δει ἐν ἡμιν γινεσθαι, και ἑτερα πλειςα ὁσα τα ἑπομενα αὐτῳ· παντα μεντοιγε αὐτον ὑμνυντα και δοξαζοντα, και τον ἰδιον κοσμον και περιβολην αὐτῳ ὑποτιθεντα, ἱνα αὐτυ τα ὀχηματα μη ἁπτηται γης ἐχοντα τον ὐρανοθεν καταβεβηκοτα ἐπαναπαυομενον αὐτοις. ἱνα δε ἐτι μαλλον ἀνωτερω της γης τυγχανωσιν οἱ ὀχυντες αὐτον παλαιοι και καινοι λογοι των γραφων, ἐκκοπτεσθαι κλαδυς δει ἀπο των δενδρων, ἱνα βαινωσιν ἐπι των ἐυλογως ἐκκειμενων. δυνανται δε οἱ προαγοντες, και ἀκολυθυντες αὐτῳ ὀχλοι δηλυν και τας ἀγγελικας συνεργειας, τινας μεν ἐυτρεπιζυσας αὐτῳ την ὁδον ἐν ταις ψυχαις ἡμων, δι' ὡν αὐται κεκοσμηνται· τινων δε ἐπακολυθυντων τη αὐτυ ἐν ἡμιν παρυσια, περι ἡς πολλακις εἰρηκοτες νυν εἰς τυτο μαρτυριων ὐ χρηζομεν. και ταχα ὐκ ἀλογως ὀνῳ εἰκασα τας περιςασας φωνας τον ἀγοντα αὐτον εἰς την ψυχην λογον· ἀχθοφορον γαρ το ζωον, πολυ δε το ἀχθος και φορτιον βαρυ δηλυται ἀπο της λεξεως, και μαλιςα της παλαιοτερας, ὡς δηλον τῳ ἐφιςαντι τοις ὑπο Ἰυδαιων γινομενοις. ὐχ ὑτως δε ὁ πωλος ἀχθοφορον, ὡς ἡ ὀνος· εἰ γαρ και βαρυ παν το τυ γραμματος φορτιον ἐςι, το ἀνωφορον και κυφοτατον του πνευματος χωρειν μη δυναμενοις, ἀλλα γε ἐλαττον ἐχει βαρος το καινον γραμμα παρα το πρεσβυτερον. οἰδα δε τινας την μεν δεδεμενην ὀνον ἐξειληφοτας τυς ἐκ περιτομης πιςευοντας, πολλων δεσμων ὑπο των γνησιως τῳ λογῳ πνευματικως μεμαθητευμενων

ἀπολυομενυς,

futura, eaque vera bona per ea, quæ in umbra posita erant, edocente. Sed vehitur etiam novo pullo, hoc est novo Instrumento: in utrisque enim invenire licet veritatis sermonem nos purificantem, expellentemque cogitationes omnes in nobis vendentes & ementes. Solus autem ad Jerosolymam, animam non venit: sed neque cum paucis quibusdam: multa enim sint in nobis oportet præcedentia sermonem nos perficientem, aliaque quamplurima ipsum sequentia, nimirum omnia ipsum laudantia & glorificantia propriumque ornamentum, ac vestem ipsi supponentia, quo vehicula ipsius terram non tangant, habentia eum, qui e cœlo descendit, in se requiescentem. Ut autem magis sint supra terram ipsum vehentes, nimirum Scripturarum sermones novi & veteres, exscindantur rami de arboribus oportet, ut ascendant super ea, quæ rationi convenienter sunt exposita. Cæterum præcedentes ipsum, ac sequentes turbæ declarare possunt angelicas cooperationes: aliquibus quidem præparantibus illi viam in animabus nostris, quibus ipsi honestentur; aliquibus vero adventum ipsius intra nos sequentibus. Qua de re sæpius cum disseruerimus; nunc ad hoc testibus non egemus. Ac fortasse non ab re assimilavi asinæ, voces quæ circumsteterunt Sermonem, ducentes ipsum ad animam: nam & animal esse asina onera gestans, & multum ponderis, onusque grave, declaratur ex Scriptura, præsertim veteris Instrumenti, ut perspicuum est inspicienti, quæ apud Judæos fiunt. Sed non sic pullus, ut asina, gestat onera: quamvis enim grave sit omne onus literæ non valentibus id, quod spiritus habet, sursum tendens, ac levissimum capere, minus tamen oneris habet Instrumentum novum, quam vetus. Proinde quosdam novi, qui asinam quidem alligatam, esse interpretarentur ex circumcisione credentes, quos a multis vinculis solvissent hi, qui sin-

ἀπολυομενους, τον δε πωλον τους ἀπο των ἐθνων, ἀπιστους πριν παραδεξωνται τον Ιησου λογον, και ἐξω παντος ἐπικειμενου ζυγου, κατα το ἀφηνιαστικον και φιληδονον γεγενημενους. ει και μη ειρηκασι δε ὑτοι τους προαγοντας και ἀκολουθουντας ὀχλους, ουκ ἀπιθανον ἐστιν ἐφαρμοσαι τους μεν προαγοντας Μωσει και τοις προφηταις, τους δε ἐπακολουθουντας τους ἱεροις ἀποστολοις, οἱ τινες ἁπαντες εισεργονται εις ποιαν Ιεροσολυμα, ὁσον κατα τουτον τον λογον ζητητεον, και οἰκον τον ἐχοντα πωλουντας και ἀγοραζοντας πολλους ἐξελαυνομενους ὑπο του υἱου του Θεου. και ταχα ἡ ἀνω Ιερουσαλημ, εις ἡν ἀναβιβασεται ὁ κυριος, ἡνιοχων τους ἐκ περιτομης, και ἐθνων πιστευοντας, προαγοντων αὐτων, και ἀκολουθουντων, ἡτοι προφητων, και ἀποστολων, ἡ των διακονουντων αὐτῳ ἀγγελων (δυνανται γαρ και ὑτω δηλουσθαι ἀπο των προαγοντων, και ἀκολουθουντων αὐτῳ) λεγεται νυν ἡ εἰχε προ της ἀνοδου αὐτου τα λεγομενα πνευματικα της πονηριας ἐν τοις ἐπουρανιοις, ἡ τους Χαναναιους, και Χετταιους, και Αμορῥαιους, και τους λοιπους πολεμιους του λαου, και ἁπαξαπλως τους ἀλλοτριους, κἀκει πως δυναμενης της προφητειας πεπληρωσθαι λεγουσης· ἡ γη ὑμων ἐρημος, αἱ πολεις ὑμων πυρικαυστοι, την χωραν ὑμων ἐνωπιον ὑμων ἀλλοτριοι κατεσθιουσιν αὐτην. ὑτοι γαρ εἰσιν οἱ τον ουρανιον του πατρος οἰκον την ἁγιαν Ιερουσαλημ, τον οἰκον της προσευχης μολυναντες, και σπηλαιον ληστων ποιησαντες, ουκ ἀλλων ἡ ἑαυτων, ἀργυριον ἐχοντες ἀδοκιμον, και διδοντες ὀβολους, και κολλυβα τοις προσιουσι, ἐυτελη και ἐυκαταφρονητα νομισματα. ὑτοι εἰσιν οἱ λαμβανοντες ἀπο των ψυχων, ἐν τῳ παλαιαν αὐταις τα τιμιωτερα, και συλωσι τα κρειττονα, ἱνα δωσι τα μηδενος ἀξια. πλην πορευθεντες οἱ μαθηται ἐυρισκουσι την δεδεμενην ὀνον, και λυουσι δια το ἐπικειμενον καλυμμα τῳ νομῳ Ιησουν ουκ ἐχουσαν· και ὁ πωλος δε μετ᾽ αὐτης

ἐυρισκεται.

cere per filium Dei spiritualiter edocti fuere; pullum vero, Gentiles, qui antequam Jesu sermonem susciperent, exta omne impositum jugum existentes, nullo coercebantur freno, sed soluti erant, ac voluptatis amantes. Quamvis autem hi non differuerint de præcedentibus & sequentibus turbis, non improbabile tamen fuerit dicere præcedentes esse Moysen & Prophetas; sequentes vero, sanctos Apostolos: de quibus omnibus, quam ingrediantur Jerosolymam, & in quam domum habentem multos vendentes & ementes expulsos a filio Dei, quantum ad hunc sermonem spectat, quærendum est. Et fortasse superna Jerusalem, ad quam ascendet Dominus, aurigæ instar ducens eos, qui ex circumcisione, & ex Gentibus credunt; præcedentibus eum & sequentibus vel Prophetis & Apostolis, vel ministrantibus ipsi Angelis (possunt quippe ita exponi ex iis, qui ipsum præcedunt & sequuntur) superna inquam Jerusalem nunc dici potest, quæ ante ipsius ascensum ea continebat, quæ dicuntur *spiritualia nequitiæ in cœlestibus*, nimirum vel Chananæos, & Chettæos, & Amorrhæos, & hostes populi, & omnino alienos, cum illic etiam aliquo modo impleri posset prophetia dicens: *Terra vestra deserta, civitates vestræ igni succensæ; ipsam regionem vestram coram vobis alieni devorant.* Hi enim sunt, qui cœlestem Patris domum, Jerusalem sanctam, domum precationis inquinantes, speluncam etiam fecerunt latronum, non aliorum, quam sui ipsorum, qui argentum habent adulteratum, dantes accedentibus obolos & collyba, vilia & contemtibilia numismata. Hi sunt, qui dum cum animabus luctantur, pretiosiora ab illis auferunt, deprædanturque præstantiora, ut dent ea, quæ nullius sunt pretii. Attamen profecti discipuli inveniunt asinam alligatam, & non habentem Jesum, propter impositum legi velamen & solvunt. Quin invenitur & pullus cum ea: quoniam

ἑυρισκεται, ἐπει ἀμφοτερα προ Ιησε ἠν ἀπολωλοτα· λεγω δε οἱ ἐκ περιτομης, και οἱ ἀπο των ἐθνων ὑςερον πιςευσαντες. πως δε ἑτοι ἐυθυς παλιν ἀποςελλονται μετα το ἐπικαθεσθεντα τον Ιησεν εἰς τα Ιεροσολυμα ἀναβεβηκεναι, ἐκ ἀκινδυνον εἰπειν, μυςικον γαρ ἐχομενον της περι των ἁγιων εἰς ἀγγελες μεταβολης, ἀποςαλησομενες κατα τον μετα τετον αἰωνα, παραπλησιως τοις εἰς διακονιαν ἀποςαλησομενοις λειτεργικοις πνευμασι δια τες κατα γε ταυτα μελλοντας κληρονομειν ζωην αἰωνιον. εἰ δε ἡ ὀνος και ὁ πωλος τα παλαια και τα καινα εἰη γραμματα, οἱς ὁ λογος ὀχειται τε Θεε, ἐ πανυ τι χαλεπον ἐςαι παραςησαι πως ἀποςελλονται τε λογε ἐν αὐτοις φανεντος, ἐ μενεσι μετα το εἰσελθειν εἰς Ιεροσολυμα τον λογον ἐν τοις ἀποβεβληκοσι παντας τες πωλεντας, και ἀγοραζοντας λογισμες. ἐγω δε οἰμαι μη ματην κωμην τε εἰναι τον τοπον τετον, ὀπε ἠν ἡ δεδεμενη ὀνος, και ὁ πωλος, και τετο ἀνωνυμον· κωμη γαρ ὡς προς τον ἐν ἐρανῳ παντα κοσμον ἡ πασα ἐςι γη, ὀπε ἐςιν ἡ δεδεμενη ἡ ὀνος και ὁ πωλος, και ἡ κωμη αὐταρκως χωρις προσθηκης ἑτερε ὀνοματος καλεμενη. ἀπο Βηθφαγη δε ὁ Ματθαιος φησιν ἀποςελλεσθαι τες παραληψομενες την ὀνον, και τον πωλον, ἡτις τοπος ἠν ἱερατικος, οἰκος σιαγονων ἑρμηνευομενος. και ταυτα μεν κατα δυναμιν εἰς τα παρα τῳ Ματθαιῳ λεκτεον, τε ὁλοκληρε και παρα ταυτα ἀκριβεςερε λογε ἐυκαιροτερον, ὁταν εἰς το κατα Ματθαιον ἡμιν λεγειν δοθη, λεχθησομενε. ὁ δε Μαρκος, και ὁ Λεκας πωλον δεδεμενον, ἐφ᾽ ὀν ἐδεις πω ἀνθρωπων ἐκαθισεν, ἑυρησθαι φησι κατα την προςαξιν τε κυριε ὑπο των δυο μαθητων, ὀντινα λυσαντες ἠγαγον προς τον κυριον. προςιθησι δε ὁ Μαρκος ὁτι ἑυρον τον πωλον δεδεμενον προς θυραν, ἐξω ἐπι τε ἀμφοδε· τις δε ἐξω; οἱ ἀπο των ἐθνων, οἱ ἠσαν ξενοι των διαθηκων, και ἀλλοτριοι της ἐπαγ-

γελιας

utraque ante Jesum perierant: dico autem tam eos, qui ex circumcisione, quam eos, qui ex Gentibus postea crediderunt. Verum enimvero quomodo mox rursus hi mittuntur, postquam insidens asinæ Dominus Jerosolymam ascendit, dici non potest sine periculo, res alioqui mystica & conjuncta mutationi sanctorum in Angelos mittendos in futuro sæculo, perinde atque illi administratorii spiritus, qui mittuntur in ministerium eorum, qui hæreditatem sortientur vitæ æternæ propter hæc. Quod si asina, & pullus literæ veteres & novæ sunt. quibus Sermo ille Dei vehitur, haud admodum difficile fuerit ostendere, postquam insederit super illis Sermo, & postquam ingressus fuerit Jerosolymam, quomodo remittantur non manentes inter eos, qui ejecerunt a se cogitationes omnes vendentes & ementes. Arbitror vero ego non frustra etiam vicum, eumque sine nomine, esse locum hunc, ubi alligata asina erat & pullus. Vicus enim comparatione totius ornatus, qui est in cœlo, universa est terra, ubi est alligata asina & pullus: & vicus contentus vocari absque adjectione alterius nominis. A Bethphage vero Matthæus inquit missos fuisse, qui assumerent asinam & pullum. Sane hæc Bethphage locus est sacerdotalis, quem (si interpreteris) vocare possis Domum maxillarum. Et hæc quidem habuimus, quæ dissereremus pro virili de his, quæ sunt apud Matthæum; pleniorem atque accuratiorem sermonem habituri, nacti commodiorem occasionem interptetandi Evangelium a Matthæo traditum. At Marcus & Lucas pullum alligatum, super quem nullus unquam hominum sedisset, repertum dicunt juxta Domini jussionem a duobus discipulis, quem solutum ad Dominum duxerint. Addit autem Marcus repertum pullum alligatum ad januam foris in bivio. Sed quis foris erat, nisi Gentiles, extranei a testamentis & alieni a promissione Dei; in bivio, non

γελιας τε θεε, επι τε αμφοδε, και εχι υπο στεγην ή οικιαν αναπαυομενοι, δεδεμενοι ταις ιδιαις αμαρτιαις, και λυομενοι υπο της προειρημενης διπλης επιστημης των Ιησε γνωριμων· οἱ δε δεσμοι τε δεδεμενε πωλε, και αἱ αμαρτιαι περι τον υγιη γεγενημεναι λογον ελεγχομεναι υπ' αυτε, θυρας τυγχανοντος ζωης, προς εκεινην λεγω δη της θυρας ησαν εκ ενδον, αλλ' εξω· ταχα γαρ ενδον της θυρας δεσμος γενεσθαι της κακιας ε δυναται. εστηκασι δε τινες παρα τῳ δεδεμενῳ πωλῳ, ὡς ὁ Μαρκος φησιν, οἰμαι ὁτι οἱ δησαντες αυτον, ὡς Λεκας αναγραφει, ειπαν οἱ κυριοι τε πωλε προς τες μαθητας· τι λυετε τον πωλον; κυριοι γαρ οἱ υποταξαντες, και δησαντες τον ἡμαρτηκοτα, παρανομοι, οἱ τινες ε δυνανται αντιβλεψαι τῳ αληθως κυριῳ αφελκοντι τε δεσμε αυτων τον πωλον. ὁτι εν φασιν οἱ μαθηται· ὁ κυριος αυτε χρειαν εχει, μηδεν δυνηθεντων των πονηρων κυριων αποκρινεσθαι, αγεσι προς τον Ιησεν τον πωλον γυμνον, επιρριπτεσι τον ιδιον κοσμον, ἱνα τοις επιβληθεισι των μαθητων ἱματιοις επικαθεσθεις ὁ κυριος αναπαυσηται. τα δε λοιπα εκ των ειρημενων παρα τῳ Ματθαιῳ ε πανυ τι εσαι ασαφη, τινα τροπον ερχονται εις Ιεροσολυμα, και εισελθων εις το ἱερον ἠρξατο εκβαλλειν τες πωλεντας και αγοραζοντας, εν τῳ ἱερῳ, ἡ ὡς ἠγγισεν, ιδων την πολιν, εκλαυσεν επ' αυτην, και εισελθων εις το ἱερον, ἠρξατο εκβαλλειν τες πωλεντας. εν οἱς μεν γαρ των εχοντων το ἱερον εν αυτοις, εκβαλλει παντας τες πωλεντας και αγοραζοντας εν τῳ ἱερῳ· εν ἑτεροις δε μη σφοδρα πειθομενοις τῳ λογῳ τε θεε μονον την αρχην ποιειται τε εκβαλλειν τες πωλεντας και αγοραζοντας. τριτοι δε εισι παρα τετες, εν οἱς ἠρξατο εκβαλλειν μονες τες πωλεντας, εχι δε και τες αγοραζοντας. οἱ δε παρα τῳ Ιωαννῃ παντες, ἁμα τοις προβατοις, και τοις βεσι τῳ πλακεντι εκ σχοινιων φραγελλιῳ εκβαλλονται. επιστησον δε επιμελως, ει δυνατον ὡς τας γε εναλλαγας των γεγραμμενων, και τας διαφωνιας διαλυεσθαι παρα τον της αναγωγης τροπον, ἑκαςε των ευαγγελιςων δια-

γραφοντας

sub tecto domove acquiescentes, propriis peccatis vincti & soluti a prædicta duplici scientia familiarium Jesu? Vincula vero alligatæ asinæ, & peccata facta circa sanam doctrinam redarguta ab ipso, qui erat janua vitæ, respectu illius januæ vitæ, non erant intra januam, sed foris. Nam fortassis intra januam fieri nequit vinculum vitiositatis. Steterunt autem, ut Marcus scribit, quidam apud alligatum pullum, nimirum qui ligaverunt ipsum, pulli Domini, ut Lucas scribit, dixeruntque ad discipulos: *Cur pullum solvitis?* Domini enim qui subjecerant & ligaverant peccatorem, iniqui & exleges sunt, qui respicere nequeunt in verum Dominum liberantem pullum a vinculis ipsorum. Quoniam ergo inquiunt discipuli: *Dominus illo opus habet*, nihil valentibus pravis dominis respondere, ducunt ad Jesum pullum nudum, & substernunt proprium ornamentum, ut injectis vestimentis discipulorum insidens Jesus quiescat. Cætera ex his, quæ dicta sunt apud Matthæum, non admodum obscura erunt: nempe quonam pacto *veniunt Jerosolymam, & ingressus in templum cœpit ejicere vendentes & ementes in templo:* vel, *ut appropinquavit, intuitus civitatem, flevit super illam; cumque ingressus esset in templum, cœpit ejicere vendentes.* In aliquibus etenim habentibus in se templum, ejicit omnes vendentes & ementes in templo; in aliis vero non admodum parentibus sermoni Dei, tantum facit initium ejiciendi vendentes & ementes. Præter hos vero sunt etiam tertii, in quibus cœpit ejicere tantum vendentes, non etiam ementes. Verum apud Joannem omnes ejiciuntur flagello ex funiculis plicato, una cum ovibus & bobus. Inspice vero diligenter an alterationes rerum scriptarum, dissonantiæque dissolvi possint tropo anagogico; nimirum unoquoque Evangelistarum

γραφοντος διαφορȣς τȣ λογȣ ἐνεργειας, ἐν διαφοροις ἤθεσι ψυχων, ȣ̓ τα αὐτα, ἀλλα τινα παραπλησια ἐπιτελȣσας. και ἡ δοκȣσα δε διακοπη των εἰς Ιεροσολυμα ἀνοδων τȣ Ιησȣ, παρα τῳ το ἐν χερσιν ἐυαγγελιον ἀναγραψαντι, ἑτερος παρα τȣς τρεις, ὡς ἐξεθεμεθα τας λεξεις αὐτων, ȣ̓τω μονως σαζεσθαι δυναται τοις παραπλησιοις πραγμασιν ἐπιπεσοντος τȣ Ιωαννȣ, ἀντι των κοπτομενων ἀπο των δενδρων κλαδων, ἡ ςιβαδων ἐκ των ἀγρων, και ςρωννυμενων ἐν τῃ ὁδῳ, βαϊα των φοινικων εἰληφεναι, λεγοντος τον πολυν ἐξεληλυθεναι εἰς την ἑορτην ὀχλον, και ἐξεληλυθεναι εἰς ἀπαντησιν αὐτῳ κεκραγοντα· ἐυλογημενος ὁ ἐρχομενος ἐν ὀνοματι κυριȣ, και ὁ βασιλευς τȣ Ισραηλ. πλην ȣ̓τος ὑπ' αὐτȣ φησι τȣ Ιησȣ ἐυρισκεσθαι το ὀναριον, ἐφ' ὁ καθεζεται ὁ Χριςος, πλειον τι περι τȣτȣ τροπικωτερον δηλȣμενȣ ὀναριȣ παριςας, μειζονα ἐυεργεσιαν χωρησαντος την ȣ̓κ ἀπο ἀνθρωπων, ȣ̓δε δι' ἀνθρωπων, ἀλλα δια Ιησȣ Χριςȣ. ȣ̓δε Ιωαννης δε αὐτολεξει το προφετικον ἐξεθετο, ἀλλ' ἀντ' αὐτȣ το· μη φοβȣ, θυγατερ Σιων, ἰδȣ ὁ βασιλευς σȣ ἐρχεται, καθεμενος, ἀντι τȣ· ἐπιβεβηκως ἐπι πωλον ὀνȣ, και ἐπι ὑποζυγιον και πωλον νεον. το δε· μη φοβȣ, ἡ θυγατερ Σιων, ȣ̓δ' ὁλως εἰρηται· πλην ἰδωμεν ὑπο παντων ἐκτεθεντος τȣ προφητικȣ λογȣ, εἰ μη χαιρειν σφοδρα θυγατερα Σιων, ἀναγκαιον· την δε κρειττονα ταυτης θυγατερα Ιερȣσαλημ, ȣ̓ μονον χαιρειν σφοδρα, ἀλλα και κηρυσσειν δει τȣ βασιλεως αὐτης ἐρχομενȣ τȣ δικαιȣ, και σωζοντος και πραȣ, δια τȣ ἐπιβεβηκεναι τῳ ὑποζυγιῳ και τῳ νεῳ πωλῳ. πας γȣν ὁ δεξαμενος αὐτον, ȣ̓κετι φοβηθησεται τȣς των ἑτεροδοξων ὡπλισμενȣς τοις πιθανοις λογοις, ἁρματα Εφραϊμ λεγομενα, ὑπο τȣ κυριȣ ἐξολοθρευομενα, ȣ̓δε τον ψευδη ἱππον εἰς σωτηριαν, θηλυμανη ἐπιθυμιαν τοις αἰσθητοις οἰκειωμενην, και πολλȣς των ἐν Ιερȣσαλημ οἰκειν θελοντων, και τῳ ὑγιει λογῳ προσεχειν, βλαπτοντα. ἐςι δε και-

diversas actiones Sermonis describente in diversis animarum moribus: non eadem, sed similia quædam perficientes. Quin differentia etiam illa, quæ videtur esse de ascensionibus Domini ad Jerosolymam apud Joannem, qui Evangelium, quod in manibus habemus, aliter quam tres, scripsit, ut exposuimus in verbis ipsorum, sic solum servari potest, Joanne similia asserente & dicente, pro excisis ab arboribus ramis, vel frondibus ex agris & stratis in via, ramos palmarum multam turbam, quæ venerat ad diem festum, accepisse & processisse obviam ei clamantem: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, &, *Rex ille Israel's*. Cæterum ab ipso Jesu inquit Joannes repertum asellum, super quem sedit Christus: majus quiddam nobis ob oculos ponens per hunc asellum sic tropice dictum, qui beneficium majus accepit *non ab hominibus, neque per homines, sed per Jesum Christum.* Quin ne Joannes quidem ipse protulit prophetiam iisdem verbis, sed pro ea dixit: *Noli timere, filia Sion: ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ:* pro eo, quod est: *Ascendens super subjugalem & pullum novum.* Illud vero: *Noli timere, filia Sion*, haudquaquam dictum est. Verumtamen cum exposuerint omnes propheticum sermonem, videamus, an non necessario gaudendum sit filiæ Sion, atque hac præstantiori filiæ Jerusalem non solum valde gaudere, verum etiam prædicare necesse sit regem suum advenientem, justum & servantem & mansuetum, eoquod super subjugalem & pullum novum ascenderit. Quisquis igitur ipsum receperit, non in posterum formidabit diversæ sectæ homines eloquentiæ viribus armatos, qui currus Ephraim dicuntur, & a Deo exscindi, quique multos lædunt, Jerusalem habitare & intendere volentes sanæ doctrinæ: non formidabit etiam equum fallacem ad salutem, hoc est desiderium insanum, & rebus sub sensum cadentibus familiare. Adhæc gau-

dere

ρειν ἀξιον ἐπι τῳ ἐξολοθρευεσθαι ὑπο τυ ὀχυμενυ τῳ ὑποζυγιῳ, και τῳ νεῳ πωλῳ παντοξον πολεμικον, ἐκετι των πεπυρωμενων βελων τυ ἐχθρυ κατισχυοντων τυ παραδεξαμενυ τον Ιησυν εἰς το ἑαυτυ ἱερον· ἐςαι δε και πληθος μετα εἰρηνης, ἀπο των ἐθνων, ἐν τῃ Ιερυσαλημ τυ σωτηρος ἐπιδημιᾳ, ἀρχοντος των ὑδατων, ἱνα συντριψῃ τας κεφαλας των δρακοντων ἐπι τυ ὑδατος, και πατησωμεν τα κυματα της θαλασσης, φθανοντες ἑως των διαβολων παντων των ἐπι γης ποταμων. ὁ μεντοιγε Μαρκος περι της ὀνυ γραφων φησιν εἰρησθαι ὑπο τυ κυριυ, ἐφ᾽ ὀν ὑδεις ὑπω ἀνθρωπων ἐκαθισε, δοκει μοι αἰνιττεσθαι το μηδεπω ποτε λογῳ ὑποτεταχεναι ἑαυτυς προ της Ιησυ ἐν αὐτοις ἐπιδημιας τυς ὑςερον πεπιςευκοτας. ταχα γαρ ἀνθρωπων μεν ὐδεις πω καθισας ἐπι τον πωλον ἠν, θηριων δε ἡ των ἀλλοτριων τυ λογυ δυναμεων τινες ἐπεκαθισαν, ἐπει ὁ πλυτος των ἀντικειμενων, και παρα τῳ προφητῃ Ησαΐᾳ ἐπι ὀνων φερεσθαι, και καμηλων λεγεται δια τυτων· ἐν τῃ θλιψει και τῃ ςενοχωριᾳ λεων και σκυμνος, ἐκειθεν και ἐκγονα ἀσπιδων πετομενων, οἱ ἐφερον ἐπι ὀνων και καμηλων τον πλυτον αὐτων. πυςεον δε παλιν των ψιλῃ τῃ λεξει προσεχοντων, εἰ μη κατ᾽ αὐτυς ματαιως ἀν δοξαι γεγραφθαι το· ἐφ᾽ ὀν ὑδεις ὑπω ἀνθρωπων ἐκαθισε. τις γαρ παρα ἀνθρωπον καθεζεται ἐπι πωλον; και ταυτα μεν τα ἡμετερα.

Ιδωμεν δε και τα Ηρακλεωνος, ὁς φησι την εἰς Ιεροσολυμα ἀνοδον σημαινειν την ἀπο των ὑλικων εἰς τον ψυχικον τοπον, τυγχανοντα εἰκονα της Ιερυσαλημ, ἀναβασιν τυ κυριυ. το δε· εὑρεν ἐν τῳ ἱερῳ, και ὐχι των ἀνω οἰεται εἰρησθαι, ὑπερ τυ μη την κλησιν μονην νοηθηναι την χωρις πνευματος βοηθεισθαι ὑπο τυ κυριυ· ἡγειται γαρ τα μεν ἁγια των ἁγιων εἰναι το ἱερον, εἰς ἁ μονος ὁ ἀρχιερευς εἰσει, ἐνθα οἰομαι αὐτον λεγειν τυς πνευματικυς χωρειν· τα δε τυ προναυ, ὀπυ και οἱ λε-

dere dignum est, eoquod ab eo exscindatur arcus bellicus, qui vehitur super subjugalem & pullum novum, non valentibus amplius inimici ignitis sagittis adversus eum, qui receperit Jesum in suum templum. Erit autem in Jerusalem multitudo ex Gentibus cum pace, Servatoris adventu, imperantis aquis, ut conterat capita draconum in aqua, & ut calcentur undæ maris a nobis pervenientibus usque ad exitus fluviorum omnium, qui sunt super terram. Cæterum quod Marcus de pullo scribens a Domino dictum fuisse inquit: *Super quem nemo unquam hominum sedit*, innuere mihi videtur, quod hi, qui postea crediderunt, nunquam rationi antea se ipsos subdidissent, quam Jesus inter ipsos adveniret. Nam fortassis hominum nemo unquam insederat pullo, cum alioqui ex feris, vel ex his potestatibus, quæ a ratione alienæ erant, aliquæ insedissent: quandoquidem divitiæ adversariarum potentiarum etiam apud Esaiam prophetam super asinos & camelos ferri dicantur his verbis: *In tribulatione & angustia leo & catulus leonis, inde etiam genimina volantium aspidum, ferentium super asinos & camelos divitias suas.* Proinde rursum interrogandi sunt, qui nudæ literæ sunt intenti, an non judicio suo frustra scriptum fuisse videatur: *Super quem nemo unquam hominum sedit.* Quis enim, præter hominem, super pullos asinorum sedet? Et nos quidem sic.

19. Videamus vero, quæ Heracleon dicat, inquiens Domini ascensum ad Jerosolymam significare ascensum a materialibus ad animalem locum, imaginem existentem Jerosolymæ: illud etiam: *Invenit in templo*, non dictum fuisse existimans de locis supernis, ne intelligeremus vocationem solam, sine Spiritus ope, adjuvari a Domino. Existimat enim templum esse Sancta sanctorum, in quæ solus summus Pontifex ingrediebatur, quo etiam proficisci spirituales arbitror illum dicere; vestibulum vero (ubi etiam

Levitæ

νιται, συμβολον ειναι των ἐξω τȣ πληρωματος ψυχικων, ἑυρισκομενων ἐν σωτηρια· προς τȣτοις τȣς ἑυρισκομενȣς ἐν τῳ ἱερῳ, πωλȣντας βοας και προβατα, και περιστερας και τȣς καθημενȣς κερματιστας, ἐξεδεξατο λεγεσθαι ἀντι των μηδεν χαριτι διδοντων, ἀλλ᾽ ἐμποριαν και κερδος την των ξενων εἰς το ἱερον εἰσοδον νομιζοντων, τȣ ἰδιȣ κερδȣς και φιλαργυριας ἑνεκεν, τας εἰς την λατρειαν τȣ Θεȣ θυσιας χορηγȣντων· και το φραγελλιον δε πεποιησθαι ἐκ σχοινιων ὑπο τȣ Ιησȣ, ȣ̓χι παρ᾽ ἀλλȣ λαβοντος ἰδιοτροπως ἀπαγγελλει, λεγων το Φραγελλιον εἰκονα τυγχανειν της δυναμεως, και ἐνεργειας τȣ ἁγιȣ πνευματος ἐκφυσωντος τȣς χειρονας, και φησι το φραγελλιον, και το λινον, και την σινδονα, και ὁσα τοιαυτα, εἰκονα της δυναμεως και της ἐνεργειας εἶναι τȣ ἁγιȣ πνευματος. ἐπειτα ἑαυτῳ προσειληφε το μη γεγραμμενον, ὡς ἀρα εἰς ξυλον ἐδεδετο το φραγελλιον, ὁπερ ξυλον τυπον ἐκλαβων εἶναι τȣ ςαυρȣ, φησι τȣτῳ τῳ ξυλῳ ἀνηλωσθαι, και ἠφανισθαι τȣς κυβευτας, ἐμπορȣς και πασαν την κακιαν· και ȣ̓κ οἰδ᾽ ὁπως φλυαρων φησιν ἐκ δυο τȣτων πραγματων Φραγελλιον κατασκευαζεσθαι, ζητων το ὑπο τȣ Ιησȣ γενομενον· ȣ̓ γαρ ἐκ δερματος, φησι, νεκρȣ ἐποιησεν αὐτο, ἱνα την ἐκκλησιαν κατασκευαση ȣ̓κετι ληςων και ἐμπορων σπηλαιόν, ἀλλα οἶκον τȣ πατρος αὐτȣ. λεκτεον δε το ἀναγκαιοτατον περι της θεοτητος, και ἐκ των ῥητων τȣτων προς αὐτον. εἰ γαρ το ἐν Ιεροσολυμοις ἱερον οἶκον τȣ ἰδιȣ πατρος φησιν εἶναι ὁ Ιησȣς, τȣτο δε το ἱερον εἰς δοξαν τȣ κτισαντος τον ȣ̓ρανον και την γην γεγονε, πως ȣ̓κ ἀντικρυς διδασκομεθα μη ἑτερȣ τινος νομιζειν υἱον εἶναι παρα τον ποιητην ȣ̓ρανȣ και γης, τον υἱον τȣ Θεȣ; εἰς τȣτον ȣ̓ν τον οἶκον τȣ πατρος Ιησȣ, ὡς οἶκον τυγχανοντα της προσευχης, και οἱ τȣ Χριςȣ ἀποςολοι, ὡς ἐν ταις πραξεσιν αὐτων εὑρομεν, ὑπο τȣ ἀγγελȣ κελευονται πορευθεντες ςηναι, και λαλειν τῳ λαῳ παντα τα ῥηματα της ζωης ταυτης· ἀλλα και δια της ὡραιας πυλης ἐκεισε προσευξασθαι, ὡς εἰς οἶκον προσευχης,

προσερ-

Levitæ erant) arbitratur notam esse earum animarum, quæ inveniuntur in salute extra Pleroma. Adhæc inventos in templo vendentes boves & oves, & columbas & sedentes mensarios, dici exposuit pro his, qui nihil gratiæ tribuunt, sed mercaturam putant, & lucrum, ingressum extraneorum in templum; victimas, proprii lucri & avaritiæ causa, ad cultum Dei suppeditantes. Quin etiam Jesum e funiculis fecisse flagellum, non ab alio illud accepisse, suo more pronunciat: flagellum imaginem esse dicens potentiæ, & actionis Spiritus sancti efflantis & expellentis malos; & inquit flagellum, linum, sindonem, & cætera talia, imaginem esse potentiæ & operationis Spiritus sancti. Postea sibi assumit quod scriptum non est; nimirum quod flagellum ad lignum ligatum erat; quod lignum interpretatus est figuram esse crucis; & inquit hoc ligno consumtos & deletos aleatores, mercatores, omnemque malitiam. Nec scio quomodo nugans dicat flagellum ex hisce duabus rebus paratum fuisse, quærens quomodo a Jesu factum fuerit illud: neque enim ex pelle, inquit, mortua illud fecit, ut Ecclesiam præpararet non amplius speluncam latronum & mercatorum, sed domum Patris sui. Dicendum est etiam id, quod maxime est necessarium, de divinitate ex hoc contextu ipsi Heracleoni. Nam si templum, quod Jerosolymis erat, domum proprii Patris dicit esse Jesus, factumque fuerat templum illud ad gloriam ejus, qui cœlum terramque creavit, quomodo non statim edocemur, non putare filium Dei alicujus alterius filium esse, quam ejus, qui cœlum terramque condidit? Ad hanc ergo domum Patris Jesu, tanquam existentem domum precationis, etiam Christi Apostoli (ut in illorum Actis invenimus) ab Angelo jubentur profecti stare & loqui populo omnia verba vitæ hujus. Quin etiam per portam Speciosam illic precaturi, veluti ad domum pre-

προσερχονται ἐκ ἀν τετο ποιησαντες, εἰ μη τον αὐτον ᾔδεισαν Θεȣ τῳ ὑπο των ἐκθιαζοντων τον ναον ἐκεινον προσκυνεμενῳ. διοπερ και λεγεσιν οἱ πειθαρχȣντες Θεῳ μαλλον ἠ ἀνθρωποις, Πετρος, και οἱ ἀποςολοι· ὁ Θεος των πατρων ἡμων ἠγειρεν Ιησȣν, ὀν ὑμεις διεχειρισαθε κρεμασαντες ἐπι ξυλȣ· ἐ γαρ ὑπ' ἀλλȣ ἰσασιν ἐκ νεκρων ἐγηγερμενον Ιησȣν Θεȣ, ἠ τȣτων πατερων, ὀν και ὁ Χριςος δοξαζων Θεον τȣ Αβρααμ, και Ισαακ, και Ιακωβ φησιν, εἰναι, ἐκ ὀντων νεκρων, ἀλλα ζωντων. πως δε και οἱ μαθηται, εἰ μη τȣ αὐτȣ Θεȣ Θεῳ τȣ Χριςȣ ὁ οἰκος ἠν, ἐμεμνηντο ἀν τȣ ἐν ξη ψαλμῳ εἰρημενȣ· ὁ ζηλος τȣ οἰκȣ σȣ καταφαγεται με; ἐτω γαρ κειται ἐν τῳ προφητη, και, ἐχι, κατεφαγε με. ζηλοι δε μαλιςα ὁ Χριςος τον ἐν ἑκαςῳ ἡμων οἰκον τȣ Θεȣ, μη βȣλομενος αὐτον εἰναι οἰκον ἐμποριȣ, μηδε τον οἰκον της προσευχης ληςων σπηλαιον, ἀτε Θεȣ ζηλωτȣ υἱος ὠν, ἐαν ἐυγνωμονεςερον ἀκȣωμεν των τοιȣτων ἀπο των γραφων φονων κατα μεταφοραν εἰρημενων ἀπο των ἀνθρωπινων, εἰς παραςασιν τȣ μηδεν ἀλλοτριον βȣλεσθαι τον Θεον ἐπιμιγνυσθαι τȣ βȣληματος αὐτȣ τη ψυχῃ παντων μεν ἀνθρωπων, ἐξαιρετως δε των τα της θειοτατης πιςεως παραδεξασθαι θελοντων. πλην τον ξη ψαλμον ἐχοντα το· ὁ ζηλος τȣ οἰκȣ σȣ καταφαγεται με, και μετ' ὀλιγα· ἐδωκαν εἰς το βρωμα μȣ χολην, και εἰς την διψαν μȣ ἐποτισαν με ὀξος, ἀμφοτερα ἐν τοις ἐυαγγελιοις ἀναγεγραμμενα, ἰςεον ἐκ προσωπȣ λεγεσθαι τȣ Χριςȣ, ἐδεμιαν ἐμφαινοντα τȣ λεγοντος προσωπȣ μεταβολην. σφοδρα δε ἀπαρατηρητως ὁ Ἡρακλεων οἰεται το· ὁ ζηλος τȣ οἰκȣ σȣ καταφαγεται με, ἐκ προσωπȣ των ἐκβληθεντων, και ἀναλωθεντων ὑπο τȣ σωτηρος δυναμεων λεγεσθαι, μη δυναμενος τον εἱρμον της ἐν τῳ ψαλμῳ προφητειας τηρησαι. νοȣμενων γαρ ἐκ προσωπȣ των ἐκβληθεντων, και ἀναλωθεντων δυναμεων λεγεσθαι, ἀκο-

cationis, proficiscuntur: haudquaquam hæc facturi, nisi ipsum eundem cum eo novissent Deum, qui adorabatur ab his, qui templum illud Deo consecrarant. Quocirca obedientes Deo, magis quam hominibus, Petrus & Apostoli dicunt: *Deus patrum nostrorum suscitavit Jesum, quem vos interemistis, suspendentes in ligno:* non enim ab alio Deo sciunt excitum Jesum e mortuis, nisi a Deo patrum illorum, quem Christus glorificans, Abraham, & Isaac, & Jacob Deum dicit esse, non mortuorum, sed viventium. Atque etiam quomodo Discipuli, si domus non fuisset ejusdem Dei cum Deo Christi, recordati fuissent verborum illorum: *Zelus domus tuæ comedit me*, quæ dicuntur in Psalmo sexagesimo octavo? Sic enim ponitur in Propheta, *comedit*, tempore præsenti, & non, *comedit*, tempore præterito. Diligit autem eximie Christus domum Dei in unoquoque nostrum, nolens ipsam fieri domum mercatus, neque volens, ut domus precationis spelunca fiat latronum, quippe qui Dei zelantis sit filius, si candido animo tales Scripturarum voces audimus, a rebus humanis per metaphoram desumtas, ad demonstrandum, quod Deus nolit alieni quicquam a voluntate sua admisceri animæ omnium quidem hominum, sed præcipue eorum, qui admittere volunt divinissimam fidem. Attamen sciendum est, Psalmum octavum & sexagesimum, habentem: *Zelus domus tuæ comedit me*, & post pauca: *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potaverunt me aceto* (quæ utraque in Evangeliis sunt scripta) ex persona Christi dici, nullam personæ loquentis ostendentem mutationem. Valde autem inobservanter Heracleon illud: *Zelus domus tuæ comedit me*, dici putat ex persona earum Potentiarum, quæ ejectæ fuerunt, & consumtæ a Servatore, non valens in Psalmo seriem prophetiæ servare. Nam nobis intelligentibus hæc ex ejectarum & consumtarum Potentiarum persona

 dici,

λυθον ἐςι κατ᾽ αὐτον και το· ἐδωκαν εἰς το βρωμα με χολην; και ἀπ᾽ ἐκεινων λεγεσθαι, ἐν τῳ αὐτῳ ἀναγεγραμμενον ψαλμῳ· ἀλλ᾽ ὡς εἰκος ἐταραξεν αὐτον το· καταφαγεται με, ὡς μη δυναμενον ὑπο Χριςε ἀπαγγελλεσθαι, ἐχ ὁρωντα το ἐθος των ἀνθρωποπαθων περι Θεε και Χριςε λογων.

Απεκριθησαν ἐν οἱ Ιεδαιοι, και εἰπαν αὐτῳ τι σημειον δεικνυεις ἡμιν, ὁτι ταυτα ποιεις; ἀπεκριθη Ιησες, και εἰπεν αὐτοις· λυσατε τον ναον τετον, και ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερω αὐτον. Οἱ σωματικοι και τοις αἰσθητοις φιλοι δοκεσι μοι νυν δη των Ιεδαιων δηλεσθαι, οἱ τινες ἐπι τοις ὑπο τε Ιησε ἀπελαυνομενοις, ποιεσιν οἰκον ἐμποριε τον οἰκον τε πατρος ἀγανακτεντες, πραγμασιν ὑπ᾽ αὐτων περιεπομενοις, ἀπαιτεσι σημειον, καθο σημειον πρεποντως φανησεται ὁ λογος, ὁν μη παραδεχονται ἐκεινοι, ταυτα ποιων. συναπτων δε ὁ σωτηρ ὡς ἑνα των περι τε ἱερε ἐκεινε τον περι τε ἰδιε σωματος λογον, ἀποκρινεται προς το· τι σημειον δεικνυεις, ὁτι ταυτα ποιεις; το· λυσατε τον ναον τετον, και ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερω αὐτον. ει γαρ και μυρια ὁσα σημεια ἀλλα δεικνυναι οἱος τε ἠν, ἀλλ᾽ ἐτι γε προς το, ὁτι ταυτα ποιεις, ἑτερον τι ἀλλα τα κατα τον ναον πρεποντως ἀντι των ἑτερων παρα τον ναον σημειων ἀπεκρινατο. ἀμφοτερα μεντοιγε το τε ἱερον, και το σωμα τε Ιησε, κατα μιαν των ἐκδοχων τυπος μοι εἰναι φαινεται της ἐκκλησιας, το ἐκ λιθων ζωντων οἰκοδομεισθαι αὐτην, οἰκον πνευματικον εἰς ἱερατευμα ἁγιον γινομενην, ἐποικοδομεμενην ἐπι τῳ θεμελιῳ των ἀποςολων και προφητων, ὀντος ἀκρογωνιαιε Χριςε Ιησε, χρηματιζεσαν ναον. δια δε τε· ὑμεις δε ἐςε σωμα Χριςε, και μελη ἐκ μερες, κἀν λυεσθαι δε ἡ των λιθων τε ναε ἁρμονια δοκῃ και διασκορπιζεσθαι, ὡς ἐν κά ψαλμῳ γεγραπται, παντα τα ὀςα τε Χριςε ὑπο των ἐν διωγμοις και θλιψεσιν ἐπιβελων, ἀπο των προσπολεμεντων τῃ ἑνοτητι

τε

dici, consequens est judicio suo, ut ab illis etiam dicantur verba illa: *Dederunt in escam meam fel*, quæ in eodem scripta sunt Psalmo: sed, ut probabile est, illum turbavit vox, *comedit me*, (perinde quasi a Christo dici non posset) non videntem morem Scripturarum hominum affectus Deo, & Christo tribuentium.

20. *Responderunt ergo Judæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quod ista facias? Respondit Jesus, & dixit eis: Destruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud.* Corporis amantes ac rerum sensibilium, nunc jam mihi videntur innui Judæi: qui ægre ferentes expulsos fuisse a Jesu eos, qui domum Patris faciebant domum mercatus rebus ab ipsis gestis, signum postulant, ex quo signo filius Dei, quem illi non recipiunt, videatur hæc decenter facere. Sed conjungens Servator sermonem de corpore suo, perinde quasi loqueretur de templo illo, interrogantibus: *Quod signum ostendis, quod hæc facias:* respondet: *Destruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud.* Nam quamvis sexcenta alia signa poterat ostendere, certe ad illud: *Quod hæc facias*, nullum aliud ostendere poterat: proinde ea, quæ ad templum pertinebant, convenienter respondit, pro aliis signis, quæ templum minime spectabant. Attamen utraque, tum templum, tum corpus Jesu, juxta unam intelligentiam, figura mihi esse videntur Ecclesiæ: eoquod hæc ædificata sit ex viventibus lapidibus; facta *domus spiritualis in sacerdotium sanctum:* superædificata *supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum, summo angulari lapide Christo Jesu*, re vera templum existente. Sin vero propter illud: *Vos autem estis corpus Christi, & membra ex parte*, videatur junctura & convenientia lapidum templi destrui, dissiparique (ut in primo & vigesimo scriptum est Psalmo) omnia Christi ossa ab insidiis, quæ sunt in persequutionibus & tribulationibus, & ab his, qui bellum inferunt unitati templi

τȣ ναȣ ἐν διωγμοις, ἐγερθησεται ὁ ναος, και ἀναςησεται το σωμα τῃ τριτῃ ἡμερᾳ μετα την ἐνεςηκυιαν ἐν αὐτῳ κακιας ἡμεραν, και την μετα ταυτα της συντελειας· τριτη γαρ ἐν τῳ καινῳ ȣ̓ρανῳ και καινῃ γῃ ἐνςησεται, ὁτε τα ὀςα ταυτα, πας οἰκος Ισραηλ ἐν τῃ μεγαλῃ κυριακῃ ἐγερθησεται, τȣ θανατȣ νενικημενȣ, ὡςε και την γενομενην ἀναςασιν τȣ Χριςȣ ἀπο τȣ κατα τον ςαυρον παθȣς περιεχειν μυςηριον της ἀναςασεως τȣ παντος Χριςȣ σωματος. ὡσπερ δε ἐκεινο το αἰσθητον τȣ Ιησȣ σωμα Χριςῳ ἐςαυρωται, και τεθαπται, και μετα τȣτο ἐγηγερται, ȣ̔τως το ὁλον των ἁγιων Χριςȣ σωμα συνεςαυρωται, και νυν ȣ̓κετι ζῃ· ἑκαςος γαρ των, ὡς Παυλος, ἐν ȣ̓δενι ἀλλῳ καυχαται ἠ ἐν τῳ ςαυρῳ τȣ κυριȣ ἡμων Χριςȣ Ιησȣ, δἰ ȣ̔ αὐτος κοσμῳ ἐςαυρωται, και κοσμος αὐτῳ. ȣ̓ μονον ȣ̓ν Χριςῳ συνεςαυρωται και κοσμῳ ἐςαυρωται, ἀλλα και Χριςῳ συνθαπτεται· συνεταφημεν γαρ, φησι, τῳ Χριςῳ, ὁ Παυλος. και ὡσπερει ἐν τινι ἀρραβωνι ἀναςασεως γενομενος λεγει το· συνανεςημεν αὐτῳ· ἐπει ἐν καινοτητι ζωης τινι περιπατει, ὡς κατα την ἐλπιζομενην μακαριαν, και τελειαν ἀναςασιν ȣ̓ηδεπω ἀναςας. ἠτοι ȣ̓ν νυν μεν ἐςαυρωται. μετα δε ταυτα θαπτεται, ἠ νυν θαπτεται και ἀρθεις ἀπο τȣ ςαυρȣ, ποτε δε, καθο νυν τεθαπται, ἀναςησεται. μεγα δε ἐςι το της ἀναςασεως, και δυσθεωρητον τοις πολλοις ἡμων μυςεριον, ὁπερ και ἐν ἀλλοις πολλοις λεγεται των γραφων τοποις, ȣ̓χ ἡττον και ἐν τῳ Εζεκιηλ δια τȣτων ἀπαγγελλεται· και ἐγενετο ἐπ᾽ ἐμε χειρ κυριȣ, και ἐξηγαγε με ἐν πνευματι κυριȣ, και ἐθηκε με ἐν μεσῳ τȣ πεδιȣ, και τȣτο ἠν μεςον ὀςων ἀνθρωπινων, και περιηγαγε με ἐπ᾽ αὐτα κυκλοθεν κυκλω, και ἰδȣ πολλα σφοδρα ἐπι προσωπȣ τȣ πεδιȣ, και ἰδȣ ξηρα σφοδρα· και εἰπε προς με· υἱε ἀνθρωπȣ, εἰ ζησεται τα ὀςα ταυτα; και εἰπα, κυριε, κυριε, συ ἐπιςῃ ταυτα. και εἰπε προς με· προφητευσον ἐπι τα ὀςα ταυτα, και

ob persequutiones, erigetur templum, & suscitabitur corpus tertia die post diem malitiæ in ipso instantem, atque post diem consummationis hac posteriorem. Tertia enim in cœlo novo, & terra nova instabit dies, quando ossa hæc, nempe omnis domus Israel, in magna dominica excitabuntur, morte devicta, adeo ut facta resurrectio Christi a crucis passione, contineat mysterium resurrectionis totius corporis Christi. Ut autem corpus illud Jesu sensibus obnoxium, cruci affixum est, sepultumque, & postea excitum, sic totum sanctorum Christi corpus cum Christo cruci affixum est, & nunc non amplius vivit. Unusquisque enim illorum, perinde atque Paulus, in nulla re alia gloriatur, præterquam in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem ipse mundo crucifixus est & mundus illi. Quam ob rem non tantum una cum Christo cruci fuit affixus unusquisque, ac mundo, sed etiam una cum Christo sepelitur: *Consepulti enim sumus cum Christo*, inquit Paulus, addens etiam (veluti ad quempiam resurrectionis arrabonem pervenisset,) *Et cum ipso consurreximus*: postea in quadam novitate vitæ ambulat, tanquam qui beata illa, & perfecta resurrectione nondum resurrexerit. Vel igitur nunc quidem crucifixus fuit, postea vero sepelitur; vel nunc sepelitur sublatus etiam e cruce, aliquando (quatenus sepultus nunc fuit) resuscitaturus. Cæterum magnum est resurrectionis nostræ mysterium, prorsusque contemplatu difficile: quod cum in aliis multis Scripturarum locis, tum vero etiam apud Ezechielem his verbis annunciatur: *Et facta est super me manus Domini, & eduxit me in spiritu Domini, & posuit me in medio campi, & hic erat plenus ossibus hominum: & circumduxit me per ea in gyrum, & ecce multa valde super faciem campi siccaque vehementer: & dixit ad me: (Fili hominis, si vivent ossa hæc? Et dixit: Domine, Domine, tu scis hæc. Et dixit mihi:) Vaticinare de*

ἐρεῖς αὐτοῖς· τα ὀςα ξηρα, ἀκουσατε λογον κυριου· και μετ᾽ ὀλιγα· και ἐλαλησε κυριος προς με, λεγων· υἱε ἀνθρωπου, τα ὀςα ταυτα πας οἰκος Ισραηλ ἐςι· και αὐτοι λεγουσι· ξηρα γεγονε τα ὀςα ἡμων, ἀπολωλεν ἡ ἐλπις ἡμων, διαπεφωνηκαμεν. ποιοις γαρ ὀςοις λεγεται· ἀκουσατε λογον κυριου, ὡς αἰσθανομενοις λογου κυριου, ἀτε οὐσιν ἐν οἰκῳ Ισραηλ, ἡ τῳ Χριςου σωματι, περι οὐ ἐλεγεν ὁ κυριος· διεσκορπισθη παντα τα ὀςα μου, των σωματικων ὀςεων αὐτου μη διασκεδασθεντων, ἀλλα μηδε συντριβεντος τινος ἐξ αὐτων; ὁτε τε γινεται αὐτη ἡ ἀναςασις του ἀληθινου, και τελειοτερου Χριςου σωματος, τοτε τα μελη του Χριςου τα νυν, ὡς προς το μελλον, ξηρα ὀςα συναχθησεται, ὀςουν προς ὀςουν, και ἁρμονια προς ἁρμονιαν, οὐδενος των ἐςερημενων ἁρμονιας καταντησοντος εἰς τελειον ἀνδρα, εἰς το μετρον της ἡλικιας του πληρωματος του σωματος του Χριςου· και τοτε πολλα μελη το ἑν ἐςαι σωμα, παντων του σωματος μελων πολλων ὀντων γινομενων ἑνος σωματος· την δε κρισιν ποδος, και χειρος, και ὀφθαλμου, και ἀκοης, και ὀσφρησεως των συμπληρουντων ἰδιᾳ μεν την κεφαλην, ἰδιᾳ δε τους ποδας, και τα λοιπα των μελων, τα τε ἀσθενεςερα, και ταπεινοτερα, και ἀσχημονα, και εὐσχημονα, μονου Θεου ἐςι ποιησασθαι, ὁς συγκερασει το σωμα· και τοτε μαλλον του νυν τῳ ὑςερουντι περισσοτεραν διδους τιμην, ἱνα μηδαμως ἡ σχισμα ἐν τῳ σωματι, ἀλλα το αὐτο ὑπερ ἀλληλων μεριμνωσι τα μελη, και εἰ τινα εὐπαθειαν ἐχει μελος, συνευπαθηση παντα τα μελη, εἰτε δοξαζεται, συγχαιρῃ τα παντα.

Ταυτα μοι οὐκ ἀλλοτριως του ἱερου, και των ἀπ᾽ αὐτου ἐξηλαυνομενων, περι οὐ λεγει ὁ σωτηρ· ὁ ζηλος του οἰκου σου καταφαγεται με, εἰρηται, των τε αἰτουντων σημειον Ιουδαιων αὐτοις δειχθηναι, και της του κυριου προς αὐτους ἀποκρισεως, συναπτοντος τον του ναου λογον τῳ

του

ossibus istis, & dices eis: Ossa arida, audite verbum Domini: & post pauca: *Et locutus est ad me Dominus, dicens: Fili hominis, ossa hæc, domus est universa Israel: & ipsi dicunt: Aruerunt ossa nostra, periit spes nostra, abscissi sumus.* Quibus enim ossibus dicitur: *Audite verbum Domini*, tanquam quæ sentiant verbum Domini, tanquamque quæ sint in domo Israel, nisi Christi corpori, de quo dicebat Dominus: *Dissipata sunt omnia ossa mea*, cum alioqui ossa ipsius corporalia dissipata non fuerint, sed ne unum quidem ex ipsis contritum? Proinde cum efficitur resurrectio hæc veri & perfectioris corporis Christi, tunc membra Christi (nimirum ossa ea, quæ in præsentia, futuri comparatione, sunt arida) conjungentur, os scilicet ad os suum, & junctura ad juncturam: nemine, qui privatus sit junctura, occursuro in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis corporis Christi: & tunc membra multa unum erunt corpus, cum omnia corporis membra, quæ multa sunt, fient unius corporis. At discrimen pedis manusque atque oculi, ac denique auditus & olfactus, quibus complentur singulatim quidem caput, singulatim vero pedes, & cætera membra, tum imbecilliora, tum abjectiora, ac ea, quæ putantur indecora & decora, solius Dei est facere, qui simul temperabit corpus, etiam magis, quam nunc, copiosiorem honorem addens ei, cui deerit, ne dissidium sit in corpore, sed invicem alia pro aliis sollicitudinem eamdem gerant membra: & si quid patitur unum membrum, simul patientur omnia membra, sive glorificatur unum membrum, simul gaudebunt omnia membra.

21. Hæc sunt a me dicta, nec præter institutum, de templo, deque ex ipso expulsis, de quo Servator dicit: *Zelus domus tuæ comedit me:* atque etiam de Judæis petentibus signum sibi ostendi, ac denique de Domini ad ipsos responsione, conjungentis sermonem

τȢ ἰδιȢ σωματος, και φασκοντος· λυσατε τον ναον τȢτον, και τρισιν ἡμεραις ἐγερω αὐτον. ἀπο γαρ τȢτȢ τȢ ναȢ, ὀντος σωματος ΧριςȢ, δει ἀπελαυνεσθαι ταυτα ὀντα ἀλογα, και ἐμπορικα, ἱνα μηκετι οἰκος ἐμποριȢ ᾖ. και τȢτον τον ναον λυθηναι δει ὑπο των ἐπιβȢλευοντων τῳ λογῳ τȢ ΘεȢ, και μετα το λυθηναι τῃ προειρημενῃ ἡμιν τριτῃ ἡμερᾳ ἐγερθηναι· ὁτε και οἱ μαθηται, ὁτι ἐλεγε πριν λυθηναι τον ναον τȢ ΘεȢ ὁ λογος, αὐτȢ μνησθησονται ὁ ἐλεγε, και πιςευσȢσι, τελειȢμενης αὐτων τοτε μετα της γνωσεως και της πιςεως, ἀλλα και τῳ λογῳ ὁν εἰπεν ὁ ΙησȢς. και ἑκαςος δε των τοιωνδε, ΙησȢ αὐτον καθαιροντος, ἀποθεμενος τα ἀλογα, και τα πωλȢντα, δια τον τȢ ἐν αὐτοις λογȢ ζηλον καταλυθησεται, ἐπι τῳ ὑπο ΙησȢ ἐγερθηναι, Ȣ τῃ τριτῃ ἡμερᾳ, ὁσον ἐπι τῃ προκειμενῃ λεξει, Ȣ γαρ γεγραπται· λυσατε τον ναον τȢτον, και τῃ τριτῃ ἡμερᾳ ἐγερω αὐτον, ἀλλ' ἐν τρισιν ἡμεραις· ἐγειρεται γαρ ἡ τȢ ναȢ τῃ πρωτῃ μετα το λυθηναι ἡμερᾳ, και τῃ δευτερᾳ, τελειȢται δε αὐτȢ ἡ ἐγερσις ἐν ὁλαις ταις τρισιν ἡμεραις. δια τȢτο και γεγονεν ἀναςασις, και ἐςαι ἀναςασις, εἰ γε συνεταφημεν τῳ Χριςῳ, και συνανεςημεν αὐτῳ. και ἐπει Ȣκ ἀρκει εἰς την ὁλην ἀναςασιν το, συνανεςημεν, ἐν τῳ Χριςῳ παντες ζωοποιηθησονται, ἑκαςος δε ἐν τῳ ἰδιῳ ταγματι· ἀπαρχη Χριςος, ἐπειτα οἱ τȢ ΧριςȢ ἐν τῃ παρȢσιᾳ αὐτȢ, εἰτα το τελος. ἀναςασεως γαρ ἠν και το ἐν τῃ πρωτῃ ἡμερᾳ γενεσθαι ἐν τῳ παραδεισῳ τȢ ΘεȢ, ἀναςασεως δε, και ὁτε φαινομενος φησι· μη μȢ ἁπτȢ, Ȣπω γαρ ἀναβεβηκα προς τον πατερα· το δε τελειον της ἀναςασεως ἠν, ὁτε γινεται προς τον πατερα. ἐπει δε οἱ συγχεομενοι ἐν τῳ περι πατρος και υἱȢ τοπῳ, συναγοντες το· εὑρισκομεθα δε και ψευδομαρτυρες τȢ ΘεȢ, ὁτι ἐμαρτυρησαμεν κατα τȢ ΘεȢ, ὁτι ἠγειρε τον Χριςον ὁν Ȣκ ἠγειρε, και τα τȢτοις ὁμοια δηλȢντα ἑτερον εἰναι

τον

templi sermoni proprii corporis, & dicentis: *Destruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud.* Ab hoc enim templo, quod est corpus Christi, expellantur hæc oportet, quæ rationis capacia non sunt, & quæ mercaturam exercent, ut non in posterum sit domus mercaturam exercentium. Destrui etiam hoc templum ab his, qui insidiantur sermoni Dei necesse est, cumque dirutum fuerit, tertia, quam prædiximus, die excitari: quando etiam Discipuli ejus recordabuntur, quod dixerit filius Dei, antequam destrueretur templum, perfecta tunc cum cognitione, fide etiam ipsorum: & credent sermoni, quem dixerit Jesus. Quin unusquisque, qui erit hujusmodi (Jesu illum purificante) cum deposuerit, quæ aliena sunt a ratione ac vendentia, propter inhabitantis in se filii Dei zelum, destruetur, ut a Jesu erigatur: non tertia die, quod ad propositam lectionem attinet; nec enim scriptum est: *Destruite templum hoc, & tertia die illud erigam*; sed *in tribus diebus.* Erigitur enim templi erectio, postquam destructum fuerit, prima & secunda die; perficitur autem in totis tribus diebus. Quam ob rem & facta est resurrectio & erit resurrectio, siquidem *cum Christo consepulti sumus, & cum ipso consurreximus.* Et quoniam non satis est ad integram resurrectionem illud verbum, *consurreximus*, additur, *In Christo omnes vivificabuntur, unusquisque autem in suo ordine: primitiæ Christus, deinde qui sunt Christi, in adventu ejus: postremo finis.* Resurrectionis enim illud est, prima die in Paradiso esse Dei; resurrectionis item, quando apparens, inquit: *Ne me tangas, nondum enim ascendi ad Patrem:* at perfecta est resurrectio, cum vadit ad Patrem. Quoniam vero quidam confunduntur, cum venerint ad locum de Patre & Filio, adducentes illud: *Invenimur autem & falsi testes Dei, quod testati fuerimus adversus Deum, quod excitaverit Christum, quem non excitavit;* & his similia de-

clarantia

τον ἐγειραντα παρα τον ἐγηγερμενον, και το λυσατε τον ναον τετον, και ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερω αὐτον, οἰον το ἐκ τετων παριςαϑαι μη διαφερειν τῳ ἀριϑμῳ τον υἱον τε πατρος, ἀλλ' ἑν, ε μονον εσια, ἀλλα και ὑποκειμενῳ τυγχανοντας ἀμφοτερες, κατα τινας ἐπινοιας διαφορες, ε κατα ὑποςασιν λεγεσϑαι πατερα και υἱον· λεκτεον προς αὐτες πρωτον μεν τα προηγεμενως κατασκευαςικα ῥητα τε ἑτερον εἰναι τον υἱον παρα τον πατερα, και ὁτι ἀναγκη τον υἱον πατρος εἰναι υἱον, και τον πατερα υἱε πατερα. μετα δε τετο εκ ἀτοπον ἐςι τον ὁμολογεντα μηδεν δυνασϑαι ποιειν, ἐαν μη τι βλεπῃ τον πατερα ποιεντα, και λεγοντα ὁτι ὁ δ' ἀν ὁ πατηρ ποιει, ταυτα ὁμοιως και ὁ υἱος ποιει, τον νεκρον ὁπερ το σωμα ἠν ἐγηγερκεναι, τε πατρος αὐτῳ τετο χαριζομενε, ὀν προηγεμενως λεκτεον ἐγηγερκεναι τον Χριςον ἐκ νεκρων. ὁ μεντοιγε Ηρακλεων το, ἐν τρισι, φησιν ἀντι τε, ἐν τριτῃ, μη ἐρευνησας, καιτοιγε ἐπιςησας τῳ ἐν τρισι, πως ἐν τρισιν ἡ ἀναςασις ἐνεργειται ἡμεραις. ἐτι δε και την τριτην φησι την πνευματικην ἡμεραν, ἐν ᾑ οἰονται δηλεσϑαι την της ἐκκλησιας ἀναςασιν. τετων δε ἀκολεϑον ἐςι πρωτην λεγειν εἰναι την σχοϊκην ἡμεραν, και την δευτεραν την ψυχικην, ε γεγενημενης της ἀναςασεως της ἐκκλησιας εν αὐταις. ἐοικε μεν τοινυν τα ὑπο των ἐν τῳ κατα Ματϑαιον και Μαρκον ἀναγεγραμμενα ἐυαγγελιῳ ψευδομαρτυρων προς τῳ τελει τε ἐυαγγελιε κατηγορεντων τε κυριε ἡμων Ιησε Χριςε, την ἀναφοραν ἐχειν ἐπι το· λυσατε τον ναον τετον, κἀγω ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερω αὐτον· ὁ μεν γαρ ἐλεγε περι τε ναε τε σωματος αὐτε, οἱ δ' ὑπονοεντες περι τε ἐκ λιϑων οἰκοδομηϑεντος ναε λεγεσϑαι τα ἐνταυϑα εἰρημενα ἐφασκον κατηγορεντες· ετος ἐφη, δυναμαι καταλυσαι τον ναον τε Θεε, και δια τριων ἡμερων αὐτον οἰκοδομησαι. ἠ ὡς ὁ Μαρκος· ἡμεις ἠκεσαμεν αὐτε λεγοντος ὁτι, ἐγω καταλυσω τον ναον τετον τον χειροποιητον, και δια τριων ἡμερων ἀλλον ἀχειροποιητον ἀνοικοδομησω· ὁτε και ὁ ἀρχιερευς ἀναςας εἰπεν αὐτῳ·

εδεν

clarantia alium esse eum, qui excitaxit, ab eo, qui excitatus fuit; & illud: *Destruite templum hoc, & in tribus diebus erigam illud*; existimantes ex his ostendi numero non differre Filium a Patre, sed utrumque non solum substantia, sed etiam subjecto unum, secundum quasdam intelligentias, non secundum hypostasim diversos dici Patrem & Filium: illis respondere debemus, in primis quidem ea verba, quæ præcipue adstruant alium esse Filium a Patre, & quod necessario Filius sit Patris filius, & Pater Filii sit pater; tum vero non absurdum esse, eum, qui fateatur se nihil posse facere, nisi quod viderit Patrem facientem, quique dicat: *Quidquid autem Pater facit, similiter etiam Filius facit*, corpus, quod mortuum erat, excitasse, Patre hoc illi donante: qui Pater præcipue dicendus est Christum excitasse e mortuis. Sane Heracleon inquit, *In tribus*, pro eo, quod est, In tertia, non obscrutatus (quamvis notarit voculas, *in tribus*) quomodo in tribus diebus peragatur resurrectio. Adhuc autem & tertiam diem appellat spiritualem, in qua declarari putant Ecclesiæ resurrecttionem. His vero consequens est, ut prima dies terrestris, secunda animalis dicatur, non facta Ecclesiæ resurrectione in ipsis. Videntur equidem, quæ scripta sunt in Evangelio secundum Matthæum & Marcum de falsis testibus, in fine Evangelii accusantibus Dominum nostrum Jesum Christum, relationem habere ad illud: *Destruite templum hoc, & ego in tribus diebus erigam illud.* Ille enim de templo corporis sui dicebat, quæ illi suspicantes de eo templo dici, quod ex lapidibus ædificatum fuerat, quæ hic dicta sunt, dixerunt accusantes: *Hic dixit: Possum destruere templum Dei, & per tres dies illud ædificare*: vel ut Marcus: *Nos audivimus hunc dicentem: Ego diruam templum hoc manu factum, & per tres dies aliud non manu factum reædificabo*, quando & summus sacerdos surgens dixit illi: *Nihil respondes?*

ὐδεν ἀποκρινῃ; τι ὑτοι συ καταμαρτυρυσιν; ὁ δε Ιησυς ἐσιωπα· ἠ ὡς ὁ Λυκας Φησι· και ἀνασας ὁ ἀρχιερευς εἰς μεσον ἐπηρωτησε τον Ιησυν λεγων· ὐκ ἀποκρινῃ ὐδεν; τι ὑτοι συ καταμαρτυρυσιν; ὁ δε ἐσιωπα, και ὐκ ἀπεκρινατο ὐδεν. νομιζω δ' ἀναγκαιως και ταυτα παρατεθεισθαι την ἀναφοραν ἐχοντα ἐπι το ἐν χερσι ῥητον.

Εἰπαν ὐν οἱ Ιουδαιοι· τεσσαρακοντα και ἐξ ἐτεσιν ᾠκοδομηθη ὁ ναος ὑτος, και συ ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερεις αὐτον; Πως τεσσαρακοντα και ἐξ ἐτεσιν ᾠκοδουμησθαι φασι τον ναον οἱ Ιυδαιοι λεγειν ὐκ ἐχομεν, εἰ τῃ ἱσορια κατακολυθησαιμεν. γεγραπται γαρ ἐν τῃ τριτῃ των βασιλειων, ὡς ἡτοιμασαν τυς λιθυς, και τα ξυλα τρισιν ἐτεσιν· ἐν δε τῳ τεταρτῳ ἐτει, μηνι δευτερῳ, βασιλευοντος τυ βασιλεως Σολομωντος ἐπι Ισραηλ, ἐνετειλατο ὁ βασιλευς, και αἰρυσι λιθυς μεγαλυς τιμιυς εἰς το θεμελιον τυ οἰκυ, και λιθυς ἀπελεκητυς· και ἐπελεκησαν οἱ υἱοι Σολομωντος, και οἱ υἱοι Χειραμ· και ἐβαλον αὐτυς ἐν τῳ τεταρτῳ ἐτει, και ἐθεμελιωσαν τον οἰκον κυριυ ἐν μηνι Νεισαν, και τῳ δευτερῳ μηνι ἑνδεκατῳ ἐνιαυτῳ, μηνι Βααλ, ὁς ἠν μην ὀγδοος, συνετελεσθη ὁ οἰκος εἰς παντα λογον αὐτυ, και εἰς πασαν διαταξιν αὐτυ. ἱνα ὐν και την ἑτοιμασιαν αὐτυ συγκατατάξωμεν τῳ χρονῳ της οἰκοδομης ἑνδεκα ἐτη τα παντα ὐ συμπληρυται εἰς την οἰκοδομην τυ ναυ. πως ὐν οἱ Ιυδαιοι λεγυσι, τεσσαρακοντα και ἐξ ἐτεσιν ᾠκοδομηθη ὁ ναος ὑτος; εἰ μη ἀρα τις βιασαμενος φιλοτιμησηται παραςησαι των τεσσαρακοντα και ἐξ ἐτων πληρυμενον χρονον, ἀφ' ὑ ὁ Δαβιδ Φησι προς Ναθαν τον προφητην, βυλευσαμενος περι της οἰκοδομης τυ ναυ· ἰδυ ἐγω κατοικω ἐν οἰκῳ κεδρινῳ, και ἡ κιβωτος του Θευ καθηται ἐν μεσῳ της σκηνης· εἰ γαρ κεκωλυται, ὡς ἀνηρ αἱματων οἰκοδομησαι αὐτον, ἐοικε γε ἠσχολησθαι περι την συναγωγην της ὑλης τυ ναυ. φησι γυν ἐν τῃ πρωτῃ των Παραλειπομενων Δαβιδ ὁ βασιλευς, πασῃ τῃ ἐκκλησιᾳ· Σολομων ὁ υἱος μυ, εἰς ὁν ἡρετικεν αὐτον

κυριος,

cur isti adversum te testificantur: At Jesus tacebat: vel ut Lucas inquit: *Et surgens summus sacerdos in medium, interrogabat Jesum dicens: Non respondes quidquam? cur isti adversum te dicunt testimonia? At ille tacebat, neque quidqam respondebat.* Arbitror vero necessario etiam hæc citata fuisse relationem habentia ad eum textum, qui est præ manibus.

22. *Dixerunt ergo Judæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templum hoc, & tu in tribus diebus eriges illud?* Quomodo quadraginta & sex annis exstructum fuisse Judæi dicant templum hoc, si historiam sequamur, dicere non possumus. Nam in tertio Regum scriptum est, quod præparaverint *lapides & ligna tribus annis. In quarto autem anno, mense secundo, regnante rege Solomone super Israel, mandavit rex, & tollunt lapides grandes, lapides pretiosos pro fundamento domus, atque lapides impolitos: & sculpserunt eos filii Solomonis, & filii Chiram, jeceruntque eos pro fundatione in quarto anno, & fundaverunt domum Domini in mense Nisan (is est secundus mensis.) Undecimo autem anno, in mense Baal, qui est mensis octavus, perfecta est domus per omnes partes suas, & juxta cunctam dispositionem suam.* Ut ergo etiam præparationem ejus cum tempore structuræ annumeremus, undecim annorum numerus non completur ad structuram templi. Quam ob rem quomodo Judæi dicunt, quadraginta & sex annis ædificatum fuisse templum hoc? Nisi forte quis, qui urgeretur, contenderet ostendere tempus quadraginta & sex annorum compleri ab eo tempore, quo David inquit ad Nathan prophetam, consulens de ædificatione templi: *En ego habito in domo cedrina, & arca Dei manet in medio tentorii.* Nam etiam si prohibitus fuit, ceu vir sanguinum, ipsum ædificare, at saltem videtur se exercuisse circa colligendam materiam templi. Inquit ergo in primo Paralipomenon libro rex David cunctæ congregationi: *Solomon filius meus, in*

quem

κυριος, νεος και ἁπαλος, και το ἐργον μεγα, ὁτι ἐκ ἀνθρωπῳ οἰκοδομει, ἀλλα κυριῳ Θεῳ· κατα πασαν την δυναμιν ἡτοιμακα εἰς οἰκον Θεȣ μȣ χρυσιον, ἀργυριον, χαλκον, και σιδηρον, ξυλον, λιθȣς Σοομ, και πληρωσεως, και λιθȣς πολυτελεις, και ποικιλȣς, και παντα λιθον τιμιον, και παριον πολυ· ἐτι ἐν τῳ εὐδοκησαι με ἐν οἰκῳ Θεȣ μȣ, ἐςι μοι ὁ περιπεποιημαι χρυσιον, και ἀργυριον, και ἰδȣ δεδωκα εἰς οἰκον κυριȣ μȣ εἰς ὑψος, ἐκ τοσων ἡτοιμασα εἰς τον οἰκον των ἁγιων, τρισχιλια ταλαντα χρυσιȣ τȣ ἐκ Σȣφειρ, και ἑπτακιςχιλια ταλαντα ἀργυριȣ δοκιμȣ, ἐπαλειφηναι ἐν αὐτοις τȣς οἰκȣς τȣ Θεȣ, δια χειρος τεχνιτων. ἐβασιλευσε γαρ ὁ Δαβιδ ἑπτα ἐτη ἐν Χεβρων, και λγʹ ἐν Ιερȣσαλημ. ἐαν ȣ̓ν δυνηθῃ ἀποδειξαι την ἀρχην της περι τȣ ναȣ κατασκευης γεγονεναι συναγοντος αὐτȣ την ἐπιτηδειον ὑλην ἀπο τȣ εʹ χρονȣ της βασιλειας αὐτȣ, δυνησεται βιασαμενος περι των μςʹ ἐτων εἰπειν· ἀλλος δε τις ἐρει τον δεικνυμενον μη τον ὑπο Σολομωντος ᾠκοδομημενον εἰναι ἐκεινον γαρ κατεςραφθαι κατα τȣς της αἰχμαλωσιας χρονȣς, ἀλλα τον ἐπι Εσδρα οἰκοδομηθεντα, περι ȣ̓ ȣ̓κ ἐχομεν τρανως τον των τεσσαρακοντα και ἐξ ἐτων ἀποδειξαι ἀληθευομενον λογον· ἐοικε δε και κατα τα Μακκαβαϊκα πολλη τις ἀκαταςασια γεγονεναι περι τον λαον και τον ναον, και ȣ̓κ οἰδα εἰ ποτε ἀνῳκοδομηθη τοσȣτοις ἐτεσιν ὁ ναος. ὁ μεντοιγε Ηρακλεων μηδε ἐπιςησας τῃ ἱςοριᾳ φησι τον Σολομωντα τεσσαρακοντα και ἑξ ἐτεσι κατεσκευακεναι τον ναον, εἰκονα τυγχανοντα τȣ σωτηρος, και τον ςʹ ἀριθμον, εἰς την ὑλην, τȣτεςι το πλασμα ἀναφερει. τονδε των τεσσαρακοντα, ὁ τετρας ἐςι, φησιν, ἡ ἀπροσπλοκος, εἰς το ἐμφυσημα, και το ἐν τῳ ἐμφυσηματι σπερμα. ὁρα δε ει δυνατον τον μεν μʹ δια τα τεσσαρα τȣ κοσμȣ ςοιχεια ἐν τοις ἠγωνισμενοις εἰς τον ναον ἐγκατασσομενα λαμβανειν· τον δε ςʹ. δια το τῃ ἑκτῃ ἡμερᾳ γεγονεναι τον ἀνθρωπον.

quem complacuit sibi Dominus, juvenis est, & delicatus: opusque magnum est, quoniam non homini, sed Domino Deo ædificat. Præparavi illi pro viribus meis ad domum Dei mei construendam, aurum, argentum, æs, & ferrum, lignum, lapides Soem, & plenitudinis lapidesque sumtuosos & varios, & omnem lapidem pretiosum & Parium multum. Adhuc etiam, ut complacerem in domo Dei mei, est mihi, quod acquisivi, aurum & argentum: & ecce dedi in domum Dei mei in altitudinem: ex tot præparavi in domum sanctorum tria millia talentorum auri ex Suphir; & septem millia talentorum argenti probati, ut incrustetur ex ipsis domus Dei per manus artificum. Regnavit enim David annis septem in Hebron, & tria supra triginta in Jerusalem. Quare si poterit quis ostendere principium præparationis templi fuisse, colligente eo materiam convenientem a tempore quinti anni regni sui, poterit, si urgeatur, dicere de quadraginta sex annis. Alius vero quispiam dicet templum, quod ostenditur, non esse illud a Solomone exstructum, nam eversum fuit captivitatis temporibus; sed quod Esdra ædificaverit: de quo non possumus aperte ostendere orationem vera narrantem de quadraginta & sex annis. Apparet etiam apud Maccabaica multam inconstantiam, & confusionem fuisse circa templum & circa populum; & haud scio, an tunc reædificatum fuerit tot annis. Sane Heracleon, ne inspecta quidem historia, Solomonem inquit quadraginta & sex annis ædificasse templum, quod erat imago Servatoris: ac sex numerum ad materiam, id est ad effectionem refert; quadraginta autem numerum, qui est, inquit, quaternio copulari nescius, ad insufflationem semenque insufflationis. Tu vero vide, num possis accipere per quadragenarium numerum quatuor elementa mundi, quæ ponuntur in angulis templi: per senarium vero, hominem sexta die factum.

Εκεινος δε ἐλεγε περι τȣ ναȣ τȣ σωματος αὐτȣ. ὁτι ἐν ἠγερθη ἐκ νεκρων, ἐμνησθησαν οἱ μαθηται αὐτȣ ὁτι τȣτον ἐλεγε, και ἐπιςευσαν τῃ γραφῃ, και τῳ λογῳ ὀν εἰπεν ὁ Ιησȣς εἰς το ὁτι το σωμα τȣ υἱȣ ναος αὐτȣ εἰρηται. ζητησαι δε ἀξιον ποτερον ἀπλȣςερον τȣτο ἐκληπτεον, ἡ ἑκαςον των ἀναγεγραμμενων περι τȣ ναȣ φιλοτιμητεον ἀναγειν εἰς τον περι τȣ σωματος Ιησȣ, λογον, ἡτοι ȣ̓ εἰληφεν ἐκ της παρθενȣ, ἡ της ἐκκλησιας σωματος αὐτȣ λεγομενης εἰναι, ὡς και ἡμας μελη τȣ σωματος αὐτȣ παρα τῳ ἀποςολῳ ὀνομαζεσθαι. ὁ μεν ἐν τις πραγματων αὐτον ἀπαλλαττων τῳ ἀπογυμνωσει ἑκαςον δυνασθαι των κατα τον ναον ἀναφερειν ἐπι τι σωμα, ὁποτερως ἀν ἐχῃ, ἐπι το ἀπλȣςερον καταφευξεται, λεγων δια τȣτο σωμα ἑκαςερως νοȣμενον τον ναον ὠνομασθαι, ἐπει ὡσπερ ὁ ναος δοξαν εἰχε Θεȣ κατασκηνȣσαν ἐν αὐτῳ, ȣ̓τως εἰκονα και δοξαν Θεȣ ὑπαρχοντα τον πρωτοτοκον πασης κτισεως, το σωμα, ἡ την ἐκκλησιαν ἀγαλματοφορȣντα ναον ἐυλογως εἰρησθαι Θεȣ' ἡμεις δε το μεν περι ἑκαςȣ των ἐν τῃ τριτῃ των βασιλειων περι τȣ ναȣ εἰπειν δυσδιηγητον ὁρωντες, και πολλῳ της λεξεως ἡμων μειζον, ἀλλως τε και ȣ̓ κατα την παρȣσαν γραφην, ὑπερτιθεμεθα. πλην ἐν τοις τοιȣτοις, μαλιςα δια το ὑπερ την ἀνθρωπινην εἰναι φυσιν, και κατα την τȣ Θεȣ σοφιαν, το ἰδιον της θεοπνευςȣ γραφης ἐμφαινεσθαι πειθομενοι, σοφιαν ἐν μυςηριῳ, την ἀποκεκρυμμενην, ἡν ȣ̓δεις των ἀρχοντων τȣ αἰωνος τȣτȣ ἐγνωκε παριςασης, και καταλαμβανοντες ἐξαιρετȣ πνευματος σοφιας ἑαυτȣς δεομενȣς, προς το τα τηλικαυτα ἱεροπρεπως νοησαι, ὡς ἐνι μαλιςα δἰ ὀλιγων την περινοιαν των κατα τον τοπον διαγραψαι πειρασομεθα, σωμα την ἐκκλησιαν, και οἰκον Θεȣ ἐκ λιθων ζωντων οἰκοδομȣμενον, οἰκον πνευματικον εἰς ἱερατευμα ἁγιον μανθανοντες ἀπο τȣ Πετρȣ τυγχανον, ὡς τον οἰκοδομȣντα

23. *At ille dicebat de templo corporis sui. Cum ergo surrexit e mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quod hoc dixisset, & crediderunt Scripturæ & sermoni, quem dixerat Jesus*, nempe corpus Filii vocari templum ejus. Quæsitu autem dignum est, simpliciterne hoc accipiendum sit, an contendendum sit singula, quæ de templo scribuntur, referre ad sermonem de corpore Jesu, videlicet quod ipse ex Virgine sumsit, vel ad Ecclesiam, quæ ipsa etiam corpus Christi dicitur, & ob quam nos etiam membra ipsius Christi apud Apostolum nominamur. Atque molestiis quidem seipsum liberans aliquis, & desperando singula referre se posse, quæ de templo dicuntur, ad corpus, utrolibet modo se habeat, ad intelligentiam simpliciorem confugiet, dicens idcirco corpus utroque modo intellectum, templum nuncupatum fuisse, quod quemadmodum templum illud gloriam Dei habebat in seipso habitantem, ita imago, & gloria Dei existens primogenitus omnis creaturæ repræsentans corpus suum, vel Ecclesiam, templum Dei rationabiliter fuerit dictum. Nos vero videntes quidem difficile esse de singulis rebus templi disserere, quæ in Regum tertio dicuntur, longeque majus oratione nostra, alioqui etiam ad præsentem scriptionem non pertinens, differimus. Cæterum in hujusmodi rebus persuasum habentes ad Dei sapientiam pertinere proprietates explicare divinitus inspiratæ Scripturæ, quæ sapientiam docet in mysterio reconditam, quam nullus principum sæculi hujus cognovit; cum id præsertim naturæ humanæ captum superet, deprehendentes insuper nos ipsos eximii spiritus sapientia egere, ad intelligendum talia, ut Sacerdotem decet; quam paucissimis poterimus, describere hujus loci intelligentiam tentabimus, edocti a Petro Ecclesiam corpus esse, & domum Dei ex lapidibus viventibus ædificatam, domum spiritualem in sacerdotium sanctum, ita ut Davidis filius sit hanc ob

μεντα τον ναον υἱον Δαβιδ κατα τουτο Χριςου εἶναι τυπον, μετα τους πολεμους εἰρηνης βαθυτατης γεγενημενης οἰκοδομουντα εἰς δοξαν του Θεου τον ναον ἐν τῃ ἐπιγειῳ Ιερουσαλημ, ἱνα μηκετι παρα μετακινητῳ πραγματι τῃ σκηνῃ λατρεια ἐπιτεληται, ἑκαςον των κατα τον ναον εἰς την ἐκκλησιαν ἀναγειν πειρασομεθα. ταχα γαρ ἑως παντες οἱ ἐχθροι ὑποποδιον γενωνται των Χριςου ποδων, και ὁ ἐσχατος ἐχθρος θανατος καταργηθῃ, ἡ τελειοτατη εἰρηνη ἐςαι, ὁτε Χριςος ἐςαι Σολομων, ὁπερ ἑρμηνευεται, εἰρηνικος, πληρουμενης της προφητειας εἰς αὐτον λεγουσης· μετα των μισουντων την εἰρηνην ἠμην εἰρηνικος. και τοτε ἑκαςος των ζωντων λιθων, κατα την ἀξιαν του ἐνταυθα βιου, ἐςαι του ναου λιθος· ὁ μεν τις ἐν τῳ θεμελιῳ ἀποςολος, ἡ προφητης βαςαζων τους ἐπικειμενους· ὁ δε τις μετα τους ἐν τῳ θεμελιῳ ὑπο μεν των ἀποςολων βαςαζομενος, και αὐτος συν τοις ἀποςολοις συμβαςαζων τους ὑποδεεςερους· και ὁ μεν τις ἐςαι λιθος των ἐνδοτατων, ἐνθα ἡ κιβωτος, και τα χερουβιμ, και το ἱλαςηριον· ἑτερος δε του περιβολου, και ἀλλος ἐτι ἐξω του περιβολου των λευιτων και ἱερεων, λιθος του θυσιαςηριου των ὁλοκαρπωματων. την δε περι τουτων οἰκονομιαν, και λειτουργιαν ἐγχεισθησονται ἁγιαι δυναμεις, ἀγγελοι Θεου, ἁι μεν τινες ουσαι κυριοτητες, ἡ θρονοι, ἡ ἀρχαι, ἡ ἐξουσιαι· ἁι δε τουτοις ὑποτεταγμεναι, ὡν τυποι οἱ τρισχιλιοι και ἑξακοσιοι ἀρχοντες ἐπιςαται, ἀρχοντες καθεςαμενοι ἐπι των ἐργων των Σολομων, και ἑβδομηκοντα χιλιαδες των αἰροντων ἀρσιν, και ἁι των λατομων ὀγδοηκοντα χιλιαδες ἐν τῳ ὀρει, οἱ ποιουντες τα ἐργα, και ἑτοιμαζοντες τους λιθους και τα ξυλα. παρατηρητεον δε ὁτι οἱ μεν ἀναγεγραμμενοι αἰρειν ἀρσιν, ἑβδομαδος εἰσι συγγενεις. οἱ δε λατομοι, και ἐκτυπουντες τους λιθους, προς το ἁρμονιους αὐτους γενεσθαι τῳ ναῳ ὀγδοαδι προσῳκειωνται· οἱ δε ἐπιςαται ἑξακοσιοι τυγχανοντες, τῳ του ἑξ τελειῳ ἀριθμῳ οἱονει ἐφ' ἑαυτον πολυπλασιαζομενῳ συναπτονται· τα μεντοιγε της ἑτοιμα-

σιας

ıſam Chriſti figura, ædificans templum: qui poſt ıla, pace altiſſima facta, ædificat ad gloriam Dei nplum in terreſtri Jeruſalem, ne in poſterum cul- Dei perficiatur in tentorio ſubinde mutabili, ſin- as res templi ad Eccleſiam referre tentabimus: rtaſſis enim ſi inimici omnes ſubſellium fiant pedum riſti, & ultimus inimicus, nempe mors, abolea- , perfectiſſima pax erit, quando Chriſtus erit So- non, quem ſi interpreteris, eſt Pacificus: impleta ipſum prophetia, quæ dicit: *Cum his, qui oderunt ha- ınt pacem, eram pacificus.* Ac tunc unusquisque vi- ns lapis pro dignitate præſentis vitæ erit templi la- : alter quidem in fundamento Apoſtolus, vel Pro- eta portans ſuperimpoſitos: alter vero poſt eos, i ſunt in fundamento, portatus quidem & ipſe ab oſtolis, alios ſed ipſe etiam portans infirmiores m Apoſtolis: atque etiam alter quidem lapis erit ıltiſſimus, ubi arca, & Cherubim eſt & propitia- 'ium: alter vero lapis veſtibuli, & alius adhuc ex- veſtibulum Levitarum & Sacerdotum, lapis alta- , in quo offeruntur fructuum oblationes. Porro rum rerum œconomia & miniſterium concredetur ıctis Virtutibus, nempe Angelis Dei, quarum ali- æ quidem ſunt Dominationes, vel Throni, vel ncipatus, vel Poteſtates; aliquæ vero his ſubjectæ: arum figuram gerunt ſexcenti illi ſupra tria millia æfecti, præfecti principes conſtituti ſuper opera lomonis: & ſeptuaginta chiliades geſtantium onera: octoginta chiliades lapicidarum in monte facientes eras: & præparantes lapides & ligna. Et obſer- ndum, quod qui ſcribuntur geſtare onera numeri tenarii ſint cognati. Rurſum lapicidæ & ſcalpen- lapides, ut convenienter ſint in templo, octona- numero ſunt ſimiles. At præfecti illi ſexcenti exi- ntes, numeri ſenarii perfectioni, ut qui in ſeipſum ıltiplicetur, conjunguntur. Jam vero præparationes

 lapidum,

σιας των λιθων αἰρομενων, και ἐυτρεπιζομενων εἰς την οἰκοδομην τρισιν ἐτεσιν ἐπιτελεμενα ἐμφαινεσθαι μοι δοκ του ἐν αἰωνιῳ τῃ τριαδι συγγενους διαςηματος τον αἰω χρονον. ταυτα δε ἐςαι, ὁταν εἰρηνη τελειωθῃ μετα ἐπι της οἰκονομιας των κατα την ἀπ' Αἰγυπτου ἐξοδον πραγματων τετρακοσια και τριακοντα, και των κατα την Αἰγυπτον οἰκονομηθεντων μετα Ιωσου, και λ' ἐτη της προς τον Αβρααμ ἀπο Θεου διαθηκης, ὡς εἰναι ἀπο του Αβρααμ ἐπι την ἀρχην της οἰκοδομης του ναου σαββατικους ἀριθμους δυο, τον ἑπτακοσια και ἑβδομηκοντα, ἐπι και ἐντελειται ὁ βασιλευς ἡμων ὁ Χριςος ταις των νωτοφορων ὁ. χιλιασιν μη τους τυχοντας παραλαμβανειν λιθους εἰς τον θεμελιον του οἰκου, ἀλλα λιθους μεγαλους, τιμιους, ἀπελεκητους, ἱνα πελεκηθωσιν, οὐχ ὑπο των τυχοντων ἐργατων, ἀλλ' ὑπο των Σολομωντος υἱων· τουτο γαρ ἐν τῃ τριτῃ των βασιλειων γεγραμμενον ἐυρομεν. τοτε δε δια την πολλην εἰρηνην και ὁ της Τυρου βασιλευς Χειραμ συνεργει τῃ οἰκοδομῃ του ναου, διδους ἑαυτου τους υἱους τοις υἱοις του Σολομωντος, συμπελεκαν τους μεγαλους, και τιμιους λιθους τῳ ἁγιῳ και ἐν τῳ τεταρτῳ ἐτει ἱδρυμενους εἰς την θεμελιωσιν του οἰκου του κυριου. ὀγδοαδι μεντοιγε ἐτων συντελειται ὁ οἰκος τῳ ὀγδοῳ μηνι του ὀγδοου ἐτους ἀπο της θεμελιωσεως.

Οὐδεν δε ἀτοπον ἐςαι δια μεσου τοις μηδεν περα της ἱςοριας οἰομενοις δια τουτων δηλουσθαι δυσωπητικους λογους προσαγαγειν προς το ὡς πνευματος γραμματων ζητησαι του πνευματος νυν ἐν τουτοις ἀξιον. ἀρα γαρ οἱ των βασιλεων υἱοι ἐσχολαζον τῃ πελεκησει των μεγαλων και τιμιων λιθων, ἀναλαμβανοντες τεχνην βασιλικης ἐυγενειας ἀλλοτριαν; και ὁ ἀριθμος των νωτοφορων, και λατομων και ἐπιςατων, του γε χρονου της ἑτοιμασιας των λιθων, και της ἐπισημειωσεως των ὁμοιων ὡς ἐτυχεν ἀναγεγραπται; ἐχρην δε τον ἁγιον ἐν εἰρηνῃ κατασκευαζομενον οἰκον τῳ Θεῳ ᾠκοδομησθαι χωρις σφυρας,

και

lapidum, qui tolluntur & aptantur ad structuram, tribus annis perfectæ, ostendere mihi videntur solum tempus intervalli cognati triadi, quæ sempiterna est. Quæ omnia quidem erunt, cum pax perfecta fuerit post annos trecentos & quadraginta œconomiæ rerum factarum, dum egrederentur ex Ægypto, atque earum, quæ in Ægypto gestæ sunt post annos quadringentos & triginta testamenti ad Abraham; ut sint ad Abraham usque ad principium ædificationis templi, sabbatici, hoc est septenarii numeri duo: nempe septingentesimus & septuagesimus: quando etiam mandabit rex noster Christus septuaginta chiliadibus onera humeris gestantium, ne obvios & vulgares tollant lapides, ad domus fundamentum: sed lapides grandes, pretiosos, non scalptos: qui non a quibusvis artificibus scalpantur, sed a Solomonis filiis: nam hoc in Regum tertio scriptum invenimus. Tunc etiam propter multam pacem, Tyri rex Chiram coadjuvat ædificationem templi, datis suis ipsius filiis Solomonis filiis, ut scalpant grandes, & pretiosos lapides sanctæ domus, etiam in quarto anno, sedentes ad fundationem domus Dei. Cæterum octonario numero annorum completur domus, octavo mense octavi anni a fundatione.

24. Nihil autem absurdi erit, existimantibus præter historiam declarari per hæc aliud nihil, in medio sermone verba adhibere, quibus pudore perfundantur & flectantur ad quærendum in his, ceu literis Spiritus, sensum Spiritu dignum. An regum filii vacabant scalptioni grandium & pretiosorum lapidum, sumta arte a regia generositate & nobilitate aliena? An etiam numerus humeris onera gestantium & lapicidarum & præfectorum, ac postremo temporis præparationis lapidum rerumque similium vulgariter inscriptus est? Scilicet Deo ædificari necesse erat domum sanctam, quæ in pace construebatur, sine mal-

και πελεκεας, και παντες σιδηρου σκευους, ἵνα μηδεν ἀκολουθῃ θορυβωδες ἐν τῳ ναῳ του Θεου. παλιν δε ἀπορω προς τους τῃ λεξει δουλευοντας, πως δυνατον ὀγδοηκοντα χιλιαδων λατομων τυγχανουσων λιθοις ἀκροτομοις ἀργοις ᾠκοδομησθαι τον οἰκον του Θεου, σφυρας και πελεκεως, και παντος σκευους σιδηρου ὐκ ἀκουσθεντος ἐν τῳ οἰκῳ αὐτου, ἐν τῳ οἰκοδομεισθαι αὐτον; ἀλλα μηποτε οἱ λατομουμενοι λιθοι ζωντες ἀψοφητι, και ἀταραχως λατομουνται ἐξω του κατα τον ναον, ἵνα ἑτοιμοι ἐλθωσιν ἐπι το ἁρμοζον αὐτοις της οἰκοδομης χωριον. και ἀναβασις δε τις περι τον οἰκον του Θεου μη γεγωνιωμενη, ἀνακλασεις ἐυθειων ἐχουσα. γεγραπται γαρ· και ἑλικτη ἀναβασις εἰς τα μεσον, και ἐκ της μεσης ἐπι τα τριωροφα· ἑλικοειδη γαρ ἐχρην εἰναι την ἐν τῳ ναῳ του Θεου ἀνοδον της ἑλικος ἀναβασει τον ἰσαιτατον κυκλον μιμουμενης. ἵνα δε ὐτος ὁ οἰκος βεβαιος ᾖ, ὡς ἐνι καλλιςα, οἰκοδομουνται δεσμοι αὐτῳ δι' ὁλου οἰκου πεντε ἐν πηχει το ὑψος, ἵνα ἡ ἀπο των αἰσθητων ἐπι τας καλουμενας θειας αἰσθησεις ἀνοδος δηλωθῃ ἐν ὑψει τυγχανουσα, προς κατανοησιν των νοητων. μακαριωτερων δε λιθων χωριον ἐοικεν εἰναι το καλουμενον Δαβειρ, ἐνθα ἡ κιβωτος της διαθηκης του κυριου ἠν, ἰν' ὐτως εἰπω, το χειρογραφον ἐτυγχανε του Θεου, αἱ πλακες γεγραμμεναι τῳ δακτυλῳ αὐτου. ὁ δε οἰκος ὁλος χρυσουται, ὁλον γαρ, φησι, τον οἰκον περιεχρισε χρυσιῳ, ἑως συντελειας παντος του οἰκου. τα μεντοι δυο Χερουβειμ ἐν τῳ Δαβειρ ἠν, ὁπερ ὐ δεδυνηνται ἑρμηνευσαι κυριως οἱ μεταλαμβανοντες εἰς Ἑλληνισμον τα Ἑβραιων. καταχρηςικωτερον δε τινες ναον αὐτον εἰρηκασι του ναου τιμιωτερον τυγχανοντα. παντα μεντοιγε χρυσος τα κατα τον οἰκον γεγενηται, εἰς συμβολον του τελειουμενου παντως νου προς την των νοητων ἀκριβη ἀποταξιν· ἐπει δε πανταπασιν ὐκ ἐςι βατα

και

leo & securi & quovis ferri instrumento, ut turbulentum nihil sequeretur in templo Dei. Proinde rursus contra hos, qui literæ serviunt, quæstionem moveo: Qui fieri poterat, ut chiliades octoginta lapicidarum cum essent, ædificaretur domus Dei lapidibus duris, candidis, neque malleo, neque securi, seu aliquo ferri instrumento audito in domo ipsius, dum ipsa ædificaretur? Vide vero, ne forte viventes lapicidis lapides, sine strepitu secti & tumultu, exscindantur alicubi extra templum, ut parati veniant ad structuræ locum convenientem. Quin ascensus quidam est circa domum Dei non habens angulos, sed flexiones rectarum linearum. Scriptum est enim: *Et ascensus flexuosus erat ad medium thalamum; & a medio usque ad tertium laqueare.* Flexuosum enim esse necesse erat in Dei templo ascensum ipsum: linea obliqua ascensu ipso imitante circulum æquissimum. Jam vero ut domus hæc sit firma, ædificantur illi quam pulcherrime vincula quinque per totam domum unius cubiti altitudine: ut innuatur debere nos ascendere in sublime a rebus sensibilibus ad eos sensus, quos divinos vocant: contuendi ac contemplandi causa res eas, quæ animo cernuntur. Porro beatiorum lapidum locus ille esse videtur, qui vocatur Dabir; ubi arca testamenti Domini erat, & chirographum (ut ita dicam) Dei, nempe tabulæ scriptæ digito ipsius. At tota domus inauratur: *Totam* enim, inquit, *domum aura circumquaque auravit usque ad perfectionem universæ domus.* Præterea duo Cherubim in Dabir erant, quod proprie interpretari non potuerunt, qui res Ebraicas in Græcum transtulerunt. Abusive autem quidam hunc locum dixerunt templum, quod honorabilius templo existeret. Cæterum quæ in domo sunt, fiunt tota aurea, in signum, quod mens omnino perfecta accuratam discretionem habeat rerum, quæ mente percipiuntur; quæ quoniam

και γνωςα, οἰκοδομειται καταπετασμα της αὐλης, τοις πολλοις των ἱερεων, και λευιτων ὑκ ἀποκαλυπτομενον των ἐνδοτατω.

Αξιον δε ζητησαι πως ὡς μεν βασιλευς Σολομων και οἰκοδομειν τον ναον λεγεται, ὡς δ' ἀρχιτεκτων ὁν ἐλαβεν ἀποςειλας ὁ Σολομων Χειραμ ἐκ Τυρυ, υἱον γυναικος χηρας. και ὑτος ἀπο της φυλης Νεφθαλειμ, και ὁ πατηρ αὐτυ Τυριος, τεκτων χαλκυ, και πεπληρωμενος της συνεσεως, και ἐπιγνωσεως, τυ ποιειν παν ἐργον ἐν χαλκῳ, ὁς εἰσηχθη προς τον βασιλεα Σολομων, και ἐποιησε παντα τα ἐργα. ἐφιςημι δε μηποτε ὁ μεν Σολομων εἰς τον πρωτοτοκον πασης κτισεως λαμβανεσθαι δυναται, ὁ δε Χειραμ εἰς ὁν ἀνειληφεν ὑτος ἀνθρωπον ἀπο της των ἀνθρωπων συνοχης (Τυριοι γαρ ἑρμηνευονται συνεχοντες) τῃ φυσει το γενος ἐχοντα, ὁςις πεπληρωμενος πασης τεχνης, και συνεσεως και ἐπιγνωσεως, εἰσηχθη, συνεργων τῳ πρωτοτοκῳ πασης κτισεως, ἱνα οἰκοδομηση τον ναον, ἐν ᾧ και θυριδες παρακυπτομεναι κρυπται κατασκευαζονται, προς τας ἐλλαμψεις τυ φωτος τυ Θευ σωτηριως δυνηθηναι χωρησαι, και τι με δει λεγειν καθεκαςον, ἱνα ἑυρεθῃ το σωμα Χριςυ ἡ ἐκκλησια τον λογον ἐχυσα τυ πνευματικυ οἰκυ, και ναυ τυ Θευ; ὡς γαρ προειπον της ἐν μυςηριῳ αποκεκρυμμενης δεομεθα σοφιας χωρητης τυγχανυσης μονῳ τῳ δυναμενῳ εἰπειν· ἡμεις δε νυν Χριςυ ἐχομεν, ἱνα κατα το βυλημα τυ οἰκονομησαντος ταυτα γραφηναι πνευματικος ἐκλαβωμεν ἑκαςον των εἰρημενων. ἀλλως δε και ὑ κατα το παρον ἐςιν ἀναγνωσμα ἑκαςον τυτων ἀναπλωσαι. και ταυτα ὑν αὐταρκη προς το ἰδειν πως ἐκεινος δε ἐλεγεν περι τυ ναυ τυ σωματος αὐτυ.

Αξιον δε μετα ταυτα ἰδειν εἰ δυνατον τα ἱςορυμενα γεγονεναι κατα τον ναον συμβεβηκεναι ποτε, ἡ συμβησεσθαι περι τον πνευματικον οἰκον. δοξει δε ὁ λογος θλιβειν ἑκατερωθεν· εἰ τε γαρ ἐρυμεν οἱον τε γενεσθαι, ἡ

γεγονεναι

omnino pervia & cognoſcibilia non ſunt, fabricatur velamen aulæ, penitiſſimis non retectis Levitarum & Sacerdotum compluribus.

25. Quæſitu autem dignum eſt, quomodo tanquam rex dicatur Solomon ædificare templum, & Chiram tanquam architectus: quem accitum recepit Solomon filium conjugis viduæ ex Tyro, & patre Tyrio, & e tribu Nephtalim: faber ærarius, & plenus ſapientia, & agnitione ad faciendum omne opus ex ære: qui cum adductus fuiſſet ad regem Solomonem, fecit omnia opera. Proinde inſpicito, an forte Solomon accipi poſſit in primogenitum omnis creaturæ; Chiram vero in hominem, quem hic primogenitus aſſumſit ab hominum congregatione (ſonat enim Tyrii, ſi eos interpretemur, Continentes) hominem natura genus continentem, qui impletus omni arte & ſcientia & agnitione, adductus eſt, cooperans primogenito omnis creaturæ, ut ædificet templum, in quo ſtruuntur etiam feneſtræ occultæ oblique ex alto introſpicientes, ut ſplendores lucis Dei capi poſſint, & ut Eccleſia (quid enim oportet me ſingula recenſere?) rationem habens ſpiritualis domus, & templi Dei, inveniatur corpus Chriſti. Ut enim prædixi, ſapientia egemus ea, quæ in myſterio eſt recondita, & quæ ſoli illi eſt perceptibilis, qui dicere poteſt: *Nos autem mentem Chriſti habemus*, ut ſingula, quæ dicta ſunt, ſpiritualiter interpretemur juxta illius voluntatem, qui diſpoſuit ut hæc ſcriberentur. Alioqui etiam ſingula hæc exponere non eſt præſentis lectionis. Quam ob rem ſufficiant hæc ad videndum, quomodo *ille dicebat de templo corporis ſui.*

26. Cæterum dignum eſt, ut poſt hæc inſpiciamus, an facile factu ſit, ut hæc, quæ hiſtoria refert facta fuiſſe in templo, evenerint aliquando, ſeu eventura ſint circa domum ſpiritualem. Videtur vero nos utrinque urgere ratio: nam ſive dicamus fieri poſſe, ut

γεγονεναι τινα λογον τοις κατα την ἱςοριαν περι τον ναον, * δυσοκνως μεταπτωσιν των τηλικυτων ἀγαθων παραδεξονται οἱ ἀκυοντες, πρωτον μεν δια το μη βυλεσθαι, δευτερον δε δια το ἀπεμφαινειν τροπην των ἀγαθων ἐσεσθαι. εἰ δε βυλομενοι ἀτρεπτα τηρειν τα ἁπαξ δοθεντα τοις ἁγιοις ἀγαθα, ἐκ ἐφαρμοσομεν τα της ἱςοριας, δοξομεν ὁμοιον τι τοις ἀπο των αἱρεσεων ἐν τυτῳ ποιειν, την συμφωνιαν της διηγησεως των γραφων ἀρχηθεν μεχρι τελυς μη φυλαττοντες. εἰ μεντοιγε μη μελλομεν γραωδως και Ιυδαϊκως τας παρα τοις προφηταις, μαλιςα δε τῳ Ησαϊα ἀναγεγραμμενας ἐπαγγελιας νοειν, ὡς ἐσομενας περι την ἐπι γης Ιερυσαλημ, ἀναγκη ἐπι εἰ μετα την αἰχμαλωσιαν και την καταςροφην τυ ναυ λεγεται τινα ἐνδοξα συμβεβησθαι εἰς οἰκοδομην τυ ναυ, και την ἀποκαταςασιν τυ λαυ ἀπο της αἰχμαλωσιας, λεγειν ἡμας γεγονεναι τον ναον, και ἠχμαλωτευσθαι τον λαον, ἐπανελευσεσθαι δε ἐπι την Ιυδαιαν, και την Ιερυσαλημ, και οἰκοδομηθησεσθαι τοις ἐντιμοις λιθοις την Ιερυσαλημ. ἐκ οἰδα δε εἰ μακραις χρονων περιοδοις ἀνακυκλυμεναις τα παραπλησια παλιν δυνατον γενεσθαι, ὡς ἐπι το χειρον. ἐχει δε τα των ἐπαγγελιων ἐν τῳ Ησαϊᾳ ἑτως· ἰδυ ἐγω ἑτοιμαζω σοι ἀνθρακα τον λιθον συ, και τα θεμελια συ σαπφειρον, και θησω τας ἐπαλξεις συ ἰασπιν, και τας πυλας συ λιθυς κρυςαλλυ, και τον περιβολον συ λιθυς ἐκλεκτυς, και παντας τυς υἱυς συ διδακτυς Θευ, και ἐν πολλη εἰρηνη τα τεκνα συ, και ἐν δικαιοσυνη οἰκοδομηθηση. και μετ᾽ ὀλιγα προς την αὐτην Ιερυσαλημ· και ἡ δοξα τυ Λιβανυ προς σε ἡξει ἐν κυπαρισσῳ, και πευκη, και κεδρῳ ἁμα δοξασυσι τον τοπον αγιον μυ. και πορευσονται προς σε δεδοικοτες υἱοι ταπεινωσαντων, και παροξυναντων σε· και κληθηση πολις κυριυ Σιων ἁγιυ Ισραηλ, δια το γεγενησθαι σε ἐγκαταλελειμμενην, και μεμισημενην, και ἐκ ἠν ὁ βοηθων. και θησω σε ἀγαλλιαμα αἰωνιον, εὐφροσυνην γενεων γενεαις, και θηλασεις γαλα ἐθνων, και πλυτον βασιλεων φαγεσαι, και γνωση ὁτι ἐγω κυριος ὁ

σωζων

ut hæc fiant, vel quadam ratione facta fuisse in domo spirituali, gravate admittent, qui audiunt, talium bonorum transmutationem: primum quidem, quia illis sic non lubeat, deinde quod dissentaneum sit bonorum transmutationem futuram esse. Sin vero volentes immutabilia servare, quæ semel sanctis data fuerunt bona, non accommodabimus, quæ historia narrat; quiddam Hæreticis simile videbimur hac in re facere, enarrationis Scripturarum consonantiam non servantibus a principio usque ad finem. Nisi aniliter tamen atque Judæorum more, promissiones eas, quæ apud Prophetas, & præsertim Esaiam scriptæ sunt, tanquam eventuras terrenæ Jerusalem, intellecturi sumus, [si post captivitatem, eversionemque templi nonnulla præclara evenisse ad templi ædificationem, populique statum & constitutionem a captivitate dicantur, dicere] nos fuisse templum necesse est, & captivitatum fuisse populum, sed rediturum ad Judæam & Jerusalem, atque lapidibus pretiosis Jerusalem ipsam ædificandam. Haud scio autem, an temporum periodis longis revolutis similia fieri possint, veluti in pejus. Habent autem promissiones apud Esaiam hunc in modum: *En ego præparo tibi carbunculum lapidem tuum, & fundamenta tua sapphirum: & ponam propugnacula tua jaspin, & portas tuas lapides crystalli, & loricam murorum tuorum lapides electos, & omnes filios tuos a Deo doctos, & in pace multa filii tui, & in justitia ædificaberis.* Et paulo post ad ipsam Jerusalem: *Et gloria Libani ad te veniet in cyparisso, & pino, & cedro una cum glorificantibus locum sanctum meum Et ibunt ad te timentes filii eorum, qui te humiliaverunt & irritaverunt te: & vocaberis civitas Domini Sion sancti Israelis, pro eo quod fueris derelicta, & odio habita, nec esset, qui tibi opem ferret. Et ponam te exsultationem sempiternam, jocunditatem generationem generationibus: & suges lac gentium, & regum divitias comedes, & cognosces*

σωσων σε, και ἐξαιρουμενος σε Θεος Ισραηλ. και ἀντι χαλκου, οἰσω σοι χρυσιον, ἀντι δε σιδηρου, οἰσω σοι ἀργυριον· ἀντι δε ξυλων, οἰσω σοι χαλκον, ἀντι δε λιθων, σιδηρον· και δωσω τους ἀρχοντας σου ἐν εἰρηνη, και τους ἐπισκοπους σου ἐν δικαιοσυνη· και ουκ ἀκουσθησεται ἐτι ἀδικια ἐν τῃ γῃ σου, ουδε συντριμμα και ταλαιπωρια ἐν τοις ὁριοις σου, ἀλλα κληθησεται σωτεριον τα τειχη σου. και ἁι πυλαι σου γλυμμα· και ουκ ἐςαι σοι ἐτι ὁ ἡλιος εἰς φως ἡμερας, ουδε ἀνατολη σεληνης Φωτιει σοι την νυκτα· ἀλλ' ἐςαι σοι Χριςος φως αἰωνιον, και ὁ Θεος δοξα σοι· ου γαρ δυσεται σοι ὁ ἡλιος, και ἡ σεληνη σοι ουκ ἐκλειψει· ἐςαι γαρ κυριος σοι φως αἰωνιον, και πληρωθησονται ἁι ἡμεραι του πενθους σου. ταυτα γαρ σαφως περι του μελλοντος αἰωνος προφητευεται τοις ἐν αἰχμαλωσια ουσιν υἱοις Ισραηλ, ἐφ' ους ἠλθεν ἀποςαλεις ὁ λεγων· ουκ ἀπεςαλην εἰ μη εἰς τα προβατα τα ἀπολωλοτα οἰκου Ισραηλ. εἰ δε αἰχμαλωτοι ὀντες ταυτα ἐν τῃ πατριδι αὐτων ἀποληψονται, ὁτε και προσηλυτοι προσελευσονται αὐτοις δια του Χριςου, και ἐπ' αὐτους καταΦευξονται κατα το λεγομενον· ἰδου προσηλυτοι προσελευσονται σοι δἰ ἐμου, και ἐπι σε καταφευξονται, δηλον ὁτι περι τον ναον τυγχανοντες ποτε οἱ αἰχμαλωτευθεντες, και παλιν ἐκεισε ἐπανελευσονται ἀνοικοδομηθησομενοι, τιμιωτατοι γεγενημενοι λιθων· νικων γαρ τις και παρα τῳ Ιωαννῃ ἐν τῃ Αποκαλυψει ἐπαγγελιαν ἐχει ςυλος ἐσεσθαι ἐν τῳ ναῳ του Θεου, μη ἐξελευσομενος ἐξω. ταυτα δε μοι παντα εἰρηται ὑπερ του κἀν ἐν βραχειᾳ περινοιᾳ γενεσθαι ἡμας των κατα τον ναον, και τον οἰκον του Θεου, και την ἐκκλησιαν, και την Ιερουσαλημ πραγματων, περι ὡν ουκ ἐςι νυν λεγειν κατα μερος. την δε ἀκριβεςατην και μεχρι του τυχοντος περι ταυτα ἐπιμελη ἐξετασιν ποιητεον τοις μη ἀπαυδωσι προς τους ἐν τῳ ἐντυγχανειν ταις προφητειαις ζητειν τον ἐν αὐταις πνευματικον νουν καματους. και ταυτα μεν περι του ναου του σωματος αὐτου.

Επει

quod ego Dominus servans te, & eruens te Deus Israel. Et pro ære afferam tibi aurum, & pro ferro adducam tibi argentum: pro lignis autem afferam tibi æs, & pro lapidibus ferrum: & dabo principes tuos in pace, & episcopos tuos in justitia: & iniquitas non audietur ultra in terra tua, neque contritio, & miseria in terminis tuis: sed vocabuntur salutare muri tui, & portæ tuæ sculptura. Et sol non erit tibi ultra in lucem diei, neque ortus lunæ lumen præbebit tibi noctu: sed erit tibi Christus lux sempiterna, & Deus gloria tua: non enim occidet tibi sol & luna tua non deficiet: erit enim Dominus tibi lux sempiterna, & complebuntur dies luctus tui. Hæc enim aperte de futuro sæculo prophetat filiis Israel in captivitate degentibus, ad quos missus venit ille, qui dicebat: *Ego non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israël.* Quod si captivi existentes hæc in patria sua recipient, quando etiam proselyti ad ipsos venient per Christum, & ad ipsos diffugient, secundum quod dicitur: *Ecce proselyti ad te venient per me, & ad te diffugient*, perspicuum est, quod captivi qui in templo fuere aliquando, etiam ad illud rursus redibunt reædificandi, pretiosissimi lapides facti. Nam vincens quispiam in Apocalypsi apud Joannem, promissionem habet, ut sit columna in Dei templo, extra non exiturus. Cæterum hæc omnia a me dicta sunt, ut brevem saltem intelligentiam habeamus rerum templi, & domus Dei, & Ecclesiæ, & Jerusalem, de quibus singulatim dicere non est præsentis temporis. At accuratissimam diligentemque vel ad vulgarem usque inquisitionem circa hæc faciant hi necesse est, qui non defatigantur legendo prophetias quærere in eis spiritualem sensum. Sed hactenus *de templo corporis sui.*

27. Verum

Επει δε ὅτε ἠγερθη ἐκ νεκρων, ἐμνησθησαν οἱ μαθηται αὐτε, ὁτι τετο ἐλεγε, και ἐπιςευσαν τῃ γραφῃ, και τῳ λογῳ, ὁν εἰπεν ὁ Ιησες, ἐκδεκτεον, ὡς κατα την λεξιν, ὁτι οἱ μαθηται μετα το ἐγηγερθαι ἐκ νεκρων τον κυριον, συνηκαν τα περι τε ναε εἰρημενα ἀναφερεσθαι εἰς το παθος αὐτε, και την ἀναςασιν, ὑπομνησθεντες ὁτι το, ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερω αὐτον, την ἀναςασιν ἐδηλε, ὁτε και ἐπιςευσαν τῃ γραφῃ, και τῳ λογῳ ὁν εἰπεν ὁ Ιησες, προτερον ἐ μεμαρτυρημενοι πεπιςευκεναι τῃ γραφῃ, ἐδε τῳ λογῳ τετῳ ὁν εἰπεν ὁ Ιησες· κυριως γαρ πιςις ἐςι κατα το βαπτισμα τε ὁλῃ ψυχῃ παραδεχομενε το πιςευομενον· ὡς δε προς την ἀναγωγην, ἐπει προειρηται ἡμιν ἡ ἐκ νεκρων ἀναςασις τε παντος τε κυριε σωματος, εἰδεναι χρη ὁτι οἱ μαθηται ὑπομνησθεντες δια των ἀποτελεσματων της, ὁτε ἠσαν ἐν τῳ βιῳ, μη ἠκριβωμενης αὐτοις γραφης, ὑπο ὀψιν γινομενης, και φανερεμενης, τινων τε ἐπερανιων ὑποδειγμα και σκια ἐτυγχανε, πιςευεσιν οἱ προτερον ἐκ ἐπιςευον, και τῳ λογῳ τε Ιησε, ὁν προ της ἀναςασεως, ὡς ἐβελετο ὁ λεγων, ἐ συνηεσαν. πως γαρ δυναται τις πιςευειν κυριως λεγεσθαι τῃ γραφῃ, τον ἐν αὐτῃ τε ἁγιε πνευματος νεν μη θεωρων, ὁν πιςευεσθαι μαλλον ὁ Θεος βελεται, ἡ το τε γραμματος θελημα; κατα τετο λεκτεον μηδενα των κατα σαρκα περιπατεντων πιςευειν τοις πνευματικοις τε νομε, οἱς μηδε την ἀρχην φανταζεται. πλην φασι μακαριωτερες εἰναι τες μη ἰδοντας και πιςευσαντας, των ἑωρακοτων και πεπιςευκοτων, παρεκδεξαμενοι το ἐν τῳ κατα Ιωαννην ἐπι τελει εἰρημενον προς τον Θωμαν ὑπο τε κυριε· μακαριοι οἱ μη ἰδοντες και πιςευσαντες· ἐ γαρ μακαριωτερες εἰναι τες μη ἰδοντας και πιςευσαντας των ἑωρακοτων και πεπιςευκοτων. κατα γεν την

ἐκδοχην

27. Verum enimvero quoniam *simulatque surrexit mortuis, recordati sunt discipuli ejus, quod hoc dixerit, & crediderunt Scripturæ & sermoni, quem dixit Jesus,* ntelligendum est, quod ad textum attinet, discipu-os, postquam Dominus e mortuis resuscitasset, in-ellexisse, quæ de templo dicta fuerant, referri ad assionem ejus & resurrectionem; repetentes quod erba illa, *In tribus tiebus erigam illud*, resurrectio-em declarabant: quando etiam crediderunt Scrip-uræ & sermoni, quem dixerat Jesus: cum antea dicti on fuerint credidisse Scripturæ & sermoni, quem xit Jesus. Nam fides proprie illius est, qui tota nima admittit illud, quod creditur in baptismo. Quod item ad superiorem intelligentiam attinet, quoniam ·ædicta fuit nobis resurrectio totius corporis Do-mini e mortuis, sciamus oportet quod admoniti dis-puli per effectus Scripturæ, quam antea, quando ant in vita, accurate non intelligebant, sub aspec-m factæ & manifestatæ, admonitique quorum cœ-tium exempla erant, & umbra, rebus illis credi-runt, quibus antea non crediderant, atque ser-oni Jesu, quem ante resurrectionem, sic volente o, qui loquebatur, non intellexerunt. Qui enim ri potest, ut proprie quis credere Scripturæ dica-r non contemplans sensum Spiritus sancti, qui in sa est; quem credi mavult Deus, quam literæ vo-ntatem? Juxta hanc intelligentiam nullus ex his, ui secundum carnem ambulant, credere dicendus t rebus spiritualibus legis, quarum principium ne aginatur quidem. Verum beatiores, qui non vi-erunt & crediderunt, his, qui viderunt & credide-unt, inquiunt hi, qui perperam acceperunt, quod fine Evangelii Joannis dicit Dominus ad Thomam: *eati qui non viderunt & crediderunt.* Sed non bea-ores inquit eos, qui non viderunt & crediderunt, is, qui viderunt & crediderunt: alioqui juxta hanc

και πελεκεως, και παντες σιδηρου σκευους, ἵνα μηδεν ἀκολουθῇ θορυβωδες ἐν τῳ ναῳ του Θεου. παλιν δε ἀπορῳ προς τους τῃ λεξει δουλευοντας, πως δυνατον ὀγδοηκοντα χιλιαδων λατομων τυγχανουσων λιθοις ἀκροτομοις ἀργοις ᾠκοδομησθαι τον οἶκον του Θεου, σφυρας και πελεκεως, και παντες σκευους σιδηρου οὐκ ἀκουσθεντος ἐν τῳ οἴκῳ αὐτου, ἐν τῳ οἰκοδομεισθαι αὐτον; ἀλλα μηποτε οἱ λατομουμενοι λιθοι ζωντες ἀψοφητι, και ἀταραχως λατομουνται ἔξω που κατα τον ναον, ἵνα ἕτοιμοι ἔλθωσιν ἐπι το ἁρμοζον αὐτοις της οἰκοδομης χωριον. και ἀναβασις δε τις περι τον οἶκον του Θεου μη γεγωνιωμενη, ἀνακλασεις εὐθειων ἔχουσα. γεγραπται γαρ· και ἑλικτη ἀναβασις εἰς τα μεσον, και ἐκ της μεσης ἐπι τα τριωροφα· ἑλικοειδη γαρ ἐχρην εἶναι την ἐν τῳ ναῳ του Θεου ἄνοδον της ἕλικος ἀναβασει τον ἰσαιτατον κυκλον μιμουμενης. ἵνα δε οὗτος ὁ οἶκος βεβαιος ᾖ, ὡς ἐνι καλλιστα, οἰκοδομουνται δεσμοι αὐτῳ δι' ὅλου οἴκου πεντε ἐν πηχει το ὕψος, ἵνα ἡ ἀπο των αἰσθητων ἐπι τας καλουμενας θειας αἰσθησεις ἄνοδος δηλωθῇ ἐν ὕψει τυγχανουσα, προς κατανοησιν των νοητων. μακαριωτερων δε λιθων χωριον ἔοικεν εἶναι το καλουμενον Δαβειρ, ἔνθα ἡ κιβωτος της διαθηκης του κυριου ἦν, ἵν' οὕτως εἴπω, τα χειρογραφα ἐτυγχανε του Θεου, αἱ πλακες γεγραμμεναι τῳ δακτυλῳ αὐτου. ὁ δε οἶκος ὅλος χρυσουται, ὅλον γαρ, φησι, τον οἶκον περιεχρισε χρυσιῳ, ἕως συντελειας παντος του οἴκου. τα μεντοι δυο Χερουβειμ ἐν τῳ Δαβειρ ἦν, ὅπερ οὐ δεδυνηνται ἑρμηνευσαι κυριως οἱ μεταλαμβανοντες εἰς Ἑλληνισμον τα Ἑβραιων. καταχρηστικωτερον δε τινες ναον αὐτον εἰρηκασι του ναου τιμιωτερον τυγχανοντα. παντα μεντοιγε χρυσος τα κατα τον οἶκον γεγενηται, εἰς συμβολον του τελειουμενου παντως νου προς την των νοητων ἀκριβη ἀποταξιν· ἐπει δε πανταπασιν οὐκ ἐστι βατα

και

leo & securi & quovis ferri instrumento, ut turbulentum nihil sequeretur in templo Dei. Proinde rursus contra hos, qui literæ serviunt, quæstionem moveo: Qui fieri poterat, ut chiliades octoginta lapicidarum cum essent, ædificaretur domus Dei lapidibus duris, candidis, neque malleo, neque securi, seu aliquo ferri instrumento audito in domo ipsius, dum ipsa ædificaretur? Vide vero, ne forte viventes lapicidis lapides, sine strepitu secti & tumultu, exscindantur alicubi extra templum, ut parati veniant ad structuræ locum convenientem. Quin ascensus quidam est circa domum Dei non habens angulos, sed flexiones rectarum linearum. Scriptum est enim: *Et ascensus flexuosus erat ad medium thalamum; & a medio usque ad tertium laqueare.* Flexuosum enim esse necesse erat in Dei templo ascensum ipsum: linea obliqua ascensu ipso imitante circulum æquissimum. Jam vero ut domus hæc sit firma, ædificantur illi quam pulcherrime vincula quinque per totam domum unius cubiti altitudine: ut innuatur debere nos ascendere in sublime a rebus sensibilibus ad eos sensus, quos divinos vocant: contuendi ac contemplandi causa res eas, quæ animo cernuntur. Porro beatiorum lapidum locus ille esse videtur, qui vocatur Dabir; ubi arca testamenti Domini erat, & chirographum (ut ita dicam) Dei, nempe tabulæ scriptæ digito ipsius. At tota domus inauratur: *Totam* enim, inquit, *domum aura circumquaque auravit usque ad perfectionem universa domus.* Præterea duo Cherubim in Dabir erant, quod proprie interpretari non potuerunt, qui res Ebraicas in Græcum transtulerunt. Abusive autem quidam hunc locum dixerunt templum, quod honorabilius templo existeret. Cæterum quæ in domo sunt, fiunt tota aurea, in signum, quod mens omnino perfecta accuratam discretionem habeat rerum, quæ mente percipiuntur; quæ quoniam

και γνωςα, οἰκοδομειται καταπετασμα της αὐλης, τοις πολλοις των ἱερεων, και λευιτων ὐκ ἀποκαλυπτομενων των ἐνδοτατω.

Αξιον δε ζητησαι πως ὡς μεν βασιλευς Σολομων και οἰκοδομειν τον ναον λεγεται, ὡς δ᾽ ἀρχιτεκτων ὁν ἐλαβεν ἀποςειλας ὁ Σολομων Χειραμ ἐκ Τυρυ, υἱον γυναικος χηρας. και ὑτος ἀπο της φυλης Νεφθαλειμ, και ὁ πατηρ αὐτυ Τυριος, τεκτων χαλκυ, και πεπληρωμενος της συνεσεως, και ἐπιγνωσεως, τυ ποιειν παν ἐργον ἐν χαλκῳ, ὁς εἰσηχθη προς τον βασιλεα Σολομων, και ἐποιησε παντα τα ἐργα. ἐφιςημι δε μηποτε ὁ μεν Σολομων εἰς τον πρωτοτοκον πασης κτισεως λαμβανεσθαι δυναται, ὁ δε Χειραμ εἰς ὁν ἀνειληφεν ὑτος ἀνθρωπον ἀπο της των ἀνθρωπων συνοχης (Τυριοι γαρ ἑρμηνευονται συνεχοντες) τῃ φυσει το γενος ἐχοντα, ὁςις πεπληρωμενος πασης τεχνης, και συνεσεως και ἐπιγνωσεως, εἰσηχθη, συνεργων τῳ πρωτοτοκῳ πασης κτισεως, ἱνα οἰκοδομηση τον ναον, ἐν ᾡ και θυριδες παρακυπτομεναι κρυπται κατασκευαζονται, προς τας ἐλλαμψεις τυ φωτος τυ Θευ σωτηριως δυνηθηναι χωρησαι, και τι με δει λεγειν καθεκαςον, ἱνα ἑυρεθῃ το σωμα Χριςυ ἡ ἐκκλησια τον λογον ἐχυσα τυ πνευματικυ οἰκυ, και ναυ τυ Θευ; ὡς γαρ προειπον της ἐν μυςηριῳ ἀποκεκρυμμενης δεομεθα σοφιας χωρητης τυγχανυσης μονῳ τῳ δυναμενῳ εἰπειν· ἡμεις δε νυν Χριςυ ἐχομεν, ἱνα κατα το βυλημα τυ οἰκονομησαντος ταυτα γραφηναι πνευματικος ἐκλαβωμεν ἑκαςον των εἰρημενων. ἀλλως δε και ὐ κατα το παρον ἐςιν ἀναγνωσμα ἑκαςον τυτων ἀναπλωσαι. και ταυτα ὐν αὐταρκη προς το ἰδειν πως ἐκεινος δε ἐλεγεν περι τυ ναυ τυ σωματος αὐτυ.

Αξιον δε μετα ταυτα ἰδειν εἰ δυνατον τα ἱςορυμενα γεγονεναι κατα τον ναον συμβεβηκεναι ποτε, ἡ συμβησεσθαι περι τον πνευματικον οἰκον. δοξει δε ὁ λογος θλιβειν ἑκατερωθεν· εἰ τε γαρ ἐρυμεν οἱον τε γενεσθαι, ἡ

omnino pervia & cognoscibilia non sunt, fabricatur velamen aulæ, penitissimis non retectis Levitarum & Sacerdotum compluribus.

25. Quæsitu autem dignum est, quomodo tanquam rex dicatur Solomon ædificare templum, & Chiram tanquam architectus: quem accitum recepit Solomon filium conjugis viduæ ex Tyro, & patre Tyrio, & e tribu Nephtalim: faber ærarius, & plenus sapientia, & agnitione ad faciendum omne opus ex ære: qui cum adductus fuisset ad regem Solomonem, fecit omnia opera. Proinde inspicito, an forte Solomon accipi possit in primogenitum omnis creaturæ; Chiram vero in hominem, quem hic primogenitus assumsit ab hominum congregatione (sonat enim Tyrii, si eos interpretemur, Continentes) hominem natura genus continentem, qui impletus omni arte & scientia & agnitione, adductus est, cooperans primogenito omnis creaturæ, ut ædificet templum, in quo struuntur etiam fenestræ occultæ oblique ex alto introspicientes, ut splendores lucis Dei capi possint, & ut Ecclesia (quid enim oportet me singula recensere?) rationem habens spiritualis domus, & templi Dei, inveniatur corpus Christi. Ut enim prædixi, sapientia egemus ea, quæ in mysterio est recondita, & quæ soli illi est perceptibilis, qui dicere potest: *Nos autem mentem Christi habemus*, ut singula, quæ dicta sunt, spiritualiter interpretemur juxta illius voluntatem, qui disposuit ut hæc scriberentur. Alioqui etiam singula hæc exponere non est præsentis lectionis. Quam ob rem sufficiant hæc ad videndum, quomodo *ille dicebat de templo corporis sui.*

26. Cæterum dignum est, ut post hæc inspiciamus, an facile factu sit, ut hæc, quæ historia refert facta fuisse in templo, evenerint aliquando, seu eventura sint circa domum spiritualem. Videtur vero nos utrinque urgere ratio: nam sive dicamus fieri posse, ut

γεγονεναι τινα λογον τοις κατα την ἱςοριαν περι του ναου, * δυσοκνως μεταπτωσιν των τηλικετων ἀγαθων παραδεξονται οἱ ἀκεοντες, πρωτον μεν δια το μη βελεσθαι, δευτερον δε δια το ἀπεμφαινειν τροπην των ἀγαθων ἐσεσθαι. εἰ δε βελομενοι ἀτρεπτα τηρειν τα ἁπαξ δοθεντα τοις ἁγιοις ἀγαθα, ἐκ ἐφαρμοσομεν τα της ἱςοριας, δοξομεν ὁμοιον τι τοις ἀπο των αἱρεσεων ἐν τετῳ ποιειν, την συμφωνιαν της διηγησεως των γραφων ἀρχηθεν μεχρι τελες μη φυλαττοντες. εἰ μεντοιγε μη μελλομεν γραωδως και Ιεδαϊκως τας παρα τοις προφηταις, μαλιςα δε τῳ Ησαϊα ἀναγεγραμμενας ἐπαγγελιας νοειν, ὡς ἐσομενας περι την ἐπι γης Ιερεσαλημ, ἀναγκη ἐπι εἰ μετα την αἰχμαλωσιαν και την καταςροφην τε ναε λεγεται τινα ἐνδοξα συμβεβησεσθαι εἰς οἰκοδομην τε ναε, και την ἀποκαταςασιν τε λαε ἀπο της αἰχμαλωσιας, λεγειν ἡμας γεγονεναι τον ναον, και ᾐχμαλωτευσθαι τον λαον, ἐπανελευσεσθαι δε ἐπι την Ιεδαιαν, και την Ιερεσαλημ, και οἰκοδομηθησεσθαι τοις ἐντιμοις λιθοις την Ιερεσαλημ. ἐκ οἰδα δε εἰ μακραις χρονων περιοδοις ἀνακυκλεμεναις τα παραπλησια παλιν δυνατον γενεσθαι, ὡς ἐπι το χειρον. ἐχει δε τα των ἐπαγγελιων ἐν τῳ Ησαϊᾳ ἐτως· ἰδε ἐγω ἑτοιμαζω σοι ἀνθρακα τον λιθον σε, και τα θεμελια σε σαπφειρον, και θησω τας ἐπαλξεις σε ἴασπιν, και τας πυλας σε λιθες κρυςαλλε, και τον περιβολον σε λιθες ἐκλεκτες, και παντας τες υἱες σε διδακτες Θεε, και ἐν πολλῃ εἰρηνῃ τα τεκνα σε, και ἐν δικαιοσυνῃ οἰκοδομηθησῃ. και μετ' ὀλιγα προς την αὐτην Ιερεσαλημ· και ἡ δοξα τε Λιβανε προς σε ἡξει ἐν κυπαρισσῳ, και πευκῃ, και κεδρῳ ἁμα δοξασεσι τον τοπον αγιον με. και πορευσονται προς σε δεδοικοτες υἱοι ταπεινωσαντων, και παροξυναντων σε· και κληθησῃ πολις κυριε Σιων ἁγιε Ισραηλ, δια το γεγενησθαι σε ἐγκαταλελειμμενην, και μεμισημενην, και ἐκ ἠν ὁ βοηθων. και θησω σε ἀγαλλιαμα αἰωνιον, ἐυφροσυνην γενεων γενεαις, και θηλασεις γαλα ἐθνων, και πλετον βασιλεων φαγεσαι, και γνωσῃ ὁτι ἐγω κυριος ὁ

σωζων

ut hæc fiant, vel quadam ratione facta fuisse in domo spirituali, gravate admittent, qui audiunt, talium bonorum transmutationem: primum quidem, quia illis sic non lubeat, deinde quod dissentaneum sit bonorum transmutationem futuram esse. Sin vero volentes immutabilia servare, quæ semel sanctis data fuerunt bona, non accommodabimus, quæ historia narrat; quiddam Hæreticis simile videbimur hac in re facere, enarrationis Scripturarum consonantiam non servantibus a principio usque ad finem. Nisi aniliter tamen atque Judæorum more, promissiones eas, quæ apud Prophetas, & præsertim Esaiam scriptæ sunt, tanquam eventuras terrenæ Jerusalem, intellecturi sumus, [si post captivitatem, eversionemque templi nonnulla præclara evenisse ad templi ædificationem, populique statum & constitutionem a captivitate dicantur, dicere] nos fuisse templum necesse est, & captivitatum fuisse populum, sed rediturum ad Judæam & Jerusalem, atque lapidibus pretiosis Jerusalem ipsam ædificandam. Haud scio autem, an temporum periodis longis revolutis similia fieri possint, veluti in pejus. Habent autem promissiones apud Esaiam hunc in modum: *En ego præparo tibi carbunculum lapidem tuum, & fundamenta tua sapphirum: & ponam propugnacula tua jaspin, & portas tuas lapides crystalli, & loricam murorum tuorum lapides electos, & omnes filios tuos a Deo doctos, & in pace multa filii tui, & in justitia ædificaberis.* Et paulo post ad ipsam Jerusalem: *Et gloria Libani ad te veniet in cyparisso, & pino, & cedro una cum glorificantibus locum sanctum meum Et ibunt ad te timentes filii eorum, qui te humiliaverunt & irritaverunt te: & vocaberis civitas Domini Sion sancti Israelis, pro eo quod fueris derelicta, & odio habita, nec esset, qui tibi opem ferret. Et ponam te exsultationem sempiternam, jocunditatem generationem generationibus: & suges lac gentium, & regum divitias comedes, & cognosces*

σωσων σε, και ἐξαιρȣμενος σε Θεος Ισραηλ. και ἀντι χαλκȣ, οἰσω σοι χρυσιον, ἀντι δε σιδηρȣ, οἰσω σοι ἀργυριον· ἀντι δε ξυλων, οἰσω σοι χαλκον, ἀντι δε λιθων, σιδηρον· και δωσω τȣς ἀρχοντας σȣ ἐν εἰρηνη, και τȣς ἐπισκοπȣς σȣ ἐν δικαιοσυνη· και ȣ̓κ ἀκȣσθησεται ἐτι ἀδικια ἐν τῃ γῃ σȣ, ȣ̓δε συντριμμα και ταλαιπωρια ἐν τοις ὁριοις σȣ, ἀλλα κληθησεται σωτηριον τα τειχη σȣ. και αἱ πυλαι σȣ γλυμμα· και ȣ̓κ ἐςαι σοι ἐτι ὁ ἡλιος εἰς φως ἡμερας, ȣ̓δε ἀνατολη σεληνης φωτιει σοι την νυκτα· ἀλλ᾽ ἐςαι σοι Χριςος φως αἰωνιον, και ὁ Θεος δοξα σοι· ȣ̓ γαρ δυσεται σοι ὁ ἡλιος, και ἡ σεληνη σοι ȣ̓κ ἐκλειψει· ἐςαι γαρ κυριος σοι φως αἰωνιον, και πληρωθησονται αἱ ἡμεραι τȣ πενθȣς σȣ. ταυτα γαρ σαφως περι τȣ μελλοντος αἰωνος προφητευεται τοις ἐν αἰχμαλωσιᾳ ȣ̓σιν υἱοις Ισραηλ, ἐφ᾽ ȣ̔ς ἡλθεν ἀποςαλεις ὁ λεγων· ȣ̓κ ἀπεςαλην εἰ μη εἰς τα προβατα τα ἀπολωλοτα οἰκȣ Ισραηλ. εἰ δε αἰχμαλωτοι ὀντες ταυτα ἐν τῃ πατριδι αὐτων ἀποληψονται, ὁτε και προσηλυτοι προσελευσονται αὐτοις δια τȣ Χριςȣ, και ἐπ᾽ αὐτȣς καταφευξονται κατα το λεγομενον· ἰδȣ προσηλυτοι προσελευσονται σοι δι᾽ ἐμȣ, και ἐπι σε καταφευξονται, δηλον ὁτι περι τον ναον τυγχανοντες ποτε οἱ αἰχμαλωτευθεντες, και παλιν ἐκεισε ἐπανελευσονται ἀνοικοδομηθησομενοι, τιμιωτατοι γεγενημενοι λιθων· νικων γαρ τις και παρα τῳ Ιωαννῃ ἐν τῃ Αποκαλυψει ἐπαγγελιαν ἐχει ςυλος ἐσεσθαι ἐν τῳ ναῳ τȣ Θεȣ, μη ἐξελευσομενος ἐξω. ταυτα δε μοι παντα εἰρηται ὑπερ τȣ κἀν ἐν βραχειᾳ περινοιᾳ γενεσθαι ἡμας των κατα τον ναον, και τον οἰκον τȣ Θεȣ, και την ἐκκλησιαν, και την Ιερȣσαλημ πραγματων, περι ὡν ȣ̓κ ἐςι νυν λεγειν κατα μερος. την δε ἀκριβεςατην και μεχρι τȣ τυχοντος περι ταυτα ἐπιμελη ἐξετασιν ποιητεον τοις μη ἀπαυδωσι προς τȣς ἐν τῳ ἐντυγχανειν ταις προφητειαις ζητειν τον ἐν αὐταις πνευματικον νȣν καματȣς. και ταυτα μεν περι τȣ ναȣ τȣ σωματος αὐτȣ.

Επει

quod ego Dominus servans te, & eruens te Deus Israel. Et pro ære afferam tibi aurum, & pro ferro adducam tibi argentum: pro lignis autem afferam tibi æs, & pro lapidibus ferrum: & dabo principes tuos in pace, & episcopos tuos in justitia: & iniquitas non audietur ultra in terra tua, neque contritio, & miseria in terminis tuis: sed vocabuntur salutare muri tui, & portæ tuæ sculptura. Et sol non erit tibi ultra in lucem diei, neque ortus lunæ lumen præbebit tibi noctu: sed erit tibi Christus lux sempiterna, & Deus gloria tua: non enim occidet tibi sol & luna tua non deficiet: erit enim Dominus tibi lux sempiterna, & complebuntur dies luctus tui. Hæc enim aperte de futuro sæculo prophetat filiis Israel in captivitate degentibus, ad quos missus venit ille, qui dicebat: *Ego non sum missus, nisi ad oves perditas domus Israël.* Quod si captivi existentes hæc in patria sua recipient, quando etiam proselyti ad ipsos venient per Christum, & ad ipsos diffugient, secundum quod dicitur: *Ecce proselyti ad te venient per me, & ad te diffugient*, perspicuum est, quod captivi qui in templo fuere aliquando, etiam ad illud rursus redibunt reædificandi, pretiosissimi lapides facti. Nam vincens quispiam in Apocalypsi apud Joannem, promissionem habet, ut sit columna in Dei templo, extra non exiturus. Cæterum hæc omnia a me dicta sunt, ut brevem saltem intelligentiam habeamus rerum templi, & domus Dei, & Ecclesiæ, & Jerusalem, de quibus singulatim dicere non est præsentis temporis. At accuratissimam diligentemque vel ad vulgarem usque inquisitionem circa hæc faciant hi necesse est, qui non defatigantur legendo prophetias quærere in eis spiritualem sensum. Sed hactenus *de templo corporis sui.*

27. Verum

Επει δε ὁτε ἠγερθη ἐκ νεκρων, ἐμνησθησαν οἱ μαθηται αὐτε, ὁτι τετο ἐλεγε, και ἐπιςευσαν τῃ γραφῃ, και τῳ λογῳ, ὁν εἰπεν ὁ Ιησες, ἐκδεκτεον, ὡς κατα την λεξιν, ὁτι οἱ μαθηται μετα το ἐγηγερθαι ἐκ νεκρων τον κυριον, συνηκαν τα περι τε ναε εἰρημενα ἀναφερεσθαι εἰς το παθος αὐτε, και την ἀναςασιν, ὑπομνησθεντες ὁτι το, ἐν τρισιν ἡμεραις ἐγερω αὐτον, την ἀναςασιν ἐδηλε, ὁτε και ἐπιςευσαν τῃ γραφῃ, και τῳ λογῳ ὁν εἰπεν ὁ Ιησες, προτερον ἐ μεμαρτυρημενοι πεπιςευκεναι τῃ γραφῃ, ἐδε τῳ λογῳ τετῳ ὁν εἰπεν ὁ Ιησες· κυριως γαρ πιςις ἐςι κατα το βαπτισμα τε ὁλῃ ψυχῃ παραδεχομενε το πιςευομενον· ὡς δε προς την ἀναγωγην, ἐπει προειρηται ἡμιν ἡ ἐκ νεκρων ἀναςασις τε παντος τε κυριε σωματος, εἰδεναι χρη ὁτι οἱ μαθηται ὑπομνησθεντες δια των ἀποτελεσματων της, ὁτε ἠσαν ἐν τῳ βιῳ, μη ἠκριβωμενης αὐτοις γραφης, ὑπο ὀψιν γινομενης, και φανερεμενης, τινων τε ἐπερανιων ὑποδειγμα και σκια ἐτυγχανε, πιςευεσιν οἱ προτερον ἐκ ἐπιςευον, και τῳ λογῳ τε Ιησε, ὁν προ της ἀναςασεως, ὡς ἐβελετο ὁ λεγων, ἐ συνιεσαν. πως γαρ δυναται τις πιςευειν κυριως λεγεσθαι τῃ γραφῃ; τον ἐν αὐτῃ τε ἁγιε πνευματος νεν μη θεωρων, ὁν πιςευεσθαι μαλλον ὁ Θεος βελεται, ἡ το τε γραμματος θελημα; κατα τετο λεκτεον μηδενα των κατα σαρκα περιπατεντων πιςευειν τοις πνευματικοις τε νομε, οἱς μηδε την ἀρχην φανταζεται. πλην φασι μακαριωτερες εἰναι τες μη ἰδοντας και πιςευσαντας, των ἑωρακοτων και πεπιςευκοτων, παρεκδεξαμενοι το ἐν τῳ κατα Ιωαννην ἐπι τελει εἰρημενον προς τον Θωμαν ὑπο τε κυριε· μακαριοι οἱ μη ἰδοντες και πιςευσαντες· ἐ γαρ μακαριωτερες εἰναι τες μη ἰδοντας και πιςευσαντας των ἑωρακοτων και πεπιςευκοτων. κατα γεν την

ἐκδοχην

27. Verum enimvero quoniam *simulatque surrexit* *mortuis*, *recordati sunt discipuli ejus*, *quod hoc dixerit*, *& crediderunt Scripturæ & sermoni*, *quem dixit Jesus*, ntelligendum est, quod ad textum attinet, discipulos, postquam Dominus e mortuis resuscitasset, inellexisse, quæ de templo dicta fuerant, referri ad assionem ejus & resurrectionem; repetentes quod erba illa, *In tribus tiebus erigam illud*, resurrectioem declarabant: quando etiam crediderunt Scripturæ & sermoni, quem dixerat Jesus: cum antea dicti on fuerint credidisse Scripturæ & sermoni, quem ixit Jesus. Nam fides proprie illius est, qui tota nima admittit illud, quod creditur in baptismo. Quod item ad superiorem intelligentiam attinet, quoniam rædicta fuit nobis resurrectio totius corporis Domini e mortuis, sciamus oportet quod admoniti dis- puli per effectus Scripturæ, quam antea, quando ant in vita, accurate non intelligebant, sub aspecm factæ & manifestatæ, admonitique quorum cœstium exempla erant, & umbra, rebus illis crediderunt, quibus antea non crediderant, atque seroni Jesu, quem ante resurrectionem, sic volente o, qui loquebatur, non intellexerunt. Qui enim eri potest, ut proprie quis credere Scripturæ dicar non contemplans sensum Spiritus sancti, qui in sa est; quem credi mavult Deus, quam literæ vontatem? Juxta hanc intelligentiam nullus ex his, ui secundum carnem ambulant, credere dicendus t rebus spiritualibus legis, quarum principium ne aaginatur quidem. Verum beatiores, qui non viderunt & crediderunt, his, qui viderunt & crediderunt, inquiunt hi, qui perperam acceperunt, quod fine Evangelii Joannis dicit Dominus ad Thomam: *eati qui non viderunt & crediderunt.* Sed non beaores inquit eos, qui non viderunt & crediderunt, is, qui viderunt & crediderunt: alioqui juxta hanc

ἐκδοχην αὐτων των ἀποςολων μακαριωτεροι οἱ μετα τες ἀποςολες εἰσιν, ὁπερ ἐςι παντων ἠλιθιωθατον. ἰδειν δε τῳ νῳ τα πιςευομενα τον ἐσομενον μακαριοι, ὡς οἱ ἀποςολοι, δυνηθεντα ἀκεειν το· μακαριοι οἱ ὀφθαλμοι ὑμων ὁτι βλεπεσι, και τα ὠτα ὑμων ὁτι ἀκεεσι, και το· πολλοι προφηται και δικαιοι ἐπεθυμησαν ἰδειν ἁ βλεπετε, και ἐκ εἰδον, και ἀκεσαι ἁ ἀκετε, και ἐκ ἠκεσαν. ἀγαπητον δε και τον ὑποδεεςερον λαβειν μακαρισμον λεγοντα· μακαριοι οἱ μη ἰδοντες και πιςευσαντες. πως δε μακαριωτεροι οἱ ὀφθαλμοι οἱ ὑπο τε Ιησε μακαριζομενοι ἐπι τοις τεθεωρημενοις, των μη φθασαντων ἐπι την των τοιετων θεαν; ὁ δε Συμεων ἀγαπα εἰς τας ἀγκαλας λαβων το σωτηριον τε Θεε, και θεασαμενος αὐτο εἰπε· νυν ἀπολυεις τον δελον σε δεσποτα, κατα το ῥημα σε ἐν εἰρηνη, ὁτι εἰδον οἱ ὀφθαλμοι με το σωτηριον σε. διοπερ φιλοτιμητεον ἀναγειν τες ὀφθαλμες, κατα τον Σολομωντα, ἱνα ἀρτων ἐμπλησθωμεν. φησι γαρ· διανοιξον τες ὀφθαλμες σε, και ἐμπλησθητι ἀρτων. και ταυτα μοι δια το· ἐπιςευσαν τῃ γραφῃ, και τῳ λογῳ, ὁν εἰπεν ὁ Ιησες, εἰρησθω, ἱνα το τελειον της πιςεως ἐκ των περι πιςεως ἐξητασμενων καταλαβωμεν ἡμιν δοθησεσθαι ἐν τῃ μεγαλῃ ἐκ νεκρων ἀναςασει τε παντος Ιησε σωματος, της ἁγιας ἐκκλησιας αὐτε. ὁπερ γαρ ἐπι γνωσεως εἰρηται· ἀρτι γινωσκω ἐκ μερες, τοδε και ἐπι παντος καλε ἀκολεθον οἰμαι λεγειν· ἐν δε των ἀλλων ἡ πιςις. διοπερ, ἀρτι πιςευω ἐκ μερες, ὁταν δε ἐλθῃ το τελειον της πιςεως το ἐκ μερες καθαργηθησεται, της δια εἰδες πιςεως πολλῳ διαφερεσης της, ἱν' ἑτως εἰπω, δι' ἐσοπτρε και ἐν αἰνιγματι, ὁμοιως τῃ νυν γνωσει, πιςεως.

Ως δε ἠν ἐν τοις Ιεροσολυμοις ἐν τῳ πασχα, ἐν τῃ ἑορτῃ, πολλοι ἐπιςευσαν εἰς το ὀνομα αὐτε, θεωρεντες αὐτε τα σημεια ἁ ἐποιει. αὐτος δε ὁ Ιησε ἐκ ἐπιςευσεν αὐτον αὐτοις δια το αὐτον γινωσκειν παντας, και ὁτι ἐ χρειαν εἰχεν, ἱνα τις μαρτυρησῃ περι ἀνθρωπε.

intelligentiam, Apostolis posteriores beatiores sunt Apostolis ipsis, quod est fatuissimum omnium. Proinde mente videat oportet, quæ creduntur, qui beatus futurus est, perinde atque Apostoli illud audire valens: *Beati oculi vestri quia vident, & aures vestræ quia audiunt*; & illud: *Multi prophetæ & justi cupierunt videre, quæ videtis, & non viderunt; & audire, quæ auditis, & non audierunt.* Amabile tamen etiam est minorem accipere beatitudinem dicentem: *Beati qui non viderunt & crediderunt.* Quomodo enim non beatiores oculi, qui a Jesu beatificantur ob res visas, his, qui non pervenerunt ad talium rerum visionem? Simeon igitur contentus sumsisse in ulnas salutare Dei, illudque contemplatus dixit: *Nunc dimittis servum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace; quoniam viderunt oculi mei salutare tuum.* Quocirca contendamus necesse est aperire oculos, juxta Solomonem, ut impleamur panibus. Inquit enim: *Aperi oculos & repleare panibus.* Sed hactenus de eo, quod dicitur: *Crediderunt Scripturæ & sermoni, quem dixit Jesus*: ut ex his, quæ de fide exquisivimus, perfectionem fidei dari nobis comprehendamus in magna resurrectione totius corporis Christi; nempe sanctæ ipsius Ecclesiæ. Nam quod de cognitione est dictum: *Nunc cognosco ex parte*, id etiam consequenter de quovis bono dici arbitror, quorum unum est etiam fides. Quam ob rem, Credo *nunc ex parte: cum vero venerit perfectio* fidei, *destruetur quod ex parte est*; fide ea, quæ per formam subsistit, longe præcellente illa fide, quæ per speculum (ut ita loquar) est, & in ænigmate, perinde atque præsens cognitio.

28. *Cum autem esset Jerosolymis in pascha, in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes ipsius signa, quæ faciebat. Ipse vero Jesus non credebat seipsum illis, eoquod ipse cognosceret omnes, nec opus haberet, ut testificaretur quis de homine. Ipse enim sciebat, quid esset*

αὐτος γαρ ἐγινωσκε τι ἠν ἐν τῳ ἀνθρωπῳ. Ζητησαι τις ἀν πως τοις μεμαρτυρημεναις πιστευειν, ἑαυτον οὐκ ἐπιστευεν ὁ Ιησους. λεκτεον δε προς τουτο ὁτι οὐχι τοις πιστευουσιν εἰς αὐτον, οὐ πιστευειν ἑαυτον ὁ Ιησους, ἀλλα τοις πιστευουσιν εἰς το ὀνομα αὐτου· διαφερει γαρ του πιστευειν αὐτον, το πιστευειν εἰς ὀνομα αὐτου. ὁ γουν δια πιστιν μη κριθησομενος τῳ εἰς αὐτον πιστευειν οὐ κρινεται, οὐχι δε εἰς το ὀνομα αὐτου· Φησι γαρ ὁ κυριος· ὁ πιστευων εἰς ἐμε οὐ κρινεται· οὐχι δε, ὁ πιστευων εἰς το ὀνομα μου οὐ κρινεται· οὐκετι δε Φησιν, ὁ πιστευων εἰς ἐμε ἠδη κεκριται· ταχα γαρ ὁ πιστευων εἰς το ὀνομα αὐτου, πιστευει μεν, διοπερ οὐκ ἐστιν ἀξιος ἠδη κεκρισθαι, ἐλαττων δε ἐστι του πιστευοντος εἰς αὐτον. δια τουτο τῳ πιστευοντι εἰς το ὀνομα αὐτου ἑαυτον οὐ πιστευει ὁ Ιησους. αὐτου τοινυν μαλλον, ἠ του ὀνοματος αὐτου ἐχεσθαι δει, ἱνα μη τῳ ὀνοματι αὐτου δυναμεις ποιουντες, ἀκουσωμεν τα ἐπι τῳ ὀνοματι μονῳ καυχησαμενων αὐτου εἰρημενα· ἀλλα θαρρησωμεν μιμηται του Παυλου γινομενοι εἰπειν· παντα ἰσχυω ἐν τῳ ἐνδυναμουντι με Χριστῳ Ιησου. παρατηρητεον δε και τουτο ὁτι ἀνωτερω μεν ἐγγυς φησιν εἰναι το πασχα των Ιουδαιων, ἐνθαδε δε οὐκ ἐν τῳ πασχᾳ των Ιουδαιων, ἀλλ᾽ ἐν τῳ πασχᾳ Ιεροσολυμοις ἠν ὁ Ιησους· κἀκει μεν ὁτε Ιουδαιων λεγεται το πασχα, οὐκ εἰρηται ἑορτη. ἐνθαδε δε ὁ Ιησους ἀναγεγραπται εἰναι ἐν τῃ ἑορτῃ· ἐν τοις Ιεροσολυμοις γαρ τυγχανων ἐν πασχᾳ και ἑορτῃ ἠν, πολλων πιστευοντων κἀν εἰς το ὀνομα αὐτου. και παρατηρητεον γε ὁτι πολλοι οὐκ εἰς αὐτον, ἀλλ᾽ εἰς το ὀνομα αὐτου πιστευειν λεγονται. οἱ δε εἰς αὐτον πιστευοντες, εἰς την στενην και τεθλιμμενην εἰσιν ὁδευοντες, ἀπαγουσαν εἰς την ζωην, ὁσον ὑπο των ὀλιγων εὑρισκομενην. δυνατον μεντοιγε πολλους των εἰς το ὀνομα αὐτου πιστευοντων ἀνακληθηναι μετα Αβρααμ, και Ισαακ, και Ιακωβ ἐν τῃ βασιλειᾳ των οὐρανων· ἐπει πολλοι ἀπ᾽ ἀνατολης

και

in homine. Quærat aliquis quomodo seipsum non crederet Jesus his, de quibus testatum fuerat, quod crederent: ad quod dicendum est, non his, qui credunt in ipsum, non se credere Jesum, sed his, qui credunt in nomine ejus. Differt enim credere in ipsum, ab eo, quod est, credere in nomine ipsius. Itaque qui per fidem non est judicandus, non judicatur, eoquod credat in ipsum, non autem eoquod credat in nomine ipsius. Inquit enim Dominus: *Qui credit in me, non judicatur;* at non item, Qui credit in nomiue meo non judicatur. Nec tamen inquit, Qui credit in me jam judicatus est. Fortassis enim qui credit in nomine ipsius, credit quidem, quare indignus est, qui jam judicatus sit, sed minor eo est, qui credit in ipsum. Quam ob causam credenti in nomine ipsius, seipsum non credit Jesus. Ipsum igitur, potius quam suum nomen habeamus necesse est, ne in nomine ejus virtutes facientes audiamus, quæ ab ipso dicta audierunt, qui gloriabantur in nomine ipsius: sed confidamus imitatores facti Pauli dicere: *Omnia possum in Jesu Christo me corroborante.* Illud autem observandum est, quod superius quidem dicat prope esse pascha Judæorum, hic vero non in paschate Judæorum, sed in paschate Jerosolymis erat Jesus; & illic quidem quando Judæorum dicitur pascha, non dictum est dies festus, hic vero scriptum fuisse Jesum esse in die festo: Jerosolymis enim existens Christus in paschate erat, & in die festo multis credentibus etiam in nomine ipsius. Ac profecto illud etiam observandum est, multos dici credere non in ipsum, sed in nomine ipsius. Qui vero in illum credunt, hi sunt, qui ambulant per viam arctam atque angustam ducentem ad vitam, quæ a quampaucissimis invenitur. Fieri attamen potest, ut multi ex his, qui in nomine ipsius credunt, recumbant cum Abraham, & Isaac, & Jacob in regno cœlorum. quoniam *multi*

και δυσμων ἡξυσι, και ἀνακλιθησονται μετα Αβρααμ, και Ισαακ, και Ιακωβ ἐν τη βασιλεια των ὐρανων, τυγχανυση οἰκια τυ πατρος, ἐν ᾗ πολλαι μοναι εἰσι. και τυτο δε τηρητεον ὁτι πολλοι πιςευοντες εἰς το ὀνομα αὐτυ, ὐχ ὡς Ανδρεας, και Πετρος, και Ναθαναηλ, και Φιλιππος πιςευυσιν· ἀλλα τη μαρτυρια Ιωαννυ πειθονται λεγοντος· ἰδυ ὁ ἀμνος τυ Θευ, ἡ τῳ ὑπ' Ανδρευ εὑρεθεντι Χριςῳ, ἡ τῳ εἰποντι Ιησυ τῳ Φιλιππῳ· ἀκολυθει μοι, ἡ τῳ φασκοντι Φιλιππῳ· ὁν ἐγραψε Μωϋσης, και οἱ προφηται, εὑρηκαμεν Ιησυν υἱον τυ Ιωσηφ ἀπο Ναζαρετ· ὑτοι δε ἐπιςευσαν εἰς το ὀνομα αὐτυ θεωρυντες αὐτυ τα σημεια ἁ ἐποιει, και σημεια πιςευυσιν, ὐκ εἰς αὐτον, ἀλλ' εἰς το ὀνομα αὐτυ, ὁ Ιησυς ὐκ ἐπιςευσεν ἑαυτον αὐτοις, παντας γινωσκων, και μη χρειαν ἐχων, ἱνα τις μαρτυρηση περι ἀνθρωπυ, τῳ γινωσκειν τι ἐςιν ἐν ἑκαςῳ των ἀνθρωπων.

Τῳ δε· ὐ χρειαν εἰχεν ἱνα τις μαρτυρηση περι ἀνθρωπυ, εὐκαιρως χρηςεον, εἰς παραςασιν τυ υἱυ του Θεου ἀφ' ἑαυτυ δυναμενυ θεωρειν περι ἑκαςυ των ἀνθρωπων, και μηδαμως μαρτυριυ δεισθαι του ἀπο τινος. το δε· ὐ χρειαν εἰχεν ἱνα τις μαρτυρηση περι ἀνθρωπυ, ἀντιδιαςαλτεον προς το, ὐ χρειαν ἐχει ἱνα μαρτυρηση περι τινος· εἰ μεν γαρ το, ἀνθρωπυ, λαμβανομενον ἐπι παντος του κατ' εἰκονα Θεου, ἡ παντος λογικυ, ὐ χρειαν ἑξει ἱνα τις μαρτυρηση περι αὐτυ, περι ὑδηποτε των λογικων, ἀφ' ἑαυτυ γινωσκων τους παντας κατα την δεδομενην αὐτῳ δυναμιν ἀπο τυ πατρος. εἰ δε το, ἀνθρωπυ, τηρησαιμεν ὑπο τυ θνητυ λογικυ ζωυμενυ, ὁ μεν τις ἐρει χρειαν ἐχειν αὐτον, ἱνα τις μαρτυρηση περι των ὑπερ τον ἀνθρωπον, ὐδε ἀρκυντα ὁμοιως τοις ἀνθρωπινοις γινωσκειν και τα περι ἐκεινων. ἀλλος δε τις φησι τον κενωσαντα ἑαυτον μη χρειαν ἐχειν, ἱνα τις μαρ-

τυρηση

Oriente & Occidente venient, & recumbent cum Abraham, & Isaac, & Jacob in regno cœlorum: quæ domus t Patris, in qua mansiones multæ sunt. Atque etiam oc observandum est, multos credentes in nomine sius, non quemadmodum Andreas, & Petrus, & athanael, & Philippus, credere, sed testimonio oannis parere dicentis: *Ecce agnus ille Dei*; vel Christo ab Andrea reperto; vel ipsi Jesu dicenti ad Philippum: *Sequere me;* vel Philipo dicenti: *Quem scrip- Moyses & Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph Nazareth.* Hi autem *crediderunt in nomine ejus, videntes ipsius signa, quæ faciebat;* atque signa credentius non in ipsum, sed in nomine ejus, non credebat esus seipsum eis, omnes agnoscens, & non opus abens, ut quis testificaretur de homine: eoquod gnosceret singulatim quid esset in unoquoque hoine.

29. Hæc verba: *Non opus habebat, ut quis testificaretur de homine*, opportune utenda sunt ad demonrandum, quod filius Dei a seipso videre singulas res ominum valeat; nulloque omnino testimonio cusquam eum egere. Cæterum verba illa: *Non opus abebat, ut quis testificaretur de homine*, distinguenda nt ab illis: Non opus habet, ut quis testetur de iquo. Nam si hanc vocem, *homine*, sumamus de iovis, qui sit ad imaginem Dei, vel de omni raonis compote, non opus habebit Christus, ut quis e ipso testetur (de quocumque tandem dixeris raonis compote) a seipso cognoscens omnes juxta faultatem a Patre sibi traditam. Sin vero hanc voem, *homine*, observaverimus de mortali animante itionis compote, alius quidem dicturus est Christum sum opus habere, ut quis testetur de his, quæ sunt ipra hominem, ut qui hæc, perinde atque humana, ognoscere non sufficiat. Alius autem quispiam inuit eum, qui seipsum inanivit, non opus habere,

τυρηση περι ἀνθρωπου, χρειαν δε ἐχειν περι των κρειττονων ἡ κατα ἀνθρωπον.

Και τυτο δε ζητητεον πασα σημεια αὐτυ θεωρυντες οἱ πολλοι ἐπιςευον εἰς αὐτον· ὐ γαρ ἀναγεγραπται σημεια πεποιηκεναι ἐν Ιεροσολυμοις, εἰ μη ἀρα γεγενηται μεν σημεια, ὐκ ἀναγεγραπται δε· σκοπει δε εἰ δυναται εἰς σημεια λογισθηναι το πεποιηκεναι Φραγελλιον ἐκ σχοινιων, και παντας ἐκβεβληκεναι τυ ἱερυ, τα τε προβατα, και τυς βοας, και των κολλυβιςων τα κερματα ἐκκεχυκεναι, και τας τραπεζας ἀνατετραφεναι. προς μεντοιγε τυς ὑπονοησαντας ἀν περι μονων ἀνθρωπων μη χρειαν ἐχειν αὐτον μαρτυρων, λεγει ὁτι δυο αὐτῳ ὁ εὐαγγελιςης μεμαρτυρηκε, το τε γινωσκειν παντας, και το μη χρειαν ἐχειν ἱνα τις μαρτυρηση περι ἀνθρωπου. εἰ γαρ παντας ἐγινωσκεν, ὐ μονον ἀνθρωπους, ἀλλα και τα ὑπερ τον ἀνθρωπον ἐγινωσκε, και παντας τους ἐξω τοιυτων σωματων· ἐγινωσκε τε τι ἠν ἐν τῳ ἀνθρωπῳ, ἁτε μειζων τυγχανων των ἐν τῳ προφητευειν ἐλεγχοντων, * * και κρινοντων και τα κρυπτα της καρδιας εἰς Φανερον ἀγοντων παντων ᾡ το πνευμα ὑποβαλλει αὐτοις. δυναται δε το· ἐγινωσκε τι ἠν ἐν τῳ ἀνθρωπῳ, λαμβανεσθαι και ἐπι των ἐνεργυσων δυναμεων χειρονων ἠ κρειττονων ἐν ἀνθρωποις· εἰ μεν γαρ διδωσι τις τοπον τῳ διαβολῳ, εἰσεργεται εἰς αὐτον ὁ σατανας ὡσπερ ἐδωκεν Ιυδας, τυ διαβολυ βεβληκοτος εἰς την καρδιαν αὐτυ, ἱνα παραδῳ τον Ιησυν· διο και μετα το ψωμιον εἰσηλθεν εἰς αὐτον ὁ σατανας. εἰ δε διδωσι τοπον τῳ Θεῳ, μακαριος γινεται· μακαριος γαρ ὐ ἐςιν ἀντιληψις αὐτυ παρα τυ Θευ, και ἀναβασις ἐν τῃ καρδιᾳ αὐτυ ἀπο τυ Θευ. γινωσκεις τι ἠν ἐν τῳ ἀνθρωπῳ ὁ γινωσκων παντα, υἱε τυ Θευ. ἠδη δε την αὐταρκη περιγραφην εἰληφοτος και τυ δεκατυ τομυ, ἐνταυθα πυ καταπαυσωμεν τον λογον.

ut quis testetur de homine, sed opus habere, ut quis testetur de his, qui præstantiores sunt hominibus.

30. Quin hoc etiam quærendum est, quot signa ipsius multi videntes, crediderunt in eum. Non enim scriptum est signa fecisse Jerosolymis: nisi fortasse facta signa scripta non fuerunt. Proinde considera, an inter signa reputari possit, quod fecerit e funiculis flagellum, omnes e templo ejiciendo, tum oves, tum boves, atque argentariorum æs effundendo & mensas subvertendo. Ad eos profecto, qui suspicantur de solis hominibus, non opus habere ipsum testibus, dicere oportet duo Evangelistam illi attribuisse; alterum, quod agnoscat omnes; alterum, quod opus non habeat, ut quis testetur de homine. Nam si omnes agnoscebat, non solum homines, sed etiam quæ supra hominem sunt, etiam omnes, qui essent extra hæc corpora, agnoscebat, atque quid esset in homine: quippe qui major existeret his, qui in prophetando manifestant, ** & judicant, occulta cordis etiam omnia, quæ Spiritus illis suggerit, in apertum ducentes. Cæterum illud: *Agnoscebat quid esset in homine*, sumi etiam potest de virtutibus malis vel bonis, operantibus in hominibus. Nam si dederit quis locum Diabolo, ingreditur in illum Satanas; quemadmodum dedit Judas, *cum jam Diabolus misisset in cor ejus, ut traderet Jesum:* quam ob causam *post buccellam intravit in illum Satanas.* Sin autem Deo locum dederit, beatus fit: *Beatus* enim, *cujus est illi retributio* a Deo, *& ascensio in corde ejus* a Deo. Quare agnoscis, o fili Dei omnia agnoscens, quid sit in homine. Sed cum jam satis scriptionis sumserit decimus tomus, hic finiemus sermonem.

